

GALEAZZO GUALDO PRIORATO

DĚJINY VÁLEK

Historia delle guerre

císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III.

Část první · 1630–1635

Galeazzo Gualdo Priorato (1606–1678)

Český překlad první části (knihy I–X) s vysvětlivkami

podle benátského vydání z roku 1653

Staré texty · www.stare-texty.cz

Tiráž

Galeazzo Gualdo Priorato: Dějiny válek císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III. – Část první (1630–1635)
Český překlad s vysvětlivkami

Autor: Galeazzo Gualdo Priorato (1606–1678), hrabě z Comazza, voják, diplomat a dvorní historik

Původní název a vydání: *Historia delle guerre di Ferdinando Secondo, e Ferdinando Terzo Imperatori, e del Rè Filippo Quarto di Spagna, contro Gostavo Adolfo Rè di Suetia e Luigi XIII Rè di Francia, succedute dall'anno 1630 sino all'anno 1636*, v Benátkách, Presso i Bertani, 1653 (páté vydání). Dílo i vydání jsou volným dílem.

Předloha: digitální kopie vydání z roku 1653 z Internet Archive (identifikátor bub_gb_64_T0sG1_IAC). Text byl pořízen čtením z obrazu stránek.

Rozsah: Část první díla, knihy I–X (tištěné s. 1–297), tj. léta 1630–1635. Věnování, předmluva a rejstřík původního vydání nejsou přeloženy. Část druhá nebyla dosud přeložena.

Překlad a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel nezávislým kontrolním čtením; sporná místa (jména, data, čísla) byla ověřována přímo na obrazu stránek. Nejde o vědeckou edici.

Obálka: rytina s portrétem Galeazza Gualda Priorata (17. století, volné dílo); digitalizace přes Wikimedia Commons.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické

Rok vydání: 2026

Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k překladu a redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).

Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/.

O Starých textech. Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo a co je přeloženo.

O zakladateli. Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát se zálibou v historii. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny zdarma a v češtině.

Volné šíření. Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0).

Chce-li kdo knihu použít jinak, než jak je uvedeno výše, musí k tomu mít předchozí souhlas provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Obsah

Úvodní poznámka	4
Kniha první	5
Kniha druhá	27
Kniha třetí	52
Kniha čtvrtá	71
Kniha pátá	89
Kniha šestá	108
Kniha sedmá	125
Kniha osmá	141
Kniha devátá	162
Kniha desátá	180

Úvodní poznámka

Autor. Galeazzo Gualdo Priorato (Vicenza 1606 – Vicenza 1678) sloužil jako voják a diplomat Benátské republiky, císaře, kardinála Mazarina a švédské královny Kristiny; později byl císařským radou a dvorním dějepiscem Leopolda I. Za třicetileté války pobýval delší dobu u Valdštejna. Jeho *Historia delle guerre* patří k nejčtenějším dobovým souhrnným dílům o válce let 1630–1636 a vznikla z pohledu katolického, císařsky orientovaného pozorovatele, který však s oběma stranami jednal.

Co je přeloženo. Tento svazek obsahuje celou první část díla, deset knih (tištěné s. 1–297): od vylovení Gustava Adolfa v Pomořansku roku 1630 přes Breitenfeld, Lech a Lützen, smrt švédského krále, Valdštejnův konec a bitvu u Nördlingenu až po pražský mír, vstup Francie do války a události roku 1635. Každou knihu uvádí autorův souhrn. Číslování stran tisku v překladu neuvádíme; krátké nadpisky z okraje tisku zachováváme jako kurzívní řádky. Stojí tam, kde je má tisk, takže občas přeruší větu, která pod nimi pokračuje.

Zásady překladu. Překlad je věrný a nevylepšuje autora: kde se Priorato mýlí nebo kde tisk obsahuje zřejmou chybu, překládáme to, co stojí v tisku, a odchylku vysvětlujeme v poznámce pod čarou. Čísla (počty vojsk, ztráty) jsou podle tisku. Jména osob a míst jsou uváděna v dnešních tvarech, kde je lze spolehlivě určit; zkomolený tvar tisku pak připojujeme v závorce a v uvozovkách. Kde jméno určit nelze, ponechává se tvar tisku a poznámka to uvádí.

Kalendář. Priorato míchá starý (juliánský, používaný ve Švédsku a v protestantských zemích) a nový (gregoriánský) styl a nijak je neodlišuje. Rozdíl činil v 17. století deset dní. Kde je to podstatné, upozorňuje na to poznámka.

Značky v poznámkách. U životopisných údajů značí hvězdička (*) narození a křížek (†) úmrtí.

Vysvětlivky. Poznámky pod čarou doplňují osoby, události a pojmy při jejich prvním výskytu v celém svazku a upozorňují na tiskové chyby a nejistá čtení; v dalších knihách na ně případně odkazují. Čísloují se v každé knize od jedničky. Vycházejí ze společné databáze Starých textů ke třicetileté válce.

Kniha první

Souhrn. V této první knize se vypráví o původu války, kterou vedl Gustav Adolf, král švédský,¹ proti císaři Ferdinandovi II.;² o stavu Německa v oné době; o přátelství a spojenectví krále s cizími knížaty před válkou; o jeho vojenských přípravách; o úvahách a přijatých rozhodnutích; o jeho vpádu do Německa; o vylodění na ostrově Rujaně; o prvním vstupu do Pomořanska; o zmatku, který tato nečekaná novota způsobila mezi katolickými národy; o přípravách Anglie k posílení Švédů; o shromáždění protestantů v Lipsku; o svazu mezi Francií a Švédskem; o dobytí Frankfurtu nad Odrou; o krocích Tillyho³ k odporu proti králi, o jeho rozhodnutích, radách a úvahách; o obležení, dobytí a zpusťování Magdeburku. Rozepře mezi králem dánským a městem Hamburkem.

Rok 1630.

V srdci Gustava Adolfa, krále švédského, knížete velké mysli, planula po válce, kterou po mnoho let vedl proti polské koruně a již si u tamních národů získal svému jménu velkou vážnost, stále víc touha po slávě. Jestliže tedy v té době nechával tělo v nečinnosti, duch jeho od námahy a cvičení daleko nebyl: obracel v mysli vysoké záměry a toužil obrátit zbraně proti rodu rakouskému v Německu, v království nejen rozděleném náboženskými rozpory, ale i nadmíru rozjitřeném novým způsobem vlády rakouských ministrů. Ačkoli se totiž po Lübeckém míru zdálo, že země pocítily jakousi úlevu, když Valdštejn⁴ propustil osmnáct tisíc vojáků, měli tito ministři pod týmž Valdštejnem stále ještě početná vojska, rozptýlená po celé zemi, a vládli nezvyklým způsobem; a třebaže strach zakrýval rozhořčení a hořkost v duších, poddaní i knížata, protestantská i katolická, přesto neustávali hledat způsob, jak setřást ono jho, jež se pro svou krutost a nároky nedalo snášet.

Švédský král dychtí po válce.

Poněvadž však vysoké záměry vyžadovaly velkou rozvahu, usoudil král, že rozhodnutí odloží. A ačkoli se díky zmíněnému propuštění vojska i jinými cestami, také z Němců, kteří sloužili polské koruně pod velením Němce „Harnena“,⁵ zásobil mnoha dobrými veliteli a vojáky dychtícími po díle a byl plně zpraven o silách a smýšlení sousedních mocností, neboť před několika lety inkognito projel Německem a jinými provinciemi, aby poznal jejich stav, náklonnost i síly, věděl přesto, že ještě nenastal čas přikročit k tomu, k čemu se krátce předtím neopatrně odhodlali falcký kurfiřt,⁶ dánský král⁷ a jiní. Poučen dřívějšími příklady zůstával opatrný, ačkoli mu touha líčila nesnáze jako snadné a naděje opřené o zdánlivé základy ho k podniku lákaly. Těmito city se však dále unášet nedal, ba krotit prudké vzněty své povahy vzpomínkou na minulé události a dbal, aby jeho jméno zůstávalo z paměti Němců téměř vymazáno. Jestliže však oheň jeho záměrů nějaký čas doutnal pod popelem předstírané trpělivosti a jakoby vyhaslý již nebudil podezření, není divu, že když náhle vyšlehl a chytil se příležitosti, dokázal znovu rozdmýchat nestálost oněch provincií, které pod rakouskou nadvládou žily jen v předstírané

¹ Gustav II. Adolf (9. 12. 1594 Stockholm – 6./16. 11. 1632 Lützen), švédský král od roku 1611. Po příměří s Polskem (1629) vstoupil do války v Říši, roku 1630 se vylodil v Pomořansku a padl v bitvě u Lützenu.

² Ferdinand II. (9. 7. 1578 Štýrský Hradec – 15. 2. 1637 Vídeň), císař římský od roku 1619, král český a uherský, hlava katolické strany; roku 1629 vydal restituční edikt.

³ Tilly, Jan Tserclaes hrabě z (únor 1559 zámek Tilly v Brabantu – 30. 4. 1632 Ingolstadt), od roku 1610 vojevůdce Katolické ligy a po Valdštejnově sesazení roku 1630 i velitel císařských sil. Dobyl Magdeburk (20. 5. 1631), u Breitenfeldu byl 17. 9. 1631 poražen a 15. 4. 1632 byl u Rainu na Lechu smrtelně raněn.

⁴ Valdštejn, Albrecht Václav Eusebius z (24. 9. 1583 Heřmanice – 25. 2. 1634 Cheb), vévoda frýdlantský a meklenburský, císařský generalissimus. V srpnu 1630 ho kurfiřti na sněmu v Řezně donutili sesadit; roku 1632 byl povolán zpět a roku 1634 v Chebu zavražděn.

⁵ Patrně Arnim, Hans Georg von (1583 Boitzenburg – 28. 4. 1641 Drážďany), braniborský šlechtic, od roku 1626 císařský plukovník a polní maršál, který roku 1629 vedl císařský sbor do Pruska na pomoc Polsku proti Švédům; od roku 1631 velel saskému vojsku. Ztotožnění nejisté.

⁶ Fridrich V. Falcký (26. 8. 1596 Deinschwang u Ambergu – 29. 11. 1632 Mohuč), kurfiřt falcký, roku 1619 zvolen českým králem („zimní král“); po Bílé hoře ztratil Čechy, Falc i kurfiřtskou hodnost a žil v exilu v Haagu. Počátkem roku 1632 se připojil ke Gustavu Adolfovi.

⁷ Kristián IV. (12. 4. 1577 Frederiksborg – 28. 2. 1648 Kodaň), král dánský a norský, v letech 1625–1629 vůdce protestantské strany ve válce s císařem. Roku 1626 ho u Lutteru porazil Tilly a Lübeckým mírem (22. 5. 1629) z války vystoupil.

věrnosti; neboť většina národů, pamětliva svobody, již dříve požívala, a neschopna snášet vládu katolíků, zvláště cizinců, a poddanství vůči nim, toužila nade všechnu míru po novotách.

Knížata potřebují znát běh světa.

Král udržoval dobré styky s různými ministry a předními protestanty Německa a ti ho nejen věrně zpravovali o počínání císařských, ale častými výzvami ho také k podniku pobízeli. I jemu samému byl odklad protivný: ke zbraním byl nejvýš nakloněn a v míru setrval nerad. Uvažoval však, že je nebezpečné vnést své slabé síly do království poslušného vítězných zbraní císařových, jimž velel Albrecht z Valdštejna, vévoda frýdlantský, muž milý vojsku a obávaný knížaty i stavy Říše; zapudil proto ze srdce každou pohnutku, kterou mu vnukalo vlastní přesvědčení, odložil stranou pozvání těch, kdo žili v neklidu kvůli jeho pobytu, a své záměry dosud skrýval. S proměnou časů se však měnily i lidské úmysly a bylo zvlášť patrné, že nejen protestantská knížata a národy, ale i sami katolíci byli stejně rozhořčeni a plni žárlivosti pro přílišnou velikost císařovu a pro Valdštejnovu povýšenost. Valdštejn, jenž velel více než sto tisícům vojáků mnoha národů, udržoval svou obávanou autoritou úctu k Veličenstvu císařovu: poddaní byli poslušni, lenníci oddáni a cizinci zastrašeni; s knížaty Německa pak nakládal ne jako se svobodnými, nýbrž jako s poddanými.

Nadměrná moc soukromých osob je knížatům protivná.

Poněvadž je mocným vždy protivná nadměrná moc soukromých osob i přílišná velikost sousedních mocností, kurfiřti, kteří tvrdí, že císařská autorita je omezená, a kteří nemohli snášet tíhu této rozmarné osoby ani tolik vojska ve svých zemích, ani císařský trůn tak vysoko, hledali tajně mezi sebou vhodné způsoby, jak císaře odzbrojit a vzít mu onu oporu, při jejímž zachování by král, jak mnozí soudí, nebyl pronikl dál než do Pomořanska. Valdštejn, plný hněvu nad těmito stížnostmi, od svých panovačných způsobů a hrozeb neupouštěl, ba dokonce volal, že císař je zrazen a že jeho sesazením se koruně odnímá její nejbohatší drahokam, a tím právě ohlašoval budoucí nesnáze, pokud by se císař neodhodlal ihned a bez ohledu na kohokoli zkrotit moc kurfiřtů a učinit Říši již ne volitelnou, nýbrž v svém rodě dědičnou; v nitru tohoto vojevůdce se totiž zjevovala zlá nevole, a tak po úpadku pověsti oněch zbraní, které čerpaly duši z udatnosti této osobnosti, se pro císařskou korunu nedalo čekat nic než značné škody.

Vévoda z Guastally a regent Villani původci války o Mantovu.

Král dále viděl, že na radu některých italských a španělských ministrů, zejména vévody Cesara z Guastally („Vastalla“),⁸ který tehdy pobýval ve Vídni za katolického krále, a regenta Ottavia Villaniho⁹ z Pontremoli, muže bystrého, jež Španělé vyslali k tomu účelu, aby jednak zmírnili nadměrnou velikost Valdštejnovu, jednak pohnuli Němce k tažení na Mantovu, byla vojska rozdělena a část z nich vyslána do Lombardie pod hrabětem Rambaldem z Collalta,¹⁰ italským kavalírem. Collalto o takovou službu stál a vymohl u císaře, u něhož požíval největší důvěry, aby Valdštejn, předtím jmenovaný generálem v Itálii, byl obdařen vévodstvím meklenburským; měl totiž od Valdštejna oplátkou slib, že v takovém případě velení zbraní v Itálii odmítne a vymůže je pro něho. Valdštejn tedy, aby splatil dluh za prokázané dobrodiní a nemusel se hnout z Německa, neboť si nebyl jist, že by jeho autorita neutrpěla, kdyby mu závistivci v jeho nepřítomnosti nastavili nějaké zhoubné úklady, vymohl Collaltovi toto místo; císař k tomu snadno svolil pro vážnost a náklonnost, kterou choval k Valdštejnovi i ke Collaltovi, a také aby vyhověl Španělům, kteří raději viděli Collalta, muže menší povýšenosti a více závislého na jejich radách; ti se totiž k této válce horlivě hlásili. Vidouce totiž, že svoboda Itálie spočívá na rovnováze francouzských sil, vždy ochotných pomáhat té straně, ke které se chtějí přidat, doufali, že podaří-li se jim zmocnit se Casale, útočiště francouzských zbraní

⁸ Gonzaga, Cesare II. (1592 Mantova – 26. 2. 1632), v letech 1630–1632 vévoda z Guastally a zároveň císařský generální komisař v Itálii.

⁹ Villani, Ottavio, regent (tisk „reggente Ottavio Villani“); data nejsou známa. Roku 1630 ho Madrid přidělil k vévodovi Cesarovi z Guastally, aby oslaboval Valdštejna a vtáhl císaře do mantovské války. Titul regent označuje snad člena španělské Rady pro Itálii. Nezaměňovat s císařským podplukovníkem Carlem Villanim.

¹⁰ Collalto, Rambaldo XIII. hrabě z (1579 Mantova – 18. nebo 19. 11. 1630 Chur), císařský polní maršál a předseda dvorské válečné rady, od dubna 1629 velitel císařského sboru v mantovské válce. Zemřel na zápal plic v Churu na cestě do Vídne.

a pevnosti, jež dokázala držet milánský stát v ustavičném neklidu, a dobytím Mantovy oslabit tep Benátské republiky, která je rozhodčí v italských věcech, vždy zbožně podporuje spravedlnost, ulevuje slabším a zčásti udržuje při životě svobodu Itálie, nejen dokonale zajistí Milánsko, ale otevrou si i cestu k nadvládě nad zbytkem toho království: záměr vysoký a Španěly pečlivě promyšlený.

Benátská republika rozhodčí v italských věcech.

Král dále poznal, že úřady svěřené cizincům velmi rozladily domácí; že svobodná města a ostatní knížata Říše nemají chuť snášet vládu Rakušanů, žijí v žárlivosti vůči rakouské moci a všemi silami usilují ji umenšit, což se, jak snadno shledával, mohlo podařit. Císař by totiž, aby přiměl kurfiřty zvolit římským králem krále uherského¹¹ a aby ta knížata ještě více nepopouzel, svolil k propuštění přebytného lidu nebo k jeho vyslání mimo Říši k jiným tažením.

Ujistil se také, že ani papež, ani jiná italská knížata, od nichž mohl císař čekat pomoc proti kacířům, nevidí rádi císařskou moc tak vysoko vzrostlou, ba že je příchod německých vojsk ke zkáze Lombardie vážně znepokojuje. Doufal v pomoc a v odvedení pozornosti ze strany Francie, kterou vítězství krále Ludvíka Třináctého¹² přivedla k pokoji a triumfu, i ze strany krále anglického,¹³ rovněž nespokojeného s Rakušany, kteří jeho synovcům zabrali Falc; neméně důvěřoval Nizozemí, rostoucí republice bohaté velkými silami na moři i na souši. Když tedy spatřil příznivou příležitost, poznal, že ji nesmí promeškat a že se má znovu chopit oné války, kterou jiní vedli málo šťastně a v níž nedoufal v nic jiného než ve statečnost vlastní osoby a svých zbraní.

Základy, na nichž král švédský podniká válku.

K uskutečnění těchto záměrů přijal roku 1629 ve Švédsku různé hejtmany propuštěné z císařského vojska, a to k jistému Valdštejnovu zadostiučinění; ten totiž v duši nenáviděl každého, kdo mluvil o zmenšení vojska, a toužil po novotách, aby vídeňský dvůr poznal, jak škodlivé rozhodnutí učinil, když naslouchal těm, kdo jej zdánlivě pokojnou cestou vedli k rychlé válce. Od těchto lidí dostal dobré zprávy, svěřil jim některé náboje a za několik měsíců měl, když k nim připojil zbytky vojska z Livonska a mužstvo naverbované v Góti, Finsku a Smålandu, pohotově na dvanáct tisíc bojovníků. Soudě tedy, že má základ k uskutečnění svých záměrů, svolal do Stockholmu, svého sídelního města, ležícího na moři naproti Pomořansku, všechny válečné velitele a ostatní přední ministry království, z něhož králové podle základního zákona nesmějí pod žádnou záminkou vycestovat bez souhlasu všech stavů provincií, neboť jim chtěl veřejně vyložit, jaké jsou jeho záměry.

Švédský král vysvětluje sněmu své cíle a důvody války s císařem.

Ukázal jim, jak nutná je tato válka, jak pro zachování vlastního klidu, tak na podporu vyznávané víry: že Říše je již dohnána na takový vrchol, že by ctižádost mocnějších, překročivši své meze, rozšířila své záměry i na jeho stát, jak ukazuje to, že Valdštejn byl bez jakéhokoli důvodu prohlášen admirálem Baltského moře, což je zábor nesnesitelný; že královské jméno Švédska bylo od Rakušanů hanobeno na říšských sněmech jízlivými spisy a nepřátelskými edikty a pověst Veličenstva těžce urážena; že velké duše touží po pomstě; že se nemají zanedbávat příležitosti ke vzrůstu; že jde o čest náboženství, o velikost, slávu, potlesk a nesmrtelnost; že jeho zbraně jsou tytéž jako ony, jichž se jindy tolik báli; že svět je týž jako v minulých časech a že tomu, kdo má srdce neméně neohrožené, nechybí táž štěstěna, jaká provázela Alexandry, Caesary a Attily; že nelze vytýkat odchod z království králi, jenž má mysl obrácenou ke slávě, velikosti a štěstí poddaných a nemá se oddávat nečinnosti dvora; že se nesluší, aby kníže vychovaný ve cvičeních Martových promarnil své nadání v přepychu míru. Nakonec dodal, že buď se stane obětí nedbalosti své štěstěny, nebo se vrátí obtěžkán triumfy a ukáže se králem hodným

¹¹ Ferdinand III. (13. 7. 1608 – 2. 4. 1657), syn Ferdinanda II., král uherský od roku 1625 a český od roku 1627, císař od roku 1637. Římským králem byl zvolen až 22. 12. 1636 v Řezně.

¹² Ludvík XIII. (1601 – 14. 5. 1643 Saint-Germain-en-Laye), francouzský král, za něhož řídil politiku kardinál Richelieu, podporovatel Švédů proti Habsburkům.

¹³ Karel I. Stuart (1600 – 30. 1. 1649), král anglický a skotský od roku 1625, bratr Alžběty Stuartovny, manželky Fridricha V. Falckého; „synovci“ jsou jejich děti, které císař připravil o Falc. Roku 1649 byl popraven.

tak statečných národů. Poté se na chvíli odmlčel a jasným pohledem si získal náklonnost přítomných, kteří, téměř bez hnutí, nepřestávali obdivovat vzletná slova takového knížete; vyzval každého, aby ho následoval, a slíbil, že jim bude nejen králem, ale i bratrem a druhem.

Důvody krále k válce.

Když se pak rozloučil s radou, která s všeobecným potleskem přistoupila na jeho žádosti, využil následujících dní k přípravě zásob potravin, děl a jiných potřebných věcí, dokud nepřišly odpovědi nizozemských Generálních stavů, s jejichž vědomím se všechna tato soukolí točila; a povzbuzen republikou, která po takové novotě dychtila víc než kdokoli jiný, jak pro státní zájem, tak pro věc náboženství, a vyzván ještě dopisy a nadějemi, které mu zároveň přišly z Francie a z Anglie, svěřil Axelu Oxenstiernovi,¹⁴ velkému kancléři království, nábor dalších osmi tisíc vojáků; a když dobře uspořádal všechny věci k dokonalé správě, kterou za své nepřítomnosti zanechal pod ochranou královny choti,¹⁵ nalodil 13. června 1630, za potlesku celé šlechty a lidu, který se v hojném počtu sběhl, aby se s ním rozloučil, celé vojsko na šedesát válečných lodí a dvě stě člunů a plul k Pomořansku, v jehož nejzazších přímořských končinách již Švédové spolu s obyvateli Stralsundu obsadili různá místa a zejména vstoupili na Rujanu.

Rujana je ostrov v Baltu přiléhající k Pomořansku, od něhož ji dělí záliv široký několik mil, a leží naproti Stralsundu, svobodnému a nesmírně silnému přímořskému městu, které švédský král rok předtím vysvobodil od Valdštejna a které bylo se Švédy zadobře a jejich příchod si přálo.

Švédové se vylodí na ostrově Rujaně.

Plul od 13. do 24. června;¹⁶ po vylodění ve Stralsundu přistála část loďstva na Rujaně a král tam napadl císařské v pevnostech „Eiland“ a „Brandeshagen“;¹⁷ ty po krátké obraně dobyl rytíř Leslie („Lesla“),¹⁸ švédský plukovník pěchoty, první 28., druhou 30. téhož měsíce června; vojáci vše vydrancovali a pobrali kořist a byli tím velmi spokojeni, neboť jim tento šťastný začátek věstil štěstí ještě větší. Císařští pak, touto novotou ze všech stran zastrašení a hledající záchranu, opustili úplně i některá jiná postavení a uchýlili se do Greifswaldu.

Leslie tam zanechal k ochraně ostrova 500 pěšáků a dvě válečné lodi a vydal se na Usedom, ostrov oddělený od pevniny dvěma rameny laguny zvané Frisches Haff, do níž se vlévá Odra; poněvadž tam nebyly dostatečné pevnosti, jež by odrazily útok silného a čerstvého nepřítele, Rakušané ostrov opustili: ponechali tam jen 200 pěšáků, aby nevydávali ostatní lid švédským zbraním v nebezpečí, a uchýlili se do Wolgastu, města polohou i opevněním nikoli zanedbatelného, ležícího na průlivu zvaném řeka Peene, který odděluje onen ostrov od Pomořanska na západě; držením tohoto města by nebylo nesnadné vypudit Švédy z Usedomu i z okolních míst, slabých polohou i opevněním. Král však nenechal uplynout čas, kdy byli císařští v tísní velmi zmateni, takovým nečekaným vpádem naplněni zděšením a vzdálení naděje na pomoc, a rozhodl se postupovat dál; v téže době se totiž na sněmu v Řezně o novou válku švédského krále nikdo nestaral a tak malého knížete si vážili málo nebo vůbec, a veškeré úsilí kurfiřtů, hledících jen k tomu, aby byl císař odzbrojen a nenáviděný a nesnesitelný Valdštejn sesazen, dosáhlo

¹⁴ Oxenstierna, Axel (16. 6. 1583 – 28. 8. 1654 Stockholm), švédský říšský kancléř od roku 1612, nejbližší spolupracovník Gustava Adolfa a po jeho smrti vůdce švédské politiky v Německu.

¹⁵ Marie Eleonora Braniborská (1599 – 28. 3. 1655 Stockholm), sestra kurfiřta Jiřího Viléma, od roku 1620 manželka Gustava Adolfa a švédská královna.

¹⁶ Švédské vojsko se vylodilo na Usedomu u Peenemünde 26. června starého stylu, tj. 6. července nového stylu 1630; Prioratova data plavby (13.–24. června) se s tím neshodují.

¹⁷ Jména obou pevností jsou ponechána v podobě tisku; ztotožnit je se nepodařilo.

¹⁸ Leslie, Alexander (asi 1580 – 4. 4. 1661 Balgonie ve Fife), skotský důstojník ve švédských službách, od roku 1628 velitel obrany Stralsundu, roku 1630 obsadil Rujanu. Plukovníkem pěchoty byl do dubna 1631, kdy se stal generálmajorem; od roku 1636 byl švédským polním maršálem, později 1. hrabětem z Levenu.

svého cíle: přiměli Ferdinanda, aby poslal hraběte z Werdenbergu¹⁹ a barona z Questenbergu²⁰ s listem zmíněnému Valdštejnovi, že uváživ, že generál je v rukou svých vojáků a že se pak o něm samém prý říká, že je v rukou generálových, by rád viděl, aby se stáhl na své statky. Valdštejn byl takto propuštěn; nejprve prokázal těm kavalírům největší zdvořilosti a obdaroval je nejbohatšími dary, pak složil úřad a odpověděl císaři listem uctivého obsahu, že Jeho Veličenstvo není v rukou generála, nýbrž jistě v rukou svých falešných ministrů; a předpověděv mu všechnu zkázu, odešel do Čech k soukromému životu.

Švédský král nyní, aby se zmocnil nějaké pevnosti, která by jeho zbraním v případě nutnosti poskytla útočiště, a dříve než by z Vídně byla zajištěna obrana oněch provincií, vyslal část vojska na Usedom a bez boje získal všechny ty končiny, jež vojáci vydrancovali a velké množství obyvatel bez milosti pobili. Král zpočátku užíval přísnosti, neboť byl přesvědčen, že síla trestu nad těmi, kdo nejsou schopni boje, přiměje vojáky zbavené pomoci a zastrašené vlastním nebezpečím, aby odložili onu tvrdošijnost, která se, je-li hýčkána mírností, vždy více upevňuje. Zanechal tam tisíc pěšáků ke střežení a k opravě některých slabých míst, rychle se opět nalodil, přeplul k řece Peene, vylodil tam vojsko, odebral se pod Wolgast a napadl jej ze tří stran; obránci, zastrašení již prvním útokem, opustili město a stáhli se do hradu, kam Švédové vnikli násilím, odpálivše minu, a většinu posádky rozsekali; zajat byl plukovník „Halsfeld“,²¹ který tam velel, raněn třemi mušketovými ranami, s jinými důstojníky a vojáky, k nimž se král choval laskavě a s takovou zdvořilostí, že tito lidé, jimž se takové jednání zdálo velmi mírné, se rozhodli raději okusit skutků milosrdenství než ran přísnosti; a tak mnozí, lákáni novým štěstím tohoto krále, opouštěli císařské prapory a dávali se zapsat pod švédské.

Wolgast dobyt Švédy.

Dobytí Wolgastu tak srazilo odvahu Rakušanů, že přemožení spíše vlastní představou než nepřátelskými zbraněmi a zbavení všeho potřebného k obraně byli blízko zmatku; králi proto nebylo snadné obsadit během dalších šesti dnů Peenemünde a Dievenow v nejzazších severních končinách zmíněného Usedomu, neboť je císařští ihned vydali a zachránili se do Kammina na jiném průlivu na východě, kam se jako do bezpečí uchýlila velká část tamního lidu.

Král, vida, že se ho bojí, a vida své vojáky plné odvahy a netrpělivé při každém odkladu, kdy se hodinu co hodinu za jáсот volalo, že se má táhnout dál až do Říma a pobrat poklady tolika bohatých prelátů, obrátil zbraně pod Kammin a dal jízdě projíždět okolní končiny a pustošit kraj; činil tak proto, aby si venkované, kteří se uchýlili do pevností, uvidí-li své statky zničené, uvědomili, že zatímco se bojí ztráty, ve skutečnosti již ztrácejí. Zahájiv přibližovací práce, napadl ty hradby s takovou prudkostí dělostřelby a s takovou pílí zákopníků, že obránci, zmalomyslnějí, se rozhodli vzdát, neboť na vzdálenou pomoc nečekali, a vyšli z města s 1500 pěšáky a 400 jezdci se zbraněmi, zavazadly a dvěma děly.

Kammin se vzdává Švédům.

Císařský dvůr, zpravený o tomto náhlém vpádu, se sice tvářil, že mu jako zvyklému na vítězství na něm málo záleží, v nitru však poznal chybu, které se dopustil, když dal na radu těch, kdo propuštěním vojska oslabili velikost, již zbraně podpíraly, a přivolali na Německo tuto zkázu. Když se pak pomýšlelo na nějaké opatření, bylo uloženo Torquatu Conti,²² Italovi, tehdy veliteli císařských zbraní v Pomořansku, aby co nejrychleji shromáždil lid oněch provincií a postavil se postupu Švédů, dokud nebude připraveno mocné vojsko, které by je zahnilo. Hraběti Janu z Tilly, kavalírovi, který zestárl ve zbrani, valonského původu, jenž stál s lidem Katolické ligy v Bavorsku a v Horní Falci, byl vydán rozkaz, aby shromáždil

¹⁹ Werdenberg (Verdenberg), Jan Křtitel Verda z (1582 Campione u Gorice – 16. 9. 1648 Vídeň), dvorní kancléř a důvěrník Ferdinanda II., od roku 1630 hrabě. Roku 1630 s Questenbergem oznamoval Valdštejnovi v Memmingenu jeho sesazení a roku 1632 s ním jednal o jeho návratu.

²⁰ Questenberg, Gerhard svobodný pán z (asi 1586 Kolín nad Rýnem – 1. 7. 1646 Vídeň), císařský dvorní válečný rada, později místopředseda dvorské válečné rady, jeden z vídeňských rádců, kteří měli Valdštejnovu důvěru.

²¹ Ztotožnit se nepodařilo. S žádným z doložených Hatzfeldů se údaje nesrovnávají: Heinrich Ludwig von Hatzfeld, velitel Rostocku, byl zabit 1. 2. 1631 v Rostocku a Melchior von Hatzfeldt byl roku 1631 teprve podplukovníkem.

²² Conti, Torquato (1591 – 6. 6. 1636 Ferrara), z římského rodu Conti, císařský polní maršál, od roku 1629 velitel císařských posádek v Pomořansku, zejména na oderských přechodech Gartz a Greifenhagen. Pro nemoc velení na podzim 1630 složil a předal je Hannibalovi von Schauenburg.

vojsko z okolních ležení, přiblížil se k Míšni, přední provincii Německa, a bděl jednak nad počínáním Švédů, jednak aby držel v povinnosti kurfiřty saského²³ a braniborského,²⁴ kteří, málo spokojení s císařskými a nad míru žárliví na rakouskou moc, by snad mohli při této příležitosti změnit svůj poměr a přátelství k císaři; tímto přátelstvím, jímž kdysi napomáhali vzestupu Rakušanů, totiž vynesli císařskou autoritu tak vysoko, že pak s lítostí poznali propast, kterou na sebe přivolávají knížata, jež podporují velikost mocnějších.

Hrabě Tilly vyslán, aby bděl nad počínáním švédského krále.

K témuž účelu jim byly rozeslány i listy, které je vybízely, aby obnovili dobré porozumění a opřeli se o císařské zbraně, aby z Říše vypudily rušitele veřejného klidu; totéž se jednalo s Bogislavem, vévodou pomořanským,²⁵ o němž se víc než o kterémkoli jiném soudilo, že se s králem dorozumívá, poněvadž, ze všech stran sevřen císařskými posádkami, toužil nejen navrátit se k dřívější svobodě, ale i pomstít se za urážky, jichž se mu dostalo od rakouských ministrů. Také Ferdinand psal Gustavovi; stěžoval si na vpád do zemí Říše, pro nějž nemluvil žádný důvod, žádal, aby se pod lživými záminkami nemíchal do německých záležitostí, jejichž nejvyšším pánem je císař, a vyzval ho, aby od podniku upustil. Když ty listy došly ke králi, přijal jejich doručitele, českého šlechtice, s veškerou vlídností, a dáváje najevo, že je přijímá rád, řekl poslovi, že děkuje jeho pánu za takové projevy, že o jejich obsahu popřemýšlí a že mu pošle odpověď, až se mu zahojí paže, kterou dosud nosil zavěšenou na krku po škrábnutí od orla v Livonsku; tímto žertem narážel na pomoc, kterou císař poskytl Polákovi. Také Bogislav, vévoda pomořanský, mu psal a brzy nato k němu poslal kuronského knížete s jinými zmocněnci, aby ho prosili, aby již dál nepostupoval; král však, věda, že cílem císařských je zdržovat ho jednáním, dokud nepřivedou svá vojska do takového stavu, aby ho mohli přemoci, vydal se ke Štětínu, metropoli Pomořanska, městu opevněnému dobrými hradbami, omývanému Odrou a ležícímu v srdci té provincie. Jeho velitel, plukovník Damitz („Demitz“),²⁶ ačkoli věděl, že se může nějaký čas bránit, rozhodl se přesto z nedůvěry k věrnosti měšťanů, většinou protestantů a špatně smýšlejících, jít sám za králem a prosit ho, aby se rozhodl jinak. Každý návrh však vyšel naprázdno, neboť král chtěl mluvit s vévodou; ten vyšel do tábora a byl přijat s mimořádnými projevy laskavosti. Mnohé věci si spolu vyložili a král mu dal poznat, že přeplul moře jen proto, aby každého navrátil do svobodného držení toho, co je jeho; že to je cíl jeho zbraní, směřující k úlevě utlačených, k umenšení nezměrné velikosti rodu rakouského a k navrácení Německa k oné blaženosti, již v kvetoucím pokoji, vzdáleno rakouské nadvládě, požívalo a nyní již nepožívá; vyzval ho, aby obnovil svazek mezi korunou švédskou a vévody pomořanskými a aby k pokračování války poskytl peníze i síly tomu, kdo si to zasloužil tím, že pro společnou svobodu nešetřil koruny, poddaných ani vlastního života.

Vévoda pomořanský vychází k rozhovoru s králem.

Takové řeči knížete, který mluvil se zbraní v ruce, snadno našly cestu do srdce, jež nečekalo nic jiného než takovou novotu: vévoda potvrdil podpisem dávné spojenectví, zavázal se najmout osm tisíc vojáků, postoupit Štětín a vyplatit sto tisíc tolarů, což se i stalo, a Damitz musel s posádkou vyjít; obviňuje vévodu z velezrady, proklínal svůj osud, a když byli za císařský dvůr všichni poddaní onoho vévody prohlášeni za provinilé zločinem urážky Veličenstva, bylo vojákům zakázáno dávat komukoli z nich pardon. Když král vstoupil do Štětína, kde byl přijat s všeobecným jásotem, stojí za zmínku, že ačkoli jemu i jeho velitelům byla připravena skvělá ubytování, nikdy nedovolil, aby kdokoli spal v domech,

²³ Jan Jiří I. (5. 3. 1585 Drážďany – 8. 10. 1656 tamtéž), kurfiřt saský od roku 1611, hlava německých luteránů. Do léta 1631 zachovával neutralitu a spojenectví se Švédskem uzavřel až po Tillyho vpádu do Saska v září 1631.

²⁴ Jiří Vilém Braniborský (13. 11. 1595 – 1. 12. 1640 Královec), kurfiřt braniborský se sídlem v Berlíně, švagr Gustava Adolfa, ke spojenectví se Švédskem roku 1631 přinucený.

²⁵ Bogislav XIV. (31. 3. 1580 Štětín – 10. 3. 1637 tamtéž), poslední pomořanský vévoda z rodu Gryfitů. Od roku 1627 musel snášet v zemi císařské vojsko a spojenectví se Švédy uzavřel ve Štětíně až 20. 7. 1630 (nového stylu); Priorátův soud, že se s králem dorozumíval víc než kdo jiný, je proto sotva oprávněný.

²⁶ Damitz, Siegfried von (tisk „Demitz“), plukovník a velitel štětínských posádek. Štětín byl Švédům vydán kolem 10. 7. 1630 (nového stylu), smlouva se zpětně datuje k 20. 7. 1630; Damitz s posádkou vstoupil do švédské služby, jeho odchod tedy nebyl vyhnáním.

nýbrž jen uvnitř města na valech, a on sám místo v paláci bydlel v boudě, kterou s sebou vozil. Zde také potrestal vojáky, kteří kleli jménem Božím, tím, že je dal mnoho hodin stát svázané se sepjatýma rukama vztaženýma k nebi; prohlédl opevnění, zanechal náležité rozkazy k jejich udržování a hned poslal část vojska ke Stargardu, městu se starobylými hradbami na břehu Ihny, strážnému 800 vojáky, kteří, jakmile uviděli švédské oddíly, město opustili a stáhli se do hradu; tam byli obklíčeni, 21. července se vzdali a vyšli se zbraněmi a zavazadly.

Stargard dobyt Švédy.

Pád Štětína způsobil mezi obyvateli sousedních provincií takový děs, že z obavy, že je Švédové každou hodinou navštíví svými nájezdy, začali jedni utíkat, jiní váhat s obranou a mnozí vyjednávat s vítězem o dohodu; císařští, přesvědčení, že to pochází ze zlého smýšlení lidu a z nenávisti ke katolíkům, se rozhodli vrátit je zbraněmi k poslušnosti: projeli ty země, vydrancovali je, pobrali vše, nač dosáhli, a ničeho neušetřili s tím, že když je nemohou udržet, je lepší obrat je dříve než nepřátelé; takové důvody šířili na svou omluvu. Překvapili také Wolgast, krátce předtím Švédy získaný, a opevnili se v něm. Tilly dostal od vídeňského a bavorského dvora rozkaz spojit se s lidem Torquata Conti. Král tedy předvídal, že kdyby na něj vojsko Ligy spojené s císařskými dolehlo dříve, než zesílí a zabezpečí se v pomořanských pevnostech, sotva by své záměry uskutečnil, poněvadž ani Sasko, ani Braniborsko, ani jiná knížata, s nimiž si dopisoval, nebyla ochotna se při vzestupu Rakušanů prohlásit pro jeho stranu; rozhodl se proto nějakou záminkou držet Tillyho v dálce, dokud švédské vojsko nenabude větší pevnosti, a přičinil se, aby vedením války v blízkosti saských zemí dal kurfiřtovi příčinu k nějakému rozchodu. A nevida vhodnějšího prostředku, dohodl se s Kristiánem, markrabětem braniborským, tehdy správcem Halle,²⁷ aby šel do onoho města, totiž do Magdeburku, a vyložil magistrátu, že královy zbraně směřují jen ke společné svobodě a k zachování oné víry, jejíž potlačení katolíky by měšťany stálo buď život a statky, nebo zradu vlastního svědomí. Správce králův pokyn ihned vykonal: byl to muž vlivný a zjevně nepřiznivý straně rakouské; vstoupil do Magdeburku inkognito, dal si ostříhat vlasy a oholit vousy, a nenašel odpor u lidu, který toužil po novotách a tvrdošíjně lpěl na svém náboženství, takže ho přivedl k veřejnému rozhodnutí dobře se porozumět s korunou švédskou a odepřít císařským jakoukoli pomoc a podporu; a aby toto prohlášení lépe zajistili, dali se měšťané do zesilování opevnění a do shromažďování lidí a válečných potřeb, jichž bylo třeba k obhájení jejich rozhodnutí. Ba co víc, plni radosti z příchodu svého správce, vytáhli do pole a vypudili císařské posádky z Wolmirstedtu a z Calbe; odtud se správce objevil před Halle, jehož obyvatelé mu otevřeli brány a přinutili Rakušany ustoupit do Moritzburgu, pevnosti uvnitř města; když je tam správcovi lidé napadali, přišel jim na pomoc hrabě z Mansfeldu,²⁸ který donutil správce spěšně se stáhnout do Magdeburku; Rakušané pak dobyli zpět i Calbe, Schönebeck, „Brose“, Wettin a jiná místa, která drželi protestanti. Magdeburk leží mezi zeměmi saskými a braniborskými, na velmi pevném místě na Labi, hlavní tamní řece; byl nadmíru lidnatý a všim potřebným hojně zásoben.

Magdeburk se prohlašuje pro švédského krále.

Když pak král uvážil, jaký prospěch by mohl získat dobytím některých míst onoho kraje dříve, než dorazí císařské posily, vytáhl ze Štětína a zároveň poslal část vojska pod velením Gustava Horna,²⁹ který nedávno přišel z Livonska s nějakými posilami, proti Dammu, městu na levém břehu Plony, jež se vzdalo, jakmile spatřilo švédská děla; se zbytkem se pak sám odebral k Neuengartenu, malému opevněnému městečku u jezírka, které tvoří řeka „Hamerbech“, kde bylo ubytováno asi 400 pěšáků, a za dva dny se ho

²⁷ Kristián Vilém Braniborský (1587 – 1. 1. 1665 klášter Zinna), protestantský administrátor (správce) arcibiskupství magdeburského se sídlem v Halle. Roku 1631 stál v čele Magdeburku, jehož obranu vedl Falkenberg, a při pádu města byl raněn a zajat.

²⁸ Mansfeld, Wolfgang III. hrabě z (22. 12. 1575 – 15. 5. 1638 Vídeň), císařský místodržící arcibiskupství magdeburského, který roku 1630 zahnal správce do Magdeburku a 22. 9. 1630 dobyl zpět Calbe; byl i u obléhání a dobytí Magdeburku. Nezaměňovat s bratrem Filipem (1589 – 8. 4. 1657 Ráb), který u Magdeburku rovněž byl.

²⁹ Horn, Gustaf Carlsson (22. 10. 1592 Örbyhus – 10. 5. 1657 Skara), švédský polní maršál (od roku 1628), který v letech 1625–1628 hájil Livonsko proti Polákům a do Německa přišel roku 1630 jako druhý velitel po králi. Roku 1634 byl u Nördlingenu zajat a do roku 1642 vězněn.

zmocnil; odtud projel kraj, který se rozkládá mezi zmíněnou „Hamerbech“ a řekou „Multau“, a obsadil Greifenberg omývaný Regou a Treptow v nejzazších přímořských končinách Pomořanska. Horn se z druhé strany znovu přepřel přes Odru a zmocnil se Köslinu, Freienwalde, Anklam a Ückermünde, opevněných měst Pomořanska za Odrou na západě, jejichž vojáci se dali zapsat pod švédské prapory; odtud postoupil dál a získal i Pasewalk, Barth a Grimmen, samá útočiště císařských vojsk; a uvažoval, že když byla nepříteli odňata opora Greifenhagenu, budou nemálo oslabena i ostatní blízká místa. Vojsko vytáhlo od Štětína pod Königsberg, město obehnané starobylými hradbami a střežené 500 pěšáky, a za tři dny je dobylo; dále se mu podrobily Lippehne u jezírka, z něhož vytéká řeka Mietzel, Arnswalde, město na levém břehu Ihny, Bernstein na téže řece a Berwalde, samá města obehnaná jen prostými starými hradbami, slabá obranou i obránci.

Různá pomořanská místa se vzdávají Hornovi.

Také vévoda František Karel Sasko-Lauenburský,³⁰ který pro švédského krále najal nějaké oddíly v okolí Hamburku a Lübecku, dobyl koncem září Boizenburg, Lauenburg a Neuhaus ležící na Labi; uvažuje však, že se svým nepočetným lidem nemůže stát v poli a ta místa udržet, opustil první dvě, posádku zanechal jen v Neuhausu, vytáhl proti Ratzeburgu a pod ochranou temné noci jej přepadl. Tím byli císařští v tom okolí vyburcováni, spojili se pod velením hraběte Gottfrieda z Pappenheimu,³¹ generálního polního maršála, a zásluhou pána z Reinachu,³² císařského plukovníka, rychle dobyli Neuhaus; když pak oblehli Ratzeburg, vévoda František se po nějaké obraně dohodl za čestných podmínek a stáhl se do Stade.

Ačkoli císařští, silní v Gartzu a Greifenhagenu, těžce sužovali Pomořansko a ačkoli obyvatelé krále prosili, aby je tohoto trápení zbavil, nebylo mu ještě vhod obrátit se tím směrem a pokládal za lepší radu táhnout s vojskem k vévodství meklenburskému a uchytit se tam. Chtěl se totiž jednak přiblížit k lantkraběti hesenskému,³³ který se prohlásil pro Švédy a najímal osm tisíc vojáků, jednak se dorozumět s Lübeckem, Hamburkem a jinými hanzovními městy, z jejichž okolí by byli císařští vyhnáni; to by mu mnoho prospělo, neboť ta města jsou mocná lidem i penězi a mnoho knížat v nich našlo útočiště, takže by kromě těchto opor získal nemalou výhodu i z náborů těch osob, které by pro veřejnou svobodu neodmítly vydat jmění, jež s sebou přinesly. K tomu přistupovalo, že ocitne-li se v jeho moci vévodství meklenburské, ležící po boku Pomořanska a markrabství braniborského, bude Pomořansko zabezpečeno ještě lépe, a že kurfiřt, jemuž blízké zbraně krále, jeho švagra, odnímalý záminky, takže by se mohl vymanit z oddanosti císaři, by se patrně neváhal prohlásit; k tomu krále pobízela i příbuzenská péče o vévodu téhož jména, jeho synovce,³⁴ které Rakušané zbavili državy a jejichž zemi svěřili Valdštejnovi, soukromé osobě, což nemohl snášet ani král, ani knížata, ani svobodná města. Znovu nalodiv vojsko ve Štětíně 6. září, šťastně doplul do Stralsundu, kde ho měšťané přijali s všeobecným jásotem, a zanechal tam dobrá opatření k zachování veřejné svobody; poté táhl pod Damgarten, místo na Recknitz opevněné věžemi a starými hradbami s valy a vnějšími díly moderní podoby a pevností zbudovanou u ústí zmíněné řeky; napadl je zákopy a tak častou palbou z děl, že obránci byli po šesti dnech nuceni opustit parapety

³⁰ František Karel Sasko-Lauenburský (2. 5. 1594 – 30. 11. 1660 Neuhaus), princ z lauenburského vévodského rodu, od roku 1630 plukovník ve službách Gustava Adolfa, po králově smrti v saských službách. Podle tisku se po obležení Ratzeburgu dohodl a stáhl do Stade; podle jiných údajů ho tehdy zajal Pappenheim.

³¹ Pappenheim, Gottfried Heinrich hrabě zu (29. 5. 1594 Treuchtlingen – 17. 11. 1632 Lipsko), polní maršál Katolické ligy a císařské armády, velitel jízdy; hodnost uvádí Priorato jako „maestro di campo“, doslova mistr tábora. V letech 1630–1631 svíral se svým sborem Magdeburk z pravého břehu Labe a 20. 5. 1631 vedl zteč. U Lützenu byl 16. 11. 1632 smrtelně raněn a zemřel následujícího dne v Lipsku (podle některých zpráv již večer 16. 11.); tělo bylo balzamováno na Pleißenburgu. Pohřben byl na Strahově.

³² Patrně Reinach, Jan Jindřich z (Hans Heinrich von Reinach), císařský plukovník, později polní zbrojmistr a obránce Breisachu.

³³ Vilém V. Hesensko-Kasselský (13. 2. 1602 – 21. 9. 1637), lantkrabě hesenský, kalvinista, jeden z prvních německých spojenců Gustava Adolfa (smlouva se Švédy z 22. 8. 1631). „Osm tisíc“ je dobové číslo jeho výzbroje, nikoli doložený stav vojska v poli.

³⁴ Adolf Fridrich I. (1588 – 27. 2. 1658 Zvěřín) a Jan Albrecht II. (1590–1636), vévodové meklenburští, roku 1628 sesazení císařem ve prospěch Valdštejna; roku 1631 se s pomocí Švédů vrátili. Priorato je nazývá královými „nepoti“ (příbuznými); byli to patrně jeho bratrance, neboť jejich matka i matka králova pocházely z holštýnsko-gottorpského rodu.

před zuřivostí útoku, který na ně za královny přítomnosti vedli Švédové; ti na parapety vystoupili, bez prodlení se vrhli za prchajícími a většinu bez milosti pobili. Současně vyslal král několik rot, aby žebříky dobyly Ribnitz, pevnost na těžce řece Recknitz; ty ji překvapily, zajaly velitele, Španěla, a přijaly pod své prapory 500 pěšáků z oné posádky.

Damgarten dobyt Švédy.

Tento průchod mu tedy otevřel vstup do vévodství meklenburského a usnadnil i dobytí Rostocku, metropole té provincie, dobře opevněného, na levém břehu Warnowy. V tomto městě, střeženém malým počtem lidí, byl přijat bez překážek; vyzval tam měšťany a lid, aby uznali svého přirozeného pána a vypudili Valdštejnův lid, a svěřiv stráž města jeho magistrátu, táhl k Wismaru, hlavnímu městu téhož vévodství, dobře opevněnému a dobře střeženému, ležícímu v koutě mořského zálivu, jenž z něho činí skvělé útočiště obchodních lodí.

Císařští, zmateni tímto náhlým vpádem do meklenburských zemí, stáhli k sobě většinu menších posádek a přitáhli do Sternbergu, města omývaného jezírkem;³⁵ a když zjistili, že se Švédové v Rostocku nezdrželi, pomýšleli na jeho znovudobytí: vyslali k městu několik oddílů jízdy, které předstíraly, že se obracejí k Doberanu, místu na moři nad Rostockem, a vnikly do něho, neboť obyvatelé, dosud nedostatečně ujištění švédskou ochranou, otevřeli brány bez odporu. A poněvadž císařští zamýšleli opustit vévodství meklenburské až na Rostock a Wismar, aby se mohli opřít o lid na venkově, projeli zemi a svezli do těch dvou míst všechno, co mohli, pod záminkou, že tak činí, aby obilí, seno a píce neposloužily Švédům, nýbrž aby jimi byla lépe zásobena ta dvě místa.

Překvapení Rostocku a postup Rakušanů v oné provincii, podporovaný novými posilami, které jim poslal Torquato Conti, přiměly krále změnit záměr; neshledávaje výhodu v delším pobytu v těch zemích, vyvedl vojsko z obsazených míst a vrátil se do Ribnitzu; tam i v Damgartenu, místech vhodných pro každou potřebu vstupu do onoho státu, zanechal náležité zásoby a ponechal tam polního maršála Johana Banéra,³⁶ Švéda, se čtyřmi tisíci pěšáků a 800 jezdcí; vévodu Sasko-Lauenburského poslal do Lübecku, Hamburku a Brém, aby urychlil nějaké náborů a zajistil pevnosti v tom okolí, aby je měl připraveny k pomoci lantkraběti hesenskému, kdyby ho kdykoli napadl Pappenheim; se zbytkem vojska se vrátil do Stralsundu, kde se zdržel šest dní a jednal o různých záležitostech. Uznáv, že je čas odpovědět na císařovy listy a ospravedlnit záměry svých zbraní, napsal mu, že si několikrát stěžoval na nevládnost, s jakou s ním jednali císařští ministři, aniž kdy jeho žádostem naklonili ucho, natož aby vyslyšeli jeho spravedlivé nároky; že jeho listy psané knížeti sedmihradskému³⁷ byly zadrženy, rozšířovány a falešně vyloženy; že jeho poddaní, důstojníci a vojáci byli zatčeni, když jim předtím bylo odňato vše, co měli; že mu byl zakázán obchod, zmařen mír s polským králem a tomuto králi poskytnuta pomoc proti koruně švédské, že mu byl odepřen průchod a jeho vyslanci byli bez slyšení vyhnáni z Lübecku i z celého Německa; že jeho koruna byla urážena uzurpací titulů na Baltském moři, propůjčených Valdštejnovi, i jinými křivdami, jichž se dostalo kupcům z řad jeho poddaných v pomořanských přístavech; že byly zamítnuty všechny návrhy podané jeho ministry a že byl nakonec nucen hledat zadostiučinění zbraněmi, když slova a žádosti nic nezmohly. Že však nevstoupil do Německa, aby urazil císařskou korunu, nýbrž aby pomohl svým přátelům a spojencům, neboť knížata jsou povinna pomáhat sousedům nejen pro pouto přátelství, ale i v zájmu vlastního státu; že se vždy nakloní k čestné dohodě, bude-li všemu jednání předcházet navrácení stavů, měst a utlačených knížat do dřívějšího stavu a jemu náhrada nákladů, které dosud na tu válku vynaložil. I vévoda pomořanský, vida, že jeho prohlášení ve prospěch Švédska je na císařském dvoře špatně přijímáno, psal na svou omluvu císaři, že jsou dobře známy pohromy a bída, které způsobilo rakouské vojsko, ubytované tři roky v té provincii; jeho vyslanci, poslaní na sněm do Řezna, aby je vyličili, byli prý propuštěni takřka bez slyšení. Že při příchodu švédského krále

³⁵ Znění tohoto místa tisku (sloveso a podmět věty) není jisté; překlad je volnější.

³⁶ Banér, Johan (tisk „Giovanni Banner“; 23. 6. 1596 – 10. 5. 1641 Halberstadt), švédský generál, polním maršálem až od roku 1634 (Priorato mu titul dává předčasně). Po Lützenu byl vrchním velitelem švédské armády v Německu a roku 1636 zvítězil u Wittstocku.

³⁷ Patrně Bethlen, Gabriel (Bethlen Gábor; 1580 – 15. 11. 1629), sedmihradský kníže od roku 1613 a spojenec protestantské strany proti císaři.

císařští hejtmani, místo aby obrátili zbraně proti nepříteli, obrátili je proti vlastním přátelům, odzbrojili obyvatele, vydrancovali přední místa, napadli a proti výslovné dohodě dobyli město a hrad Ückermünde, důležitý průchod, vyloupili ve Wolinu dům kněžny vdovy, sestry saského kurfiřta, a pokusili se jej zapálit. Že švédský král přišel s takovou rychlostí, že mu nebylo možno odolat; že upřímnost a stálost jeho věrnosti, v níž vůči Říši navzdory všemu tomuto zlému zacházení vždy setrval, byla málo uznávána; že všechny tyto pohromy je třeba přičítat novému vynálezu císařských ministrů ubytovávat proti říšským zákonům tolik vojska a zatěžovat provincie nesnesitelnými kontribucemi, a ne nějakému spiknutí či spojení s nepřáteli; že král Gustav se neprohlašoval za nepřítele císařova, nýbrž že jeho záměr směřuje k zachování svobody knížat, jeho přátel, příbuzných a spojenců, proti násilí, jehož se na nich katolíci neprávem dopouštěli; a že tedy doufá, že vzhledem k tomu všemu nebude Jeho Veličenstvo jeho počínání vykládat nepříznivě.

Požadavky krále švédského vůči císaři pro mír.

Také saský kurfiřt, předvídaje, jaký požár z tohoto ohně vzejde, uznal za dobré předložit věc císaři a zkusit, zda by ho nemohl získat pro mír tím, že ho odvrátí od zahájených novot, které byly na škodu protestantům; obratně se jich dotkl, když uvedl, že švédský král vstoupil do Německa, povolán těmi, kdo jsou utiskováni rakouskými zbraněmi, a že edikt o navrácení církevních statků³⁸ tak bodá všechna protestantská knížata, že bez jeho zrušení se v tom království nikdy nedočká vytouženého pokoje. Císař však, spoléhaje na dřívější vítězství a nedbaje žádostí tohoto knížete, odpověděl kurfiřtovi stroze: dal mu na vědomí, že má dost sil, aby potlačil své nepřátele, že si při této příležitosti od něho i od kurfiřta braniborského slibuje příspěvek v penězích, potravinách a střelivu, jaký by byl přiměřený k udržení jeho vojska, a že na ediktu o církevních statcích nemůže nic změnit. S tím kurfiřt spokojen nebyl a znovu, otevřeněji dal Ferdinandovi na vědomí, že již dvanáct let chová Německo válku ve svém klíně, že mnohé země jsou zpustošeny, zřízení Říše porušena, svoboda potlačena a kurfiřtská autorita umenšena, takže se z důvodů dobré vlády vidí nucen myslet na své vlastní zájmy.

Že však doufá, že se od něho nebude požadovat, aby dodával peníze, potraviny a střelivo, jak se to žádá od jiných, ani aby jeho země byly zatíženy ubytováním vojska, což by bylo proti smlouvám a zřízením Říše. Že služby prokázané císařskému trůnu v jeho největších nesnázích si takového zacházení nezasluhují. Že nemůže bez hořkosti snést odmítnutí zmírnit vydaný edikt a naslouchat mírnějším cestám, neboť měl-li být výnos o navrácení církevních statků někdy zrušen, byl k tomu právě nyní, uprostřed hrožících bouří, nejvyšší čas. Že zachovával pevnou věrnost a upřímnou, nijak nepodlézavou oddanost k rodu rakouskému, od něhož očekával přiměřenou odezvu. Že kdyby se však věci ubíraly jinak, bude se řídit příkázáními Božími a následovat příklad svých předchůdců. Že kdyby však Jeho Veličenstvo ráčilo protestantům dovolit shromáždění na bezpečném a vhodném místě, mohla by se tam najít vhodná východiska z tak politováníhodných poměrů, a že by bylo spravedlivé dovolit, aby katolíci i protestanti mohli požívat té svobody, která jim byla přiznána základními zákony Říše. Že chtěl vše shora řečené předložit pro ulehčení svého svědomí a aby Jeho Veličenstvo vědělo, že když byly vyčerpány všechny možné prostředky před Bohem i před světem, musí být člověk omluven.

Avšak někteří duchovní, dychtící ještě více rozmnožit své poklady, a hejtmani a rádcové, kteří živili válku, z níž těžili, naléhali na císaře důmyslnými důvody, že edikt je třeba provést; císařský dvůr proto na kurfiřtovy žádosti nijak nedbal a odpovědi neobsahovaly nic jiného, než že příčinu žalostných poměrů v Německu nelze přičítat jeho straně, poněvadž byla první uražena, a proto donucena bránit se a sáhnout k nejkrajnějším prostředkům; že byl svolán sněm do Řezna, aby se tam hledal způsob, jak obnovit mír, a nebude-li to možné, pokračovat ve válce. Že žádost o peníze, potraviny a střelivo, aby se čelilo novotám, které Švédové zavádějí do Říše, nebyla vznesena pro jeho zvláštní zájem, nýbrž k záchraně Horního Saska, jemuž zjevně hrozila zkáza. Že jeho cílem bylo ujmout se ochrany knížat, od nichž se nadál, že nabídky jeho pomoci přijmou s povděkem. Že je snadné zastavit Švédův postup hned v začátcích, spojí-li se jejich síly se silami císařovými. Že nestačí, aby kurfiřt projevil ochotu zaplatit kontribuci uloženou na sněmu v Řezně, jestliže podle příkladu ostatních kurfiřtů a stavů nepřijme do své

³⁸ Restituční edikt císaře Ferdinanda II. z 6. 3. 1629, jímž bylo nařízeno vrátit katolické církvi statky zabrané protestanty.

země vojsko potřebné k obraně, bez něhož by Švédové po ztrátě Saska snadno pronikli i do ostatních útroh Říše.

A poněvadž si v téže době Ludvík Fridrich, správce vévodství württemberského,³⁹ ostře stěžoval u císařského dvora na provádění ediktu o církevních statcích, které v jeho zemi vykonával Tilly s osmi tisíci vojáky, kteří donutili všechny služebníky protestantských církví odejít a přenechat své příjmy katolíkům, zdálo se rakouské radě nutné prozatím je již více nepopouzet. Proto bylo knížatům v odpovědích ohledně ediktu dodáno, že to nebylo učiněno v úmyslu odmítnout spravedlivé a početné řešení, neboť Jeho císařské Veličenstvo je ochotno je přijmout a probrat s kurfiřty; že by však věc nabrala podivuhodný obrat, kdyby se kurfiřt rozhodl dostavit se osobně do Řezna a jednat o prostředcích k obnovení pevného míru, což by se v tom městě podařilo mnohem lépe než na jiných shromážděních. Tillymu bylo také nařízeno, aby vrátil služebníky vyhnané z württemberských církví, a byla projevena větší ochota než dříve dát protestantům zadostiučinění, aby se zabránilo jejich spojení se Švédem, jak to již někteří učinili.

Když se ze všech stran pokračovalo v přípravách k válce, byl i švédský král nucen hledat nějakou pomoc u svých přátel. Poslal proto do Francie hraběte „de Lenoue“ a barona „de Samur“,⁴⁰ aby tam provedli nábor Francouzů, napsal anglickému králi, aby dovolil markýzi Hamiltonovi⁴¹ naverbovat šest tisíc anglických pěšáků, a pan Camerarius,⁴² jeho vyslanec v Nizozemí, dostal rozkaz žádat Generální stavy o obnovení dávného přátelství a o péči o upevnění a bezpečí společné svobody. Jako svého vyslance poslal také do Benátek rytíře Rasche („Rascio“),⁴³ svého předního ministra, aby vyzval republiku k dobrému porozumění s ním a k podpoře jeho podniků; ten však nezískal nic než přijetí a neplodné poklony, a dostal proto rozkaz odebrat se za týmž účelem do Švýcarska, kde však jeho jednání rovněž nepřineslo žádoucí výsledek.

Kolberg obležen Švédy.

Poté uložil guvernéřům obsazených míst dobrou správu a bdělost a 10. listopadu odešel ze Stralsundu. Vedl vojsko ke Greifenbergu, ležícímu na březích Regy, a část poslal ke Kolbergu na břehu Baltu, městu pevnému polohou i opevněním; poznav, že pokus dobýt je silou by byl pro mnohé obtíže, velké škody i značnou ztrátu času nevhodný, dal je obléhat a svěřil ten podnik švédskému plukovníku „Caudisovi“, sám se zbytkem vojska se vrátil do Štětína. Tam se dozvěděl o velkých Tillyho přípravách k tažení na Magdeburk a o spojení, která mají v tom městě katolíci; i uvážil, jak vysoké záměry stojí na tomto městě, povolal k sobě barona Falkenberga („Flacheberg“),⁴⁴ německého kavalíra velmi zběhlého ve válečných i politických věcech, svěřil mu svůj úmysl a neprodleně ho poslal do onoho města, aby byl správci nápomocen a upozornil ho, aby s větší pečlivostí bděl nad obranou i nad nevázaným životem lidu, který příliš spoléhal na své štěstí. Napsal také srdečné listy magistrátu, v nichž mu oznamoval

³⁹ Ludvík Fridrich Württembersko-Mömpelgardský (29. 1. 1586 – 26. 1. 1631 Mömpelgard), od roku 1628 poručík nezletilého vévody Eberharda III., nikoli samostatný vévoda. Restituční edikt připravil Württembersko asi o třetinu země; mezi vrácenými kláštery byly Maulbronn, Hirsau, Bebenhausen a Alpirsbach.

⁴⁰ „Lenoue“ a „Samur“ se ztotožnit nepodařilo; „Samur“ je patrně Saumur v Anjou. Nejde o Françoise de La Noue, který zemřel již roku 1591.

⁴¹ Hamilton, James, 3. markýz (od 12. 4. 1643 1. vévoda) hamiltonský (19. 6. 1606 – 9. 3. 1649 Westminster), skotský velmož a rádce Karla I., který mu roku 1630/31 povolil nábor pro Gustava Adolfa. Pověření znělo na šest tisíc Skotů a šest tisíc Angličanů a do Německa jich v létě 1631 dorazilo kolem osmi tisíc; „dva tisíce“ pěšáků v Doveru, o nichž Priorato píše dále, jsou oddíl při nalodění, nikoli celý sbor. Po porážce u Prestonu (17.–19. 8. 1648) se 25. 8. 1648 vzdal u Uttoxeteru; z rozsudku parlamentního soudu byl sťat.

⁴² Camerarius, Ludwig (22. 1. 1573 Norimberk – 4. 10. 1651 Heidelberg), falcký kancléř, od roku 1626 švédský vyslanec v Haagu.

⁴³ Rasch (Rasche), Kryštof Ludvík (tisk „Rascio“), německý tajný rada ve švédské službě, diplomat a publicista působící proti císařské straně, nikoli přední ministr ve smyslu Oxenstierny. Z Lyonu ho král v lednu 1631 poslal do Benátek, kde měl audienci 30. 7. 1631; republika spojení odmítla.

⁴⁴ Falkenberg, Dietrich von (tisk „Flacheberg“; kolem 1585 Herstelle – 20. 5. 1631 Magdeburk), hesenský plukovník ve švédské službě, kterého Gustav Adolf poslal na podzim 1630 do Magdeburku, kde jako generální poručík správce vedl obranu města. Při dobytí Magdeburku vnikli císařští do města špatně hájenou branou u Labe; Falkenberg padl až potom, při protiútku v ulici.

Tillyho záměry i úmysl, jaký má s tím městem; poté zanechal další rozkazy ve Štětíně a v okolních pevnostech a dva dny táhl podél Odry, aby zabránil škodám, jež v tom okolí páchali císařští, zesílení v Greifenhagenu a v Gartzu příchodem hraběte ze Schauenburgu („Sciamburg“),⁴⁵ Němce, s patentem vrchního velitele místo Torquata Conti, jemuž bylo vyhověno v jeho žádosti a který se pro své neduhy dal propustit z císařské služby. Pak předstíral, že se v těch krajích ubytuje (neboť roční doba byla k válečným výpravám již velmi krutá), náhle se však vrátil do Štětína, přešel řeku s dvanácti tisíci pěšáky a šesti tisíci jezdci a se šedesáti děly a na Boží hod vánoční se objevil u Greifenhagenu, silné pevnosti ležící na nejzazším okraji Pomořanska směrem k Braniborsku, na levém břehu Odry. Tam byly rychle zahájeny přibližovací práce ze dvou stran a král dorážel na pevnost s takovou prudkostí, že za krátký čas byly rozbořeny některé věže a prolomeny valy jedné kurtiny; nato na ni poslal nejzuřivější útok se žebříky, krumpáči a nejdůležitějšími muži; císařští se mu s neméně statečnou zarputilostí postavili kameny, píkami, mušketami a ohnivými zbraněmi a vzplanula velmi žhavá srážka, neboť Švédové, povzbuzováni králem, který jako divák všeho posílal za prvními další a další roty pěšáků, se předháněli, kdo první vystoupí z příkopu na hradby. Asi po dvou hodinách boje, když obráncům již chyběl parapet i ty nemnohé palisády, jež proti nepřetržité palbě šestadvaceti děl zakrývali křížem kladenými trámy, matracemi a čímkoli jiným, a když se v těch obvodech již necítili bezpečni, ustoupili do malého zákopu, zbudovaného zatím uvnitř hradeb, a nechali Švédy vystoupit na parapet; ti vytáhli nahoru tři děla a začali stejně nemilosrdně ostřelovat i toto ústupové opevnění. Obránci se v něm drželi až do noci, a když shledali, že nepříteli zapudit nemohou, pomýšleli na ústup a opuštění města; zapálili ještě několik domů a kolem páté hodiny noční tajně vyšli výpadní brankou. Švédské stráže však oklamat nedokázali: byli zpozorováni hlídkami z blízkých ležení, ve vojenském táboře byl potichu vyhlášen poplach a jízda se pustila za nimi, velkou část pobila a část zajala, mezi jinými i Neapolitána dona Ferranta di Capua,⁴⁶ velitele města, který byl při statečném boji raněn a brzy poté, dopraven do Štětína, zemřel; s ním zajala i mnoho dalších kavalírů, důstojníků a vojáků.

Gartz opuštěn císařskými.

Dobytí Greifenhagenu velmi zmátlo Schauenburga, protože touto ztrátou byl císařským zcela zamezen vstup do Pomořanska a bez Greifenhagenu bylo velmi nesnadné udržet Gartz, místo slabší obrany na druhém břehu Odry na západě, vystavené ustavičným výpadům štětínské posádky. Svolal tedy své hejtmany a vyžádal si jejich mínění, jak si v té tísní počínat v tak kruté roční době, kdy země pokrytá sněhem působila rozklad celých oddílů nezvyklých takovému strádání a zhýčkaných pohodlím, jehož se jim dostávalo, když byli záměrně ubytováni po tvrzích, zatímco král nechával pod širým nebem své Švédy, zvyklé na nejtěžší mrazy Severu. Ze samých škodlivých návrhů bylo usneseno zvolit ten nejméně škodlivý: opustit Gartz, aniž se počká na krále, a aby ho Švédové nemohli využít, zničit ohněm jej i okolní krajinu, s hlavním vojskem se stáhnout do Frankfurtu nad Odrou, velkého a silného města, pro jejich věci důležitého, tam se zastavit a vyčkat Tillyho s vojskem Ligy, který, rozhořčen prohlášením Magdeburku, táhl k tomu městu a byl rozhodnut pomstít porušenou věrnost; s jeho příchodem a s příchodem dalších oddílů, které se ve Slezsku a na Moravě verbovaly pod panem Ossou,⁴⁷ generálním komisařem císařského vojska, německého původu, doufal Schauenburg, že bude s to vyhnat Švédy z obsazených míst.

Postup švédského krále je vítán v Anglii a téměř v celé Evropě.

Uzavřen svaz mezi Francií a Švédskem.

⁴⁵ Schauenburg (Schaumburg), Hannibal von (tisk „Sciamburg“; 1582 Herrlisheim u Colmaru – 30. 3. 1634 Freiburg), císařský generál a maltézský komtur, nikoli příslušník hraběcího rodu Schaumburg-Holstein. Na podzim 1630 převzal po Torquatu Conti velení v Pomořansku a na jaře 1631 tam stále velel; polním maršálem, jak ho Priorato dále nazývá, se stal až roku 1632.

⁴⁶ Capua, Ferrante di (Fernando da Capua), neapolský velitel greifenhagenské posádky. Při švédském útoku 25. 12. 1630 (nového stylu) odrazil dvě zteče a při třetí, kterou vedl sám Gustav Adolf, byl raněn a zajat. Výpad jízdy, při němž ho podle Priorata zajali, je Prioratova verze; jeho smrt ve Štětíně jiné zprávy nedokládají.

⁴⁷ Ossa, Wolf Rudolf svobodný pán z (1574 – 16. 9. 1639 Řezno), císařský generální válečný komisař, k jehož úřadu příslušel i nábor ve Slezsku a na Moravě. Rodové sídlo Ossa leží u Rochlitz v Sasku.

Mezitím se po Francii a po Anglii rozšířila pověst o šťastném postupu Švédů. Král Velké Británie, jemuž záleželo na navrácení Falce, uspil slíbený nábor čtyř tisíc pěšáků určených do služby krále Gustava a poslal mu značnou sumu peněz, čímž se s ním ještě těsněji spřátelil; stejně tak i francouzský král, který ze státních zájmů toužil po tomto odvedení pozornosti, jímž by se snáze poskytla pomoc Monferratu a jež bylo vhodným prostředkem ke zmírnění španělské velikosti, vyslal ke švédskému králi jako svého vyslance pana de Charnacé,⁴⁸ jednak aby mu blahopřál k šťastnému příchodu, jednak aby splnil sliby, které mu dal před jeho vypravením; ten vyslanec byl králem přijat s mimořádnou poctou a po krátkém jednání byl 12. ledna roku 1631 v táboře u Bärwalde uzavřen svaz mezi oběma korunami. Jeho základem bylo, že knížata, města i země utlačované Rakušany mají být navráceny do původního stavu a svobody a že k vedení války bude Nejkrásnější král platit králi Gustavovi ročně čtyři tisíce tolarů.⁴⁹

Protože protestantská knížata nedostala na sněmu v Řezně zadostiučinění, jež požadovala, rozhodla se začátkem tohoto roku svolat kurfiřtské shromáždění, na němž se měla najít vhodná opatření k zachování jejich zemí a proti útlu, který podle nich způsobují katolíci. A ačkoli bez výslovného souhlasu císaře nemohli k takovému usnesení přistoupit, přesto je k tomu přemluvila důvěra ve štěstí Švédů a strach ze zbraní císařských. Kurfiřti saský a braniborský jako přední mezi protestanty napsali všem evangelickým knížatům, městům a stavům Německa a pozvali je do Lipska na osmý den února. Tam se 4. téhož měsíce osobně dostavili oba kurfiřti a v následujících dnech přijeli kníže Kristián Braniborský,⁵⁰ Jan Filip, vévoda altenburský,⁵¹ vévodové Vilém⁵² a Bernard⁵³ Výmarský, vévoda Jan Kazimír Koburský, August, falckrabě rýnský,⁵⁴ Fridrich, markrabě bádenský,⁵⁵ August, kníže anhaltský, Vilém, lantkrabě hesenský, vyslanci vévodů brunšvických, lüneburských, meklenburských a württemberských, zástupci markraběte z Durlachu a protestantských stavů Švábska a Franků, hrabata Fridrich ze Solmsu, Filip, rýnský hrabě, Jan Jiří z Mansfeldu a Arnošt Ludvík ze Solmsu, zmocněnci hrabat ze Stolbergu, baronů z Reussu a ze Schwarzburgu a zástupci císařských měst Norimberku, Štrasburku, Frankfurtu, Lübecku, Brém, Hildesheimu, Mühlhausenu, Nordhausenu a jiných míst. Dne 10. téhož měsíce⁵⁶ se sešli v kostele sv. Tomáše, kde prosili Boha, aby jejich jednání přispěl svou pomocí; vyslechli kázání doktora Hoëho („Noë“)⁵⁷ na toto téma, odebrali se na radnici a tam saský kurfiřt oznámil cíl a příčinu svolaného shromáždění; bylo navrženo zajistit zachování zákonů, autority a základních zřízení Říše k úlevě tolika lidem, kteří chřadnou v politováníhodné bídě, k obnově potlačené německé svobody, k znovunastolení dávné důvěry mezi katolíky a protestanty a k uzavření svatého míru, potřebného lidem a milého Bohu. Po zralém uvážení těchto návrhů zněl závěr stručně takto: nesnášet dále útrapy války, otevřeně odmítnout dodávky lidí, peněz a střeliva císaři, nepřijímat již ve svých zemích cizí vojsko, nedovolit průchod,

⁴⁸ Charnacé, Hercule Girard, baron de (3. 9. 1588 – září 1637 u Bredy), francouzský diplomat, vyslanec Richelieua a Ludvíka XIII., který jménem Francie sjednal se Švédskem smlouvu z Bärwalde; roku 1633 byl vyslancem v Haagu. Padl při obléhání Bredy.

⁴⁹ Smlouva z Bärwalde byla uzavřena 23. 1. 1631 nového stylu (Priorato uvádí 12. ledna). Francie se v ní zavázala platit Švédsku ročně 400 000 tolarů a Švédsko mělo držet v poli 30 000 pěších a 6 000 jezdců; částka „čtyři tisíce tolarů“ v tisku je zjevná chyba (patrně vypadlo slovo „sto“).

⁵⁰ Patrně Kristián Braniborsko-Bayreuthský (1581 – 30. 5. 1655 Bayreuth), markrabě z franské linie Hohenzollernů, prastrýc braniborského kurfiřta Jiřího Viléma.

⁵¹ Jan Filip Sasko-Altenburský (25. 1. 1597 – 1. 4. 1639), vévoda, který u Breitenfeldu roku 1631 velel saskému kyrysnickému pluku.

⁵² Vilém Sasko-Výmarský (1598 – 17. 5. 1662), starší bratr Bernarda Výmarského, ve švédských službách, od roku 1631 místodržitel v Erfurtu a Durynsku.

⁵³ Bernard Sasko-Výmarský (16. 8. 1604 – 18. 7. 1639), protestantský vojevůdce, po smrti Gustava Adolfa jeden z hlavních velitelů švédské strany, od roku 1635 ve francouzském žoldu.

⁵⁴ Patrně August Falcko-Sulzbašský (1582 – 14. 8. 1632 Windsheim), falckrabě z vedlejší linie Wittelsbachů, luterán, později ve švédských službách.

⁵⁵ Patrně Fridrich V. Bádensko-Durlašský (1594 – 8. 9. 1659 Durlach), markrabě a protestantský spojenec Švédů (jeho otec Jiří Fridrich se vlády vzdal roku 1622); Priorato vedle něho uvádí ještě zástupce markraběte z Durlachu.

⁵⁶ Konvent evangelických stavů v Lipsku byl zahájen kázáním v kostele sv. Tomáše 13. 2. 1631. Data tisku se neshodují ani mezi sebou: kurfiřti podle něho přijeli již 4. února, ačkoli sjezd byl svolán na 8. února.

⁵⁷ Hoë z Hoëneggu, Matyáš (tisk „Noë“; 24. 2. 1580 Vídeň – 4. 3. 1645 Drážďany), vrchní dvorní kazatel saského kurfiřta. Kázáním v Tomášském kostele zahájil lipský konvent a ostře v něm vystoupil proti restitučnímu ediktu; závěrečné kázání měl na Květnou neděli téhož roku.

nepřipustit verbování, nedovolit nikde zřizovat shromaždiště a ozbrojit se k odporu proti tomu, kdo by je chtěl nutit; oznámit císaři, kurfiřtům a katolickým knížatům Říše nutnost tohoto usnesení a dobrý úmysl k míru; ukázat jim, jaké násilí dosud utrpěli od rakouského vojska proti kapitulacím podepsaným samým císařem, jaká bída postihla jejich země zpustošené válečným lidem a jaký je stav občanského míru, autority, vážnosti, důstojnosti a výsad kurfiřtů, knížat a stavů Německa. K tomu účelu napsali císaři a ostatním kurfiřtům, stavům a katolickým knížatům Německa, aby toto jejich usnesení schválili, neboť jím nehodlají nijak porušit císařská zřízení; vybídli je, aby mezi sebou našli způsob, jak obnovit mír, napravit Německo a zachovat svobodu, která byla bez rozdílu náboženství v nebezpečí, že ji nakonec stejně potlačí strana španělská.

Poněvadž se však postup Švéda stále zrychloval a rakouští ministři poznávali, že protestanti sice navenek smýšlejí o pokoji, ve skutečnosti však směřují k tomu, aby zabránili provedení císařského ediktu o navrácení církevních statků a odňali Rakušanům možnost vzdorovat švédským zbráním, postarali se císařští ministři, aby katolští kurfiřti napsali protestantům odpověď, v níž politovali usnesení přijatého proti zřízením Říše, která zakazují především taková shromáždění bez výslovného souhlasu císaře, a aby je naléhavými důvody odvraceli od nepříznivého výkladu počínání dvora. Odpověděl také císař na listy shromáždění a vážně si stěžoval, že bez důvodu a proti zákonům uzavřeli spolek a usnesli se na opatřeních poškozujících císařskou korunu, bez jejíhož výnosu nelze taková shromáždění svolávat; že on vždy toužil po míru a nic proti němu neučinil, leda z nutnosti zachovat svou autoritu, neboť jako císař byl povinen předcházet hrozcím zlům. Po těchto výlevech dal 24. května vyhlásit napomenutí (monitorium) proti zmíněnému lipskému shromáždění, jímž všem přikazoval, aby nikdo z knížat, kurfiřtů, stavů či měst lipského shromáždění neposkytoval průchod, přístřeší, pomoc, shromaždiště ani přehlídku, ani žádnou podporu lidu, který by kdokoli verboval; aby se nikdo pod trestem smrti a konfiskace statků nedal zapsat pod jejich prapory a nikdo z poddaných neplatil zmíněným protestantům daň ani kontribuci, čímž se rušilo každé břemeno uložené na jejich vazaly. Tyto prostředky však málo zmohly, spíše ránu ještě více rozjitřily: protestanti, tím nedůvěřivější, sáhli všude ke zbráním, verbovali lid a připravovali vše potřebné k válce.

Nový francouzský svaz, který Švédům přinesl velkou úlevu jak skutečnou pomocí, tak pověstí, kterou s sebou neslo přátelství tak velkého krále a kvůli níž by si mnohá německá i cizí knížata musela rozmyslet, než by se vydala na pomoc císařským, byl vznešeně oslaven; ve stejné době přišlo z Anglie ještě 300 tisíc tolarů a švédský král byl ujistěn, že lid naverbovaný pro jeho službu v počtu dvou tisíc pěšáků čeká s napnutými plachtami v přístavu Dover pod vedením markýze Hamiltona, předního skotského kavalíra toho království. Posílen různými nábory, které jeho hejtmani soustředili v sousedních provinciích, odkud utíkalo mnoho nepřátelských vojáků, uznal, že nemá odmítat příznivé štěstí, nýbrž nést zbraně k novým výbojům: provedl u Štětína v přítomnosti francouzského vyslance přehlídku vojska, kde bylo vidět asi dvacet tisíc dobře spořádaných vojáků, a postoupil ke Gartzu, který shledal císařskými opuštěný. Usoudiv z toho na strach či na slabost, rozhodl se postupovat dál, dokud byl Tilly daleko; štěstí mu přálo a Rakušané utíkali.

Pokus o dobytí Landsbergu.

Vedl vojsko k Landsbergu, městu obehnanému dobrými hradbami, na důležitém brodu Warty, přeslavné řeky, která vychází z nejzazšího kraje Polska u vsi zvané „Crounolau“ a po dlouhém bloudění krajem se vlévá do Odry mezi Frankfurtem a Küstrinem.

Švédský král uniká velkému nebezpečí života.

Podle svého zvyku se vypravil napřed, aby ten brod prozkoumal, s podplukovníkem, jemuž velmi důvěřoval; ten ho však zavedl tam, kde císařští podle domluvy nastražili léčku; a když už byl král takřka přepaden, plukovník z Livonska, jemuž král nařídil, aby se zastavil na půl míle, vyrazil při hluku několika mušketových výstřelů se svým plukem vpřed, našel krále již v boji s císařskými, obnovil boj a s takovou prudkostí se vrhl na nepřátele, že je rozvrátil a obrátil na útěk, vysvobodil krále z nebezpečí a získal si tak s velkou slávou u toho knížete věčnou zásluhu. Král, když z útěku onoho podplukovníka

poznal zradu, dal zatknout jednoho rytmistra, od něhož se dozvěděl celou věc i to, že on sám onen úklad projednal s císařskými veliteli. Poznav však, že podnik je obtížný, zanechal tam maršála Totta („Tod“)⁵⁸ s několika pluky, aby zadržoval výpady císařských, a vydal se k Frankfurtu, aby uskutečnil podnik, po němž toužil nade vše; ten by mu totiž nejen zajistil pokojné držení Pomořanska a Nové marky, ale otevíral se jím i průchod do Saska, do markrabství braniborského, do Slezska a do Lužice, samých to významných a bohatých provincií, schopných dlouho živit jeho vojsko; zároveň by se ulehčilo dobytým zemím od ubytování jeho vojska, takže tam po uvolnění obchodu a obdělávání půdy doufal získat zásoby potřebné k pobytu svých zbraní, a válku by si ulehčil v dědičných zemích císaře a Valdštejna, kde by snadno rozmnožil vojsko, neboť lid těch provincií, divoký, bojovný a žárlivě dbalý svobody svědomí, by se jako včely na květ vrhl ke zbraním a na pomoc Švédům.

Co ho však k podniku vábilo nade vše ostatní, byla blízkost zemí protestantských kurfiřtů, takže by je snáze pohnul k příznivému prohlášení, věda, že ta knížata více než jednou litovala, že pomáhala císaři proti falckému kurfiřtovi a dánskému králi a živila onu velikost, která jim již neprojevovala laskavost, nýbrž vymáhala jejich služby jako dluh a téměř spoutala i jejich svobodu.

Tilly přechází do Frankfurtu, aby zajistil bezpečnost města.

Tilly, zpraven o zlém stavu svých lidí v Pomořansku, kde mnoho nespokojených vojáků utíkalo pro nedostatek žoldu a přibývajících útrapy, a obáváje se ztráty Frankfurtu či Landsbergu, stáhl vojsko z magdeburských krajů, šel do Frankfurtu a posílil tam posádku třemi pluky pěchoty a jedním plukem jízdy, dal pracovat na nejméně dokonalých opevněních a přidávat nová díla a zákopy před hradbami. Zanechal tam potřebné rozkazy, provedl v blízkém poli přehlídku svých lidí, napočítal čtyřiatřicet tisíc bojovníků, vyplatil jim dva žoldy a zamířil k Landsbergu, jednak aby vypudil z okolí Švédy, jednak aby se postaral o zachování svého. Švédové ho však nevyčkali: při první zprávě o jeho pochodu sbalili stany a spojili se s královým vojskem; král v klidu pozoroval, jak se Rakušané tehdy pohybují, a staral se o dokončení pevnosti dobyté u Küstrinu, pevnosti náležející Braniborsku, jejíž guvernér mu byl odepřel průchod. Küstrin leží v srdci Nové marky na březích Odry, nedaleko Warty, a ovládá celé okolí, takže je jakoby rozhodčím průchodem po obou březích těchto dvou řek.

Tilly zásobí Frankfurt a Landsberg a vrací se do biskupství magdeburského.

Když císařští přivedli pomoc těm dvěma místům a vrátila se jim odvaha, která v jejich prsou pro štěstí Švédů ochabla, Tilly nepokládal za vhodné táhnout k dobývání oněch pevností, které, dobře stráženy posíleným královým vojskem, kryty polním vojskem a zajištěny zpustošenými krajinami, mu nemohly slibovat nic než rozklad vojska nespokojeného pro nedostatek potřeb i peněz; vrátil se tedy do svých původních ležení u Magdeburku.

Král, jemuž se pro zmíněné Tillyho kroky rovněž nezdálo, že je čas pokoušet se o své prvotní úmysly, a nepokládaje za užitečné zdržovat se déle v těch končinách, obrátil mysl k tomu, jak by mohl obsadit některá místa v Pomořansku. Zvedl tábor od Löcknitzu, malého města, které se mu krátce předtím vzdalo smlouvou, a obrátil se k Meklenbursku v naději, že přiměje Tillyho upustit od tažení proti Magdeburku, anebo, nepohne-li se Tilly, že se zmocní některých míst a průsmyků, jejichž dobytím by zajistil Pomořansko a obyvatelům Meklenburska nahnal nemalý strach ze svých zbraní.

Neubrandenburg dobyt Švédy.

Vrátil se do Štětína, postoupil s vojskem pod Neubrandenburg a žádal vydání města od pěti rot pěšáků a tří rot Chorvatů, které je strážily; ti, nepokládající se za schopné vzdorovat velkému vojsku za svými nedokonalými hradbami, uzavřeli smlouvu a brzy se vzdali. Totéž učinil Loitz, na hranicích Pomořanska a Meklenburska na březích Peeny, který se po dvou stech výstřelech z děl dohodl; král se tam zastavil na dva dny, aby získal zprávy o stavu císařských.

⁵⁸ Tott, Åke Henriksson (tisk „Tod“; 4. 6. 1598 – 15. 7. 1640), švédský generál jízdy, polním maršálem až od roku 1631 (Priorato mu titul dává o několik měsíců předčasně), v letech 1631–1632 velitel švédských sil v Meklenbursku a na dolním Labi.

Malchin dobyt pozoruhodnou lstí.

Do jeho rukou padl také Malchin, malé město omývané Peenou, obehnané hradbami, příkopy a věžemi po starodávnu; kapitán „Melnich“ jej překvapil lstí: rozdělal poblíž několik ohňů, aby se zdálo, že tam leží celé vojsko, ačkoli tam měl jen 300 pěšáků a jednu rotu jezdců; zstrašení obránci, kteří byli bez svého velitele, neboť ten byl venku u „Setanbourgu“, se zalekli hrozeb tohoto kapitána, jenž žádal okamžité vydání města a prohlašoval, že každé další otálení by krále rozhněvalo natolik, že by nikoho nenechal naživu, a vzdali se.

Demmin se vzdává Švédům.

Poté, když král 12. února vyšel z Loitzu, přitáhl před Demmin, důležité místo na průchodu, kudy vede delší cesta podél Peeny mezi hranicemi Pomořanska a Meklenburska. Tilly do něho vkládal velké naděje, protože kdyby Švéda, jak věřil, zdrželo, přišel by právě včas, aby se se Švédy střetl a vtáhl je do bitvy pro ně nevýhodné, v jejímž vítězném výsledku spočívalo vše. K provedení tohoto záměru tam byl vyslán maršál Banér,⁵⁹ který město prudce napadl, takže vojáci z hradu, lidé zbabělí, zbaběle ustoupili nepřátelskému náporu, aniž jim pomohl rozkaz, který jim dal vévoda Fridrich Savelli,⁶⁰ římský kníže, jenž tam byl guvernérem, a způsobili, že Savelli začal pomýšlet na dohodu.

Vévoda Savelli obviněn Tillym za zrádu Demminu.

Toto místo, jedno ze skladíšť katolického vojska, způsobilo Tillymu velmi nemilé pocity; nemoha zadržet hněv při pomýšlení, jak mohlo sedmnáct rot ostřílených vojáků tak bídne vydat pevnost pokládanou za jednu z nejlepších v těch provinciích, vytýkal Savellimu nedbalost, ačkoli příčiny pocházely od jiných, zejména od lidí z hradu; a vybíjeje při té příležitosti jistou svou nevoli vůči Savellimu, propustil ho z vojska a uložil mu, aby se odebral ke dvoru ke své obhajobě.

Neubrandenburg znovu dobyt císařskými.

Poté se s vojskem dvaceti tisíc mužů vydal k Meklenbursku, utábořil se pod Neubrandenburgem, dobyl jej silou a dal všechny, kdo tam byli, bez ohledu na kohokoli pobít mečem, rozhněván, že se tak zbaběle vzdali Švédům; totéž učinil ve „Faldisbergu“,⁶¹ na jehož obránce, kteří nechtěli hned ustoupit jeho hrozbám a přijmout nabízenou dohodu, poslal rázný útok; vnikl tam ke zkáze posádky, jejíž většina byla pobita, s přísností, jaké Tilly dosud neužil, neboť byl velmi zbožný a od milosrdenství se nedokázal odchýlit; tentokrát však tak jednal, protože se mu zdálo, že škodu utrpěnou od nepřátel nelze pomstít shovívavostí.

Tilly se rozhoduje pro tažení proti Magdeburku.

Jestliže však tyto podniky starého hejtmana potěšily, zpráva o pádu Kolbergu, k němuž došlo pro nedostatek potravin, ho mrzela stejnou měrou: bylo to totiž důležité místo na Baltu, nad jehož mořem vládlo švédské loďstvo, a Švédové by se tam zahrnili tak pevně, že by bylo velmi nesnadné je vypudit. Tilly však, nechtěje poškodit pověst získanou v tolika bitvách a vítězstvích a věda, jaké překážky by se mu postavily do cesty, kdyby obrátil zbraně k znovudobytí pomořanských míst, kde by našel nejen lid nesmírně tvrdošíjný v obraně, ale i mnoho švédských oddílů, obrátil mysl k Magdeburku, k podniku, který byl tím blíže slávě, čím blíže byl obtížím, a naháněl protestantům strach; jím by nejen zamezil častým výpadům z města, ale upevnil i pověst svých zbraní a přerušil běh rozsáhlých králových plánů. A co ho přesvědčovalo nejvíce: bude-li toto město, shromaždiště zbraní uprostřed těch provincií, dobyto, bude snadné vydat se tam, kam by uznal za nejvhodnější; a protestantští kurfiřti i ostatní svobodná města, která by mohla kolísat v poslušnosti k císaři, by z této strany byli ve svých záměrech sevřeni, a ačkoli tajně chovali náklonnost ke Švédům, nemohli by tak snadno podporovat králův postup

⁵⁹ Banéra, švédského velitele, vyslal k Demminu král; podmět věty je v tisku nejasný.

⁶⁰ Savelli, Federico († 19. 12. 1649), římský šlechtic a císařský generál, guvernéř Demminu, který pevnost v únoru 1631 vydal Švédům. Tilly ho poté zbavil velení, císař ho však ve službě ponechal a roku 1631 ho vyslal k papeži; polním maršálem se stal 19. 1. 1635.

⁶¹ Místo se ztotožnit nepodařilo.

ani odmítat žádosti katolíků. Zvedl proto tábor z uvedených míst a během několika dní rozbil stany před Magdeburem. Zpraven, že nepřátelé vybudovali pevnost na Labi míli od města, uznal za vhodné ubytovat několik pluků mezi pevností a zmíněným městem, čímž bylo přerušeno spojení mezi nimi; a podařilo se mu to šťastně, neboť kapitána pevnosti, který nikdy neviděl válku, zachvátil takový strach, že se zbaběle, bez nejmenší obrany, vzdali. Odtud rychle napadl Prester, místo bráněné dobrou pěchotou; měšťanstvo se však obávalo, aby se mezi tímto místem a městskými hradbami neubytovali i císařští, a rozhodlo se je opustit, stáhnout lid na stanoviště Zoll blíže hradeb a opevnit se tam co nejvýhodněji.

Zatímco zde s nesmírným úsilím působilo několik pluků katolického vojska pod vedením plukovníků Ligy Merodea,⁶² Valona, hraběte Fuggera⁶³ z jednoho z nejbohatších augšpurských rodů a Baldirona,⁶⁴ Furlana, zaútočil z druhé strany hrabě z Mansfeldu na pevnost Buckau, protože obránci neměli ani potraviny, ani válečné zásoby; tím se stalo, že město zůstalo sevřeno ještě těsněji. Tilly tedy, vida, že jeho díla zdárně pokročila, posunul přibližovací zákopy a pomýšlel, že se ubytuje mezi postavením Zoll a městem; a Magdeburští pro nedostatek mužů znalých války zbaběle ztratili vnější opevnění, vybudovaná s tak velkými náklady, jimiž mohli nepříteli snadno nějaký čas držet v odstupu.

Frankfurt nad Odrou dobyt Švédy.

Král, vida, že katolické vojsko je zaměstnáno obléháním, a nevida způsob, jak tam přinést potřebnou pomoc, nestane-li se předtím pánem oněch míst, jež překážela jeho vojsku, vytáhl koncem března, k podniku proti Frankfurtu nad Odrou se nejprve vrhl na „Zewdich“,⁶⁵ místo obsazené císařskými, a přiblížil se k Frankfurtu; bylo to 2. dubna.⁶⁶ Ačkoli tam našel silný oddíl císařských vojáků pod velením maršála Tiefenbacha,⁶⁷ německého kavalíra, který, zpraven o králově tažení, nezanedbal přípravy k obraně, napadl město ze tří stran třemi útoky a třemi bateriemi. A jelikož smělé podniky štěstěna obvykle chrání, zdálo se, že ti lidé byli jakoby očarováni: začali klesat na mysli a ztrácet odvalu a hned při prvních útocích s malou ctí opustili velké klešťové dílo, které k obraně gubenské brány sřežilo 400 pěšáků, což byla jedna z hlavních příčin ztráty města. Švédové totiž, když císařští ustupovali, vystoupili na dílo a pronásledovali je až k padacímu mostu brány, kde v pět hodin v noci dali pracovat dvěma petardám, dosáhli žádoucího účinku a vnikli dovnitř. A protože vchod druhé brány, uzavřený silnou ohradou a opatřený mnoha děly, byl houževnatě bráněn a jejich úsilí se zdálo nepřekonatelné, upřel král, v takových činech nadmíru bedlivý a šťastný, zrak na zeď uvnitř brány, jež podpírala násyp valů, a dal ji rychle prorazit; a zatímco se císařští zabývali obranou druhé brány, netušíce, co se chystá z druhé strany, vyslal otvorem ve zdi na valy poručíka s padesáti nejlepšími pěšáky a ti se zmocnili dvou kavalírů vlevo od oné brány. Obrátil dělo proti městu a tímto nečekaným překvapením obležené tak zmátl, že již nevěděli, jak se bránit, a ukvapeně se obrátili k mostu přes Odru, aby jej přešli; Švédové na ně dorazili s velkou prudkostí, a protože císařští neměli volný průchod mostem, zahlceným vozy, stalo se, že největší část vojáků se zřítíla do vody a zbytek byl vydán na milost nepřátelským zbraním, které, rozpálené, jak bývá při takových střetnutích obvyklé, bez milosti odpíraly život každému, kdo vypadal jako voják; a Švédové se zmocnili celého onoho města, v jehož ulicích ležely mrtvoly tak hustě, že se nedalo projít, aniž by je člověk šlapal; císařští ztratili asi dva tisíce vojáků, kromě mnoha důstojníků a obyvatel; Švédové tam zanechali asi 300 padlých, mezi nimi

⁶² Merode, Jan (Johann) z (asi 1589 – 1633), valonský plukovník Ligy, účastník obléhání Magdeburku, v prosinci 1631 generální strážmistr; v říjnu 1632 osvobodil Wolfenbüttel a s Pappenheimem dobyl Hildesheim. Smrtelně raněn byl v bitvě u Hessisch Oldendorfu 28. 6./8. 7. 1633. Nezaměňovat s jeho bratrem Ernstem, španělským generálem, který roku 1632 vydal Hornovi Koblenz.

⁶³ Fugger, Ota Jindřich hrabě (12. 1. 1592 Augšpurk – 12. 10. 1644 tamtéž), z augšpurského bankéřského rodu, od roku 1631 ve službách Ligy; u Magdeburku byl ještě plukovníkem, generálem se stal později.

⁶⁴ Baldiron, Jan Křtitel, Furlan, plukovník Ligy, účastník obléhání Magdeburku.

⁶⁵ Místo se ztotožnit nepodařilo; snad jde o Zehden na Odře.

⁶⁶ Frankfurt nad Odrou dobyl Gustav Adolf 3. 4. 1631 starého stylu, tj. 13. 4. nového stylu. Novější odhady ztrát císařských uvádějí asi 1 700 mrtvých a 1 000 zajatých.

⁶⁷ Tiefenbach (Teuffenbach), Rudolf z (26. 11. 1582 Štýrský Hradec – 4. 3. 1653 Praha), císařský polní maršál, roku 1631 velitel císařských sil ve Slezsku a na Odře.

jednoho majora, tři kapitány a dva poručíky; plukovník Teuffel⁶⁸ byl raněn do levé paže a plukovník „Dargis“ do pravého boku.

Pád Frankfurtu, jehož ochrana byla svěřena šesti tisícům vojáků, byl pro rakouské zájmy tím citelnější újmou; a jak tímto úderem poklesly mysl i naděje katolíků, tak vzrostla opora švédských zájmů a útěcha krále. Král, vida, že již není čas k rozmyšlení, nýbrž k uchopení příznivého štěstí, zanechal tam dobrou stráž i potřebné rozkazy a náhle se vrhl na Crossen, město v onom koutě země u řeky „Queiss“,⁶⁹ jež se vlévá do Odry a dává jméno kraji, který se rozkládá až k hranicím Braniborska a Zaháně a jako vévodství se počítá ke Slezsku; napadl je a zmocnil se ho.

Landsberg se vzdává Švédům.

Odtud se objevil pod hradbami Landsbergu, proti němuž postavil baterie a otevřel přibližovací zákopy; zatímco se posádka statečně bránila útoku Švédů, mladý hrabě Cratz,⁷⁰ který tam velel a na něhož vojáci velmi spoléhali, přišel o život při výpadu, který podnikl proti prvním švédským pracím; a protože král hrozil všeobecným útokem, rozhodli se ti vojáci, zbaveni velitele a sužováni horlivými útoky nepřátel, k dohodě, jež byla uzavřena 16. dubna;⁷¹ vyšlo 1500 pěšáků se zbraněmi a zavazadly a se čtyřmi kusy dělostřelectva.

Když se vzdáním Landsbergu otevřel Švédům průchod do kurfiřtství braniborského, viděl král příhodnou příležitost přimět kurfiřta k příznivému prohlášení: když byla jeho země vystavena vpádu králových lidí, nebylo totiž důvodu věřit, že by onen kníže, s ním pokrevně spřízněný a téhož vyznání, odmítl jeho přátelství kvůli přátelství císařovu, jehož moc již u německých knížat, zvláště protestantských, budila nemalou žárlivost. Dal přes tutěž řeku, která teče v nejzazších končinách Čech, postavit most z lodí, vyslal trubače do Brandenburgu a požádal, aby byl přátelsky přijat; protože však ve městě leželo několik rot Katolické ligy, žádal guvernér krále o lhůtu, aby o tom mohl uvědomit Tillyho; i bylo mu uděleno dvanáct dní a po jejich uplynutí vojáci vyšli a stáhli se do tábora pod Magdeburkem; král vstoupil za největší radosti lidu a bez nejmenšího zdržení postoupil k Berlínu, sídlu kurfiřta, ležícímu na řece Sprévě; a poněvadž pokládal za zdvořilé a své vlídnosti přiměřené užít nejprve dvornosti a ohýbat vůli kurfiřta spíše dohodami než silou, poslal do Berlína hraběte z Ortenburgu („Ortembourg“),⁷² Němce, aby mu vyložil příčinu jeho příchodu: že hodlá přijít jako přítel a příbuzný, že jeho podnik směřuje jen ke společné svobodě a k zachování náboženství, pro něž je každý kníže povinen tasit meč, a ke zkrocení velikosti onoho rodu, který, příliš lačný cizího panství, neusiluje o nic jiného než ovládnout i druhou polovinu světa; že se rozhodl pomoci Magdeburku, svému příteli, ve všech ohledech hodnému jeho ochrany, a že ho proto zve, aby učinil totéž a poskytl mu všemožnou pomoc, neboť kurfiřti nejsou o nic méně povinni hájit společnou svobodu než kterýkoli jiný protestantský kníže; a že proto žádá jako útočiště pro své vojsko pevnosti Küstrin a Spandau, potraviny a válečné zásoby.

Kurfiřt braniborský se prohlašuje pro švédskou stranu.

Ani jednání Ortenburgovo, ani jednání Gustava Horna, vyslaného ke králi⁷³ za tímž cílem, však nepřineslo ovoce; i rozhodl se král pohnout vojskem kupředu, také proto, že se obával, aby ho láska spojená se strachem snad nenaklonila k tomu, od čeho ho odrazovala jiná, ještě větší pochybnost. Kurfiřt, zpraven o jeho příchodu a vida, že se této návštěvě nemůže vyhnout, využil příhodné příležitosti, aby měl před císařem čím zastříť své omluvy: vyjel z Berlína v doprovodu četné šlechty králi vsťříc,

⁶⁸ Teuffel, Maxmilián, svobodný pán z Güntersdorfu, rakouský protestantský exulant a plukovník ve švédských službách, velitel žlutého pluku; padl 17. 9. 1631 u Breitenfeldu, když nesl králův rozkaz.

⁶⁹ Tak tisk; Crossen leží u ústí Bobru do Odry.

⁷⁰ Cratz von Scharfenstein, Adam Dietrich hrabě († 25. 4. 1631 u Landsbergu), císařský plukovník a velitel Landsbergu nad Wartou, padl při výpadu proti švédským zákopům. Nezaměňovat s bratrem Janem Filipem, který byl roku 1635 ve Vídni s'at.

⁷¹ Číslice dne je v tisku nejistě čitelná. Podle švédské chronologie se Landsberg vzdal 15./16. 4. starého stylu, tj. 25./26. 4. nového stylu; novější údaje odhadují posádku asi na 4 000 mužů a uvádějí podmínku, že osm měsíců nebude sloužit.

⁷² Ortenburg, Jan Filip hrabě z Ortenburgu-Neuortenburgu (nar. 14. 10. 1592), plukovník ve švédské službě, který v květnu 1631 nesl do Berlína králův požadavek na vydání Küstrinu a Špandavy. Kdy zemřel, není doloženo.

⁷³ Tak tisk; míněno je patrně poselstvo ke kurfiřtovi.

zdržel se s ním dvě hodiny, a spokojen s jednáním se prohlásil pro jeho stranu,⁷⁴ skvěle ho v onom městě přijal a svěřil mu Küstrin a Spandau. Pomoc Magdeburku jen vlastními silami, nyní již dosti oslabenými lidmi ponechanými jako posádky v pevnostech, se však králi nezdála proveditelná, nehledě na oddíly poslané s Baudissinem⁷⁵ a Hornem, aby dohlížely na Schauenburga a Tiefenbacha, císařské polní maršály, kteří, stále více sílící ve Slezsku, jako by chystali nějaký významný podnik.

Saský vévoda se nechce prohlásit pro Švédy.

Utvrdiv tedy s kurfiřtem potřebné dohody, vyšel král z Berlína, odebral se do „Patsteinu“,⁷⁶ místa mezi Berlínem a Brandenburgem na březích Havoly, a vyzval saského vévodu,⁷⁷ aby se s ním spojil k poskytnutí žádané pomoci, nebo aby aspoň dovolil průchod jeho vojsku; vévoda však, boje se popudit Tillyho a přivolat si válku domů, odpověděl vlídnými poklonami, avšak slovy, která odporovala skutkům: že císaři prokazoval služby, že dosud nedostal příčinu, aby mu selhal, ani aby přistoupil k nějakému rozhodnutí na újmu císařské koruny.

Všechny tyto omluvy se králi zdály chabé a neplatné, když uvážil, že už sám ten důvod, že se Rakušané snaží připravit o svobodu svobodné město, na něž neměli žádný nárok, by měl stačit, aby se vévoda rozhodl pomoci; i vzkázal mu, že toho bude litovat a že mu to časem připomene. Ani tyto, ani jiné důvody však vévodu neohnuly: stále poukazoval na nebezpečí z blízkosti císařského vojska a obratně otálel, aby viděl, jak věci skončí, neboť se jako velký kníže pokládal za schopného kdykoli a včas přejít k takovému prohlášení, které by mu skýtalo jistější zachování jeho panství.

Těmito zdárnými královými úspěchy byla Tillyho mysl nadmíru rozrušena, neboť mu záleželo na tom, aby se Švédové takřka před očima jeho zbraní nestali pány nejlepších pevností oněch provincií; obracel v duchu opatření, jimiž by mohl pozvednout svou pokleslou pověst: jednak ho trápila ztráta míst jemu svěřených, jednak se utěšoval výhledem na výsledek podniku proti Magdeburku, k jehož dovršení neustále upíral mysl; kdyby od něho upustil, nejen by ztratil dobré jméno, ale protestantům by narostla odvaha a velkou nesnází by bylo, kdyby Švédové měli volný průchod, kamkoli by se chtěli obrátit, z čehož by vzešel všeobecný strach; a co bylo jádrem všech těchto úvah: kdyby se král s vojskem uchýlil pod ochranu oné pevnosti, nejen by projel okolní země, ale přenesl by zbraně do Čech, plných protestantů a jiných lidí nepřátelských rakouským ministrům, a přiměl by k prohlášení Sasko i další svobodná města, na jejichž přátelství císařští stavěli nemálo. Odložil proto stranou všechny nesnáze, které mu působil postup Švédů, a upřel úsilí k ovládnutí Magdeburku, kde měl tajná spojení⁷⁸ a kde, jak soudil, se král, městem pozván, při onom podniku zdrží.

Postavení rakouského tábora pod Magdeburkem.

Císařští leželi při obléhání Magdeburku takto: Tilly se svým ležením držel postavení ze strany Zoll; hrabě Pappenheim uzavíral cesty od Neustadtu; vévoda holštýnský⁷⁹ se rozkládal až k Cracau; hrabě Mansfeld uzavíral okruh tábora svým postavením ze strany „Hecdeche“ u pevnosti Marsch; a přibližovacími zákopy se již ze všech těchto čtyř stran došlo až na hranu kontreskarpy, proniknout dovnitř však bránila ustavičná dělostřelecká a mušketová palba obležených; takže Tilly, vida, že podnik přináší mnoho obtíží a každé zdržení je velikou překážkou jeho cílům, obrátil se ke lstem: navázal dorozumění s některými stoupenci rakouské strany a stáhl dělostřelectvo z baterií proti baštám

⁷⁴ Priorato zde zhušťuje jednání a míchá kalendáře. Pevnost Küstrin byla Švédům spíše vydána než dobyta a kurfiřt Jiří Vilém přistoupil k průchodu a spojení (Berlín, Spandau) až v květnu a červnu 1631, po pádu Magdeburku: 21. 6. 1631 dal král namířit děla na berlínský zámek a kurfiřt švédské posádky povolil.

⁷⁵ Baudissin, Wolf Jindřich z (1579 nebo 1597 Luppau – 24. 6. 1646 Belschwitz ve Východním Prusku), plukovník a později generál jízdy ve švédských službách; po švédské službě přešel roku 1635 do saských služeb. Nezemřel v boji.

⁷⁶ Patrně Postupim (Potsdam) na Havole.

⁷⁷ Mínen je saský kurfiřt Jan Jiří I. (viz Jan Jiří), kterého tisk zde a dále nazývá vévodou.

⁷⁸ Tajná dohoda Tillyho s lidmi ve městě není doložena; jde o Prioratovu formulaci. Městská rada se chtěla vzdát, Falkenberg však výzvy ke kapitulaci ze 4. a 18. 5. 1631 odmítl v očekávání švédské pomoci.

⁷⁹ Patrně Adolf Holštýnsko-Gottorpský (1600 – 19. 9. 1631), mladší bratr vládnoucího vévody Fridricha III., císařský plukovník, který u Breitenfeldu utrpěl těžké zranění a zemřel na ně v Eilenburgu. Ztotožnění nejisté; v úvahu přichází i sám vévoda Fridrich III. (22. 12. 1597 – 10. 8. 1659).

Sudenburgu, aby obležení, povzbuzení tím, že palba ustala, i štěstím králových úspěchů, mysleli, že se katolické vojsko, jimi odvoláno, chystá k ústupu; to zdání bylo velmi dobře podpořeno a ještě lépe potvrzeno spojenci ve městě, kteří předstírali, že vědí o Tillyho odchodu, a s mimořádnou radostí tuto zprávu rozhlásili; měšťané, naplnění touto nadějí a zaslepení touto představou, mysleli víc na projevy jásotu hostinami a slavnostmi než na bdělé obsazení stráží a na péči o ně; Tilly, o všech těchto věcech podrobně zpraven, usoudil, že nesmí promarnit příležitost, nýbrž s užitím všelikých lstí a všeho důmyslu uskutečnit své předsevzetí.

Rozhodnutí císařských hejtmanů proti Magdeburku.

Dne 19. května svolal na poradu hraběte Pappenheima a ostatní velitele vojska; rokovali o výsledku takového plánu a všichni dospěli k rozhodnutí udeřit současně všeobecným nápirem ze všech stran na hradby města; vědělo se totiž, že stráže nejsou dobře rozestaveny a že obyvatelé ve velké důvěře v pevnost valů málo dbají na bdělost hlídek, a doufali tedy v šťastný konec.

Dobytí a zpusťování Magdeburku.

Když byl plán ujednán, byli vybráni nejsilnější a nejodvážnější muži a opatřeni žebříky, mosty a petardami, a 20. téhož měsíce za časného jitra, když bylo výstřelem z děla dáno znamení, napadli Pappenheim, Mansfeld, Tilly a vévoda holštýnský ze svých stanovišť s velkou prudkostí valy města; mušketýrům rozestaveným na hraně kontreskarpy přikázali, aby nepřetržitě stříleli a drželi tak v krytu ty, kdo by se ukázali na parapetech, a vybraným vojákům, aby se žebříky vystoupili na hradby; to bylo ze všech stran přesně provedeno; poněvadž však nebyl prolomen průlom a výstup po žebřících na vysoké hradby, chráněné z boku protilehlými baštami, byl pro vojáky obtížný, museli ustoupit, a to ne bez velké škody. Pappenheim však, který věděl, že místo, na něž útočí, je nejslabší, neboť o tom měl zprávy, a že tam stojí na stráží jen málo obránců, povzbuzoval své vojáky jistou nadějí na bohatství a hrozil každému, kdo by ustoupil; a ačkoli mnozí ustavičně padali i se žebříky do příkopů a jiní na ně znovu vystupovali, rozhořčení tvrdým odporem, na něž naráželi, dobyl vršku parapetu dříve, než na hradby dorazila pomoc, kterou z města poslal Falkenberg, a praporečník na něm vztyčil prapor; z toho nabyli odvahy jeho druhové a s voláním „Vítězství, vítězství!“ se tam hrnuli v houfch, předhánějíce se jeden před druhým, s rýči a koulemi,⁸⁰ a dobytou půdu rychle zajistili; obrátivše dělostřelectvo proti městu, pronikli konečně dovnitř, když jim obyvatelé po dlouhé a tvrdošíjné obraně přenechali ústí jedné ulice; při její obraně padl Falkenberg, když statečně splnil povinnost pravého kavalíra; a následování dalšími oddíly vojáků, kteří se hnali o to divočeji, že předtím byli odraženi, pobíjeli bez jakéhokoli slitování každého, koho potkali; město bylo v krátkém čase vydrancováno, oloupeno a celé obráceno v popel, zejména nedbalostí jednoho vojáka, který odhodil stranou mušketu s hořícím doutnákem, aby vyběhl po žebříku do domu jednoho drogisty, a zapálil tak sud síry; oheň se okamžitě rozšířil na jiné látky, a protože domy byly ze dřeva, všechno zahynulo; ohněm a mečem zahynulo asi třicet tisíc lidí, mužů, žen, dětí i vojáků: nezůstalo tam stát víc domů než 140 podél řeky, téměř samé rybářské, s kostelem svaté Kateřiny a bránou Sudenburgu.⁸¹ Byla obdivována velkomyslnost jedné dívky, která, odhodlána uchovat si čest neporušenou, se dobrovolně vrhla do studny.

Velitelé zajatí a zabití při dobytí Magdeburku.

Z důstojníků zemřeli kromě Falkenberga, generálního poručíka správce, podplukovníci „Loemies“ a „Trost“, majoři „Crusz“, „Vodrich“ a „Steinacher“ a kapitáni „Vilenoff“, „Heydman“ a „Smidt“.⁸² Zajati byli pán z „Amselrach“, německý kavalír, generální polní pobočník, plukovník „Vsle“, Švéd, podplukovník „Bry“, Němec, a major „Schiffman“ s jízdou, který se opevnil před kapitulním domem na Novém trhu.

⁸⁰ Čtení tohoto místa tisku není jisté.

⁸¹ Počty podle tisku. Novější odhady obětí se obvykle pohybují mezi 20 a 25 tisíci, někdy až 30 tisíci z 25–30 tisíc obyvatel; přežilo asi 5 000 lidí, z toho kolem tisíce v dómu. Sám Pappenheim psal o více než 20 000 mrtvých. Shořelo asi 1 700 z 1 900 domů; ztráty Ligy a císařských se uvádějí na 300 mrtvých a 1 600 raněných.

⁸² Jména padlých a zajatých důstojníků jsou ponechána v podobě tisku; ztotožnit je se nepodařilo („Schiffman“ je patrně Schiffmann).

Správce, který byl několik dní předtím raněn mušketovou ranou do nohy a ještě se nezotavil, byl zajat ve svém příbytku a s málo zdvořilým zacházením odvezen v Pappenheimově kočáře do Wolmirstedu, kde mu vévodové sasko-lauenburský⁸³ a holštýnský vytýkali, že se proti zbraním císařovým ujal obrany onoho města; on hájil své důvody slovy vážnými a knížecími a předpověděl, že za prolitou nevinnou krev tolika lidí obdrží od Boha zasloužený trest.

Přivrženci císařských byli císařskými postiženi hůře než ostatní.

Domy těch, kdo byli nevěrní vlasti a udržovali spojení s císařskými, byly první vydány plení a násilí; a císařské prapory, vyvěšené z oken a dveří v domnění, že poslouží obyvatelům za ochranu, vzbudily ve vojácích při vstupu ještě větší chtivost všeho se zmocnit; nepomáhaly protesty ani důvody, ba při takových zprávách se útočníci rozlítli ještě víc a zabíjeli bez ohledu, aby si postižení nemohli stěžovat u jejich velitelů; z těchto přivrženců Rakušanů se tak zachránili jen nemnozí, kteří byli zajati a poté propuštěni bez výkupného.

Král dánský Kristián IV., ačkoli se v této době díky lübeckému míru těšil ve svém království klidu a pokoji, přesto nenacházel pokoj ve svém srdci: od přírody nakloněn cvičením Martovým, záviděl, ne-li činy, tedy aspoň v myšlenkách, králi Gustavovi, jehož plány, provázené lepším štěstím než jeho vlastní, sklízely každým dnem větší potlesk a slávu u světa. Zdálo se mu tedy, že zahálka škodí duchu, jenž plane ctnostnou tíživostí, a že by měl pomýšlet i na rostoucí velikost svého souseda; a přál si, aby se nějakou novotou mohl chopit jakéhokoli vojenského počínu, který by ho učinil proslulým a váženým; snad tedy z tohoto důvodu, nebo aby získal peníze na rozšíření města Glückstadtu,⁸⁴ jemuž opatroval obyvatele, lid a obchod, nařídil, aby všechny lodě plující po Labi zastavovaly v Glückstadtu a platily tam nové clo; a aby je k zastavení přiměl, postavil tam pět ozbrojených strážních lodí. Toto opatření se zjevně dotklo hamburského magistrátu, neboť poškozovalo jeho obchod, o němž se tehdy dalo říci, že je největší na světě; proto ihned vyslal ke králi dánskému deputáty, aby mu vylíčili, jak jsou jejich lodě v Glückstadtu zadržovány a nuceny k novému poplatku, což se nemůže dít bez svolení císaře, potvrzeného kurfiřtským kolegiem, a bez předchozího vyslechnutí dotčených stran, jež si stěžují; že tato cla budou příčinou nejtěžších škod a že je nemožné, aby je senát a měšťané plnili; že sousední země by s takovým poplatkem nesouhlasily a že císař, dbalý zachování říšských zřízení, nepřipustí zkázu jejich města. Král však, dychtěl je pokořit a soužit a málo dbaje na spokojenost Hamburčanů, odpověděl, že nemá v úmyslu zavádět obecné clo ani zatěžovat poddané kterékoli sousední země; že onen malý poplatek nařídil jen pro své dědičné vazaly, k nimž podle jeho nároku patří i Hamburští, a že k tomu měl od nich mnoho důvodů: po několik let totiž bez dovolení císaře a svolení kurfiřtského kolegia, proti vši počestnosti, vybírali daň z dánského zboží, zadržovali lodě celé týdny, uvalili cla na pivo a sůl, pohrdali jeho kupci a uráželi je, jako by byli vyhlášenými nepřáteli. Že ačkoli tomuto městu v mládí projevil své nejlepší smýšlení, když je dal zprostit poplatku, který uvalil Fridrich Druhý, jeho bratr,⁸⁵ nebylo mu odplaceno ničím jiným než zlovolnými činy proti věrnosti, poslušnosti a královské důstojnosti; že proto nemůže déle přehlížet urážky, má-li být zachován zákon a spravedlnost, a aby bylo poznáno, že jeho záměr je spravedlivý a poctivý, podal o tom císaři zvláštní zprávu a očekává od něho schválení, přízeň a pomoc. Hamburští však s tímto prohlášením nebyli nijak spokojeni, ba naopak, cítili se uraženi, rozhodli se zrušit toto clo silou zbraní a za tím účelem vyslali několik lodí s 1500 vojáky, aby se zmocnili přístavu i města Glückstadtu; Dánové, zpraveni o tom, se ani nečekajíce na střet stáhli ze svých postavení, pronásledováni Hamburčany, a ztratili dvě lodě; a sám král málem přišel o život, neboť několik Hamburčanů vystoupilo na břeh a zalehlo do zálohy u „Belebergu“, a když tudy král projížděl, srazila mušketová rána čapku z hlavy jednomu šlechtici, který byl nablízku; nad tím se král rozhořčil

⁸³ Patrně Rudolf Maxmilián Sasko-Lauenburský (1596 – 1. 10. 1647), vévoda, plukovník v císařských službách; roku 1631 byl u dobytí Magdeburku a v březnu 1632 vyklidil Donauwörth před blížícími se Švédy.

⁸⁴ Spor o clo v Glückstadtu vrcholil již roku 1630. Hamburk měl císařské privilegium z 3. 6. 1628; v noci z 27. na 28. 4. 1630 zajal dánské lodě před Glückstadtem a na začátku září 1630 došlo u Scharhörnu k námořním srážkám, v nichž Dánsko obstálo. Zajaté lodě byly na hamburské náklady vráceny počátkem roku 1631; císař clo v Glückstadtu potvrdil až 13. 7. 1633.

⁸⁵ Fridrich II. (1. 7. 1534 Haderslev – 4. 4. 1588 Antvorskov), dánský král, byl otcem Kristiána IV., nikoli jeho bratrem, jak uvádí Priorato.

ještě víc, napsal magistrátům v Brémách a v Lübecku, stěžuje si na zlé zacházení Hamburských, a sdělil jim, co se přihodilo; tato dvě císařská města nato ihned vyslala ke králi deputáty, aby spolu s vyslanci Anglie a vévodství holštýnského sjednali urovnání sporu; protože však král trval na tom, aby Hamburští dříve, než se půjde dále, vrátili zajaté lodě, nemělo jednání účinek; ba obě strany se ozbrojovaly na moři i na souši a mezi loďstvy došlo k různým střetům. Když se to dozvěděl císař, jehož zájmům se nehodilo znepřátelit si Dánsko ani dopustit, aby se Hamburk uchýlil pod ochranu jiné strany, přispěl příhodně k nápravě nepořádku napomenutím, v němž stálo, aby obě strany složily zbraně a vše zůstalo v dřívějším stavu až do dalšího přátelského rozhodnutí.

Konec Knihy první.

Kniha druhá

Souhrn. Popisuje se zmatek protestantů nad ztrátou Magdeburku; postup švédského krále na pomoc Sasku; prohlášení protestantských kurfiřtů ve prospěch krále. Bitva u Lipska a vítězství Švédů. Stav Rakušanů po této bitvě. Rozpaky rakouské rady při ustanovení nového generála vojska. Rozdílnost mínění mezi Němci a Španěly. Císař prohlašuje generálem Valdštejna. Prostředky, jichž Valdštejn užil k obnově vojska. Odchod vévody Orleánského a královny matky od dvora. Jednání císařských s papežem a jinými knížaty. Vévoda Karel Lotrinský se prohlašuje pro stranu rakouskou. Porážka hraběte Jana „Hoscau d'tagli“¹ od Holanďanů. Jednání Rakušanů s vévodou Orleánským. Jejich konec. Královy postupy ve Falci. Dobyť Mohuče.

Rok 1631.

Ztráta Magdeburku, provázená takovým zacházením s městem a stejně tak nečekaná, byla pro protestanty největší bolestí. Když tu událost zvažovali, začali ve svých srdcích tlumit onu směřlost, která se dříve vznášela mezi nejrozsáhlejšími záměry, a usuzovali, že když katolíci s tak malou námahou získali město tak dobře bráněné, získají s ještě větším štěstím i ostatní, sužovaná různými nedostatky. Nejvíce byla zmatena srdce Švédů a krále, jehož ze všeho nejvíce trápilo, že se to město ztratilo takřka před jeho očima, a přísahal pomstu. A aby ostatní města, která byla na pokraji přidat se k jeho straně, nebyla zklamána v naději na jeho pomoc, chtěl vydat tiskem veřejný manifest o příčinách oné ztráty a o důvodech, proč městu nebylo pomoheno dříve.

Prohlásil, že nedostatky zavinili sami měšťané, kteří si málo vážili jeho rad a nechtěli se zajistit proti zrádcům, a tak si zkázu přivolali sami; že on vykonal povinnost dobrého přítele, když obsadil mnoho nedobytných míst; že mu kurfiřti braniborský a saský odepřeli průchod, takže nemohl projít čtyřicet mil² nepřátelské země s tolika městy v zádech a po bocích, která by jeho vojsko bez boje přivedla do záhuby; že se musel zdržet dobýváním Frankfurtu, Landsbergu a jiných míst nutných pro jeho postup a že nešetřil námahou ani nezanedbal píli, aby městu pomohl.

Švédský král zveřejňuje příčiny, proč nemohl Magdeburku pomoci.

Tilly se po tomto dobytí zdržel u Magdeburku šest dní. Dal rozkazy k jeho obnově, ponechal tam jako guvernéra a komisaře hraběte Filipa z Mansfeldu³ a dostal zprávu, že se švédský král přiblížil k Tangermünde, městečku nepřilíhající vzdálenému, omývanému Labem. Proto neprodleně dal postavit most, a věř, že nastal čas vyprovokovat krále k bitvě, zvedl vojsko a vydal se tím směrem, aby ho k bitvě vyzval. Ale král, nemaje dost sil, aby se utkal s vojskem zvyklým vítězit, neboť jeho vlastní síly již byly zmenšeny vysláním Horna s částí vojska pod Greifswald, zůstal v zákopech, avšak častými výpady dával najevo, že se císařských nijak nebojí. Pak, chtěje vojsko posílit, odtáhl od Tangermünde, zanechal silné posádky ve Frankfurtu, Landsbergu a jiných blízkých místech a přišel do Štětína, aby dodal odvahy Hornovým zbraním a vyslechl některé vyslance a ministry knížat ve věcech velké důležitosti.

Tangermünde dobyto Tillym.

Tilly, domnívaje se, že král tímto ústupem projevuje strach a že spíše pomýšlí stáhnout se, než postoupit dále, přivedl vojsko pod Tangermünde, přinutil je ke kapitulaci a získal několik dalších, nepřilíhající významných míst. A protože soudil, že tehdy není čas zaplétat se do obléhání pevností, zatímco protestanti ze všech stran sílí, bylo na radu jeho kapitánů usneseno vést válku proti lantkraběti hesenskému, který se prohlásil za stoupence krále a k velkému znepokojení Rakušanů najímal lid. Tento kníže, nakloněný zbraním a velkého ducha, vládce státu uprostřed císařových zemí, by totiž –

¹ Čtení jména v tisku je nejisté; „Hoscau“ je patrně zkomolené „Nassau“. Míněn je hrabě Jan Nasavský, o jehož výpravě a porážce od Holanďanů text vypráví dále, patrně Jan VIII. Nasavsko-Siegenský (29. 9. 1583 – 27. 7. 1638), katolík ve službách Španělska; jeho výprava byla poražena 13. 9. 1631 u Slaaku.

² Míle zde i dále překládá italskou „lega“, jejíž délka nebyla jednotná.

³ Mansfeld, Filip hrabě z (1589 – 8. 4. 1657 Ráb), císařský generál, bratr Wolfganga z Mansfeldu, který od května 1631 ležel s oddíly u Magdeburku.

kdyby jeho síly s podporou Holanďanů a švédských zbraní vzrostly – nejen zastavil postup císařských, ale také by katolíky v oněch končinách stále držel ve zbraní; neboť větší část zemí s ním sousedících patřila kurfiřtům kolínskému a mohučskému, biskupům a knížatům münsterskému, paderbornskému, fuldskému a jiným leníkům Říše, kteří se sami o sobě nedokázali bránit, a císař by jim musel k obraně poskytnout lid, čímž by se zeslabily síly jiných vojsk; anebo by se nedalo zabránit tomu, aby se tito před hrozící válkou nekryli nějakou škodlivou dohodou.

Tilly se chystá vpadnout do Hesenska.

Usoudil proto, že dobrý řád vlády žádá nejprve se zajistit z této strany a teprve potom zbraněmi vynutit prohlášení Saska, u něhož opakované naléhavé žádosti nepomáhaly, aby je odvrátily od předstírané neutrality; odstraněním této opory protestantů by se mu pak snadno podařilo utkat se s králem a vypudit ho. Protože však lantkrabě nebyl ve své zemi – odebral se totiž do tábora pod Greifswaldem na schůzku s králem –, uznal Tilly za dobré připomenout jeho poddaným dopisy omyl jejich knížete, který se, pobouřen vroucími a příliš mladistvými zápaly, odtrhl od oddanosti císaři a spojil se s cizí mocností, z níž na ně přijde zkáza; aby ho proto již nepřijímali; a zavázal se poslat jim přiměřenou pomoc k upevnění jejich klidu a k obnovení jejich svobody. Ale tato slova málo zapůsobila na lidi, kteří si byli dobře vědomi, že se nemohou zbavit svého přirozeného pána, aniž by se dostali pod panství jiného; nedbali slibů ani výhrůžek Rakušanů a chystali se ke statečné obraně.

Král se odebral do tábora u Greifswaldu. Obležení, zeslabení a zmatení smrtí svého guvernéra „Perusi“, vyjednali za přítomnosti krále kapitulaci – zatímco Švédové postoupili s galeriemi až do příkopů –, aby nečekali na všeobecný útok, který Švédové chystali, a ujednali, že dne 15. června⁴ vyjdou se zbraněmi, zavazadly a dvěma děly.

Greifswald se vzdává Švédům.

Když byl potom král zpraven, že vévodové Adolf Fridrich a Jan Albrecht Meklenburští, kteří po ztrátě svého státu pobývali v Lübecku, svobodném městě, jednom z předních v Německu, sebrali nějaké vojsko, usoudil, že je vhodné uvést tato knížata zpět do jejich státu. Postoupil tedy s vojskem, obsadil několik zemí a hradů, dobyl všechna ostatní místa jejich panství a otevřel jim cestu k návratu do jejich knížectví. To se králi podařilo snadno, neboť katolíci, ustupující z oné provincie, kterou bylo těžké udržet, se stáhli jen k obraně Rostocku a Wismaru, kde se mohli snáze udržet, a z těchto dvou míst ohrožovali Švédům zásobování v ostatních zemích onoho vévodství. Král si toho povšiml a opevnil Anklam, místo na řece Peene, aby si zajistil vládu nad sousedním hrabstvím a měl pro každý případ pevné útočiště; u svých zbraní zanechal Banéra se šesti tisíci bojovníky, aby pokračoval v dobývání Wismaru a Rostocku a podle potřeby operoval v tom okolí; zmíněné své příbuzné dosadil do vlády a dne 25. června jim dal ve „Fitstrar“,⁵ hlavním městě provincie, od vazalů složit přísahu věrnosti. Soudil, že se tam již nemá zdržovat, ale že se má vrátit do Pomořan a vyvolat prohlášení saského kurfiřta, což slibovala Tillyho nepřítomnost; a i kdyby se mu tímto vpádem záměr nezdařil, aspoň odvolá císařské vojsko od cíle namířeného proti hesenské zemi.

Meklenburská knížata uvedena švédským králem zpět do jejich státu.

Zvedl tedy tábor od Güstrowa („Giustrau“), pospíšil k Berlínu a odtud se dostal k Burgu, kde se utábořil u Brandenburg; a vyslav plukovníka Ramsaye („Ransaù“)⁶ s několika oddíly vojáků přes Labe, překvapil petardou Tangermünde,⁷ což mu otevřelo vstup do Dolního Saska a do magdeburského arcibiskupství, zaútočil na Werben na Labi, místo velmi značné důležitosti, hájené 1200 vojáky a venkovany, a přinutil je vzdát se. Ponechal tam jako stráž několik pěšáků, dal rozkazy k nutnému

⁴ Číslice dne je v tisku nezřetelná.

⁵ Grafie tisku; míněn je patrně Güstrow, sídelní město vévodů, jmenované vzápětí.

⁶ Ramsay, James, zvaný Černý (tisk „Ransaù“, dále „Ramasag“; asi 1589 – 29. 6. 1639), skotský plukovník ve švédských službách, později generálmajor a velitel Hanau; při pádu Hanau roku 1638 zajat, zemřel jako zajatec na zámku Dillenburg. U Tangermünde je ztotožnění nejisté.

⁷ Sled bojů o Tangermünde a Werben je v tisku nepřehledný: Tangermünde dobyl nejprve Tilly, pak je petardou překvapili Švédové a nakonec je Tilly znovu zaujal; Werben Švédové opustili a týchž dnů znovu získali. Údaje tisku se nepodařilo ověřit.

opevnění, nechal přes řeku postavit most z lodí a ubytoval se mezi tímto místem a Havolou.

Havelberg dobyt Švédy.

Banér z druhé strany postoupil pod Havelberg, dal tam postavit baterie a přiblížil se zákopy; dne 22. července se ho zmocnil útokem, přičemž dal posekat asi 300 císařských a ostatní, zajaté, byli zařazeni do švédských rot.

Pro tak úspěšné postupy Švédů, pro zprávu, že dne 20. července se ve Wolgastu vylodila švédská královna⁸ se šesti tisíci bojovníky, a pro mnohá další králova opatření zůstali Rakušané zmateni a neobvykle ustrašeni. Král zamýšlel využít těchto šťastných okolností ke znovuzískání Magdeburku, aby se pak přiblížil k saskému vévodovi, jehož prohlášení potřeboval. Proto okamžitě obrátil čelo a přišel k Wolmirstedtu, městečku nad Magdeburkem, kde ubytoval vojsko, a rozptýliv jízdu po okolních vesnicích, zastavil se, aby pozoroval Tillyho pohyby. Ten, zpraven o králových postupech, přešel zpět přes Labe a přivedl vojsko k Halberstadtu. Král pak stáhl své lidi do blízkosti Arneburgu („Ansberg“), městečka ve Staré marce, a vydal se k Tangermünde do vesnice „Belgen“. Tam se dověděl, že císařští již značně postoupili a že regimenty Holka⁹ a Montecuccoliho¹⁰ leží ve vesnicích Burgstall a Anger, čtyři míle od Tangermünde. Rozhodl se je napadnout; vytáhl proto dne 22. července dvě hodiny před svítáním potají z Belgen, městečka na březích Labe, se třemi tisíci jezdci a 500 dragouny a přiblížil se k císařskému ležení, když napřed vyslal majora z pluku hraběte Ortenburga se stem jezdců a po něm celou jízdu. Než mohli Rakušané vyvést ze stájí všechny koně, byla většina z nich Švédy pobita a zajata, i s jejich velitelem plukovníkem Bernsteinem („Beruestein“),¹¹ německým kavalírem, s 300 vojáky, několika důstojníky, třemi standartami a se zavazadly; a škoda by byla ještě větší, kdyby poloha lesů a bažin neusnadnila zbytku útěk. Švédský král tam ztratil asi dvacet svých, mezi nimi knížete Karla Ludvíka, falckraběte z „Lautrech“,¹² který, raněn třemi ranami z mušket do břicha, zemřel ve Werbenu dvacátého devátého téhož měsíce.

Švédové přepadli několik císařských regimentů.

Povzbuzen těmito příznivými událostmi jako předejrou větší slávy, utábořil se král se zbytkem vojska u vesnic Belgen a „Standel“, míst mezi Labem a Biesí, a zastavil se na tomto výhodném místě, aby pozoroval Tillyho záměry. Tilly, jemuž se zdálo, že podniky nepřátel nemálo poškodily jeho pověst, se zvedl z okolí Halberstadtu, znovu zaujal Tangermünde a přiblížil se k Werbenu, kde se Švédové zakopali, aby udrželi průsmyk a zabránili Rakušanům ve vstupu do země na této straně řeky Ohre, která pramení na hranicích Lauenburska směrem k hrabství Dannenberg a vlévá se do Labe nedaleko Magdeburku; vpád do oněch zemí by totiž Tilly nepodnikl, kdyby se předtím nezajistil útočištěm pro ústup. Přiblížil se k městu zákopy – švédské vojsko se totiž při jeho příchodu stáhlo, jsouc slabší počtem – a obrátil proti němu dělostřelectvo, kterému Švédové odporovali opětovanou palbou a nejvytrvalejšími výpady. Nápor císařských však převážil; obránci nemohli déle vzdorovat a ani král jim nemohl pomoci, aby se za tak velké nevýhody nezapletl do bitvy, a tak se rozhodli obležené místo opustit. Na stanovištích zanechali na stráž mnoho žen a dětí, aby císařští, netušíce takové rozhodnutí, poskytl obráncům čas k záchraně, než bude lest odhalena; což se šťastně podařilo.

Werben dobyt císařskými.

Tilly do něj vstoupil a bez ztráty času postoupil až na dohled králova ležení a smělymi šarvátkami ho

⁸ Za manželem do Německa přijela královna Marie Eleonora (viz Marie Eleonora Braniborská) podle literatury až v zimě 1631/32; údaj tisku o jejím vylodění v červenci 1631 se nepodařilo ověřit.

⁹ Holk, Heinrich (18. 4. 1599 – 9. 9. 1633), dánský šlechtic, od roku 1630 císařský plukovník, ve Valdštejnově armádě velitel jízdy a od 31. 12. 1632 polní maršál; jeho nájezdy do Saska mu vynesly pověst žháře. Zemřel na mor.

¹⁰ Patrně Montecuccoli, Ernesto (1582 – 1633), císařský velitel jízdy italského původu, roku 1631 velitel Frankfurtu nad Odrou, později generál dělostřelectva (Generalfeldzeugmeister), strýc Raimonda Montecuccoliho. Roku 1633 byl u Breisachu zraněn a zajat a v zajetí zemřel (17. 6. v Colmaru, podle jiného údaje 18. 7. v Ensisheimu).

¹¹ Bernstein, plukovník (tisk „Beruestein“), velitel císařského kyrysnického regimentu, který padl v této srážce u Burgstallu. Bližší údaje nejsou známy.

¹² Ztotožnit se nepodařilo; jméno ukazuje patrně na některou z vedlejších falckých linií (Lautern, Lauterecken).

vyzýval k bitvě. Ale král, který ještě nebyl s to měřit se s nepřáteli plnými sil, vítězství a odvahy, se z výhodného místa nehnul a přinutil tím Tillyho, jenž v zpustošené krajině velmi trpěl nedostatkem píce, pomýšlet na neuspokojivý ústup, jak také učinil, když se vrátil do svých prvních ležení. Tato událost dodala Švédům tolik odvahy, že jí s malou opatrností využili, a císařští jim ji pak schladili: když totiž chtěli zezadu napadnout některé rakouské regimenty, byli jimi přijati s velkou statečností, ztratili několik praporů a mnoho vojáků a museli se vrátit do svých opevnění. Tilly se proti nim znovu pohnul, zásoben několika vozy obilí a píce; shledal však, že král se značně posílil příchodem Horna a Baudissina („Baudis“) s osmi tisíci bojovníky a dalších, a protože jemu samému lidí stále ubývalo, neboť pro nedostatek žoldu utíkali, vrátil se do Tangermünde a ubytoval vojsko mezi tímto místem a Eislebenem, aby vyčkal hraběte z Fürstenbergu („Fristenberg“).¹³ Ten byl odvolán z Franků a nacházel se v zemi fuldského opata, církevního knížete voleného kapitulou kanovníků, kteří se sami spravují po způsobu republiky; s jeho posilou by mohl Tilly mluvit odvážněji ke kurfiřtovi saskému, o němž se pro jeho jednání nikoli bez podezření soudilo, že se brzy prohlásí pro švédskou stranu.

Král mezitím, zpraven o takových pohybech a necítě se schopen riskovat větší podniky – je totiž velmi nebezpečné měřit se s vojskem, které pod vedením starého kapitána ještě nepoznalo porážku –, rozhodl se zdržet se mezi Labem a Havolou a bránit císařským v dalším postupu. Předpokládal, že Tilly, nepovolí-li saskému kurfiřtovi neutralitu, bude ho nutně naléhavými žádostmi a pak zbraněmi nutit k prohlášení; od toho očekával nemalý prospěch, neboť kurfiřt, nespokojený s Rakušany, by s oporou sousedního krále i při malé příležitosti odhalil své smýšlení. Ubytoval se však znovu kolem Werbeny, který týchž dnů překvapením znovu získal; Horna s několika oddíly jízdy a pěchoty zanechal u Brandenburgu a plukovníku Tottovi („Tod“) svěřil střežení Rathenowa, místa sice nepřilíš ceněného, v oněch okolnostech však nemalé důležitosti. Sám se držel na svých stanovištích a chtěl katolíkům zabránit v přechodu řeky a ve vstupu do okolních zemí. Naproti tomu, protože se císařští nemohli udržet v zchudlých a zpustošených územích, museli buď od toho záměru upustit, nebo, trvající na něm, se rozšířit a zatížit saské země, čímž by byl kurfiřt podrážděn a snáze by zrušil dosud zachovávanou neutralitu ve prospěch Švédska – tím spíše, že byl s císařským dvorem daleko víc nespokojen kvůli prohlášení o navrácení statků církvím,¹⁴ které pro něho bylo těžkou ranou, neboť jeho příjmy se z velké části skládaly z církevních obrocí, již dříve zabraných.

Katolické vojsko bylo posíleno mnoha lidmi, které přivedli Fürstenberg a Tiefenbach, oba generální polní strážmistři, a zvláště povzněl Tillyho mysl příchod hraběte Aldringena¹⁵ se zbytky veteránského vojska z Itálie, odvedeného z Mantovy na základě dohody z Řezna a smlouvy z Cherasca ze dne 6. dubna téhož roku.¹⁶ Soudil, že jeho postupy, osvědčené dříve i proti větším vojskům, už nemůže nic zdržet. Zvedl tábor z magdeburských zemí a stáhl se do Halle, města na levém břehu Sály, kde dal vojsku přehlídku, a když je shledal početné – asi třicet tisíc bojovníků –, usoudil, že je schopné každého podniku. Svolal válečnou radu a po různých návrzích se všichni shodli, že je třeba požádat Sasko jakožto hlavu strany o otevřené prohlášení; neboť slovo neutralita budí u knížat vždy podezření, a to tím spíše, že kurfiřt měl na obranu svých států ve zbraní asi 14 tisíc vojáků, což byla podstatná síla, a že by straně, k níž by se přidal, přinesl nemalou posilu. A protože Tilly držel zemi onoho kurfiřta ze všech stran obklíčenou, doufal, že ho k vyhovění svým žádostem přiměje už samotným strachem; poslal tedy k vévodovi barona ze Schaumburgu („Sciamborg“), aby ho požádal o spojení zbraní proti Švédům, o ubytování pro vojsko v jeho zemích a o peněžní kontribuce, pro jejichž nedostatek začínali vojáci naříkat a bouřit se proti velitelům. A protože se se zbraní v ruce mluví směleji a s menší ohleduplností, byly Schaumburgovy výroky hrdé a spíše panovačné než zdvořilé; a jako by byl kurfiřt Ferdinandovým poddaným, vyhrožoval

¹³ Patrně Egon VIII. z Fürstenbergu-Heiligenbergu, generál Ligy, který v létě 1631 přitáhl s oddíly z Itálie spolu s Aldringenem.

¹⁴ Míněn je restituční edikt z roku 1629, jímž císař nařídil vrátit katolické církvi statky zabrané protestanty.

¹⁵ Aldringen, Johann von (tisk „Aldringher“; 10. 12. 1588 – 22. 7. 1634), císařský generál lucemburského původu, od roku 1624 dvorský válečný rada a vrchní komisař; v létě 1631 přivedl z Itálie vojsko uvolněné po válce o Mantovu. Polním maršálem se stal roku 1632; padl při švédském útoku na Landshut.

¹⁶ Řezenská dohoda z podzimu 1630 a smlouva z Cherasca ukončily válku o mantovské dědictví; vojsko, které císař držel v Itálii, se tím uvolnilo pro Německo.

mu císařským hněvem, kdyby jednal proti přátelství a proti závazku, který má k Jeho Veličenstvu císaři. *Schaumburg je Tillym vyslán k vévodovi saskému, aby ho přiměl k prohlášení.*

Toto poselství kurfiřta znepokojilo; plný údivu a rozpaků svolal radu, v níž byly zváženy kroky Rakušanů, a když poznal, že je těžce uražena pověst svobodného knížete, pána svého státu, omezil své odpovědi na stručná slova a oznámil Schaumburgovi, že byl vždy dobrým služebníkem císařovým a vždy nejvyšším oddaným jeho důstojnosti, že neví, že by mu dal příčinu k nelibosti, a že takovým zůstane po celý svůj život; že se však nemá prohlašovat za nepřítele krále, který s vítěznými zbraněmi táboří blízko jeho státu, aby si nepřitáhl válku do vlastního domu; že se bude stále držet neutrality a nezapomene na závazek a úctu, které dluží Jeho Veličenstvu císaři. Tato odpověď Tillyho málo uspokojila. Soudil, že má dost prostředků, aby kurfiřta ohnul silou zbraní, když slova nepřinášela ovoce, a rozhodl se napadnout jeho stát: vyslal jízdu na saské území a sám se s pěchotou 1. září utábořil pod Merseburgem, městem zavlažovaným Sálou nedaleko Lipska; zaútočil na ně dvěma bateriemi a za dva dny je dobyl. Nemeškal pak využít vítězství a obsadil též Weißenfels, Zeitz, Pegau, Naumburg a všechny hrady a vesnice v okolí v míšeňské zemi, kde se jeho vojáci dopouštěli nevidaných krutostí a vydírání; a objevil se na dohled Lipska, od něhož žádal potraviny, peníze a ubytování ve městě.

Zprávy, které došly ke kurfiřtskému dvoru, způsobily u onoho knížete i v jeho radě velké ohromení, neboť nebylo vidět jiné východisko než buď ustoupit císařským, nebo se dát pod ochranu Švédska. Když se o tom politicky rokovalo, shledalo se, že je lepší bránit se než se hanebně podvolit; ačkoli někteří, posuzující věc jinak, trvali na tom, že je spíše třeba vyhovět Tillyho požadavkům než přitahovat na sebe císařův hněv. Uváděli, že čerstvé příklady ukázaly, jakých odměn se dostalo těm, kdo se zasazovali o stranu falckraběte, dánského krále a jiných; že švédský král je cizí kníže s malou oporou, bez peněz, živý jen cizími nadějemi; že jediná porážka stačí, aby se vrátil do Švédska; že císařské zbraně jsou proslulé, vítězné a směřují ke slávě; že je třeba se válce vyhnout, když by její přijetí nepřineslo nic než škodu; že vlastními silami nelze vzdorovat, a je proto nutné požádat o pomoc Švédy, jimž by se muselo povolit to, co se odpírá císaři; že je vždy škodlivé volat si do domu pomocné zbraně.

Kurfiřtská rada v rozpacích pro Tillyho hrozby.

Ale druzí, odporující tomuto názoru, říkali, že císař dospěl k příliš nesnesitelné povýšenosti; že Rakušané jsou nejzjevnějšími nepřáteli a škůdci protestantského náboženství, a tudíž i kurfiřtova panství, do něhož by se zbožným cílem znovu zavést víru římskou přinesli zbraně a provozovali by tam onu lásku, jakou provozovali jinde; že povznést katolíky znamená ponížit protestanty; že nelze soudit jinak, než že štěstí může přát smělosti bojovného krále; že zkušenost na příkladech ukázala, jak škodí odmítat příležitosti ponížit ty, jichž se obáváme; že cíle Rakušanů jsou zjevné; že se naskytá čas zkrotit jejich záměry a setřást jho, k jehož sejmutí, jakmile bude jednou nasazeno, nebude snadné najít ruku. Byl proto ke králi vyslán Arnim, vévodův generál; král zůstal ve svém ležení a vyčkával, kam povedou Tillyho záměry. Přijal Arnima s obvyklým projevem náklonnosti a zdvořilosti, neboť si nadmíru přál získávat dobrou vůli vládci a přívětivostí, jimiž se podle jeho oblíbeného výroku city lidí a vojáků upevňují víc než přísnou vážností. Arnim vyložil kroky a rozsáhlé záměry Rakušanů proti vévodovi, svému pánu, a jeho jménem prosil o pomoc a podporu pro Lipsko, jehož ztráta by přinesla největší újmu nejen jeho panství, ale i zájmům všech protestantů. Král však, chtěje kurfiřtovi připomenout nejhorší rozhodnutí, jaké učinil, když mohl pomoci Magdeburku, jehož zachráněním by byl kryt i jeho vlastní stát, chladně odpověděl Arnimovi, že jeho kníže si přitáhl válku sám malou úctou k jeho připomínkám, že má kolem sebe španělsky smýšlející rádce a že už není třeba zkoumat, k jakým cílům směřuje rakouská monarchie, když je zjevně vidět, že po udušení svobody svobodných zemí a knížat Říše neusiluje o nic jiného než o úplné panství nad celou Evropou; že ho mrzí neštěstí jeho pána, jemuž nyní nemůže pomoci svými zbraněmi, určenými již jinam. Na to Arnim odpověděl slovy, jež vycházela z oddaného srdce: že jako moudrý kníže, šířitel a obhájce svobody Německa by měl zapomenout na každý nepřítel čin vévodův, zaviněný strachem a špatnou radou jeho lidí, a nikoli nedůvěrou k jeho královskému přátelství; že knížata bývají velmi často zaslepena státním zájmem, a mnohdy do té míry, že nemohou odmítnout rady svých ministrů; že veřejné blaho je třeba klást před

jakoukoli soukromou záležitost; že z mysli knížete má být navždy vypuzena vzpomínka na minulou nespokojenost, když ji není užitečné připomínat. A král, jemuž nemohla přijít vítanější příležitost, ač navenek předstíral opak, takovým slovům neodporoval a odpověděl, že přijde Lipsku na pomoc, bude-li mu jako záruka vydána pevnost Wittenberg, ležící na březích Labe, budou-li vojsku dány dva žoldy a bude-li jako rukojmí věrnosti zavázán starší vévodův syn, aby se šel usadit u něho.

Vévoda saský se prohlašuje pro stranu švédskou.

Arnim po rychlých kurýrech oznámil tyto odpovědi kurfiřtovi, jehož stát byl plný zmatku a strachu; ten dal okamžitě králi vědět, že mu nabízí nejen Wittenberg, ale celý stát, že dva žoldy budou vyplaceny a že sám i jeho syn přispěchají, aby mu sloužili. Když pak podepsali úmluvy, ujednali čas, kdy se sejdou s kurfiřtem braniborským i s jinými knížaty své strany. Vévoda soustředil své lidi u Torgau, mezi Wittenbergem a Drážďany na Labi, a vydal se s vojskem asi šestnácti tisíc bojovníků a 28 kusy děl k Wittenbergu, kam měl 10. září přijít i král.

Lipsko dobyto Tillym.

Tilly mezitím obklíčil hradby Lipska z několika stran; měšťané, zastrašení a ve zbraních málo zběhlí, viděli, že nemohou odolat zuřivým bateriím, a majíce před očima nešťastný příklad Magdeburku, poslali vyjednávat s Tillem. Ujednali, že město se vzdá se zachováním svobody svědomí a s odchodem saské posádky se zbraněmi a zavazadly a že nebude zatíženo ničím jiným než kontribucí 200 tisíc tolarů; k jejímu provedení učinil Tilly dne 6. září za jásotu celého katolického vojska svůj slavnostní vjezd. Lipsko leží v rovině mezi Labem a Sálou, omývané Elsterou a Pleiřou, která se vlévá do Elstery pod hradbami téhož města a ztrácí své jméno; a protože leží na hranicích Horního Saska a Míšně, takřka v srdci Německa, je velmi obchodní pro příliv lidí a pro veletrhy, které se tam konají.

Nyní se král spojil s kurfiřtem, a vida, že má dostatečné síly, aby mohl své spory rozhodnout v poli, zvedl stany z okolí Wittenbergu, 14. září přešel Labe a rychlým pochodem se obrátil k Lipsku. Na cestě se však dověděl, že byly zachyceny kurfiřtovy listy psané městské radě, jimiž jí dával naději na tuto pomoc ve spojení s králem, a že město je již dobyto. Zastavil se tedy na pláni u Bitterfeldu a Dübenu, míst mezi Labem a Muldou („Tuna“), a zůstal tam stát, jednak aby vyčkal různých oddílů vojáků, jednak aby se lépe informoval o stavu nepřítele.

Tilly, zpraven o těchto pohybech, plný nevole proti kurfiřtovi, dychtící po pomstě a podněcovaný důvěrou v udatnost svých vojáků, se nezklidnil, ač by mohl svým záměrům dát účinek na jistějším základě, kdyby vyčkal Aldringena; puzen ohnivými zápaly své osvědčené udatnosti vyšel z Lipska, vyvedl vojsko v bitevním šiku do pole k vesnicím Lindenthal a Wiederitzsch („Vidersch“), rozmístil dělostřelectvo na nejvýhodnějších místech, opevnil průsmyky a dal najevo, že nehodlá odmítnout bitvu s králem a s kurfiřtem.

Popis bitvy u Lipska.

Král, vida rovněž, že velí vojsku schopnému bitvy a že je třeba svést rozhodující bitvu, vytáhl bez ztráty času, dříve než Aldringen dorazí Tillymu na posilu, dne 15. září¹⁷ proti císařským v tomto šiku. Na levé straně k východu, mezi vesnicemi Düben a Lindenthal, tvořilo předvoj 14 tisíc saských vojáků seřazených v osmi praporech; na jejich pravém křídle stál Arnim, kurfiřtův generální nadporučík, a na levém pan z Bindtaufu,¹⁸ generální polní strážmistr, samí Němci; uprostřed bitevního šiku byl sám vévoda, doprovázený více než stem dobrovolných šlechticů. Pravé křídlo tvořily dva tisíce jezdců

¹⁷ Bitva u Breitenfeldu se odehrála 17. září 1631 podle nového (gregoriánského) kalendáře, tj. 7. září podle starého (juliánského). Prioratova data v okolí bitvy (1., 6., 10., 14., 15. a 16. září) kalendáře patrně mísí; údaje tisku se nepodařilo ověřit.

¹⁸ Bindtauf (Bindauf), Hans Rudolf von (tisk „Bintauf“, „Bintof“; 26. 1. 1593 – 17. 9. 1631), saský plukovník a generální polní strážmistr, předtím císařský podplukovník. Do saských služeb vstoupil v dubnu 1631 a v červenci 1631 velel saskému pluku, u něhož sloužil Hofkirchen. U Breitenfeldu vedl kyrysníky a hned na počátku boje ho zastřelil ligistický plukovník Adam Philipp von Cronberg (viz Cronberg). Pohřben byl 29. 2. 1632 v Torgau.

pod vedením plukovníků Bindtaufa („Brindtauff“), Schwalbacha („Sualbach“),¹⁹ „Loser“, „Glissing“, Starschedela²⁰ a „Coruiller“, samých Němců. Pěchotu bitevního šiku, pocházející od kurfiřta, vedli vévoda altenburský,²¹ kurfiřtův bratranec a generál pěchoty, a pan ze Schwalbachu, německý kavalír, velmistr dělostřelectva, s plukovníky „Marschalch“, „Damingher“, „Helmsdorf“, „Spieghel“, „Stenau“, baronem ze „Sciambourg“ a jedním hrabětem z Mansfeldu. Jízdu levého křídla tvořily regimenty barona Hofkirchena („Offchirch“),²² generálního nadporučíka jízdy, a vévody Viléma Výmarského, bratra vévody Bernarda, dále regiment gard a osm rot dobrovolné šlechty. Uprostřed této pěchoty táhlo 16 těžkých děl a 26 malých kusů „da sacchetto“²³ a za nimi následovala všechna zavazadla švédského vojska, na králův rozkaz takto důmyslně rozestavěná.

Na pravé straně, směrem k vesnici „Delitz“, se rozvinuly švédské eskadrony; na jejich pravici stál král, následovaný dvěma tisíci německých jezdců a dvěma tisíci Finů s regimenty svých gard pod vedením plukovníků „Vnsch“, Soopa²⁴ a Stenbocka,²⁵ Švédů, Totta a Caldenbacha („Calambac“),²⁶ německých kavalírů. Mezi těmito eskadronami zůstával volný prostor asi sto stop, v němž stálo 200 vybraných mušketýrů, aby vypálili na jízdu dříve, než dojde k pistolové střelbě. Prapory pěchoty vedl polní maršálek Banér, doprovázený pány „Hall“, Němcem, Axelem Lilliem („Axel“, „Illio“),²⁷ „Arsfer“, Teuffelem, „Hoendorf“ a „Vinchel“,²⁸ švédskými plukovníky. Na levém křídle táhl maršálek Horn v čele čtyř tisíc jezdců pod plukovníky Baudissinem, „Scaffman“ a „Cochtisch“, Livonci, „Vistumb“, „Damis“, Sperreuthem („Spereuter“),²⁹ „Vsseler“ a rýnským hrabětem („Ringrave“),³⁰ německými kavalíry. Zbytek pěchoty s hlavním šikem následoval pod vedením pana Teuffela, generálmajora bitevního šiku, německého kavalíra, s pány Hepburnem („Ebron“),³¹ Ramsayem („Ramasag“), „Ericand“, Ruthvenem („Rutuin“)³² a markýzem Hamiltonem, samými skotskými kavalíry a plukovníky v královském vojsku; s nimi byli i páni „Maroua“, „Dargis“, „Valenstein“ a „Micefal“, němečtí plukovníci. V tomto šiku postoupila švédská i saská vojska dne 16. září na dvě míle od Lipska.

¹⁹ Schwalbach, Johann Melchior von (tisk „Sualbach“; 30. 12. 1581 Gießen – 30. 6. 1635 Drážďany), od roku 1620 plukovník saského dělostřelectva a zemský zbrojmistr, od dubna 1631 také plukovník pěchoty. U Breitenfeldu vedl saský pěší pluk, později byl saským generálním polním zbrojmistrem. Zemřel v Drážďanech na onemocnění ledvin.

²⁰ Starschedel, Moritz Dietrich von (tisk „Starschedel“), plukovník saského pěšího pluku, Priorato ho uvádí mezi saskými ztrátami u Breitenfeldu. Bližší údaje nejsou známy.

²¹ „Vévoda altenburský“ – nejspíš jde o Fridricha Viléma II. Sasko-Altenburského (12. 2. 1603 Výmar – 22. 4. 1669 Altenburg). Roku 1631 vedl švadronu kyrysníků v pluku bratra Jana Viléma, později byl generálem jízdy pod Arnimem a roku 1635 ze služby odešel. Zemřel na vodnatelnost. V úvahu připadá i jeho bratr Jan Filip (viz Jan Filip Sasko-Altenburský), který u Breitenfeldu velel kyrysnickému pluku. Generálem pěchoty, jak uvádí text, nebyl doložitelně ani jeden.

²² Hofkirchen, Lorenz von (tisk „Offchirch“; asi 1606 – 1656), dolnorakouský šlechtic na saské a později švédské straně pod Arnimem. Roku 1631 sloužil u saského pluku Bindtaufova a po saském obsazení Prahy v listopadu 1631 byl jejím městským velitelem.

²³ Doslova „na pytlíky“; patrně lehká děla střelící kartáčové náboje v pytlících.

²⁴ Soop, Erik (tisk „Soops“; 21. 8. 1592 – 15. 3. 1632), švédský plukovník, od roku 1628 velitel jízdního pluku Västgöta ryttere a druh Gustava Adolfa z mládí. U Breitenfeldu vedl jízdu na pravém křídle a byl těžce raněn; na následky zranění zemřel o půl roku později. Náhrobek má ve skarské katedrále.

²⁵ Stenbock, Fredrik (tisk „Stemboch“; 22. 3. 1607 Torpa – 29. 7. 1652 Stockholm), švédský šlechtic. U Breitenfeldu byl podplukovníkem, roku 1632 se stal plukovníkem smålandské jízdy. U Lützeny byl těžce raněn do nohy a jeho pluk pak vedl osobně král. Ztotožnění je pravděpodobné, ne jisté.

²⁶ Pensen von Caldenbach, Moritz (tisk „Calambac“; 16. 8. 1599 – 17. 9. 1631), švédský plukovník jízdy na levém křídle pod Hornem. U Breitenfeldu padl.

²⁷ Lillie, Axel (1603–1662), švédský plukovník, později polní maršál, říšský rada a generální guvernér Pomořan. Tisk uvádí „Axel“ a „Illio“ jako dvě jména; „Illio“ je patrně italský přepis příjmení Lillie a jde o jedinou osobu.

²⁸ Patrně Winckel, Hans Georg aus dem (1. 8. 1596 – 18. 2. 1639), plukovník ve švédských službách, u Breitenfeldu velitel Modré brigády, později generálmajor a guvernér Augsburgu. Ztotožnění nejisté.

²⁹ Sperreuth, Claus Dietrich von (tisk „Spereuter“; asi 1600 – 1653), plukovník jízdy ve švédských službách, později generál.

³⁰ Patrně Ota Ludvík, rýnský hrabě (Rheingraf), generál ve švédských službách. Ztotožnění nejisté.

³¹ Hepburn, John (tisk „Ebron“; asi 1598 – 1636), skotský katolík, plukovník ve švédských službách a velitel skotské („Zelené“) brigády, jíž bylo u Breitenfeldu připisováno rozhodnutí bitvy. Roku 1632 opustil švédskou službu, ve Francii byl maréchal de camp a padl roku 1636 u Saverne.

³² Ruthven (tisk „Rutuin“), skotský plukovník ve švédských službách; míněn je patrně Patrick Ruthven (asi 1573 – 2. 2. 1651), od roku 1632 generálmajor, později hrabě z Forthu a Brentfordu, nebo jeho příbuzný John Ruthven.

Když Tilly na tyto zprávy vyslal několik eskadron jízdy, aby zjistil stav nepřítele, strhla se mezi nimi a švédskými oddíly šarvátko. Král zůstal celou noc v bitevním šiku v poli; projížděl sem a tam, připomínal rozkazy, jak se má v boji postupovat, a povznášel srdce vojáků klidnou tvář, lahodnými slovy a odvážnými nadějemi. Svolal k sobě hlavní důstojníky vojska a vyložil jim, že nastala tak dychtivě žádaná příležitost prokázat jejich ctnost. Minulá vítězství a získaná dobrá pověst se rozplynou v dým, říkal, jestliže odvalu udusí strach; není třeba vážit si nepřítele, který, tolikrát přemožen i za nejsilnějšími hradbami, se v poli ukazuje slabší, zmatený a zdrcený rachotem vlastních zbraní; strach je předchůdcem smrti a zbabělost mu poskytuje přístřeší, kdežto odvaha je dcerou štěstí, otcem slávy, velkodušným rozdávatelem poct a velikosti. Potom každému oznámil, jakou službu od něho při této příležitosti očekává. Ukázal, co vítězství přinese. Účinnými slovy zmenšil vážnost nepřátel a ukázal, že Tilly má málo sil, vojáci jsou nespokojeni a nepřátelskému vojsku chybí mnoho věcí potřebných k dokonalému boji; že není třeba brát v úvahu dřívější štěstí Rakušanů, protože všechny pozemské věci podléhají proměnám; že jde o čest, o slávu, o bohatství a o ona pohodlí, která vítězství přináší; že se spoléhá na statečnost vojáků, na ctnost kapitánů a na zkušenost jejich mečů a zavazuje se, že jim bude razit cestu a pro společné blaho nebude šetřit vlastního života. Za úsvitu, když jízda postoupila na dohled eskadron katolíků, začaly různé nájezdy.

Naproti tomu Tilly, plný důvěry a toužící změřit se i s tímto králem – čím větší bylo jeho jméno, tím větší by byla Tillyho sláva, přemůže-li ho –, svolal své hlavní velitele k radě, sdělil jim svůj záměr a řekl, že přišla hodina sklídit plody tolika ctnostných činů a dát dřívějším vítězstvím slavné zakončení. Ukázal jim, že králova vojska jsou nezkušená a plná strachu; že Švédové nejsou silnější než ti, kteří, tolikrát vydání jejich mečům, dali poznat sílu spravedlivé věci a statečnost vojáků Ferdinanda Druhého; že o podnicích Švédů lze říci, že jsou dílem příznivých okolností, zrad poddaných a podnětů rebelů, nikoli statečnosti vojáků, ctnosti kapitánů ani síly zbraní.

Ale některým se nejchvalitebnější zdály podniky prováděné najisto, a protože věděli, v jaké nevýhodě by se bojovalo bez posily lidí, kteří táhli s Aldringenem a nebyli vzdáleni víc než šest dní pochodu, neopomněli na to Tillyho upozornit. Ten však, stále odvažněji a spoléhaje na dřívější štěstí, radami pohrdl, a protože se mu nezdálo slavné vítězit s takovou výhodou, odpověděl, že pověst zbraní pokročila příliš daleko; že jí nelze dostát jinak než rozhodným koncem; že průtah je zjevným znamením bojácnosti a zvyšuje odvahu nepřátel; že ve válce není větší škody, než dávat najevo, že si nepřítele vážíme; že velkým kapitánům náleží velké podniky, a čím obtížnější, tím slavnější; že čekání na spojení s Aldringenem je ztrátou času, neboť zesílí-li se jím on, stane se totéž i s královým vojskem, k němuž již táhlo mnoho oddílů z Braniborska, Saska, Meklenburska a ze všech okolních provincií. Zvedl tedy tábor a vyšel do pole u Lipska pod vesnici „Tanger“, kde sestavil šik svého vojska takto.

Na pravém křídle stálo pět regimentů Chorvatů, které vedl jejich generál Isolani („Giovanni Isolano“),³³ Ital; za nimi následovalo šest eskadron těžké jízdy z regimentů vévody Rudolfa Maxmiliána Saského, pana Bongarta,³⁴ Němce, a hrabat Ottavia Piccolominiho,³⁵ Giacoma Strozziho³⁶ a markýze Giulia Rangoniho,³⁷ italských plukovníků. Následoval předvoj pěchoty rozdělený do osmi praporů, s regimenty vévody holštýnského, hrabat z Fürstenbergu, Baldirona a Dietrichsteina

³³ Isolani, Johann Ludwig Hektor (tisk „Giovanni Isolano“; 1586 – 1640), císařský generál lehké chorvatské jízdy kyperského původu, od roku 1634 hrabě. Pod Valdštejnem i po něm vedl Chorvaty v Říši a po Valdštejnově vraždě zůstal věrný císaři.

³⁴ Bongart, Wilhelm svobodný pán von dem (tisk „Bongard“; 1598 – 17. 9. 1631), plukovník Ligy, ne císařský. U Breitenfeldu padl hned na počátku bitvy, podle dobové zprávy zasažen jedním z prvních výstřelů.

³⁵ Piccolomini, Ottavio (11. 11. 1599 – 11. 8. 1656), italský šlechtic, císařský plukovník a později polní maršál; roku 1634 jeden z hlavních strůjců Valdštejnova pádu, později vévoda z Amalfi a říšský kníže. Zemřel ve Vídni po pádu z koně.

³⁶ Strozzi, Giacomo (Jakob), hrabě, císařský plukovník jízdy, jehož pluk vznikl roku 1624 z arkebuzírské rotty.

³⁷ Rangoni, Giulio, markýz (tisk „Giulio Rangoni“; † 20. 11. 1639), modenský šlechtic, od července 1631 plukovník císařských kyrysů. Později přešel do francouzských služeb jako polní maršál (maréchal de camp). Datum narození ani okolnosti smrti nejsou známy.

(„Deitrestein“),³⁸ Němců, Gallase („Galasso“),³⁹ který nebyl přítomen, a Coroniniho,⁴⁰ Italů, a s regimentem mladého Tillyho,⁴¹ Valona; velel jim pan ze Schaumburgu, generálmajor bitevního šiku, Němec. Před nimi bylo vedeno 20 polních děl a po bocích dalších 16 těžkých kusů, aby zdálky ostřelovaly švédské eskadrony z boku. Na levém křídle za pěchotou táhlo pět velkých eskadron jízdy z regimentů plukovníků „Eruich“, „Blanchard“, „Poppenhain“, „Grott“, „Kangler“, „Bernestein“ a „Sciambourg“, Němců, „Haracourt“ a „Vingarsi“, Lotrinců, a Colloreda,⁴² Itala, pod velením hraběte Pappenheima („Poppam“), generálního polního mistra. Za tímto bitevním šikem přicházely regimenty vévody Savelliho („Sauello“), hrabat z Merode, Bertholda z Valdštejna,⁴³ Fürstenberga, „Spor“,⁴⁴ „Desfurt“, markýze Annibala Gonzagy, plukovníků Contrerasa („Contrees“),⁴⁵ Španěla, a Rechberga („Rechemberg“),⁴⁶ Burgundána, vedené hrabětem z Fürstenbergu, velkým a velmi statečným kavalírem. Bitevní šik podpíraly regimenty knížete Aldobrandiniho,⁴⁷ hraběte Adama Trčky („Tersica“)⁴⁸ a plukovníků „Maracini“,⁴⁹ Itala, „Bombaglion“ a „Fislon“, Lotrinců, a další. Nad pravým křídlem velel pan „d'Haracourt“⁵⁰ a nad levým pan z Cronbergu („Cronenberg“),⁵¹ oba generální polní strážmistři. Za nimi následovala zadní hlídka, rozestavená na výšině pahorku, z regimentů „Gueis“, Holk („Holca“), „Officutz“,⁵² Montecuccoli a „Deffura“, jimž velel pan z „Officutz“, generální polní strážmistr. Za zády této pěchoty a trosu, který stál na konci, následovaly regimenty plukovníků „Montrecciho“, Michny⁵³ a jiných, jimž velela hrabata z Mansfeldu⁵⁴ a Fuggerové⁵⁵, přední osobnosti Německa. Tilly se držel uprostřed vojska jako duše v těle, provázen velkým počtem pánů vysokého stavu a titulovaných dobrodruhů, mezi nimiž byli markýz Camillo dal Monte, Florentan, a don Mario Caraffa, Neapolitán. V tomto uspořádání zůstávalo katolické vojsko ve výhodě velmi pohodlného postavení, na němž bylo rozestaveno těžké dělostřelectvo, a císařští sledovali královny záměry. Když však postoupila saská jízda a kyrysníci levého křídla císařského vojska a Chorvaté směle vyrazili proti

³⁸ Patrně Johann Balthasar z Dietrichsteinu, držitel císařského pěšího pluku (1621–1634), který padl 4. 6. 1634 před obleženým Řeznem.

³⁹ Gallas, Matthias (17. 10. 1588 – 25. 4. 1647), císařský generál z Tridentu, od roku 1632 polní maršál. Podílel se na Valdštejnově pádu a v letech 1634–1647 byl opakovaně vrchním velitelem císařské armády.

⁴⁰ Patrně Coronini von Cronberg, Johann Peter, císařský plukovník, jehož arkebuzířský pluk existoval v letech 1625–1632.

⁴¹ Tilly, Werner (Wenzel Werner) T'Serclaes von (tisk „Conte Giovine di Tilli“; 12. 5. 1599 – 30. 1. 1651), Valon, synovec polního maršála Tillyho, císařský komoří; roku 1632 velel v Ingolstadtu, který hájil proti Švédům. Strýce přežil o téměř dvacet let a zdědil jeho bavorské statky. Okolnosti smrti nejsou známy.

⁴² Colloredo-Waldsee, Hieronymus (Jeroným) hrabě (1582 – 8. nebo 16. 7. 1638), bratr Rudolfa Colloreda, císařský generál jízdy. U Lützenu roku 1632 velel jako generální strážmistr, polním podmaršálkem se stal roku 1634. Po porážce od Arnima u Lehnice 3. 5. 1634 byl odsouzen k vězení. Roku 1636 ho zajali u Raon. Zemřel na následky výstřelu z pistole, který utrpěl při vyproštění obleženého Saint-Omer. Den úmrtí se v pramenech liší (8. 7. Wikipedie, 16. 7. Warlich).

⁴³ Valdštejn, Berthold z, hrabě, císařský plukovník a příbuzný generalissima; u Lützenu roku 1632 smrtelně raněn.

⁴⁴ Patrně Johann von Sporck (asi 1600 – 1679), pozdější císařský generál jízdy, nebo Otto Christoph von Sparr († 1668), pozdější braniborský polní maršál; ztotožnění nejisté.

⁴⁵ Contreras (tisk „Contrees“) – nejisté. Bitevní sestava u Breitenfeldu uvádí jako velitele pěšího pluku Alonsa Guilléna de Contreras. Nezaměňovat s Andrésem de Contreras, plukovníkem od roku 1632. Bližší údaje nejsou známy.

⁴⁶ Rechberg, Heinrich Alexander hrabě von (tisk „Rechemberg“), roku 1631 císařský podplukovník. U Breitenfeldu nepadl. Podle některých údajů padl roku 1638 u Wolgastu; ověřit se to nepodařilo. Datum narození není známo.

⁴⁷ Patrně člen římského knížecího rodu Aldobrandini; Priorato později uvádí „velkopřevora jeruzalémského Aldobrandiniho, římského knížete“, který padl u Nördlingenu (1634). Ztotožnění nejisté.

⁴⁸ Trčka z Lípy, Adam Erdmann (tisk „Tersica“; asi 1599 – 25. 2. 1634), Valdštejnovův švagr a císařský plukovník; zavražděn na chebském hradě spolu s Ilowem, Kinským a Niemannem.

⁴⁹ Marazin (Marazini, Marzin), Rudolph svobodný pán von (tisk „Maracini“), velitel Chorvatů v císařských službách.

⁵⁰ Patrně z lotrinského rodu Haraucourt; ztotožnit se nepodařilo.

⁵¹ Cronberg (Kronberg), Adam Philipp svobodný pán, později hrabě von (tisk „Cronenberg“, „Crunenberg“; 1599 – 3. 8. 1634), ligistický plukovník kyrysníků, později generální strážmistr. U Breitenfeldu zastřelil Bindtaufa (viz Bindtauf) a u Staré pevnosti (Alte Veste) roku 1632 byl těžce raněn. Zemřel na mor v Řezně.

⁵² Patrně Hans Ulrich von Schaffgotsch (1595–1635) – viz Kniha čtvrtá; ztotožnění nejisté.

⁵³ Ztotožnění nejisté. Pavel Michna z Vacínova (asi 1580/1589 – 26. 8. 1632), císařský generální komisař a dodavatel armády, v poli sám nevelel.

⁵⁴ Hrabata z Mansfeldu, bratři Wolfgang III. a Filip (viz Mansfeld), sloužila v císařském vojsku; koho Priorato na jednotlivých místech míní, nelze rozhodnout.

⁵⁵ Fuggerové, augšpurský bankéřský rod; z něho sloužil v armádě Ligy hrabě Ota Jindřich Fugger (viz Fugger), na něhož se patrně vztahuje i zmínka o lidech hraběte Fuggera najatých v Bavorsku a ve Švábsku.

Švédům, podporovaným kyrysníky, strhl se asi tři hodiny po východu slunce velmi žhavý boj. Po výměně výstřelů z pistolí a střetu mečů ustupovali saští jezdci před nápořem, jímž na ně z čela i z boku dorážela jízda císařského předvoje vedená Schauenburgem a Cronbergem; ti je s mečem v ruce směle hnali, Sasové se řítili na eskadrony kurfiřtovy a v tom zmatku a obratu dali císařské jízdě příležitost zasadit jim nemalou ránu.

Král, vida škodu Sasů, poručil Banérovi, aby s jízdou pravého křídla postoupil proti levému křídlu Tillyho, které se pod vedením hraběte z Fürstenbergu v sevřeném šiku směle hnalo do přímého střetu s nepřítelem; a proti Chorvatům, kteří postupovali, aby vystřelili ze svých karabin, vyslal dvě další silné eskadrony švédských jezdců, podporované praporem pěchoty, jemuž velel Hepburn („Ebron“). Když se řady jízdy rozevřely a objevila se mušketýrská pěchota, přivítala císařské k jejich velké škodě hrozná salva z mušket.

Přesto neochladli ve své odvaze a vrhli se na saskou jízdu; ta, prostřílená neustálou palbou několika kolubrin a napadená eskadronami, které vedl sám Tilly a za nimiž šly nejstarší oddíly odvážných a zkušených vojáků, se začala rozpadat a přenechala pole vítězi.

Král, vida tento zmatek a bezprostřední nebezpečí, a protože kurfiřt nemohl zadržet útěk svých lidí ani hrozbami, ani prosbami, vyrazil s finskou jízdou a několika záložními eskadronami a osobně udeřil na postavení císařského dělostřelectva, které hlídal jen malý počet lidí, neboť všichni se vrhli na prchající Sasy; zmocnil se postavení a ihned obrátil děla do boku císařským, kteří, pronásledující vítězství, doráželi na pěší regimenty plukovníků Steinacha, Halla a Hepburna, vyslané králem, aby dodaly odvahy Sasům, kteří se znamenitě bránili nízkou držbou a píkami a mušketami. Když byla jízda poslána proti několika praporům pěchoty, jež vyrazily z císařské zadní hlídky, byly tyto prapory napadány z více stran kyrysníky a oddíly mušketýrů vmísenými mezi ně; a třebaže pěšáci udrželi postavení asi hodinu, po kterou ti staří vojáci bojovali vytrvale a s obdivuhodnou neohrožeností, byli nakonec uvedeni v nepořádek, píky se na všech stranách rozvolnily, pěšáci byli pošlapáni a pořádek i řady praporů byly rozvráceny.

Když pak král viděl, jak jeho lidé na nepřítele dorážejí, poručil Hornovi, aby s částí jízdy a několika pěšáky držel postavení děl a vzdoroval nápořu Pappenheima, který s katolickou jízdou bitevního šiku a čtyřmi prapory pěchoty přicházel svým na pomoc.

Tehdy byl král upozorněn, že se císařští s voláním „Vítězství, vítězství!“ vrhli na vozový tros a že se, zaujati kořistí, jako by bitva byla skončena, rozptýlili a zmateně rozběhli; postavil se tedy do čela čtyř tisíc vybraných jezdců, provázen čtyřmi tisíci mušketýry a osmi sty dragouny, a volaje „Následujte mne a nebojte se!“, vrhl se na císařské, se zápalem je napadl, vmísl se mezi ně a mnohé z nich zabil vlastní rukou. Ti se sice pokusili znovu se sešikovat a postavit se na odpor, ale protože vojáci byli rozptýleni, jedni sem, druzí tam za plundrováním vozů, nedokázali nijak odolat nápořu Švédů, kteří útočili stále víc a s větším zápalem, a během hodiny jich většinu pobili.

Tilly, velmi rozhořčen nad neobvyklým zmatkem svých lidí, se snažil bitevní šik znovu uspořádat; přispěchal tam i Pappenheim se zálohovými eskadronami, ač těžce raněn a pronásledován Banérem a Hornem, s nimiž až do té chvíle zkoušel sílu své šavle; a když se tam sběhla hlavní masa obou armád, rozhořel se boj tak, že ze všech stran hřměla děla, některá velkými koulemi, jiná kartáči, a nebylo vidět nic než dým, oheň, krev, nejstatečnější muže bez milosti pošlapané kopyty koní a údy roztrhané bombardami, jak létají vzduchem. Tehdy se ze všech stran obnovil boj na bocích, v čele i v týlu, mezi těmi hrůzami i v nejhustším jádru, kde král narážel do šiků císařských a tříštil je svými dobře rozestavenými a odhodlanými eskadronami; finská jízda byla tak pevná, že si vojáci navzájem dodávali odvahy, proběhli, znovu najeli⁵⁶, prošli a pronikli do Tillyho eskadron tak, že císařští nemohli déle vzdorovat zoufalé smělosti těchto lidí, zbavených jakékoli představy smrti a roznicených myšlenkou na vítězství; a navíc k tomu přispěl vítr, který se silně zvedl a hnál císařským prach a dým ostře do očí. Začali tedy při ústupu zmatkovat, zhroutili se na své vlastní prapory pěchoty, které se rozevřely,

⁵⁶ Čtení slovesa „znovu najeli“ je v tisku nejisté.

rozptýlily a daly se na útěk.

Tilly, povšimnuv si zmatku a nebezpečí, nasedl na čerstvého koně, rozhodnut raději zemřít než přihlížet pádu oněch vítězství, jež ho učinila nesmrtelným; vynaložil veškeré úsilí, aby zadržel útěk svých, mnohé zabil vlastní rukou a dostál povinnosti své zkušenosti. Tak jednal i Pappenheim, který, ač zdrcen ranami, přivedl zpět mnoho uprchlíků a ještě nějakou chvíli udržel zbytek vojsk v síle; ale protože strach měl u nich větší moc než hrozby a rány velitelů, nebylo možné obnovit pořádek. Tilly, raněný výstřelem z arkebuzy do paže a sečnou ranou do hlavy, a vida, že už nemůže vzdorovat zuřivosti Švédů, kteří ze všech stran vraždili císařské, vydal se se zbytky, které mu zůstaly, na cestu k Fuldě, provázen vévodou sasko-lauenburským a hrabaty z Fürstenbergu a Cronbergu, generálními polními strážmistry, a utekl na území onoho knížete.

Pappenheim, proboden sedmi ranami, zůstal polomrtvý mezi mrtvolami; nepřátelé ho svlékli a nechali jako mrtvého na poli, odkud ho druhého rána s pomocí jednoho venkovana odnesli do Halle a odtud k léčení do Fuldy.

Počet mrtvých v bitvě u Lipska.

V této bitvě zůstalo asi deset tisíc císařských, mrtvých i zajatých, a velký počet z nich pobili venkované.

Mezi významnými osobnostmi, které toho dne zahynuly, byli vévoda Adolf Holštýnský, baroni ze „Siamburgu“⁵⁷ a z „Grotu“, hrabě z „Fristembergu“⁵⁸ a pan z „Derffu“, generální polní strážmistři, dále páni z Blancartu d'Eruit a z Bongartu, plukovníci, jedenáct podplukovníků a 120 kapitánů. Na straně císařských bylo ztraceno 28 kusů děl, více než sto praporů a standart a veškerý vozový tros.

Král postrádal asi tisíc svých, kurfiřt asi čtyři tisíce vojáků, a mezi nimi plukovníky Bindtaufa („Bintof“), Starschedela, „Spieghela“, Carlowitze („Carluits“)⁵⁹, „Ammingera Marschalka“, jednoho hraběte z Mansfeldu a jednoho barona ze „Schöborgu“. Ze švédského vojska zahynuli pan z „Coruilisce“, generál finské jízdy, a plukovníci Teuffel, Hall a Pensen von Caldenbach („Calambac“).

Po skončení bitvy dal král zatroubit ke shromáždění, aby se každý vrátil ke svým praporům; sám pak slavnostně objel všechny eskadrony, provázen kurfiřtem a všemi knížaty a vojenskými veliteli armády, a láskyplnými slovy děkoval všem důstojníkům i vojákům; poté vydal rozkazy k oslavě tak velkého vítězství a vojáky propustil, aby si odpočinuli od námah, které toho dne vytrpěli.

Sám se pak stáhl do svého ubytování s vévodou sasko-výmarským a jinými, a po krátké rozmluvě o prospěchu, který tento šťastný úspěch přinášel všem protestantským knížatům, zasedl s neobvyklou radostí ke stolu, přičemž dal veřejně najevo, že nezná větší uspokojení, než vidět se vítězem nad nepřátelským vojskem.

Zpráva o švédském vítězství Rakušany velmi ohromila a do srdcí oněch národů vnesla zmatek tak velký, jak velké byly důsledky z ní plynoucí; mnohem více však znepokojila mysl císařských ministrů, když vedle škody z tak velké ztráty zjistili, že ačkoli je hrabě Tilly posílen posádkami vyvedenými z méně potřebných míst, lidmi hraběte Fuggera najatými v Bavorsku a ve Švábsku a Aldringenovým vojskem vracejícím se z Itálie, takže může ještě zůstat v poli, přesto se kurfiřt bavorský⁶⁰, uvažuje o ztracené bitvě, zdál myslet spíše na protesty, které mu učinil král, než na útechy, jež mu poslal vídeňský dvůr, a naslouchal jakémusi návrhu dohody se Švédy prostřednictvím krále francouzského; ten za tím účelem požádal švédského krále o několikadenní příměří a dosáhl ho, neboť byl povinen kurfiřta hájit podle

⁵⁷ Patrně svobodný pán ze Schönbergu, císařský generál dělostřelectva, který u Breitenfeldu padl; nejde o Hannibala von Schauenburg (viz Schauenburg), který zemřel roku 1634.

⁵⁸ Egon z Fürstenbergu (viz Fürstenberg) bitvu přežil a podle Priorata doprovázel Tillyho na útěku. Zda je zde míněn jiný člen rodu, nebo jde o Prioratův omyl, nelze rozhodnout.

⁵⁹ Carlowitz (tisk „Carluits“), saský důstojník, kterého Priorata uvádí mezi ztrátami u Breitenfeldu. Ztotožnit ho nelze, bližší údaje nejsou známy.

⁶⁰ Maxmilián I. Bavorský (17. 4. 1573 – 27. 9. 1651), bavorský vévoda, od roku 1623 kurfiřt, zakladatel a hlava Katolické ligy.

obránného spolku, který s ním byl krátce předtím tajně sjednán.⁶¹ U císařských to vzbudilo podezíravost a vloudila se mezi ně jistá nedůvěra; Aldringen, obávaje se, že by kurfiřt mohl přejít na stranu, od níž by získal větší jistotu pro své země, rozhodl se v souladu s rozkazy císařského dvora vyvázat se z Bavorského svazu a předstíral, že se s vojskem stahuje přezimovat na Moravu a do Čech. Když tedy bylo katolické vojsko plné zmatku a všechno v nepořádku, konaly se na císařově dvoře časté porady, které, podléhající citům a zájmům rádců, zmatek při rozhodování ještě zvětšovaly.

Opatření císařského dvora po porážce u Lipska.

Kde je mnoho ministrů, je mnoho rad, a rozmanitost národů činí rozdílnými i zájmy lidí. Španělé radili, aby do pole vytáhl Ferdinand, král uherský, syn císařův, jehož autorita prý odvede mnohé šlechtice od zahálky míru a pohne různé osoby k vydávání peněz na nové verbování vojska, jehož bylo tehdy obzvlášť zapotřebí; a tyto i jiné důvody Španělé vehementně zveličovali: říkali, že přítomnost knížete vojskům velmi prospívá; že rady jsou pohotovější a rozhodnutí příhodnější, spočívá-li nejvyšší moc ve vojevůdci; že nelze svěřit zbytek oněch zbraní, na nichž závisí záchrana rakouského žezla a v nichž spočívá veškerá naděje a veškerá náprava nastávajících nesnází, soukromému veliteli, který by mohl, ať už získán některou nepřátelskou stranou, nebo podněcován neklidnou ctižádostí či vlastním zájmem, diktovat zákon samému pánu. Němci však pojali podezření, že je to úskok Španělů, kteří se tak chtějí stát rozhodujícími v radě krále, na jehož dvoře se už uchytili pod záminkou služby královně.

Proti těmto míněním namítali, že k vytažení krále je zapotřebí velkých zásob, jak pro důstojnost jeho osoby, tak pro vydržování královského vojska; že pokladny jsou vyprázdněny minulými výdaji; že nelze vystavit nebezpečí starou pověst zbraní krále z rodu rakouského proti nepříteli novému, divokému a šťastnému; že každá sebemenší újma, která by z toho vzešla, by velmi ochladila naděje národů; a třebaže Španělé tyto důvody zmírňovali rozsáhlými nabídkami peněz, Němci, nechtějíce, aby jim velel Španěl, navrhli Albrechta z Valdštejna, vévodu frýdlantského. Dali na srozuměnou, že k odvrácení hrozícího nebezpečí nelze k velení nad vojskem použít nikoho způsobilějšího než jeho, který už dříve touž hodnost s prospěchem zastával; a co je důležité, že v minulých válkách nahromadil tolik peněz a má u vojska takovou důvěru, že nikdo nemůže lépe provést nová verbování a obstarat vše potřebné.

Albrecht z Valdštejna je prohlášen generálem císaře.

Nutnost, soudkyně rozumu, přivedla španělské zájmy na stranu Němců: Španělé, přemoženi tímto návrhem a nemajíce ještě v Německu pevnou nohu, přistoupili na týž názor a jeho provedení bylo ihned usneseno. Do Znojma („Zenam“), města na Moravě, byli vysláni, aby mu toto jmenování oznámili, nejprve hrabě z Werdenbergu, pak baron z Questenbergu a kníže z Eggenbergu⁶², tři přední císařští rádcové a Valdštejnovi důvěrníci, kteří obratně překonali jeho zdánlivý odpor, plynoucí z toho, že týž úřad krátce předtím složil, a tak dobře zmírnili rozhořčení, jímž své řeči přístrojoval, že ho nakonec obměkčili.⁶³ Úřad však tehdy přijal jen na čtyři měsíce, ač ho přemlouvali, aby převzal absolutní velení bez takového omezení; učinil tak, aby v tak neblahých časech neohrozil svou pověst, protože měl co činit s králem vítězným a šťastným, a aby se nezavázal překonávat obtíže hraničící s nemožností; v jádru však šlo o lest: neboť jsa, jak je vlastní těm, kdo se z nízkého štěstí pozvedli k vyššímu, nadmíru přítelem pýchy a slávy, toužil zvýšit pověst a autoritu svého úřadu a chtěl si zavázat nejen císaře, ale i krále španělského.

Když převzal vedení těchto zbraní, pozval k sobě plukovníky, jak ty, kdo byli ve službě, tak propuštěné; a protože vlídnost velmi získává důvěru, přijímal všechny s jasnou tváří, jak to bývají zvyklá činit i nejpyšnější knížata, když potřebují vojáky; a tomu, kdo nesl jen titul, přidal i velení, vybízel je, aby

⁶¹ Obranný spolek Bavorska s Francií byl uzavřen v květnu 1631 ve Fontainebleau. K jednání o příměří Švédů s Bavorskem za francouzského zprostředkování došlo až na přelomu let 1631 a 1632.

⁶² Eggenberg, Hans Ulrich z (tisk „Echemberg“; 1568 – 18. 10. 1634), hlavní ministr a oblíbenec Ferdinanda II., prezident tajné rady a nejvyšší hofmistr, kníže a vévoda krumlovský. Byl Valdštejnovým ochráncem u dvora a vedl jednání o jeho druhém generalátu.

⁶³ Jednání ve Znojmě, při nichž Valdštejn přijal velení zprvu jen dočasně, se konala v prosinci 1631; Priorato o nich vypráví v těsné návaznosti na bitvu u Breitenfeldu.

vynaložili zbytky toho, co získali v minulých válkách, a připojil nekonečné sliby; a kdo byl podle jeho poznání nuzný, tomu pomohl vyplacením peněz potřebných k verbování. Pak povzbudil mysl každého nepochybnými nadějemi na zisk a čest; vyvyšoval slavnými slovy jejich minulé činy, rozhořčeně vystupoval proti původcům zkázy Říše a vinu kladl některým španělským ministrům. Dále jim ukázal, že nynější nepřítel nemá mít sílu zlomit statečnost oněch srdcí, která nezbabělela v jiných střetnutích; že i Říše už byla sužována, a přece byla každá obtíž překonána; připomněl minulé vítězství, důvěru v nová a odměnu věrným. Plukovníkům a dalším velitelům ve službě poručil doplnit prořídle rot, podepsal jim patenty k postavení dalších praporů, jednomu více, druhému méně, podle toho, jak viděl jejich síly k tomu způsobilé; všechny utěšil laskavými slovy a slíbil i peníze na zálohy a dobré zimní kvartýry, z nichž mají kapitáni neobyčejný výdělek.

Valdštejnovy přípravy k válce.

Valdštejnova slova pronikla do mysli oněch pánů, neboť mnozí z nich, držíce statky a léna v Říši a v Čechách nabytá v minulých rebeliích, nezapomínali, že v zájmu jejich vlastního postavení je jednat všemi možnými prostředky, jak k udržení vlastního majetku, tak k dosažení většího pohodlí a velikosti. Proto se každý dal do díla, vysoko si ceníce přízně generála, který se tam, kde mu nechyběla náklonnost, ukazoval jako nesmírný přítel velikosti a štědrosti; a protože mnozí z nich měli díky lombardské kořisti⁶⁴ k nouzi o peníze daleko, neostýchali se vydat část oněch zisků, které jim, uloženy v bance loupeže, měly vynést dobře zdvojnásobený výnos. Hrabě Merode odjel do Flander, aby naléhal na Španěly, aby naverbovali vojenský sbor, který by se postavil postupu Baudissina („Baudis“), švédského generála, a lantkraběte Viléma Hesenského. Giovanni Isolani se odebral do Chorvatska a do Uher vést jezdce; a aby byl tím spíše zavázán k horlivé službě, byl poctěn titulem generála onoho národa. Každý jiný kapitán, který měl rozkaz sehnat lid, odešel, jeden na Moravu, jiný do Slezska, Rakous, Štýrska, Korutan a jiných provincií, kde se mělo za to, že lid je nejvíce zahálčivý a nakloněný zbrani; takže se v každém městě ozýval buben a trubka. A protože většina rot jízdy přišla o kyrysy, neboť zbroj byla zničena v minulých porážkách, a zvláště v den u Lipska, kdy buď zůstala s mrtvými na poli, nebo ji odhodili uprchlíci, vyslal Valdštejn markýze Giulia Rangoniho a Cornelia Bentivoglia⁶⁵ a jiné italské pány velké autority v Lombardii, aby obstarali značný počet kyrysů; i další plukovníci k tomu účelu posílali zvláštní osoby, nešetříce penězi ani nehledíce na výdaje; neboť generál měl v úmyslu vytáhnout do pole vyzbrojen nejen bohatým jménem, ale vším, čeho je zapotřebí k dobře vybavenému vojsku. Nepolevuje však v píli, jednal s polským králem o získání lidí onoho národa; k tomu účelu použil svého švagra Trčku („Terfica“), který jako jeden z největších boháčů v Čechách neměl potíže sehnat peníze na naverbování tří tisíc jezdců a čtyř tisíc pěšáků různých národů.

Poté poctil hrabata Gallase, Mansfelda, Aldringena a Montecuccoliho titulem generálů císařského dělostřelectva a těmto s největším důrazem uložil doplnit jejich staré regimenty a naverbovat nové rot.

Způsoby, jimiž Valdštejn prováděl verbování.

Páni ze Schauenburgu („Sciamborg“), Holk, „Officuz“, „Aracurt“, Merode, Cronberg, „Defurt“ a „Spror“ byli prohlášeni generálními polními strážmistry, což je hodnost zavedená v Německu, jež zahrnuje velení nad všemi plukovníky a úřad řadit vojsko k bitvě; i jim podepsal nové verbovací patenty. Ti, aby si uchovali přízeň svého generála, nehleděli na obtíže s verbováním lidí v provinciích vylištěných a sužovaných útrapami, kde k naverbování jediného pěšáka nestačilo 25 tolarů.

Uděloval patenty každému, kdo se k tomuto úkolu nabízel, vyplácel štědou zálohu a určoval kvartýr, kde se mělo vojsko soustředit; a tehdy nerozlišoval mezi osobami, které nabízely své služby, neboť pokládal za dobrou zásadu vytvářet početná vojska, aby za měsíce dosáhl toho, co vyžadovalo roky. Jeho cílem bylo dát dohromady velké množství ozbrojenců; kdyby se jim pak nedostávalo schopných velitelů, neměl by nouzi o oštěpené kapitány, aby mezi ně pod jejich prapory vmísil nováčky, přičemž

⁶⁴ Míneňna kořist z války o mantovské dědictví, zejména z vyplenění Mantovy roku 1630.

⁶⁵ Bentivoglio d'Aragona, Cornelio II, markýz (24. 12. 1606 Ferrara – březen 1663 Santa Fiora), roku 1631 naverboval pro císaře valonský jezdecký pluk. Nezaměňovat s kardinálem Guidem Bentivogliem. Zemřel v Santa Fiora u Grosseta.

nezpůsobil by propustil dříve, než vytáhne proti nepříteli. K tomu říkával: postaví-li císař vojsko o třiceti tisících vojácích, saský kurfiřt či jiný kníže s oporou přátel učiní totéž; a kdo se bude chtít utkat v poli při vyrovnaných silách, ponechá vítězství v rukou štěstěny a nezajistí si je mocí; dny uplynou bez výsledku, území budou zatížena a poddaní oslabeni, budou-li zbraně drženy ve vlastních státech, věci se uspíší a nakonec přijde mír, jehož ziskem bude bída a zkáza poddaných; početné vojsko ovládá pole, proniká, kam chce, nenalézá překážku, a může-li zemí kroužit, jak se mu líbí, nepřichází o kontribuce ani o prostředky, jak se udržovat. A třebaže se tento důvod zdá odporovat jisté zkušenosti z minulých věcí, kdy bylo vidět, že málo vojáků porazilo mnoho, říkal, že toto množství je třeba tvořit z dobrých a osvědčených národů a že provedení je snadné, když si kapitán otevřel cestu k pověsti štedrého a velkodušného muže. V rozmluvách neustále narážel na to, že slabá by byla císařská koruna, kdyby nebyla zajištěna sty tisíci vojáky; neboť protože je Říše tělem z údů nesourodých v náboženství, plyne pro svobodu, kterou vyznává mnoho měst, a pro moc kurfiřtů a jiných knížat, že císařská autorita, těmito opuštěná, chřadne jako nemocná a bez zbraní ji tíž lenníci téměř potlačují.

Dále vyslal spěšné kurýry k vévodovi Karlovi Lotrinskému⁶⁶, jednak aby ho udržel v příznivém smýšlení vůči císaři, jednak aby ho pohnul k verbování lidí na úlevu společných zájmů, a vyžádal pro rakouské důstojníky povolení získat ve vévodovských státech nové vojsko. Tento kníže vysokých myšlenek a nakloněný zbrani nejen vyhověl Valdštejnově žádosti, ale nasadil v jeho prospěch život i státy: ozbrojil se a jednal jako hlavní osoba této Ligy, v níž doufal dosáhnout generalátu; a to bylo počátkem podezíravosti, kterou vůči sobě vzbudil ve Francii, a příčinou, že se zneprátelel se švédským králem.

Tyto machinace neunikly pozornosti vévody Orléanského⁶⁷: jeden z jeho šlechticů totiž, který v té době přijel do Znojma, odjel po dlouhé rozmluvě s Valdštejnem se známkami spokojenosti s jednáním, ačkoli co to bylo a co obsahovalo, tehdy nebylo odhaleno. A protože Rakušané zakládali své počty na nepokojích ve Francii, jejíž jednota nemálo kazila jejich plány, věnovali se s větší horlivostí způsobům, jak zabránit vzrůstu onoho království, živit nedůvěru mezi králem a řečeným vévodou, jeho bratrem, a dát ctižádosti látku, aby v něm rozdmýchala⁶⁸ novou domácí válku; za tím účelem poslali důvěrné osoby jednat s vévodou Orléanským a nepominuli nic, co by mohlo uvrhnout Francouze do tísní, které se k nim blížily; neboť se Rakušané velmi obávali jejich nepřátelského vystoupení, které by, kdyby se projevilo v tak neblahé době, nepochybně uvedlo všechny jejich přípravy ve zmatek, ba, abychom neřekli, je zmařilo. Protože však ruka Boží, když se rozprostře k ochraně korunované hlavy, činí rady soupeřů bezvýslednými a slabými, mnozí uvažovali, že zásluhy císaře Ferdinanda II. u nebe nejsou malé, když knížata a národy, podezíravé vůči rakouské velikosti a spiklé k poražení jeho jména, místo aby se chopily příhodné příležitosti, kolísaly mezi nejistými stranami.

Po pravdě nelze pochybovat, že kdyby Francouzi, nikoli slabší než Rakušané a chápající, že přehnaná císařská velikost má být potlačena, byli následovali štěstí švédského krále a otevřeně tasili meč, byli by buď k svému uspokojení uzavřeli mír, nebo uvrhli císařskou autoritu do nějakého těžkého pádu.

Protože však o této látce bude dále ještě příležitost mluvit, zastavíme se zde, abychom viděli, jaké příčiny vzdálily vévodu Orléanského a královnu matku⁶⁹ od dvora.⁷⁰ V těch dobách tak vzrostla autorita Armanda du Plessis, kardinála Richelieu, že mohl být nazýván rozhodčím královny vůle a všechno se podrobovalo jeho vůli; a jako lidé z přirozeného pudu touží být víc než lidmi, hledali ti nejvýznamnější ze šlechty království, znechuceně tím, že se vidí vyloučena z úřadů, které dříve zastávala, a nespokojené, že tento nový ministr novými formami vlády směřuje k potlačení jejích výsad, se vši pílí prostředky, jimiž by mohli ztlumit Richelieuovu rozlehlou ctižádost a obnovit svou obvyklou autoritu ve správě a záležitostech království. Víc než kdokoli jiný pociťovala nespokojenost královna

⁶⁶ Karel IV. Lotrinský (1604–1675), vévoda lotrinský, spojenec císaře a Ligy. Na podzim 1631 vytáhl s lotrinským sborem proti Švédům a připojil se k Tillymu.

⁶⁷ Gaston Orléanský (25. 4. 1608 – 2. 2. 1660), mladší bratr Ludvíka XIII., účastník všech spiknutí proti Richelieuovi.

⁶⁸ Místo je v tisku rozmazané; sloveso je čteno jako „rozdmýchat“.

⁶⁹ Marie Medicejská (1575–1642), vdova po Jindřichu IV., matka Ludvíka XIII. a Gastona Orléanského.

⁷⁰ Následující výklad se vrací do první poloviny roku 1631: královna matka byla v Compiègne zadržena v únoru 1631.

matka: zvyklá za synovy nezletilosti poroučet a být pečlivě obsluhována řečeným Richelieuem, jenž byl poté na její žádost učiněn kardinálem, nemohla snést, že nyní závisí na tom, kdo měl z vděčnosti a z vazalské povinnosti ve všem záviset na ní; a s jeho zásadami byla tím více nespokojena, že ji jakožto kněžnu, již bylo násilí cizí, tížilo, když na kardinálovu radu byly pustošeny provincie a vyhlašováni národy, jak se barbarsky naložilo se Savojskými, navzdory prosbám vévodkyně Kristiny⁷¹, její dcery. Vévoda Orléanský byl rovněž roztrpčen, že se k němu, svému jedinému bratru a předpokládanému dědici koruny, král nechoval s důvěrou, nýbrž ho vylučoval z oněch záležitostí a ze správy, které mu příslušely; také Puylaurens („Puylaurem“)⁷², jeho oblíbenec, a president Coigneux⁷³, jeho kancléř, drženi tímto ponížením svého pána rovněž daleko od vytoužené velikosti a vidouce místo sebe povýšeného Richelieu, který se snažil utlačovat staré služebníky, aby povýšil své nízké příbuzné, ho popouzeli, a on hledal způsoby, jimiž by mohl králi dát poznat zvrácené cíle jeho oblíbence. O těchto věcech byli král i kardinál zpraveni, a proto se oba snažili pobouření uklidnit: jeden tím, že se ukazoval pokorným vůči královně a Orléanskému, ač jeho činy byly v jádru pyšné a vyvýšené, druhý tím, že hlásal nezbytnost tohoto ministra; ale protože to byly prostředky málo uspokojivé pro toho, kdo chtěl kardinála ne tak ctižádostivého, počala královna dávat najevo svůj záměr a hledat nejvhodnější cesty, jak ho od dvora vzdálit. Ale král, který si za vodítko svých činů zvolil nedůvěru, poučen minulými příklady, kdy si každé silné město a každý jemu poddaný kníže dovolil pohrdat jeho autoritou, a řídě se kardinálovými zásadami, totiž mírnit výsady šlechty a nepřipustit, aby se kdokoli stal jeho společníkem, potvrzoval svou lásku k Richelieuovi tím více, čím více se obával úkladů nespokojenců; a třebaže jiné vylučoval, tohoto povyšoval až příliš a byl tak očarován jeho obratností, že se jeho vůle zdála proměněna ve vůli kardinálovu.

Prosil královnu, aby mu z lásky k němu nebrala za zlé jednání tohoto muže a aby se znovu účastnila rady, které se účastnit nechtěla, protože nemohla snést pohled na Richelieu, a připojil i domluvy kardinála de Bagni⁷⁴; každý pokus se však ukázal marným, ba mezitím se vévoda Orléanský, aniž dal králi zprávu, náhle stáhl do Orléansu, když předtím kardinálovi řekl, že už nikdy nechce být jeho přítelem a že se ujímá věci královny, své matky. Tím byl král těžce vyveden z míry, a předvídaje, jaké nepokoje by se mohly znovu rozhořet, sáhl po účinnějších prostředcích: okamžitě vyslal do Orléansu kardinála de La Valette⁷⁵, aby vévodu vyzval, aby se vrátil ke dvoru a pomýšlel na ženitbu, protože on nemohl mít syny⁷⁶; a protože Richelieuovi v Paříži nestačila odvaha vykonat své zlé úmysly proti královně, zařídil, aby ji král pod různými záminkami pozval na cestu do Compiègne; a ačkoli ji její důvěrníci upozornili na úklady, které se proti ní strojily, král ji dovedl oklamat tak dobře, až se slzami v očích, že se po několika dnech odporu, když ji pozval šlechtic, který přijel poštou, dala přemluvit k odjezdu.

Když tam dorazila, přiměla otce Suffrena⁷⁷, jezuitu, zpovědníka krále i svého, aby dal synovi na vědomí podezření, která jí znepokojovala mysl; král jí odpověděl, dovolávaje se Boha za ručitele svého slova, že nikdy nedá královně matce příležitost naříkat si na jeho činy. Uklidněna touto odpovědí, a ačkoli ji znovu napomínali strážce pečeti⁷⁸ a maršál Schomberg⁷⁹, stále odmítala přijmout kardinála na milost; tu se jednoho rána nečekaně octla ve svém sídle na hradě v Compiègne obklopena stráží a ponechána

⁷¹ Kristina Francouzská (1606–1663), dcera Jindřicha IV. a Marie Medicejské, manželka savojského vévody Viktora Amadea I.

⁷² Puylaurens, Antoine de L'Âge, vévoda de (1602 – 1. 7. 1635), oblíbenec Gastona Orléanského; zemřel ve vězení ve Vincennes.

⁷³ Le Coigneux, Jacques, kancléř Gastona Orléanského a jeho právní rádce v emigraci.

⁷⁴ Bagno (Bagni), Giovanni Francesco Guidi di (4. 10. 1578 – 24. 7. 1641), florentský prelát, v letech 1627–1630 papežský nuncius ve Francii, od roku 1629 kardinál.

⁷⁵ La Valette, Louis de Nogaret, kardinál de (1593 – 28. 9. 1639), syn vévody d'Épernon, později francouzský vojevůdce v Německu a v Itálii.

⁷⁶ Podmět věty je v originále nejednoznačný; překlad ji vykládá tak, že syny nemohl mít král.

⁷⁷ Suffren (tisk „Souffran“), jezuita, zpovědník Marie Medicejské, kterého královna vzala s sebou do vyhnanství.

⁷⁸ Strážcem pečeti byl od roku 1630 Charles de l'Aubespine, markýz de Châteauneuf (1580–1653).

⁷⁹ Schomberg, Henri de (tisk „Sciomberg“; † 1632), maršál Francie, který roku 1632 porazil u Castelnaudary povstalce vévody de Montmorency.

jako vězeň pod dohledem maršála d'Estrées⁸⁰, neboť král časně odjel, když předtím osobně rozestavil stráž, hlídky a strážní sbory, aniž matku pozdravil nebo jí cokoli řekl; tak se koncem února vrátil do Paříže a zveřejnil manifest, v němž stálo, že byl k tomuto prostředku přinucen pro dobro království a pro klid svého dvora. To bylo všeobecně špatně přijato a ještě více rozhořčilo vévodu Orléanského, který, upozorněn, že se totéž má učinit s ním, rozhodl se odtud odejít a uchýlit se do některého místa v Burgundsku, aby odtud bezpečně přednesl své důvody; předtím poslal králi, který byl v Étampes, po panu de Chaudebonne⁸¹ dopis, v němž vyložil, co ho nutí starat se o záchranu vlastní osoby. Když mu však byl odepřen vstup do Dijonu a do jiných míst oné provincie, ačkoli ho vévoda de Bellegarde⁸² přijal ve svém domě v Seurre – za což upadl v královu nemilost –, musel se vévoda Orléanský uchýlit do Besançonu, říšského města ve Franche-Comté. Král, pronásledující bratra a zpravený o jeho útočišti v zemích Rakušanů, nesl ten čin velmi nelibě, a proto, jakmile přijel do Dijonu, dal ihned zveřejnit manifest proti všem, kdo vévodu doprovázeli mimo království; mezi jinými byli obviněni hrabě de Moret⁸³, jeho nemanželský bratr, vévodové d'Elbeuf⁸⁴, de Bellegarde a de Roannais, president Coigneux, pan de „Pirolans“⁸⁵, Monsigot, mistr účetní komory v Dijonu, a otec Chanteloube⁸⁶; a pro bezpečí oné hranice dal opevnit nejdůležitější místa. Na hradě v Dijonu ponechal jako guvernéra pana de Persy; do Bellegarde dal pana de Grange, polního mistra; pluk Piemont posílil posádky v Auxonne a v Saint-Jean-de-Losne; páni d'Auteriva a de Castelet dostali vrchní velení nad vojsky na oné hranici. Zatímco byl zaměstnán takovými opatřeními, byl mu 3. dubna předložen další dopis vévody Orléanského, doručený panem de Brianson, v němž byly obsaženy ostré výroky proti kardinálovi; posel byl zatčen, což pak dalo vévodovi podnět vydat manifest plný obvinění proti kardinálovi. Vytykal mu, že nemá jiný cíl než vyhubit knížata královské krve, aby se stal absolutním pánem království; že k tomu obratně svěřil nejdůležitější úřady svým příbuzným a stoupencům, vyhnal a uvěznil všechny, kdo ho nechtěli uznat za pána, zvláště maršála de Saint-Luc⁸⁷, aby mu vzal správu Brouage, důležité pevnosti, a zmocnil se jí, jako to učinil s Le Havre de Grâce, Honfleur, Pont-de-l'Arche, Brestem v Bretani a Pontoise nedaleko Paříže, aby si učinil poplatným celé království; a to s takovou ctižádostí, že si nejen přivlastňoval všechnu slávu šťastně dosažených věcí, ale zveřejnil i rodokmen, který stačil odhalit jeho záměr, neboť se v něm prohlásil za potomka královského rodu. A uzavíraje, že podle zásad dobré vlády nemá král u ministra připustit tolik marnivosti a velikosti, dotkl se dalších podrobností, které, jak měly podobu pravdy, tak králi způsobily velmi pronikavou bolest. Ten, rozpolcen sám v sobě, vida se na jedné straně příliš v moci svého ministra a na druhé se obávaje bratra, usoudil, že je snazší bránit se pokusům kardinála, který byl poddaný a protivný většině království, než pokusům Orléanského, všeobecně milovaného a nástupce koruny; a proto, setrvávaje v ochraně kardinála, dal zakázat čtení řečeného manifestu a znovu napsal bratrovi s těžkým rozhořčením. Tím se mysli stávaly stále nesmiřitelnějšími: vévoda Orléanský se uchýlil do Lotrinska a královna matka, vidouc odvolány stráž, které ji dříve střežily, vyšla nenadále z Compiègne s pouhými dvěma dvorními dámami, se svým zpovědníkem, lékařem a chirurgem, s poručíkem a praporečníkem své stráže a odebrala se k La Capelle, pevnosti na hranicích Flander, kde jí markýz de Vardes⁸⁸, tamní guvernér, slíbil poskytnout útočiště a odkud se domnívala, že bude moci přednést své důvody. Když však dorazila k bráně, byl jí odepřen vstup na příkaz markýzova otce, který tam ve spěchu přijel poštou, výslovně k tomu pověřen králem.

⁸⁰ Estrées, François-Annibal d', markýz de Cœuvres (1573–1670), maršál Francie, bratr Gabrielly d'Estrées.

⁸¹ Chaudebonne, Claude d'Eure du Puy-Saint-Martin, pán de († 1644), důvěrník Gastona Orléanského, který ho i roku 1632 posílal ke králi.

⁸² Bellegarde, Roger de Saint-Lary, vévoda de (1562–1646), velký podkoní Francie a guvernér Burgundska, oblíbenec Jindřicha III. a Jindřicha IV.

⁸³ Moret, Antoine de Bourbon, hrabě de (1607 – 1. 9. 1632), levoboček Jindřicha IV. a Jacqueline de Bueil; padl u Castelnaudary.

⁸⁴ Elbeuf, Charles II. de Lorraine, vévoda d' (1596–1657), z vedlejší větve Guisů, manžel legitimované dcery Jindřicha IV. a Gabrielly d'Estrées.

⁸⁵ Patrně Puylaurens (viz Puylaurens), jehož jméno tisk jinde píše „Pilorans“; ztotožnění nejisté.

⁸⁶ Chanteloube, Jacques d'Apchon, „otec Chanteloube“, kněz oratorián a pamfletista Marie Medicejské.

⁸⁷ Saint-Luc, Timoléon d'Espinay, markýz de, maršál Francie, švagr maršála Bassompierre.

⁸⁸ Patrně z rodu du Bec, markýzů de Vardes; René du Bec, markýz de Vardes, byl manželem Jacqueline de Bueil, matky hraběte de Moret. Ztotožnění nejisté.

Poradila se se svými, zda se má vrátit do Compiègne, a rozhodla se přejít do Flander, povzbuzena zprávou, že vévoda Orléanský má s třiceti tisíci bojovníky vstoupit z oné strany do Francie; jediným důvodem, proč nevstoupil, byl strach, že by tímto jeho vstupem mohla být královna ještě více uzavřena a sevřena. A tak, když dorazila do Avesnes, španělské pevnosti, byla laskavě přijata, navštívila ji tam infantka⁸⁹ a s nejvyššími poctami byla odvedena do Mons a odtud do Bruselu.

Císař žádá o pomoc papeže.

Rakušané, uznávající navíc, že samy rakouské síly v takové nouzi nestačí odvrátit zkázu hrozící od zbraní tolika nepřátel, vyslali k papeži nejprve kardinála Harracha⁹⁰, Valdštejnova švagra, a potom vévodu Savelliho, jenž byl krátce předtím zproštěn viny, kterou na něj z osobní nenávisti svalil Tilly, s velmi naléhavými žádostmi o peněžní pomoc, aby odtud přinesli nemalou sumu; mělo se totiž za to, že Jeho Svatosti nezáleží na obraně katolických států o nic méně než na obraně svých vlastních. Výsledek však naději nedostal: papež se vymluvil, že nemá peníze, neboť byly vydány při minulých pohybech v Lombardii, nehledě na zmenšení příjmů, k němuž došlo při krytí nutných výdajů na zachování Svatého stolce; takže tito pánové nepřinesli z Říma nic jiného než plnomocné odpustky pro své vojáky a pověst, kterou nevěřící a zle smýšlející ihned rozšířili ve vojsku, že papež, přikloněný k úspěchům Švédů, málo dbá o zkázu katolických států, protože je nepříznivě naladěn proti Španělům.⁹¹

A protože se Španělům zdálo podivné, že papež na rozdíl od svých předchůdců trvá na své nezávislosti na nich, snažili se ho pohnout a užívali nejen přesvědčování a nabídek, ale i protestů a výhrůžek, jak to učinil kardinál Borja („Borgia“)⁹² v konkláve, kde mluvil o španělských zájmech tak stranicky a s tak vysokými výčitkami vůči papeži, že ho papež musel napomenout a přimět, aby ztlumil hlas.

Dále vyslali k ostatním mocnostem a knížatům Itálie hraběte Rabattu, tehdejšího guvernéra Gradisky, rytíře stejně zdatného perem jako mečem, který se u každého setkal s přívětivým přijetím a vlídnými poklonami; výpravy však byly bezvýsledné.

Ministři Španělska rovněž neopomněli obstarat věci vhodné k dobré správě a udržení provincií poddaných jejich koruně, které, zatíženy útrapami dlouhé války, byly již znechuceny neustálými kontribucemi a ochotně by přijaly nového pána. Do Flander byl vyslán markýz de Santa Cruz⁹³ s týmž úřadem, jaký zastával markýz Spinola⁹⁴, a ve správě Milána zůstal sám vévoda de Feria⁹⁵. Hrabě de Monterrey⁹⁶, který pobýval za krále v Římě, dostal rozkaz vystřídat vévodu z Alcalá⁹⁷, místokrále neapolského, a péče o římské záležitosti zůstala kardinálu Borgiovi. Španělským grandům bylo nařízeno postavit na vlastní náklad určitý počet jízdy a pěchoty; první, kdo tak učinili, byli vévoda z Mediny de las Torres a konstábl kastilský, kteří naverbovali nějaké pěšáky. Bylo vymyšleno odvádět polovinu ročního příjmu ze všech úřadů a hodností, které by se napříště udělovaly soukromým osobám. Zvýšila se cena soli. Portugalské království bylo zatíženo kontribucí jednoho milionu zlatých pod

⁸⁹ Isabela Klára Eugenie (1566 – 1. 12. 1633), španělská infantka, dcera Filipa II., místopředsedkyně španělského Nizozemí.

⁹⁰ Harrach, Arnošt Vojtěch z, kardinál a arcibiskup pražský, syn Karla z Harrachu a bratr Valdštejnovy manželky Isabely Kateřiny.

⁹¹ Výraz tisku „mal improuisionato“ je nejasný; přeloženo volně.

⁹² Borja y Velasco, Gaspar de (tisk „Borgia“), kardinál a španělský vyslanec v Římě. Jeho ostrý protest proti politice Urbana VIII. zazněl až roku 1632 v konzistoři, nikoli v konkláve.

⁹³ Santa Cruz, Álvaro de Bazán y Benavides, 2. markýz ze (15. 9. 1571 Neapol – 17. 8. 1646 Madrid), syn vítěze od Lepanta, místopředseda Milánska 1630–1631 a pak velitel ve Flandrech, kde u Maastrichtu neuspěl. Zemřel v madridském královském paláci.

⁹⁴ Spinola, Ambrogio (Ambrosio), markýz de los Balbases (1569 Janov – 25. 9. 1630 Castelnuovo Scrivia), janovský bankéř, který se ve španělských službách stal nejlepším generálem v Nizozemí; dobyl Ostende (1604) a Bredu (1625). Zemřel na nemoc při obléhání Casale.

⁹⁵ Feria, Gómez Suárez de Figueroa, 3. vévoda z († 12. 1. 1634 Mnichov, podle jiného údaje 14. 1. 1634), španělský grand, místopředseda milánský 1618–1625 a znovu od dubna 1631. Zemřel na tyfus během tažení v Alsasku.

⁹⁶ Monterrey, Manuel de Acevedo y Zúñiga, 6. hrabě z (1586 – 12. 11. 1653 Madrid), švagr Olivaresův, grand od roku 1628, místokrále neapolský 1631–1637, poté vyslanec v Římě a předseda Rady Itálie. Zemřel v Madridu.

⁹⁷ Alcalá, Fernando Afán de Ribera y Enríquez, 3. vévoda z (10. 5. 1583 Sevilla – 28. 3. 1637 Villach), místokrále Katalánska, Neapole a Sicílie. Zemřel ve Villachu na cestě do Kolína nad Rýnem, kam ho Filip IV. vyslal jako zplnomocněnce k mírovým jednáním. Příčina smrti není uvedena. Pohřben byl v Seville.

zámkou udržování námořní flotily, se souhlasem tamních národů, z nichž se mnozí, reptající na vládu katolického dvora, stahovali do jiných zemí. Ani španělské duchovenstvo nebylo osvobozeno od kontribucí a od verbování lidí, ačkoli se jim všemožně snažilo vyhnout; neboť když se král tázal svých teologů, zda smí duchovní zdanit, a ti veřejně prohlásili, že pro nutnost státních záležitostí lze duchovenstvo zdanit i bez dovolení papeže, muselo se placení podrobit; a ti, kdo hájili imunitu církve a chtěli se královu dekretu postavit, byli zatčeni, někteří odsouzeni do žaláře, jiní vypovězeni do různých končin, ačkoli se papežský nuncius za jejich propuštění přimlouval. A protože se v té době na velkém náměstí v Madridu přihodila strašná událost – když se v den sv. Ludvíka konal hon na býky, dal se lid v nejkrásnější chvíli bez jakékoli příčiny na takový útěk, že mnozí zahynuli udušení v tlačnici –, bylo to vykládáno jako zlé znamení: tyto neobvyklé ořesy prý jsou předeheurou blízkých útrap.

Ze španělského dvora byl do Anglie vyslán opat Scaglia⁹⁸, aby s králem Karlem vyjednal mír, nebo alespoň příměří s holandskými Generálními stavy. Ve Flandrech bylo mimořádnou kontribucí zatíženo duchovenstvo, šlechta i lid, více či méně podle příjmů. Dvořané infantky patřili k prvním, kdo platili: jeden sto, jiný pětasedmdesát, jiný šedesát, padesát, čtyřicet, třicet, dvacet pět, dvacet, patnáct, dvanáct, šest, čtyři, tři, dva, jeden florén na hlavu, bez rozdílu stavu, kvality, úřadu, věku a pohlaví. Kaplani, hofmistři, lékaři, komorní šlechtici, kapitáni stráže, vojáci, pomocní kvartýrmistři a všichni úředníci bruselského dvora nebyli vyňati, ba i dámy, sluhové, lokajové a lidé všeho druhu přispívali více či méně podle svých příjmů. Všichni duchovní až po jeptišky a kleriky byli nuceni něco zaplatit, rovněž tak vdané ženy, vdovy i malé děti a každá jiná osoba jakéhokoli stavu; a spočítalo se, že z toho Španěle získali pěknou sumu peněz. Flanderské provincie však nebyly tímto vynálezem příliš spokojeny, třebaže k němu dalo souhlas všech tří stavů brabantských, neboť se domnívaly, že taková rozhodnutí nejsou nic jiného než krajní prostředky, k nimž dosud neměly důvod sáhnout: peníze dodávané ze Španělska by totiž k vedení války naprosto stačily, kdyby je ministři, místo aby si je dělili mezi sebou, rozdělovali podle královny vůle a podle potřeb války. Z toho důvodu na shromáždění flanderských stavů konaném v květnu promluvil zástupce celé provincie otevřeně s markýzem de Santa Cruz a prohlásil, že flanderské stavy budou na vlastní náklad vydržovat patnáct tisíc pěšáků a pět set jezdců, bude-li lid zbaven nadměrných kontribucí a venkován ušetřen násilí vojáků; přitom vymínil, aby peníze nespravoval nikdo jiný než Vlámové. Slib bude prý svědomitě plněn, budou-li vojáci platit tam, kudy potáhnou, a nebudou-li již zatěžovat venkovany jako dříve. Ale Španěle, toužící spravovat peníze sami, aby je podle svého zvyku obrátili ve vlastní prospěch, se pokusili tuto podmínku odstranit a dokazovali shromáždění, že kdyby peníze spravoval někdo jiný než královští ministři, bylo by to na újmu králově autoritě; načež Vlámové, tím podezíravější, odpověděli ústy svého zástupce, že tyto národy jsou svému králi nanejvýš věrné a že uvedená nabídka to může jasně dosvědčit; že provincie prosí, aby byly její nabídky přijaty tak, jak byly předloženy, a aby se nezanedbával ohled na poměry země; že je k takové řeči nutí zájem králi sloužit a zachovat stát i náboženství. Španěle, vidouce rozhodnost oněch národů, pokládali za dobré vyhovět přání Vlámů. Poté král rozdělil úřady a udělil zasloužilým různé štědré odměny, aby je povzbudil k další dobré službě. Hrabě de Oñate⁹⁹, kavalír velké vážnosti, byl potvrzen v úřadu generála pošt, který vynáší asi 50 tisíc scudů ročně, ačkoli se jeho zásluhy pokusil nějaký soupeř zlehčit krivými zprávami. Markýzi de Leganés¹⁰⁰ dal král komendu v hodnotě deseti tisíc scudů ročně, a zpráva o tom, která k němu došla, když umíral, ho přivedla zpět k životu. Kardinálu Borgiovi udělil arcibiskupství sevillské a katolický král učinil mnoho jiných projevů přízně, které dosvědčily štědlost jeho ducha. Poté jmenoval generálním maršálkem vojsk ve Flandrech hraběte Hendrika van den Bergh¹⁰¹, generálním polním mistrem dona

⁹⁸ Scaglia di Verrua, Cesare Alessandro (1592 – 21. 5. 1641 Antverpy), opat, savojský diplomat, který působil v Římě, Paříži, Londýně a Bruselu; po savojském příklonu k Francii zůstal v Bruselu na straně Španělska.

⁹⁹ Oñate, Íñigo Vélez de Guevara y Tassis, hrabě z (1566 – 31. 10. 1644 Madrid), španělský vyslanec ve Vídni 1617–1624 a spoluvůrce císařské politiky po Bílé hoře, roku 1631 člen Státní rady. Hrabětem byl jen jako manžel dědičky, označení „7. hrabě“ je proto sporné. Zemřel v Madridu.

¹⁰⁰ Leganés, Diego Mexía Felípez de Guzmán, 1. markýz z (1582 – 16. 2. 1655 Madrid), bratranec Olivaresův a švagr Spinolův, generál jízdy ve Flandrech. Roku 1634 velel u Nördlingenu, v letech 1635–1641 byl místodržitelem Milánska. Byl i sběratelem umění. Zemřel v Madridu.

¹⁰¹ Bergh, Hendrik van den (tisk „Conte Henrico di Berg“; 1573 Brémy – 22. 5. 1638), bratranec Spinolův, španělský generál jízdy v Nizozemí. Roku 1632 se se Španělskem rozešel a přešel na stranu Spojených provincií.

Carlose Colonna a guvernérem Antverp dona Emanuela Pimentela¹⁰². Don Francisco Zapata¹⁰³ dostal velení nad šesti tisíci vojáky, aby tábořil mezi Mechelenem a Antverpami na pomoc místům, jež by napadli Holanďané.

Ti totiž, upustivše od záměru jinde, se náhle vylodili na pobřeží „Foseboquen“ u „Gucuarf Kerburge“ nedaleko Brugg¹⁰⁴ a za pomoci jakýchsi mostů zhotovených z lan přešli k útoku na tři pevnůstky v tom okolí, které, protože nebyly zásobeny nezbytným a byly napadeny znenadání, vydali páni z „Bierne Vander“ a z „Longheualu“, kteří je měli střežit; a postupující dále, domnívali se, že obsadí také pevnůstku „Trist“ poblíž „Ganse“; ale když se přiblížili k pevnosti sv. Jiří, přinutil pán z „Coudembourgu“, který se tam s několika oddíly ukryl v záloze, prince Oranžského¹⁰⁵ k ústupu, neboť ten se domníval, že je tam hlavní síla Španělů; takže Holanďané nedokázali nic jiného, než že se opevnili ve Steenbrugge se záměrem zmocnit se Brugg, hlavního města Flander, jímž by se jim potom otevřel vstup do nitra této provincie a usnadnil vytoužený podnik proti Antverpám. Ale španělský kapitáni, poznávše důležitost onoho místa, ačkoli bylo velmi dobře zásobeno a střeženo sedmi tisíci vojáky pod velením markýze de Fontana, mezi nimiž byl starý regiment Marcella del Giudice¹⁰⁶, přivedli tam ještě markýze de Celada s jeho španělským regimentem; a kromě dalších dvou tisíc vojáků, kteří stáli v okolí Blankenberge směrem k moři u „Reggeslieru“ se šesti děly, jimiž udržovali volný přístup do Brugg, pokládali generálové za dobré přivést na tuto stranu hlavní sílu vojska. To také hned učinili: utábořili se před městem podél kanálu, který vede z Gentu do Brugg, a obsadili místo blízko pevnosti sv. Jiří, v níž se chtěl opevnit princ Oranžský; zřídili také dva mosty přes řečenou řeku, aby se vojsko, rozdělené na oba břehy, mohlo spojit a pohodlně přejít k Maldegemu a zabránit konvojům, které by z Aardenburgu byly posílány do holandského tábora. Tím byl Oranžskému další postup ztížen, a dne 6. června od podniku upustil a odtáhl se utábořit u Waalwijku a Drunenu, aby tam vyčkal příhodnější příležitosti k použití vojska. Z toho pojali Rakušané podezření, a obávající se, že cílem Holanďanů je Breda, utábořili se i oni u Hoogstratenu a Turnhoutu a zásobili okolní místa vším potřebným; a tak vojska bez významnějších událostí setrvala od počátku června do září, kdy jedni i druhí odtáhli do kvartýrů na blízké hranici. Španělé však, zpraveni otcem fra Filippem z Bruselu, kapucínem, a jedním holandským šlechticem jménem Barnevelt, uvažovali a opakovaně zkoumali, jak by se mohli zmocnit ostrova „Plata“ a Brielle, místa příhodného k oddělení Zeelandu od Holandska; usoudili v tuto dobu, že to provedou, neboť markýz de Santa Cruz a ostatní královští ministři toužili tak významným ziskem dát poznat, jak dobře král rozhodl, když je do oné země vyslal. Když byly připraveny potřebné bárky i všechno ostatní, vyplul dne 10. září z Antverp hrabě Jan Nasavský, jemuž byl úkol svěřen, s asi šesti tisíci muži, námořníky i vojáky, a dorazil k „Valbeuesse“¹⁰⁷, kudy podle zpráv znalců země vedla přímá cesta; zjistil však, že tam není dost vody, aby unesla jeho loď, které měly ponor asi pět stop, a musel se obrátit k ostrovu Tholen, kde námořníci, neznalí tamních velmi četných kanálů, uvázli se svým zadním vojem na mělčině. Když se to dověděli Holanďané, sbíhali se ze všech stran se svými plavidly; pán z „Casa Nuova“, francouzský plukovník, nastoupil s 1500 vybranými pěšáky na zeelandské bárky a napadl je s takovým náparem, že ačkoli Španělé dvakrát útok statečně odrazili, nakonec, protože Holanďané znalí kraje měli převahu, museli Rakušané ustoupit; vyskákali z bárek, aby se zachránili na souš, ale nenašli východisko: část utonula v bahně a ve vodách, část pobili Holanďané a zbytek byl zajat. Hrabě Nasavský se s několika svými služebníky zachránil na malé bárce do Prinslandu, kam již dorazil baron de Balançon s částí španělského vojska. Španělé tam zanechali asi tři tisíce zajatců, kromě mrtvých, kterých bylo mnoho, a všechnu munici, válečné

¹⁰² Pimentel, Emanuel (tisk „Don Emanuel Pimantel“), ztotožnění nejisté. V úvahu přichází Manuel Pimentel Requeséns, mladší syn 7. vévody z Benavente; Jerónimo Pimentel, markýz de Bayona, zemřel již 15. 4. 1631.

¹⁰³ Zapata, Francisco (tisk „Don Francesco Zappata“), maestre de campo španělského tercia ve Flandrech kolem roku 1631. Nezaměňovat s kardinálem Antoniem Zapatou.

¹⁰⁴ Tisk je na tomto místě špatně čitelný. Místní a osobní jména „Foseboquen“, „Gucuarf Kerburge“, „Bierne Vander“, „Longheual“, „Trist“, „Ganse“, „Coudembourg“ a „Reggeslier“ se ztotožnit nepodařilo.

¹⁰⁵ Frederik Hendrik Oranžský, místodržitel Spojených provincií a vrchní velitel jejich vojska; roku 1632 dobyl Maastricht.

¹⁰⁶ Giudice, Marcello del (tisk „Marcello dal Giudice“), neapolský maestre de campo ve španělských službách, ve Flandrech činný už od 90. let 16. století.

¹⁰⁷ Čtení tisku je nejisté; místo se nepodařilo ztotožnit.

nástroje, zásoby, děla a prapory; a protože se vina za nešťastné střety vždy obvykle svaluje na slabšího, byl zatčen viceadmirál Jakub Jansz, obviněný, že se při této příležitosti dopustil pochybení a že se do podniku pustil bez řádných výstrah a informací. Krátce nato Španělé zrušili svůj tábor u Roosendaalu, opustili i místo v Prinslandu, kde dříve zamýšleli zřídit pevnůstku, a stáhli se do Flander, neboť roční doba, která nepřátelům nedovolovala pouštět se do útoků na města, byla příznivá k zahojení utržené rány.

Zatímco Valdštejn těmito novými opatřeními obnovoval vojsko, aby mohl vytáhnout do pole, švédský král, osmělen vítězstvím a jinými šťastnými střety, oznámil svůj zdar spřáteleným knížatům, stavům a městům a vyzval svobodná města a knížata Říše, aby jeho nepřátelům neposkytovala pomoc; nespočinul v pohodlí úspěchu, ale vydal tiskem prohlášení, že přijme pod svou ochranu katolíky stejně jako protestanty. A ponechav za místodržitele v Halle a v ostatních místech obsazených po bitvě v magdeburské a halberstadtské diecézi knížete Ludvíka Anhaltského¹⁰⁸ s plukovníkem Schneidewinem („Schneideuin“), rozhodl se, aby využil přízně štěstěny, ihned přenést zbraně do Franků.

Popis Franků.

Tato provincie se rozprostírá na západě a na jihu až k hranicím Horní a Dolní Falce, na východě k Čechám a Míšni a na severu k Durynsku, takže ji lze nazvat středem Německa. Král se se saským kurfiřtem domluvil, co má kurfiřt podniknout proti Čechám; ponechal Banéra a polního maršála Totta s dalšími vyššími důstojníky, aby vyhnali císařské posádky z pomořanských hranic a usilovali o dobytí Magdeburku a jiných míst v Dolním Sasku; sám pak táhl k Erfurtu, durynskému městu, které patřilo kurfiřtu mohučskému¹⁰⁹.

Jeho obyvatelé, nevěříce, že by mohli vzdorovat silám vítězného vojska, vyslali na pouhou zprávu o králově tažení své zástupce, aby ho od toho podniku odvrátili prosbami, když už nemohli zbraněmi. Vyložili mu přísahu, kterou složili kurfiřtu mohučskému, i útrapy, které by z toho důvodu zakusili, a slíbili mu zachovat neutralitu. Ale tento lék, nedostatečný pro jejich příliš zjitřené rány, zůstal bez jakéhokoli účinku. Král chtěl vstoupit do města a dát jim poznat své zákony, což se stalo 26. září s menší nelibostí oněch občanů, kteří, vystrašení pověstí, že Švédové jsou vůči katolíkům nanejvýš krutí, nemohli zahnat z mysli stín pochybností, jenž je držel v nejistotě; neboť neztratili nic jiného než svého pána a dostalo se jim od Švédů veškeré laskavosti.

Erfurt se vzdává švédskému králi.

Král, vstoupiv do Erfurtu, ještě ani nesňal nohu ze třmene, a už poručil plukovníku Ruthvenovi („Ruttuin“), aby s dvaceti rotami jízdy a třemi regimenty pěchoty postoupil ke Gothě v Durynsku, ležící nad řekou Nesse; ta, nemajíc ani hradby, ani posádku schopnou ji chránit, byla současně napadena i dobyta. Sám se příštího rána odebral do Ilmenau, místa na březích Ilmu na hranicích Franků, které se hned přiklonilo ke kapitulaci; a přešed onen velký les, přitáhl pod hradby Mansfeldu¹¹⁰, pozdravil jej mnoha ranami z děl a dvěma útoky zastrašil mysli obránců, kteří se však statečně bránili. Když ale velitel poznal, že je obtížné město udržet, protože je daleko a pomoc nedosažitelná, vyšel s čestnou podmínkou, že smí odejít s rozvinutými prapory, za víření bubnů a s vozovým trosem, což mu bylo laskavě povoleno, a byl velmi spokojen s takovou ohleduplností, jakou mu král prokázal; král totiž byl toho mínění, že je osvědčenou politikou jednat mírně, užívat laskavých slov a vést národy spíše k přání být poddanými než nepřáteli, a tuto zásadu bedlivě uváděl v čin.

Hrabství Henneberg se podrobuje švédskému králi.

Zisk tohoto místa přiměl ke královské poslušnosti celé hrabství Henneberg, zemi bohatou, plnou

¹⁰⁸ Ludvík I. Anhaltsko-Köthenský (tisk „Principe Luigi d'Anhalt“; 17. 6. 1579 Dessau – 7. 1. 1650 Köthen), kníže, kalvinista, hlava Plodonosné společnosti, nejvýznamnějšího německého jazykového spolku 17. století. Gustav Adolf ho roku 1631 jmenoval místodržitelem magdeburského arcibiskupství a Halberstadtu.

¹⁰⁹ Wambolt von Umstadt, Anselm Kasimir (30. 11. 1582 Špýr – 9. 10. 1647 Frankfurt nad Mohanem), kurfiřt-arcibiskup mohučský od roku 1629, člen katolické Ligy; o Vánocích 1631 uprchl před Švédy do Kolína.

¹¹⁰ Tak tisk. Město Mansfeld leží daleko na sever od této cesty; o které místo jde, se nepodařilo ověřit.

zalidněných měst a zámek, ležící mezi Franky a Durynskem, a zároveň způsobil pád Königshofenu na březích Sály; pod ním se objevili Švédové a ostřelovali jej ze tří stran: král vyzval obránce, aby se vzdali, hrozbami spojenými se sliby, jinak že dá město vyplnit mečem a ohněm.

Tím vyděšení a zároveň zlákáni, rozhodli se obránci i občané vydat se dobrotivosti vítěze. Tento podnik způsobil ve Francích nemalý zmatek, takže skoro všichni, kdo měli prostředky k obživě, sebrali své nejlepší movitosti a uchýlili se do větší bezpečnosti.

Příklady, které mají velkou sílu přesvědčovat rozum, připojily k těmto ziskům ještě Karlstadt, Schweinfurt, Kitzingen, Haßfurt a Gemünden, místa na březích Mohanu uprostřed Franků, zčásti přemožená zbraněmi, zčásti dohodami, téměř všechna bez císařských posádek: Tilly totiž, předvídaje, jak obtížné bude je udržet, a potřebuje lidi k obnovení vojska a k návratu do pole, tyto posádky odvedl; takže je hájili jen venkované a obyvatelé nízkého ducha, způsobilejší pít než bojovat; a protože se některá z těchto míst obávala ztroskotat na týchž útesech, na nichž předtím byla ohrožena jiná, kladla odpor jen slovy; Karlstadt a Schweinfurt, kde se drželi někteří vojáci kurfiřta mohučského, se sice bránily, ale spíše proto, aby unikly pověsti zbabělců, než aby je svému pánu udržely.

Würzburg dobyt Švédy.

Král, věda, jak důležité je pro jeho záměry dobytí Würzburgu, matky Franků, položeného na březích Mohanu na úpatí velmi líbezného pahorku, kam bylo sneseno mnoho peněz a movitostí z provincie i okolních míst, takže mohl doufat, že se tam vojsko co nejlépe zotaví, obrátil zbraně tím směrem. Začátkem října, když tam byl vyslán předvoj, město otevřelo brány, neboť slabá stará opevnění nemohla odolat moderním strojům a ani odvaha vojáků a občanů nestačila zabránit otevření průlomů; lidé Ligy je opustili a stáhli se do hradu. Švédové, stavše se pány města, napadli pevnost na pahorku, která se tyčila nad městem jako nedostupný kavalír, postavená na skále a chráněná nejen přírodou, ale i uměním, takže se zdála skoro nedobytná. A třebaže se poloha pevnosti ukázala jako obtížný úkol, Švédové ji přesto – protože i nesnadná díla někdy připouštějí zdar –, povzbuzováni přítomností a hlasem krále, po několika dnech obrany zdolali dne 15. května¹¹¹. Našli tam tak velkou hromadu válečné munice, peněz a movitostí, že málokterý z těch, na něž při tomto útoku došlo, onoho dne nezměnil šaty a nevrátil se do svého ubytování s pěkným množstvím tolarů.

Tilly se vydává na pomoc Würzburgu, ale bez výsledku.

Zatímco Švédové pokračovali ve vítězství, dostal Tilly zprávu, že král nechal v Sasku a v biskupstvích magdeburském a halberstadtském jen málo lidí; usoudil, že by tam mohl podniknout nějakou účinnou diverzi, již by krále odvolal z Franků, a vydal se tím směrem. Ale když se cestou dověděl, že Švédové, ovládnuvše město, ostřelují hrad, a protože ho ta ztráta nad míru tížila – město bylo určeno za útočiště císařských pro případ ústupu a byl v něm zřízen sklad věcí potřebných k vydržování vojska –, okamžitě změnil úmysl a rozhodl se jej vysvobodit; jeho záchranou doufal snadno poskytnout vhodnou pomoc kurfiřtům mohučskému a trevírskému¹¹². Protože však pochod nebyl dost rychlý, aby dorazil včas, a neviděl schůdný způsob, jak Švédy od podniku odvrátit, rozhodl se opevnit okolní místa, obsadit nejdůležitější průsmyky a tak se postavit dalšímu postupu nepřátel. Obsadil proto mohučskými lidmi Aschaffenburg, Dieburg, Steinheim, Heidelberg, Worms a Hanau, vesměs hlavní města říšských krajů rýnského a mohanského, sám s vojskem překročil přibližně koncem října Mohan u Seligenstadtu, mezi Frankfurtem a Aschaffenburgem, a zastavil se v Bergstraße, kraji ležícím mezi Rýnem a Mohanem na straně Dolní Falce, aby sledoval záměry Švédů; zanechal také několik rot pěchoty se sto jezdci v „Bombemhausem“ u Frankfurtu¹¹³, tehdy slabě obsazeném, v domnění, že každá posádka, i malá, postačí, protože hradby nejsou úplně slabé, k udržení místa po několik dní a k zadržení Švédů v jejich úspěšném běhu na nějakou dobu.

¹¹¹ Tisk chybně uvádí 15. května. Město bylo obsazeno začátkem října, hrad Marienberg dobyt 18. října 1631 (podle nového kalendáře).

¹¹² Sötern, Filip Kryštof von (1567 – 7. 2. 1652 Trevír), kurfiřt-arcibiskup trevírský; roku 1632 se postavil pod ochranu Francie, roku 1635 ho zajali Španělé a deset let věznili.

¹¹³ Tisk „Bombemhausem“. Místo se nepodařilo ztotožnit, snad Bonames u Frankfurtu.

Postupy Rakušanů ve Slezsku a v Lužici.

Zatímco Švédové dosahovali zisků ve Francích a Tilly se vši horlivostí léčil utržené rány, aby se znovu utkal se švédským vojskem, postoupili Götz¹¹⁴ a Tiefenbach, císařští velitelé, se svými lidmi v počtu osmi tisíc bojovníků ve Slezsku a v Lužici, hlavních provinciích Německa, když viděli, že saský kurfiřt je od těchto provincií vzdálen: Götz táhl ke Gubenu na březích Nisy, napadl jej a dobyl, stejně jako Dahme, Golßen („Gheissen“) a Spremberg, vesměs místa nevelkého významu; Tiefenbach, aby se neukázal méně horlivým, vtáhl do Horní Lužice a donutil Budyšin a Görlitz ke kontribuci a k poskytnutí kvartýrů císařským. Protože se však na vídeňském dvoře vroucně toužilo po míru se saským kurfiřtem, uvažovalo se v císařově radě, že tyto prostředky nejsou způsobilé přivést ho zpět k oddanosti; řečení velitelé proto dostali pokyn, aby zahájený podnik zastavili a stáhli lidi z obsazených míst. Brzy poté, přibližně v polovině listopadu, byl do Drážďan, sídla kurfiřta, vyslán plukovník Paradis¹¹⁵ s návrhem míru a s výhodnými nabídkami pro kurfiřta, aby mu tímto tónem otevřel uši k dohodě. Ale každé jednání a každý návrh byl marný, neboť závazky onoho knížete vůči králi Gustavovi byly ještě příliš čerstvé a nemohl bez újmy na věrnosti, ani se bez obav neodvažoval rozvázat přátelství, které mu nedávno přísahal.

Praha a jiná česká města jsou opuštěna Rakušany.

Jednání proto ustala; kurfiřt naopak obdržel od krále vzkaz, aby obrátil zbraně proti Čechům a tímto vpádem lépe usnadnil postup Švédů na druhé straně Říše, a Arnimovi bylo poručeno vtáhnout s vojskem do českých zemí a usadit se tam na zimu. Ten rozkaz vykonal a vyslal hraběte Thurna („della Torre“)¹¹⁶ a Hofkirchena („Offchirchem“) do Šluknova, místa na hranici onoho království mezi Labem a Nisou; obyvatelé oněch krajů se té novinky tak zalekli, že spíše vyděšení pověstí než nepřátelským mečem se zmateni a zděšení dali na útěk a stáhli se do Budějovic, Tábora a jiných pevných míst na hranici Čech a jinam do Rakous. Sasové tak narazili jen na malý odpor v Litoměřicích, Ústí a Praze, které císařští na pouhý křik o postupu protestantů zcela opustili; uvědomovali si totiž, že nebojovný lid dosud nezahnal z mysli strach z onoho nepřítele, před nímž jejich ostřílená vojska obrátila záda, a sami bez pomoci občanů ta místa udržet nemohli. Zůstala proto na milost protestantům, kteří s nimi zacházeli s menší přísností, než se katolíci obávali; Sasové se dokonce nemálo pohoršovali nad mnohými duchovními, kteří, ačkoli prohlašovali, že chtějí zemřít za náboženství, opustili dříve než ostatní kostely, farnosti a péči o duše a v přestrojení za vojáky na svou povinnost docela zapomněli.

Sasové nechtějí pokračovat ve vítězství proti císařským v Čechách, a proč.

Podobně i Cheb, ležící na hranici Falce a nemalého významu pro průchod, otevřel vítězi bez odporu brány; lze věřit, že totéž by učinila i ostatní města a místa mezi Vltavou a Dunajem, kdyby saské zbraně samy neučinily konec postupu svých vítězství. Neboť zahálejíce v Praze a v okolních krajích – ačkoli král pilnými a opakovanými posly kurfiřta upozorňoval a prosil, aby nedával Valdštejnovi čas přiložit léky na rány –, oddali se Sasové rozkoším oněch míst a dali císařským příležitost znovu doplnit vojsko a Gallasovi přitáhnout s dobrým počtem lidí do Plzně, místa v onom království velmi důležitého, ležícího v nejpevnější poloze, čímž byly poté zajištěny hranice. Stalo se to k nemalé nelibosti krále, který ji vyjádřil v listech kurfiřtovi s výčitkami nedbalosti; mnozí však odhalovali, že šlo o lest: kurfiřt se totiž bál, aby zisky jeho vlastních zbraní nevyhnaly švédskou moc do přemíry a aby pak, sevřen v jejím lůně, nemusel ctít její zákony; vyčkával tedy a dával Rakušanům čas vyvážit tuto velikost, která se příliš klonila na stranu Švédů, neboť se pokládal za schopna kdykoli, kdy bude chtít, výhodnou dohodou obnovit přátelství a dřívější styky s císařem. Protože je totiž v útrapách válek vždy užitečné dorozumění se sousedními knížaty a nadmíru chutnají plody vzešlé ze semen rozbrojů, jež mají moudří ministři zasévat do rad i do nepřátelských vojsk, byli by se Rakušané za takových okolností ochotně smířili

¹¹⁴ Götz, Johann von (tisk „Ghetz“; 1599 Lüneburg – 6. 3. 1645), luterán ve službách císaře, za Valdštejna plukovník, později bavorský a císařský polní maršál. Padl v bitvě u Jankova.

¹¹⁵ Ztotožnit se nepodařilo.

¹¹⁶ Patrně Jindřich Matyáš Thurn (1567 – 26. 1. 1640 Pernava), vůdce českého stavovského povstání, po Bílé hoře v exilu a ve švédských službách.

s kurfiřtem i za nevýhodných podmínek; jeho odtržením od spolku se Švédem by totiž nepřátelům odňali silnou oporu.

Postupy Švédů proti císařským na územích biskupství magdeburského.

Zatímco král sbíral dary své příznivé Fortuny, meklenburský vévoda, jeho bratranec, a maršál Tott, kteří krátce předtím oblehli Rostock, se v těchto dnech města zmocnili; vyšlo z něho tři tisíce pěšáků a tři sta jezdců se zbraněmi a vozovým trosem a ke kapitulaci ho přiměl nedostatek potravin. A Banér, přitáhnuv s osmi tisíci vojáky do Pomořan, napadl tak rychle Wanzleben, že tam ubytovaní císařští, zaskočení nedostatkem času a bez naděje na únik, vyjednali kapitulaci a přijali švédské podmínky: vojáci byli nuceni dát se zapsat pod švédské prapory a jejich kapitánům a důstojníkům bylo dovoleno odejít do katolického tábora. Banér pak, poznáv, jaký prospěch by přineslo dobytí Magdeburku a okolních míst, vytáhl pod onu pevnost, kde se Bönninghausen¹¹⁷ s pěti tisíci císařských, aby zmařil záměry nepřátel, srazil s nepřátelskou jízdou, z čehož Švédové vyšli hůře; Banér však proto nepřestal Magdeburk stále více svírat; do města se dostala posila čtrnácti rot katolické pěchoty a jeho posádka častými výpady obtěžovala kvartýry Švédů rozptýlených po okolních místech.

Axel Oxenstierna, velký kancléř Švédska, který v tom království a v Prusku naverboval lidi k posílení vojsk svého krále, dorazil v této době do tábora se šesti tisíci pěšáky a osmi sty jezdci. Král, nejen obohacen tolika vítězstvími, ale i s vojskem vzrostlým o tyto síly, procitl k vyšším myšlenkám a větším podnikům a cvičil svého ducha, pohotového k rozhodnutím, aby si usnadnil důležitější záměry. Když se tedy dověděl, že bavorský vévoda chystá mimořádné válečné přípravy, uložil si mu v nich zabránit a nedat mu čas, aby se zotavil z utrženého úderu. Pokládal však za nutné nejprve se ujistit o smýšlení svobodných obcí, které chtěly být diváky této hry, aniž by do ní vstoupily; rozhodnut vytáhnout z nich jejich mínění, dal Norimberským oznámit, co zamýšlí, vyložil jim základ a cíl svých zbraní a žádal, aby se v krátké lhůtě prohlásili buď za přátele, nebo za nepřátele: kdyby totiž s odpovědí otáleli nebo ji zabarvili výmluvami, pokládal by ji za výslovné odmítnutí, neboť se mu nelíbily řeči o neutralitě a nechtěl znát jiné než dvě strany, přátelskou a opačnou. Tato rozhodná slova vítězného krále měla velkou sílu, zvláště u protestantů, neklidně toužících vidět rozšířenou svou sektu a dychtících po novotách. Norimberk se po různých poradách své rady z politických důvodů rozhodl prohlásit se otevřeně za přítele krále, a to k takovému pobouření Tillyho, že ačkoli se dostavili norimberští deputáti a vyložili mu nutnost, která je k tomu přivedla, nemohli zmírnit jeho hněv, tím větší, čím větší byla škoda, kterou mu tato deklarace působila, neboť ztrácel oporu jednoho z hlavních měst; i nezanedbal přemýšlet, jak se pomstít památným způsobem. Vydal se ihned k Rothenburgu a Ochsenfurtu, místům v samém středu Franků, a překvapil jiná místa té provincie, která nemohla být ani udržena, ani včas podpořena. Pokusil se také o město Wertheim, pevnost ležící na Mohanu, ale bez výsledku, neboť král se to dověděl dříve a včas upozornil tamního velitele, takže ji zásobil vším nezbytným. Poté se obrátil k Norimberku, rozhodnut ho potrestat; ale i tento pokus ztroskotал, neboť tamní občané byli včas zásobeni vším potřebným a císařským scházelo vše, čeho bylo k takovému podniku třeba, když měli po boku švédské vojsko; stěžoval si proto ostrými slovy u magistrátu a s velkým naléháním ho napomínal, aby se neodchyloval od povinné oddanosti k císaři; opustil dobyté kvartýry a vydal se do Horní Falce: Lauf a „Hasperg“¹¹⁸, místa spadající pod pravomoc řečeného Norimberku, svěřil tisíci pěšákům a stu jezdcům, kteří tam byli ponecháni k obraně, a své oddíly rozdělil, část do markrabství ansbašského a do Horní Falce, část do Švábska.

Král, vědom si, jak důležité je pro jeho záměry zmocnit se míst na Rýně dříve, než se obrátí k Dunaji, rozhodl se přenést tam zbraně a zajištěním těchto průsmyků odstranit obavu, že by ho z té strany znepokojovali Španělé, spojení s vévodou lotrinským a se zbraněmi kurfiřtů a jiných duchovních knížat; zároveň si tím na této straně otevíral cestu k pomoci Francie, která mu tehdy byla hojně slibována. Zanechal tedy část lidí ve Francích pod velením Gustava Horna, aby sledoval pohyby císařských, a sám

¹¹⁷ Patrně Lothar Dietrich von Bönninghausen (tisk „Benicausum“; 1598–1657), císařský a ligistický velitel jízdy, účastník dobytí Magdeburku 1631, později říšský svobodný pán a polní maršál.

¹¹⁸ Místo „Hasperg“ se nepodařilo ztotožnit, snad Hersbruck.

se zbytkem vojska sestoupil podél Mohanu k Steinheimu a s osmi regimenty jízdy se vydal k Hanau, pevnosti, kterou krátce předtím, 10. listopadu, získal tajnou dohodou plukovník Jiří Kryštof Taupadel („Christofaro Tubal“)¹¹⁹; zajal v ní kapitána Brandeise, který tam byl velitelem, a hraběte z Hanau¹²⁰, který se tam léčil z ran utřených v bitvě u Lipska. Král, prozkoumav krajinu, uhnul vlevo a s několika rotami dragounů překvapil Offenbach; z toho usoudil, že dobytí Frankfurtu, velkého a krásného města, kvetoucího obchodem díky trhům, jež ho, navštěvované velkým množstvím rozličných národů, činí velmi proslulým, nebude těžší¹²¹. Vydal se tam a vyzval občany, aby neodmítali návrhy dohody, neboť za nynějších okolností nemůže nedbat bezpečnosti onoho města a jeho věrnosti. Ti však, nemohouce zahnat z mysli touhu po neutralitě, horlivě vyslali ke králi dva vyslance, aby dosáhli splnění svého přání; připomínali mu přísahu danou císaři, škody, které hrozí trhům a obchodu, a jiné dobré důvody, které by jindy nezasluhovaly napravení: neboť ačkoli toto město patřilo mezi privilegovaná města Německa, přece většina byla katolického smýšlení, a proto přívrženci císařských; i kdyby zůstalo neutrální, nepropásla by při každé příhodě příležitost Švédům uškodit, kdyby mohla, jak bývají zvyklí ti, kdo navenek předstírají to, čím uvnitř nejsou. Tato myšlenka se však rozplynula, neboť uprostřed těchto rozhovorů dal král vojsku pokyn k postupu, a dříve než vyslanci dokončili svou řeč, spatřilo město u bran švédskou jízdu a pěchotu v bojovém šiku, připravenou napadnout je zbraněmi, kdyby se nepoddalo slovům. Byli tedy nuceni neprodleně poslat své zástupce ke králi do Offenbachu a podrobit se jeho zákonům, a dne 17. listopadu otevřeli brány a vydali mu jako zástavu své věrnosti městečko Sachsenhausen, ležící na konci mostu na této straně řeky naproti městu a opevněné dobrými náspy a baštami. Tam zanechal za velitele plukovníka „Visterona“¹²² se šesti sty pěšáky, bez dalšího prodlení prošel městem s vojskem v bojovém pořádku a téže noci odtáhl pod nedaleký Höchst; jeho posádka se připravila k obraně a několika ranami z děl dala najevo, že je odhodlána se bránit a zdržet krále několik dní; nakonec však, shledavši, že ji nečeká nic jiného než vyplenění města, nebo dohoda pro ni nevýhodná, otevřela 20. listopadu brány a většina tamních vojáků, vidouc, že štěstí opustilo jejich pány, vstoupila do služby pod švédskými prapory.

Když se štěstí laskavě usmívá, nemají se zanedbávat příležitosti, které se šťastně naskýtají. Po dobytí tohoto místa nařídil král ihned útok na Königstein nad průsmykem velké důležitosti. Vyslal také část jiných oddílů ke Kostheimu („Kockein“) a Flörsheimu podél Mohanu, aby tam přehodily most. Po vydání těchto rozkazů uviděl baterie namířené proti hradbám Flörsheimu, jehož dobytí mu bylo velmi vhod: protože leží blízko Rýna nad Mohanem na mohučské straně, zajišťoval si tak klid před obtěžováním mohučské posádky, uvolňoval si krajinu na této straně Rýna, kryl si z této strany záda a mohl se bez obav obrátit k jiným podnikům. Zhotoviv tam z lodí most k přepravě vojska a nezbytných zásob, vrátil se do Frankfurtu, aby vyslechl různé vyslance a s některými pány vyjednal, jak postupovat, aby se usnadnil zdar podniků toho roku. Dostavili se tam i různí řeholníci z okolí, aby vyprosili ochranu pro své kláštery a konventy; obdivovala se laskavost, s níž je král přijímal: nikdy nechtěl nikoho z těch, kdo před ním poklekli, vyslechnout, dokud nevstali, a kapucínům prokazoval pozoruhodnou úctu, neboť si nikdy nepřikryl hlavu, dokud si i ti otcové nepřikryli své kapucí; dostali vše, o čem žádali, byly jim přiděleny četné almužny a pod velmi těžkými tresty bylo vojsku zakázáno urážet je činy i slovy. Nemohl tam však zůstat déle než šest dní, protože mu došla zpráva, že různé oddíly Španělů a Vlámů, sebrané v Lucembursku, míří velkými kroky do Falce k posílení posádek Mohuče, Wormsu, Frankenthalu, Heidelbergu a jiných míst té krajiny, dosud držených císařskými; přerušil proto jednání, rychle se vrátil k vojsku, pochodoval podél Rýna a s pomocí průvodce, který mu ukázal málo užívanou cestu, snadno s největší částí vojska dokončil dobytí Flörsheimu; po osmi dnech, když věc skončila dohodou, přešel do Rheingau, kraje, kde se rodí slavná rýnská vína, překvapil velký oddíl španělských a burgundských lidí ubytovaný ve Wallufu a většinu z nich dal pobít mečem; tato příhoda tak zastrašila

¹¹⁹ Taupadel, Georg Christoph von (tisk „Christofaro Tubal“; 17. 12. 1595 Börtewitz – 12. 3. 1647 Blotzheim), roku 1631 plukovník dragounů ve švédských službách, později generálmajor u Bernarda Sasko-Výmarského a nakonec ve francouzských službách.

¹²⁰ Tak tisk; zda šlo o vládnoucího hraběte z Hanau, nebo o jiného člena rodu, se nepodařilo ověřit.

¹²¹ Tato strana tisku nese chybné záhlaví „1632 / Libro Terzo“; vyprávění se stále týká listopadu 1631.

¹²² Tisk „Visteron“; ztotožnění nejisté, snad Vitzthum.

posádky Rüdesheimu a Ehrenfelsu, že byly přemoženy spíše vlastním strachem než švédskými zbraněmi a otevřely brány. Odtáhnuv poté z Rheingau, postoupil tak, že se objevil naproti Mohuči na březích Rýna; dal proti ní vypálit několik děl spíše na pozdrav než ke škodě, a protože se tam řeka velmi rozšiřuje, rozhodl se znovu přejít Mohan, zastavit se v Bergstraße, kraji mezi Mohanem, Rýnem a Neckarem, a hledat, jak by na této straně mohl přejít Rýn. Protože však Španělé lodě spálili a potopili, zdálo se králi, že tento podnik je téměř ztracen; tu se ale jeden německý voják, jak se často stává, laskavým jednáním spřátelil s jedním obyvatelem Gernsheimu, rybářem jménem „Ioan Varter“, svedl ho sliby a zlákal nabídkami velkého zisku – návrhy schopnými rozhodnout i ty nejtěžší věci – a dosáhl toho, že za pomoci dalšího lodníka z téhož místa našli několik potopených lodí, opravili je a bez překážky na nich ve více plavbách převezli na druhý břeh dva tisíce pěšáků. Tím si král zajistil vylovení na onom břehu několika zákopy a palisádami moderního způsobu, přešel s dobrou částí vojska a znenadání se objevil pod Oppenheimem, opevněným hradbami a věžemi starým způsobem. Jeho posádka, majíc Rýn za příkop, nepokládala králův přechod za tak snadný a cítila se bezpečně; byla napadena s velkým zápalem, protože vojáci, lákaní nadějí na kořist, o níž se rozhlásilo, že bude nemalá, se vrhali do příkopů a do průlomu, pohrdající smrtí i překážkou mrtvol. Naproti tomu však, v naději na blízkou pomoc z Mohuče, plnili obránci neohroženě povinnost statečných vojáků, a tím spíše pro sliby, jimiž je posiloval don Felipe da Silva¹²³, Portugalec, guvernér této Rýnské Falce, muž velkého ducha a zkušený ve vedení války, který nevěřil, že by král byl tak silný v lidech, ani že by se jim pomoci nedostalo. Útočníci však za dva dny silou zbraní rozvrátili slabé opevnění, pronikli do města a dne 18. prosince pobili všechny, které při prvním vniknutí zastihli se zbraní v ruce, a se vši zpupností a vojenskou přísností město vyplenili; to navíc z velké části lehlo popelem od ohně, který téhož dne náhodou založila jakási opilá Holanďanka. Když se pak v Oppenheimu našly lodě a zásoby postačující ke stavbě velkého mostu, král jeho zřízení ihned uspíšil; přes most přešel zbytek pěchoty, jízda i děla a král obrátil vojsko proti Mohuči. Tamní obránci, zásobeni vším, co bylo nezbytně třeba k jejímu udržení a obraně, a uplatňující ono umění, které učí dobře se bránit i za prostými a starými hradbami a se slabými zákopy, vydrželi útok Švédů čtyři dny, během nichž padlo šest královských kapitánů a mnoho vojáků a dělová koule zranila plukovníka Axela Lillieho („Axelli Illio“), který přišel o nohu. Bez naděje, že udrží postavení proti Švédům, kteří se se vším vojenským nápoem přibližovali k věžím, požádali o příměří; když je od krále obdrželi a dověděli se, že nepřátelské vojsko čítá asi dvacet šest tisíc vojáků a přes dvacet děl, usoudili, že na obranu nestačí, a vyjednali kapitulaci za čestnějších podmínek, než jaké obvykle poskytuje laskavý vítěz; a obdrževše je, vyšli dne 23. prosince se zbraněmi a zavazadly v počtu přes dva tisíce mužů, z nichž část zůstala ve službách krále. A protože král pokládal za užitečnou zásadu své vlády otevírat ruku k mírnosti vůči nepříteli, sklízel z toho tak dokonalý užitek, že mnozí, spíše přivábeni jeho laskavým jednáním než donuceni silou zbraní, svolovali k tomu, k čemu by je přísnost tak snadno nepřivedla; tím se velice chlubil a neopomíjel říkat, že mírnost v jednání je nejvěrnější stráž, jakou knížata mohou mít.

Konec Knihy druhé.

¹²³ Silva, Felipe da (tisk „Don Filipe de Silva“; asi 1589 Portugalsko – 1645 Zaragoza), portugalský šlechtic ve španělských službách, roku 1630 člen válečné rady Flander, později guvernér Antverp (1638) a místokrál Katalánska (1643).

Kniha třetí

Souhrn. Líčí se pokračující postup Švédů v rýnském kraji, ve Francích a v Bavorsku; střetnutí u řeky Lech mezi švédským králem a Tillym a Tillyho smrt; podmínky, jež si Valdštejn vymínil, než přijal generalát; vstup Bavorů do Řezna; Valdštejnův výpad do pole, jeho postup, činy a neobvyklé způsoby velení; znovudobytí měst v Čechách; podniky vévody Bernarda Výmarského ve Švábsku; vstup Francouzů do Lotrinska; ležení obou vojsk u Norimberka a střetnutí mezi královskými a císařskými nedaleko tohoto města.

Rok 1632.

Pád Mohuče zvrátil vysoké záměry Rakušanů a nečekaná rána rozptýlila naděje duchovních knížat; ustavičné úspěchy Švéda tak otupily španělskou smělost, že – když byly zmateny rady, rozdrobeny síly a zlomena moc Katolické ligy – se onen kraj, který se předtím zdál hrozivým, rázem naplnil strachem a zděšením, a srdce protestantů to povzbudilo k novým ziskům. Když jim tedy výhodná poloha Mohuče na březích Rýna otevřela cestu k získání Bacharachu a jiných blízkých míst, vzdala se tato místa, jakmile spatřila švédské jezdce, a pod poslušnost krále přešly navíc Wiesbaden, „Hofen“¹ a Königstein, náležející kurfiřtovi mohučskému.

Mannheim překvapen vévodou Výmarským.

Vévoda Bernard Výmarský, kníže saské krve z potomstva onoho Jana Fridricha,² jehož kdysi císař Karel V. zbavil země, který se několik měsíců předtím dal do služeb krále s asi čtyřmi tisíci vojáky a s titulem generálního polního mistra (maestro di campo generale), poslal na počátku ledna k branám Mannheimu („Machin“) 500 jezdců, aby se vydávali za císařské rozprášené Švédy a snažili se, aby je do města vpustili. To se šťastně podařilo: s pomocí uprchlíků, kteří znali zvyklosti i stráž, oklamali smyšlenými jmény a věrohodnými zprávami hlídky, důstojníky a nakonec i guvernéra, ihned vjeli dovnitř a zmocnili se města; padlo přitom asi 300 Španělů a guvernér byl se všemi důstojníky zajat.

Protože Francouzi pojali z postupu Švédů v rýnském kraji jisté podezření, že by zbraně Švédska mohly proniknout ještě dál, odebral se francouzský král pod různými záminkami do metského biskupství a odtud pod zdáním zdvořilosti vyslal do Mohuče maršála de Brézé,³ švagra kardinála Richelieua, jako svého mimořádného vyslance ke králi švédskému – ne ani tak proto, aby mu blahopřál k vítězstvím a znovu potvrdil dobré přátelství mezi nimi, jako spíše proto, aby vymohl neutralitu pro Lotrinsko a Trevír; nepokládal totiž za dobrou zásadu dopustit útlak sousedů, kteří závisejí na jeho koruně, a přivábit tam vítězného knížete, toužícího rozšířit své panství. Podmínky této ochrany byly ze strany vévody lotrinského tyto: že králi postoupí Moyenvic a Marsal, pevnosti ležící v bažinách řeky Seille,⁴ jež ústí do Mosely u Met; že ve své zemi již nepřijme vévodu orleánského ani jiného nepřátelského vazala francouzského krále; a že zůstane navždy dobrým spojencem francouzské koruny. Tyto věci byly ujednány a vévoda orleánský odjel s celým svým dvorem z Nancy do Bruselu, když předtím tajně uzavřel sňatek s princeznou Markétou,⁵ sestrou vévody Karla, dámou nesmírně krásnou a ctnostnou. Ze strany kurfiřta trevírského byla králi předána pevnost Ehrenbreitstein („Hemanstein“),⁶ kterou převzal pan „della Saludie“ s plukem francouzských pěšáků; tento hrad stojí na pravém břehu Rýna naproti městu Koblenci a ústí Mosely. Když to bylo vykonáno, vrátil se Nejkrěst’anštější král koncem

¹ „Hofen“ je snad Höchst nad Mohanem; ztotožnění je nejisté.

² Jan Fridrich, saský kurfiřt, kterého císař Karel V. porazil 22. dubna 1547 v bitvě u Mühlberka.

³ Brézé, Urbain de Maillé, markýz de (1597 – 13. 2. 1650), švagr kardinála Richelieua (od roku 1617 manžel Nicole du Plessis-Richelieu), v letech 1631–1632 francouzský vyslanec u Gustava Adolfa. Maršálem Francie se stal až 28. října 1632, Priorato mu tedy titul přisuzuje předčasně.

⁴ Tisk má na tomto místě „Italia“, zjevně zkomolené jméno řeky Seille.

⁵ Markéta Lotrinská (22. 7. 1615 Nancy – 13. 4. 1672 Paříž), sestra Karla IV. Lotrinského a druhá manželka Gastona Orleánského, s nímž uzavřela tajný sňatek v Nancy v lednu 1632. Ludvík XIII. sňatek neuznal a pařížský parlament ho roku 1634 prohlásil za neplatný; uznán byl až roku 1643.

⁶ Kurfiřt trevírský Filip Kryštof ze Söternu dal posádku z Ehrenbreitsteinu stáhnout a Francouzi pevnost obsadili až v červnu 1632; Priorato tuto událost klade dříve.

ledna do Paříže a v oněch končinách a na hranicích zanechal s královským vojskem maršála de La Force⁷ a v tomto vojsku jako polní maršály jeho syna markýze de La Force⁸ a pána de Saint-Chaumont („Sanciaumont“).⁹

Švédský král se zdržuje v Mohuči a radí se o běžných záležitostech.

Když se švédský král zdržel několik dní v Mohuči, aby projednal různá důležitá jednání, nepokládal za vhodné opomenout důkladné uvážení běžných záležitostí; svolal proto přední rádce a válečné velitele a zvažoval jejich zájmy. Byli mezi nimi někteří, podporovaní míněním Výmarského, jimž srdce až příliš kypělo, a ti říkali, že je třeba sebrat vojsko a potlačit katolíky v poli: budou-li totiž rozprášeny zbraně, které jsou v poli, nebude – protože Německo je země rozlehlá a otevřená – nesnadné získat města chudá na opevnění; opuštěna vojsky, budou spíše chtít získat přízeň krále pohotovou poslušností, než si přivolat jeho hněv nerozumnou umíněností; že se nesluší pouštět se do dobývání míst a pevností malého významu, zatímco nepřítel obnovuje vojsko; že Rakušané nemají laskavějšího přítele než čas; že se vždy zotavili z utrpených pohrom, když se lstí nebo jinak dokázali ubránit prvním náporům; že císař, ač sám vyčerpán na penězích i lidech, bude s pomocí španělského zlata a italských posíl – národa, o němž se ukázalo, jak užitečný je v Německu – schopen se zotavit; že kurfiřtovi bavorskému, s Rakušany velmi spjatému, nechybí nerv peněz ani dost území, aby odvedl vojáky a nahradil ztráty; a co je nejdůležitější, že generalát byl svěřen Valdštejnovi, který v minulých válkách nashromáždil velké jmění ve zlatě a který, nadmíru ctižádostivý slávy a velkých věcí, neopomene ve svém úřadu nic, co by ho v této chvíli mohlo proslavit; že na své straně mají za přátele a spojence Francouze, kteří by tažením k hranici nemálo znepokojili zbraně katolíků a odvrátili je od novot proti Švédům; že ránu je třeba znovu rozříznout dříve, než se zacelí.

Pomoc Španělů užitečná Německu.

Tento důvod byl sice velké váhy a k tomuto rozhodnutí se klonilo mínění mnohých, král však, uváživ jej důkladněji, uvedl: že Říše spočívá na dvou stěžejích – jednou je vlastní moc rakouská, druhou síly katolíků a duchovních; že je třeba uvážít, kterou z nich je nutno vyvrátit, aby se tato stavba zbořila; připouštěl, že důvody o zlatě Španělska, Bavorska a Valdštejna jsou platné, ale mnohem důležitější že jsou posily z Flander, pomoc kurfiřtů, duchovních a vévody lotrinského. Že v Nizozemí, kde jsou národy bojovné, lze sebrat větší množství vojáků než v Itálii a v jiných provinciích, které nemají lidí nazbyt a jejichž obyvatelé jen neradi přecházejí hory, aby vyměnili mírné podnebí své vlasti za drsné válčení v Německu. Valdštejn je ctěn pro peníze a pro své štěstí, ale mnozí mu závidí, je soupeřem Bavorska a u Španělů má špatnou pověst.

Přátelství mezi knížaty trvá jen tak dlouho, jak trvá jejich zájem.

Od nadějí vkládaných do Francouzů by se dal očekávat nějaký prospěch, kdyby knížata byla bez touhy po zvětšení; protože je však vidět, že Francie, ne méně než kterékoli jiné království, hledí k vlastní velikosti, nelze předpokládat, že by Francouzi chtěli odvrátit zbraně Lotrinska obrácené proti Švédům; spíše – ač táhnou k hranici pod záminkou dobré stráže a vstupují do oněch států jako ochránci jednoho nebo jako rozhodčí druhého – budou myslet na zisky ze svárů jiných než na podporu zbraní protestantů; ba je třeba se obávat, že podle politiky spřátelených knížat, nakolik jim to velí jejich zájem, budou chtít mírnit cizí velikost a rozpustí spolek pokaždé, když uvidí, že švédská moc nadmíru roste. Tott a Duwall („Dubald“)¹⁰ postačí, aby ve Slezsku drželi v šachu Tiefenbacha a Götze; kurfiřt saský, který vtrhl do Čech, nebude mít nesnáze mařit Valdštejnovy záměry; Banér stačí ke sledování počínání Bavorska; je

⁷ La Force, Jacques-Nompar de Caumont, markýz, později vévoda de (asi 1558 – 1652), hugenotský velmož a druh Jindřicha IV., od roku 1622 maršál Francie.

⁸ La Force, Armand-Nompar de Caumont, markýz de (30. 10. 1580 – 16. 12. 1675), hugenot, syn maršála de La Force; po otcově smrti roku 1652 vévoda de La Force a maršál Francie.

⁹ Saint-Chaumont (Saint-Chamond), Melchior Mitte de Chevières, markýz de (tisk „Sanciaumont“), francouzský generál a diplomat, v letech 1632–1633 u Gustava Adolfa a v Porýní.

¹⁰ Duwall, Jakob, původem MacDougall (tisk „Dubald“; asi 1589 – 9. 5. 1634 Opava), švédský generálmajor skotského původu; roku 1633 byl zajat spolu s Thurnem u Stínavy, ale z Valdštejnova vojska uprchl.

tedy třeba zajistit si záda na této straně, a až se to provede, bude vítězství na druhé straně nemálo snadné.

Pevnost Gustavsborg postavena Švédy.

Tyto důvody odvrátily všechny od prvního mínění a všichni se jednomyslně přiklonili k mínění krále. Ten, vida potřebu stálého útočiště, kde by v případě nezdaru shromáždil své lidi, a krytí pro bok Franků, prozkoumal všechna okolní místa; a když nenašel polohu vhodnější, pohodlnější ani významnější než onen kout, který se táhne mezi Rýnem a Mohanem naproti Mohuči směrem k Falci, dal tam vyměřit pevnost o sedmi královských baštách. Poloha byla tak silná, že ležice uprostřed zemí mohučských a falckých na březích dvou splavných řek, mohla pevnost platit za klíč, jímž se zavírá a otevírá vstup i výstup na této i na oné straně Rýna a jímž by se ony národy daly neustále držet na uzdě. Dal jí jméno Gustavsborg, což v italštině znamená Gustavovo městečko (Borgo di Gustavo); vojáci jí však, posmívající se katolíkům, říkali kněžská metla, narážejíce na to, že stojí na dohled Mohuče a v samém pupku onoho kurfiřtství právě proto, aby držela okolní preláty v poslušnosti a pod jhem švédských zbraní. Vydav pak potřebné rozkazy k jejímu dokončení, vytáhl v lednu s vojskem proti Špýru; tamní magistrát se marně pokusil o neutralitu, a nemoha odolat, dohodl se, stejně jako Worms, Landau a Wissembourg („Vissembourg“), města za Rýnem v Dolní Falci, která přijala švédské posádky a odvedla jistou sumu peněz. Jen Frankenthal a Heidelberg, dobře zásobené vším potřebným a obsazené španělskými lidmi, Švédy zadržely: ač byly v té době napadeny s velkým nápořem, ubránily se a zmařily pokusy nepřátel, kteří neměli čas otálet pod takovými pevnostmi, když vojsko mohlo volně procházet celé provincie. Frankenthal leží v prostorné rovině mezi Špýrem a Wormsem a je opevněn moderním způsobem; býval hlavní pevností kurfiřta falckého, ale po zkáze Čech jej drželi Španělé. Heidelberg leží na pravém břehu Neckaru v ústí mezi dvěma horami, na nichž stojí palác a hrad, sídlo falckrabího, dokud z něho nebyl vyhnán.

Když byl pak král zpraven o příjezdu královny, své choti, odebral se do Frankfurtu a odtud do Hanau, kde ji přijal s projevy nejněžnější lásky; a zdržev se několik dní ve Frankfurtu, vrátil se opět do Mohuče. Tam vévoda neuburský,¹¹ který se obával, že blízkost švédských zbraní přinese nějakou újmu jeho zemím jüliškým, poslal pana „d'Udensbain“, guvernéra Düsseldorfu, a doktora „Diffel“,¹² aby králi předložili, že byv nedávno ujištěn panem Camerariem, královým vyslancem v Holandsku, o králových dobrých úmyslech k míru, nabízí se mu za prostředníka a prosí ho, aby mu dovolil požívat neutrality a nedopustil žádné nepřátelství proti jeho zemi, v níž zbraně jeho nepřátel nenaleznou žádné útočiště ani pomoc. Za tímž účelem tam přišli také vyslanci mnoha jiných knížat a okolních stavů; nedostali však jinou odpověď než ohrazení, že nesmějí pomáhat zbraním katolíkům a že král podle skutků pozná, zda mluví upřímně; proto nebyl s nikým ujednán smír kromě těch, kdo se odtrhli od rakouské strany a vrhli se pod ochranu Francie.

V téže době, kdy zbraně Švédska procházely krajinou k Rýnu, vyňal Pappenheim větší část posádek z míst nad Vezerou a z brunšvické země, protože je uznal za málo užitečné k udržení oněch míst, slabých polohou i opevněním; shromáždil asi deset tisíc vojáků, znovu dobyl Barleben a odtud táhl k Magdeburku vysvobodit obležené, kteří, sevřeni Banérem, byli již blízko krajní nouze. To se šťastně podařilo, neboť Banér, pokládaje katolické vojsko za početnější, než bylo jeho, ustoupil ke Calbe na březích Labe a utábořil se tam na výhodném místě; vyhýbal se boji, protože král nařídil, aby se každý z jeho kapitanů, kteří od něho byli odloučeni, vyhýbal bitvě bez zjevné výhody a jistoty vítězství; tím chtěl držet rakouské síly rozptýlené na více místech, aby sám měl volnější pole k ziskům a k porážce hlavní síly protivníků. Pappenheim tedy viděl město osvobozené; když mu však nevyšel podnik proti některým nepřátelským ubikacím, vstoupil do Magdeburku a vyslal předvoj ke Gommernu, místu v pravomoci onoho biskupství na hranicích Saska, pod velením plukovníka „Cleiner“, který nejen toto místo vypálil a vyplenil, ale zpustošil i Mühlingen, Schönebeck a Salze se všemi okolními vesnicemi;

¹¹ Wolfgang Vilém Falcko-Neuburský (1578 – 20. 3. 1653), falckrabě neuburský a vévoda z Jülichu a Bergu, konvertita ke katolictví a spojenec Ligy; snažil se udržet neutralitu.

¹² Čtení jména v tisku je nejisté (snad „Dissel“); ztotožnit ho se nepodařilo.

a byl by učinil ještě větší pokroky, kdyby vévoda Jiří Brunšvicko-Lüneburský,¹³ stoupenec Švédů, nepřinutil císařské vojsko k návratu do oněch končin tím, že táhl k Wolfenbüttelu, důležité pevnosti. Ta totiž leží uprostřed brunšvické země ve velmi silné poloze na březích řeky Oker („Obre“) a s její oporou udržovali císařští naživu zásobování svých zbraní v onom kraji; kdyby padla do rukou Švédů, ať zradou, nebo jinak, nabyly by síly protestantů velkého přírůstku a katolíci by utrpěli velkou ránu. Pappenheim proto odvedl posádku z Magdeburku, a uznávaje, že udržet ono město je nesnadné, vyklidil je, dal je na více místech otevřít a koncem ledna táhl přes Seehausen („Sichausen“)¹⁴ k Wolfenbüttelu. Banér se pak ihned vrátil do Magdeburku, zanechal potřebné rozkazy k jeho obnově, vydal se za císařskými a dobyl Steinbrück („Steimbruch“), aby tímto stanovištěm sevřel katolické vojsko; tento velmi důležitý přechod přes Oker, výhodný pro Rakušany, by totiž Švédům velmi usnadnil boj proti katolíkům.

Pappenheim se statečně brání Švédům.

Pappenheim si však počínal tak zdatně, že ač byl z jedné i z druhé strany obklopen nepřáteli, dostal se bez škody do „Beterloo“, pevného místa u řeky „Gliem“ a u hildesheimského biskupství;¹⁵ přiměl k placení kontribucí brunšvické a lüneburské země, bohaté provincie mezi Vezrou a Labem, a uchýlil se k hranicím Hamelnu, aby využil tohoto místa a řeky k záchraně svého vojska a k udržení ostatních zemí. To se šťastně podařilo: bránil se, udržel se a s malým počtem lidí zdržoval postup nepřátel, kteří, poznávše ho jako důmyslného a odhodlaného, se báli s ním měřit.

Kreuznach dobyl Švédy.

Když král uvážil význam Kreuznachu na řece Nahe („Haile“), jímž by si zajistil okolní místa a otevřel si přístup k získání dalších míst na Moselu, přivedl k němu vojsko a napadl jej ze tří stran neustálou palbou; obránci na ni se stejnou okázalostí odpovídali a plnili svou povinnost, neboť byli většinou Španělé, národ v útrapách války velmi neohrožený; jejich generálním velitelem byl don Felipe da Silva, Portugalec, proslulý neméně rodem než udatností, který s malým vojskem vždy unikl z rukou nepřátel. Pod tímto místem podstoupil nebezpečí života sám král: když se podle svého zvyku vysunul vpřed, aby povzbudil vojáky, zabila mu při jednom útoku mušketová rána páže právě ve chvíli, kdy mu podávalo dopis. Při této příhodě se pan Pauw („Pauch“),¹⁶ vyslanec Holandska, nemohl zdržet, aby ho neprosil, ať více dbá sám o sebe, neboť jeho zachování je zachováním veřejné svobody. Král mu na to odpověděl žertovnými posunkami i slovy, z nichž bylo znát, že se odevzdává osudu; nařídil pak, aby bylo město ještě těsněji sevřeno. Po 14 dnech, napadeno třemi zuřivými útoky a proděravěno více než 1700 ranami z děl, přinutilo město obránce, aby krále prosili o dohodu; ta byla uzavřena za podmínek nehorších než u Mohuče, k údivu mnohých, kteří, znajíce povahu toho místa, nepokládali je za podnik, který by se dal vykonat jen tak mimochodem.

Vrátiv se pak do Dolní Falce, poslal Horna a vévodu Viléma Výmarského, staršího bratra vévody Bernarda, do bamberského biskupství, aby napadli tamní město a zabránili Tillymu a Aldringenovi posílat lidi a činit jiná opatření v onom okolí; Horn je donutil ke kapitulaci, byl však odtud Tillym ihned vyhnán se ztrátami na obou stranách a přinucen znovu přejít Mohan a ustoupit do Schweinfurtu. Král pak se zbytkem vojska, opatřeným vším potřebným a s velkou zásobou dělostřelectva a střeliva, zanechal vhodné rozkazy k udržení zemí při Rýně, vydal se přes Steinheim („Steinen“)¹⁷ a Aschaffenburg („Ascheburg“) do Franků.

Tilly ustupuje při příchodu švédského krále do Franků.

¹³ Jiří Brunšvicko-Lüneburský (tisk „Giorgio di Lunnebourg“; 17. 2. 1582 – 2. 4. 1641), vévoda calenberský, od roku 1631 generál ve švédských službách a velitel spojeneckých sil v Dolním Sasku. Vojenství se učil u Mořice Oranžského i u Spinoly; roku 1633 zvítězil u Hessisch Oldendorfu. Bratři si losovali, kdo z nich se ožení; los padl na něj a jeho manželkou se stala Anna Eleonora Hesensko-Darmstadtská – od nich pochází hannoverská dynastie. Zemřel podle NDB „prý“ po hostině, po níž zemřeli i další hosté.

¹⁴ Ztotožnění se Seehausenem je nejisté.

¹⁵ Místo „Beterloo“ ani řeku „Gliem“ se nepodařilo spolehlivě ztotožnit; snad je míněno Peine a řeka Leine.

¹⁶ Pauw, Adriaan (tisk „Pauch“; 1. 11. 1585 Amsterdam – 21. 2. 1653 Haag), rádčí penzionář Holandska v letech 1631–1636.

¹⁷ Ztotožnění se Steinheimem je nejisté.

Když dorazil do Schweinfurtu a spojil se s Hornem, rozhodl se proniknout s hlavní silou do nitra katolického vojska a znovu se pokusit o všeobecnou bitvu; obrátil se napravo a sestoupil ke Kitzingenu mezi Würzburgem a Bamberkem, tehdy shromaždišti Tillyho. Shledal však, že ten, nedůvěřuje svým silám, nižším počtem i duchem než švédské, ustoupil do Horní Falce, když předtím posílil posádky Forchheimu a Kronachu, obou měst ve Francích, jejichž udržení doufal zadržet nepřátelské zbraně v oné provincii a zpomalit postup Švédů; a až obnoví vojsko s pomocí, kterou odevšad očekával z císařových zemí, chtěl se postavit nepříteli a znovu získat, co ztratil v bitvě u Lipska. Králi proto ještě více vzrostla odvaha; přesvědčen, jak to bývá, že kdo prchá, ten se bojí, a doufaje, že ho zažene úplně za Dunaj a porazí v poli, poslal Horna k Windsheimu mezi Norimberkem a Würzburgem a odtud k Habersdorfu a Schwabachu, místům v onom kraji. Ten postupoval s takovou pečlivostí, že ačkoli nepřátelé při ústupu rozbořili mosty, přetnuli cesty a spálili, co by mohlo posloužit královským, aby je uvrhli do nouze o potraviny, dokud nebudou připraveny Valdštejnovy posily, dorazil přesto král kolem 25. února na pláň u Norimberka,¹⁸ nad všechno očekávání císařských. Uspořádal přehlídku vojska o 130 korouhvích jezdeckta a osmdesáti šesti praporech pěchoty s 28 těžkými děly, znovu je seřadil do bitevního pořádku a pokračoval v cestě k Donauwörthu, kde přes Dunaj vede most, jenž z města činí důležitý přechod.

Wülzburg marně zkoušen Švédy.

Přiblíživ se k Wülzburgu („Vilsborg“), pevnosti markrabství ansbašského, vyzval guvernéra, aby se vzdal, a hrozil mu svým hněvem; onen velitel, jímž byl mladý hrabě Pappenheim,¹⁹ se však těmito hrozbami nijak nedal zneklidnit, ba statečně se připravil k obraně, takže královsky výhrůžky zůstaly jen slovy: králi se totiž nehodilo zastavit se a dát katolíkům čas (což si Tilly přál) zajistit obranu Dunaje.

Donauwörth dobyt švédským králem.

Když tedy koncem března vojsko postoupilo, přiblížil se k Donauwörthu, napadl pevnůstku, kterou Rakušané nedávno postavili na hřbetu kopce,²⁰ a protože v jejích dosud nedokončených obranách nenarazil na odpor, donutil obránce ustoupit do města. Ti tam byli bití královými děly a obklíčení prudkými útoky mnoha oddílů, a protože náspy nestačily na rány dělostřelectva, které provrtávalo věže a zákopy, zoufal vévoda Sasko-Lauenburský, který tam byl guvernérem s osmi rotami pěšáků a několika rotami jezdců, o pomoc, usoudil, že učinil zadost své povinnosti, a uznal za vhodné město opustit; strhl tedy most dříve, než Švédové přistoupili k útoku průlomem, který prorazila jejich děla, a ustoupil se svými k Ingolstadtu, k velké nevoli Tillyho. Švédové vstoupili do města, opravili most, přešli s jezdecktvem pod vedením plukovníka Hepburna („Ebron“) Dunaj a bez překážek zpupně procházeli všemi okolními zeměmi. Když byl pak král zpraven o stavu katolického vojska, zanechal plukovníka Schneidewina guvernérem Donauwörthu, zastavil vojsko u Drusheimu („Druisse“) a rozložil ubikace podél říčky Schmitter, pozoruje počínání Tillyho, který se, posílen mnoha bavorskými lidmi, držel za břehy Lechu, hlavní řeky v okolí Rainu.

Porada švédského krále, než se pokusil o přechod přes Lech.

Svolal k poradě své velitele a dal jim poznat, k jakému cíli směřují jeho záměry a jaký prospěch by mohlo přinést dobytí Bavorska: s jeho oporou – ať by kurfiřta přiměl k čestné dohodě, nebo Bavorsko zničil, a tak je Rakušanům odňal – by pak bylo snadné přenést zbraně do Rakous a do císařových dědičných zemí. Když se o tom zrale uvažovalo, uvedl král se svou obvyklou smělostí – ačkoli se přechod přes Lech, střezný hlavní silou císařského vojska, jevil nesnadný –, že nesnadnější rozhodnutí vyvolávají u zastrašených nepřátel větší zmatek v mysli a že čím nečekanější bude výsledek, tím bude slavnější. Proti tomu se postavil Horn, který každou vojenskou operaci vážil s velkým rozmyslem, a namítl, že se mu nezdá dobré pouštět se do boje při takové nevýhodě zákopu, řeky, polohy i zásob; že podnik je

¹⁸ Priorato klade příchod krále k Norimberku na 25. února; slavnostní vjezd do města se obvykle uvádí 31. března 1632. Rozdíl nelze vysvětlit rozdílem mezi starým a novým kalendářem.

¹⁹ Mladý hrabě Pappenheim, patrně příbuzný generála Gottfrieda Heinricha z Pappenheimu; ztotožnění je nejisté a bližší údaje nejsou známy.

²⁰ Mínen je Schellenberg nad Donauwörthem.

obtížný, plný nesnází a hodný uvážení, neboť při nějakém nezdaru by nepřítel nabyl velké smělosti; že je třeba dbát na Valdštejnovy přípravy, neboť ten by, až zesílí v Čechách a v Horní Falci, mohl švédské vojsko v onom koutě dohnat buď k nebezpečné bitvě, nebo k jisté zkáze; že je toho mínění, aby se takový podnik ponechal na vhodnější dobu a aby se táhlo k Moravě a potlačilo císařské vojsko, po jehož zničení – jako hlavy – by ostatní údy zůstaly slabé a nemocné. Král tyto důvody pozorně vyslechl a se svou pohotovostí odpověděl, že přechodu přes řeku se netřeba bát: císařští jsou již vítězstvími Švédů zmateni; jejich posila spočívá v domácích lidech, zvyklejších na pluh než na zacházení se zbraněmi; štěstí následuje směle a opouští bázlivé; dobře strážené stanoviště v Donauwörthu poslouží v případě nezdaru za bezpečný a vhodný ústup; je třeba pronásledovat ono vojsko, které by se pod vedením starého a bystrého vojevůdce mohlo zotavit a nabýt dřívější síly; Valdštejn je daleko s málem lidí, a to nových, takže z té strany se netřeba ničeho bát. A když nakonec poukázal na užitek a bohatství, jichž by se nabylo v Bavorsku a ve Švábsku, získal pro svou stranu mínění většiny svých. A protože poznával, jak velký prospěch by přineslo zmocnit se zemí mezi Lechem a Illerem, pověřil Horna, aby s několika vybranými pluky dotáhl až k Ulmu, svobodnému městu dobře opevněnému a jednomu z nejbohatších v Německu, jehož obyvatelé, většinou protestanti, by se vyslovili pro něj, jakmile by viděli švédské zbraně silnější než císařské; a aby kromě toho, že onen magistrát vyzve k dobrému srozumění, se snažil přivést k oddanosti králi všechna místa v onom okolí. Toho Horn s malými překážkami dosáhl a přivedl do poslušnosti krále všechna města ležící na Dunaji od Ulmu až po Donauwörth; velká část oněch zemí se totiž, vidouc vítěze na svém území a nemajíc moderní opevnění, zastrašila a o závod přinášela klíče a vydatné peněžní kontribuce švédským úředníkům. Ti z králova rozkazu zacházeli s oněmi národy mírně a se zvláštním ohledem, aby je zatěžovali méně, než to činili Rakušané; tím zmírnili pověst, kterou o nich katolíci rozšiřovali, a lidé, přemoženi mírným způsobem, jehož Švédové užívali, nemohli nepřiznat, že s nimi nepřátelé jednájí lépe než přátelé.

*Tilly uvádí posádku do Augsburgu.*²¹

Tyto zisky velmi znepokojily magistrát augsburský. Ačkoli tam bylo měšťanstvo početné a roty cizího vojska stačily k obraně, kurfiřt bavorský se přece obával, že protože je většina měšťanů protestantská, budou se spíše chtít přiklonit na stranu Švéda, tehdy tak šťastného; usiloval tedy o to, aby tam uvedl katolickou posádku, a jednal tajně s některými úředníky tak, že mu bylo slíbeno a pak i provedeno vpuštění dvou rot jezdců a dvou tisíc pěšáků; ti ihned odebrali obyvatelům zbraně a obsadili brány, zbrojnice a stráže na náměstích.

Švédové bojují a přecházejí Lech.

Král však, obrátiv mysl k přechodu přes Lech a prozkoumaj tok řeky a břehy, vykopal zákop, postavil do něj přes 70 děl a začal ostřelovat břeh katolíků; ti se pevně drželi na druhé straně v zákopech, statečně odpovídali a bránili mu v přechodu. Šarvátka se začala velmi rozpalovat, a zatímco byly obě strany zaměstnány bojem, upozornil vévoda Výmarský krále na brod u jakéhosi malého ostrůvku směrem k Oberndorfu, kde se dalo z jedné strany pohodlně brodit; král tam řečeného vévodu poslal s loďmi, které k tomu účelu dal přivést na vozech. Zatímco se tedy král pokoušel o přechod, vyslal Výmarský na ostrov několik vybraných vojáků pod vedením plukovníka „Vangler“, aby v případě potřeby drželi stanoviště, dokud nebude připraven most, a rozestavil děla a mušketýry tak dobře, aby nepříteli ostřelovali z boku, že Tilly, který se osobně vydal na tu stranu, aby zabránil přechodu, neměl štěstí zahnat Švédy ani z ostrova, ani od stavby mostu; rány císařského dělostřelectva totiž byly málo platné, protože Švédy kryla špice ostrova. Tilly tedy, poznáv důležitost věci i nepřekonatelné nesnáze, s velkým úsilím rozpoutal šarvátku ve vodách, které se za ostrovem daly snadno brodit.

Umírá hrabě Tilly. Zraněn hrabě Aldringen.

Nakonec však převládlo úsilí Švédů, kteří, povzbuzeni příchodem krále, se o závod vrhali na most a proti odporu nepřátel pronikli na druhý břeh. Padlo tam mnoho vojáků katolické strany a sám Tilly, zasažen

²¹ Marginálie přičítá uvedení posádky Tillymu, text kurfiřtovi bavorskému. Po bitvě na Lechu se Augsburg Gustavu Adolfovi vzdal.

ranou ze sakru nad pravé koleno, po třech dnech odešel na onen svět v Ingolstadtu.²² V témž boji byl raněn do hlavy hrabě Aldringen a císařští byli po dlouhém a krvavém boji přinuceni ustoupit. Tento boj trval šest hodin a byl takový, že mnozí, kdo zažili různá jiná krutá střetnutí, tvrdili, že je třeba jej počítat mezi nejhroznější pro smrt, kterou tam vojáci trpěli.

Touto nešťastnou ranou byl kurfiřt bavorský, zmatený smrtí Tillyho, vojevůdce osvědčené udatnosti a ve stáří nabyté zkušenosti, zarmoucen neméně než sám císař a ona knížata a kavalíři, kteří dobře znali rozvážnost, stálost, bdělou mysl a vybraný důvtip tohoto muže. Jan Tilly byl původu nepříliš vysokého, z valonského národa; od prvních let svého mládí s vytrvalou trpělivostí snášel námahu prostého vojáka, vlastní udatností byl vynášen postupně z jedné hodnosti do druhé a dospěl nakonec s velkou slávou, ke spokojenosti svých knížat a k velkému prospěchu katolického náboženství, k nejvyššímu velení vojsk Ligy, v němž si počínal tak moudře, že jako vítěz mnoha polních bitev a pán mnoha národů může být právem počítán do první řady slavných vojevůdců našich věků. Byl prostřední postavy, statné tělesné konstituce a válečnické zdatnosti a i v šedinách let si uchoval sílu kvetoucí mužnosti; byl horlivý ve službě svým knížatům a nadmíru zastánce náboženství, takže často tvrdil, že spíše nasadí život, než by propásl příležitost dobře jednat. Jeho zbožnost v činech byla obdivuhodná, neboť se nikdy nepustil do žádného podniku, aniž by předtím, pokorně padnuv na zem, prosil Boha o výsledek podle jeho božské vůle. Říká se, že lze-li mezi zbraněmi vést řeholní život, on to neopomíjel; každý čin tohoto generála vojáci chválili a národy obdivovaly, takže jím nemohli pohrdat ani jeho vlastní nepřátelé. Tyto jeho dobré vlastnosti však zčásti zatemnilo barbarství vojáků při zpusťování Magdeburku, kde i sami katolíci, znechuceni takovou bezbožností, poznali, že lze od Boha očekávat pomstu za tolik nevinně prolité krve; a tak se i stalo, neboť potom se již císařští pod tímto vojevůdcem netěšili z žádného příznivého střetnutí. A protože jedno neštěstí stíhá druhé, jako by mu bylo protivné přežít tuto ztrátu, zasvětil Bohu všechno své konání v řemesle, v němž vyrostl, skončil život v náručí slávy, písmeny vlastní krve zapsal svým potomkům věčné zásluhy u Bavorska a ukázal stezku, která vede šlechtě duše k nesmrtelnosti. Na Valdštejnově dvoře se však objevilo spíše znamení spokojenosti než smutku, neboť každý dvořan, který následuje smích nebo pláč svého pána, věděl, že Valdštejn, soupeř dobrých vlastností tohoto válečníka a slávy, kterou si získal vítězstvími v tolika bitvách, nerad viděl, jak mu ten svou udatností ubírá slávy, kterou si ctižádostivě přál jen pro sebe; a z toho vznikaly příčiny oné spokojenosti: je totiž téměř neomylné, že kdo nenávidí pána, nemiluje ani sluhu. Valdštejn, nepřítel kurfiřta pro podezření, že kurfiřt přiměl císaře, aby ho sesadil z prvního úřadu a použil Tillyho, kterého vychvaloval jako schopnějšího k tak závažnému úřadu, pohrdal činy tohoto muže a nad míru s nimi soupeřil, neméně než s jeho pánem.

Pro tuto událost se kurfiřt necítil bezpečný v Mnichově, svém sídle; ihned převezl své nejdrahocennější movitosti do Salcburku a s ostatky vojska ustoupil k Řeznu s úmyslem zajistit si to město a udržet se v něm, neboť jeho ztráta by jeho věcem nemálo uškodila, jelikož leží v srdci jeho země. Protože však Řezno, privilegované stejně jako ostatní svobodná města a z velké části obývané lidmi jiného vyznání, váhalo s prohlášením, aby si nepřivolovalo válku na krk, magistrát kurfiřtovým žádostem nevyhověl, s výmluvami pěkného zdání a se slibem, že zůstane neutrální.

Řezno obsazeno bavorskými lidmi.

Vévoda však věděl, že kdyby Švédové vstoupili do tohoto města, nejen by mu zabránili spojit se s Valdštejnovými zbraněmi, ale znovu by si otevřeli cestu k nájezdům do zbytku Bavorska, s nemalou újmou Ingolstadtu, který by zůstal uprostřed nepřátel; a protože ani přemlouváním, ani sliby nedosáhl otevření bran, rozhodl se použít důvtipu. Prostřednictvím podplukovníka „Erbois“, rodem Lotrinčana, se dohodl s biskupem, některými měšťany a jinými předáky venkovanů z okolí, kteří se tam uchýlili právě ze strachu před Švédy, že – protože se stráže u bran s tímto lidem často zdvojovaly – bude jeho oddíl při takové příležitosti, až bude všechen lid v kostelích, vpuštěn a uveden dovnitř. Dohoda byla ujednána a žádoucího účinku dosaženo: hrabě Cratz („Gratz“),²³ kavalír rodem z Lucemburska, tehdy

²² Bitva na Lechu u Rainu se odehrála 15. dubna 1632; datum Priorato neuvádí. Tilly zemřel v Ingolstadtu 30. dubna 1632, tedy ne po třech, ale po patnácti dnech.

²³ Cratz von Scharffenstein, Johann Philipp hrabě (tisk „Gratz“; 1591 Engers – 6. 7. 1635 Vídeň), jezdecký důstojník Ligy

generální velitel kurfiřtových zbraní, tam v měsíci květnu²⁴ poslal pět set jezdců a dva tisíce pěšáků a přinutil onen magistrát přijmout vévodovy zákony, k velké nevoli tamních měšťanů, kteří si na to pak, ač marně, stěžovali ve Vídni.

Vstup Švédů do Bavorska naháněl hrůzu všem sousedním zemím. Vévoda neuburský, obávaje se králova hněvu za to, že pomáhal katolíkům, znovu usiloval o neutralitu, ale bez účinku, neboť mu král vyčítal, že ho oklamal slovy neodpovídajícími skutkům, a ohlásil mu, že chce Neuburg bez odkladu. Proto byli tamní měšťané přinuceni propustit pána „di Spiering“, který tam byl se svými lidmi guvernérem, a přijmout 500 švédských jezdců pod podplukovníkem Landsbergem; ti obyvatelům odebrali zbraně a vyvezli dělostřelectvo a střelivo, které tam bylo.

Takový byl stav války a takové počínání obou stran, když uplynula lhůta čtyř měsíců,²⁵ během níž Valdštejn z velké části obnovil vojsko a připravil vše ostatní potřebné k příštímú tažení; a zdálo se, že vídeňský dvůr je s počínáním tak velkého vojevůdce velmi spokojen. Protože se však proslýchalo, že on – ať proto, že toužil, aby byl prošen a mohl svou službu draho prodat, nebo aby si ještě více zlepšil podmínky svého úřadu, nebo pro jiná podivná a rozmarná mínění – dává najevo, že úřad generála nepřijme a spokojí se jen se jménem dobrého služebníka císařova, bylo rozhodnuto, aby se kníže z Eggenbergu a opat kremsmünsterský („Cremismister“),²⁶ biskup vídeňský, znovu pokusili přimět ho, aby přijal absolutní velení nad císařovými zbraněmi. S nimi vyslali i Španělé otce Quirogu („Chisoga“),²⁷ španělského kapucína, aby mu jménem Katolického krále nabídl padesát tisíc tolarů měsíčně na udržování vojska místo lidí slíbených a sebraných v Nizozemí, kterých bylo nyní zapotřebí ve Flandrech proti Holanďanům, chystajícím se v té době k podniku na Maastricht. Nabídky jedněch a prosby druhých ho obměkčily.

Valdštejn potvrzen generálem s širokou pravomocí.

A protože v minulých dobách poznal, že zisky zbraní a plody vojenského potu byly k velké újmě náklonnosti vojáků udělovány osobám vojenskému stavu cizím, požadoval pod touto záminkou, vojákům milou – neboť si chtěl získat jejich náklonnost –, aby byl prohlášen nejen nezávislým generálem všech vojsk císaře a krále španělského v Německu, ale aby měl i širokou pravomoc rozdělovat statky, které se získají, a mohl z nich udílet tomu, kdo si nejlépe počínal; a aby se bez jeho účasti nesmělo jednat o míru. Požádal o podepsání těchto a jiných článků, což mu bylo pro naléhavou potřebu povoleno, i na radu některých pánů, kteří, prohlašující se za jeho straníky, kladli základy vysokých nadějí.

Při svěření tak velkého velení nemohly jazyky věrných Rakušanů, a zvláště Španělů, zadržet jistě reptání;²⁸ a ač to navenek skrývali, přece je tížila tak velká důvěra k muži jindy prohlášenému za nespolehlivého a to, že se autorita pána váže k rozmarům sluhy: Německo by bylo chudé, kdyby nemělo jiné osoby schopné vést vojsko, a nejchudší, kdyby se mohlo spolehnout jen na tohoto muže; a nadevše bylo těžké snášet tohoto knížete, který se čím dál ctižádostivěji jakoby štítíl úřadu, o nějž měl sám prosit, a zpupně jednal s těmi, před nimiž se měl v každém ohledu pokořit; z čehož by plynulo, že by si pomalu osoboval dávat pravidla samotnému císaři a jeho radě. Tyto myšlenky Španělé jen těžko trávili, a rozjitření přílišnou plností zlých štáv nemohli z mysli vypudit ono pohnutí, které v nich

a císařský generál, roku 1632 v bavorských službách. V květnu 1633 se pokusil vydat Ingolstadt Bernardu Výmarskému a přešel ke Švédům; u Nördlingenu roku 1634 byl zajat a pro velezradu sťat ve Vídni. Priorato ho označuje za rodáka z Lucemburska.

²⁴ Bavorské oddíly obsadily Řezno 27. dubna 1632; Priorato uvádí květen.

²⁵ Valdštejn přijal v prosinci 1631 velení zprvu na tři měsíce; Priorato uvádí čtyři.

²⁶ Wolfradt, Anton (tisk „Abbate Cremismister“; 9. 7. 1582 Kolín nad Rýnem – 1. 4. 1639 Vídeň), cisterciák, pak benediktin, opat kremsmünsterský, v letech 1623–1630 prezident dvorské komory, od 15. 2. 1631 biskup vídeňský a téhož roku říšský kníže. Roku 1633 patřil k těm, kdo Valdštejna pokládali za nespolehlivého.

²⁷ Quiroga, Diego de, kapucín (tisk „Padre Chisoga“; 16. 8. 1574 Ourense – 10. 10. 1649 Madrid), zpovědník Marie Anny, uherské královny a pozdější císařovny. V letech 1633–34 byl prostředníkem mezi Vídni a Valdštejnem. Okolnosti smrti nejsou známy.

²⁸ Postranní nadpisek u tohoto odstavce je v tisku nečitelný.

rozbouřilo všechny city.

Zpráva o úřadu svěřeném tomuto muži povzbudila mysl všeho lidu, který, neschopen chápat politická tajemství, se živí nadějemi, jež nejlépe vycházejí vstříc jeho přáním a nejvíce lichotí jeho dojmům; a zdálo se mu, že je již zbaven téměř všeho strachu z neblahých příhod. Tak si každý podle mínění, jaké měl o důmyslných podivnostech tohoto vojevůdce, spřádal vidiny a předpovídal události, které nejvíce vyhovovaly smýšlení mocných. Zvláště se rozjasnila čela mnoha rádců a ministrů obdarovaných Valdštejnem, neboť soudili, že bude-li ve velení pokračovat, šťastně pokročí i jejich zamýšlený vzestup k novým poctám a autoritě. Vpravdě přivedl Valdštejn v době tak hroživé a tísnivé k dobrému konci činy, při nichž by jinému snad štěstí nepřálo; a kdyby byl – podivuhodně důmyslný a ve všech podnicích nadmíru bystrý a pečlivý, jak byl – navíc obdařen ctností, která dnes svítí u málokoho, totiž znát sebe sama a odolávat účinkům vášní, mírnit své podivnosti a potlačovat svou pýchu, byl by svou velikostí získal lásku nejen svého pána, knížete z nejšlechtetnějších, nejzbožnějších a nejlaskavějších, jaké kdy Říše v kterémkoli věku měla, ale i své soupeře by přivedl k tomu, aby se stali stoupenci jeho služby.

Kde nepůsobí síla, je pozoruhodnou ctností uchýlit se k umění, a mnohokrát se důvtipem dosáhlo cílů, na něž silou nebylo naděje. Proto Valdštejn, poznávaje, že mu chybějí síly potřebné k tomu, aby se bez obav postavil vojsku povzbuzenému tolika vítězstvími, uvažoval, jak by mohl odvrátit královy spojence od jeho přátelství.

Valdštejn zahajuje mírová jednání s kurfiřtem saským.

Mezi ním a vévodou saským panovalo v době, kdy válčil s králem dánským, nevšední srozumění, a kurfiřt se skutky ukázal pamětliv mnoha přízní, které od něho obdržel v době, kdy Valdštejn jako nejvyšší řídil císařova vojska: při obsazení Prahy totiž uchránil od veškeré vojenské svévole jeho zařízení palác a vše, co řečenému Valdštejnovi náleželo. Šla ovšem řeč, že to neučinil z přátelství, ale z politického tahu, aby byl Valdštejn pro tuto náklonnost u císařského dvora v jistém podezření; a také proto, že vévodovy zbraně vedl Arnim („Harnem“), kdysi Valdštejnem povýšený do vojenské hodnosti. Stavěje tedy na dobrém smýšlení, které mezi nimi panovalo, a povzbuzen jistými rozladěními, k nimž tehdy mezi králem a kurfiřtem došlo pro dopisy, jež král kurfiřtovi psal s přílišnou příkroostí, obrátil mysl k tomuto pokusu; a ač mohl znovu dobýt Prahu dříve, nepokusil se o to, ale necháváje kurfiřtovi jeho zadostiučinění nedotčené, navrhl prostřednictvím hraběte Adama Trčky („Tersica“), předního kavalíra Čech a svého švagra, Arnimovi jednání o míru a mnoha sliby ho k nim zval. Ale ať už proto, aby se oddálil čas a dal se králi prostor uskutečnit jeho záměry proti Bavorsku a Švábsku, nebo proto, že vévoda ještě nebyl v situaci, kdy by si od císaře koupil dohodu za cenu, jakou si přál Valdštejn, anebo že mu strach rozhněvat Švédy radil zůstat věrným, protahoval jednání dvojznačnostmi a žádal věci, které nebylo možné povolit. Valdštejn, maje za to, že je již téměř v přístavu, se toho držel tím pevněji, čím zřetelněji pozoroval, že se Sasové obávají přílišné švédské velikosti, a proto odkládají podniky, jichž mohli s větší pohotovostí snadno dosáhnout – znamení, že by mezi nimi snadno došlo k roztržce; vložil do této věci všechno úsilí a bohatými dary se pokoušel získat Arnima i jiné vévodovy ministry a důstojníky.

Na druhé straně se na vídeňském dvoře nezanedbávalo hledat každou cestu k novým vojenským přípravám a k vnější pomoci. Císař, snaže se podnítit Poláky k roztržce se švédským králem, dal o to učinit pokus panu Arnoldinovi z Clarsteinu („Arnol. in de Carlestein“),²⁹ svému vyslanci v Polsku, který předkládal nouzi Říše, žárlivost na švédskou velikost, škodu, kterou by Polsko mohlo utrpět potlačením rakouské strany, tak náklonností spjaté s domem krále Zikmunda, a jiné politické úvahy; ale přineslo to málo užitku. Nemoc starého a sešlého krále a ohled na švédské úspěchy vedly k opatrnosti v rozhodování, a naděje císařských pak padla se smrtí Zikmunda,³⁰ která nastala ve Varšavě 29.

²⁹ Arnoldin von Clarstein, Matthias, rozený Arnold (tisk „Signor Arnol. in de Carlestein“; kolem 1575 Lutzerath – 21. 1. 1649 Praha), říšský dvorní rada a tajný sekretář, roku 1630 protokolista řezenského sněmu. Švédský král odmítl list, který nesl jen jeho podpis. Roku 1632 byl vyslancem do Polska. Okolnosti smrti nejsou známy.

³⁰ Zikmund III. Vasa (1566 – 30. 4. 1632), král polský a do roku 1599 i švédský, bratranec Gustava Adolfa a jeho soupeř o švédský trůn, postupně manžel dvou sester Ferdinanda II. Zemřel ve Varšavě 30. dubna 1632; tisk uvádí 29. dubna.

dubna, po 45 letech panování; byl milován národy, ctěn cizinci a chválen učenci, kníže pravý křesťan, upřímného a nejdokonalejšího svědomí, spravedlivý, zbožný, oddaný a velkomyslný. Po něm nastoupil kníže Vladislav,³¹ jeho syn; a ač se našli někteří, kdo mu odporovali a přikláněli se ke knížeti Kazimírovi,³² vše bylo přece utištěno jeho význačnými vlastnostmi: kromě přátelství a příbuzenství s téměř všemi potentáty Evropy byl totiž vychován u otce, od něhož se naučil poznávat ty, kdo jsou hodni, aby jich bylo užíváno v záležitostech království; byl v mužném věku, velkomyslný, pracovitý, přívětivý, štědrý, spravedlivý, bojovný a obdařený všemi ctnostmi; zběhlý v dějinách, znalý zemí, rozumějící opevňování; slavně vedl válku v Moskovii a na Valašsku, připojil ke koruně vévodství severské a smolenské,³³ byl milován kozáky a všeobecně žádán národy i ostatním vojskem. Proto byl v měsíci listopadu za všeobecného jásotu provolán králem; v kostele svatého Štěpána bylo zpíváno *Te Deum* a byly učiněny i jiné projevy radosti a spokojenosti.

Všemi cestami se usilovalo dovést jednání k závěru a Valdštejn stál tiše na Moravě, aby pohybem zbraní nebudil podezření u Sasů, kteří, dá se říci, v ubikacích v Čechách a v zahálce míru zapoměli na válku. Mnozí soudili, že to kurfiřt činí proto, aby dal Valdštejnovi čas uvést císařovy dědičné země do bezpečné obrany proti švédskému králi, jehož úspěchy dosáhly tak vysokého stupně, že spíše vyžadovaly mírnění než podporu.

Vévoda bavorský potvrzuje spolek s císařem.

Mezitím došla zdárného konce jednání s vévodou bavorským, která až do té doby s velkým úsilím vedli rakouští ministři. Ač se totiž kurfiřt zdál nerozhodný – ne tak pro rozsáhlé nabídky, které mu činil francouzský král, jenž si přál smířit ho se švédským králem, jako pro žárlivost, kterou pojal, když viděl generálem Valdštejna, sobě málo nakloněného –, přece, odloživ každou soukromou vášeň, svolil ke spolku s císařem. Když pak žádal od Valdštejna pohotové posily, poslal mu Valdštejn kromě rozkazů daných Aldringenovi, aby se spojil s bavorskými lidmi, na posilu také jezdecké pluky velkopřevora Aldobrandiniho, římského knížete z maltéžského řádu, hraběte Jeronýma Colloreda, Marazina („Maracini“) a jeden pluk Isolaniho Chorvatů; nařídil jim však, aby na cestě otáleli – ať proto, že si přál úplnou zkázu Bavorska, nebo aby jim v případě vítězství nebyla připsána sláva, po níž toužil sám, anebo proto, že nepokládal za dobré, aby se jeho lidé, tak vzdálení od jeho velení, šli opotřebovat jinam; hleděl jen na to, jak šťastně uskutečnit své záměry, a málo dbal, zda jsou ostatní v nevýhodě.

Kurfiřt se však zdržoval s vojskem u Řezna a čekal na posily vyžádané od Valdštejna, které táhly pomalu a byly popoháněny naléhavými a opakovanými kurýry. Když konečně Valdštejn zpozoroval, že pěkná slova Arnimova nemají žádný účinek, ale že král stále více postupuje, a že kdyby se zmocnil Bavorska, snadno by získal vstup do Rakous, jak pro své početné síly, tak pro podporu, kterou mohl očekávat od rakouských národů, nespokojených a rozhořčených vládou císařských úředníků, rozhodl se postoupit se zbraněmi do Čech, aby jimi vynutil mír, když slova, dary ani sliby neměly sílu, a aby znovu dobyl Prahu. Tento podnik si přáli Španělé, kteří zamýšleli přivést tam krále uherského s královnou, aby unikli žárlivosti německých ministrů, velmi rozhořčených, že španělstí dvořané byli připuštěni ke dvoru královny proti každé jindy zachovávané formě a téměř nezrušitelnému zákonu nedávat knížeti služebnictvo jiné než z vlastní země. V dubnu vytáhl ze Znojma a obrátil se k Plzni v Čechách, kde tehdy ležel hrabě Matyáš Gallas, Ital, před několika dny jmenovaný generálním polním mistrem;³⁴ a odtud spěšně povolal z Rakous, z Moravy, Slezska a jiných provincií veškeré vojsko, které tam bylo, takže za méně než dvacet dní uspořádal přehlídku vojska čítajícího asi 30 tisíc vojáků.

Augsburg se vzdává švédskému králi.

Na druhé straně švédský král, když na počátku dubna přivedl zbraně pod Augsburg a opravil most, který bavorští lidé spálili u Lechhausenu, vesnice blízko města, zmocnil se města 10. téhož měsíce s malým

³¹ Vladislav IV. Vasa (9. 6. 1595 – 20. 5. 1648), syn Zikmunda III., polský král od roku 1632; zvolen byl 8. listopadu 1632.

³² Jan Kazimír Vasa (22. 3. 1609 Krakov – 16. 12. 1672 Nevers), syn Zikmunda III. a bratr Vladislava IV., polský král od roku 1648; roku 1668 abdikoval a dožil ve Francii.

³³ Novgorod-Severské a Smolenské vévodství, která Polsko získalo příměří v Deulinu roku 1618.

³⁴ Tisk „maestro di campo generale“; Gallas byl roku 1632 jmenován polním maršálem.

odporem: početný lid, z větší části kacířský, se totiž nechtěl chopit zbraní proti králi, svému příteli a souvěrci, a samotná katolická posádka nestačila bránit hradby a zároveň se střežit před měšťany; proto hned při prvním spatření nepřítele začala mluvit o dohodě, která následovala, a bavorská posádka odtáhla. Augsburg leží v nejušlechtilejší provincii Švábsku mezi řekami Wertach a Lech na hranicích Bavorska, mezi Tyrolskem a Dunajem, v klidné rovině, a je svobodným městem z nejkrásnějších a nejbohatších v Německu. Král do něho pak vstoupil 14. dubna, doprovázen králem českým, falckrabětem Fridrichem, vévodou holštýnským, mladým markrabětem bádenským a nesčetným množstvím dalších knížat, hrabat, pánů, vyslanců a urozených kavalírů, a přijal od tamních měšťanů přísahu věrnosti. Zdržel se tam několik dní, v nichž se oddával zábavám, hostinám a slavnostem a cvičil tělo hrou v míč; zdálo se, že rozpustil sílu ducha v měkkosti rozkoší – kdyby ovšem v tichém klidu neusiloval dovést k cíli to, čeho by se ani dlouhou námahou nemohl nadít.

Švédský král se pokusil proniknout do Ingolstadtu tajným srozuměním, ale bez účinku.

Mezitím totiž udržoval tajné srozumění s Fahrensbachem („Fornespech“),³⁵ plukovníkem pěchoty Katolické ligy, který mu kdysi sloužil v Prusku proti Polákům, a dohodl s ním vhodný čas, kdy bude vpuštěn do Ingolstadtu, kde měl plukovník ubytován svůj pluk. Král, doufaje, že se s jeho pomocí zmocní tak důležitého místa, nenadále vytáhl z Augsburgu a s vojskem čtrnácti tisíc vojáků se 20. dubna odebral k Donauwörthu, jako by chtěl přejít Dunaj a dát se cestou do Franků; nečekaně se však přiblížil k Ingolstadtu. Ale mladý hrabě Tilly, který tam byl guvernérem, pojal vůči řečenému Fahrensbachovi podezření – neboť zradu, jež se Bohu nelíbí, samy sebe klamou –, dal jeho lidi přemístit, jeho samého i s jeho důstojníky dal pod dobrý dohled, zdvojnásobil stráž, připravil děla na hradbách a čekal na příchod Švédů.

Švédové odrazení obránci Ingolstadtu.

Ti se kradmo spustili do příkopů a přistavili žebříky tam, kde se domnívali, že naleznou lidi onoho plukovníka; byli však přijati tak zuřivým krupobitím z děl a mušket, že tam padlo mnoho důstojníků a vojáků, a zvláště markrabě Kryštof Bádenský,³⁶ mladý kníže, kterého celé vojsko všeobecně milovalo; zasáhla ho dělová koule, když na jiné straně prohlížel jedno stanoviště blízko své ubikace.

Nebezpečí života, jež švédský král podstoupil pod Ingolstadtem.

Sám král byl blízko smrti, neboť mu ranou z děla zabili koně pod ním; jeho kůži pak Ingolstadtští na památku té události pověsili v katedrále.³⁷ Toto pohrdání životem, jež král projevil při této příležitosti a ještě v mnoha jiných, dávalo vojákům a kapitánům mnoho k hovoru; když ho s velkým naléháním prosili, aby měl větší ohled na svou osobu, odpověděl s vlídnou tváří jednomu ministrovi, který ho k tomu nabádal: „Král se nemá stavět mezi zbraně proto, aby myslel na rozkoše a bezpečí paláce; smrt musí být vždy milá, dává-li život cti a je-li užitečná veřejnosti; rozkazy pána nejsou nikdy lépe vykonány, než když je pán sám přítomen; ať vám to dá poznat, že smrt nikoho nešetří; všichni jsme smrtelní.“ Po tomto pokusu se zdržel několik dní v okolí řečeného města a zanechal tam několik pluků, aby bránily výpadům posádky; a aby déle neotálel pod pevností, jejíž poloha mu nedávala naději na žádoucí výsledek, vyslal plukovníka Schlammersdorfa s několika oddíly, aby k jeho poslušnosti přivedl i Landsberg a jiná místa onoho okolí.

Landshut se vzdává Švédům.

Sám obrátil vojsko k Landshutu, významnému místu v Bavorsku na Isaru, které se mu, nezasobené tím, co bylo k obraně třeba, a se zastrašeným lidem, vzdalo při prvních ranách z děl; a když dobyl Moosburg

³⁵ Fahrensbach (Fahrensbach), Wolmar von (tisk „Fornespech“; 9. 2. 1586 Neuenburg v Kuronsku – květen 1633), livonský šlechtic, který sloužil střídavě Polsku, císaři a Švédsku; roku 1628 přešel ke Gustavu Adolfovi, roku 1632 byl plukovníkem pěchoty Katolické ligy.

³⁶ Kryštof Bádensko-Durlašský (1603–1632), markrabě, syn markraběte Jiřího Fridricha, ve švédských službách; padl před Ingolstadtem, kde mu dělová koule urazila hlavu.

³⁷ Vycpaný králův kůň se dodnes ukazuje v Ingolstadtu.

nedaleko od ústí Amperu do Isaru,³⁸ ukázal se blízko Mnichova, metropole Bavorska a sídla kurfiřta, města krásného a velkého, s hradbami po starém způsobu. Jeho magistrát poslal k nohám krále dvanáct předních měšťanů, aby ho prosili o milost a navrhli příměří; ale když král vše odmítl a nechtěl město přijmout jinak než na milost a nemilost, muselo se konečně podvolit tak, jak žádal.

Švédský král vstupuje do Mnichova.

A protože král pamatoval na krev, kterou prolili Tillyho lidé v Magdeburku, kde byli obyvatelé téměř všichni pobiti a domy obráceny v popel, a připisoval ji i Bavorům, nařídil, aby byl Mnichov jako pomsta za řečený masakr zapálen. Ale měšťané se utekli k nohám krále, prosili ho o odpuštění a omlouvali se, že nemají vinu na žádném zlém činu spáchaném vojskem a že se věnovali svým obchodům a občanskému životu; král, pohnut, rozkaz odvolal, a oheň byl rozdělán jen v kuchyních, aby si vojáci dobře pochutnali, a v mincovně, kde se razilo dvanáct tisíc liber stříbra jako dar a kontribuce Švédům.³⁹ K nohám krále přišlo také mnoho řeholníků, aby vyprosili svou záchranu; ti se jako větší nepřátelé kacířů než ostatní také více než ostatní obávali křivd; přesto byli přijati s větší vlídností, než doufali, a zvláště otcové kapucíni odcházeli spokojeni více než ostatní, neboť jim dal udělit nějaké almužny a pochválil jejich řeholi a život jako počestný a dobrý. A ačkoli se jeden z nich odvážil kárat ho pro blud, v němž žije, a vyzval ho, aby uznal římskou církev, jak to učinili jiní jeho předkové, nedal najevo rozhořčení, ale ocenil to; obrátiv se pak k jiným řeholníkům, nemohl přece nevyjádřit své mínění a odpověděl kapucínovi několika slovy podle svého přesvědčení.

Příchod Valdštejna do Plzně s tak skvělým vojskem nejen přivodil jisté starosti králi a všem protestantům, ale nejvíce ze všech znepokojil norimberský senát, který pro prohlášení učiněné ve prospěch Švédů žil v neposlušnosti vůči císařským a jehož bohatství vojáky přímo zvalo k myšlenkám na pomstu.

Norimberk posílá vyslance k Valdštejnovi.

Domníváje se tedy, že poněkud zmírní špatné mínění, jaké o něm pojali Rakušané, pošle-li Valdštejnovi projev zdvořilosti, uzná ho za císařova generála a vyloží mu důvody, které ho přinutily prohlásit se za přítele Švédů, poslal senát na počátku května do Plzně čtyři vyslance, aby řečenému generálovi blahopřáli. Těm se přihodila tak podivná věc, že dobře ukázala, jak rozmarň byl ten, kdo ji provedl: při jejich příchodu jim Valdštejn nařídil skvělé uvítání jako vyslancům největších knížat Německa, dal je vydržovat na veřejný náklad a přijal je s největšími poctami, jaké se obvykle prokazují veřejným zástupcům. Audienci jim pak šest dní odkládal; když se před něj konečně dostavili s pověřovacími listy, aby mu vyložili své poslání, přijal je s veškerou vlídností šlechtického vychování a se vši okázalou zdvořilostí; vzal pak dopis do rukou, a aniž jej dočetl, odpověděl, že je o jejich poselství velmi dobře zpraven, že jim přijde dát odpověď osobně a že tehdy pozná, zda vlídným slověům dopisu odpovídají skutky; a bez dalších zdvořilostí je propustil. Ti se pak, velmi zmateni, od všech zahrnování pozornostmi a obslužením lépe než kdy jindy, vrátili do své vlasti.

Zpráva o těchto novotách, která pronikla do tábora i ke dvoru, nebyla přijata bez zvědavých řečí. Valdštejn pak vyslal plukovníka „Spor“, důvěrného přítele Arnimova, a dal po něm Arnimovi vyplatit padesát tisíc tolarů a jiné dary, aby tak odstranil nesnáze, které stály v cestě, a znovu obnovil jednání o dohodě; velmi mu na ní záleželo pro jeho záměry, mířící k tomu, aby zůstal v Německu sám se všemi silami císaře proti Švédům. Ale protože se jednání stále odkládala a nepřinášela žádný závěr, rozhodl se postoupit se zbraněmi. Za tím účelem uspořádal u Rakovníka, místa mezi Plzní a Prahou, přehlídku vojska, které čítalo dvě stě čtrnáct korouhví jezdeckta, sto dvacet rot pěchoty, čtyřiačtyřicet děl a dva tisíce vozů. A maje hlavu plnou rozmarů a jsa velkým milovníkem přesnosti, chtěl tu prohlásit, jak si přeje být obsluhován: nařídil, aby každý nosil červenou šerpu, a pod trestem smrti zakázal každou jinou barvu, neboť ani malé chyby nedovedl trestat jinak než šibenicí a popravčími lešeními.⁴⁰ K tomu nepominu zvláštní příhodu jednoho kapitána dělostřelectva, který, ozdoben velmi krásnou zlatem

³⁸ Tisk klade Moosburg „nedaleko od ústí Isaru“; město leží u soutoku Amperu s Isarem.

³⁹ Král vstoupil do Mnichova 17. května 1632. Výkupné z města se obvykle uvádí ve výši 300 000 tolarů.

⁴⁰ Výraz tisku „baltresche“ je nejasný; překlad jej vykládá jako popravčí lešení.

vyšívanou šerpou, si ji při prvních generálových rozkazech strhl z krku a pošlapal nohama, čímž dal najevo nejochotnější vůli plnit jeho rozkazy; generálovi se to zalíbilo a kapitán obdržel obvyklou odměnu, kterou přinášela jeho spokojenost, neboť byl brzy povýšen do hodnosti plukovníka a zapsán do jeho přízně. A protože měl za zásadu dobré politiky učit vojáky a důstojníky poslušnosti podivnými rozkazy, nařídil, aby pod trestem jeho nemilosti žádný voják, kapitán, důstojník ani plukovník pěchoty již nenosil holínky ani ostruhy, tak jako naopak zakázal vojákům a důstojníkům jezdeckta chodit bez nich. Na svém dvoře, a zvláště u svého obydlí, uložil tak přísné ticho, že nechtěl, aby kdokoli kolem něho a uvnitř mluvil hlasitěji, než se mluví v kostele; to každý zachovával se vší přesností, i přední velitelé, a tato úcta došla tak daleko, že aby kolečka ostruh nedělala hluk, převazovali je nemalou tkaničkou.

Valdštejn táhne se zbraněmi proti Praze a zmocňuje se jí.

Dav pak vojsku další rozkazy, přitáhl pod Prahu, téže noci 4. května⁴¹ ji obklíčil se vším jezdecktvem a nařídil, aby ji hrabě Gallas napadl ze strany vrchu svatého Vavřince⁴² a markýz di Grana⁴³ z rodu Gonzaga, Ital, ze strany kapucínů. Gallas za svítání pozdravil hradby z osmi děl mnoha ranami, jimiž v nich za několik hodin otevřel průlom, neboť byly staré a slabé; a ač bylo ujednáno podniknout útok v jistou stanovenou hodinu, vojáci pluku hraběte Bertholda z Valdštejna, generálova příbuzného, se při prvním otvoru ve zdi, když k nim generál přijížděl, bez dalšího rozkazu – ctižádostiví ukázat mu svou odvahu a odnést si odměny, jež obvykle rozdělával statečným – vrhli do průlomu s takovým nápoem, že jej silou zdolali a vstoupili do města bez překážky a s malými ztrátami; Sasové totiž, poznavše, že nedokončené hradby nelze ubránit, se už uchýlili do královského paláce, který se tyčí nad Malou Stranou. Totéž učinil z druhé strany markýz di Grana; Sasové proto upustili od obrany, začali vyjednávat a ujednali, že odejdou jen se zachráněnými životy. Ale Valdštejn – ať chtěl kurfiřta saského přemoci zdvořilostí a tím spíše osladit hořkost překážek, jež bránily dohodě, nebo mu oplatit čest, kterou mu prokázal tím, že jeho palác v tom městě vždy zachoval nedotčený – daroval vojákům zbraně a navíc i zavazadla, která, z velké části složená z kořisti nabyté při těchto podnikcích, měla hodnotu asi sto tisíc tolarů; a dal je – bylo jich téměř čtyři tisíce – doprovodit až do Litoměřic, kde leželo saské vojsko. Císařští vojáci, kteří zuřivě vtrhli do města, vyplnili celou onu část, která se nazývá Kleinstadt čili Malé Město, k reptání katolických obyvatel, neboť Nové a Staré Město, obývané většinou kacíři a Židy, se vykoupily jistými peněžními kontribucemi. Praha leží v Českém království, jehož je hlavním městem; je to město velké a půvabné, rozložené ve třech částech: dvě na této straně Vltavy se nazývají Nové Město a Staré Město, třetí na úbočí hory zvané svatého Vavřince se jmenuje Malé Město. Bylo kdysi v době míru plné velkého lidu a cizinců, neboť tam sídlily dvory různých císařů. V něm se Valdštejn rozhodl zdržet několik dní, jak aby uvážil, do kterých podniků se má pustit, tak aby znovu navázal mírová jednání.

Dobytí Prahy a jiných míst v Čechách, vyrvaných z rukou Sasů, nepotěšilo císařský dvůr a všechny Rakušany více než Valdštejna; ten, pokládaje tento zisk za dostatečný k tomu, aby kurfiřta přiměl k uzavření míru, obrátil k tomu mysl a rozhodl se poslat k Arnimovi do Litoměřic novou osobu a vybídnout ho, aby navrženou dohodu dovedl k dobrému konci. Doprovodil ta slova novými nabídkami a sliby, které však, ač účinné, nestačily; ba jednání se ze dne na den zdálo žádoucím výsledku spíše vzdalovat než přibližovat. Proto znovu vypravil vojsko proti kurfiřtovi. A protože na straně Falce zůstávaly v saských rukou Cheb u řeky Rösau a Locket, město na březích Ohře v krajních částech Čech, obě pro svou polohu nemalého významu, poslal kolem poloviny května k jejich dobytí Holka, Němce, generálního polního strážmistra, s několika oddíly vojáků; ten to s malou překážkou vykonal, neboť tato místa byla bez střeliva a bez náležitých opevnění k obraně. A Valdštejn, pohnuv se

⁴¹ Prahu dobyli císařští v noci z 24. na 25. května 1632; saská posádka se vzdala dopoledne 25. května. Rozdíl tří týdnů proti tisku nelze vysvětlit rozdílem kalendářů.

⁴² Vrch svatého Vavřince je dnešní Petřín.

⁴³ Carretto, Francesco Antonio del, markýz di Grana a Savona (1. 3. 1593 Mantova – 9. 11. 1651 Madrid), císařský generál, od roku 1639 polní maršál; pohřben byl ve Vídni u minoritů. Pocházel z rodu del Carretto, nikoli Gonzaga, jak uvádí Priorato; omyl snad vysvětluje jeho narození v Mantově.

k Litoměřicím a shledav, že Sasové z onoho místa odtáhli, přešel Labe a zastavil se u Mělníka, města obehnaného hradbami na téže řece, kde došlo k různým šarvátkám mezi Chorvaty a saským jezdectvem, vždy s horším koncem pro Sasy. Král, zpraven o Valdštejnově postupu a o jeho úmyslu vpadnout do Saska, které slíbil svým vojákům za kořist, a pojav podezření, že by kurfiřt, tísněn Rakušany, našel záminku k dohodě s císařem, zvedl se z Bavorska a přiblížil se k Norimberku, rozhodnut napadnout císařské z boku a do zad, až se zapletou v Míšni nebo v Sasku.

Švédský král se vydává na pomoc Sasku.

Král přešel 8. června u Donauwörthu Dunaj s osmi tisíci jezdci, čtrnácti tisíci pěšáky, šedesáti děly a dobře zásobeným trénem a zanechal ve Švábsku maršála Banéra, který se po dobytí Magdeburku⁴⁴ připojil k jeho vojsku, aby sledoval pokusy bavorských lidí, kteří zůstali na oněch hranicích, a jiných oddílů vojáků, které se sbíraly v Tyrolsku. Vévodu Výmarského poslal do Švábska, aby překvapil Lindau, pevnost nemalé vážnosti na Bodamském jezeře na hranicích Švýcarska a Tyrolska; je vybudována na poloostrově, s pevninou spojena úzkým ramenem, kolem dokola obtékána vodou a opásána velmi silnými baštami a moderními hradbami, takže se řadí mezi přední pevnosti Německa: leží totiž v krajních částech Švábska na hranicích Tyrolska, Švýcarska a Graubündenu, ovládá jezero a je nejen užitečnou baštou k udržení oné hranice, ale i klíčem, který na té straně drží otevřený průchod německým lidem a Italům, aby si mohli navzájem pomáhat, a spojuje Milánko s Německem.

Vévoda Výmarský se pokouší překvapit Lindau na Bodamském jezeře.

Tento podnik mohl snadno dojít účinku, kdyby záměr nebyl prozrazen; když totiž dal po hoře rozestavit dva tisíce pěšáků, našli tito ve chvíli, kdy se domnívali, že město překvapí, císařské již se zbraní v ruce a byli od nich s jistou škodou odraženi, neboť ústup jim velmi ztěžovali vojáci a sedláci z Bregenzu, místa nedalekého, kam se uchýlilo mnoho Švábů.

Memmingen dobyt Švédy.

Když Výmarský viděl, že jeho pokus byl marný, obrátil se k Memmingenu, přednímu městu ve Švábsku, namířil na ně baterie a získal je dohodou, že obráncům dovolí odchod se zbraněmi a zavazadly a obyvatelům zachová svobodu svědomí. Z tohoto zisku, ač nevelké vážnosti, měli Švédové přece mnoho užitku: protože je to kraj hojný a velmi způsobilý k zotavení vojska, odníмали jej Rakušanům a získávali výhodu, která byla jejich zájmům velmi příhodná a nepřítelům škodlivá; a když se v této části uchytili, plynulo z toho, že by obklíčený vévoda württemberský snadno svolil k dohodě se Švédy; proto byl významný i užitek, který z toho mohl vzejít pro podnik v Alsasku.

Valdštejn, pochopiv králův pohyb, se obával, že kdyby pronikl do Saska, mohl by mu být snadno zatarasen návrat a byl by v nevýhodě donucen k bitvě; zdržel se proto na této straně Labe a dal se cestou k Chebu, jak aby se spojil s vévodou bavorským a bránil Horní Falc a onu část Čech, tak aby se pokusil o nějaký jiný podnik; a v Litoměřicích zanechal dona Baltasara de Marradas,⁴⁵ Španěla, generála zbraní v Čechách, s osmi tisíci bojovníky, aby čelil každému novému pokusu, který by Arnim podnikl.

Postup hraběte Pappenheima a lankraběte hesenského.

Zatímco v Čechách takto kolísaly záležitosti, lankrabě hesenský, který se postavil proti postupu Pappenheimovu, se se zdarem střetl s některými jeho oddíly; když však u Wolfenbüttelu narazil na jiné císařské oddíly, byl zle pochroumán a musel ustoupit do Göttingenu mezi řekami Rhume a Werra.⁴⁶ Pappenheim pak pronikl až k Northeimu u řeky „Helm“⁴⁷ v pravomoci hrabství Hohnstein, bez překážky se zmocnil i hradu a stráž dal rozsekat. Jeho příklad poradil některým okolním městům, mezi

⁴⁴ Míněno dobytí Magdeburku Švédy v lednu 1632.

⁴⁵ Marradas, Baltasar de (28. 11. 1560 Valencie – 12. 8. 1638 Praha), španělský šlechtic, rytíř maltézskeho řádu, císařský generál jízdy a od roku 1626 polní maršál, v letech 1621–1626 vojenský velitel Čech. Po Valdštejnově návratu roku 1632 byl odsunut stranou.

⁴⁶ Göttingen leží na řece Leine; údaj tisku je nepřesný.

⁴⁷ Řeka „Helm“ je patrně Rhume nebo Leine.

jinými Goslaru, místu blízko řeky „Onnare“,⁴⁸ aby žádala posádku od švédských generálů a zajistila se tak před pokusy Pappenheima, který, maje na zřeteli slávu zbraní a dobrou službu císaři, s velkou smělostí, ač se slabými silami, vedl válku v kraji řek Vezery a Labe, provinciích v oné situaci velmi velkého významu, neboť leží v nich mnohá duchovní knížectví, která by, kdyby byla zbavena rakouské opory, upadla do poddanství protestantů; a kromě ztráty země bohaté, zámožné a způsobilé k dalšímu rozšíření a větším ziskům by nepřátelská strana nabyla větší síly a každý z okolních protestantských knížat a stavů, zbaven strachu před rakouskými zbraněmi, by se k jejich velké újmě otevřeně prohlásil pro stranu Švédska. Kdyby se pak vojsko lankraběte, knížete duchaplného a k válce nakloněného, rozmnožilo silami oněch hrabství, bylo by v krátké době buď podrobilo duchovní pány oné části, nebo je přivedlo ke škodlivé dohodě, a pak by bez překážky obrátilo zbraně proti dědičným zemím císaře a jeho spojenců.

Buxtehude dobyto Tottem.

Polní maršál Tott, který pro krále v oněch končinách sestavil sbor vojska, v těchto dnech nezahálel: oblehl totiž město Buxtehude na březích Esty nedaleko Labe, mezi brémským státem a lüneburským vévodstvím, a dvanáct dní je bez ustání ostřeloval ze dvou zuřivých baterií; přinutil tak císařskou posádku ke kapitulaci s podmínkou, že vytáhne s rozvinutými prapory, za víření bubnů a se zapálenými doutnáky; větší část posádky však dobrovolně zůstala ve švédských službách.

Mezitím došla Aldringena zpráva o postupu krále k Horní Falci a o jeho pochodu k Norimberku; vykonáváje proto Valdštejnovy rozkazy, zvedl se od Řezna, aby se s ním spojil. Každé delší prodlení na tom místě by mu totiž přineslo újmu: kdyby Švédové pronikli do Falce, přerušili mu spojení s Valdštejnem a užívali tak výhody volného pole, byli by katolíci od pokusu na Norimberk odvráceni; ba protože by Bavoři museli zůstat za Dunajem ve vlastních zemích, neboť druhý břeh byl zbaven píce, bylo by pro Švédy snazší škodit císařskému vojsku; a obávaje se, aby mu Švéd nezatarasil cestu, urychlil pochod kolem Neustadtu, Ambergu a Weidenu, předních míst v Horní Falci. Král, doraziv k Norimberku a dovědév se o příchodu Aldringena do Weidenu a o Valdštejnově výpadu tím směrem, usoudil, že musí jejich spojení zabránit. Odebral se osobně s jezdeckým k Ansbachu, místu ve Falci, náležejícímu hraběti toho jména,⁴⁹ a poslal několik oddílů jezdců až na dohled věží Weidenu, ale bez užitku: velitelé Katolické ligy se to totiž dověděli, a obávající se, aby jim Švédové nezmařili ujednané spojení zbraní, zatroubili s dusítky a téže noci se rychle stáhli k Chebu, aby se spojili s Valdštejnem.

Setkání Valdštejna s kurfiřtem bavorským.

Ten, když dorazil do Chebu a byl zpraven o počínání krále, poslal téže noci jezdecké vojsko, aby krylo Bavory, a za svítání 18. června⁵⁰ byl i sám u „Lutitz“,⁵¹ městečka na hranicích Horní Falce nedaleko Chebu; tam se s vlídnými zdvořilostmi setkal s kurfiřtem bavorským, ačkoli výraz tváře neodpovídal srdci, které, zmítané vnitřní vášní, přikrývalo popelem přetvářky oheň, jenž v jeho duši živil neuhasitelný požár vůči zájmům onoho vévody.

Protože král nemohl zabránit spojení katolických vojsk, ustoupil pod Norimberk, město z nejbohatších a předních v Říši a pro jeho zájmy nesmírně důležité, odkud dostával neustálé zásoby a střelivo pro vojsko; učinil tak jak proto, aby se nevydával nebezpečí bitvy s lidmi čerstvými a početnými, tak aby uchránil onu obec od násilí Rakušanů, kteří byli rozhodnuti dát jí okusit příklad Magdeburku. Panovalo však mínění, že to král činí, aby katolické vojsko zdržel a vyhladověl na území zpustošeném a vylidněném, a to tím spíše, že se zdálo, jako by císařské vojsko začínalo trpět jistou nákazou zvanou uherská nemoc;⁵² to by mu bylo přineslo největší užitek nejen proto, že měl z města potřebné zásoby, ale v této době to také usnadňovalo podniky vévody Bernarda Výmarského ve Švábsku a v Tyrolsku,

⁴⁸ Patrně Oker.

⁴⁹ Ansbach leží ve Francích a byl sídlem markrabství; údaj tisku je nepřesný.

⁵⁰ Valdštejn přijel do Chebu 25. června 1632 a zůstal tam pět dní; spojení s kurfiřtem Maxmiliánem se obvykle klade na konec června a začátek července. Datum tisku je asi o týden dřívější.

⁵¹ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁵² Skvrnitý tyf.

Gustava Horna v Alsasku a jiných jeho kapitánů jinde. Král začal stavět opevnění kolem tábora na tak výhodném místě, že z toho nebylo lze vyrozumět nic jiného než jeho úmysl zdržet se za oněmi náspy nějaký čas; poznalo se však potom, že to činí, aby hrál najisto a neriskoval v jediném okamžiku jedné bitvy zisky tolika měsíců, a to tím spíše, že se viděl oklamán v mínění, které stále zastával proti každému, kdo ho zpravoval o silných přípravách Valdštejnových: byl totiž přesvědčen, že císařští nemohou vytáhnout do pole s takovými silami, jaké se ohlašovaly; nad tím zůstal velmi zmaten a přiznal pak vlastními ústy, že rakouský dům je tak mocná monarchie a Valdštejn tak výborný vojevůdce, že mu dal vidět skutečně to, co bylo nutno z každého důvodu pokládat za nesnadné a neproveditelné.

Když se Valdštejn sešel s kurfiřtem bavorským a spojili své síly, radili se různě o způsobu, jak si počínat v příštím tažení; a zpraveni o příchodu krále k Norimberku a o valu, jímž opevňoval své vojsko, usoudili, že Švédové jsou velmi slabí, a domnívajíce se, že je mohou svým početným vojskem obklíčit, odříznout jim pomoc z Franků, Švábska a Saska a tím je sevřít tak, aby se jim vyčerpali lidé i koně, rozhodli se v tomto smyslu pohnout vojskem tím směrem.

Uspořádali proto přehlídku u Freystadtu, kde se napočítalo 314 korouhví jezdecky, 210 praporů pěchoty, 80 děl a čtyři tisíce vozů, a postoupili až na dohled města. Švédové pozdravili císařské více než šesti sty ranami z děl a podnikli různé výpady, ale vždy s horším koncem pro sebe: rakouské jezdectvo si totiž počínalo tak dobře, že téměř více se Švédové již neodvažovali vyjít z ohrady; proto nebylo možné bránit katolíkům v práci na zákopech, které byly dokončeny i s ubikacemi jezdecky a pěchoty.

Na Valdštejna vystřelena rána z arkebuzy, neví se jak.

Nelze však opominout, že když císařští táhli od Neumarktu (tisk „Neumarcht“) k Freystadtu a Valdštejn se nacházel v zadním voji, rozneslo se, že když projížděl kočárem lesem, byla na něj vypálena rána z arkebuzy, která zasáhla zadní stěnu kočáru, ale jemu neublížila. Tato příhoda však zůstala zamlčena a žádné další vyšetřování se nekonalo; to málo, co se o ní vědělo, vyšlo z úst Trčky (tisk „Tersica“), účastníka onoho nebezpečí, a těch, kdo jeli za kočárem; od nich se říkalo, že rána pocházela z promyšleného úmyslu jeho nepřátel, kteří chtěli sprovodit ze světa muže, jehož život byl nebezpečným útesem pro jejich záměry.

Mezi rozumnějšími se o tom mluvilo jinak a mělo se za to, že šlo o výstřel samých vojáků, kteří, vybíjejíce muškety pro zábavu a v předstírané šarvátky, často bez rozmyslu střílejí proti sobě; a to mělo víc pravděpodobnosti než cokoli jiného, ač se pak věřilo, že to byla Valdštejnova lest, aby dal dvoru poznat, že se vydává do největších nebezpečí, jen aby dobře a věrně sloužil svému pánu, a aby si tím u císaře ještě více zvýšil zásluhy.

Chorvati zle nakládají s různými místy na území Norimberka.

Zatímco císařští pracovali na obehnutí svého tábora, zabrali několik vesnic, kde se ubytovala část jezdecky, a vyplnili různá místa, ovšem prázdná, neboť při zprávách o pochodu císařských se každý sedlák uchýlil jinam. Mezi nimi Allersberg (tisk „Alesperg“), městečko blízko Freystadtu, Hilpoltstein, Roßtal, „Carelsberg“ a jiná zpupně navštívilo několik rot uherských jezdců; těm však bylo za jejich vydírání odplaceno, neboť když je pronásledovaly dva tisíce švédských jezdců, nechalo jich tam přes 200 život a někteří zajatí dostali za odměnu za své barbarství oprátku na krk.

Obě strany provozovaly loupeže, léčky a přepady sousedních ubikací, když se král viděl silně sužován častými nájezdy chorvatských jezdců, jímž Valdštejn uložil, aby švédský tábor ustavičně obtěžovali a tak unavovali jeho jezdectvo. Král, velmi rozhořčený proti tomuto národu, se rozhodl vynaložit všechnu možnou péči, aby se před tímto obtěžováním zajistil: nařídil proto, aby stráže mimo ohradu byly posíleny větším počtem jezdecky a aby mezi ně bylo vmíšeno mnoho dragounů a jiných mušketýrů, kteří by, ukryti v léčkách na nejvhodnějších místech, v pořádku vyčkávali Chorvatů, dokud by se nepřiblížili natolik, aby jim mohli dát pocítit salvy mušket, účinnější než jejich karabiny a citelnější na jejich tělech bez brnění, a dokud by je eskadrony jezdců, rozestoupivše se, neobklíčily. Když se to provedlo vícekrát, byly královské ubikace lépe zajištěny, neboť Chorvati, takto oplaceni, už tak snadno nepouštěli svým

koním uzdu.

Tito dragouni jsou jízdní mušketýři z vybraných lidí, statnějších a odvážnějších. Jejich úkolem je krýt těžké jezdecktvo, a naskytne-li se příležitost, sesednout z koní, obsadit výhodná místa a pozdravit nepřátele mušketovou palbou; nedosáhnou-li žádoucího účinku, rychle znovu nasednou a ustoupí k hlavnímu vojsku. Posílají se doprovázet konvoje, rychle zřizovat léčky, přepadat vhodná stanoviště, prohledávat cesty, napadat pevnosti a ke každé jiné akci, jaká se může při válčení naskytnout. Užívají obyčejné muškety, doutnák mají zachycený v malém rozštípnutém dřívku na čelence koňské uzdy,⁵³ dále krátký meč a malou sekyrku zavěšenou u sedla, aby jí sekali dřevo, prolamovali palisády a konali jiné potřebné práce. Toto vojenství je nové a užívá se teprve nedávno, jen v posledních válkách v Čechách a v Německu, kde se obvykle táhne v poli; osvědčuje se, jak ukazují výsledky. Někteří tvrdí, že jeho prvním vynálezcem byl hrabě Arnošt z Mansfeldu,⁵⁴ který jako vyhnanec bojoval proti císaři, a nemaje stálé a bezpečné útočiště, dovoloval pěchotě nasednout na koně, aby mohla rychle přecházet sem i tam.

Freystadt přepaden Švédy.

Zatímco se císařští věnovali brázdění krajiny a dalším postupům v sousedních místech, plukovník „Dubal“,⁵⁵ vyslaný z králova rozkazu proti Freystadtu, hlavnímu skladišti Valdštejnových zásob, jej v noci před 20. srpnem šťastně překvapil petardou a žebříky, a protože se mu nezdálo, že by jej mohl udržet, zapálil město i sířelivo. Nad tím se Valdštejn těžce rozhněval, a to tím více, že se to stalo zcela proti jeho očekávání, a ihned nařídil Sporovi,⁵⁶ generálnímu polnímu strážmistrovi, aby se s několika pluky kyrysníků, dragounů a Chorvatů pokusil Švédům přetnout cestu a znovu získat, co vzali. To Spor pohotově vykonal: několik švédských jezdců zahnal na útěk a větší část z nich zajal.

Císařští poraženi Švédy, plukovník Spor zajat.

Ostatní se však zachránili lesy a zpravili krále; ten se rychle vydal s částí svého jezdecktva k Burgthannu, a nejen Dubala vyprostil, ale střetl se s císařskými, po zdatném boji je úplně porazil a zajal samého Spora, jednoho podplukovníka Trčkova pluku, čtyři kapitány a přes sto vojáků. Král shledal, že na jeho straně chybí asi 60 vojáků, mezi nimi plukovník „Ries“, Švéd, pán „de Boy“, šlechtic jeho komnaty, a „Cratzenstein“, jedno z jeho pážat, který byl zabit dva kroky od něho.

Isolani, ten, který ustavičnými šarvátkami unavoval Švédy, čímž nejen dodal pověsti onomu národu, ale i sám se obohatil dary od Valdštejna, knížete k odvážným vojákům velmi štědrého až marnotratného, poznává, že mu nové způsoby švédského válčení odňaly obvyklou výhodu, a nadmíru rozhořčen pro porážku svých Uhrů u Allersbergu, ve výše vylíčené porážce Sporově i v jiných střetnutích, vyjel s tisícem jezdců do pole proti několika královským eskadronám, asi tři sta jich rozsekal a s velkou spokojeností přinesl Valdštejnovi dva standarty nepřátelského jezdecktva.

Valdštejn odměňuje Isolaniho.

A protože odměna, kterou kníže dává vojákovi, je nejostřejší pobídkou k dokonalé službě a pravým poutem, jímž se oddaně připoutává náklonnost kapitánů: když se Isolani uchýlil do ubikace hraběte Michny, generálního komisaře císařského vojska, aby tento svůj podnik oslavil obědem a vínem (jak je zvykem německých kapitánů), a od pití přešel ke hře a prohrál už téměř celý dar, který mu předtím dal Valdštejn, byl z vévodova rozkazu znovu poctěn dvěma tisíci uherskými zlatými na hru. S nimi si prohru vyhrál zpět a ihned se odebral ke dvoru generálovu; tam byl z generálova rozkazu zpraven o pochodu

⁵³ Tisk má „tastiera“, čteno jako „testiera“, tj. čelinka koňské uzdy.

⁵⁴ Mansfeld, Petr Arnošt II. z (asi 1580 Lucembursko – 29. 11. 1626 Rakovica u Sarajeva), nemanželský syn Petra Arnošta I., kondotier ve službách protestantů a stavovský generál, který roku 1618 dobyl pro Fridricha Falckého Plzeň. Dne 25. 4. 1626 byl poražen Valdštejnem u Desavského mostu a zemřel téhož roku cestou do Benátek a Anglie, nikoli v boji.

⁵⁵ Patrně Georg Christoph von Taupadel (viz Taupadel), který podle literatury přepadl Freystadt 8. 8. 1632 a zničil tam císařský sklad proviantu; ztotožnění nejisté. Literatura klade i následné střetnutí u Burgthannu na 10. 8. 1632, tedy dříve, než udává tisk.

⁵⁶ Střetnutí u Burgthannu klade literatura na 10. 8. 1632; Švédové tam zajali císařského plukovníka Ernsta Georga von Sparr († 1666), který byl poté vyměněn. Zda je s ním „Spor“ tisku totožný, je nejisté (viz Spor).

nepřátelského konvoje od Würzburgu a vydal se tím směrem; když narazil na nepřátelské jezdeckto, po zarputilém boji, vedeném z obou stran s velkou zdatností, nakonec převládli Chorvati: pobili asi dvě stě Švédů, kromě mnoha raněných a zajatých, a vrátili se do ležení se třemi korouhvemi.

Zdálo se mi vhodné připomenout tento štědrý čin Valdštejnův, aby z jeho příkladu byla poznána síla knížecí štědrosti k vojákům a aby se vědělo, že Valdštejn, ač byl z nejpodivnějších duchů a mnozí měli jeho činy za bláznovství, byl přece mužem nejvýtečnějších ctností, jimiž se přibližoval hrdinovi, neboť všechno své konání opíral o nejvyšší tajemství nejjemnější politiky. O tom nechci nic opominout, ovšem ani říci vše, jinak by se dějepis zabýval jen jeho velkomyslnými činy. Odměňoval marnotratně a trestal přísně; a jako jeho dary vždy přesahovaly tisíce scudů, tak jeho rozsudky byly zřídka nebo nikdy smrtelné. Nemohl ani neuměl ctnost a věrnou službu vojáků odměňovat málem, a proto říkával, že ctnost a dobrá služba vojáků jsou tak velké a vítané, jak velká je cena, za kterou se kupují, a vážnost, která se jim prokazuje; a kdo si myslel, že je dostane lacino, byl také lacino obsloužen: neboť jaká je cena, taková musí být i hodnota věci, která se za ni dostává.

Valdštejn si vládne mimořádnými způsoby.

Na jeho dvoře proto byly ctnosti milovány a ve velké vážnosti, takže se každý snažil vystupovat co nejlépe vybaven; proto nikoho nikdy neodměnil nicotným darem. Nemohu přitom zapomenout jeden projev štědrosti, jímž se zachoval k jistému astrologovi. Valdštejn byl soudní astrologií tak uchvácen, že téměř podle jejích vlivů řídil všechny své podniky: pouštěl se do nich tehdy, když se mu zdálo, že jim přejí příznivé hvězdy, a zdržoval se jejich provedení, když shledal, že souhvězdí jsou nepříznivá; a do úřadů ve svém vojsku dosazoval jen ty, u nichž v jejich horoskopu shledal dobrý sklon planet. Když mu bylo řečeno, že ve Vídni je jistý Giovanni Battista Seni,⁵⁷ Janovan, znalec té nauky, jemuž se splnily různé jeho předpovědi, poslal svého důvěrníka Giovanniho Pieroniho (tisk „Pironi“),⁵⁸ Florent'ana, aby ho zjednal do jeho služeb; ten to provedl a dohodl se s ním na platu 25 tolarů měsíčně. Valdštejn se rozhněval a ostře Pieroniho pokáral, že přivedl do jeho služeb umělce tak velkého jména za tak nízkou cenu, a řekl: „Takové jemňůtky provádějte se svými Italy, ne se mnou, neboť já se štítím umělců za tak lacinou cenu“; zdálo se mu totiž, že jeho štědrosti nesluší mít někoho za takovou cenu – takovým přítelem neobvyklé velkoleposti byl. Nařídil, aby mu bylo ihned zaplacen 400 tolarů na cestu deseti německých mil, aby mu byl dán kočár a vysoký plat, vyplacený předem. Těmito velkomyslnými způsoby každého tak vábil, že je známo, že se u něho zdržovaly a vzestupu dosahovaly nejnadanější osoby našeho věku; a mnozí, kteří jako prostí vojáci vykonali činy hodné a pozoruhodné, byli za jediný den povýšeni do hodnosti kapitána a s ní jim byly přiděleny peníze dostatečné k udržení důstojnosti této hodnosti. Tím si nejen zavazoval a činil svými straníky ty, kdo se viděli od něho povzneseni, ale dával příklad, který přitahoval mysl ostatních spolu s nadějí dosáhnout téhož; takže se každý o závod snažil učinit se hodným jeho přízně jen ctností a udatností, ne přetvářkou, dary a jinými způsoby, jimiž se v těchto zkažených časech pokouší a ohýbá vůle mnohých. Tím, že odměňoval udatnost i u prostých lidí, pokořoval nároky velmožů plynoucích z rodu, zajišťoval si lásku lidu, a když z prostých lidí činil své zvláštní stoupence, učinil své jméno váženějším a krotil ctižádost vysoce titulovaných; neboť udílet milosti jen velkým znamená uvádět v zoufalství nižší. O tom říkával, že udatnost a ctnost nespočívají v chlupech upravené brady ani v dobře učešaných vlasech, ani v titulech a velikosti rodu, ale v neohrožené duši a v pohotové ruce: vždyť muškety nerespektují ani titulovanou šlechtu, ani zdobené šaty.

Valdštejn nepřítel ceremonií a jeho výroky o nich.

Otevřeně se mu hnusily ceremonie a předstírané zdvořilosti, dnes na dvorech většinou běžné; a proto se smál těm, kdo se mu příliš klaněli, a posmíval se jim, že by se dobře hodili do Říma, kde člověk dostane rýmu, když půl hodiny stojí s kloboukem v ruce a přou se, kdo projde napřed („račte projít,

⁵⁷ Seni, Giovanni Battista (též Zenno, Senno), janovský astrolog, který byl u Valdštejna v pozdější době; zmiňován je ještě roku 1634.

⁵⁸ Pieroni, Giovanni Battista (tisk „Gio. Pironi Fiorentino“; 5. 3. 1586 Florencie – 1654), florentský vojenský inženýr, architekt a astrolog, přítel Galileiho. Od roku 1622 působil v Praze a pracoval i pro Valdštejna. Místo a okolnosti smrti nejsou ověřeny.

Vaše Milosti“). Stejně mu byly protivné nabídky a projevy, jimiž ho mnoha slovy zahrnovali páni noví ve zbrani, když mu nabízeli své služby, takže se nakonec rozhodl odepřít každému audienci a dával jim vědět, že účinky statečných a věrných činů jsou tím pravým způsobem, jak prokazovat zdvořilost knížeti, a ať tedy slouží a ukazují svou udatnost, neboť to by pro něho byla nejmilejší návštěva; přitom však nezapomínal dávat svými důstojníky přijímat cizí kavalíry se vši zdvořilostí a odměňovat jejich dobrou službu.

Důvěrnost často plodí pohrdání.

To nečinil ani tak z přesvědčení o takových důvodech, jako proto, že dobře věděl, jak nepřátelská je důvěrnost úctě, a zvláště u něho: kdysi býval druhem mnohých, kteří se nyní pokládali za šťastné, že patří mezi jeho oblíbené služebníky, a nemohl nevěřit, že kdyby důvěrnost setřela úctu, ubralo by se lesku jeho úřadu a jeho velikosti náležitě poslušnosti a jeho rozkazy by se plnily spíše jako rada než jako příkaz jeho moci.

Neobvyklá přísnost, které Valdštejn užíval.

Každé i sebemenší provinění trestal přísně; a ač mu to vynášelo pověst krutého, vysmíval se tomu a říkal, že to je pravý způsob, jak svým lidem neškodit: neboť kdo viděl potrestanu malou chybu, tím více se bál trestu za větší. Jednoho komorníka, protože ho proti jeho rozkazu probudil, dal oběsit.⁵⁹ Jednoho vojáka bez holínek dal vyhnat z vojska. Jiní, kteří se v některých střetnutích a při dobývání míst nedovedli vyznamenat, byli za trest z vojska propuštěni. Tato přísnost se mnohým zdála tyranská. Ale v hlubině jeho zásad se ukázala jako rozvaha, neboť takové případy byly trubkami, které z vojska vytroubily zbabělce; mnozí, aby nepřišli o život trestem za vlastní nedbalost, se stávali odvážnými, a strach z jedné strany vyháněl bázeň z druhé. Tuto trpkost však mírnil sladkostí odměn, v nichž byl stejně štědrý jako odhodlaný k trestu.

Konec Knihy třetí.

---

⁵⁹ Tato zpráva odporuje Prioratovu tvrzení výše, že Valdštejnovy rozsudky byly zřídka nebo nikdy smrtelné; rozpor je v tisku.

Kniha čtvrtá

Souhrn. Vévoda Výmarský vstupuje do Švábska a působí v Tyrolsku velký zmatek. Karel, vévoda lotrinský, se dorozumívá s Rakušany a přidává se ke straně vévody orleánského. Vévoda de Montmorency je zajat a sťat. Švédové porázejí císařské pod velením hraběte Montecuccoliho. Vévoda württemberský se prohlašuje pro švédskou stranu. Gustav Horn vstupuje do Alsaska. Vévoda orleánský se znovu vzdaluje od francouzského dvora. Trevír obsazují Francouzi. Holanďané dobývají Maastricht. Císařské a švédské vojsko setrvávají u Norimberka a bijí se v zákopech. Následuje bitva u Lützenu a smrt švédského krále.

Rok 1632.

Obě vojska setrvala ve svých táborech u Norimberka bez významného střetnutí a každé se snažilo vyhladovět svého nepřítele, když vévoda Bernard Výmarský vtrhl s deseti tisíci bojovníky do Švábska a nenadále napadl Füssen, město obehnané starobylými hradbami na hranicích Švábska směrem k Tyrolsku. Jeho posádka nevyčkala útoku Švédů, nýbrž zajala vlastního guvernéra, na posměch ho spoutala a vzdala se i s ním nepříteli; vymlouvala se přitom na lakotu a přísnost řečeného velitele, který obracel kontribuce ke svému užitku a bezohledně trestal každého, kdo si stěžoval na způsob jeho vlády. A vévoda by byl pronikl ještě dál, kdyby nemusel na rozkaz krále, který ho opakovaně povolával, ihned táhnout k Norimberku; tím se Tyrolsko zbavilo strachu, který padl na tamní obyvatele natolik, že mysleli spíše na záchranu útekem než na obranu.

Zatímco se válečné věci v této části vyvíjely takto, Karel, vévoda lotrinský, ze všech stran obklopený francouzskými zbraněmi, svolal své nejbližší a žádal je o radu, jak si počínat v nastávajících okolnostech.

Porada vévody lotrinského.

Někteří, kteří předvídali, že se řítí do propasti, mu připomínali, že knížata nemají nic dražšího než mír; že mu nelze dát prospěšnější radu, než aby se vyhnul válce; že naděje vkládané v moc velkých jsou málo užitečné, ba nanejvýš škodlivé; že má málo sil a k zastavení královského vojska nemá jiné pevnosti než Nancy a La Mothe, a ani ty se neubrání bez rakouských posil, které mohou přijít jedině z Flander, z Burgundska nebo z Německa: Němci jsou zaměstnáni obranou svých provincií, flanderské vojsko bojem s Holanďany a střžením francouzské hranice a Burgundsko, malý stát, není bez posil z Itálie, z Německa a od Švýcarů schopno poskytnout náležitou pomoc; vpustit cizí zbraně znamená dobrovolně si přivolat válku na krk a připravit se o svobodu, kterou má; slibům a nabídkám mocnějších nelze věřit, neboť obvykle netrvají déle než jejich potřeba; a velcí si někdy vymýšlejí záminky, aby měli zdánlivý důvod vzít to, co poslouží k rozšíření jejich panství.

Tyto důvody nebyly ani přijaty, ani zamítnuty; protože se však většině ministrů zdálo, že se vévoda nemá odchýlovat od rakouského přátelství ani kvůli protestům, ani kvůli hrozbám francouzského krále, říkali: mír je vždy dobrý, když by válka měla přinést škodu, stejně jako je vždy škodlivý, když jeho nečinnost přivolává blízkou zkázu; je třeba hledat prostředky k zajištění panství, a toho nelze dosáhnout tím, že se dopustí vzrůst sousedů; knížata, která se nechají vést do náruče sil mocnějšího, se musí obávat, že s nimi bude zacházeno jako s vazaly nebo že přijdou o stát; Francie je stejně mocná, jako je čím dál dychtivější po velikosti; velkou sílu má vzpomínka na nároky na Lotrinsko, drahokam pro onu korunu; lépe je odvážit se války než zahynout v míru; nic jiného než rakouská ochrana nemůže uchránit Lotrinsko před francouzskou ctižádostí; pro nižší knížata je velkou výhodou mít útočiště, kam se mohou utéci před křivdami větších; Lotrinsko lze mezi zbraněmi Francie a Švédska pokládat za ztracené; státní rozum velí, aby bylo zachováno Alsasko, aby kvetlo Burgundsko, aby byly posíleny Flandry a zmítána Francie; je tedy třeba podporovat Orléanse; a přidat se k rakouské straně je bezpečnější cesta než ze strachu před francouzskými zbraněmi postoupit Francouzům to, co by bylo prospěšnější jim odeprít.

Ačkoli tyto myšlenky měly u vévody, který jim byl nadmíru nakloněn, velkou sílu a hluboce se vryly do náklonnosti, kterou choval k císařským – v jejich vojscích totiž za života vévody Antonína, svého

strýce,¹ sloužil jako dobrovolník s velmi dobrým zaopatřením –, přesto se obával, že jeho země zaplaví Francouzi, a proto zvolil důmyslné řešení: uspokojit krále zdvořilostmi, sliby a všemi zdáními, jež by stačila, aby ho zdržela od výhrůžek, a skrývat opačný úmysl až do vhodnější příležitosti.

A protože někteří Francouzi, stále pevněji spjatí se Španěly, nepřestávali přemýšlet o prostředcích, jak vyvolat ve Francii nepokoje – v tehdejších okolnostech totiž nemohli rakouským zájmům prospět lépe –, hledali s tímto cílem cesty, jak dospět k žádoucímu konci. A ačkoli slabé síly vévody orléánského slibovaly málo účinku, naděje, že se k němu jako k jedinému bratru krále připojí mnoho dalších nepřátel kardinála Richelieu, velmi posilovala přesvědčení o příznivém výsledku; a protože u knížat mnoho platí příklady, které dodávají radám věrohodnosti, řečený Orléans – jenž vůči podniku založenému na pouhých nadějích chladl, zatímco ho jeho rádcové, hnaní vnitřní vášní, podněcovali – byl zmítán těmito dvěma ohledy a nakonec se rozhodl jednat; tím spíše, že ho v téže době k tomuto rozhodnutí povzbudil vévoda de Montmorency,² guvernér Languedoku. Odebral se tedy z Bruselu do Trevíru, doprovázen hrabětem de Moret, svým nemanželským bratrem, vévodou d'Elbeuf z domu lotrinského, panem de Puylaurens („Pilorano“) a mnoha jinými urozenými osobami; tam ho přijal don Gonzalo de Córdoba,³ který ho očekával s částí španělského vojska a s hrabětem z Merode, rodem ze země lucemburské, a hrabětem „Emblem“, Vlámem, aby ho kryli při vstupu do Francie. Po několika poradách o tom, jak postupovat, se ujednalo – ačkoli Španělé poznali, že kvůli pohybu Holanďanů k Maastrichtu a Francouzů u oněch hranic nemohou splnit dobré naděje, jimiž ho živili, přece však v naději, že ho bude následovat mnoho knížat a lidí nespokojených s vládou dvorních ministrů, a zvláště Richelieu –, že on vstoupí do Francie se svými lidmi a s dalšími, které mu dali, a že Córdoba s vévodou lotrinským, který se znovu vyzbrojil, zůstanou ve svých postaveních, aby z oné strany podnikli proti Francii nějaký silný úder, zatímco on pronikne z druhé strany do Languedoku.

Vévoda orléánský vstupuje do Auvergne a táhne k Languedoku.

Vyrazil tedy z Trevíru, prošel Lotrinskem, vstoupil do Bassigny a v Andelot vydal manifest proti kardinálu Richelieuovi; a protože viděl, že se spravedlnosti nedočká, pokračoval v cestě přes Auvergne k Languedoku.

Francouzský král vstupuje do Lotrinska a dohodne se s vévodou Karlem.

Nejkřesťanštější král, zpraven o těchto věcech, vytáhl ihned, v měsíci srpnu, se svými gardami k Lotrinsku a nařídil maršálu de La Force, aby se s královským vojskem přesunul z metského biskupství do téhož vévodství; když ten dorazil do Vaubecourt na hranicích řečené provincie, poslal vévodu d'Halluin s 600 pěšáky a 300 jezdcí, aby v městě Rouvrois („Rouroi“) na Máse překvapil 400 jezdců vévody lotrinského; ti byli zčásti zajati, zčásti pobiti a oloupeni, při malé ztrátě Francouzů a se zraněním vévody d'Halluin do paže. Stalo se to nedbalostí Lotrinčanů, kteří od Francouzů nečekali nepřátelství, protože jejich kníže dosud nebyl prohlášen za nepřítele francouzského krále. Král pak postoupil k Saint-Mihiel, městu téhož vévodství, vyčítal vévodovi Karlovi jeho nevěrnost, obvinil ho, že bez jeho svolení dojednal sňatek své sestry s jeho bratrem, a hrozil mu zkázou ze všech stran. Vévoda, zděšen těmito výhrůžkami a vida také, že mu mizí naděje, které mu dávali Španělé, a že ti postupují vlašně, aby nemuseli vyhlásit Francii válku, poslal ke králi vyjednat smír. Smír byl uzavřen s tím, že vévoda vydá do rukou Francouzů jako záruku své věrnosti Jametz a Stenay („Astené“), pevnosti na Máse, a hrad Clermont na hranicích Champagne a že se také odzbrojí. Král pak vydal potřebné rozkazy k zabezpečení metské země a míst v Lotrinsku, která osobně navštívil, a zvláště v Moyenvicu, kde vlastní rukou nakreslil některá opevnění; nato se vrátil do Met, aby dal slyšení různým vyslancům,

¹ Strýc jménem Antonín (Antoine) není u Karla IV. Lotrinského (1604–1675), syna Františka II. z Vaudémont a synovce Jindřicha II. Lotrinského, doložen; Antoine de Lorraine (1489–1544) byl jeho předek. Koho Priorato míní, se nepodařilo zjistit.

² Montmorency, Henri II., vévoda de (1595 – 30. 10. 1632), syn konetábla Henriho I. de Montmorency, admirál a maršál Francie, guvernér Languedoku. Roku 1632 se po boku Gastona Orléánského vzbouřil proti Richelieuovi, byl zajat u Castelnaudary a 30. října 1632 v Toulouse sťat; s ním skončil rod konetáblů, maršálů a admirálů.

³ Córdoba, Gonzalo Fernández de (31. 12. 1585 – 16. 2. 1635), španělský generál, v letech 1625/26–1629 guvernér Milánského vévodství. V letech 1632–1633 velel znovu v Nizozemí, kde nezabránil Fridrichu Jindřichovi Oranžskému v dobytí Maastrichtu; roku 1633 byl odvolán do Španělska.

mezi jinými baronu Hornovi, kterého k němu vyslal švédský král, baronu „di Fam...“, který přišel od kurfiřta kolínského, hraběti „di Brislon“, vyslanému kurfiřtem trevírským, biskupovi würzburgskému,⁴ který tam přišel jako vyslanec Katolické ligy, panu „di Ketner“, agentovi vévody bavorského,⁵ a jiným; všechny přijal s největší zdvořilostí.

Zatímco se to uzavíralo, vévoda orleánský táhl vpřed se dvěma tisíci jezdci – Francouzi, Němci, Italy, Španěly a Chorvaty –, vydal se přes Burgundsko, Bourbonnais a Auvergne a bez odporu dorazil do Languedoku; tam shledal, že vévoda de Montmorency má pro tak velký podnik víc odvahy a důvěry než příprav, a zastavil se, aby uvedl své věci do pořádku.

Mezitím král, když uzavřel dohodu s vévodou lotrinským a obsadil řečená místa francouzskými vojáky, poslal markýze d'Effiat⁶ se skvělým vojskem do Westrichu („Vestria“) a Alsaska a maršály de Schomberg a de La Force do Languedoku, tohoto přes Dauphiné a onoho přes Auvergne, každého se dvěma tisíci jezdci a 500 vybranými mušketéry; sám se vrátil do Paříže, odkud se brzy nato, v měsíci září, vydal k Lyonu, aby pokračoval v tažení proti bratrovi. Ten rozdělil své síly: část nechal v Dolním Languedoku pod velením vévody d'Elbeuf, aby se postavila maršálu de La Force při přechodu Rhôny, a s druhou se spolu s vévodou de Montmorency vydal vstříc maršálu de Schomberg. Ten, maje rozkaz vyhledat vévodu orleánského a za každou cenu s ním svést bitvu, vytáhl ze Saint-Félix s markýzem de Brézé („Brasè“), polním maršálem, s nejvýše dvěma tisíci jezdci, ale velmi dobrými, a se dvěma tisíci pěšáky a táhl ke Castelnaudary, městu v Horním Languedoku osm mil od Toulouse; a když byl zpraven o blízkosti nepřítele, opustil rovinu, protože byl počtem slabší, přešel říčku po mostě, který náhodou nalezl, a postavil se do bitevního šiku s městem v zádech a s řekou před sebou, mezi cestami a hlubokými příkopy.

Maršál de Schomberg poráží vévodu de Montmorency a zajímá ho.

V téže době dorazil vévoda orleánský s 2500 jezdci a čtyřmi tisíci pěšáky, většinou nováčky, k velkému mostu přes řečenou řeku, vzdálenému míli od města; rozhodl se tedy bojovat a posledního srpna⁷ seřadil vojáky k bitvě. Montmorency nařídil, aby se nikdo nehnul bez jeho rozkazu, a slíbil vévodovi, že se nebude příliš vystavovat, čehož se pro velkou odvalu tohoto kavalíra každý obával; pak se šel se sedmi nebo osmi předními veliteli vojska podívat na Schombergovo rozestavení. Když se však příliš přiblížil, utrpěl lehký zásah mušketou do krku, čímž se ještě víc rozzuřil, zapomněl na všechno a bez jediného slova se s oněmi několika, kdo ho doprovázeli, vrhl do nepřátelských šiků; jedny zabíjel, jiné rozrážel a mnohé zraňoval, až pod ním padl kůň a on, napůl mrtev, s více než dvanácti těžkými, ale nikoli smrtelnými ranami, padl mezi krví a hrůzou do rukou královských vojáků. Schomberg tedy v domněni, že tímto zajetím vyhrál válku, dal ho ihned na rukou vojáků odnést do Castelnaudary, jehož brány se vítězi otevřely, stáhl své lidi pod jeho hradby a od boje upustil; totéž učinil i vévoda orleánský, nadmíru zarmoucený a zoufalý z takového nezdaru i ze smrti hraběte de Moret, který ještě před příhodou s Montmorencym, veleje oddílu, jemuž se ve Francii říká *enfants perdus*, unesen mladickou prudkostí napadl Schombergovy lidi a byl zabit ranami z mušket – kníže mladý, krásný a statečný –, a ze smrti hrabat de Rieux z domu „Gingia“ a de la Feuillade, maršálů jeho vojska.

Vévoda orleánský žádá krále o odpuštění a dostává je.

Poražen tedy a vida, že bez Montmorencyho nemůže onu provincii udržet ve věrnosti, odebral se do Béziers a poslal ke králi pana de Chaudebonne („Sciandebona“), aby ho prosil o odpuštění a žádal o milost, aby se směl vrátit k jeho poslušnosti. Král, jehož velikosti náleželo odpouštět, nenašel ve

⁴ Hatzfeld, Franz von (tisk „Vescovo d'Erbipoli“; 13. 9. 1596 – 30. 7. 1642), od roku 1631 kníže-biskup würzburgský a od roku 1633 bavorský, člen Katolické ligy. Před Švédy ze své diecéze uprchl a vrátil se až po bitvě u Nördlingenu.

⁵ Švédského vyslance barona Horna ani vyslance kolínského („di Fam...“, jméno je v tisku čitelné jen zčásti), trevírského („di Brislon“) a bavorského („di Ketner“) se ztotožnit nepodařilo.

⁶ Effiat, Antoine Coëffier de Ruzé, markýz d' (1581 Effiat v Auvergni – 27. 7. 1632 Lützelstein, dnes La Petite-Pierre v Alsasku), od roku 1626 superintendant financí, od roku 1631 maršál Francie, otec markýze de Cinq-Mars. Zemřel po krátké horečnaté nemoci, když vedl vojsko na pomoc trevírskému kurfiřtovi; datum 7. 7. uváděné v některých přehledech je chybné.

⁷ Bitva u Castelnaudary se odehrála 1. září 1632.

svém srdci odpor a nemohl se neobměkčit prosbami jediného bratra, svedeného nejhoršími radami nevěrných rádců; poslal proto k vévodovi pana d'Aiguebonne („Eigabona“)⁸ s ujištěním o odpuštění a zároveň se vydal z Dauphiné k Languedoku. Když pak vévoda táhl králi vstříc, byly cestou s panem de Bullion⁹ dojednány články; při jejich ujednávání Bullion nikdy nechtěl připustit, aby se mluvilo o Montmorencym, a ujišťoval vévodu, že král k tomu nechce být nucen a že je velmi nakloněn prokazovat vždy obvyklou milost. Vévoda, takto uspokojen, poslal všechny své cizince do Španělska a sám se se svými odebral k Orléansu, doprovázen hrabětem d'Alais,¹⁰ generálem francouzského jezdeckva.

Vévoda de Montmorency je s'tat.

Vévoda de Montmorency, do úmluv nezahrnutý – Orléans totiž dokonce slíbil, že za nikoho nebude žádat milost –, zůstal vydán na vůli krále. Ten, poznávaje, jak knížatům škodí promíjet vazalům provinění proti věrnosti, rozhodl se na tomto jednom z velmožů království dát Francii příkladem poznat, že pro urážku Veličenstva nemá v milosrdenství místo odpuštění, že ho vláda jeho předchůdců naučila, že v království se společníci nepřipouštějí, a že není chvályhodné promíjet křivdy, které škodí veřejnému zájmu; ba tímto pozoruhodným příkladem své vlády zanechal tento velký monarcha světa látku k obdivu svých ctností, nanejvýš štědrých v udílení milostí těm, kdo si je u jeho velikosti zasloužili, a stejně rozhodných ve spravedlnosti vůči takovým provinilcům. Montmorency byl proto koncem října dovezen jako zajatec do Toulouse; jeho věc byla vyšetřena a byl shledán hodným smrti. A ačkoli se některým zdál hoden milosti jak pro činy, které vykonal pro korunu, tak pro zásluhy svých předků, tyto důvody k jeho záchraně nestačily, a to tím spíše, že měl proti sobě kardinála vévodu, který si jak pro užitek království, tak z nenávisti a z vlastního zájmu přál pokořit smělost nejmocnějších v království. Byl tedy odveden na nádvoří toulouského paláce, předtím zbaven rytířských řádů, a byla mu s'tata hlava za přítomnosti markýze de Brézé, kardinálova švagra a Montmorencyho nepřítele.

Smrt tohoto tak vznešeného knížete, v jehož rodu kvetly velikosti, v jehož jménu zářila urozenost, jehož udatností se proslavila pověst, muže v mužném věku, oplývajícího poctami i bohatstvím, dala poznat nestálost štěstí, strmost velikosti a marnost ctižádosti; z takových výstrah poznaly nejneklidnější duše, jaká je nenasytnost touhy, klamnost vášně a škodlivost nevěrnosti. Francie zděšená, lid vyvedený z klamu, šlechta zdrženlivá – mysl každého zůstala pevněji přesvědčena o poslušnosti králi než o velikosti jednotlivců.

Den po této události se francouzský král vydal k Paříži; vévoda orléanský, jeho oblíbenec Puylaurens a vévoda d'Elbeuf se však, když se o této popravě dozvěděli, znovu uchýlili do Flander, zčásti z rozhořčení, zčásti ze strachu před tak hrozným příkladem; dozvěděli se totiž také, že Montmorency před smrtí vyjevil sňatek, který vévoda orléanský již uzavřel s princeznou Markétou a který oni, a zvláště Puylaurens, vždy tajili a ujišťovali o opaku. Tím byl král velmi rozrušen, a ještě více Richelieu, když viděl jediného dědice koruny tak spjatého se svými nepřáteli. Po těchto událostech pak byl úřad generálního místodržitele v Languedoku odňat vévodovi de Ventadour,¹¹ synovci samého Montmorencyho, z domu Lévis, ačkoli na spiknutí neměl žádný podíl; místo toho mu dali správu malé provincie Limousin, úřad vyšší hodnosti, ale menšího významu a výnosu. Stalo se tak jen proto, aby se z oné provincie odstranil Montmorencyho příbuzný, kterého tam velmi milovali; provincii totiž přes sto let spravovali konetáblové Francie Anne¹² a Henri de Montmorency,¹³ děd a otec tohoto posledního,

⁸ Aiguebonne, Rostain-Antoine d'Eure du Puy-Saint-Martin, pán d' († 9. 5. 1656), bratr pana de Chaudebonne. Při vyjednávání roku 1632 posílal král Aiguebonna ke Gastonovi, zatímco Gaston posílal ke králi jeho bratra Chaudebonna.

⁹ Bullion, Claude de, francouzský superintendant financí.

¹⁰ Angoulême, Louis-Emmanuel de Valois, hrabě d'Alais, později vévoda d' (tisk „d'Alez“; 1596 – 13. 11. 1653), druhý syn vévody d'Angoulême a Charlotte de Montmorency; titul hraběte d'Alais přijal roku 1622 po smrti staršího bratra. Později byl guvernérem Provence a od roku 1650 vévodou d'Angoulême.

¹¹ Ventadour, Henri de Lévis, vévoda de (tisk „Ventador“; † 14. 10. 1689), generálporučík Languedoku, synovec vévody Henriho II. de Montmorency z matčiny strany; konetábl Henri I. de Montmorency provdal jednu ze svých starších dcer za vévodu de Ventadour. Roku 1631 vstoupil do duchovního stavu.

¹² Montmorency, Anne de (1492–1567), konetábl Francie; zemřel na zranění z bitvy u Saint-Denis.

¹³ Montmorency, Henri I. de (1534 – duben 1614), dříve maršál de Damville, dlouholetý guvernéř Languedoku, od roku

neméně stateční a oněm národům draží.

Abychom se nyní vrátili k věcem Německa: hrabě Ernesto Montecuccoli, italský kavalír, generál dělostřelectva, byl pověřen, aby postoupil do Alsaska k ochraně oné provincie, a zvláště Breisachu, místa na pravém břehu Rýna mezi Basilejí a Štrasburkem, na kopci, který je oddělen od ostatních a činí z něho ostrov uprostřed široké roviny, s mostem zajištěným moderními opevněními; a aby se spojil s odvody, které se z Valdštejnova rozkazu konaly ve Svobodném hrabství burgundském a v Lotrinsku péčí markýze Cornelia Bentivoglia a plukovníků Mercyho („Mersi“),¹⁴ „Fiston“, „Arcourt“, „Bombaglione“ a jiných lotrinských a burgundských kavalírů. A protože arcivévodovi Leopoldovi¹⁵ záleželo na udržení Alsaska, země pod jeho pravomocí, svěřil práci na novém opevnění plukovníku Ascaniu Albertinimu,¹⁶ guvernérovi Breisachu, a kromě toho tam byli vysláni ještě různí jiní velitelé, mezi nimi i hrabě Gualdo,¹⁷ aby prohlédl všechna opevnění v onom okolí.

Kurfiřt trevírský se vydává pod ochranu Francie.

Mezitím kurfiřt trevírský, který se proti mínění a vůli své kapituly, jež chtěla zůstat v oddanosti císaři, postavil pod ochranu francouzského krále, vydal do rukou Francouzů Ehrenbreitstein („Hermestain“);¹⁸ uvedl je tam markýz d'Effiat, zatímco kurfiřtova posádka vytáhla střežit některé průsmyky proti Švédům. I maršál Horn vydal z rozkazu svého krále do rukou Francouzů Koblenz, město na levém břehu Rýna u ústí Mosely, stejně jako Trarbach, město obehnané hradbami na Mosele, a jiná místa oné pravomoci; to donutilo Španěly, ubytované v sousedních zemích, aby onen stát opustili a stáhli se do Lucemburska.

Montecuccoli, zpraven, že kromě toho, že Francouzi z oné krajiny odešli, tam zůstalo jen málo Švédů, pomýšlel na nějaký podnik, jímž by získal kontribuce na zaplacení vojska, které si začínalo stěžovat. Vytáhl proto z Colmaru s 1500 pěšáky, 1300 jezdcí, sto dragouny a 2 děly, s komisařem Ossou,¹⁹ markrabětem Vilémem Bádenským, guvernérem provincie, a s plukovníky „Aracourt“, „Montresi“, „Fiston“, „Bombaglione“ a jinými, vstoupil do zemí markraběte durlašského, přinutil Bretten, aby se vzdal na milost, silou dobyl württemberské město Knittlingen („Chnittinghen“), vyplenil je a vydal plamenům; a když byl zpraven, že plukovník Metternich,²⁰ guverner Heidelbergu, s hrabětem z Bronckhorstu („Broncost“)²¹ a plukovníkem „Bollingherem“ a 800 pěšáky, obklíčení v jednom lese hrabětem Ottou Ludvíkem, rýnským hrabětem, by bez rychlé pomoci zůstali v zajetí, Montecuccoli se obrátil tím směrem. Oddělil část jezdeckta s Bombaglionem k Wieslochu²², městu obehnanému hradbami a plnému movitostí, které tam snesli obyvatelé okolí, a sám se s pěchotou dal na pochod k Philippsburgu. Rýnský hrabě, opustiv při těchto zprávách les, nastražil císařským na cestě do Wieslochu léčku; ti na to nepomysleli a napadli dvě roty, které tam byly úmyslně vyslány s několika vozy; jimi byli císařští vlákáni do nástrahy, kde byla většina z nich rozprášena a rozsekána, a padl i sám Bombaglione a podplukovník rytíř „de Treillij“, Lotrinčan. Kdo znal cesty a nezůstal mrtev na bojišti, zachránil se do lesů a za přízně noci do Philippsburgu; odtud Montecuccoli, zarmoucený nešťastným střetnutím, převezl zbytek lidí za Rýn a vrátil se do dřívějších ubikací u Colmaru a Breisachu, aby bděl

1593 konetábl Francie, otec vévody Henriho II. de Montmorency.

¹⁴ Patrně Mercy, Franz von (asi 1597 – 3. 8. 1645), lotrinský šlechtic, tehdy důstojník ve službách vévody lotrinského, později bavorský polní maršál; padl v druhé bitvě u Nördlingenu (u Alerheimu). Ztotožnění nejisté.

¹⁵ Leopold V. Habsburský (1586 – 13. 9. 1632), arcivévoda, zemský kníže tyrolský a vládce Předních Rakous, bratr císaře Ferdinanda II. Zemřel ve Schwazu v Tyrolsku v době, kdy bránil Tyrolsko proti Švédům.

¹⁶ Albertini von Ichtersheim, Ascanio (kolem 1580 Senigallia – 13. 3. 1639 Landau), italský plukovník se statky v Alsasku, císařský gubernátor Breisachu a zemský fojt v Hagenau. Okolnosti smrti nejsou známy.

¹⁷ Patrně sám autor, Galeazzo Gualdo Priorato (23. 7. 1606 Vicenza – 1678 Vicenza), tehdy v císařských službách; za třicetileté války delší dobu sloužil v Německu u Valdštejna.

¹⁸ Kurfiřt dal posádku z Ehrenbreitsteinu stáhnout a Francouzi pevnost obsadili v červnu 1632; Priorato o tom vypráví až zde, po událostech podzimem 1632.

¹⁹ Ossa (viz Ossa) velel roku 1632 císařským silám ve Švábsku a Alsasku.

²⁰ Metternich, plukovník, gubernátor Heidelbergu, u Wieslochu 1632 – nejisté. V úvahu přichází Heinrich von Metternich, bavorský místodržitel Dolní Falce, nebo jeho bratr Johann Wilhelm, bavorský plukovník, který padl 1. 6. 1634 u Řezna.

²¹ Ztotožnění hraběte „Broncost“ s rodem Bronckhorst je nejisté.

²² Střetnutí u Wieslochu 16./26. 8. 1632: Švédové pod Hornem a rýnským hrabětem porazili Montecuccoliho jízdu. Priorato epizodu nedatuje a vypráví ji až po popravě vévody de Montmorency (30. 10. 1632).

nad udržením oněch pevností, neboť provincie se už jevila jako ztracená.

Pokus Rakušanů probudil toho, kdo spal: vévoda württemberský,²³ dosud váhající nad naléháním Švédů, vzal si záminku z urážky, již bylo uchvácení a vypálení jeho zemí, a vytáhl do pole s úmyslem pomstít křivdu. Protože však válku je třeba nejprve dobře uvážit, vévoda – ač nakloněný ke zbráním a podněcovaný svými rádci, straníky Švédů, odhodil ohled na výsledek a přál si vstoupit do strany švédského krále – přece, pamětliv zásady knížat, která chtějí mít vždy kam skrýt nedostatky své rozvahy tím, že všechno neblahé svalí na své rádce, povolal k sobě přední členy své rady, vyložil jim křivdy, které utrpěl od rakouských ministrů, a řekl jim, že se nemá promeškat příležitost zajistit se před tím, koho se člověk bojí; že je lepší následovat štěstí války s odvážnými rozhodnutími, než se vystavovat křivdám přátel v nanejvýš nestálém míru. Vévoda se těmito důvody utvrdil v navrženém rozhodnutí; protože však se při poradách má vyslechnout mínění každého, připomněli mu někteří, zkušeností obezřetní, že prohřešky vojska jsou omluvitelné a že se kvůli prostému nájezdu nemá vstupovat do války, jejímž obsahem je bída a nebezpečí celého státu. Že je vždy užitečné předstírat, že urážky nevidíme, když jejich pomsta přivolává další; že země württemberská leží mezi Alsaskem a Švábskem, provinciemi plnými císařského vojska; že v ní nejsou jiná místa nějaké důležitosti než Schorndorf („Serendorf“), Heilbronn („Heilbuen“) a hrad Hohentwiel („Ouuiel“),²⁴ a ani ta nejsou příliš ubranitelná; že je tedy lepší zachovat dobré srozumění s císařem, jak to činili předešlí vévodové pod jménem oddaných Říše, než vstoupit do přátelství nového a nebezpečného s titulem rebelů.

Vévoda württemberský se prohlašuje pro stranu Švédska.

Tyto úvahy však neměly sílu odvrátit ho od rozhodnutí; uložil tedy své nejdrahocennější věci na hradě Hohentwiel a dal se do zbrojení ve prospěch Švédů. Proto Horn, který se zdržoval u Frankfurtu, sebral asi deset tisíc bojovníků z posádek Dolní Falce a z Franků a postoupil do Alsaska, jednak aby se pokusil o získání oné provincie, jednak aby podpořil a povzbudil prohlášení řečeného vévody, po němž Švédové nanejvýš toužili; v Alsasku se totiž bez pomoci onoho státu nedalo dobře vydržet, neboť odtud se dali sebrat lidé, střelivo, zákopníci, vozy a potraviny k udržení jejich strany.

Tyto švédské přípravy přiměly k úvaze Štrasburk („Argentina“), do té doby neutrální. Ten se pro rozdílnost náboženství a ze strachu před přílišnou velikostí císaře radoval z úspěchů švédských zbraní a své sympatie ke Švédům zastíral záminkou, že když je ze všech stran obklopen jejich zbraněmi, nebylo by bez opovážlivosti odpírat to, co by bylo nesnadné uhájit. Že zbraně císaře jsou daleko a bez náležitých posil nemohou obstát; že svoboda spočívá v tom zůstat přítelem toho, koho se člověk bojí, a odejmout mu příležitost k hrozbám. A prohlásiv, že totéž bude zachovávat vůči Rakušanům, kdykoli by táhli v blízkosti, prohlásil se za stoupence Švédů a poskytl Hornovi útočiště a veškerou pomoc. Pan „d'Allhausen“, švédský zmocněnec, který věc vyjednával, odešel se svým jednáním nanejvýš spokojen.

Štrasburk leží v srdci Alsaska a je jeho metropolí, v prostorné, půvabné a úrodné rovině nedaleko Rýna; přes něj udržuje s dokonalým opevněním velmi důležitý most, neboť od tohoto místa až k oceánu, kam se Rýn vlévá, jiného mostu není. Polohou i opevněním je tak dobře zajištěn, že ho lze počítat mezi nejlepší v Německu; je svobodný jako ostatní, plný lidu a obchodem se stává bohatým, krásným a velkým. Zatímco tedy císařští stáli za Rýnem, Horn s vojskem asi deseti tisíc vojáků pod vedením hrabat Otty Ludvíka a Filipa, rýnských hrabat, a plukovníků Schaffalitzkého („Sciavalischi“),²⁵ „Zilart“, „Helmstat“, „Vistumb“, „Rosa“, „Hae“, „Harf“, „Ursler“ a jiných se zmocnil všech míst na této straně, která katolíci opustili, jakmile ho spatřili.

Offenburg se vzdává Švédům.

²³ Míňen je Julius Fridrich Württembersko-Weiltingenský (1588 – 25. 4. 1635 Štrasburk), strýc nezletilého vévody Eberharda III., který jako jeho poručník a administrátor spravoval Württembersko; na jaře 1632 uzavřel spojení se Švédy a po Nördlingenu 1634 uprchl s vévodskou rodinou do Štrasburku.

²⁴ Tisk „Ouuiel“ je nejspíš zkromolený Twiel, tj. hrad Hohentwiel; méně pravděpodobně jde o Hohenasperg.

²⁵ Schaffalitzky von Muckodell, Bernhard (tisk „Sciavalischi“), důstojník ve švédských službách, roku 1634 švédský generál u Nördlingenu.

Přiblížil se k Offenburgu, městu s věžemi a příkopy po starém způsobu, čtyři míle od Štrasburku směrem k hranicím Württemberska; to vydrželo a odrazilo tři útoky Švédů, ale protože nemělo opevnění dostatečné k bezpečnému odporu, vzdalo se dohodou a podrobilo se zákonům vítěze.

V době, kdy probíhala tato střetnutí v Alsasku, dostali Rakušané pod velením hraběte Schauenburga („Sciamborg“) ve Slezsku a dona Baltasara de Marradas v Čechách od Valdštejna rozkaz vstoupit do Lužice, aby se, zatímco on zdržoval královy zbraně u Norimberka, pokusili o nějaký zisk v oněch končinách.

Postup císařských v Lužici.

Pověření bylo vykonáno: Žitava a Guben, města rozdělená Nisou, musely spolu s jinými místy slabými opevněním i posádkou ustoupit císařským. Touto invazí probuzený vévoda saský sebral znovu vojsko, vyrazil proti Rakušanům a po několika dnech jejich obrany je přinutil opustit Guben, vrátit Žitavu a ustoupit. V moci Sasů zůstaly také „Freiberg“,²⁶ Zahán a Hlohov, přední města Slezska, s mnoha jinými místy, která opustili císařští; ti se uchýlili do Steinau („Steinac“), ale obklíčení Arnimem („Harnem“) byli nuceni se vzdát, ačkoli s velkou vojenskou zdatností nahrazovali nedokonalost opevnění hrudí vojáků; jejich příkladu následovala i Lehnice, město obehnané hradbami, které obsadil plukovník „Calchestein“, Němec.

Mezitím se Marradas, spojený se Schauenburgem, s hrabětem z Mansfeldu a se Schaffgotschem („Sciaffcutz“),²⁷ předními válečnými veliteli císařských vojsk, postavil proti postupu Sasů; uspořádal přehlídku svých lidí, kterých bylo čtrnáct tisíc vojáků s dvanácti děly, obrátil se k znovudobytí pevnůstky Steinau, pozdravil ji mnoha ranami z děl, napadl ji s velkým zápallem a s mnoha hrozbami vyzval posádku, aby se vzdala; to také zbaběle učinila, nevyčkávkši víc než třiceti ran z děl. Vítězství povzbudilo císařské, aby se pustili do dobývání Hlohova, podniku, po němž nadmíru toužili, neboť Hlohov patřil přímo Valdštejnovi.

Císařští ustupují k Nise.

Když však byli zpraveni, že Duwall („Dubal“), plukovník švédské strany, opevněný se silným oddílem vojáků naproti městu, činí záměr obtížným, odložili jeho provedení; z obou stran došlo k několika šarvátkám se střídavou škodou. Zanechavše v pevnůstce náležitou posádku, ustoupili císařští k Vratislavi, metropoli Slezska, městu svobodnému, bohatému a obchodnímu. Protože však katolíci poznali, že tamní měšťané, většinou protestanti, jim málo důvěřují, a obávali se útoku Švédů, odebrali se k Nise, místu se silnými hradbami, ale nedokonalou obranou, aby tam čekali na posily od Valdštejna; ten tam poslal generálního polního strážmistra Holka se sedmi tisíci bojovníky. Holk způsobil mnoho zkázy ve Vogtlandu a v Sasku, aby takovými prostředky přiměl kurfiřta k míru, když ho až dosud nedokázaly ohnout ani nabídky, ani naděje, ani sliby. Dobył Annaberg, Adorf, Oelsnitz, „Edern“, Plauen a jiná místa, kde jeho lidé bez jakéhokoli ohledu všechno pustošili, zvláště Uhři a Chorvati, kteří se novými způsoby mučení snažili vymámit, kde jsou peníze; přitom bylo barbarskou podívanou vidět muže a ženy roztrhané psy, přivedenými k tomu účelu. Císařští vyplenili také Zschopau („Scoppau“), Chemnitz, „Ghota“ a jiná místa a hrady a byli by pronikli i dále, kdyby je kurfiřt, posílen několika švédskými pluky a vyraziv proti nim s oporou pevností, nepřinutil k ústupu. Ustoupili tedy a vrátili se do Čech, neboť Valdštejn, předvídaje, že brzy nastane čas zvednout se od Norimberka, a očekávaje, že dojde k bitvě, chtěl mít tyto lidi k posile.

V této době vzrostli Holanďané k nesmírné moci, nejen vítězstvími na moři, ale i dobytím mnoha důležitých pevností v Nizozemí po smrti Spinolově a pro špatnou vládu španělských ministrů; naproti tomu rakouská velikost ve Flandrech byla velmi oslabena a tamní národy, a zvláště šlechta, jí byly málo nakloněny. Princ Oranžský proto předložil stavům Spojených provincií, že nastala příhodná chvíle

²⁶ Ve Slezsku snad Freiburg (Świebodzice); údaj tisku se nepodařilo ověřit.

²⁷ Schaffgotsch, Hans Ulrich von (tisk „Sciaffcutz“; 28. 8. 1595 hrad Greiffenstein – 23. 7. 1635 Řezno), slezský protestantský šlechtic a císařský generál, za Valdštejna velitel císařských sil ve Slezsku. Po Valdštejnově pádu byl zatčen, válečným soudem odsouzen pro údajné spiknutí a v Řezně sťat.

k nějakému pozoruhodnému podniku; mezi mnoha jinými byl schválen podnik na Maastricht, město na Máze mezi zemí lutyšskou, jülišskou a Brabantskem, nesmírně významné jakožto klíč vstupu z Německa do Spojených provincií. U Nijmegenu („Nemiga“) byla tedy shromážděna vojska, 250 praporů pěchoty a 60 korouhví jezdecky, s dělostřelectvem, čluny ke stavbě mostů a s veškerou jinou vojenskou výbavou; 30. května se princ Oranžský vydal přes planinu u Mooku („campagna di Mek“) pod Venlo, místo na Máze střežené kromě obyvatel 300 španělskými pěšáky, a přinutil je vzdát se.

Venlo, Roermond a Straelen dobyty Holanďany.

Pak poslal hraběte Arnošta Nasavského²⁸ se šesti tisíci vojáky k podniku na Straelen a Roermond („Ruremonda“). Ten se s částí lidí utábořil pod Roermondem a poslal pana „di Truillerij“, plukovníka arkebuzířů, s 18 rotami pěších a čtyřmi děly proti Straelenu, který se vzdal, sotva je spatřil.

Smrt hraběte Arnošta Nasavského.

Ale ti v Roermondu se statečně bránili a přinutili prince přijít tam se zbytkem vojska a postavit tam dvojité baterie; tím byli obyvatelé zastrašeni, 6. června vyjednali podmínky a vzdali město. Byl to však pro Holanďany truchlivý zisk pro smrt řečeného hraběte Arnošta Nasavského, kterého zasáhla rána z muškety do čela, když prohlížel stav města – kavalíra nesmírné udatnosti, všeobecně milovaného národy i vojáky.

Maastricht obležen Holanďany.

Zanechav tam náležitou posádku, utábořil se princ 10. června kolem Maastrichtu. Svůj hlavní stan zřídil na straně Brabantska před Vinnou branou (porta delle Vigne) nad „Doesbergem“, s 18 pluky Francouzů, Valonů, Angličanů a Skotů; hraběte ze Styrumu s 12 korouhvemi jezdecky a 15 rotami pěších ubytoval za Mázou proti Wyku („Vic“), který je druhou částí města směrem k zemi lutyšské; plukovník „Pisen“ s Frísy byl postaven nad „Lichtemberg“ a tam postavil most přes Mázu; panu de Brederode přidělil stanoviště na „Smermaes“ a další most přes řeku a hraběti Jindřichovi Nasavskému, synu hraběte Arnošta, dal ubikaci před branou „Enkle“ mezi „Virle“ a „Doesbergem“. A když dal všude kolem pracovat na zákopech, redutách a pevnůstkách, vyrostlo za několik dní obdivuhodné obehnutí; a když se začalo s útoky, obležení Holanďany statečně ostřelovali, a to díky zkušenosti a udatnosti markýze „di Layde“, Burgundána, který tam byl guvernérem místo svého strýce, hraběte de la Motterie („della Moteria“), s 2500 pěšáky a jednou rotou jezdecky; podnikl několik výpadů s velkým prospěchem pro měšťany a s velkou ztrátou Holanďanů.

Ale protože se podnik nemohl zdařit, kdyby se Španělé, nevázaní jinde, mohli spojenými silami pokusit o pomoc, poslal princ Oranžský v době, kdy se vydal pod Maastricht, na druhou stranu do Flander svého bratrance, hraběte Viléma, se sedmi tisíci bojovníky, aby odvrátil jejich síly. Ten se zmocnil hráze u „Chouuerstein“ nedaleko pevnosti „della Croce“, pevností San Giacomo di „Becat“, San Martino a jiných a přinutil Španěly myslet na vlastní věci a hledat nějaký prostředek proti nastávajícím okolnostem. Za tím účelem nechali vyjít z Antverp několik rot Valonů, Irů, Burgundánů, Španělů a asi 300 dobrovolníků z obyvatel pod velením dona Carla Colonne a hraběte „de Feira“, Španěla z rodu Pimentelů; ti se střetli s Holanďany u „Melchqui“ a po statečném boji byli Španělé pro nerovnost sil nuceni ustoupit, a to tím spíše, že tušili nějaké spiknutí v zemi kvůli odchodu hraběte Jindřicha z Bergu („Henrico di Berg“), kterému někteří španělsí ministři záviděli, a aby ho ponížili, zanedbávali posily: aby totiž ztrátou míst jemu svěřených ztratil vážnost, již požíval u španělského dvora i v oněch provinciích. Protože tedy Holanďané ze všech stran stále sílili, byl nemalý strach Rakušanů, že přijdou o tak významné místo, pod nímž denně hynulo mnoho vojáků a důstojníků z nejlepších v holandském vojsku; mezi nimi byla citelná smrt hraběte z Hanau a pana de Varennes, kavalířů, tohoto Francouze a onoho Němce.

²⁸ Ernst Casimir (Arnošt Kazimír), hrabě Nasavsko-Dietzský (22. 12. 1573 Dillenburg – 2. 6. 1632 u Roermondu), místodržitel Frísku, Groningenu a Drenthe a nizozemský polní maršál. Při obhlídce zákopů u Roermondu, během tažení na Maastricht, ho zasáhla mušketová kulka do hlavy.

Don Gonzalo de Córdoba, který dostal od infantky rozkaz pokusit se o pomoc tomuto městu a k tomu účelu přitáhl s vojskem do „Harem“, byl zpraven, že Holanďané na této straně ještě nedokončili zákopy obehnání, a pokusil se přejít řeku: na jejích březích postavil čtyři baterie a podél břehů rozmístil 4000 mušketýrů, aby stříleli na nepřítele, a posledního června poslal 300 pěšáků na pěti velkých lodích na protější břeh, aby tam zaujali stanoviště a zajistili přechod ostatním lidem, připraveným k nalodění. Zpozoroval je však pan „d'Estiauu“, Francouz, podplukovník pluku vévody de Candale,²⁹ který měl toho dne stráž; vyslal šest rot svého pluku a střetl se s těmi, kdo již vystoupili na zem, a ač zuřivost dělových a mušketových ran byla nesmírná, byli po krvavém boji Španělé zčásti rozsekáni, zčásti utopeni a zčásti zajati, ovšem se smrtí mnoha Francouzů, a zvláště řečeného podplukovníka, kterého po boji zasáhla dělová koule, a pánů „di Fouiloux“, „Fresne“ a „Canaije“, kapitánů řečeného pluku, a jiných důstojníků a urozených vojáků. Španělé tam ztratili mnoho velitelů a vybraných vojáků, mezi nimi hraběte de Salazar, generálního poručíka jezdeckva. A protože ze všech stran přicházely posily prince Oranžského a na této straně se s větší pečlivostí pracovalo na zákopech a pevnůstkách, ztratili Španělé naději, že by touto cestou pronikli do holandského tábora, a uchýlili se k prostředku obsadit cesty, které vedou k Maastrichtu, aby zabránili dovozu potravin nepřátelskému vojsku a tak ho donutili podnik opustit. Ale prozíravost Oranžského zmařila jejich záměry: povolal z Flander hraběte Viléma a z jeho i jiných vojáků sestavil létající sbor, který doprovázel konvoje a mařil diverze. A protože se z nedalekého města Lutychu dalo opatřit, co bylo třeba k vydržování tábora, poslal tam princ Oranžský, spoléhaje na dobré srozumění mezi Lutyšskými a stavy, pány „del Terestein“, „Paeu“,³⁰ „Beaumont“ a „Goch“, Holanďany, aby ujistili onen magistrát o dobrém sousedství a neutralitě a požádali o povolení dodávek potravin za úplaty; to mu bylo zdvořile povoleno, ba z Lutychu byli do holandského tábora vysláni baroni „di Tremsoe“ a „de Schuarttemberg“ a páni „di Heusden“ a „Leffeld“, aby jménem města prokázali zdvořilost a ujistili prince o vzájemném srozumění. A protože těmto vyslancům byly ze všech stran prokazovány vřelé projevy přízně, pojali z toho Španělé takovou žárlivost, že hrabě de la Motterie, který se vrátil z Falce, hrozil, že Lutyšské potrestá a celou zemi vydá ohni a meči, nepřestanou-li s řečeným povolením. Nadevše si však španělští ministři stěžovali, že papežský nuncius tím, že přijal deputované řečeného Oranžského, kacíře, a oplatil jim návštěvu, ukázal, že jeho pán spíše tleská ziskům protestantů, než by želel ztrát katolíků. Ale všechna slova a všechna ohrazení jim málo pomohla, neboť Oranžský v obléhání pokračoval a Lutyšští od povolení neustoupili, takže Maastricht začínal trpět a volat o pomoc.

Pokračování obléhání Maastrichtu.

Proto don Álvaro de Bazán („Bassan“), markýz de Santa Cruz, generál flanderského vojska, poznávaje, že je třeba přejít Mázu, pokusil se ji znovu potají přebrodit u Stokkemu („Stochen“) naproti ubikaci „di Virmont“; a když převezl na druhý břeh asi 300 Italů, byl by přepravil i ostatní, kdyby je nezpozoroval pan de Brederode a nepřinutil je k ústupu; část se vrhla do řeky, aby ji přeplavala zpět, část zůstala u Holanďanů mrtvá a zajatá. Protože tedy Španělé viděli, že do onoho města nelze proniknout s pomocí jen silami Flander, které nasazovali chladně ze strachu, aby nepřišli o panství nad oněmi provinciemi, přesvědčili se, že kdyby se se španělským vojskem spojil hrabě Pappenheim („Poppenhain“), který se tehdy zdržoval ve Vestfálsku, stačili by k jeho záchraně.

Španělé žádají hraběte Pappenheima k vyproštění Maastrichtu.

Požádali proto císaře, vévodu bavorského a Valdštejna, aby jim k tomuto účelu řečeného hraběte přenechali, a slíbili, že i oni přispějí svými zbraněmi, kde by toho bylo třeba. Císař se těmto žádostem podvolil, a aby Pappenheima ještě více rozohnili, slíbili mu řád Zlatého rouna a kromě toho sto tisíc scudů v hotovosti, osvobodí-li město; ten se tedy připravil k pochodu a dal se cestou přes Dortmund ke kurfiřtství kolínskému.

Když se o těchto přípravách dozvěděli princ Oranžský a stavy, neotáleli a se vši pečlivostí opatřili opevnění obvodu tábora pevnůstkami, redutami, dvojími zákopy a jinými pracemi obdivuhodného

²⁹ Candale, Henri de Nogaret de La Valette, hrabě, později vévoda de (1591 – 11. 2. 1639 Casale), starší syn vévody d'Épernon a bratr kardinála de La Valette; několik let sloužil jako generál Benátské republiky.

³⁰ Patrně Adriaan Pauw (viz Pauw), rádčí penzionář Holandska; ztotožnění nejisté.

důmyslu; kurfiřtovi kolínskému³¹ adresovali ohrazení, aby zachovával neutralitu, nestrojil nic k jejich škodě a neposkytoval žádnou pomoc ani podporu zbraním císaře, na nějž si pro takovou úmluvu, jakožto protivnou neutralitě, těžce stěžovali. Ale tato ohrazení pomohla málo, neboť kurfiřt se zaštitil počestnými výmluvami; Pappenheim přešel Rýn, dal svým lidem zotavit se v zemích onoho kurfiřtství, a táhna přes zemi jülišskou, dorazil do „Virmont“ mezi Maaseikem a Maastrichtem, aby tam postavil most a podal si ruku se španělským vojskem ubytovaným na druhé straně řeky.

Princ Oranžský, rozhodnutý nehnout se od obležení, náležitě opatřil ubikace, a když dostal s hrabětem Vilémem posilu osmi tisíc vojáků, byl připraven čelit vpádu císařských; to se mu šťastně podařilo. Když totiž obležení 17. srpna vyrazili na ubikace Angličanů, byli přece odraženi, ač způsobili jistou škodu ve strážích a rozsekali mnoho z obléhajících, mezi nimi hraběte z Oxfordu³² a pana „di Veillem“, Angličany, barona de Castres, Francouze, a mnoho jiných statečných důstojníků; stejně tak byli zadrženi a odraženi Pappenheimovi Němci při útoku na ubikaci hraběte ze Styrumu a na některé zákopy a pevnůstky postavené naproti hřbitovu u vesnice „d'Ambij“. Tam po boji trvajícím tři hodiny, vedeném z obou stran s obdivuhodnou udatností, přispěchal princ Oranžský, doprovázený vévody de Bouillon („Buglion“)³³ a de Candale, markýzi de Gesvres („Geurè“)³⁴ a de Saint-Luc a mnoha jinými plukovníky, válečnými veliteli a dobrovolníky; útok i obrana se obnovily a Pappenheim byl přinucen zatroubit k shromáždění a ustoupit, rmoutě se nad svým špatným štěstím a nad Španěly, kteří ho v téže době nepodpořili, jak slíbili. Císařští ztratili asi 1200 nejvybranějších vojáků s několika plukovníky a důstojníky, mezi nimi pana „di Lindlob“, podplukovníka řečeného Pappenheima, německého kavalíra, a těžce raněni byli plukovníci Camargo³⁵ a „Paland“.

Maastricht se vzdává Holanďanům.

Obležení, po tomto nezdaru již nedoufající v pomoc, přistoupili ke kapitulaci a 22. srpna vzdali město, k nesmírnému žalu Španělů a všech katolíků oněch končin pro velký význam a postavení tohoto místa.

Protože Pappenheim odešel z Vestfálska, měli vévoda Jiří Lüneburský, generál Baudissin („Bandis“) a maršál von Lohausen,³⁶ všichni velitelé švédské strany, volné pole procházet onou provincií a napadnout a dobýt Duderstadt, důležité místo ve vévodství brunšvickém, které Pappenheim nově opevnil a před svým odchodem opatřil 1200 pěšáky a 400 jezdců. Proti němu otevřeli 9. července zákopy a namířili dvě baterie; posádka vydržela do 24. téhož měsíce, a když mezi vojáky vznikla jakási vzpoura, rozhodl se guvernér vzdát místo na milost nepříteli, jak také učinil; ten je dal ihned zbořit a postoupil proti Einbecku.

Postup vévody Jiřího Lüneburského.

Když je dva dny ostřeloval z 12 děl, uznal plukovník „Holtz“, Němec, guvernér, po statečném výpadu obležených, v němž ztratili větší část svých nejlepších vojáků, že je nemůže udržet, a následoval příkladu Duderstadtu. Těmito úspěchy povzbuzení velitelé postoupili pod Wolfenbüttel, utábořili se u „Rumingen“, na výhodném místě, a rozestavivše oddíly po okolí, učinili přítrž ustavičným nájezdům císařských; dlouho se tam však zdržet nemohli, neboť Pappenheimův návrat z Flander přinutil vévodu upustit od podniku, přičemž dva jeho pluky, nenadále napadené císařskými v ubikacích, byly zle pochroumány.

³¹ Ferdinand Bavorský (1577 – 13. 9. 1650 Arnsberg), kurfiřt a arcibiskup kolínský, bratr bavorského kurfiřta Maxmiliána a jeden z předních členů katolické Ligy.

³² Vere, Robert de, 19. hrabě z Oxfordu (1575 – 7. 8. 1632), anglický voják v nizozemských službách, padl při obléhání Maastrichtu. Priorato ho řadí k výpadu 17. 8. Nezaměňovat s Henrym de Vere († 1625).

³³ Bouillon, Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, vévoda de (tisk „Buglion“; 22. 10. 1605 – 9. 8. 1652 Pontoise), suverénní kníže sedanský, starší bratr vikomta de Turenne; později účastník Cinq-Marsova spiknutí a Frondy.

³⁴ Patrně Gesvres, Louis Potier, markýz de (tisk „Geurè“), pozdější francouzský polní maršál, který padl při obléhání Thionville (rok úmrtí se v pramenech uvádí 1643 i 1645); ztotožnění nejisté.

³⁵ Camargo, císařský plukovník; bližší údaje nejsou známy.

³⁶ Calchum, Wilhelm, zvaný von Lohausen (1584–1640), generálmajor ve švédských a meklenburských službách, později vojenský spisovatel. Maršálem, jak ho nazývá tisk, nebyl.

Mezitím Baudissin, který se oddělil od lüneburského vojska a vydal se se čtyřmi tisíci pěšáky a 1800 jezdci do Vestfálska, aby odvrátil hraběte z Gronsfeldu („Grousfeld“)³⁷ od pomoci Wolfenbüttelu, postoupil pod Paderborn; tam velel plukovník „Vestfal“ s 1500 pěšáky a 200 jezdci a Baudissin byl nucen bez úspěchu odtáhnout.

Mezitím král a Valdštejn u Norimberka nadále pozorovali počínání jeden druhého bez významného střetnutí a nedostatek potravin a píce stále rostl; protože se tedy každý obával, že ten, kdo odtáhne první, utrpí nějakou nevýhodu, povolali vojáky z posádek a z málo významných míst. Ale král, posílen dvanácti tisíci bojovníky, které mu přivedli Výmarský a Banér, vytáhl k bitvě proti Valdštejnovu táboru a domníval se, že překoná jeho zákopy pomocí tajného srozumění s jedním sedlářem a jedním markytánem císařského vojska, z nichž jeden měl v době útoku zapálit ubikace a druhý střelivo. Ale markytán byl chycen, protože ukradl Cronbergovi stříbrný pohár, a vyzradil všechno; Valdštejn měl čas se zajistit a byl tak upozorněn, že když se král objevil při útoku na Aldringenovy zákopy a pak na ty, které střežili Bavoři, byl oním i těmito zadržen a odražen.

Pokus švédského krále proti Valdštejnovým zákopům.

Upustiv tedy od pokusu, postavil děla na kopec poblíž lesa, aby častou palbou vypudil císařské nebo je zmátl tak, aby se mu pak snáze dalo znovu zkusit útok na opevnění; ale ani to nevyšlo, neboť Valdštejn stáhl lidi pod zákopy a ženy a chlapce nechal v prohlubni jedné sníženiny, nad níž koule přelétaly bez jakékoli škody. Král pak postoupil na svah jiného, vyššího kopce; ale protože tam včas bděl Gallas („Galasso“) se dvěma tisíci pěšáky, selhal záměr i na této straně. Vrátil se proto k prvnímu útoku na zákopy malého lesa a s velkým úsilím z obou stran rozpoutal boj, který trval od pátku 4. září do následující neděle,³⁸ přičemž obě strany prokazovaly udatnost a utrpěly velké ztráty, větší však Švédové, kteří tam ztratili asi tisíc vojáků a mnoho zdatných velitelů a důstojníků, mezi nimi plukovníka Boetia („Boetio“)³⁹ a pány „di Scepter“ a „di Macrin“, podplukovníky; raněni byli maršál Banér, hrabata z Erbachu, „di Castel“, „d'Erbestein“ a mladý Thurn („della Torre“). Plukovníci „Rostein“ a „Port“,⁴⁰ pan Torstensson („Tortcson“),⁴¹ generál dělostřelectva, plukovník Hand⁴² a jiní důstojníci zůstali Valdštejnovými zajatci. Jednoho králova štolbu zabila dělová rána tři kroky od něho a vévodovi Výmarskému zastřelili koně. Z císařských tam zůstalo asi 400 vojáků a mnoho důstojníků, mezi nimi don Mario Caraffa,⁴³ Neapolitánec, a mladý Fugger („Fuccari“),⁴⁴ oba plukovníci, s jinými nadějnými kavalíry. Po tomto střetnutí Valdštejn, chtěje přece učinit nějaký čin velkého kavalíra, poslal králi zpět pana „di Reischel“, švédského kapitána, králem velmi milovaného, který zůstal v zajetí, a dal mu vzkázat, že ho má za největšího válečníka světa a že by nezemřel spokojen, kdyby ho, nemoha ho přemoci silou, nepřemohl zdvořilostmi.

Protože pokus králi nepomohl a nemohl se déle zdržovat u Norimberka, neboť mu chyběly potraviny a píce, svolal 15. září radu, aby uvažil, jak odtáhnout s rozvahou tak, aby tamní měšťané nezůstali na milost katolíkům. Vyložil, že jeho odchod je nezbytný a vynucený nouzí, a všichni s rozhodnutím souhlasili; obnovil se senátem norimberským své vřelé přátelství, vlídně se rozloučil s úřady i s lidem,

³⁷ Gronsfeld, Jost Maximilian hrabě z (tisk „Grousfeld“; 1598–1662), generál ve službách katolické Ligy a císaře; roku 1632 velel v Hildesheimu, později byl bavorským polním maršálem.

³⁸ Hlavní útok na Valdštejnův tábor u Staré pevnosti (Alte Veste) podnikl král v pátek 3. září 1632 (podle nového kalendáře) a boje pokračovaly i 4. září; tisk začátek bojů posouvá o den.

³⁹ Boetius, německý důstojník ve švédských službách, generálmajor; bližší údaje nejsou známy.

⁴⁰ Čtení jména „Port“ je v tisku nejisté, snad „Tort“.

⁴¹ Torstensson, Lennart (tisk „Tortcson“; 17. 8. 1603 Torstuna – 7. 4. 1651 Stockholm), velitel švédského dělostřelectva; u Staré pevnosti (Alte Veste) byl zajat a po téměř roce propuštěn. Od roku 1641 velel švédské armádě v Říši a stal se polním maršálem.

⁴² Hand, Erik, švédský plukovník, velitel jednoho ze švédských národních pluků; podle jiných zpráv byl u Staré pevnosti (Alte Veste) těžce raněn.

⁴³ Caraffa (Carafa), Mario, příslušník neapolsko-beneventského rodu, nižší italský velitel v císařských službách; bližší údaje nejsou známy. Nezaměňovat s papežem Pavlem IV. (Gian Pietro Carafa).

⁴⁴ Patrně hrabě Jakob Fugger, císařský plukovník z augsburského bankéřského rodu, který podle jiných zpráv padl u Staré pevnosti (Alte Veste); ztotožnění nejisté.

který, lemuje ze všech stran ulice, mu s potleskem přál, ať je s Bohem a ať se mu daří; zanechal dva tisíce pěšáků k posílení města a s 26 tisíci bojovníky se dal na pochod k Bamberku, aby dal zotavit vojsko unavené ustavičným strádáním.

Valdštejn, jemuž rovněž docházely potraviny a píce a který se obával, aby král nepostoupil k novým úspěchům, vydal se také k „Sindelspac“,⁴⁵ nedaleko od Norimberka, a tam se zastavil; zanechal Gallase v zadním voji s rozkazem zapálit všechny vesnice onoho území a pak se vydat k Míšni, aby z ní vyhnal Sasy; sám se odebral do Ambergu, předního města Horní Falce, a rozložil vojsko po okolních vesnicích s úmyslem prozatím krále zdržovat a dále se nevystavovat riziku nejisté a nebezpečné bitvy, dokud by Holk, který s deseti tisíci bojovníky přešel k pustošení Saska, kurfiřta nezničil nebo ho nepřivedl k dohodě, po níž stále toužil. Poslal pak markýze di Grana se čtyřmi tisíci pěšáky a 1500 vybranými jezdci, aby vpadl do markrabství „Pfrein“,⁴⁶ území ve Francích; to se zdařilo s dobrým úspěchem, neboť zemi našel nezásobenou tím, co bylo třeba.

Ale protože Horn, který pronikl do Bavorska s osmi tisíci pěšáky a čtyřmi tisíci jezdci, uváděl onu provincii ve zmatek, musel se kurfiřt od Valdštejna oddělit a odebrat se k Rainu, jednak aby bděl nad místy ohroženými Švédy, jednak aby potlačil smělost sedláků z okolí Lince, kteří, využívající příležitosti, se chopili zbraní a bránili plavbě po Dunaji. Jejich povstání však trvalo krátce: vyrazily totiž proti nim dva tisíce císařských, které vedl Jan z Werthu („Gio. di Vert“),⁴⁷ plukovník Katolické ligy, a sedláci byli zahnáni do svých příbytků, zastrašení potrestáním několika vůdců.

Valdštejn, vida se oddělením bavorských zbraní velmi oslabeného a sužovaného nedostatkem píce, stáhl se ke Coburgu na hranicích Durynska v naději, že si tím usnadní spojení s Holkem a s Gallasem, bude-li třeba. Když se o tom dozvěděl král, nařídil ihned vévodovi Výmarskému, aby s částí vojska pozoroval počínání nepřítele; falckraběte z Birkenfeldu („Palatinato di Brichefeld“)⁴⁸ zanechal na hranicích Švábska směrem k Bavorsku s pěti tisíci pěšáky a dvěma tisíci jezdci a se zbytkem vojska se znovu vrátil k Norimberku, aby vyhověl onomu senátu potlačením zpupnosti posádky v Laufu, která byla přinucena vzdát se na milost; a byl by napadl i pevnůstku Lichtenau mezi Norimberkem a Forchheimem, kdyby ho ohled na její polohu a krátkost času neodvrátil. Zanechal tam přesto plukovníka „Sperenter“⁴⁹ se třemi tisíci bojovníky a sám se s vojskem obrátil k Erfurtu, metropoli Durynska, aby tam vstoupil dříve než Pappenheim, který spěšně postupoval, aby se dostal k bitvě, kterou předvídal jako nevyhnutelnou pro blízkost tolika zbraní a pro nedostatek potravin a píce. Obdivuhodná byla pečlivost, s níž se řečený hrabě snažil krále předstihnout; ne však taková, aby předstihla rychlost Švédů, kteří, obávající se z toho škody, uspíšili pochod neuvěřitelnou měrou.

Král se dva dny zastavil v Erfurtu, aby dal zotavit vojsko, a zvláště unavenou pěchotu; když tam byl zpraven, že se Valdštejn zmocnil města a ostřeluje hrad Coburg a že Gallas a Holk postupují proti Sasku, spojil se s Výmarským a svolal velitele vojska k poradě, jak postupovat. Někteří tam řekli, že se nemají dostat do situace, kdy by nemohli zabránit nevýhodnému střetnutí: Rakušané mají převahu ctižádostivých vojáků, kteří chtějí udatností získat přízeň Valdštejna, odměňovatele vynikajících činů; nepřítel je chráněn výhodnými místy a vhodnými úkryty, kdežto Švédové jsou na nepřátelských, zpustošených územích a bez naděje na zásoby postačující k tažení proti císařským, kteří jsou vším potřebným zásobováni z Čech a odjinud; ve válce není lepší cesty než zajistit si držbu a udržet vojska při síle; vždy jsou hanena rozhodnutí učiněná bez předvídání jejich výsledku; nemá se riskovat celek pro část; ve ztrátě bitvy je obsažen pád veškeré získané slávy, zkáza, útlak, zděšení poddaných i vojáků,

⁴⁵ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁴⁶ Patrně markrabství Bayreuth (Braniborsko-Kulmbašsko-Bayreuthské) ve Francích.

⁴⁷ Werth, Jan z (Johann von Werth; tisk „Gio. di Vert“; 1591 Büttgen – 16. 1. 1652 Benátky nad Jizerou), generál jízdy Katolické ligy a císařské armády, od roku 1630 v bavorských službách; u Nördlingenu 1634 vedl rozhodující útok jízdy, roku 1638 byl zajat u Rheinfeldenu a do roku 1642 držen ve Vincennes.

⁴⁸ Kristián I. Falcko-Birkenfeldský (1598 – 6. 9. 1654 Neuenstein), falckrabě a generál jízdy ve švédských službách; v letech 1632–1633 velel ve Falci, na Rýně a v Alsasku a po odchodu Gustava Adolfa do Saska převzal velení nad vojskem ve Švábsku a Bavorsku.

⁴⁹ Patrně Claus Dietrich von Sperreuth (viz Sperreuth); ztotožnění nejisté.

hlad a ztráta pověsti zbraní; jejich radou je otálet, odnímat potraviny a sužovat nepřátele spíše krutostí ročního období a nedostatkem potravin než zkoušet štěstí zbraní. Tyto důvody byly dobře pochopeny; ale protože se naproti tomu uvážilo, že ukázat strach z nepřátel je začátek prohry a že vojska se nenazývají zvýhodněnými pro počet, ale pro smělost vojáků a ctnost kapitánů, našel se někdo, kdo řekl, že co bylo získáno zbraněmi, nelze zajistit bez zbraní a že smělé pokusy bývají štěstím velmi často podporovány; že se stíny spekulativních představ nemá zatemňovat ona smělost, která má, vzdálena každé nebezpečné myšlence, táhnout v důvěře jen v sebe samu; že ohled na minulé události má svou platnost, ale vítěz nemá prchat před střetnutím s poraženým; zásada neriskovat celek pro část platí pro ty, nad nimiž, budou-li znovu zničeni, hrozí zjevný pád panství spolu s vojskem s takovou námahou obnoveným; je třeba bojovat s těmi, kdo se, ještě jednou poraženi, už nevzpamatují; bojovat musí ten, kdo nemá co ztratit, a vyhýbat se boji ten, kdo prohrou ztrácí; nesluší se opustit přátele, kteří si, spoléhající na přátelskou ochranu, bez ohledu přivolali válku na sebe; velkou škodu přináší nesplnění slibů a daných nadějí; kurfiřt saský je hoden úlevy a má se zachovat v dobrém srozměnění; každé otálení by bylo škodlivé a nelze vinit z provinění onoho knížete, který, oklamán přítelem, vyjednává se svým nepřítelem, aby se udržel; je tedy třeba postoupit, sledovat počínání císařských a bitvu neodmítat.

Švédský král táhne z Erfurtu k Sále.

Když většina přijala tyto důvody, vytáhl král z Erfurtu; a když mu tamní obyvatelé o závod předpovídali šťastné úspěchy, bylo zaznamenáno, že se nad tímto projevem zarmoutil a propukl v tato slova: „Co si tento lid myslí? Snad mě pokládá za boha? Ó, jak se mýlí: všichni jsme smrtelní; naše duše je jistě ze železa, ale náš život ze skla; to je pro mne zlé znamení a bojím se Božího trestu“⁵⁰ – myšlenky, které, ač je pronesl král protivný katolické římské víře, přece dobře vypovídají o vyrovnané duši. Uspořádal pak přehlídku vojska o šestnácti tisících pěšáků a dvanácti tisících jezdců a seřadil předvoj pod velením vévody Výmarského ze čtyř tisíc jezdců německých a finských, tisíce dragounů a šesti tisíc pěšáků v šesti šicích; hlavní šik pod maršálem Knyphausenem („Chincpausen“)⁵¹ se šesti tisíci pěšáky a čtyřmi tisíci jezdci; sám zůstal prozatím v zadním voji se dvěma tisíci jezdci, tisícem dragounů a čtyřmi tisíci pěšáky. V tomto pořádku zahájil pochod k Norimberku; když však byl cestou zpraven, že Valdštejn, upustiv od podniku na hrad Coburg, se zmocnil Lipska a rozšiřuje se až k Merseburgu a Weißenfelsu na Sále, obrátil vojsko k Naumburgu na těžce řece, níže směrem k Erfurtu, aby využil výhody onoho místa, vhodného ke spojení se saským vojskem, které se už s asi dvanácti tisíci bojovníky drželo kolem Torgau proti záměrům Holka; s ním se spojil Pappenheim s devíti tisíci vojáky a držel se v předních stanovištích, aby Sasům zabránil spojit se se Švédy.

Zatímco se každý připravoval, aby využil příležitosti zastihnout protivníka v nevýhodě, dostal král zprávu, že Valdštejn, zvednuv se od Weißenfelsu, se stahuje do užších ubikací kolem Lützenu, dvě míle od Lipska, a že Pappenheim se vydává k Halle na Sále, aby zabránil příchodu vévody Jiřího Lüneburského, který, povolán králem, táhl k němu;⁵² rozhodl se tedy neztrácet čas, ale využít příležitosti a napadnout Valdštejna, dokud je oddělen od Pappenheima. Zvedl se proto z ubikací a vyslal finské jezdecktvo na průzkum krajiny.

Valdštejn, proniknuv králův záměr, kolísal mezi tisíci myšlenkami; ale soudě pak podle zpráv svého astrologa, jemuž obvykle svěchoval mnohé podniky, že hvězdy v onom měsíci neodpovídají obvyklému štěstí krále, a nemálo o tom uvažuje – neboť téměř po vzoru starých Římanů obvykle dbal na předzvěsti a řídil své činy astrologickou vědou, v níž se zvědavě cvičil –, rozhodl se vyzkoušet, zda jsou souhvězdí pravdivá. Ujednal s Pappenheimem, aby otáel a aby si, až král postoupí, dali navzájem znamení třemi salvami z děl a po vyslaných kurýrech si dávali vědět o počínání nepřítel; v takovém případě aby se Pappenheim se svými oddíly obrátil k Lützenu, neboť on, Valdštejn, by nepřítel zdržel a dal mu příležitost přijít včas.

⁵⁰ Tato slova krále tradice obvykle klade do Naumburku.

⁵¹ Knyphausen, Dodo von Innhausen und (tisk „Chincpausen“; 1583–1636), východofríský šlechtic, švédský generálmajor, od roku 1633 polní maršál. Roku 1632 velel norimberské posádce, u Lützenu vedl druhý sled; padl roku 1636 u Haselünne.

⁵² Vévoda Jiří Lüneburský stál v té době u Torgau, asi 70 km od Lützenu. K hlavní armádě se nepřipojil a odtáhl do Vestfálska. Obava z jeho příchodu přispěla k Valdštejnovu ústupu do Lipska.

Když tedy král urychlil pochod k Lützen, Valdštejn ihned dal smluvené znamení a po pohotových lidech mu poslal zprávu; a obávaje se, že bude ráno prudce napaden, dal celou noc prohlubovat téměř zasypaný příkop uprostřed onoho pole, čímž učinil místo výhodnějším, a osadiv jej mušketýry a dělostřelectvem, očekával Švédy, kteří, usuzující z této práce, že se císařští bojí, si počínali tím odvažněji. Mezitím došlo mezi jízdou k různým srážkám s oboustranným štěstím, čímž uplynula celá noc, a za rozbřesku zůstali Švédové pány pole.

Král strávil celou noc pod širým nebem, nedbaje strádání, a když ho jeho lidé přemlouvali k odpočinku, řekl, že příklad velitele činí vojákům námahu lehčí, že se nesluší, aby uprostřed útrap mnohých měl pohodlí jediný; že spánek je synem zahálky, bdělost matkou slávy;

Porada švédského krále o boji s Valdštejnem

a u malého ohně, aby zmírnil noční mráz, svolal své velitele a vážnými a smělostí naplněnými slovy jim sdělil svůj úmysl utkat se s Valdštejnem ve zbrani. Tu se některým zdálo vhodné upozornit ho, že bude dobré vyčkat nejprve sasských, lüneburských a jiných oddílů, které nejsou příliš vzdáleny a s nimiž by útok proběhl s větší jistotou; Štěstěna je vrtková a nejčastěji přeje zoufalcům; Pappenheim není tak daleko, aby nedorazil-li k bitvě, nemohl aspoň krátce potom vpadnout jim do boků; vojsko mají prý staré zkušenosti, ale mladé smělosti; je třeba pomýšlet na spojení se Sasy, bez něhož se bojuje se silami mnohem slabšími. Tyto námitky, ač podložené, král přece vyvrátil: řekl, že Pappenheim je daleko; Valdštejnovo vojsko je již oslabené na lidech i veliteli; dá se říci, že příležitost vypadla štěstěně nepřátel z rukou a je třeba ji uchopit a napadnout je dříve, než by se, posílení počtem, stali smělejšími, neboť po přemožení Valdštejna nebude těžké zvítězit nad Pappenheimem; čekat na spojení se Saskem a Lüneburskem znamená ztrácet čas a prohlásit se za zbabělce, neboť čas, který Švédům dopravá spojit se s nimi, nebrání ani Pappenheimovi a jiným spojit se s císařským vojskem, takže by z toho vzešla táž rovnováha jako dříve; ve válce se nemají zanedbávat příležitosti a není vhodnější chvíle napadnout nepřítele, než když se jeví bojácný: takový je Valdštejn, který se opevňuje, protože se chce vyhnout bitvě; otálet lze tehdy, když prodlení může přinést užitek; bystrost je největším nepřítelem nerozhodnosti; strach, který pronikl do nepřítele, je pozvánkou k boji s ním; naopak když jsou vlastní lidé povzbuzeni, nemá se promarnit čas, který se ukazuje příhodný.

Tato slova přervala každý jiný návrh, a protože je zvykem poddaných vyhovět sklonům knížete, neodvážili se jít dále, aby se neukázali bojácnými tím, že odrazují od nebezpečného podniku, a prozíravější tím, že se staví proti takovým důvodům; a tak, když každý tomuto mínění přitakal, odešli ke svým praporům sešikovat a povzbudit lid. Když pak bylo vojsko rozestaveno na lützenském poli, dostalo tuto podobu.

Tato rovina se táhne od severu k jihu asi pět mil; od západu k severu ji obklopují nějaké lesy. Přímo na sever leží ves „Cursitz“,⁵³ kterou svah mírného návrší spíše zdobí, než aby jí překážel. Mezi těmito pahorky se mezi východem a severem snižuje další prostor, který se mezi Cursitzem a Lützenem jeví jako vložený, aby je od sebe odděloval. Od Lützenu se uzavírá strana k východu, a odtud, kde se rovina zvedá mírným stoupáním návrší, je prostor od východu k poledni krytý. Když pak široká planina klesá mezi západem a jihem, těší se oko rozhledem bez konce. Asi jednu míli od Lützenu přetíná cestu od pahorků ke Cursitzu malý potok, a odtud, obracíme-li se od západu k východu, je vidět téměř zasypaný příkop, poblíž něhož stojí dům se čtyřmi větrnými mlýny.

Bitovní šik švédského vojska

Na pravém křídle předvoje byly tři tisíce gótských a finských jezdců pod plukovníky „Vansleben“,⁵⁴ Ruthvenem („Rutuim“) a „Vistumb“ a mezi nimi pět oddílů vybraných mušketýrů od jednoho boku k druhému. Následovaly čtyři prapory německé a švédské pěchoty z regimentů plukovníků Winkela („Vincher“) a „Relinghen“ a vévody výmarského, vedené panem z „Vildestein“, jimž velel hrabě z „Vaissembourg“, německý kavalír, generální polní strážmistr. Uprostřed táhly další sbory pěchoty

⁵³ Ves „Cursitz“ severně od Lützenu se nepodařilo ztotožnit.

⁵⁴ Čtení jména v tisku je nejisté.

z regimentů německých plukovníků pánů z „Hecnitz“, „Erbestein“, „Lestaim“, „Steinbach“ a z Anhaltu, vedené vévodou Bernardem Výmarským, kterého provázelo mnoho dobrovolníků z řad kavalírů, a mezi ně bylo vmíšeno pět oddílů mušketýrů k výše popsanému účelu; v nich byly gardové regimenty pod plukovníky „Colberg“, „Curlander“, „Branghels“, „Vishasen“⁵⁵ a „Corfilisce“.⁵⁶ Před pravým bokem stálo 20 polních děl a stejně tolik v čele levého, aby střílela kartáči, kdežto těžké dělostřelectvo v počtu 26 kusů zůstalo před prapory pěchoty. Zadní voj vedl maršál Knyphausen („Chinipausen“); tvořili jej Skotové, Angličané a Francouzi, dragouni a jiná těžká jízda, sešikovaná v 10 eskadronách, které vedli plukovníci „Miloff“, „Crestof“, „Ormens“, „Bosse“, „Islers“ a Degenfeld („Degbenfeld“)⁵⁷ a jimž velel baron Hofkirchen („d'Offchirchen“), generální nadporučík; mezi nimi byly různé oddíly mušketýrů. Levé křídlo tvořilo rovněž pět regimentů pánů „Pecherman“, „Bularche“, „Galdestein“, „Plato“ a vévody Viléma Výmarského.

Když takto vojsko seřadil, zavolal k sobě hlavní velitele, a vysvětliv jim rozkazy, které mají vykonat, projížděl šiky a vlídným pohledem a mírnými slovy připomínal slabost nepřátel, naději na kořist, získání slávy a dovršení veličenství ve vítězství; a když na tato slova všichni odpovídali radostným voláním, bylo pozorováno, že mu mnozí, jako by tušili, co se stane, říkali: „Ach, Sire, šetřete svou osobu a nebojte se o nás!“ On jim na to odpovídal v tomto smyslu: „Ó udatní druhové, vzhůru, vzhůru, praví vojáci, dosud jsme měli první chody, a hle, je čas přejít k lahůdkám,“ a hnul vojsko proti nepřátelskému postavení.

Valdštejn nezanedbal bdělost, ale zpraven, že se král obrátil čelem a spěchá kupředu, propočítal čas a poznal, že by nepřítel⁵⁸ dorazil právě ve chvíli nouze; konal radu o tom, zda svést bitvu, či zda se má držet pod Lipskem a potýkat se spíše s hladem než se železem; a když všichni dospěli k mínění bojovat a v žádném případě neobracet Švédům záda, sešikoval za úsvitu i on vojsko tímto způsobem.

Bitevní šik císařského vojska

Na prvním místě, nad Lützenem k jihu u větrných mlýnů, na levém boku, stáli Chorvati a Uhři, jimž velel Isolani, jejich generál, a za nimi jízda regimentů Cronberg („Cronenberg“), Götz („Ghetz“), „Deffurt“, Trčka („Tersica“) a Breda („Bredau“).⁵⁹ V čele bitevního šiku byla pěchota hraběte Bertholda z Valdštejna („Bertoldo Valstain“) a plukovníků Chiesy, Colloreda a Savelliho („Savello“), před níž stálo sedm těžkých děl; za ní táhly další prapory pěchoty z regimentů Gallase, Grany, Holka („Holcha“), „Gueis“, Contreras („Contrees“), Breunera („Preiner“)⁶⁰ a jiných. Tuto pěchotu kryly na pravém křídle jezdecké regimenty Piccolominiho, Gonzagy, Strozziho a Coroniniho,⁶¹ samých plukovníků proslulých jménem i udatností. Vedle nich u mlýnů uzavíraly týž bok další eskadrony jízdy hraběte Jeronýma Colloreda („Gerolamo Coloredo“), Rechberga („Rechemberg“), Sparra („Spor“), Schaumburga („Sciambourg“) a „Offcutz“, za nimiž následovala pěchota barona Dohny („di Dona“), Montecuccoliho a Trčky, a za jejími zády šli Chorvati a dragouni, vedení jejich plukovníkem Forgáchem („Forcats“).⁶² V záloze táhly tercie pěchoty hraběte Maxmiliána z Valdštejna („Massimiliano Valstain“),⁶³ hraběte Fuggera („Fucari“) a vévody sasko-lauenburského, podporované kyrysníky „Marcini“ a „Arcourt“ a tisícem Chorvatů a Uhrů. Dělostřelectvo bylo rozmístěno u příkopu v poli a dalších 17 kusů na pahorku u mlýnů. Předvoj na pravém boku vedl Gallas, na levém Cronberg, generální polní strážmistr. Pěchotu vedl „Offcutz“, generální polní strážmistr, a Schaumburg měl na starosti dělostřelectvo.

⁵⁵ Čtení jména v tisku je nejisté.

⁵⁶ Snad Courville, Nicholas de (asi 1590 – 1. 6. 1634), Francouz, generálmajor ve švédsko-výmarské službě, který padl při obléhání Řezna; ztotožnění nejisté.

⁵⁷ Degenfeld, Christoph Martin von (tisk „Degbenfeld“; 1599 – 13. 10. 1653), švábský svobodný pán, plukovník jízdy ve švédských službách, později generál v benátských službách.

⁵⁸ Podmět věty je v originále nejednoznačný: míněn je buď nepřítel, nebo Pappenheim.

⁵⁹ Breda (Bredow), Hans Rudolf von (tisk „Bredau“; asi 1595 – listopad 1640), plukovník kyrysníků, od roku 1635 generální strážmistr, roku 1640 polní podmaršálek. Padl v listopadu 1640 v boji u Riebelsdorfu v Hesensku.

⁶⁰ „Preiner“ je dobová podoba jména rakouského rodu Breunerů; o kterého císařského plukovníka jde, se nepodařilo určit.

⁶¹ Pluk Coronini byl 5. 7. 1632 vtělen do pluku Luigiho Gonzagy; že ho Priorato u Lütenu uvádí jako samostatný regiment vedle Gonzagova, je patrně omyl.

⁶² Forgách (tisk „Forcats“), velitel chorvatské jízdy u Lütenu; křestní jméno se nepodařilo zjistit.

⁶³ Valdštejn, Maxmilián z (tisk „Massimiliano Valstain“), hrabě, Valdštejnův synovec; bližší údaje se nepodařilo ověřit.

Uprostřed bitevního šiku jel Valdštejn, provázen princem Matyášem Toskánským,⁶⁴ Rinaldem a Borsem d'Este, generálním komisařem Michnou⁶⁵ a mnoha jinými urozenými kavalíry. Levému boku veleli „Aracourt“ a Diodati, zadnímu voji páni Reinach („Rinoch“)⁶⁶ a „Deffurt“. Když bylo císařské vojsko takto sešikováno, Valdštejn vystoupil z kočáru, nasedl na koně, a projížděje šiky svých kapitánů, povzbuzoval každého naději na odměny, výhody, pocty a veličenství a očekával příchod a útok Švédů.

Začátek bitvy u Lützenu

Tu se s východem slunce rozpoutaly šarvátky mezi jízdou obou stran a děla začala častými ranami pálit do nepřátelských eskadron; nato se strhla velmi prudká srážka, neboť švédská pěchota, když došla k okraji příkopu a zvedala nohy, aby jej překročila, byla císařskou mušketovou palbou tak zadržována a ranami dělostřelectva tak prostřelována, že se půl hodiny zarputile bojovalo na obou stranách; ale Švédové, nemohouce postoupit, zadržováni příkopem, mušketovou palbou, pikami a děly, začali ustupovat. Král, který tehdy přihlížel, jak se věc vyvine, aby po jejich průlomu vnikl s jízdou do bitevního šiku Rakušanů, postřehl, jakou škodu by utrpěl, kdyby se stáhl; vyrazil před tercie hraběte Thurna a knížete z Anhaltu, neohrožený slovy je povzbudil, ba sesedl z koně, vzal jednomu vojákovvi z ruky piku, aby sám razil cestu, a volal: „Kde je dnes udatnost mých vojáků, kteří po překročení tolika řek, po zlezení tolika hradeb a po překonání tolika obtíží nemohou teď získat ani píd' půdy?“ To vlilo do mysli tolik odvahy, že jednohlasně odpovídajíce králi: „Ach, Sire, zastavte se, Vaše Veličenstvo, nebojte se o nás, své věrné,“ vrhli se tak střemhlav vpřed, že – protože i Rakušané byli slovy svého generála nemálo povzbuzeni – nabyl boj takové síly, že jedni lámali piky o druhé a krvavili meče; řež byla bídná, sténání raněných hrozné, ztráta druhů žalostná a množství mrtvých k ošklivosti a na překážku. Konečně se Švédové s pronikavým vítězným křikem vzchopili, a když padlým z prvních řad přispěly na pomoc pluky Winckela a „Steenitz“,⁶⁷ pronikli konečně přes zákop; ale s malým štěstím, neboť se na ně vrhla císařská jízda, a protože ti pěšáci pro obtížný přechod příkopu neměli krytí svých jezdců, nemohli, ačkoli se mušketovou palbou a pikami bránili s nesrovnatelnou odvahou, dlouho odolávat náporu kyrysníků, kteří se na ně ze všech stran řítili, a tyto prapory byly zcela rozvráceny; avšak s takovou ctí, že je pozoruhodné, že bylo vidět mnoho vojáků bez krve a umírajících bodat až do posledních vzlyků meči do břicha samotné koně, kteří je šlapali, což ukázalo, že stín smrti neprovází statečnost a odvalu vojáků až do hrobu. Když pak vjeli švédští jezdci, aby podpořili své druhy, a král obnovil srážku s dalšími prapory pěchoty a císařští se tam neméně sbíhali, rozhořela se bitva znovu prudčeji než kdy jindy a prapor bojoval proti praporu už ne mušketami, nýbrž jen pikami a meči.

Zatímco se takto bojovalo na této straně, neméně zuřila srážka na druhé: když totiž postoupila pěchota „Lauestein“,⁶⁸ „Steimbac“ a „Brestain“ proti terciím Fuggera, Holka, Grany a Breunera, vedeným Gallasem, bylo vidět neméně hroznou seč, v níž se bojovalo meč proti meči; a protože tu převládla udatnost císařských a Výmarský viděl, že záměr je neproveditelný, ponechal regimenty „Colberg“, „Curlander“ a „Tuishausen“ jako ochranu pěchoty, sám se postavil do čela eskadron „Corfilisce“ a „Branghels“, a podporován mušketýry pana z „Vildestein“, pronikl na onu stranu, která se táhne mezi mlýny a Lützenem, a vrhnuv se na Rakušany z boku, obnovil boj tak, že nebylo vidět nic jiného než mračna dýmu a záblesky výstřelů.

Mezitím, když se vítězství, jakkoli krvavé, klonilo příznivěji na stranu Švédů, dostal král zprávu, že se už objevují Pappenheimovi lidé a že už napadli jezdce zadního voje; překvapen nečekanou událostí a pln rozhořčení nad časem ztraceným při překonávání Valdštejnova příkopu, přešel ihned k zadnímu voji, rozpomenuv se na rozkazy, jak se má bojovat s Pappenheimovými oddíly. Nepokojný a dychtivý

⁶⁴ Matyáš Medicejský (tisk „Mattias di Toscana“; 9. 5. 1613 Florencie – 11. 10. 1667 Siena), princ, bratr toskánského velkovévody Ferdinanda II., od roku 1631 v císařské službě, později guvernér Sieny.

⁶⁵ Pavel Michna z Vacínova zemřel již 26. 8. 1632 na úplavici ve Valdštejnově táboře u Norimberka; jeho přítomnost u Lützenu je zřejmě omyl autora.

⁶⁶ Patrně Reinach, Hans Heinrich von (tisk „Rinoch“; viz Reinach); u Lützenu velel Pappenheimově pěchotě, která dorazila až večer.

⁶⁷ Čtení jména v tisku je nejisté.

⁶⁸ Čtení jména v tisku je nejisté.

zjistit stav nepřátel, nedbal – ač ho kdosi z jeho lidí prosil, aby dbal o svou osobu a nikterak se neobával výhody nepřátel – ani slov, ani nabídek jiných, ale vyrazil, jak měl ve zvyku, s několika svými služebníky vpřed, aby zjistil postavení protivníků;

Smrt švédského krále

tu na krále narazila jistá četa Piccolominiho jezdců, vedená italským kapitánem Martellinim,⁶⁹ která projížděla cestou; při prvních výstřelech z pistolí byl zasažen jednou do paže a podruhé pod pravé rameno a padl mrtev k zemi.

Že takový byl konec tak udatného krále, nemohl přesněji dosvědčit nikdo jiný než malý páže,⁷⁰ který byl tehdy s ním, neboť v tu chvíli tam byli jen dva další, kteří potkali týž osud: král se totiž tak daleko vysunul a oddělil od eskadrony, která ho doprovázela, že přítomní neměli možnost čin spatřit.

Zpráva o této události, jež se ihned roznesla po vojsku, mohla způsobit jakýsi zmatek; ale Výmarský ji zastíral: dovolil, aby mrtvola zůstala v poli, a rozhlašoval, že zpráva o smrti není pravdivá, nýbrž že král uvízl mezi nepřáteli, takže je třeba zdatně bojovat, aby byl vysvobozen. Tato slova zapůsobila na vojáky tak mocně a mysl kapitánů se tak posílila, že kompanie s modrými korouhvemi, nepokládající žádnou smrt za slavnější, než je ta, která doprovází jejich pána, vrazily do Pappenheimových šiků s takovým nápoem, že ač je Rakušané zadržovali se stejnou udatností, přece na císařské prapory neobyčejně zapůsobily. Pappenheim, když se odvážně vrhl proti pěchotě vedené maršálem Knyphausenem, byl při prvních dělových výstřelech zasažen ranou ze sakru, na kterou o několik hodin později vydechl v kočáře, když byl vezen k Halle.⁷¹ Jeho ztráta nebyla pro císařský tábor méně žalostná než ztráta krále pro švédský, a kvůli ní přišli císařští o vítězství, jehož by s ním byli zjevně dosáhli; neboť piemontský kapitán, vyslaný Valdštejnem ke generálnímu polnímu strážmistrovi Reinachovi s rozkazem napadnout jízdu zálohy Švédy, zmatené královou smrtí, kterou Výmarský nemohl utajit, odpověděl na otázku o stavu bitvy, že všechno jde špatně, Pappenheim je smrtelně raněn a císařské vojsko poraženo; tato slova, jež se ihned roznesla mezi vojáky, vmísila do odvahy strach a se strachem zmatek. Proto Reinach, aby nevrhl své lidi do záhuby bez náležitého podkladu a aby vyčkal, jaký bude průběh boje, zůstal na svém místě; tímto otálením zachránil Švédy, ačkoli mnozí vojáci a důstojníci katolické strany, sklíčené takovými zprávami, klesli na mysli a začali vyklízet pole nepřátelské jízdy, která, znovu seřazena udatností Výmarského a jiných švédských velitelů, zoufale tlačila císařské eskadrony.

Když Valdštejn spatřil, jak vojáci prchají k Lützenu, aby se zachránili, dal město zapálit, aby zabránil nepořádku a zajistil se z té strany, a sám se postavil do čela svých, aby je výhrůžkami trestu a sliby odměny vrátil do bitvy; ale nebylo možné zmírnit v nich strach, který do nich vnikl pro Pappenheimovu smrt a pro hlas „bitva je ztracena, jsme všichni ztraceni“. Piccolomini stál s podivuhodnou neohrožeností stále pevně před čelem nepřátel; ač pod ním byli uštváni čtyři koně a on, bojuje na pátém, se řinul krví z ran, odpovídal těm, kdo ho přemlouvali, aby se stáhl, že krev prolitá v takových zkouškách zavlažuje slávu a je důkazem povinné věrnosti; nikdy neochabl ve své stálosti, pozvedl srdce svých, znovu shromáždil rozprášené, prokázal velký důvtip a dal poznat, že v nejnebezpečnějších příležitostech se zkouší ctnost velitele. Zadržel, otupil a odrazil nápor nepřátel tak, že dal Valdštejnovi a Gallasovi možnost znovu seřadit některé rozvrácené eskadrony a odolat útoku Švédů; ti, když se ujistili o smrti svého krále a když v tu chvíli padla velmi hustá mlha, jako by soucitná prostřednice, drželi, obávající se, že by je další postup přivedl do nějaké nevýhody, koně na uzdě a dále neútočili. Také Valdštejn, vida se opuštěn mnoha vojáky a důstojníky, uprchlými, mrtvými a raněnými, a vše plné zmatku pro smrt všeobecně milovaného Pappenheima, a vida, že není poslouchán on sám ani jeho rozkazy, uznal

⁶⁹ Martellini (Martelini), Pier, rytmistr (podle jiných údajů major) Piccolominiho jízdy. Podle jedné verze vypálil na Gustava Adolfa poslední ránu a brzy nato sám padl, jiní historici to zpochybňují. Za králova přemožitele bývá obvykle pokládán podplukovník Moritz von Falkenberg; Prioratovo podání je jednou z historických hypotéz.

⁷⁰ Královým pážetem byl August von Leubelfing.

⁷¹ Pappenheim, smrtelně raněný 16. 11. 1632, zemřel 17. 11. 1632 brzy ráno v Lipsku, kam ho dopravil jeho sluha Jakob Ehinger; některé zprávy kladou jeho smrt už na večer 16. 11. Kočár ani cesta k Halle se v jiných pramenech neuvádějí. Pohřben byl na Strahově.

za dobré zůstat na svém místě bez nového pokusu. A tak se jedni i druzí, držíce se ve výhodě svých postavení, potom stáhli do svých ubikací, a tak skončil den 16. listopadu bez rozhodnutí o vítězství, neboť každý tvrdil, že ho dosáhl: Švédové proto, že následujícího dne zůstali pány pole; Valdštejn pro smrt krále, ceněnou na roveň každého znamenitého vítězství, a skutečně jím byla, neboť s ním zahynulo štěstí Švédů, zemřela poslušnost vojáků, vyklíčil nepořádek, zrodily se rozbroje mezi veliteli, probudila se ctižádost o přednost, rozdílnost názorů a konečně nesouhlas v radách, závist v činech a nesoulad v rozhodnutích.

Tato bitva vzala život asi deseti tisícům vojáků obou stran, z nichž většina zůstala bezejmenná, a mnoha plukovníkům, kapitánům, kavalírům a důstojníkům, kromě velkého množství raněných.

Počet mrtvých a raněných v bitvě u Lützenu

Padli plukovníci Berthold z Valdštejna a Chiesa, opat z Fuldy,⁷² kníže říše, hrabě z Pappenheimu a jiní; mezi raněnými byli Gallas, Piccolomini, Isolani, plukovníci Contreras, Španěl, mladý Breuner, „Loa“, „Lampery“ a mnoho jiných, s hrabětem Avogadrem, podplukovníkem Piccolominiho pluku. Mezi všemi byla obdivována udatnost toskánských princů; staršímu z nich byl zabit kůň. Princové d'Este byli v nejpřednějších řadách a vyšli s velkou slávou bez úhony. Ze Švédů tam zůstali generální polní strážmistr Uslar („Vsseler“),⁷³ hrabě „Leuestein“⁷⁴ a plukovníci Winckel a Brandenstein („Brandestein“);⁷⁵ mezi raněnými byli hrabata z Anhaltu a z „Nilles“ a mnoho jiných kavalírů a urozených pánů. V této bitvě se nade všechny vyznamenali italští důstojníci, kteří podali podivuhodné důkazy udatnosti a důvtipu. Řež trvala od východu slunce až do hodiny před západem a největší boj byl v poledne. Císařští zanechali na poli pro nedostatek koní několik těžkých děl; zavazadla se zachránila na obou stranách, císařská však velmi poškodil požár, který vznikl v municích a zabil mnoho lidí.

Konec Knihy čtvrté.

⁷² Schenk zu Schweinsberg, Johann Bernhard (1584–1632), kníže-opat fuldský; táhl s Pappenheimem a u Lützenu byl smrtelně raněn.

⁷³ Uslar, Georg von (tisk „Vsseler“), hesenský plukovník a generální strážmistr na švédské straně. U Lützenu nepadl – v červenci 1633 je doložen živý u Oldendorfu; mezi ztráty ho Priorato řadí patrně pro zranění nebo omylem.

⁷⁴ Snad hrabě z Löwensteinu; ztotožnit se nepodařilo.

⁷⁵ Winckel ani Brandenstein u Lützenu nepadli. Johann Georg aus dem Winckel, plukovník Modrého pluku, byl jen raněn a zemřel roku 1639; pluk Georga Friedricha von Brandenstein (1596–1635) utrpěl velké ztráty. Priorato patrně zaměnil ztráty pluků se smrtí jejich velitelů.

Kniha pátá

Souhrn. Švédové se po bitvě u Lützen radí, zda znovu svést boj s císařskými; Valdštejn se stahuje do Čech. Protestanti přijímají s velkým zármutkem zprávu o smrti krále, katolíci o smrti Pappenheimově. Lipsko je dobyt Švédy. Horn postupuje v Alsasku. Umírá Fridrich, falckrabě a kurfiřt; Frankenthal a další místa Falce jsou vrácena do rukou jeho synů; Baudiessin podniká pokus proti kolínskému kurfiřtství. Aldringen táhne Švábskem, Švédové tam přispěchají na pomoc; císařští se stahují do Bavorska. Valdštejn znovu navazuje mírová jednání se Saskem. Sjezd v Heilbronn. Přípravy vévody z Ferie v Miláně k příchodu španělského infanta. Obléhání Hagenau („Hagh henatte“)¹ a Philippsburgu. Mírová jednání navržená Španěly Holanďanům a výsledek vyjednávání se Saskem a se Stavy spojených provincií.

Rok 1632.

Porada Švédů po bitvě u Lützenu.

Po skončené bitvě u Lützenu se švédští velitelé, zmatení ztrátou krále a unavení ustavičnou námahou, stáhli do Weißenfelsu, kde vévoda Výmarský předložil k úvaze, zda se tam má zastavit a vyčkat posíl ze Saska, z Lüneburska a odjinud, anebo pronásledovat nepřítele, zmateného smrtí a útekem svých lidí. Někteří byli toho mínění, že je třeba císařské tísnit dříve, než by se, posílení novými lidmi, mohli znovu postavit do pole: takové příležitosti se nazývají výhodnými; Švédové jsou pro smrt krále zoufalí, vojáci volají po pomstě a touží po ní; když už byl ztracen kníže, nemá se aspoň opouštět vítězství, v němž spočívá obecné blaho; kdo krále miloval za života, tomu sluší nezapomenout na něj ve smrti. Zatímco se takovými úvahami doporučoval postup, křik vojáků, kteří jako šílení pobíhali a ptali se, kde je král, hřměl generálům v uších; bylo rozhodnuto pronásledovat nepřítele, a to tím spíše, že právě tehdy přišla zpráva o příchodu vévody lüneburského do „Azendorfu“,² vesnice vzdálené čtyři hodiny cesty; generálem byl za potlesku celého vojska povolán vévoda Výmarský, všeobecně milovaný kníže, pro svůj rod i udatnost ve veliké vážnosti; a téže noci vyjel baron Hofkirchen („d'Offchirchen“) s částí jízdy do pole, aby vyhledal královu mrtvolu. A když se vojáci posilnili potravinami a vínem, jichž ve Weißenfelsu našli hojnost, objevili se Švédové následujícího rána znovu v bitevním šiku na témž poli,

Tělo švédského krále nalezeno mezi mrtvými, nahé a znetvořené.

kde bylo dvě hodiny po východu slunce, ač jen s námahou, znovu nalezeno královo tělo a poznáno mezi mrtvolami, s nimiž leželo smíšeno, nahé a znetvořené šlapáním koní a krví; za bolestného nářku vojska je pak poslali v kočáře do „Neuburgu“. ³ Když se tam Švédové zmocnili několika děl, jež Rakušané opustili pro nedostatek koní, a zahnali na útek několik Chorvatů, kteří je přišli získat zpět, vyrazil Hofkirchen, doprovázený plukovníky saské strany Taubem, Löserem („Loser“) a von der Pforte („Pfort“) ⁴ a spojený se Švédy u Grimmy („Grimmen“), ⁵ směrem k Lipsku. Když se o tom od jezdců dozvěděl Valdštejn, který se tam zdržoval, aby vyčkal některých regimentů, jež se bitvy neúčastnily, a jiných lidí rozptýlených po okolí s Holkovými oddíly, svolal radu, aby se rozhodlo, zda se v onom postavení udržet, či ustoupit. Kdosi řekl, že ústup znamená porážku, ne vítězství: tvrdí-li, že zvítězili, nesluší se ustupovat tomu, kdo se sám rozhlašuje za poraženého; hradby Lipska jsou bezpečným útočištěm, obávají-li se škody v poli; tam lze vyčkat Holka a jiného vojska z okolí, s nímž by, nejsouce slabší než Švédové, mohli vytáhnout do pole a vítězství dovést.

Valdštejn se stahuje od Lipska.

K těmto úvahám se Valdštejn přikláněl; ale protože v Lipsku nebyly zásoby, z nichž by vojsko vydrželo ani dva dny, lid byl oddán Švédům a Sasko nablízku, takže by jim mohly být uzavřeny průchody do

¹ Tisk je na tomto místě rozmazaný; čtení „Hagenau“ je nejisté.

² Místo se nepodařilo ztotožnit.

³ Tak tisk; místo se nepodařilo spolehlivě ztotožnit (snad Naumburg nebo Weißenfels).

⁴ Saští plukovníci, patrně Taube, Löser a von der Pforte; bližší údaje se nepodařilo zjistit.

⁵ Ztotožnění „Grimmen“ s Grimmou je nejisté.

Čech, a protože by se Švédové ve svém zármutku na Rakušany zoufale vrhli, rozhodl se raději vyčkat, jaké důsledky přinese králova smrt, než se utkat s těmi, kdo měli za to, že život nelze vynaložit lépe než tím, že následují svého pána ve smrti. A protože poznal, že se v onom městě nemůže déle udržet s lidmi unavenými a zstrašenými zbabělostí některých důstojníků, kteří pak v Praze dostali odměnu za svou podlost,⁶ zamířil k Borně („Born“),⁷ místu na Pleiše, a sám pochodoval v zadním voji s oddíly, které týž den přivedli někteří plukovníci, méně postižení než ostatní. Když se pak k němu připojily další jízdní kompanie, které se bitvy neúčastnily, a když měšťany náležitě napomenul, aby pamatovali na vděčnost a zůstali oddáni císaři, táhl k Čechám, aby v tomto království přezimoval a tam vyčkal očekávaných důsledků královy smrti.

Zprávy o této události se rozběhly všude a na mnoha místech se o ní hovořilo zmateně. Ti, kdo za našich věků neslyšeli o králi, který by v bitvě zahynul, zůstali neobyčejně udiveni: tato zpráva se jim zdála přeludem, chimérou, snem; obrazotvornost nemohla pochopit, že byl zabit onen král, ještě krátce předtím ověnčený tolika vítězstvími, tolika triumfy, tolika ovacemi, jenž, jak se zdálo, štěstí nejen měl nakloněné, ale přímo si je podrobil. Někteří tvrdili, že je to pověst rozšířená proto, aby se poznalo, jaké mínění o tom lidé pojmu, a že se král zatím inkognito odebral do Švédska a jeho tajný odjezd byl rozhlášen jako smrt. Při takové zprávě zůstala všechna protestantská knížata jako polomrtvá; nenacházejí se slova, jež by dokázala vyjádřit bolest, kterou tato ztráta způsobila v srdcích lidu a ve svobodných městech. Mnoho bylo těch, kdo celých osm dní plakali a nepožili jídla; soucit vzbuzovali venkované a vojáci posádek, když shromáždění, zkoprnělí a ustrašení, drásající si hlavu a tvář, jako ovce rozprchlé ze stáda pobíhali sem a tam a jako šílení marně volali svého krále; bolest pramenila z toho, že tento kníže vzal na sebe obranu jejich svobody. Všechny city ostatních byly jen stínem v porovnání s bolestí, kterou projevil saský kurfiřt. Při této zprávě, omráčen, se slzami v očích propukl ve slova, že zemřel král udatných. Nebylo ve Francii, v Anglii ani v Holandsku nikoho, komu by toto neštěstí nezpůsobilo zármutek: tamní králové a knížata prohlásili, že zemřel šlechtný král a že slova nestačí vyjádřit jejich bolest. Nebylo v oněch zemích šlechtice ani prosťáčka, který by ho nelitoval a nemodlil se za pokoj duše tohoto knížete. Ani katolíci, ba ani sami jeho nepřátelé se neodvažovali pozvednout čelo na znamení radosti. Pověst jeho udatnosti a vlídného jednání mu získala náklonnost nejen jeho vlastních lidí,

Podobizna švédského krále.

ale i cizinců, ba i nepřátel. Nikdy nebyl spatřen tak milovaný kníže; ti, kdo neměli to štěstí kochat se pohledem na jeho majestátní osobu, toužili těšit se z ní aspoň v malované podobizně. Nikdy se štětce tolik nenadřely jako na podobizně tohoto knížete; každý ji hledal, každý ji chtěl, a velkou radost měl ten, kdo, přinesa jeho portrét do kraje, kde ho dosud neviděli, byl obtěžován častými návštěvami a prosbami, aby jej ukázal. V Německu nebylo nikoho, kdo by si ho ve svém domě necenil nad kterýkoli jiný obraz. Francouzi, Angličané, Italové a jiné národy nehleděli na cenu kopie. Byl vysoké postavy, statný, majestátního vzezření, jež v srdcích vzbuzovalo obdiv spojený s úctou a láskou spojenou s bázní. Bílá tvář smíšená s ruměncem, plavé vlasy a vousy způsobily, že ho mnozí nazývali žlutým králem; nedosáhl ještě třicátého osmého roku věku; od prvních let byl nakloněn ke zbraním, toužil po slávě a byl nanejvýš ctižádostivý dobré pověsti; v každém činu rozvážný,⁸ v každé řeči plodný, ve všech jednáních vlídný, v podnicích smělý, v záležitostech stálý, v obtížích moudrý,

Vlastnosti švédského krále.

v bitvách odvážný, v nebezpečích neohrožený, v příležitostech bdělý, zkrátka kníže, který všechno věděl a všemu rozuměl. Nebylo velitele, jemuž by se sloužilo s větší láskou a s větším obdivem. Každého uspokojoval chválou, nadějemi a vlídností. Ctnostné činy se mu vtiskovaly jako nesmazatelná znamení: nikdy nedal propadnout zapomnění prokázaným službám. V řeči nanejvýš vtipný, jednal bez okázalosti, nepohrdal rozmluvou s nikým a velmi často, procházející mezi lidem a svými vojáky, se jich vypytał, jak se mají, co dělají, co by si přáli. K jeho stolu a do jeho komnaty měl přístup kterýkoli kavalír

⁶ Popravy důstojníků obviněných z útěku u Lützeny se konaly v Praze v únoru 1633.

⁷ Patrně Borna; ztotožnění není jisté.

⁸ Tato strana tisku nese chybné záhlaví „Libro Quarto“.

i prostý kapitán. Říkával, že stůl je mučidlem tajemství, síti náklonnosti a přátelství. Nadmíru pohrdal ceremoniemi a poklonami, a když je někdo, málo obeznámený s jeho povahou, prováděl, říkal mu žertem, ať si takovou dvornost schová pro dámy královny: je prý v poli, aby vyučoval a bojoval, ne aby vedl tance. Byl nanejvýš přísný v trestání výstředností vojska a nanejvýš pečlivý v zajišťování bezpečnosti obyvatel. Když dobyl nějaké katolické město a kdosi mu radil obyvatele utlačovat a vnutit jim nové zákony, odpovídal: „Teď je moje, už ne nepřítelovo. Přišel jsem svobodu sejmut z klády, ne ji uvěznit. Ať žijí podle své vůle; neměním zákon tomu, kdo v něm umí žít, jak mu jej vstúpilo náboženství.“

S protestanty a katolíky nejednal rozdílně, ke všem se projevoval stejně přichylně. Měl za to, že dobře věří každý, kdo dobře zachovává zákony svého knížete, a že nepřísluší velkým, aby chránili lid před peklem; to je úkolem duchovních, kazatelů a jiných osob odloučených od světských záležitostí. Z toho vyplývalo, že si jeho vládu přáli jedni i druhí, neboť katolíci neztráceli nic jiného než rodného pána a protestanti získávali zpět svobodu svědomí. On sám, jako voják filozof, aby ukázal velikost své duše, nikdy nezamýšlel dokončit podnik, který by nebyl spojen s nebezpečím. Kdo ho nabádal, aby si dával pozor na život, urážel ho; zdálo se mu, že se ozbrojenému knížeti nesluší myslet na smrt. Rady, aby se střežil, jsou prý výmysly zrozené ze strachu. Šťastným nazýval toho, kdo umírá ve svém řemesle. Smrt se prý jako dobrodruh najímá u toho, kdo se jí nejvíce bojí. Cíle jeho zbraní byly velké, po vítězství u Lipska však převeliké, neboť toužil dokonce po něčem větším než po vládě nad Německem.

Dokonce i Turci začínali přemýšlet o štěstí a udatnosti tohoto krále. Říkával, že se diví, jak staří dokonali tolik podniků, kdežto v nynějších staletích se čehokoli dosahuje s takovou námahou; a tomu, kdo mu odpovídal, že to pochází z jiného užívání zbraní než v minulosti a z odlišného způsobu války, daného dobrotou pevností, odpovídal, že rozdíl nevidí ve zbraních, nýbrž v srdcích. Podniky Alexandrovy, vítězství Hannibalova a výboje Caesarovy by se daly vykonat, kdyby se našlo srdce Alexandrovo, duch Hannibalův a smělost Caesarova. Během dvou let přivedl na svou stranu, zčásti dobytím, zčásti dohodou, dvě stě devadesát šest měst, pevností a ohrazených míst. Měl mnoho vítězství v poli, ale vítězství u Lipska korunovalo, dovršilo a zvěčnilo jeho triumf, neboť přemohl nejzdatnějšího a nejvítěznějšího velitele století a vojsko zestárlé ve zbraní. Nic jiného mu nechybělo a nic jiného nezatemnilo lesk jeho ceněných vlastností než to, že tvrdošíjně setrval v luterské sektě; kdyby byl jiný a, následuje šlépěje svých předchůdců, žil v poslušnosti svaté Církve, nebylo by na něm nic, čím by se dalo pohrdnout, a jeho hrdinské činy by zvěčnilo tolik Homérů.

Tato ztráta byla císařským a duchovním tím větší útěchou, čím více zarmoutila stranu protestantů a soupeře Rakušanů; neboť ačkoli mnozí zvědavci s potěšením poslouchali o jeho činech a tleskali jim jako něčemu neobvyklému, protože nebylo vídáno, aby král táhl s vojsky v prvních řadách svých lidí, přece strach z jeho postupu, obava, že se klid změní v útrapy a bohatství v bídu, a jistota, že budou zavázáni k obtížným kontribucím, smazaly náklonnost a znovu zažehly nenávist a revnivost vůči němu. Proto bylo lze spatřit ohně, hudbu a jiná zjevná znamení, proti nimž protestanti volali a stěžovali si, že se jásá nad smrtí člověka; byla však málo ceněna, neboť sláva je tím větší, čím větší se jeví vážnost zemřelého.

Císařští však uprostřed tohoto jásotu nezůstali ušetřeni daně slz; smrt Gottfrieda, hraběte z Pappenheimu, byla citelnou ztrátou, a nade všechno pro duchovní knížata vestfálského kraje, jež hájil; jejich pláč nedokázala zadržet ani radost ze ztráty krále.

Podobizna Pappenheimova.

Pappenheim byl urozeného rodu a vybraného vychování; od prvních let oddán zbraním, dosáhl, prošet hodnostmi, postavení císařského plukovníka, úřadu důstojného kohokoli z prvního stavu. První zásluhy jeho meče se zrodily při obraně Rivy ve Valtellině,⁹ kde pozvedl svou pověst a vzbudil zvědavé očekávání svých dalších činů, a neméně udatně se v Německu ukázal hoden už ne sloužit, nýbrž velet;

⁹ Patrně Riva (Riva di Chiavenna); údaj tisku o Pappenheimově obraně Rivy se nepodařilo ověřit.

proto byl povýšen do úřadu generálního nadporučíka katolické Ligy,¹⁰ v němž dostal očekávání, jež o něm všeobecně panovalo.

V obtížných činech se ukazoval odvážný, v nepřízni stálý, v rozhodnutích politický, v úvahách opatrný, v radách smělý, ve vítězstvích skromný, v provádění pečlivý, v jednání vlídný, bdělý, zkušený, statečný, a šlechetný.

Vlastnosti hraběte Pappenheima

Četné jizvy, jimiž si odnášel tvář ozdobenou, byly písmeny, jimiž bylo psáno jeho osvědčení o dobré službě. Láska a úcta vojáků prozrazovaly vlídnost jeho jednání, vážnost, jakou k němu chovali sami nepřátelé, rozhlášovala jeho ctnosti, jeho zkušenost, jeho pověst.

Německo nezrodilo soukromého kavalíra tak zralého úsudku, tak horlivého ducha, tak živého důvtipu. Nepouštěl se do žádné záležitosti, dokud úvahou nezvážil výsledek a následky. Nepostavila se mu obtíž, na niž by jeho důvtip neměl prostředek, jak ji překonat nebo aspoň usnadnit. Pohrdal každým ziskem, každým užitekem, každým soukromým zájmem.

Byl horlivý ve službě svému pánu, dychtivý pověsti, ctižádostivý slávy; tomu, kdo ho přemlouval, aby šetřil penězi, odpovídal, že jméno zasloužilého o knížete nespočívá v truhle u zlata; že náklonnost vojáků nepřebývá u kapitánů zisťných; že se slavným jménem umírají ti, jimž smrt není drahá. Věrný služebník nemůže mít slavnější titul než ten, že zchudl. Byl zkrátka souhrnem svých vlastností, duší, které se nedostávalo ničeho jiného než těla svrchovanosti, aby v něm zazářilo všechno dobré, všechno moudré, všechno vlídné velkomyslného knížete.

Když císařští odtáhli od Lipska, postoupil Hofkirchen („Offchirch“) se třemi jízdními regimenty k branám města, jehož obyvatelé nebyli líní jej přijmout jak z povinnosti k saskému kurfiřtovi, svému přirozenému knížeti, tak z náklonnosti k protestantům, a poslal trubače k veliteli hradu, nejprve s výzvami a pak s výhrůžnými protesty, aby se vzdal; ten, aby nezanedbal povinnost svého úřadu, se bez bázně připravil k obraně. Proto se Švédové téže noci přiblížili k příkopům a následujícího rána tam zřídili baterie, jimiž zničili mlýny, prostřílili hradby a donutili obležené ke kapitulaci; 12. prosince odtáhlo 300 pěšáků jen s meči.¹¹

Chemnitz dobyt Švédy

Na jiném místě některé saské a lüneburské oddíly, které přicházely Švédům na posilu, dostaly zprávu, že v Chemnitzu, místě na hranici Míšně, je jen málo vojáků plukovníka Camarga („Comargo“), zmatených smrtí jmenovaného plukovníka a Valdštejnovým ústupem; vydaly se tím směrem, přivezly tam děla a během několika hodin přiměly obránce k odchodu jen s meči, což také učinili v počtu čtyř set pěšáků a sedmdesáti jezdců.

Po tomto dobytí šel Knyphausen („Chinipausen“), švédský polní maršál, se šesti regimenty pěchoty a jízdy na posilu Duwallovi („Dubald“), který zůstal pod lipským hradem se třemi tisíci vojáky, a ostatní oddíly se ubytovaly v okolí Altenburgu, ohrazeného města.

Když takové zisky naplnily mysl Sasů novými touhami, táhl Knyphausen s pěti tisíci pěšáky a 1700 jezdců k podniku proti Zwickau na hranici Míšně.

Zwickau dobyt Švédy

Baron Suys („Suis“),¹² který tam byl velitelem, se, jakmile vytušil příchod Švédů, rozhodl bránit: zapálil domy a zahrady kolem příkopů, stáhl do města vše, co mu čas dovolil, rozmístil děla na nejvhodnějších místech a ukázal se odhodlán nezanedbat povinnost svého úřadu a své věrnosti. Knyphausen, když se

¹⁰ Pappenheim je obvykle uváděn jako polní maršál Katolické ligy.

¹¹ Datum podle tisku. Podle jiných údajů se lipský hrad (Pleißenburg) vzdal až koncem prosince 1632 nebo počátkem ledna 1633.

¹² Suys, Ernst Roland de (tisk „Suis“; 1606 Lutych – 1645 Ybbs an der Donau), císařský důstojník, později generál; Priorato ho dokládá jako velitele Zwickau roku 1632.

objevil na dohled hradeb a poznal, že pro velké mrazy je těžké kopat zem, dal zhotovit několik košů z hrubých kmenů, naplnit je zemí a jimi si zajistil své baterie, s nimiž obležené, zbavené pomoci, donutil po třinácti dnech vyjednávat a vydat místo za čestných podmínek; 27. prosince z něho odtáhlo 700 pěšáků a 200 jezdců.

Mezitím Horn postupoval v Alsasku; když získal Stollhofen a Benfeld, místa značného významu a z nejdůležitějších v oné provincii, která se mu vzdala během dvou měsíců, vydal se k Ebersmünsteru, jež obyvatelé, zastrašení hned při prvním dotyku, vydali, a umístil tam na ubytování šest set pěšáků a dvě stě jezdců.

Toto vzdání usnadnilo Švédům postup pod Schlettstadt („Silestat“), přední město Alsaska mezi Benfeldem a Breisachem, opevněné náspy, avšak nikoli moderními. Když je ostřelovali dvanácti děly po 26 dní, podplukovník barona „Montrechier“ Gio. Agostino d'Angeli, Janovan, který tam velel, po statečné obraně, když ztratil naději na pomoc pro slabost rakouských sil v oné provincii, jež nedosahovaly ani dvou tisíc jezdců a tři tisíc pěšáků, sotva dost k obraně Breisachu, a sám byl raněn mušketovou ranou do tváře,

Schlettstadt se vzdává maršálu Hornovi

musel 13. prosince ustoupit požadavkům Švédů za čestných podmínek; posádka sedmi set pěšáků a sto padesáti jezdců odtáhla se zbraněmi, zavazadly a dvěma děly.

Mezitím pronikli z Lotrinska k hranicím Alsaska asi 1400 pěšáků a 400 jezdců, naverbovaných císařskými důstojníky v onom státě a v Burgundsku. A protože tito sami nestačili zkrřížit postup Švédů, vytáhl hrabě Ernesto Montecuccoli, který tehdy vrchně řídil zbraně v Alsasku, s částí posádek Colmaru a Breisachu, aby se s nimi spojil a aby spolu nejen znepokojovali nepřátelská ubytování, ale také kryli okolní místa před švédskými vpády. Ota Ludvík, rýnský hrabě, přispěchal do onoho okolí s tisícem tři sty jezdci a dvěma tisíci pěšáky, a když je napadl dříve, než se spojili, byli donuceni stáhnout se do Breisachu se ztrátou mnoha svých.

Vévoda Karel Lotrinský mezitím, uvažuje o postupu Švédů v Alsasku a o blízkosti jejich zbraní ke svému státu, na jehož hranicích neměl ani pevnosti, ani lidi, aby se kryl před jejich příkořími, a obávaje se, že utrpí nějakou škodu, dal Hornovi v Markirchu, místě nedaleko hranic Lotrinska, na vědomí, že v minulých letech půjčil arcivévodovi Leopoldovi velké množství peněz, za něž mu arcivévoda zastavil místa Benfeld, „Dresten“ a Saverne („Sauerna“); protože jsou nyní obsazena Švédy, přál si vědět, má-li s ním být zacházeno jako s přítelem, či jako s nepřítelem.

Žádosti vévody lotrinského u maršála Horna

Horn odpověděl skromnými slovy, že může doufat ve veškerou dobrou vstřícnost švédské koruny a v úplné přátelství, upustí-li od poskytování pomoci císařským, a že co se týče nároků na tato místa, předloží-li je shromáždění stavů zúčastněných v konfederaci, sklídí ovoce rovné svému počínání.

Císařští na druhé straně zamýšleli přepadnout ubytování 500 švédských jezdců, a proto se tam vydali pod velením plukovníka „Zilarta“, aby provedli, co bylo rozhodnuto; ale plukovník „Canoschi“, když postřehl jejich úmysl, sledoval je se svým regimentem a s několika dalšími korouhvemi plukovníka Schaffalitzkého („Sciavalischi“), takže zatímco se domnívali, že Švédy napadnou, byli císařští sami překvapeni Švédy, spíše zmateni a přemoženi nevýhodou místa a nečekaností než nepřátelskými zbraněmi, a byli nuceni pomýšlet na ústup, při němž přišli o plukovníka „Cronecha“¹³ a asi 80 vojáků.

Ale protože pod nebem zataženým mnoha mračny nezazní jen jediný hrom, obyvatelé Colmaru, vidouce, že věci Rakušanů jdou stále více k úpadku, a utlačování zpupností posádky a velitele, který, aby vyždímal peníze před svým odchodem, o němž věděl, že bude brzy, páchal proti vůli svých

¹³ Italské „perdita“ může znamenat smrt i zajetí. Níže tisk uvádí podplukovníka „Cronecha“ jako švédského guvernéra Hagenau, kterého císařští zajali poté, co ho měšťané opili vínem s uspávacím. Snad jde o švédského podplukovníka Kronecka (Cronecka), který koncem roku 1632 přiměl Hagenau otevřít brány; že padl 16. 10. 1633 při dobytí Rheinfeldenu císařskými, je jen hypotéza. Ztotožnění je nejisté.

představených každé nepoctivé vydírání,

Občané Colmaru vpouštějí Švédy

rozhodli se toto břemeno setřást a dát se pod ochranu Švédů. A tak, když 20. prosince tajně sdělili Hornovi svůj úmysl a dohodli s ním hodinu a on se tam 24. téhož měsíce ukázal, občané se rychle chopili zbraní, nejprve se zmocnili velitele, potom rozsekali ty strážní sbory, které kladly odpor, branou „d'Elsen“ vpustili Švédy a vyhnali Rakušany.

Shromáždění Švédů v Drážďanech

Zatímco válečné záležitosti u Rýna takto visely, Švédové nezapomněli pomýšlet na udržení svých zbraní, a poznávše, že to závisí na dobrém porozumění mezi nimi a spojenými německými knížaty, sešli se 1. ledna v Drážďanech, kde se již nacházeli zástupci svobodných měst a všech protestantských knížat unie. Tam velký kancléř Oxenstierna předložil různé návrhy, které, projednány mezi saským kurfiřtem, vévodou výmarským, lantkrabětem hesenským, vévodou sasko-altenburským, markrabětem bayreuthským, Arnimem a jinými předními, vedly k rozhodnutí o upřímném porozumění mezi nimi¹⁴ se záměrem vést válku ve čtyřech částech, totiž ve Slezsku s vojskem Arnimovým, ve Vestfálsku se zbraněmi Lüneburska, ve Francích pod velením vévody výmarského a čtvrtou ve Švábsku a v Alsasku s armádami maršálů Banéra a Horna.

Mezitím císařští, vidouce Slezsko velmi oslabené na silách Arnimovým odchodem z oné provincie a sami posílení novými posilami, které přišly po bitvě u Lützeny, pomýšleli na nějaký postup, a projíždějící bez odporu krajem, získali mnoho míst, mezi jinými Nisu („Neus“), a byli by pronikli ještě dále, kdyby Švédové nebyli učinili opatření, což také učinili výpravou Duwalla, Arnima a „Kederise“ Braniborského tím směrem; ti se utábořili zčásti s Duwallem pod Nisou a zčásti se rozjeli k Olavě („Olau“), aby zabránili postupu Rakušanů, který baron z Dony a don Baltasar de Marradas podnikali na pomoc onomu místu, jež bylo velmi významné, protože v něm byli uzavřeni hrabě Schauenburg („Sciambourg“), polní maršál, a plukovníci Götz, Ilow („Illo“)¹⁵ a Schaffgotsch, generální polní strážmistr. Tato opatření však málo pomohla, neboť když Marradas vstoupil do Slezska a narazil na dánského prince,¹⁶ který tehdy bojoval za saského kurfiřta, svého blízkého příbuzného, byl nucen ustoupit se ztrátou 300 vojáků. Nad tím pocítil Valdštejn nelibost, a velmi si stěžuje na Marradase, k němuž ostatně choval i nepřízeň, poslal tam hraběte Gallase, který přešel velký český les, přivedl k poslušnosti císaře různá místa, donutil Švédy odtáhnout od podniknutých obléhání a byl by také osadil posádkou Břeh („Brich“), město patřící knížeti téhož jména, které se dosud zachovávalo neutrální, kdyby se v době, kdy plukovník „Gats“ a Schaffgotsch, kteří tam byli uvnitř, žádali od onoho knížete prohlášení jim příznivé, neobjevil Arnim se saským vojskem a nedonutil ho vyslovit se pro jeho stranu spíše ze strachu než z vůle. Protože Gallas nebyl dost silný, aby se postavil nepříteli, musel se stáhnout, což však učinil se ziskem hradu „Coniberg“, náležejícího hraběti ze Zollernu, a byl by také dobyl Opolí („Oplen“) na Odře u polských hranic, kdyby je plukovník „Schneider“, který tam byl velitelem, nebyl hájil, dokud nepřišla pomoc, takže císařští museli od pokusu upustit. Schaffgotsch, který vedl část vojska, se však zmocnil Strzelina („Stralen“) a Dzierżoniowa („Reichembac“), ale s malým užitekem, neboť když tam ihned přispěchal Arnim, musel je opustit a stáhnout se k Nise. Švédové, když od obléhání tohoto místa upustili pro nepohodlí roční doby a aby své oddíly více nevyčerpávali, uložili děla v pevnůstce „Thumb“ a rozdělili své lidi do vesnic od Dzierżoniowa až po knížectví svídnické („Sucinitz“); a tam svolal Arnim shromáždění knížat a stavů Slezska, jehož se jako hlavní představitel zúčastnil vévoda lauenburský,¹⁷ generální polní mistr, v nepřítomnosti Arnima,

¹⁴ Spolek protestantských stavů se Švédskem byl formálně uzavřen až v Heilbronně 23. 4. 1633.

¹⁵ Ilow, Christian von (tisk „Illo“; 1585 Nová Marka – 25. 2. 1634 Cheb), Valdštejnův důvěrník, od října 1633 polní maršál; zabit při chebské hostině.

¹⁶ Míňen je princ Ulrik Dánský, syn dánského krále Kristiána IV., v saských službách; v srpnu 1633 byl za příměří u Svídnice zastřelen z císařské strany.

¹⁷ Míňen je František Albrecht Sasko-Lauenburský (31. 10. 1598 – 10. 6. 1642 Svídnice), vévoda, tehdy v saských službách, později císařský polní maršál; zemřel na následky ran utřených v boji se Švédy u Svídnice.

který odjel do Drážďan jednat se svým pánem.¹⁸

V tomto čase bylo také uzavřeno příměří na jeden měsíc mezi císařem a saským vévodou, ovšem jen ve Slezsku; ale každé jednání padlo do větru pro přemrštěné nároky jedné i druhé strany, a tu vznikla ještě jakási nelibost mezi Arnimem a Duwallem;

Starý hrabě Thurn učiněn generálem protestantských zbraní

a protože se zdálo, že pravda je na straně Duwallově, byl, aby se nevyvolaly ty nehody, které obvykle vznikají z nesouladu těch, kdo velí, zvolen za generála saských a braniborských zbraní starý hrabě Thurn („Conte della Torre“), český kavalír, ale zkušenější ve státních záležitostech než ve válce, a jeho generálním nadporučíkem zůstal zmíněný Duwall.

Zatímco ve Slezsku plála válka, Valdštejn, který se stáhl do Prahy, aby dal rozkazy k vhodným opatřením pro nové tažení, uznal za dobré dospět k nějakému rozhodnutí o zatčených velitelích, kteří uprchli v bitvě u Lützen, a chtěl také uctít mrtvolu těch, kdo čestně padli ve službě svého knížete. Dal zřídit nádherné hrobky Pappenheimovi, Chiesovi, Valdštejnovi, svému synovci, a jiným, štědře vynakládal na bohaté pohřby a odměňováním jejich potomků dal poznat, že největší slávou, jež září v ctnostném knížeti, je vážit si zasloužilých rodů, jako naopak trestat poklesky toho, kdo nejedná dobře.

Mírová jednání mezi císařem a Saskem se obnovují

Byli s'ati Hans Nikolaus von Hagen („Gio. Nicolò d'Hagen“), rytíř Řádu německých rytířů, plukovník jízdy, Albrecht baron z Hofkirchenu, podplukovník,¹⁹ a hrabě „Gantedor“; devět dalších bylo rovněž s'ato a mnoho jiných, jichž se nepodařilo zmocnit, bylo potupeno na své podobizně. Pak byla obnovena mírová jednání se saským kurfiřtem prostřednictvím lantkraběte darmstadtského,²⁰ který se odebral do Litoměřic, aby jednal za onoho kurfiřta a za braniborského s biskupem kremsmünsterským a baronem z Questenbergu, k tomu účelu vyslanými císařem. Byly předloženy různé návrhy, ale podstata, protože se neodchylovala od nároku, který oni kurfiřti měli, zahrnout do toho i švédskou korunu, jež žádala velké náhrady, se rozplynula, jako se to stalo i jindy; a protože se mysli stále více rozněcovaly k válce, všechno směřovalo k obnovení pohrom a útrap oněch provincií.

Pád Colmaru, který Švédům rozšířil cestu k postupu, jim nejenže dal příležitost proniknout se svými zbraněmi až k břehům Rýna naproti Breisachu, když přivedli k poslušnosti ještě Ensisheim, Rouffach, Bollwiller („Bosluiller“), Thann a všechna města, místa a hrady mezi Colmarem a Basilejí, švýcarským kantonem, ale těmito šťastnými úspěchy a slabostí Rakušanů byl Horn pozván, aby se obrátil také k Hagenau, které drželi císařští, místu nemalého významu na hranicích Lotrinska, obehnanému silnými hradbami a hlubokými příkopy, byť starobylé stavby. Jeho dobytí bylo pro švédské kapitány nanejvýš žádoucí, neboť by bylo nemalým prospěchem pro obchody Štrasburku („Argentina“) a okolí – z Hagenau totiž ustavičně vycházely oddíly vojáků za kořistí na pocestné nebo na jiné vesnice v kraji, a tím byl těžce poškozován obchod tak kupeckého místa i bezpečnost okolí –, a nebylo jim žádoucí ani tak pro rozšíření jejich postupu o takové místo, jako spíše proto, aby uspokojili Štrasburk a okolní místa, s nimiž Švédové politicky jednali se vši zdánlivou vlídností, aby si získali jejich náklonnost. A protože Horn užíval nejprve návrhů a potom hrozeb a protože poznával, že v pevnostech plných obyvatel jejich vůle vyvažuje moc posádky,

Hagenau se vzdává Švédům

poslal trubače s listy a vlídnými návrhy je vyzval k dohodě; a tak obyvatelé, vedeni strachem a touhou po klidu, svou slabostí a malou nadějí na pomoc, přijali švédskou posádku a donutili císařské k odchodu, jakkoli nespokojené, ovšem s nadějí, že je znovu vpustí, až je štěstí učiní pány pole a až se ukážou blízko

¹⁸ Záhloví dvou stran tisku v této části chybně uvádějí „Libro Quarto“.

¹⁹ Hofkirchen, Albrecht von (tisk „Albrecht baron d'Offchirchen“, hodnost „Luogotenente Maggiore“), císařský podplukovník, bratr Lorenze von Hofkirchen (viz Hofkirchen), který stál na saské a švédské straně.

²⁰ Jiří II. Hesensko-Darmstadtský (1605 – 11. 6. 1661 Darmstadt), lantkrabě, luterán a zeť saského kurfiřta Jana Jiřího I.; k císaři loajální, se Švédy se dohodl jen pod tlakem.

jejich města.

Frankenthal, hlavní pevnost Dolní Falce mezi Špýrem a Wormsem, byl v těchto dnech těsně obležen Švédy a zbaven naděje na pomoc. Proto pan „de Veralle“, Španěl, který tam byl velitelem, když zjistil, že jej už nemůže déle udržet, neboť zbraně byly všude jinde zaměstnány obranou vlastních států a nezůstávali lidé, s nimiž by se dalo táhnout do pole na této straně, a když poznal, jak prospívá zastírat věci laskavostí, nepomáhá-li k jejich dosažení síla, rozhodl se proměnit nutnost ve vynalézavost;

Smrt Fridricha, kurfiřta falckého

protože u císařského dvora ustavičně naléhal anglický vyslanec na navrácení tohoto místa a zbytku Falce, a Španělé ukazovali, že si cení uspokojení onoho krále a že jsou vůči němu dobře naladěni, aby si získali jeho přízeň pro zájmy Francie a Flander, odevzdali je 21. listopadu do rukou anglických důstojníků.²¹ Protože toto navrácení slibovalo falckým hrabatům návrat do státu a oněm lidem, dobře smýšlejícím vůči oněm knížatům, naději vrátit se pod jejich vládu, zmírnilo se zčásti hoře pocítené nad smrtí Fridricha, bývalého kurfiřta a krále českého, která nastala 29. listopadu v Mohuči po několika dnech horečky; byl to kníže tak mírných mravů, že ho všichni protestanté všeobecně milovali a postrádali.

V prvních letech ho štěstí velmi neslo, neboť kromě toho, že byl kurfiřtem říše a držel nejúrodnější a nejrozkošnější zemi Německa, zdálo se, že ostatní, jako by mu jeho štěstí záviděli, upírají oči jen na něho. Ale jak se tyto naše rozkoše obvykle tím více přibližují křehkosti a strastiplnosti, čím výše se v povýšenosti pozemských ctí zdvihají, tak i tento kníže, všude obklopen pokojnou nečinností, podporován uctívou a poslušnou vážností, posílen obávanou pravomocí, potěšen přibuzenstvím s Jakubem, králem Velké Británie,²² a krásou mimořádné dokonalosti své choti Alžběty,²³ s oporami v Německu i mimo ně, byl přece neklidem národů povolán na vyšší trůn, našeptáváním zainteresovaných přátel přemluven k větší velikosti, nestálými ministry poučen k širší vládě a konečně od manželky, která jako dcera krále toužila být také chotí krále, přiveden k tomu, aby si vsadil na hlavu korunu českou. Dal se svést k výstupu na onen vrchol, z něhož přišly zkázy celé oné šťastné říše s tak hroznými otřesy, že se jimi ještě chvěje mnoho zemí. Byl veselého vzhledu, snědé tváře, vyrovnané mysli, nakloněný k míru. Knížatům, jeho nezletilým synům, byl ustanoven za administrátora Ludvík Filip, falckrabě, jeho bratr.²⁴

Když teď Valdštejnovi a Trčkoví důstojníci shromáždili ve Slezsku dobrý počet Poláků, přešli k Nise, jejíž obyvatelé, většinou katolíci a dobře nakloněni císařské straně, nechťeli při této příležitosti déle skrývat svůj zlý úmysl proti protestantům, a proto se při jejich příchodu ihned vydali do rukou císařských. Brzy nato však dorazili Arnim a Duwall, a když v záloze rozsekali asi dvě stě Poláků, přivedli město znovu ke své poslušnosti spolu s Ratiboří a Lešnicí („Leschnitz“), místy v oderském kraji obehnanými starými hradbami, s nimiž Švédové zle nakládali a vyčítali jim spáchanou vzpouru proti jejich rodnému pánu. Mezi jiným byla posměšná bezbožnost, že vojáci bez jakékoli zřetelné bázně Boží a bez úcty ke svátostem a svatým páchali tu nedůstojnost, že hráli, jedli a zapalovali si tabákové dýmky u světél oltářů, zatímco kněží sloužili mše, a navíc si tím tabákem žertem připíjeli; počínání, které vyvolalo velkou nelibost u generálů, kteří nemohli zadržet vojenskou zpupnost žádným, byť přísným rozkazem.

Zatímco ve Slezsku probíhaly tyto věci, nebylo bez rozruchu ani ve Vestfálsku, kam vstoupil hrabě z Gronsfeldu s asi osmi tisíci vojáky, což způsobilo, že se tam přiblížili i Švédové. Proto kurfiřt kolínský, znepokojený touto blízkostí, dal jmenovanému hraběti vědět, že potřebuje pomoc, a ten se ihned vydal tím směrem přes Sauerland („Surland“) mezi Hesenskem a Vestfálskem, utábořil se pod Attendornem, aby tam vyčkal posily z Lucemburska, a bez otálení se potom přiblížil k Olpe, napadl je a dobyl. Pro tyto novoty se vévoda lüneburský a maršál Knyphausen vydali do jmenovaného Vestfálska, aby zabránili

²¹ Mínen je Frankenthal. Datum 21. 11. 1632 a předání anglickým důstojníkům ve švédských službách uvádí shodně i vydání z roku 1641; nezávisle se je ověřit nepodařilo.

²² Jakub I. (1566 – 27. 3. 1625), král anglický a skotský, otec Alžběty Stuartovny a tchán Fridricha Falckého.

²³ Alžběta Stuartovna (1596 – 13. 2. 1662 Londýn), dcera Jakuba I., manželka Fridricha Falckého, „zimní královna“ česká; po ztrátě Čech a Falce žila v exilu v Haagu.

²⁴ Ludvík Filip Falcko-Simmernský, bratr Fridricha V. Falckého.

Rakušanům v dalším postupu a vyhnali je z míst na Veseře; tím zmatený Gronsfeld, nemoha zároveň sloužit kurfiřtovi a hájit zemi, ponechal část vojska směrem ke Kolínu a s druhou se postavil Švédům ve Vestfálsku. Ale Baudissin, nadmíru toužící navštívit zemi onoho kurfiřta, aby si přisvojil kontribuce onoho nanejvýš bohatého města a zlaté poklady oněch prelátů, opíraje se o důvod, že císařští odtud dostávají lidi a munici k vedení války, vydal se tím směrem, vstoupil do vévodství Berg, dobyl „Aruillet“ a „Eiffel“ v zemi jülišské, pak vyplenil „Geresbein“²⁵ v zemi bergské a dobyl ztečí hrad „Saltembourg“. Když tam pak nezbývalo nic jiného než Düsseldorf, sídlo vévody neuburského, který ihned uprchl s celým svým dvorem do Jülichu, přiblížil se k vévodství „Monts“,²⁶ načež Kolínští, stále podezíravější, začali opevňovat Deutz, předměstí na druhé straně Rýna naproti městu. Protože to bylo proti kapitulacím neutrality, vzal si z toho Baudissin záminku, spojil své oddíly, vyrazil v noci 21. prosince spěšně proti Deutzu a s takovým nápojem jej napadl pěchotou dychtivou kořisti, že se ho zmocnil, ačkoli se obyvatelé, ozbrojení v počtu tisíce, odvážně bránili:

Švédský generál Baudissin vstupuje do kolínského kurfiřtství

většina byla rozsekána a zajata, ostatní se zachránili do kostela sv. Urbana, kde byli ihned obleženi. Pobyt tam však byl krátký, neboť katolíci, pálíce neustále proti jmenovanému předměstí z 24 děl, sráželi domy a bořili zdi tak, že Baudissin, když postřehl obtíže podniku, jakkoli po něm nadmíru toužil, ukázal, že chce vyhovět naléhání pana Pauwa („Pau“), holandského vyslance, aby se zavděčil spojeným stavům, jimž z důvodu státního nebylo vhod mít za sousedy mocnější, a proto nesouhlasily s tímto postupem Švédů; a dohodl se, že nejen opustí Deutz, ale vydá ještě Mülheim, nedaleké ohrazené místo. Když se tomu dalo průchod, sotva Švédové vyšli z Deutzu, přiběhla sem hrozivá kolínská chátka, a když chtěla vylít svůj hněv na jednoho švédského vojáka, který tam zůstal, ten, zoufaje si o život, se uchýlil do kostela a ihned zapálil prach, který vyhodil do povětří jmenovaný kostel sv. Urbana a asi 300 Kolínských. Kolín (Colonia Agrippina), tak nazvaný, protože se v něm narodila Agrippina, matka císaře Neronu, leží na levém břehu Rýna, směrem na sever nedaleko Nizozemí; je jedním z největších měst Německa, obehnan dvěma pásy hradeb, dvěma příkopy a více než osmdesáti věžemi, a spravuje se zákony a úředníky na způsob republiky.

Švédové upouštějí od pokusu o Kolín

Když Baudissin podle dohody holandského vyslance vyšel z Deutzu, Kolínští ihned začali to místo se vši pečlivostí opevňovat, a toužíce se zajistit proti žárlivosti, kterou pojali vůči Švédům, po domluvě s mohučským kurfiřtem, biskupem würzburgským a vévodou neuburským se společně rozhodli naverbovat lidi schopné jmenované Švédy vyhnat, a požádali také Gronsfelda, aby jim byl nápomocen. Ten jim poslal čtyři regimenty pěchoty a tři jízdní kompanie pod velením plukovníka „Vestphalena“, které byly ubytovány v Deutzu; do Kolína přišel rovněž baron „de Bouuroy“, Vlám, z Lucemburska se dvěma tisíci jezdci a dvěma pěšími regimenty a s jinými oddíly vojska odjinud; hrabě Jan Nasavský („Gio. di Nassau“), který již postoupil do jülišské země se šesti tisíci bojovníky, dostal od infantky rozkaz přejít také na pomoc kurfiřtovi. Proto, když se Baudissinovi nezdálo, že je čas, aby se mohl v oné zemi déle udržet, opustil ji úplně a ponechal si jen Andernach, místo na Rýně dosti silné, Landskron a „Saftembourg“, a když v nich zanechal přiměřenou posádku, stáhl se přes Rýn naproti městu Bonnu pod ochranu Siegburgu nad řekou Sieg, blízko jejího ústí do Rýna, a tam se zakopal, aby vyčkal lidí z Wetterau a odjinud.

Španělé mezitím postoupili pod Landskron a „Saftembourg“, zmocnili se jich a napadli pevnůstku, nově vystavěnou Švédy naproti městu Linzu nad Rýnem, ale bez užitku. Malý ostrůvek uprostřed Rýna jménem Nonnenwerth („Nounennert“), opevněný Švédy, byl rovněž dobyt v noci 3. února se ztrátou několika obránců, ačkoli jej Baudissin hned nato znovu dobyl a lépe opevnil; Španělé dále získali hrad Nürburg a „Eiffel“, náležející vévodovi z Aarschotu („Ariscot“). Gronsfeld, který rovněž přišel ke Kolínu, dobyl město Linz, obsazené Švédy, a Španělé, překročivše Rýn u Bonnu na lodích poslaných z Kolína, se za tím účelem spojili s Gronsfeldem; proto Baudissin, nevida se již schopen odolat, opevnil

²⁵ Patrně Gerresheim.

²⁶ Ztotožnění nejisté; míněno snad vévodství Berg, nebo Montjoie.

místa Siegburg a Andernach a stáhl se k Wetterau, aby přijal pomoc připravenou velkým kancléřem Oxenstiernou v Horním Německu.

Hrabě z Merode, který předtím odjel do Bruselu pro lidi a peníze a vrátil se do Kolína k velení katolického vojska v úřadu zesnulého hraběte z Pappenheimu, svou autoritou urovnal některé spory o přednost mezi hrabětem z Isenburgu²⁷ a plukovníkem „Vestphalenem“ a ihned poslal jmenovaného Isenburga k obléhání Andernachu. Protože v něm velel plukovník Rantzau („Ranzau“)²⁸ s tisícem udatných vojáků, útoky Rakušanů málo prospívaly, ba byli zčásti zahanbeni; když se pak dozvěděli o příchodu vévody birkenfeldského („Brichefeld“) a o porážce, kterou uštědřil plukovníku Hatzfeldtovi („Hafeld“),²⁹ bratru biskupa würzburského, zrušili obléhání Andernachu, z něhož pak Švédové odtáhli, když jej nejprve na více stranách otevřeli a pobořili.

Zatímco takto probíhaly záležitosti Německa, velký kancléř Oxenstierna, který převzal velení nad švédským vojskem a řízení rady konfederovaných, předvídaje, jak důležité je vyprostit Vestfálsko z útlu císařských, kteří se tam stále posilovali, dal provést odvod osmi tisíc bojovníků, z nichž část předal vévodovi Jiřímu Lüneburskému a část lantkraběti hesenskému, jednak aby jim dal možnost udržet jejich pevnosti, jednak aby zachoval ve věrnosti ona knížata spojená se zesnulým králem Gustavem, která by, kdyby zjistila, že věci nabírají jiný směr, snadno vedena vlastním zájmem změnila úmysl a přimkla se ke straně, s níž by si své panství lépe zajistila a ucelila; a dalších osm tisíc přidělil vévodovi Bernardu Výmarskému, aby přešel do Franků k podniku proti Bamberku, pro jejich zájmy velmi vhodnému.

Švédové pod Kronachem

K usnadnění jeho dobytí bylo třeba mít nejprve Kronach, místo na břehu Rodachu; Výmarský je napadl a ihned dobyl město, opuštěné slabou posádkou; ale pro statečnou a houževnatou obranu, kterou císařští vedli na hradě, se rozhodl od podniku upustit, protože se ukázal namáhavým a nadmíru obtížným.

Odtud se vydal pod Bamberk, odkud císařští, nejsouce dostatečně zásobeni, při zprávě o postupu Švédů spěšně vyšli k velkému zármutku obyvatel, způsobenému spíše tím, že jim vojáci odnesli všechno dobré, co měli, než jejich odchodem, a stáhli se do Forchheimu v téže provincii;

Bamberk obsazen Výmarským

ale plukovník „Bolach“ vyrazil za nimi s několika čerstvými jezdci a zadržel mnoho uprchlíků, kteří obtíženi zavazadly, dětmi a ženami nemohli zrychlit pochod jako vojáci bez břemen; Výmarský je pak propustil jako neužitečné, a aby dosvědčili ostatním bamberským obyvatelům, kteří utekli do Forchheimu, že se mají vrátit do své vlasti, kde nebudou nijak obtěžováni, povolal je dokonce veřejnými výnosy a pod přísnými tresty všechny ve lhůtě jednoho měsíce do jejich domovů.

Protože touto ztrátou zmizely obyvatelům Kronachu naděje, přistoupili i ke kapitulaci hradu; tím se usnadnil vstup do země a Švédové vydali plamenům Höchstadt a dobyli „Heriden“,³⁰ „Anbaur“³¹ a Eschenbach. Pro tento postup císařští velitelé oné provincie, shromáždění v Neumarktu pod velením plukovníka Jana z Werthu („Gio. de Vert“), zamýšleli přepadnout Švédy v „Arnbauru“, když byli první dubnovou nedělí na kázání; ale bez účinku, neboť to postřehla jízda vévody birkenfeldského a vrhla se na ně, čímž je přiměla litovat toho kroku, když jich tam zůstalo asi 200 vojáků mrtvých a několik důstojníků raněných, mezi nimi byl raněn i jmenovaný Werth. Výmarský dobyl ještě místa Eichstätt („Aichestad“) a Ellwangen („Eluuan“) a zahnal císařské až do nejzazších částí Falce směrem k Čechám.

Aldringen dobývá Gutzberg a Landsberg

²⁷ Patně Isenburg-Grenzau, Ernst hrabě z (1584–1664), velitel ve španělském Nizozemí.

²⁸ Rantzau, Josias (tisk „Ranzau“; 18. 10. 1609 Bothkamp, Holštýnsko – 14. 9. 1650 Paříž), tehdy plukovník ve švédských službách, od roku 1635 ve francouzské službě, roku 1645 maršál Francie. Některé prameny kladou jeho smrt na 4. 9. 1650.

²⁹ Hatzfeldt, Melchior von (tisk „Hafeld“; 20. 11. 1593 – 9. 1. 1658 Powitzko), císařský důstojník, později polní maršál, bratr würzburského biskupa Franze von Hatzfeld.

³⁰ Patně Herrieden.

³¹ Patně Auerbach v Horní Falci; níže tisk „Arnbaur“.

Císařští se mezitím pílí Aldringena, pod jehož vedením stáli, již doplnili na počet dostatečný k tažení ve Švábsku. Proto, když se Aldringenovi zdálo, že pro nepřítomnost Švédů zaměstnaných v Alsasku může něco získat, podnikl pokus o „Gutzberg“,³² ohrazené místo mezi Ulmem a Augsburgem, a za tři dny jej přivedl ke konci, jak krátce nato i Landsberg, místo většího významu v Bavorsku na hranicích Švábska; zbaveno potravin a munice a ze všech stran svíráno katolickým vojskem, muselo padnout ke škodě Švédů; tamní velící důstojníci zůstali zajatci a vojáci byli rozděleni mezi nejvíce prořídlé kompanie Rakušanů.

Tento postup Aldringena ve Švábsku nemálo znepokojil Horna, který se po dobytí všech oněch míst kromě Breisachu držel v Alsasku. Obávaje se, aby císařští nepronikli tak daleko, že by po znovuzískání Augsburgu ovládli i Memmingen, město významné, a odtud otevřenou cestou vstoupili do Württemberska, země bohaté a dosud vojsky nedotčené, v níž mohl svému vojsku slibovat občerstvení a udržení se ve Švábsku a v Alsasku, opevnil nejvýznamnější pevnosti v Alsasku ze strachu před Lotrinčany, kteří zůstali v počtu asi šesti tisíc směrem k Rambervillers („Rambruilla“) a kteří by se silnou posádkou Breisachu mohli oné provincii způsobit značné potíže, svěřil její střežení Otovi Ludvíkovi, rýnskému hraběti, překročil Rýn u „Sconau“³³ mezi Štrasburkem a Breisachem s osmi tisíci pěšáky a tisícem jezdců, dobyl Freiburg, místo s prostými hradbami v Breisgau, a vydal se k „Enghem“,³⁴ městečku na hranicích Švýcarů, aby se spojil s Banérem, který zůstal se čtyřmi tisíci vojáky v okolí Augsburgu, a se dvěma tisíci pěšáky a 600 jezdci vévody württemberského³⁵ a odvrátil Rakušany od útoku na Memmingen a Kempten;

Memmingen dobyt císařskými

ale pomoc přišla pozdě, neboť Memmingen, přivedený do krajnosti, musel kapitulovat na podmínky Bavorů, které pak nebyly dodrženy; ti zadrželi důstojníky jako zajatce a zatížili magistrát velkou kontribucí, a to pro jakási nepatřičná slova velitele a zástupců.

Kempten dobyt ztečí Rakušany

Kempten, který vydržel osm dní dělostřelbu, bez náspů a tím více utlačovaný císařskými, kteří tam po dobytí Memmingenu všichni přispěchali, byl dobyt ztečí a pod meč přišli všichni, kdo byli poznáni jako vojáci.

Mezitím několik jízdních kompanií vedených plukovníkem „Galbertem“ narazilo na „Plata“, švédského plukovníka, a když se strhla šarvátka, byli katolíci donuceni ustoupit, protože nepříteli přispěly na pomoc další oddíly, a ztratili jmenovaného „Galberta“ i jiné důstojníky a vojáky. Horn, když postřehl, že nemůže bojovat s Rakušany bez velké nevýhody, vydal se k Mindelheimu mezi Augsburgem a Memmingenem a dobyl jej bez odporu; a Aldringen, který se přiblížil ke Kaufbeuren mezi Augsburgem a Kemptenem na Wertachu,

Postup císařských a Švédů ve Švábsku

když se Hornovi Mindelheim vzdal, nepokládaje ono postavení za bezpečné, stáhl se do Bavorska, aby vyčkal Valdštejnovy pomoci. Horn vyrazil proti Kaufbeuren, vyrazil bránu petardou, překvapil je a donutil strážce, kteří se uchýlili do jednoho kouta města a bránili se barikádami a vozy postavenými napříč, vzdát se a dát se zapsat pod jeho korouhve.

Císařští v Breisachu, vidouce mezitím Horna vzdáleného z Alsaska a rýnského hraběte zaměstnaného kolem hradu Altkirch na hranicích Württemberska,³⁶ poslali několik sedláků pod záminkou, že nesou zboží na prodej do Neuenburgu na Rýně mezi Breisachem a Basilejí; ti vytasili ukryté zbraně proti těm několika pěšákům, kteří střežili bránu,

³² Patrně Günzburg.

³³ Snad Schönaue.

³⁴ Snad Engen.

³⁵ Patrně Eberhard III. Württemberský (16. 12. 1614 – 2. 7. 1674), vévoda württemberský, do roku 1633 za správy strýce Julia Fridricha; Württembersko se roku 1632 připojilo ke Švédům.

³⁶ Altkirch leží nedaleko hrabství Mömpelgard (Montbéliard), které tehdy patřilo Württembersku.

Neuenburg překvapen císařskými

zmocnili se strážnice a vpustili jízdu plukovníků „Montrenciho“ a „Aracourta“, kterou bylo celé město vyplněno a zpusťeno a mnoho mužů z posádky zabito. A protože vzdálených ran se obvykle málo bojí, Karel, vévoda lotrinský, vida Švédy odtáhlé z Alsaska, podněcován Španěly a netrpělivý, jak dopadne shromáždění protestantských krajů ohledně odškodnění nárokovaného na Saverne a Dachstein,

Tah vévody lotrinského proti Alsasku

postoupil na planiny za Rýnem, napadl tato místa a zmocnil se jich, protože je Švédové málo hlídali, neboť se nedomnívali, že by se vévoda pro slovo dané Francouzům měl pokusit o podobné novoty.

Hagenau překvapeno Rakušany

Také Hagenau bylo překvapeno císařskými s pomocí některých obyvatel města, kteří opili velitele, podplukovníka „Cronecha“, a většinu švédských velitelů víny plnými uspával a vydali město s velitelem a důstojníky Rakušanům, k tomu účelu tajně shromážděným nedaleko odtud.

Ale protože šťastné úspěchy pozvedají srdce k novým pokusům, sedláci ze Sundgau („Verdgau“) a z Altkirchu povstali proti Švédům, přepadli Pfirt („Pfitem“), zatkli jejich velitele, povraždili vojáky a se zajatci nakládali s velkou krutostí. Za to jim brzy odplatil rýnský hrabě, který přešel most u Štrasburku se svým jízdním regimentem a s jinými oddíly plukovníka „Harfa“, překvapil je v Mylhúzách („Mulhausen“) u Basileje, a když zapálil první domy vesnice, tak je vylekal, že se dali na útěk k pahorkům u Thannu; zčásti byli povražděni, zčásti zajati a zčásti upáleni. Díky tomuto úspěchu postoupil dále k Belfortu, místu na hranicích Lotrinska, donutil k ústupu Montecuccoliho, který tam postoupil se 600 jezdcí a padesáti dragouny, a když ještě napadl jiné ozbrojené sedláky v „Damescherch“, ³⁷ malé vesnici u Basileje, většinu jich rozsekal a 700 zajal, z nichž část byla pověšena na stromy a část zastřelena na nedalekém poli.

Zatímco byly záležitosti Alsaska v tomto stavu, Valdštejn, předvídaje škodu, kdyby byl vytlačen z míst ve Slezsku, poslal Gallase s částí vojska, municí a dělostřelectvem do oné provincie, aby tam odvrátil Sasy od započatého postupu, zatímco sám v Čechách urychloval doplnění vojska, peníze a opatření vhodná k vedení války; Gallasem byla přepadena a dobytá mnohá místa postrádající potřebné; o tomto tažení zpraveni, Sasové se vydali k hranici, a narazivše na několik kompanií Trčkových („Tersica“) u „Goltu“, ³⁸ místa na Vestřici, napadli je a zahnali na útěk se ztrátou asi 30 císařských.

Mezitím se plukovník Götz („Ghez“) s tisícem jezdců a osmi sty pěšáky přiblížil k Břehu mezi Olavou a Opolím na Odře, a když žádal průchod u onoho knížete, ³⁹ který mu jej, toužeje po neutralitě, odepřel, použil síly; když však poznal, že podnik je pro rychlou obranu měšťanů nesnadný, vrátil se do svého ubytování v Nise. Proto Arnim, který se s větší částí saského vojska zdržoval v Namyslově, místě za Vratislaví, obávaje se, že o to místo přijde, vyrazil tím směrem, aby si je zajistil posádkou svých lidí;

Břeh dobyt Sasy

ale když mu to kníže, trvaje stále na neutralitě, odmítl a on se ho chtěl zmocnit a přivezl tam děla, obyvatelé, zastrašení a naklonění spíše klidu než hluku zbraní, přemluvili svého pána, aby se s Arnimem dohodl, což se ihned stalo. Arnim pak sebral své lidi, spojil se s Duwallem („Tubal“) ⁴⁰ a oba se s vojskem čtrnácti tisíc bojovníků vydali proti Strzelinu a „Valsen“, ⁴¹ místům na řece Olavě, kde císařští při prvním pohledu na saské vojsko vytáhli do bitevního šiku, jako by se neodmítali utkat; když však viděli nevýhodu místa i počtu, ponechali část lidí ve Strzelinu, opustili „Valsen“ a s hlavní silou se stáhli do Grodkowa a Nisy. Arnim se proto vydal dobýt Strzelin; jeho posádka, majíc rozkaz opustit jej, kdyby

³⁷ Snad Dannemarie.

³⁸ Místo („Goltu“, níže „Goltz“) na řece Vestřici (Weistriz, Bystrzyca) se nepodařilo ztotožnit.

³⁹ Míneň je kníže Jan Kristián Břežský, který se snažil zachovat neutralitu.

⁴⁰ Tisk užívá grafii „Tubal“ i pro Taupadela; zde je míněn Duwall, jehož jméno tisk jinde píše „Dubald“.

⁴¹ Tisk píše jméno místa jednou „Valsen“, podruhé „Vansen“; ztotožnit se je nepodařilo.

jej nepřítel napadl, se marně pokusila o útěk, neboť ji obklíčila saská jízda, a většina vojáků byla zajata a odvedena do Olavy.

Dobytí Strzelinu pozvalo Švédy k získání Grodkowa mezi Nisou a Břehem; císařští se tam, sotva spatřili nepřátelské jezdce, stáhli do Nisy, aby neriskovali lidi v bitvě, a vyčkávali posil, které by bez střetnutí vyhnaly nepřátele z oněch míst.

Grodków opuštěn císařskými

Sasové však, nechtějící si dát příležitost vyklouznout z rukou, ihned napadli hradby s takovou prudkostí, že se obránci, nemající možnost odporu, vzdali a odtáhli jen s meči. Tíž císařští pak vstoupili do Nisy, místa lépe zásobeného, a rozhodli se hájit je až do posledního dechu: opatřili hradby, rozmístili děla a připravili se k dobré obraně. Proto Sasové, poznávše obtížnost útoků, místo oblehli.

Mezitím Horn, když dobyl Kaufbeuren, pronikl k Memmingenu a Kemptenu a 10. února je oblehl tak těsně, že se dostal až pod hradby; když se však dozvěděl, že se Aldringen posílil o čtyři tisíce Bavorů, překročil Lech a dobyl Mindelheim a Biberach, takže se mohl snadno vrhnout na Württembersko, zvedl se odtud a znovu překročil Dunaj u Munderkingenu mezi Ulmem a Riedlingenem. Obě vojska se pak postavila do bitevního šiku nedaleko Zwiefalten, městečka ve Švábsku, a když císařská jízda po několika šarvátkách, v nichž protestanti ztratili několik vozů se zavazadly, dvě korouhve a asi 50 vojáků, napadla švédskou, Horn, slabší silami, se stáhl k Münsingenu ve Württembersku na hranicích Švábska, zakopal se tam a vyčkával příchodu oddílů ubytovaných ve Württembersku, kterým už bylo nařizováno táhnout k němu; proto se Aldringen, pokládaje další postup za obtížný, zastavil u Memmingenu a rozmístil lidi po okolí.

Švédové překvapují „Semeringhen“ a zajímají plukovníka „Españi“

Mezitím rýnský hrabě a plukovník Schaffalitzky („Sciaualischi“), kteří přišli ke švédskému vojsku, byli zpraveni, že plukovník „Españi“ zaujal ubytování v „Semeringhem“;⁴² proto postoupili k „Bloching“, překročili Dunaj u Scheeru mezi Ulmem a Mengenem („Mulen“)⁴³ a nečekaně je napadli, rozsekali čtyři kompanie císařských a jmenovaného „Españi“ odvedli do zajetí.

Postup lantkraběte hesenského ve Vestfálsku

Válečné počínání v této části však nepřevyšovalo počínání lantkraběte hesenského ve Vestfálsku proti Gronsfeldovi a Bönninghausenovi („Benicausem“): když totiž narazil na císařské u Paderbornu, rozprášíl několik kompanií jmenovaného Gronsfelda, přešel do münsterského biskupství a napadl Dortmund mezi Rúrem a Lippou, který se, bez hradeb a se slabou posádkou, bez velkého odporu vzdal. Dobył Dorsten nad Lippou mezi Münsterem a Klevami, ponechal tam dostatečnou posádku pod velením plukovníka „del Vich“ a vydal se k Dülmenu v téže biskupství a k Halternu v téže provincii, a když je s malým odporem přemohl, zastavil se v Bocholtu, místě omývaném řekou „Bauer“,⁴⁴ která, vytékajíc v biskupství paderbornském, po krátkém toku ústí do Vesery.

Když nyní velký kancléř Oxenstierna poznal, že z toho, že mnoho vojsk válčí pod různými veliteli se stejnou pravomocí, vzniká nesvornost a spory o velení, svolal, aby dal nepořádkům tvar a zmatkům řád, sjezd spojených krajů do Heilbronn, svobodného města na Neckaru,

Sjezd v Heilbronn

kam se sjeli ministři knížat a spojených stavů: za krále Francie se zúčastnil pan de Feuquières („Fequieres“),⁴⁵ za Anglii milord Anstruther („Amstruder“),⁴⁶ za Švédsko velký kancléř Oxenstierna

⁴² Místa „Semeringhem“ a „Bloching“ se nepodařilo ztotožnit, stejně jako plukovníka „Españi“.

⁴³ Ztotožnění s Mengenem je nejisté.

⁴⁴ Řeku „Bauer“ se nepodařilo ztotožnit; údaj tisku, že teče z paderbornského biskupství do Vesery, na Bocholt nesedí.

⁴⁵ Feuquières, Manassès de Pas, markýz de (tisk „Fequieres“; 1590–1640), francouzský generálporučík a guvernér Verdunu, na sjezdu v Heilbronn zástupce Francie. Roku 1639 byl u Thionville poražen Piccolominim, raněn a zajat a na následky zranění v zajetí zemřel.

⁴⁶ Anstruther, sir Robert, anglický vyslanec na sjezdu v Heilbronn.

a rytíř Rasch („Rascio“), za Holandsko pan Pauw, dále vyslanci Saska, Braniborska a falckraběte, vévoda württemberský, hrabata z Hohenlohe a mnoho jiných pánů a zástupců knížat a stavů Německa. Sjezd byl tedy zahájen v březnu;⁴⁷ a zatímco se tam strojily nejvýhodnější plány k udržení velikosti protestantů, kurfiřti saský a braniborský, uváživše přítomné okolnosti, poznali, že je nutné rozhodnout se buď pokračovat ve válce všemi silami, nebo uzavřít mír, který Valdštejn s velkým naléháním znovu navrhl. Pozvali proto do Drážďan k poradě o této věci

Shromáždění protestantů v Drážďanech

dánského prince, který tehdy sloužil v saských vojscích, Arnima a ostatní přední velitele a ministry své strany, aby vynesli rozhodnutí o Valdštejnových návrzích. Ti, kdo souhlasili s dohodou, říkali, že se dosud vedla válka s malým užitekem a velkými náklady a nezískalo se nic jiného než jméno přítele švédského krále a to, že se vedla nákladná válka spíše k úlevě jiných a k velikosti cizinců než k prospěchu vlastního panství. Rozvážnými se nazývají ta knížata, která, předvídajíce hrozící zkázu, umějí jí předejít vhodnými prostředky. Dohod se nemá odmítat, když jejich přijetí přináší užitek a pověst. Čas nestojí stále v téže stavu, mění se, ba i lituje zanedbaných příležitostí; je třeba uvážit příčiny, pro něž byla válka podniknuta, i její cíl; štěstí zbraní, mnohdy omezené, opouští toho, kdo překračuje jeho meze; císařská velikost je již vysílána a v ní uhasly ony páry, které stoupaly z ctižádosti císařových ministrů; Švédové se dostali příliš daleko: není dobré dále je hrát na prsou; příliš touží po německých rozkoších; jednají s knížaty říše s příliš vysokými nároky: dva z nejmocnějších kurfiřtů se nemají sklánět před vůlí lidí, kteří vyšli z lesů a hor.

Porada protestantů o míru s císařem

Spojenectví mnohých se dlouho neudrží: každý má své zásady, takže mezi tolika míněními, povahami a zájmy těžko vzniká shoda. Prospěšnější je chopit se nabízené možnosti než se domáhat odepřené. Tyto důvody, vyložené jistými pošpanělstěly pány, živě pronikly do mysli kurfiřta, nakloněného k míru a zle naladěného vůči Oxenstiernovi a jiným švédským ministrům; neměly však sílu ho ohnout, neboť ostatní se postavili proti a ukazovali na závazek náboženství, na cíle císařských, na jejich minulé činy vůči onomu kurfiřtovi, na odměnu za jeho přátelství v podobě vpádu do jeho státu, který podnikl Tilly, na horlivost duchovních proti protestantům, a co vážilo víc, připomínali nedávno vydaný císařský edikt, obsahující navrácení statků církvím.

Saský kurfiřt se rozhoduje setrvat ve spolku se Švédskem

Ačkoli ho tedy na jedné straně vedla touha po míru a řevnivost vůči Oxenstiernovi a na druhé straně ho děsilo podezření, rozhodl se, aniž by odmítl jednání o dohodě, dát Valdštejnovi naději, a aniž by se přiklonil k návrhům Švédů, vzbudit v nich nedůvěru a upozornit je, aby s ním jednali opatrněji: podepsal k tomu účelu příměří na dva měsíce, vrátil se s lidmi do dřívějších ubytování a obnovil přerušovaná jednání o vyrovnání s císařem.

Zatímco Horn pobýval ve Švábsku a pustošil provincii, Aldringen nečekaně vyrazil s několika regimenty k Rainu, a když veliteli onoho místa znamením i lží namluvil, že jeho lidé jsou švédské oddíly vyslané k jakémusi přepadu proti císařským,

Rain překvapen Aldringenem

vstoupil za přízně husté mlhy bez prolití krve do onoho města a se zbytkem vojska se obrátil k Augsburgu v domnění, že i při jeho přepadení ho potká dobré štěstí; když však tento hrom dolehl k uším Horna, vydal se, aby takový záměr zmařil, se vši rychlostí tím směrem.

Nyní se v Miláně očekával příchod Ferdinanda, infanta španělského, bratra Katolického krále;⁴⁸ Španělé totiž zamýšleli poslat tohoto knížete ke správě Flander, neboť infantka Isabela byla ve

⁴⁷ Sjezd v Heilbronně zasedal od 18. 3. do 23. 4. 1633.

⁴⁸ Ferdinand, kardinál-infant (1609–1641), třetí syn Filipa III. a mladší bratr Filipa IV., od dětství kardinál a arcibiskup toledský; roku 1634 zvítězil nad Švédy u Nördlingenu, později byl místodržícím ve Španělském Nizozemí. Zemřel 9. 11. 1641 v Bruselu.

vysokém věku a oněm národům se nelíbila správa španělských ministrů. A protože bylo třeba, aby měl k proniknutí do oněch provincií lidi schopné otevřít si cestu, posílit vojska a dodat váhy jeho pověsti, dostal vévoda z Ferie, guvernér Milánského státu, podle rozkazů ze Španělska kromě odvodů Lombardů a Neapolitanců povolení od císaře a od arcivévodkyně Klaudie⁴⁹ z Innsbrucku odvést dva tisíce pěšáků v Německu, obnovit regiment hraběte z Altempsu⁵⁰ a najímat lidi podle své vůle.

Francouzi, kteří se tehdy rovněž nacházeli v Rétii, dbající na bezpečnost oněch průsmyků, jejichž obsazení nebylo pro Španěly obtížné díky srozumění s některými jejich ministry, a zvláště s předními muži Dolního Engadinu, nejenže dokončili

Francouzi se opevňují v Rétii

zákopy ve St. Luzisteigu („Steich“), průsmyku, kudy se sestupuje z Rétie do Švábska, ale navrhli navíc královskou pevnost o čtyřech baštách na Rýně nedaleko Maienfeldu; a panu du Landé,⁵¹ vyslanci Nejkrásnějšího krále v Churu, byly poslány značné sumy peněz, aby udržel ony Ligy ve věrnosti a zčásti uspokojil nedoplatky, které oni páni požadovali.

Výmarský, který se po dobytí Bamberku a Kronachu celé ty dny zdržoval v ubytováních bez novot podstatného významu, se utábořil s asi osmi tisíci vojáky kolem Steinachu mezi Chebem a Kronachem, aby zkrotl nájezdy Chorvatů a jiné císařské jízdy v okolí Chebu, a poslal část jízdy z Horní Falce, aby projížděla krajem a zjistila počínání císařských, kteří, v oněch místech početně ve výhodě, dávali najevo, že se pokusí o nějaké novoty; sám pak se zbytkem lidí šel za ní, aby se spojil s Hornem a znovu přešel do Bavorska; onen kurfiřt však, zpraven o záměru, neopomněl vyslat mnoho korouhví vojáků k hranicím Švábska.

Výmarský chtěl dříve, než dorazí k Dunaji, vyhovět žádostem, které mu mnohokrát předložila norimberská rada, přivedená k velkému nedostatku potravin a k nouzi v obchodě; odebral se proto do onoho města, kde byl přijat s velkou poctou; jeho jízdě se nepoštěstilo narazit na jiné než na pět kompanií Chorvatů, které se staly kořistí švédských mečů.

Na druhé straně Horn, ujištěn o přiblížování Výmarského, vytáhl i on z augsburského okrsku a dal se cestou k Donauwörthu, aby provedl dohodnuté spojení;

Rain znovu dobyl Švédy

protože však pro švédské zájmy mělo velký význam znovu mít Rain jako místo dobré polohy, pomýšlel cestou na jeho dobytí; přivedl tam vojsko, zřídil tři baterie proti nové pevnůstce nad řekou a přemohl ji; a když pak dostal na posilu několik regimentů, které mu poslal Výmarský, ještě více urychlil útok, takže Bavoři, kteří velkými kroky táhli na pomoc a na něž obránci čekali, nemohli včas dorazit a obránci se museli pro nedostatek munice vzdát k nemalému zahanbení vojáků, kterým obvykle víc vadí být silní a nemoci bojovat než bojovat, být slabí.

Birkenfeld („Brichtfeld“), který se zvedl z Wetterau a mířil podporovat Baudissinovy záměry, se přiblížil k Montabauru, ohrazenému místu mezi řekami Sieg a Lahn, které ústí do Rýna nad Kolínem, a pozdraviv je několika ranami z děl, dobyl je; tím probuzený Merode, který byl v zemích onoho kurfiřtství, aby verboval lidi ve službách katolické Ligy, překročil s třemi tisíci jezdci a pěti tisíci pěšáky Rýn a vydal se k Siegburgu, aby zmařil nejen záměry Baudissina a Birkenfelda, ale aby také vypudil Švédy z uchvácených ubytování v onom okolí.

V tomto čase skončil sjezd v Heilbronn, kde bylo uzavřeno, že kurfiřti a spojená knížata zůstanou sjednoceni, dokud nebude navraceno, co jim Rakušané vzali, obnoveny zákony a výsady měst v říši

Usnesení sjezdu v Heilbronn

a dáno zadostiučinění švédské koruně za to, co vynaložila ve službě spojenců; a každý slíbil, že nikdy

⁴⁹ Klaudie Medicejská, arcivévodkyně, vdova po arcivévodovi Leopoldovi V., sídlila v Innsbrucku.

⁵⁰ Altemps je italská podoba jména vorarlberských hrabat z Hohenemsu; o kterého člena rodu jde, se nepodařilo určit.

⁵¹ Landé de Siqueville, Joab-Gilbert du (tisk „Landé“), francouzský vyslanec v Graubündenu a maréchal de camp.

nebude vést jednání ani uzavírat oddělené dohody bez souhlasu ostatních spojenců. A protože se poznalo, že je třeba, aby tělo tohoto svazu mělo hlavu, která by je řídila, byla zvolena rada dvanácti zástupců, aby byla nápomocna Oxenstiernovi, který bude jejím ředitelem a generálem švédských zbraní; ta měla obstarávat veřejné potřeby a rozhodovat o výpravách ve společném zájmu a mělo v ní být devět radních německého národa a tři ze Švédska.

Na tomto shromáždění se také jednalo o tom, jak uskutečnit švédskou a německou společnost spojených krajů pro plavbu lodí do Indií, jejímž původcem byl Willem Usselincx („Gugelmo Vsselinx“)⁵² z Antverp; a k jejímu uskutečnění by se bylo rádo přistoupilo,

Jedná se o zřízení společnosti pro Indie ve Švédsku, ale bez účinku

kdyby proti tomu nebylo působilo mnoho ohledů, mezi jinými malá ochota poddaných cestovat do oněch končin, protože se měli uplatnit jinde, a malé potěšení, jaké z takové novoty měli Holanďané, kteří, majíce se za pány oněch moří, by neradi viděli, aby se zvětšovali jiní tam, kde oni kladli základy své monarchie.

Když teď Alsasko Hornovým odchodem⁵³ zůstalo nemálo oslabeno na lidech, zdálo se, že Montecuccoli, posílený v Breisachu posádkami okolních měst a míst, dříve dobytých Hornem, každým dnem více postupuje: hned přepadá ubytování, hned znepokojuje okolní posádky, hned projíždí krajem a připravuje se svézt úrodu oné provincie do jmenované pevnosti, jejíž zachování jakožto útočiště Alsaska a Švábska a nanejvýš důležitého průsmyku císař nanejvýš bedlivě střežil.

Počínání hraběte Montecuccoliho v Alsasku

Když tedy Švédové poznali, jak prospěšné je pro jejich zájmy mít onu zemi volně v držení a zajistit se ze strany Rýna, rozhodli se v podniku pokračovat a – zatímco se v Sasku jednalo o mír, Valdštejn se chystal k výpravě do pole, v Bavorsku se otálelo a z Milána se připravovaly posily a pomoc císaři – usilovat o jeho provedení, aby pak šťastně obrátili zbraně tam, kde by bylo větší potřeby.

Když byl tento návrat do Alsaska ustanoven, bylo za první cíl útoku určeno Hagenau, protože podněcovalo vévodu lotrinského ke zbrojení ve prospěch císaře a překáželo obchodu měšťanů spřáteleného Štrasburku, který si zasloužil pomoc, neboť na něm záležela bezpečnost a hojnost onoho okolí, velmi důležitá k otevření vstupu do onoho kraje.

A když Oxenstierna poznal, že se nehodí spotřebovávat lidi na dobývání pevností, zatímco se protivníci posilují v poli, na němž se nakonec měly spory rozhodnout, připomněl kapitánům, aby své vojáky šetřili, jak nejvíce mohou; a vévoda birkenfeldský, který pro příchod císařských s Merodem a Gronsfeldem nemohl postupovat, a tím spíše, že holandské stavy neviděly rády další postup švédských zbraní v oněch končinách,

Hagenau a Philippsburg obleženy Švédy

byl vyslán k dobytí zmíněného Hagenau; a protože níže na břehu Rýna, míli od Špýru, zůstával Philippsburg, odkud ustavičně vycházeli Rakušané pustošit okolní místa Falce a Württemberska, byl pověřen plukovník Schmidberg („Scemidberg“),⁵⁴ německý kavalír, aby se se svými lidmi a s lidmi plukovníka Abela Mody,⁵⁵ Holanďana, vydal k onomu podniku.

Ačkoli Montecuccoli zjistil, že se tato bouře má vybit na jeho straně, neustoupil přece od obvyklé stálosti: vytáhl z Breisachu a slabost sil nahradil dobrou myslí. Projel několik míst, vyplnil je, rozsekal ubytování sta nepřátelských jezdců, dobyl hrad Rötteln („Rutel“) na kopci u Basileje a se 700 pěšáky a 500 jezdci pronikl až na dohled Freiburgu v Breisgau; a byl by jej i dobyl, kdyby městu nebyl přispěchal

⁵² Usselincx, Willem (1567–1647), zakladatel švédské Jižní společnosti.

⁵³ Tisk má „per la perdita dell'Horno“ (ztrátou Horna), boloňské vydání z roku 1641 správně „partita“ (odchodem); jde o tiskovou chybu. Horn odtáhl z Alsaska do Švábska.

⁵⁴ Schmidberg, Ludwig von (1594 Weißenburg – 1657), švédský plukovník; Philippsburg dobyl v lednu 1634.

⁵⁵ Moda, Abel, plukovník; Priorato ho označuje za Holanďana, jinde je uváděn jako Švéd.

na pomoc rýnský hrabě, nanejvýš horlivý v provádění, a nedonutil Montecuccoliho k ústupu se ztrátou asi 50 vojáků a se zraněním několika důstojníků.

Na druhé straně se císařští doplnili na úctyhodný počet směrem ke Svídnici ve Slezsku a s malými překážkami postupovali v oné provincii; když však z ubytování vytáhli saští lidé, zdálo se, že ochladli a že spíše chystají své záměry v očekávání Valdštejnova výjezdu do pole; ten, když učinil převeliké přípravy děl, munice a jiných válečných strojů, odjel z Prahy;

Zlé znamení při Valdštejnově odjezdu z Prahy

při tom výjezdu se, ačkoli bylo nebe jasné, nečekaně strhla nadmíru hrozná bouře s větrem, deštěm a krupobitím, a téže noci, když byl ubytován v „Baudis“,⁵⁶ vypukl v onom místě oheň, většina místa shořela na popel a uhořelo velké množství vozů a zvířat; tato zázračná událost byla vykládána jako nepříliš dobré znamení pro jeho štěstí. Když pak přešel do Hradce Králové v Čechách na Labi, provedl přehlídku vojska o 140 praporech pěchoty⁵⁷ a 180 korouhvích jízdy s dvaceti osmi těžkými děly a dvěma tisíci dobře zásobených vozů, a zde je rozdělil: poslal Holka se sedmi tisíci vojáky k Chebu, aby se postavil vévodovi Vilému Výmarskému, který postupoval z oné strany se šesti tisíci bojovníky; a to bylo na počátku května.

Na tyto zprávy saský kurfiřt shromáždil lidi rozptýlené na hranicích Čech, spojil je s braniborskými a jinými lidmi švédské koruny pod velením Duwalla a poslal je k Nise, aby sledovali počínání císařských, kteří, táhnouce s 16 tisíci bojovníky, očekávali nedaleko onoho města Valdštejna; ten se zastavil v „Goltz“, místě blízko Vestřice, aby vyčkal zbytku císařského vojska, ubytovaného po Čechách, a některých odpovědí od saského dvora ohledně míru, o němž s ním stále udržoval jednání.

Pro toto Valdštejnovu prodlení a pro vzrůst, jehož švédské zbraně každým dnem nabývaly na hranicích Bavorska, nařídil kurfiřt, obávaje se nějaké pohromy, svězt obilí, seno a to nejlepší z movitostí z měst a vesnic do míst a pevností, aby Švédové nenašli čím se živit a aby jejich záměry, zbavené toho, co potřebovali k pobytu, zůstaly zmařeny. A Aldringen se zbytkem rakouského vojska se utábořil kolem Mnichova a opevnil se v oné části, aby tam vyčkal pomoci, kterou mu pro takový případ slíbil Valdštejn.

Výmarský však, ačkoli měl po spojení s Hornem asi patnáct tisíc bojovníků, zpraven o postupu Holka k Chebu, poslal ihned několik jízdních regimentů k Eichstättu, aby sledovaly Holkovy úmysly a podpořily vévodu Viléma, jeho bratra, a sám postoupil mezi Donauwörth a Rain, aby si zajistil ona postavení. Horn sestoupil k Augsburgu a rýnský hrabě se s jízdou vrátil do Alsaska, aby oblehl Breisach.

Zatímco se takto bojovalo v Německu, Holanďané nepřestávali s přípravami, ba každým dnem mocnější a s posíleným vojskem dávali najevo, že vyrazí k nějakému pozoruhodnému podniku; a jejich zbraně byly tím významnější, že Španělé, stále více zaměstnaní válkou v Německu a pomocí císaři, jehož velikost a autoritu museli z každého ohledu podporovat, si z té příčiny velmi oslabili pokladny a rozdělili síly;

Mírová jednání Španělů se stavy Holandska

proto se spíše snažili zajistit se mírovými jednáními než silou zbraní. K tomu účelu a k vyjednání příměří byli vysláni zástupci Brabantska a Maastrichtu k principi Oranžskému, který o tom zpravil Stavy, zvláště v Haagu pány z „Hauella“ a z „Herestein Baumont“;⁵⁸ za tím účelem vedli toto jednání s Holanďany vévoda z Aarschotu z rodu Arenbergů a arcibiskup mechelenský; všechno však přišlo vniveč, neboť Francouzi, které taková dohoda znepokojovala ze všeho nejvíc, dali skrze pana de Charnacé („Sciarnasse“), vyslance Francie v Haagu, vylíčit lsti Španělů: projevují-li sklon k míru, nepochází to z touhy po klidu, nýbrž z úmyslu lépe narušit klid jiných a po nějaké události příznivé pro jejich záměry tím více obnovit válku; nemá se proto odmítat příležitost rozšířit onu vládu, která

⁵⁶ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁵⁷ Číslo praporů je v tisku nejisté.

⁵⁸ Pány „Hauella“ a „Herestein Baumont“ se nepodařilo ztotožnit.

by se, kdyby tato příznivá chvíle propadla, za Mázu nerozšířila. Republiky se nezvětšují jinak než ve sporech jiných: zahálka je vždy nepřítelem jednoty. Ne všichni měšťané a národy se umějí udržet v míru, a zvláště ne ten, kdo se narodil ve zbrani a byl živen v útrapách. Vždy se ukazuje jako škodlivé pro veřejný klid, jsou-li duchové nečinní. Ze zahálky se rodí občanské rozbroje; nic jiného nesvídá myšlenky k veřejné svobodě více než žárlivá obava, že by ji mohli ztratit. Ať tedy pokračují ve válce, k jejímuž udržení by Francouzi vynaložili zbraně, radu a peníze ve službách oné republiky, již nikdy neodkládali svou pomoc v jejích útrapách a nejnaléhavějších potřebách. K těmto francouzským přemlouváním se přidávaly i podněty Švédů, kteří, aby neméně rozbili toto jednání škodlivé jejich zájmům, se přičiňovali skrze pana Camerariuse, švédského vyslance v Haagu; a co mělo větší účinnost než cokoli jiného, vlastní zájem oněch Stavů, jimž válka přinášela velký užitek a kteří o tom měli zrale uvažovat: mír jim totiž nemohl přinést větší zisk, protože by ustal příliv cizinců, kteří s příležitostí války přinášejí do oněch provincií peníze, a spotřebovali by sílu svazu v soukromých rozbrojích, které se obvykle rodí ze zahálky. Kdyby pak přestalo přicházet zlato Francie, Anglie a odjinud, které jim vydrží dobrou část vojska, vyplývalo by z toho kromě škody, kterou by z takového nedostatku utrpěli, i to, že bez oněch pomoci, musejíce i v míru udržovat nesčetné posádky v pevnostech a na lodích, jimiž střeží moře a mnoho řek, by jim náklad války bez zisků byl v míru jen o málo užitečnější, s velkou újmou vlastních zájmů i pověsti; bylo proto uzavřeno nové ujednání s Francouzi o pokračování ve válce, jímž byla jejich pomoc rozmnožena o novou tercii pěšáků pod týmž panem de Charnacé, který brzy přeplul moře, a o dobrou sumu peněz každý rok na část nákladů oné republiky;

Obléhání Rheinbergu

a jednomyslně se rozhodli přistoupit k dobytí Rheinbergu, pevnosti na Rýně, vhodné k rozšíření o větší zisky. K tomu účelu vytáhl princ Oranžský do pole, a když se 15. května rozložil kolem ní, započal práce na bateriích a zdatně ji svíral; v té době markýz d'Aytona,⁵⁹ Španěl z rodu Moncada, generál ve Flandrech, vida, jakou škodou byla ztráta maastrichtského průchodu jak pro spojení s Německem, tak pro nanejvýš důležitá místa v Geldernu a Jülichu, vedl vojsko k Máze, a předstíraje, že sleduje počínání Oranžského, opevnil ostrov Stevensweert tak, že jej za několik měsíců učinil nedobytným, a dvěma lodními mosty přes dvě ramena Mázy, která jej objímala, tam zřídil nanejvýš důležitý průchod, jak se později ukázalo.

Holand'ané dobývají Rheinberg

Mezitím Holand'ané pokračovali v obléhání Rheinbergu a po měsíci donutili ono místo ke kapitulaci;⁶⁰ Oranžský v něm obnovil pobořená opevnění, uložil tam přiměřenou posádku a vrátil se k Nijmegenu, aby odtud vyrazil k novým podnikům.

Sasové, poznávající, že jsou slabší než Valdštejnovy přípravy, rozhodli se stáhnout k Odře, aby se nezavázali k nevýhodné bitvě, před jejíž ztrátou, která by s sebou nesla mnoho škod, se pečlivě chránili; a aby Rakušanům nezůstala možnost se v oné zemi živit, odvezli vojsko, děla, munici a potraviny z měst, míst a vesnic do nejsilnějších míst, a co nemohli odvézt, strávili ohněm, aby císařští, nenacházejíce potravu pro sebe a pro svou jízdu, změnili úmysl a stáhli se, aniž by pokoušeli štěstí.

Výmarský a Horn, vycítivše, že se proti nim žene Holk, a obávající se, aby, uzavření v Bavorsku, nezůstali sevření mezi císařskými a Bavory, postoupili k řece „Parr“⁶¹ a utábořili se mezi Řeznem a Ambergem v eichstättském biskupství; toto místo se dostalo do jejich moci po několika dnech vytrvalé obrany vedené z hradu.

Valdštejn, setrvávaje stále v touze po míru se Saskem, obnovil jednání s mírnějšími návrhy skrze vévodu Františka Albrechta Sasko-Lauenburského („Alberto di Sassen Lauenbourg“) u kurfiřta, který, ač stále

⁵⁹ Aytona, Francisco de Moncada, markýz d' (tisk „d'Ayttona“; † 17. 8. 1635 Goch, podle jiného údaje 10. 8. 1635), španělský generál ve Flandrech.

⁶⁰ Rheinberg kapituloval 2. 6. 1633 (podle nového kalendáře), posádka odtáhla 4. 6.

⁶¹ Snad řeka Paar. Údaj tisku, že tábor ležel mezi Řeznem a Ambergem v eichstättském biskupství, je zeměpisně nesrozumitelný.

nakloněn k vyrovnání, avšak přiměřenému jeho chuti, podepsal ještě příměří na další dva měsíce; to pak uplynulo bez účinku pro nemírnost nároků onoho knížete, jehož prvním cílem bylo, aby byl odvolán edikt vydaný proti držitelům církevních statků.

V tomto čase se mezi Chebem a Řeznem ukazovali císařští vedení Holkem; proto se Švédové, poznávající obtíže, na něž by narazili, kdyby zůstávali v poli, stáhli k Donauwörthu, kde zapálili mnoho vesnic a zaujali ubytování v místech, jež leží od západu k jihu mezi Donauwörthem a Würzburgem.

Konec Knihy páté.

Kniha šestá

Souhrn. Líčí se počínání a postup Švédů v Alsasku; začátek obléhání Breisachu, sestup Francouzů do Rétie, dobytí Heidelbergu („Hågdelsbeig“); postup Bavorů; mírová jednání obnovená Valdštejnem se saským kurfiřtem, jeho vyjednávání a neplodné výsledky; srozumění hraběte Cratze se Švédy, jeho útěk z Ingolstadtu; záměry Španělů ohledně přátelství vévody lotrinského, porážka, kterou Švédové uštědřili Lotrinčanům, vstup Francouzů do Lotrinska. Setkání francouzského krále s kardinálem lotrinským v Pont-à-Mousson; bitva u Hamelnu mezi Švédy a císařskými; obléhání Kostnice; roztržky mezi Švýcary kvůli obléhání Kostnice; podezření Španělů vůči některým italským knížatům; jednání regenta Villaniho s vévodou parmským; podezření vévody Karla Mantovského ohledně infantky Markéty Savojské; tažení vévody z Ferie do Německa; pomoc Kostnici a vyproštění Breisachu z obležení.

Rok 1633.

Neuenburg dobyt hrabětem rýnským.

Jak si protestanti díky příznivému štěstí pyšně počínali v poli, tak katolíci, sklíčení minulými pohromami, hleděli zajistit se v nejvlastnějších postaveních. Tehdy rýnský hrabě po návratu do Alsaska zatlačil Montecuccoliho a uzavřel ho v Breisachu, a pozvedaje stále více mysl k zisku tak důležitého místa, rozhodl se vyhnat císařské z Neuenburgu, místa na Rýně směrem k Helvetii, odkud jim bylo možno dodávat potraviny, nesnadno získatelné od Švýcarů, kteří, majíce za zásadu vlády opatřovat peníze a udržovat je ve svých státech, snadno se podvolují žádostem provázeným zlatem. Přitáhl k němu rychle, a obránci proto po šesti dnech boje, učinivše zadost vojenské povinnosti, odtáhli se zbraněmi a zavazadly. Montecuccoli však postřehl, že se pro slabé zásoby potravin a píce obléhání Breisachu nemůže vyhnout; ponechal si proto ne více než tři sta nejlepších koní a zbytek propustil, aby odešel do okolí Lindau vyčkat pomoci očekávané z Milána a z Bavorska, jejíž příchod ho povzbuzoval, aby obležení vytrvale snášel. Odjeli tedy v červnu s asi šesti sty jezdci markýz Cornelio Bentivoglio a Vilém Bádenský („Gughelmo di Bada“)¹ a stáhli se do okolí Überlingenu, aby tam vyčkali příchodu španělského vojska z Itálie a spojili se s ním.

Když se Neuenburg vzdal a od Breisachu až po Basilej nezbylo nic jiného v rakouské poddanosti, vystavěli Švédové nedaleko od tohoto místa na Rýně pevnůstku v řece, aby zabránili plavbě k Breisachu, a pro větší bezpečnost se rozhodli též k podniku na Waldshut, Laufenburg, Säckingen a Rheinfelden, čtyři místa na Rýně. A ačkoli veškerá politika od této myšlenky zrazovala pro spolek, který má rakouský dům se Švýcary, jež jsou na jeho základě povinni zabránit každé křivdě vůči těmto čtyřem místům a jiným na Bodamském jezeře, přece, ujištění jistými protestantskými veliteli a vévodou de Rohan,² který tehdy pobýval za francouzského krále v Curychu, že od protestantských kantonů dostanou spíše tajnou podporu než nepřátelství, překročili Rýn u Neuenburgu, přešli basilejským územím,

Čtyři lesní města dobytá Švédy.

přitáhli pod Säckingen a Waldshut, slabé na hradbách, ihned je dobyli a napadli Rheinfelden, který opakovanými ranami z děl donutili za šest dní se vzdát; jeho příkladu následoval za tři dny i Laufenburg.

Mladý Pappenheim („Poppenhain“), syn lantkraběte ze Stühlingenu,³ tehdy velitel v Radolfzellu

¹ Patrně Vilém, markrabě bádensko-bádenský (1593–1677), roku 1633 velitel císařských v Horním Alsasku; níže jako „markrabě bádenský“. Nezaměňovat s markrabětem durlašským, který stál na švédské straně.

² Rohan, Henri II., vévoda de (21. 8. 1579 Blain – 13. 4. 1638 Königsfelden), od roku 1603 vévoda a pair Francie, Sullyho zeť, ve dvacátých letech vůdce hugenotských povstání, v letech 1635–1637 francouzský velitel ve Valtellině, autor Mémoires a Le Parfait Capitaine. Těžce raněn 28. 2. 1638 u Rheinfeldenu, kde bojoval jako dobrovolník ve vojsku Bernarda Výmarského, zemřel na následky zranění v klášteře Königsfelden; pohřben v ženevské katedrále sv. Petra.

³ Lantkrabětem ze Stühlingenu byl tehdy Maxmilián z Pappenheimu († 1639); jméno jeho syna, který padl roku 1633 u Hohenstoffeln, se nepodařilo zjistit. Nejde o syna generála Gottfrieda Heinricha z Pappenheimu ani zřejmě o mladého hraběte Pappenheima, velitele Wülzburgu, o němž byla řeč v Knize třetí.

(„Cell“),⁴ zpraven o příchodu císařských⁵ do onoho okolí, vyrazil do pole s částí posádky a s lidmi ubytovanými v okolí a napadl hrad „Stofel“⁶ na vrcholu vysokého kopce v kraji mezi Radolfzellem a Schaffhausenem. Tam, když obhlížel jakési barikády, byl zabit mušketovou ranou k velkému zármutku vojáků, kteří se v rozkvetlém jaru jeho činů těšili, že v něm zdědí druhého Gottfrieda Pappenheima.

Na druhé straně oblehl vévoda württemberský se šesti tisíci pěšáky a osmi sty jezdci Villingen na hranicích Švábska v hrabství Baar poblíž Schwarzwaltu čili Černého lesa, místo pro jeho zájmy nemalého významu:

Villingen obležen vévodou württemberským.

neboť osm set pěšáků a 300 jezdců, kteří tam byli posádkou, častými výpady znepokojovalo celé okolí k velké škodě a zděšení poddaných; a škoda byla tím citelnější, že okolní místa patřila pod vévodovu pravomoc a jejich obyvatelé z nich nevycházeli bez škody nebo velmi velkého strachu: tito vojáci totiž jako tolik vyhnanců bez jakéhokoli strachu využívali všech příležitostí překvapit okolní místa; ale nebáli se Rakušané Württemberčanů jakožto venkovanů ve zbrani málo zběhlých, a vysmívajíce se jim, drželi je odvážnými výpady v povzdálí a s velkou slávou udržovali tu pevnost věrnou císaři.

Jakmile markrabě bádenský dostal zprávu o kapitulaci Rheinfeldenu a o pochodu rýnského hraběte proti sobě, opustil bez meškání s pěchotou ubikace v Mulhouse a v „Kreben“,⁷ ustoupil do Kostnice a odtud se přes jezero přepravil do Lindau; jízdu rozmístil k Überlingenu, Ravensburgu a Memmingenu, aby tam vyčkala a pak se spojila s vojskem, které se pilně připravovalo v Lombardii.

Montecuccoli, ze všech stran obklíčený nepřáteli, neztratil nic ze statečnosti svého srdce, nýbrž přepadl v „Bissinghen“⁸ ubikaci dvou švédských jezdeckých setnin, většinu jich rozsekal na kusy a vrátil se do pevnosti s několika povozy a čtyřiceti zajatci; ty pak propustili, neboť nebylo třeba lidí, kteří by spotřebovávali střelivo a zásoby, jež se měly šetřit jen pro obránce.

„Calambac“,⁹ podplukovník hraběte Nasavského, Němec, který zůstal velet v Colmaru, rozhněván špatným zacházením se svými, pomýšlel na pomstu. Přitáhl se čtyřmi sty jezdci a sedmi sty pěšími k Breisachu, rozmístil se v jakýchsi hustých lesících nedaleko odtud, a předstíraje, že doprovází nějaké kupce do Schlettstadtu, poslal oddíl svých lidí, aby se proháněl na dohled císařských hlídek, a to právě v poledne druhého svátku svatodušního, šestnáctého května.¹⁰ Montecuccoli byl tou dobou na obědě u Schauenburga („Sciamburg“), kde se podle německého obyčeje hodovalo; když mu byla novinka oznámena, vyrazil, hnán svou odvahou a povzbuzen předchozím zdarem, spěšně s většinou velitelů, dvěma sty pěšími a právě tolika jezdci a odvážně napadl Švédy. Ti ustupovali, aby ho vlákali do léčky, a on se za nimi pustil tak daleko, že když záloha vyrazila a vojáci převlečení za sedláky mu zatarasili cestu vozy, které k tomu účelu přivezli, vrhli se na něj tak zuřivě, že hrabě, ač vykonal vše, co obrana štědrému kapitánovi dovoluje, byl koněm zanesen na bažinatou louku, utřil tři rány z mušket a dvě rány mečem a padl do zajetí.¹¹

Smrt hraběte Ernesta Montecuccoliho.

Byl pak odvezen do Colmaru a tam, sužován navíc žalem, že se v takovém stavu ocitl tam, kde nedávno

⁴ Patrně Radolfzell.

⁵ Tak tisk; smysl žádá spíše Švédy nebo Württemberské.

⁶ Patrně Hohenstoffeln v Hegau; níže „Stoffel“.

⁷ Místo v Horním Alsasku poblíž Mulhouse se nepodařilo ztotožnit.

⁸ Patrně totéž místo, které tisk níže nazývá „Bissin“; snad Biesheim u Breisachu.

⁹ Ztotožnit se nepodařilo. Nejde o Moritze Pensena von Caldenbach (viz Pensen von Caldenbach), jehož tisk píše stejně, neboť ten padl roku 1631.

¹⁰ Druhý svátek svatodušní připadl roku 1633 skutečně na 16. května.

¹¹ Svatodušní pondělí připadlo roku 1633 na 16. 5. Podle jiného podání byl Montecuccoli zraněn a zajat v boji s rýnským hrabětem Otou Ludvíkem (rány do stehna a do hlavy, prý nesmrtelné) a zemřel 17. 6. 1633 v Colmaru na sklíčenost a padoucnici; podle Dizionario biografico degli Italiani byl zraněn a zajat při výpadu, „snad ve skutečné léčce“, a zemřel 18. 7. 1633 v Ensisheimu.

velel, i malou nadějí na výkupné, sedmnáctého června skonal.

Tato porážka a ztráta tak udatného bojovníka, bolestná pro město i pro vojáky, byla s nemalým zármutkem přijata celým císařským dvorem; mrzela však i samotné Švédy, a zvláště „Calambaca“, který se chlubil, že má v zajetí jednoho z nejvážnějších císařových kapitánů, a prohlásil, že by ho byl vykoupil vlastní krví. Ernesto Montecuccoli pocházel z předních modenských rodů; od mládí se věnoval zbraním, prošel všemi vojenskými hodnostmi a dosáhl nakonec úřadu generála dělostřelectva Ferdinanda Druhého a velitele jeho vojsk v Alsasku. Byl velmi mírného vzezření, laskavých mravů a vlídného chování, takže kdo s ním jednal, nemohl se necítit jeho dlužníkem; a nebylo by v Německu kapitána, který by ho předčil rozumem, kdyby štěstí bylo chtělo jeho ctnostem vévodit.

Tím tedy ještě více vzrostla odvaha „Calambaca“; přiblížil se k pevnosti a ubytoval se se šesti sty pěšími a čtyřmi sty jezdci v „Bissin“, vesnici nedaleko od toho místa. Totéž učinil markrabě durlašský, který sloužil ve švédském žoldu a tehdy spravoval Breisgau: s tolika lidmi, kolik mohl vytáhnout z okolních posádek, se postavil z druhé strany nedaleko pevnosti a ubytoval se mezi cestami na Freiburg a Rötteln. Zde začalo první obléhání Breisachu Švédy.

Když se rýnský hrabě zmocnil výše zmíněných míst, zbýval ještě hrad „Stoffel“; přitáhl k němu, za dva dny jej zdolal a vévodovi württemberskému k libosti jej dal zbořit.

Postup Švédů.

Potom, uváživ, jaký prospěch mohli Švédové mít ze získání Villingenu, obléhaného württemberskými kapitány, vydal se tím směrem s úmyslem podnik provést a lidi tam zaměstnaných pak použít k jiným podnikům; ale zatímco táhl, byl novou zprávou ze strachu před vévodou lotrinským odvolán do Alsaska a se všemi svými lidmi se spěšně přesunul na posilu markraběte durlašského; totéž učinil z druhé strany jeho bratr hrabě Filip¹² s lidmi vytaženými z okolních ubikací a posádek a společně se dali do důležitého podniku proti Breisachu.

Francouzské posily táhnou do Rétie.

Protože se nyní vojsko shromážděné Španěly ve státě milánském chystalo přejít do Německa na pomoc Alsasku a Francouzi se obávali, že by při průchodu Valtellinou mohli Španělé s pomocí některých straníků pomýšlet na přepadení průsmyků Rétie, bylo do těch končin vysláno třicet dva francouzských pěších setnin a dvě jezdecké, aby se s takovými posilami lépe bdělo nad udržením těch průsmyků, jichž si Francouzi velice cenili, znajíce důležitost spojení státu milánského s Německem. Velet jim dostal od dvora rozkaz Henri, vévoda de Rohan, který se tam měl ihned přesunout; a ačkoli se věřilo, že sestoupí do Valtelliny, aby Španělům průchod znesnadnil, neměl k tomu ani rozkaz, ani dostatek lidí, neboť ty setniny byly tak zeslabené,¹³ že všechny dohromady nečítaly ani osm set pěších skutečně přítomných: jednak proto, že Francouzi ještě neměli v úmyslu se Španělskem roztrhnout, protože vévoda orleánský byl ve španělských rukou, což byla překážka vážné povahy, jednak proto, že pokládali za dobré, aby se italské provincie vyčerpaly o vojsko a stát milánský se oslabil, aby pak při první příležitosti k roztržce měli při žádoucím podniku větší výhodu, až tehdy uzavřou průsmyky Valtelliny. A to byly mezi příčinami, pro které odkládali splnění slibů daných Švédům a Graubündenským.

Císařští rovněž v těchto nynějších zvratech vytrvale drželi Heidelberg, hlavní město Dolní Falce, který byl několik měsíců předtím obléhán Švédy.

Heidelberg překvapen Švédy.

Rýnský hrabě Vilém,¹⁴ který velel vojsku před ním, viděl, že každé další prodlení velmi ubírá na lesku jeho slávy, neboť při příchodu vojska z Itálie by byl snadno donucen ustoupit s velkou škodou pro své věci a ku prospěchu Rakušanů, kteří by pod ochranou jeho vojska mohli táhnout po Württembersku

¹² Patrně Jan Filip, rýnský hrabě ze Salm-Kyrburgu, bratr Otty Ludvíka; ztotožnění nejisté.

¹³ Tisk má „stimat“ (vážené); smysl žádá „scemate“ (zeslabené), patrně jde o tiskovou chybu.

¹⁴ Ztotožnit se nepodařilo. Dobyť Heidelbergu Švédy (květen–červen 1633) bývá spojováno s rýnským hrabětem Otto Ludvíkem nebo s jeho příbuznými.

a po Falci; rozhodl se tedy, kde nestačily síly, použít důvtipu a posloužit si lstí. Udržoval tajné spojení s některými obyvateli toho města, nepříznivě nakloněnými císařské straně, prostřednictvím jednoho bubeníka, který, jak bývá zvykem při vykupování zajatců, chodil z tábora do města a zpět; a když byl úder domluven, dal nenadále v noci převézt přes řeku několik vybraných vojáků pod vedením plukovníka Abela Mody. Ti, přijati spoluviníky, obsadili předměstí směrem k rovině, vpustili do něho své druhy a zajali mnoho bavorských důstojníků a vojáků; ostatní se uchýlili do zámku. Proti němu bylo z hory „Loup“¹⁵ namířeno dělostřelectvo a otevřeny přibližovací zákopy, a netrvalo dlouho a zámek, zbaven potravin i pomoci, se vzdal; tři sta Němců, kteří jej střežili pod velením podplukovníka „Hartemberga“, z něho pátého června vytáhlo, a toužící zůstat v poli, dali se naverbovat pod švédské prapory.

Ale jestliže v Alsasku postupovali Švédové, ve Slezsku nezapomněli císařští: přepadli totiž ubikaci Sasů, mnoho jich rozsekali na kusy, mnoho dalších zajali a odnesli si dobrou kořist. V týchž dnech zajalo rovněž asi čtyři sta Chorvatů ve Švábsku čtyřicet vozů se zbožím, které jely z Augsburgu do Ulmu.

Když bavorský kurfiřt viděl, že Výmarský a Horn z jeho země vytáhli, pomýšlel vypudit nepřátele z Neuburgu, který, ležící na Dunaji mezi Donauwörthem a Ingolstadtem, držel celý okolní kraj v nemalých obavách; jeho dobytím by nejen nesl zbraně do boku Donauwörthu, ale se zesílenou posádkou by v něm držel Švédy v ustavičném podezření a krotil jejich výpady. Vytáhl proto s vojskem z Mnichova a spolu s Aldringenem se objevil před těmi hradbami, odkud byli uvítáni mnoha dělovými ranami, neboť posádka, povzbuzená Hornem, který se na tyto zprávy odpoutal od své ubikace, u Donauwörthu přešel Dunaj a spěchal jí na pomoc, bránila ty nedokončené hradby s pozoruhodnou rázností. Jeho záměr se však nezdařil, neboť posádka, nesmírně tísněná Aldringenem, který se již začínal stydět, že s takovými silami tak dlouho prodlévá před místem, jež každý z mnoha důvodů pokládal za ztracené, se musela vzdát dřív, než Horn pomoc uskutečnil.

Když se jednání o příměří mezi Španěly a Holanďany rozplynula bez výsledku, věnoval se princ Oranžský přípravám potřebným k vytažení do pole a k podniku proti Rheinbergu; ten, ležící na Rýně mezi Weselem a Orsoy, nejen držel v kontribuci celý okolní kraj, ale velmi poškozoval plavbu a obchod holandských a západofríských kupců s Německem. Když princ shromáždil svá vojska v okolí Nijmegenu, objevil se jedenáctého června před tímto místem, rozdělil vojsko do čtyř ubikací pod velením pánů z Brederode, hraběte Mořice Nasavského a hraběte Solmse a sám se utábořil naproti jedné pevnůstce nedaleko od města, pod krytem malého pahorku; pánu z Diedemu, guvernérovi Weselu, nařídil, aby s deseti pěšími a šesti jezdeckými setninami obsadil postavení za řekou a zřídil tam baterii o šesti dělech; a když bylo ze všech stran započato s obkličovacím valem a otevřeny přibližovací zákopy, bylo sedmáctého město zuřivě napadeno ze čtyř stran. Na tuto zprávu shromáždil markýz d'Aytona vojáků z okolních krajů, díky dorozumění, které tam měl generálporučík jízdy Luca Cayro,¹⁶ přešel bez odporu Mázu u Maaseiku a utábořil se mezi Montfortem a „Siuensuders“¹⁷ podél Mázy s úmyslem město osvobodit, anebo nějakou diverzí přinutit Oranžského, aby od podniku upustil. Hraběte de la Motterie pak poslal s osmi tisíci bojovníky do Lucemburska z obavy, že by z té strany mohli zaútočit Švédové s pomocí Francouzů; ten postavil most přes Mázu u Seilles mezi Namurem a Huy, čímž vzbudil u hraběte „Groerlecha“, guvernéra zmíněného Huy, velké podezření, že má nějaký záměr na to místo. Protože tedy on i vévoda de Bouillon bděli nad bezpečností okolních míst, vyšel každý d'Aytonův pokus naprázdno, a Rheinberg, Holanďany stále těsněji sevřený, se druhého června vzdal.¹⁸ Guvernér, pán ze „Sybeeche, Diesdorff“,¹⁹ z něho vytáhl s posádkou za podmínek dobré války a byl doprovázen až do Namuru, kde byl z rozkazu markýze d'Aytony zatčen a odvezen na antverpský zámek.

¹⁵ Vrch nad Heidelbergem, snad Königstuhl nebo Gaisberg; ztotožnění nejisté.

¹⁶ Patrně Lucas Cairo, generálporučík španělské jízdy v Nizozemí.

¹⁷ Patrně Stevensweert.

¹⁸ Obléhání Rheinbergu začalo 13.–16. 5. 1633, kapitulace byla 2. 6. 1633 (nový kalendář) a posádka odtáhla 4. 6. Data 11. 6. (zde v tisku) a 2. 7. (v moderní literatuře) jsou zřejmě o měsíc posunutá; boloňské vydání z roku 1641 data na tomto místě neuvádí.

¹⁹ Ztotožnit se nepodařilo; čárka v tisku může oddělovat dvě jména nebo jméno a statek.

Princ Oranžský, když Rheinberg opatřil vším potřebným k jeho udržení, vytáhl koncem června s vojskem k Brabantsku a utábořil se u Boxelu. Španělé zůstali zčásti ve Stevensweertu pod velením vévody z Lermy,²⁰ aby tamní opevnění rozšířili, část odtáhla do Diestu a zbytek se stáhl do Flander, aby se ze všech stran chránili před Holanďany, kteří, posílení asi šesti tisíci švédskými bojovníky, jež vedl generál „Milander“,²¹ měli velmi skvělé vojsko.

Ve Slezsku stála dosud císařská a saská vojska proti sobě. Valdštejn si uvědomoval, že k žádoucímu cíli, vypudit cizince z Říše, nemůže dospět jiným nástrojem než smírem se Saskem; dobře totiž poznával, že bez dobrého dorozumění s tímto knížetem není možné vrátit císařským zbraním jejich dřívější lesk a osvobodit Německo od cizích vpádů, neboť ten kníže se svou kvetoucí zemí a značným vojskem ležel po boku Čech, království ze všech stran otevřeného, které museli císařští buď střežit silným jádrem vojska, nebo je vydat na milost kurfiřtským zbraním; tak či onak byly císařské síly rozděleny a nemohly se ani pustit do větších výbojů, ani se pevně bránit na všech stranách. Znovu tedy jednal o mír a navrhl nové příměří, které kurfiřt přijal, protože velmi prospívalo jeho zájmům, neboť císařské zbraně byly daleko početnější než jeho; a předstíraje, že očekává odpovědi z Vídně, zaměstnával mysl kurfiřta a jeho rádčů (které si naklonil penězi) okázalou úctou, kterou jim projevoval.

Když se Horn od několika uprchlíků dozvěděl, že bavorský konvoj s mnoha vozy potravin táhne do Neumarktu, aby to místo zásobil, vyhoupl se se vši pílí do třmenů a hnál se za ním; dostihl jej, rozprášil několik setnin chorvatského doprovodu, odňal jim zásoby a přitáhl k tomu městu, proti němuž na vhodných místech rozestavil děla. Obránci se tam několik dní houževnatě bránili, nakonec však, vidouce Švédy připravené k prudkému útoku a obávající se, že s městem ztratí i život, vytáhli, a Švédové byli vpuštěni dovnitř.

Vojsku bavorského kurfiřta velel v té době hrabě Cratz, válkami protřelý, rodem z Lucemburska.²² Ten byl nespokojen s Valdštejnem pro soukromé neshody a neméně se svým pánem – vévoda totiž za tehdejších okolností, kdy musel zdáním zakrývat veškerou vnitřní nenávisť, kterou k Valdštejnovi choval, nepokládal za dobré ponechat velení vojska v rukou muže, kterého Valdštejn nadmíru nenáviděl, a proto ho z pole odvolal a držel ho jen při správě Ingolstadtu, zatímco vojsko pod jeho velením táhlo do pole –, a navíc pokořen jednáním nepříznivě nakloněných ministrů, rozhodl se přivést své soky k lítosti.

Dorozuměl se proto s Hornem prostřednictvím svého trubače, který pod záminkou vykupování zajatců chodil z jedné strany na druhou a zpět, a dal mu vědět, že si přeje rozmluvu s někým důvěryhodným o velmi důležité věci. Horn mu za několik dní poslal svého trubače, jemuž hrabě odhalil, že jsa nepoctivě nakládán Valdštejnem a chladně uznáván svým pánem pro to, co bylo řečeno výše, rozhodl se z té služby odejít a nebýt už podroben přetvářce, a že proto zamýšlí vydat Švédům Ingolstadt. Trubač, ctižádostivý ukázat se dobrým vyjednávačem ve věci takové váhy, velmi pozvedl Cratzovo srdce skvělými nadějemi; a protože se v těch dnech očekávalo několik setnin z Holkových vojsk, které měly vystřídat část posádky, domluvil se Cratz s trubačem, že vyrozumí Horna, aby se v noci před dnem jejich očekávaného příchodu přiblížil; on pak, namluvív ostatním důstojníkům, že jsou to očekávání, je vpustí do města.

Pokus Švédů na Ingolstadt.

Trubač, muž zkušený, porozuměl řeči, kterou k němu Cratz vedl, i způsobu, jak se měla tato žádoucí věc provést, a podrobně o všem zpravil Horna. Tomu se Cratzův záměr zalíbil, a pokládaje domluvu za vhodnou a proveditelnou, vyrozuměl hraběte, že ve stanovenou noc pošle potřebné lidi, a sdělil záměr plukovníku Bernardu „Sciaudischovi“,²³ aby na sebe vzal provedení podniku. Ten vybral tisíc jezdců

²⁰ Francisco Gómez de Sandoval y Padilla, 2. vévoda z Lermy (VII. 1598 Madrid – 11. nebo 13. 11. 1635 Brusel), vnuk slavného Lermy a syn vévody z Uceda, od roku 1633 generální maestre de campo ve Flandrech. Nejde o jeho děda Francisca Gómeze de Sandoval y Rojas, vévodu z Lermy (1553–1625).

²¹ Patrně Peter Holzapfel zvaný Melander, tehdy hesenský generál; údaj tisku o šesti tisících švédských vojácích se nepodařilo ověřit.

²² Cratz se narodil v Engersu v Porýní. Podle jiných údajů se v květnu 1633 pokusil vydat Ingolstadt Bernardu Sasko-Výmarskému, nikoli Hornovi.

²³ Snad Bernhard Schaffalitzky von Muckodell (viz Schaffalitzky); ztotožnění nejisté.

a dva tisíce pěších a tajně a v pravou chvíli se objevil před branami třináctého května. Ale téhož večera dorazily bavorské oddíly, které na zprávu o blízkosti Švédů urychlily pochod, a byly vpuštěny do města; při příchodu Švédů pojali důstojníci takové podezření, že ačkoli Cratz naléhal, aby byli vpuštěni, a tvrdil, že jsou to další vojáci posláni k novému podniku a k větší posile, nechťeli svolit, aby se v době války a v noci otevřely brány tak důležitého místa tolika lidem, kterých nebylo tak naléhavě zapotřebí, aby se nemohlo počkat do rána. Když tedy hrabě viděl, že úder selhal, vyšel z pevnosti pod záminkou, že on a několik dalších vojáků jdou ty lidi prohlédnout, a odešel se Švédy do Hornova tábora, kde byl přijat s velkou poctou; a protože knížata mají velký prospěch z kapitánů, kteří sloužili nepříteli, neboť se od nich dozvídají o jeho postupu a úmyslech, a dobrým zacházením s nimi lákají i jiné k témuž rozhodnutí, a protože Cratz byl muž velký a ve vojenských věcech velmi zběhlý, byl jmenován polním maršálem toho vojska.

Nové Cratzovo rozhodnutí bylo podivuhodné, neboť vždy platil za muže neporušitelné věrnosti, a dalo mnohým k přemýšlení, protože se jim zdálo nemožné, že by nemohl vydat Švédům město, v němž vládl, a kromě toho způsobit jiné značné škody; a otevřelo oči těm, kdo někoho urazí a pak mu ponechají možnost se pomstít, aniž se obávají převeliké škody, kterou lze od takového člověka očekávat; neboť od špatných dojmů nelze nikdy doufat v dobré účinky.

Když tento pokus nevyšel a Holk postupoval k „Vilsbourgu“,²⁴ poslal Výmarský, aby mu zabránil v podniku proti Neumarktu, ke Wolfsteinu čtyři tisíce vojáků s plukovníkem „Platem“; některé jejich setniny se střetly s Chorvaty a šarvátkovaly s nimi, a po velké srážce s nerozhodným výsledkem zahynulo na obou stranách asi sto vojáků. Obležení v Breisachu mezitím neochabovali a podnikali různé výpady, hned na této, hned na oné straně Rýna, vždy však spíše odvážně než šťastně.

Vévoda lotrinský mezitím shromáždil sbor o osmi tisících bojovnících, veden onou důvěrou, která touze zvětšuje záměry, ačkoli ho Španělé varovali, aby se zdržel novot, dokud oni nedorazí.

*Lotrinské zbraně u Rýna.*²⁵

Až by se s nimi vévoda spojil, mínili Španělé nejen vypudit odtamtud Švédy, ale vstoupit do Lotrinska a bránit to vévodství před francouzským vpádem, což pro ně byla věc velké váhy: přenesením svých zbraní do té země totiž doufali nejen zabránit Francouzům ve vstupu, ale usadit své posádky v Nancy, v La Mothe a v dalších nejlepších pevnostech té země, stát se neomezenými pány vůle toho knížete, aby při jakékoli roztržce s Francií otevřeli tudy vstup německým vojskům, zajistili a zkrátili si cestu z Německa, Itálie a Burgundska do Flander a pojistili se proti dalším pokusům Francouzů, jichž se velice obávali. Vévoda, zneklidněn radou těch, kdo ctižádostivě chtěli ukázat statečnost svých mečů dřív, než by se na slávě podíleli Španělé, dal se přemluvit, aby vrhl své vojsko do Alsaska a přinutil Švédy zrušit obléhání Hagenau. Někteří tvrdí, že k tomu byl vévoda pokoutně podněcován kýmsi závislým na Francii, aby Francouzi, poruší-li on sliby dané králi, měli důvod obsadit mu zemi dřív, než do ní Španělé vkročí.

To Francouze velice znepokojovalo, neboť kdyby se tam Španělé uhnízdili s posilami z Flander, Německa, Burgundska a Itálie, a snad i s nějakou podporou neklidných Francouzů, snadno by drželi hranice toho království v ustavičném strachu, a nepřátelé koruny a Richelieuovy vlády, podněcováni tímto útočištěm, by snad méně dbali povinné úcty ke králi a snadno by projevíli svůj zlý úmysl; takže by Francie byla na každé z těchto stran obklíčena španělskými zbraněmi, znepokojována pikly rebelů a francouzské zbraně by byly rozvráceny rozsáhlými podniky císařských, a kdyby se válka živila v Lotrinsku, zůstaly by snad Artois, Alsasko a Franche-Comté války ušetřeny.

Bitva mezi Lotrinčany a Švédy u Hagenau.

Za velmi prudkého větru a deště zaútočili Lotrinčané desátého srpna²⁶ tak odvážně na švédské vojáky, kteří na tyto zprávy postoupili k Pfaffenhofenu, že při prvních srážkách se jezdecký pluk „Rosauův“,²⁷

²⁴ Místo se nepodařilo ztotožnit; snad Vilseck v Horní Falci nebo Vilsbiburg.

²⁵ Postranní nadpisek zní v tisku „Loro armi al Rhen“; jeho smysl je nejasný.

²⁶ Bitva u Pfaffenhofenu bývá kladena také na 11. srpna 1633.

²⁷ Patrně Reinhold von Rosen, plukovník jízdy ve švédské službě; ztotožnění nejisté.

vyděšený a zaskočený zuřivostí lotrinských jezdců, obrátil a svým ústupem zastrašil i ostatní, čímž dal příležitost ke značné škodě pro své. A ta by snadno nastala, kdyby lotrinští velitelé byli schopnější a kdyby plukovníci Rantzau („Ransau“) a „VViston“, zkušené muže, kteří měli nad těmi lidmi velení, nebyli při té příležitosti (kdy tam nebyl Birkenfeld, který měl na starosti to obléhání) prokázali statečnost a svou obratnost ve válečných úskocích: rychle totiž zahnali několik koní do lesa, kam jejich vojáci prchali, a rozšířili hlas, že tam je hlavní síla nepřátel, a že tedy nezbývá jiná naděje na záchranu než obrátit se na druhou stranu, obsazenou jen nemnoha nepřáteli; a když se tato představa vtiskla do sklíčených srdcí, hnali se tryskem proti hlavní síle Lotrinčanů v naději, že tam bude záchrana snazší a otevřenější. A tím povzbuzeni pronikli tak daleko, že strach, který prve sídlil v nich, přešel na protivníky; ti, zmateni tak podivným rozhodnutím a pokládajíce je za zoufalý zbrklý čin, obrátili se zády, a když je Švédové, ovšem bázlivě, pronásledovali, zůstala velká část z nich v rozvratu v zajetí, mezi nimi pán z „Florenuille“, Lotrinčan, a pán z „Vincourt“ a páni ze „Sanbeuf“ a z Liancourtu, Francouzi z vojsk vévody orleánského. Na obou stranách padlo asi 800 mužů a Lotrinčané tam zanechali šest děl a sto vozů zavazadel a střeliva. Rakušany to mrzelo víc než samého vévodu, neboť z toho dobře viděli, že francouzský král získá příležitost vytáhnout se zbraněmi proti Lotrinsku a předejít jejich příchodu, takže když jejich záměry byly zmateny, mohli si od sil toho vévody, uvrženého do záhuby tímto svým neopatrným rozhodnutím, slibovat málo prospěchu, ba spíše mnoho škody; neboť každý zisk Francie byl ztrátou Španělska.

Útěk několika jezdeckých setnin „Rosauových“, které se uchýlily do Štrasburku, dal vzniknout tak zlověstné zprávě a přinesl tamnímu lidu takové zděšení, že když se o tom doneslo do švédského tábora před Breisachem, vyhlásil se poplach a chystali se zrušit obléhání a pospíšet druhům na pomoc; vtom však dorazila pravda o vítězství, právě když se začínalo s odchodem, utěšila rozrušené mysl, vyjasnila zachmuřená čela všech a z radosti dala zahmít dělům a vyprázdnit mnoho nádob vína.²⁸

Francouzům se mezitím ještě jasněji odhalil zlý úmysl vévody lotrinského setrvat v dorozumění s Rakušany a postupovat nepřátelsky proti spojencům: pohrdl královými napomenutími, porušil sliby, které rok předtím podepsal Nejkréšťanštějšímu králi, a s nepřáteli Francie kul pikle té koruny velmi škodlivé; a zvláště vyšel najevo sňatek uzavřený mezi vévodou orleánským a princeznou Markétou, vévodovou sestrou, v rozporu se základními zákony království, které knížatům krve zakazují brát si manželku bez souhlasu koruny; a protože se ten sňatek opíral o převelice vážné tajemství,²⁹ velmi to rozhořčovalo mysl Francouzů. Zdálo se jim tedy, že je čas, aby měli oprávněný důvod ohradit se proti vévodovu jednání, zcela odlišnému od slibů, a již déle neodkládat provedení, tím spíše, že z Milána už vytáhl tím směrem vévoda z Ferie s vojskem se záměrem, aby po osvobození Breisachu vstoupil první do pevností té země, a podáváje si ruku s Flandry, Burgundskem a Německem, uvedl podniky Francouzů do velkých nesnází.

Francouzský král nařídil pánu de Saint-Chaumont z rodu Mitte, aby se s vojskem odebral do okolí Met a bděl nad jednáním vévody lotrinského; pána de Bussy³⁰ ponechal jako guvernéra v Trevíru s dostatečnými posádkami jak v něm, tak ve všech ostatních místech kurfiřtství. Saint-Chaumont dorazil do metského biskupství právě v době, kdy se udála věc u Hagenau, a poslal o ní kurýra ke dvoru, který byl ohledně vévodových novot ve velkých pochybnostech; když se však král o této porážce dozvěděl a usoudil, že je jí vévoda velmi oslaben, vydal se ihned s kardinálem Richelieuem, maršálem de La Force a gardovým plukem k Lotrinsku a nařídil Saint-Chaumontovi vstoupit do téhož vévodství, ovšem bez nepřátelství, pokud je nezačne vévoda. Když král koncem srpna dorazil do Pont-à-Mousson, města v Lotrinsku na Mosele, vévoda se se svými vojsky stáhl k Remiremontu, celou rodinu ponechal v Nancy a třicátého srpna poslal do Pont-à-Mousson svého bratra.³¹ Ten, přijat králem s projevy přízně, jej vroucími prosbami žádal o odpuštění všeho zlého, čeho se bratr dopustil, a o ohled k té zemi, která

²⁸ Tisk má „cantar“ (zpívat); překlad se drží předpokládaného smyslu.

²⁹ Tisk „Misterio“: míněna je buď svátost manželství, nebo utajení, neboť sňatek byl uzavřen tajně.

³⁰ Patrně z rodu de Lameth, pánů de Bussy; osobu se nepodařilo určit.

³¹ Mikuláš František Lotrinský (1609 – 25. 1. 1670), mladší bratr Karla IV., od roku 1627 kardinál (dále v textu „kardinál“). V lednu 1634 se mu Karel vzdal vlády; Mikuláš František pak složil kardinálskou hodnost a oženil se se sestřenicí Klaudíí.

se chtěla spíše odevzdat pod jeho královskou ochranu, než pokoušet jeho hněv. Král kardinála zdvořile vyslechl a odpověděl mu, že se vévoda, jeho bratr, bez příčiny sám vrhl do nejhorších rad a tolikrát krále svými sliby oklamal, že už není čas mu věřit; vyložil mu svůj úmysl, že dokud trvají nynější pohyby v Německu, chce se zajistit jeho pevnostmi a mít v rukou princeznu Markétu; učiní-li to vévoda dobrovolně, dá mu poznat účinky své shovívavosti.

Na tato naléhání se kardinál snažil obratnými omluvami zmírnit králův hněv a zachránit se z očividného nebezpečí; ale málo mu to pomohlo, neboť všechny úskoky, jimiž chtěl věc odkládat, dokud se neobjeví španělské posily, byly prohlédnuty. Vida se tedy ze všech stran obklíčen francouzskými zbraněmi, pomoc vzdálenou a sliby Španělů málo proveditelné, svolil, že ihned propustí najaté vojsko, postará se, aby se princezna Markéta odevzdala do králových rukou, a úplně se odpoutá od rakouského spojení; a tak bylo dohodnuto.

Postup Švédů.³²

Vévoda však i po této dohodě budil u Francouzů nemalé podezření, neboť odzbrojení prováděl laxně a ani se nezdálo, že by se chtěl odpoutat od oddanosti císaři; a král byl ještě více rozhněván útekem princezny, která v těch dnech, převlečená za lovcce, vyjela z Nancy v kočáře, jenž měl propustku od Saint-Chaumontovy ubikace, ve vzdálenosti dvou mil vzala čerstvé koně až do Thionville, místa v Lucembursku, a šťastně dorazila do Flander, kde byla s mimořádnou poctou přijata královnou matkou, infantkou a vévodou orleánským. Rozhodl se proto král mít Nancy bezpodmínečně v rukou, aby se pojistil vévodovou věrností a nemusel se už obávat úkladů, o nichž dobře předvídal, že se na této straně kují, aby Francii trápily.

Obléhání Nancy.

Dal postoupit vojsku, které čítalo asi deset tisíc vojáků, sám se odebral před Nancy a vzal si ubikaci v Laneuveville, míli od města na cestě, která vede do Saint-Nicolas; maršálové de La Force a Saint-Chaumont jako generálové, pan de La Meilleraye („della Migliare“),³³ velmistr dělostřelectva, a markýzové de Nesle („Neela“) a de La Force jako polní maršálové byli se zbytkem vojsk rozloženi kolem pevnosti, aniž došlo k jakémukoli dalšímu nepřátelskému činu na jedné či druhé straně, kromě obklíčovacího valu, který sám král začal od své ubikace k ubikaci La Forceově.

Rozmluva kardinála Richelieua s vévodou lotrinským v Charmes.

Ale kardinál Richelieu, původce tohoto podniku, vida, kolika obtížemi jej provází blížící se zima, slabé vojsko a přechod Ferie do Německa, požádal vévodu, aby svolil k rozmluvě s ním, s nadějí, že vše vyřídí přátelsky. Když bylo určeno místo v Charmes mezi Remiremontem a Nancy, vévoda tam přišel ze své strany s malou obezřetností a kardinál ze své s mnoha lidmi; přivedl vévodu ke králi do Laneuveville a přiměl ho zčásti po dobrém, zčásti strachem vydat celé Nancy; do něho Francouzi vstoupili 24. září a král s vévodou 25. Po několika dnech se král vrátil do Paříže, zanechav maršála de La Force s armádou v Lotrinsku, a vévodovi dovolil žít v Nancy s rodinou a užívat důchodů a soudní pravomoci podle smlouvy.

Nancy leží uprostřed Lotrinska; na západě má řeku Meurthe, která pramení ve Vogézách a ústí mezi Nancy a Pont-à-Mousson do Mosely. Město je dvojí, staré a nové, a celé je obehnané patnácti baštami s velkými zdmi, zasypanými zeminou, s předprsněmi, chodbami, nízkými boky a vysokými kavalíry; příkopy jsou široké, hluboké a chráněné půlměsíci mezi všemi baštami a dokonalou kontreskarpou.

Zatímco tato jednání probíhala, vévoda z Ferie postupoval každým dnem rychleji a Francouzi pojali podezření, že španělským záměrem je po osvobození Alsaska vytáhnout do Lotrinska, a protože místo

³² Postranní nadpisek „Progressi degli Suezzezi“ obsahu odstavce neodpovídá (text pojednává o Lotrinsku); v tisku je patrně přesunut.

³³ La Meilleraye, Charles de La Porte, markýz de (1602–1664), Richelieuův bratranec a velmistr dělostřelectva, od roku 1639 maršál Francie.

„San Licy“³⁴ bylo vhodné k jejich přijetí, učinit tam své shromaždiště a odtud postupovat k větším výbojům; maršál de La Force je proto předešel tím, že je obsadil. Ačkoli to bylo proti úmluvám sjednaným s vévodou, maršál se omlouval početnými důvody, že to učinil jen proto, aby zmařil záměry Španělů, nikoli aby je vévodovi odňal; ba současně žádal mnoho dalších pevností a míst, o nichž se velmi obávali, že by do nich Rakušané mohli vstoupit, usadit se v nich posádkou a uhnízdit; všechna mu vévoda postoupil, protože poznával, že je nemůže odepřít.

Rýnský hrabě, když na zprávy o pohybu Lotrinčanů proti Hagenau opustil tábor před Breisachem, vydal se se svým jezdeckým plukem a s patnácti sty pěšimi z okolních ubikací k Pfalzburgu na hranicích Alsaska nad Zabernem; ale sotva vkročil na tu hranici, dali mu Francouzi na srozuměnou, aby upustil od nepřátelství proti místům patřícím vévodovi, neboť k tomu, aby mu škodili, jeho pomoci nepotřebovali ani nežádali. Toto oznámení, či protest, ještě více utvrdilo v jejich mínění ty, kdo zjevně žárlili na francouzské jednání a soudili, že Francouzi nemají rádi větší moc švédské koruny a že jim není milá blízkost lidí divokých a chudých, toužících užívat pohodlí, jichž se jejich zemím nedostávalo, k onomu kvetoucímu království, jakož i proto, že Švédové byli z náboženství, které ještě nedávno bylo Francii tak zhoubné.

Mezitím pokračovala obléhání Breisachu, Hagenau, Philippsburgu a Villingenu, čtyř míst značné váhy; byla to však obléhání umožněná spíše vzdáleností rakouských zbraní než švédskými silami, neboť pod těmito čtyřmi pevnostmi nebylo všeho všudy dvacet tisíc vojáků. Španělé se chystali přejít hory, když se Horn, odhodlán vyjít jim vstříc a hned na počátku zmařit jejich záměry dřív, než se uchytí ve Švábsku, odpoutal z Bavorska se čtyřmi tisíci jezdci a šesti tisíci pěšimi, odebral se do území Memmingenu a Kemptenu a pokusil se, ale marně, přepadnout některé z těch míst.

Způsob novodobých obléhání.

Aby však byl tento nový způsob válčení srozumitelný a nikdo se nedivil zmíněným obléháním, je třeba vědět, že v Německu není vzhledem k rozsáhlosti zalidnění a knížectví té země mnoho pevností dokonalé obrany, jakých by bylo třeba ke střezení tolika provincií, kromě některého svobodného města a jiných na hranicích, nýbrž nesčetná města a místa se starými hradbami. Z toho plyne, že když se vojsko stane pánem pole a následkem toho se snadno zmocní všech nedokonalých míst, zůstanou pevnosti značné váhy osamocené, bez pomoci a se vzdálenými ubikacemi přátel ze všech stran, takže stačí málo lidí, aby se potlačily jejich výpady a aby se několika málo ubikacemi obklíčily a oblehly.

A proto Švédové, když získali všechna místa těch provincií kromě čtyř zmíněných, berouce v úvahu Štrasburk, odkud byli zásobováni vším potřebným k pobytu v poli, když si naklonili a pro svou stranu získali vévodu württemberského, sousedícího s provinciemi, v nichž ty pevnosti leží, a na druhé straně měli Lotrinsko držené spřátelenými Francouzi, a vidouce proto pomoc těmto pevnostem vzdálenou, položili se před Breisach, Hagenau a Philippsburg, nikoli aby je obléhali – neboť ty byly již obleženy samy sebou, když jim kraj, obývaný nepřáteli a vzdálený od přátel, neposkytoval ani obilí, ani víno, ani seno –, nýbrž aby zabránili výpadům, které by se mohly podnikat do okolí, odvozu sklizní ze sousedství, obtěžování a přepadání okolních ubikací. To se snadno provádělo pomocí silných jezdeckých a pěších stráží v průchodech, které projížděly cesty; při každé příležitosti k výpadu stráže vyhlašovaly poplach, a když se na smluvených místech svolávaly milice z okolí, byli obležení buď rozsekáni na kusy, nebo přinuceni k ústupu. Tento postup se ukázal jako velmi vhodný, ačkoli někteří politikové chtějí tvrdit, že se pevnosti nemají nechávat za zády. Myslím, že mluví o úzké zemi, kde jsou posádky a opevnění hustě rozmístěné; neboť všechny zisky Švédů se udály³⁵ dobrovolným vzdáním a dobytím míst s nedokonalou obranou, a pevnosti padly z nedostatku potravin právě tímto způsobem.

Hrad Kaysersberg, ležící na pahorku mezi Colmarem a Schlettstadtem a bráněný dvěma sty lotrinskými vojáky, se nedlouho předtím, obležen plukovníkem „Harfem“, vzdal na smlouvu; Švédové do něj vstoupili a ti strážci odešli na vinobraní na svá hospodářství, neboť všichni byli venkované z Lotrinska.

³⁴ Čtení tisku je nejisté; snad Saint-Dié.

³⁵ Tisk má „menche“; možné je i čtení „men che tutti“, tedy „téměř všechny“.

Obležení v Breisachu zatím neustávali v pokusech, v ustavičných výpadech a v přepadání některých ubikací, jak aby Švédové trápili, tak aby sehnali něco pro svou potřebu a k udržení pevnosti. Mezi mnoha byl nejzúřivější ten, který podnikli na této i oné straně Rýna v noci pátého září; při něm jejich děla tak hřměla, že to Švédům dalo přemýšlet o nějaké novotě; ale nazítří se zjistilo, že se to stalo proto, aby Švédové, držíce se na svých stanovištích, nezabránili v průjezdu člunu se solí, který jim po proudu Rýna vezl jeden basilejský převozník; ten často vozíval zboží do švédského tábora a měl k tomu propustku od rýnského hraběte a markraběte durlašského. Tou oklamal hlídky, a ty, myslíce, že se zastaví v jejich ubikacích, jak bylo jeho zvykem, ho nechaly projet.

Výpady obležených v Breisachu.

Devátého téhož měsíce vyrazili opět se značnou smělostí proti ubikaci francouzského plukovníka „Scamarena“, odkud byli s nezdarem zahánáni a zanechali tam asi 20 mrtvých a mnoho zajatců; ti vypověděli, že město je ve velmi špatném stavu: každé dva dny se nedávají víc než tři libry chleba a týdně dvě míry vína, lžíce soli, osmina libry oleje a tři libry masa; je tam mnoho nemocných a raněných a pro nedostatek léků vysoká úmrtnost. Proto byli posláni zpět do pevnosti, neboť není dobrým válečným pravidlem zbavovat lidí ta místa, která se snažíme sužovat hladem.

Vévoda z Birkenfeldu, který se, jak jsme řekli, s částí svého vojska vrhl ke škodě Lotrinska, napadl v těch dnech Dachstein,³⁶ místo držené Lotrinčany; to osm dní snášelo sílu děl, pak se mu vzdalo a posádka z něho vytáhla jen se zachráněnými životy.

V té době začali obležení v Hamelnu, silném a velmi významném místě na Veseře mezi Brunšvickým vévodstvím a zemí lantkraběte hesenského, které v březnu oblehl vévoda lüneburský, pociťovat strasti obléhání, unaveni ustavičnou námahou a oslabeni nedostatkem potravin, když hrabě Gronsfeld („Cronesfeld“) a Merode („Merodes“), kteří velmi dbali o to, aby se neztratilo tak důležité místo, sklad celého okolí a opora všech míst, jež se v těch provinciích ještě udržovala pro katolíky, po dlouhé poradě o tom, jak tuto pomoc provést a vyrvat to město z rukou Švédů, svorně a rozhodně usoudili, že se tam vydají a přinesou mu potřebnou pomoc. Spojili tedy svá vojska s vojsky biskupa osnabrückého („Onaspruch“), Bönninghausena („Benicausen“), kurfiřtů kolínského a mohučského a se všemi vojáky, které mohli vytáhnout z okolních posádek, a vydali se tím směrem. Vévoda lüneburský a generálporučík Melander („Milander“), poradivše se spolu, co je třeba učinit při tak důležité události, a zpraveni o pohybu katolíků, ponechali několik pluků k obraně svých ubikací před městem a k odražení výpadů obležených a se zbytkem vojska se rozhodli vytáhnout Rakušanům vstříc. Když tedy Melander vojsko shromáždil a rychle seřadil předvoj k pochodu, začal postupovat proti katolíkům; dostal o nich zprávu, že už dorazili k Segelhorstu („Segelhont“) a že se tam jakožto na výhodném místě zastavili a opevňují se, a pronikl až k Oldendorfu („Oldendorp“), místu půl míle od vesnice Segelhorstu, kam dorazil též vévoda lüneburský a maršál Knyphausen („Chinipausen“) se zbytkem armády, složené z dvaadvaceti pluků jízdy a pěchoty. Seřadili lidi k bitvě na svahu malého pahorku, nezapomněli zajistit svůj tábor několika zákopy, a osmého července ráno,³⁷ když seřadili prapory pěchoty a sešikovali eskadrony jízdy, postavili se takto. Po pravé ruce městečka Oldendorfu, pod pahorkem, na rovině mezi městečkem a vesnicí Segelhorstem stálo vojsko protestantů rozestavené do dlouhého, ale sevřeného šiku; levé křídlo předvoje tvořilo tři tisíce pět set jezdců z pluků plukovníků „Stallans“,³⁸ „Soop“, „Abelson“, „Sakhe Bergiamson“, „Ritemb“, „Lenes“ a „Milandera“; po jejich bocích následovaly dva dragounské pluky, jeden „Raggeův“ a druhý „Bellinsův“, o dvou tisících vojácích. V čele bitevního šiku pochodovalo ve velmi pěkném pořádku čtyři tisíce pěších, rozdělených do tří praporů z pluků lüneburského a Knyphausena, a za nimi šel hlavní sbor (střed) z dalších čtyř tisíc pěších, rozdělených do tří praporů složených z pluků plukovníků „Lanstels“, hraběte z Ebersteinu („Erbestein“)³⁹ a lantkraběte; tomu velel vévoda lüneburský.

³⁶ Patrně Dachstein u Molsheimu v Dolním Alsasku.

³⁷ Bitva se odehrála 8. 7. 1633 u Hessisch Oldendorfu; Priorato ji nazývá podle obléhaného Hamelnu.

³⁸ Pluk „Stallans“, níže „Stalhausen“, je patrně pluk Torstena Stålhandskeho; ztotožnění nejisté. Ostatní plukovníky obou stran se většinou nepodařilo ztotožnit.

³⁹ Hrabě z Ebersteinu ze švábského hraběcího rodu; ztotožnění nejisté.

Na pravém křídle pod vedením Knyphausena se řadily jezdecké pluky plukovníků „Catberg“, „Brunchr“, „Secherich“, „Rostain“ a plukovníka „del Vich“, rozdělené do čtyř eskadron, za jejichž zády stála eskadrona pěti set dragounů.

Bitva u Hamelnu.

Děla byla rozdělena takto: na levém křídle patnáct polních kusů; sedmnáct těžkých předcházelo čelo bitevního šiku a deset kusů stálo na pahorku na pravé straně. Takto rozestavené vojsko, když zazpívalo několik Davidových žalmů, s velkými nadějemi na kořist, která prý byla ve městě, s posílněnými myslmi vojáků, napomenutých, aby bojovali s obvyklou statečností, dalo znamení k bitvě a pevným krokem začalo získávat půdu směrem k Segelhorstu. Před tou vesnicí Merode, Gronsfield, Bönninghausen a baron z „Flamors“, když rozestavili své dělostřelectvo,⁴⁰ uspořádali šiky svých lidí, kterých bylo asi čtrnáct tisíc bojovníků, v následující podobě. V předvoji stály tři silné eskadrony jízdy z pluků plukovníků barona „d'Ast“, „Mussier“, Merode-Gronsfield⁴¹ a Bönninghausena, vedené hrabětem Gronsfeldem; za nimi následovalo v čele bitevního šiku šest pěších sborů plukovníků „Flormesin“, „Renech“, „Ghelans“, „VVestriolt“, „Lid d'Orst“ a „VValdech“, vedených generálem Merodem; za jejich zády stáli na levém křídle Merodeovi dragouni a kyrysníci plukovníků „Ouald“, „Ruffeau“ a „VVestfal“ a na pravém křídle jízda „Biland“, „Bort“ a Gronsfield, jíž velel maršál Bönninghausen; za ním následovaly další tři pluky plukovníků „Dor“, „Bort“, „Guas“, „Pari“⁴² a pluky kolínský a vestfálský; před nimi stálo třináct děl a po šestnácti na každém boku.

Když byly armády takto rozestaveny, svolali generálové obou vojsk své přední kapitány a radili se o tom, jak si při té příležitosti počínat. Ačkoli Merode nesouhlasil s tím, aby se šlo do bitvy, a raději chtěl vyčkáváním odrážet nepřátelskému táboru potraviny a přivést ho do takové tísně, že by musel obléhání opustit, přesto Gronsfield, následován všemi ostatními válečnými veliteli, dal najevo nutnost bojovat, a tak bylo rozhodnutí přijato; Švédové je očekávali, snad tušíce budoucí vítězství. Obě vojska si tedy dala dobrý den mnoha salvami z děl, a když se jezdecké pluky „Stalhausen“, „Soop“, „Ianson“, „Catberg“ a „Brunchr“ statečně vyřítily vpřed proti eskadronám vedeným Gronsfeldem, rozpoutala se velmi prudká šarvátka; když tam Švédové, těžce poškozeni střelbou katolických děl, couvali, postoupil Melander s pluky levého boku tak odvážně, že se neméně odvážně přihnaly pluky barona „d'Ast“, „VVipar“, „Mussier“ a „VVatterberg“, vedené Merodem, který je s mečem v ruce ve svém čele prudce vrhl proti nim; boj se rozhořel tak prudce, že po prvních výstřelech jízdy postoupily prapory pěších na náležitou vzdálenost, polní děla nabitá mušketovými kulami vystřelila, a zatímco kule z arkebuz stále pršely, rozpoutal se mezi oběma čely předvojů tak krutý boj, že od třetí hodiny⁴³ do poledne se za krutého krveprolití zdálo, že míček štěstí poskakuje v nerozhodné hře. Ale Knyphausen přispěchal s pluky „Raggeovým“ a „Bellinsovým“ a se dvěma eskadronami jízdy tam, kde Melander statečně bojoval s nepřátelskou jízdou, a vypálil dvanáct děl namířených mezi jeho eskadrony; tím prorazil mnoho řad a rozvrátil šiky, a s velkým nápořem se na katolíky vrhla hesenská jízda a několik Finů („Filandesi“), vedených plukovníkem „dal VVich“; ti je dlouho drželi, ale když byl Merode smrtelně raněn a mnoho jiných kapitánů padlo a když se v téže srážce rozšířil hlas, že vévoda lüneburský na druhé straně prolomil a rozprášil ostatní rakouské eskadrony, začali ustupovat. Melander, postřehnuv výhodu, s velkým spěchem znovu obnovil nápor na nepřátelské prapory, polámal píky a pošlapal ty pěší, kteří byli ustavičnou námahou již ochabli, a dvakrát prorazil katolické prapory od čela až po týl; a ačkoli se Gronsfield a ostatní kapitáni, byť zboceni krví, vytrvale snažili prapory znovu seřadit a vydržet nápor Švédů, nikdy nedokázali zadržet útěk vojáků, a dokonce i některých důstojníků, kteří odhazovali zbraně a rychle, kdo sem, kdo tam, hledali spásu v útěku.⁴⁴

Císařští jsou poraženi u Hamelnu.

⁴⁰ Tisk má na tomto místě „indisposta“; čtení i smysl jsou nejisté.

⁴¹ Tisk „Merodes Gronesfeld“ bez čárky; snad jde o dva pluky, Merodeův a Gronsfieldův.

⁴² Tisk mluví o třech plucích, jmenuje však čtyři.

⁴³ Míněna je třetí hodina po východu slunce, tj. asi devět hodin ráno.

⁴⁴ Tisk dodává nejasné „ne' passi“.

Tehdy je jízda protestantů pronásledovala, tak je rozvrátila a tolik jich pobila, že pokryla pole asi třemi tisíci mrtvol a odvedla do svých ubikací asi dva tisíce zajatců, z velké části raněných. Tento den vzal katolíkům asi padesát praporů a standart, třináct děl, osm set vozů zavazadel a střeliva, Merodeovu kancelář, pět tisíc vojáků⁴⁵ a samého jejich generála Merodea, který po několika dnech na utržené zranění vypustil ducha. Bitva trvala od dvou hodin po východu slunce do dvou hodin po poledni; padli v ní na straně katolíků hrabě z Wartenbergu („Virtemberg“),⁴⁶ plukovník „Glein“, mladý hrabě Metternich,⁴⁷ páni z „Quad“, „Vestfal“ a „Dinclant“⁴⁸ a mnoho jiných význačných důstojníků; do zajetí padlo asi 2 500 vojáků s plukovníky „Vesterhold“, „Oben“ a „Marchelet“.⁴⁹ Gronsfeld, rovněž raněný, ale lehce do stehna, se se zbytkem lidí stáhl do Mindenu („Mindem“), silného místa na téže Veseře; nehodou byl velice rozrušen, ale tváří v tvář takovému neštěstí neohrožený: spěšnými kurýry o ní zpravil kurfiřty a duchovní knížata a rozhodl se, nikterak neustupuje osudu, vzpamatovat se a pomstou získat zpět, co ztratil.

Tato porážka katolíků byla tak těžkou ranou, že vyloudila slzy nejen kurfiřtům kolínskému a mohučskému, kteří v tuto armádu vkládali důvěru – jeden v naději na svou záchranu, druhý na návrat do své země –, ale vzbudila neobyčejný strach v srdcích všech obyvatel země a zvláště sklíčila obležené. Ti, vidouce, jak Švédové s velkou poctou posílají do města Merodeovu manželku a manželky jiných zajatých velitelů se zavazadly Rakušanů, aby jim dali na srozuměnou, že pomoc, kterou očekávali, byla poražena, rozhodli se vyjednávat a vzdát pevnost za podmínky, že z ní vytáhnou se zbraněmi a zavazadly, čtrnácti kočáry a dvěma děly a že budou doprovázeni až do Mindenu; když to bylo ujednáno, vytáhla dvacátého července posádka o tisíci třech stech pěších a dvou stech čtyřiceti jezdcích, dobrých lidech.

Po tomto vítězství, které se slavnostně slavilo ve všech místech Švédům patřících a s nimi spřátelených, se Oxenstiernovi („Oxestern“) zdálo, že je čas učinit nějaká opatření pro potřeby těch končin; odebral se z Frankfurtu do Kasselu s vévodou lüneburským, maršálem Knyphausenem, Melanderem a jinými veliteli a ministry spřátelených a spojeneckých knížat a stavů; když se tam konalo několik zasedání o běžných záležitostech, bylo usneseno pokračovat ve válce v těch provinciích, dobře se dorozumět s Holanďany, pomáhat každému ze spojeneckých knížat a zůstat svorní ve společných zájmech; a když byly upraveny kontribuce na vydržování potřebného vojska, vrátil se Oxenstierna do Frankfurtu, vévoda lüneburský se vydal k Veseře a lantkrabě hesenský do kolínského kurfiřtství, kde dobyl několik nepříteli významných míst.

V té době pobýval v Curychu („Zurigo“), kantonu protestantských Švýcarů, vévoda Henri de Rohan („Rhoan“), kníže stejně vytrvalý podporovatel kacířů jako nepříznivě nakloněný katolíkům, a zvláště Španělům; o jejich přípravách ve státě milánském, o nichž mu z Lombardie docházely spěšné zprávy, nepřestával zpravovat švédské generály, s nimiž udržoval mimořádně úzké spojení. A protože byl muž velmi bystrého úsudku, uvážil, že podnik proti Kostnici by velmi vážně poškodil záležitosti Rakušanů a že se zdaří, nenarazí-li u protestantských Švýcarů na překážky, a dal se do uskutečnění této myšlenky. Proto tajně jednal s mnoha předními členy curyšské rady, a když od nich dostal naději, že proti Švédům nikdy nepozvednou zbraně, poslal o tom zprávu Hornovi, Výmarskému a velkému kancléři Oxenstiernovi prostřednictvím curyšského kapitána „Vlricha“;⁵⁰ ti, ačkoli poznávali, že výsledek je nesnadný, nakonec, když je Rohan znovu ujistil o snadnosti podniku, rozhodli se jej provést.

⁴⁵ Údaje tisku o ztrátách si odporují: výše asi 3 000 mrtvých a 2 000 zajatců, zde „pět tisíc vojáků“, níže asi 2 500 zajatců. Literatura uvádí obvykle 5 000 mrtvých a 2 500 zajatých, dobová akta až 6 534 mrtvých.

⁴⁶ Wartenberg, Ferdinand Lorenz hrabě z (tisk „Virtemberg“; 9. 8. 1606 Mnichov – 18. 3. 1666 Burghausen), ligistický plukovník jízdy, nemanželský syn vévody Ferdinanda Bavorského. U Oldendorfu bojoval pod Gronsfeldem a přežil; mezi padlé ho Priorato řadí omylem.

⁴⁷ Mladého hraběte Metternicha se nepodařilo ztotožnit; zda patří k rodině plukovníka Metternicha, guvernéra Heidelbergu, není jisté.

⁴⁸ Patrně páni von Quadt, von Westphalen a von Dinklage; ztotožnění nejisté.

⁴⁹ „Vesterhold“ je snad Westerholt; plukovníky „Oben“ a „Marchelet“ se nepodařilo ztotožnit.

⁵⁰ Curyšského kapitána „Vlricha“ se nepodařilo ztotožnit; jako kandidát připadá v úvahu Hans Ulrich Ulrich (18. 4. 1607 – 7. 6. 1670 Curych), roku 1633 pomocný písař curyšské rady.

Maršál Horn postoupil s dvanácti tisíci vojáky k Villingenu („Veling“) a předstíral, že chce dokončit dobývání, které začali Württemberčané; pak však nenadále přitáhl ke Steinu am Rhein, místu patřícímu kantonu curyšskému na Rýně tři míle od Kostnice, a žádal po obyvatelích průchod po tamním mostě; ti odpověděli, že o tom nemohou rozhodnout bez rozkazu svých představených, a Horn jim odvětil, že nemá čas ztrácet poradami, ale že musí projít, a nepovolí-li mu to po dobrém, otevře si cestu klíči, které nese s sebou, a ukázal jim děla; donuceni tedy strachem, darovali to, co nemohli udržet. Věří se také, že se to stalo podle dorozumění předem domluveného a s pověřením, které k tomu tamnímu purkmistrovi dali někteří přední Curyšané, o nichž bylo podezření, že o věci nebyli zcela nevědomí; jinak se totiž nezdálo, že by Horn hledal roztržku se Švýcary, protože zneprátení si ty kantony neodpovídalo zájmům Švédů; a také proto, že Stein se mohl bránit, neboť je to místo obehnané dobrými starými hradbami, dokud by nedorazila pomoc jeho pánů, která k němu mohla přijít následujícího dne; a i kdyby byli nuceni jej opustit, k zadržení vojska stačilo rozbít most přes Rýn, postavený ze dřeva. V noci sedmého září tedy přešlo celé vojsko, a když tam Horn k zajištění ústupu zanechal pět set pěších,

Obléhání Kostnice.

objevil se osmého téhož měsíce před Kostnicí („Costanza“). Ale protože ve spěchu, aby přešel Rýn dřív, než se o tom dozvědí katoličtí Švýcaři a Rakušané, nechal za sebou těžká děla, spoléhaje, že mu je obstará vévoda württemberský, a ta se – ať už leností vozků, nebo zdržena něčím jiným – opozdila o šest dní, měli obležení nejen čas ihned oznámit tuto novinu plukovníku Königovi („Ching“),⁵¹ guvernérovi Lindau („Lindou“), a připravit se k obraně, ale i přijmout pomoc, kterou jim po jezeře spěšně poslali z Überlingenu („Vberlinghem“) a z Lindau, osm set pěších pod velením plukovníka Mercyho („Mersi“). Kostnice leží na velmi důležitém místě u jezera, které od ní má jméno a slouží jí nejen k bezpečnosti, ale i k velkému pohodlí; z boku na severní straně ji míjí Rýn, který tu vytéká z jezera, a jím a novodobým opevněním přidaným na této straně se v té části stává nedobytnou; na západě a na jihu, na této straně Rýna, ji obepínají prosté hradby s věžemi a příkopy po starém způsobu, neboť Rakušané ji na tomto místě nemohli učinit odolnější: protože hraničí se Švýcary a podle úmluv se jim po boku nesměla postavit tak důležitá pevnost, každý záměr Rakušanů ji opevnit jim v minulosti zmařil odpor všech kantonů.

Popis Kostnice.

Je to město slušného obvodu se třemi předměstími nemalého významu; žilo dříve s výsadami a v počtu svobodných měst Německa, ale když její měšťané přijali kacířství a vyhnali z ní katolíky, byla roku 1548 císařem Karlem Pátým⁵² zbraněmi donucena přijmout vyhnané zpět a zavázat se podpisem k poslušnosti nařízení, která jí budou dána ve věcech náboženství, a zákonům a povinnostem, jimiž byly vázány sousední země závislé na rakouském domu a jemu poddané.

Příchod Švédů na území Švýcarů vyburcoval ke zbraním katolické kantony, které nemohly snést, jak málo Švédové dbají jejich zbraní, k pohrdání jimi ze strany těch, kdo urazili jejich svobodu a spolek, který dodržovaly s rakouským domem.

Pobouření katolických Švýcarů nad obléháním Kostnice.

Shromáždivše tedy asi šest tisíc pěších, reptali nad zlým jednáním Švédů, které protestantští Švýcaři strpěli, a chystali se je oplatit: Lucern a Zug, přední katolické kantony, vyslaly své zástupce, aby si stěžovali u Curyšanů jakožto předního kantonu a vyzvali je, aby se chopili zbraní a vyhnali Švédy z helvetských území. Curyšané, kteří pro odlišnou víru, přirozenou nepříznivost a z jiných politických důvodů nenávidí nejen rakouské jméno, ale nesnášejí se ani se svými vlastními katolickými Švýcary, se vymlouvali⁵³ a svolali sněm do Badenu („Bada“), aby mezitím protahovali čas, dokud Horn nedosáhne svého záměru. Ale katolíci, podněcováni rakouskými ministry, vydali se k Rapperswilu („Rapsuuil“)

⁵¹ König zvaný von Mohr, Franz Peter (tisk „Ching“; 1594 – 11. 12. 1647), švýcarský důstojník z Fribourgu, císařský guvernéř Lindau. Dne 11. 1. 1634 ho zatkl Ossa, byl vězněn v Řezně a odsouzen k smrti, rozsudek však nebyl vykonán; roku 1635 uprchl a zemřel jako šultys ve Fribourgu. Nezaměňovat se švédským generálem Jamesem Kingem.

⁵² Karel V. (1500–1558), císař (vládl 1519–1556) a od roku 1516 španělský král.

⁵³ Tisk „iscuse ragioncuole“; čtení je nejisté – buď „rozumné“, nebo „chabé“ výmluvy.

a odtud do země opata svatohavelského na pomoc tomu knížeti, který, protože v minulých válkách pomáhal Polákovi proti Švédsku, měl důvod se této blízkosti obávat; napsali také francouzskému králi jakožto svému spojenci a prosili ho, aby uplatnil svou královskou autoritu, aby Švédové z jejich území od táhli, a všude ostře žehlili na curyšské pány a obviňovali je ze spoluviny na tom, co se stalo.

Když Švédové obsadili klášter augustiniánů zvaný Kreuzlingen („Creutzlingen“), asi dvě stě kroků od městských hradeb na pahorku, postavili tam dvě baterie po čtyřech kusech a začali ostřelovat hradby; za krátkou dobu probořili úsek, který ukazoval přiměřený otvor, a Švédové podnikli útok; ale protože dělová rána shodila kus zdi přilehlé věže, rozbil se létající most, který Švédové přehodili přes příkop, takže první nemohli být následováni druhý; každý pokus vyšel naprázdno a museli ustoupit a od podniku upustit; na té rovině jich zůstalo asi třicet a mnoho raněných. Nesluší se však zamlčet statečnost jednoho skotského vojáka z vojsk generálmajora Ruthvena („Rotuuin“): ten se nabídl, že přivede Hornovi nějakého zajatce, po čemž Horn velice toužil, aby se od něho dozvěděl o stavu města; při tomto útoku byl mezi prvními, vnikl do průlomu tak daleko, že popadl jednoho z císařských, vytáhl ho na tuto stranu příkopu a předvedl generálovi.

V té době byl hrabě Olivares („Oliuares“),⁵⁴ nejvyšší ministr španělského krále, u svého pána na takovém vrcholu štěstí, že se mohl nazývat rozhodčím královny vůle; a jak bývá obvyklé u lidské touhy usilovat vždy o větší převahu, tento ministr nerad viděl u dvora Ferdinanda, kardinála-infanta, králova bratra, jako toho, jemuž dlužil úctu a jehož se poněkud obával. Využil proto záminky, že infantka Isabela ve Flandrech je již ve vysokém věku a že je dobře přiblížit k těm provinciím knížete krve, způsobil, že ho král zvolil; tím ho vzdálil od dvora, a tím, že ho přivedl do státu milánského, zároveň zmenšil autoritu vévody z Ferie, který mu nebyl příliš přítelem, a lépe se zajistil proti úkladům těch, kdo soupeřili s jeho vládou. Infant se tedy koncem dubna připravil k odjezdu, nalodil se v Barceloně na galéry v doprovodu hraběte z Oñate („Ognates“), knížete z „Montenero“, markýze d'Este a jiných rytířů a válečných velitelů a dvanáctého května dorazil do Villefranche („Villa Franca“), kde když státní sekretář don Martín de Axpe („d'Aspe“)⁵⁵ domluvil s komturem Paserem („Pascere“),⁵⁶ státním sekretářem vévody savojského,⁵⁷ že vévoda dá infantovi titul královské Výsosti, chce-li sám být osloven Výsostí, přišel tam osobně vévoda v doprovodu dona Felice, svého bratra,⁵⁸ markýzů z Pianezzy a z Ciriè, hrabat z Piosasce („Piosasque“), Valpergy („Valsperga“), „Ardouin“ a jiných skvostně vystrojených rytířů; a když ho infant přijal s projevy velké úcty, vrátil se vévoda do Turína a kardinál, pokračuje v cestě, dorazil do Janova, kde mu vyšla vstříc tamní republika a se vši možnou poctou ho hostila v paláci knížete Dorii. Když ho tam přišel navštívit arcibiskup toho města a papežův nuncius, bylo pozorováno, že je přijal tak chladně, že je sotva ráčil pozdravit; a stejně se zachoval ke kardinálu Albornozi („Albernoz“),⁵⁹ takže se nad tím pohoršilo celé kolegium.⁶⁰ Z Janova pak přišel do Milána, kam dorazil dvacátého čtvrtého května a kde ho všechen lid přijal s otevřenou náručí.

Protože se do státu milánského ze všech stran stahovalo vojsko, pojímala ostatní italská knížata nemalé podezření; věděla totiž, že ačkoli Španělé zdůvodňují toto zbrojení záminkou pomoci Německu a rozšířenou pověstí, že s ním infant odejde do Flander převzít vládu, přesto je silné podezření, že jde o úskok toho národa, zaměřený k tomu, aby se v Itálii shromáždilo vojsko, nikoli ani tak k pomoci

⁵⁴ Olivares, Gaspar de Guzmán, hrabě-évoda z (tisk „Oliuares“; 6. 1. 1587 Řím – 22. 7. 1645 Toro), synovec dona Baltasara de Zúñigy, v letech 1621–1643 všemocný favorit Filipa IV.; v lednu 1643 padl a dožil ve vyhnanství v Loeches a v Toru. Zemřel přirozenou smrtí po zhruba dvou týdnech horeček; pohřben v Loeches.

⁵⁵ Patrně don Martín de Axpe, španělský státní sekretář; ztotožnění nejisté.

⁵⁶ Pasero, Gian Tommaso (tisk „Pascere“), první státní sekretář savojského vévody Viktora Amadea I., doktor práv a stylista zvaný „orlí pero“, prchlivý a mstivý; vévoda ho prý neměl rád, ale potřeboval ho pro znalost tajných věcí z doby Karla Emanuela I. Data nejsou známa. Nezaměňovat s Giovanem Domenicem Paserem.

⁵⁷ Mínen je Viktor Amadeus I. (8. 5. 1587 Turín – 7. 10. 1637 Vercelli), vévoda savojský od roku 1630, švagr Ludvíka XIII. a spojenec Francie.

⁵⁸ Don Felice Savojský, patrně nemanželský bratr vévody Viktora Amadea I.; ztotožnění nejisté.

⁵⁹ Alborno, Gil Carrillo de, kardinál (1579 Talavera de la Reina – 19. 12. 1649 Řím), kardinál od roku 1627, 1630–1637 arcibiskup v Tarentu. Prozatímním guvernérem Milána byl jmenován 23. 9. 1633, úřadu se ujal až 10. 7. 1634; řádným guvernérem byl od ledna do září 1635, kdy ho nahradil Leganés. V letech 1645–1649 španělský vyslanec v Římě.

⁶⁰ Tisk „Conclau“, míněno patrně kardinálské kolegium.

Flandrák, jako s úmyslem, kdyby mezitím věci v Německu nabraly dobrý obrat, nenadále ho použít v té provincii k nějaké významné novotě. Nade vše totiž bylo pro Španěly nesnesitelné, že Casale je v rukou Francouzů a jejich zbraně jsou tak vhodně po ruce, aby rušily jejich záměry v Itálii; tím se velice zmenšovaly jejich nároky, aby byli uznáváni za rozhodčí v záležitostech italských knížat, neboť po tomto přiblížení Francouzů bylo vidět, že papež,⁶¹ jiné vůle než jeho předchůdci, se kloní spíše k francouzskému jménu než ke španělskému; vévoda mantovský,⁶² dříve vždy na nich závislý, zcela odvrácen od oddanosti k nim, se otevřeně prohlašoval za Francouze; Janovská republika už nebyla tak oddaná jejich jménu jako nedávno; vévoda parmský,⁶³ vždy zasloužilý o tu korunu a jí nakloněný, se prohlašoval za knížete svobodného a na nich nezávislého. A protože kdyby se francouzská autorita v Itálii nechala dál růst, zmenšovala by se ta, kterou měli oni, obrátili svou pozornost ke způsobu, jak udržet knížata v nárokové úctě a srazit francouzskou velikost. V radě se poznalo, že infantův odjezd z Milána by byl tehdy předčasný a že jej je třeba odložit ze dvou důvodů: jednak proto, že síly Itálie bez posil od císaře jsou samy o sobě slabé a neschopné přemoci Švédy, posílené tolika vítězstvími; kdyby přešel hory a, nepodporován věrně Valdštejnem, který nebyl se Španěly příliš spokojen, nepronikl dál, utrpěly by jejich zbraně velkou škodu; druhým důvodem bylo, že kdyby z Milána odjel, záměry, osnované k tomu, aby se zajistili proti francouzským obavám a udrželi italská knížata v poslušnosti, by bez jeho přítomnosti tak snadno nedošly účinku. Bylo usneseno, že infant zůstane v Miláně a vévoda z Ferie přejde s vojskem hory na pomoc Breisachu, neboť kdyby v Alsasku padlo toto místo, zmizely by naděje znovu tu provincii získat a vstoupit do Lotrinska, což byl cíl Španělů; a protože to byl průchod pro jejich přesuny z Itálie do Flander, museli jej za každou cenu udržet.

Ale protože na základě autority, kterou císař udělil Valdštejnovi jakožto generalissimovi nad všemi zbraněmi v Německu, nemohl tam Ferie přijít k jeho spokojenosti, aniž by na něm závisel, a protože se vévodovi Olivaresovi zdálo, že by to byl pravý způsob, jak vévodu z Ferie zničit – dobře totiž viděl, že by znovu povstala řevnivost a že by ho Valdštejn nepodporoval, jak se doufalo, ba že by, rozladěn zmenšením své autority, mohl způsobit nějakou škodu –, působil u císařského dvora tak, že na jeho naléhání a pro potřebu císařských byl Feriovi udělen úřad velitele nezávislého na komkoli kromě rakouských knížat.

A protože Španělé nepřestávali znovu zbrojit v Lombardii, věnovali se také tomu, jak by se zbavili obav z Francouzů v Itálii. Nade vše jim vadilo, že Odoardo Farnese, vévoda parmský, odchyluje se od zásad svých předchůdců, kteří se vždy projevovali oddanými a závislými na Španělsku, v oblékání i v jednání následoval francouzský vkus a neopíral se, jak to činili jeho předkové, o jejich rady; a ještě více je dráždil sňatek uzavřený s velkovévodou toskánským bez jejich souhlasu;⁶⁴ protože totiž vévoda, jeho otec, vždy ctil španělskou korunu a na radu tamního krále pojal za manželku Aldobrandiniovou,⁶⁵ osobovali si pro tuto otcovu úctu právo i nad synem. Aby tedy zjevněji prozkoumali jeho úmysl, poslali do Parmy regenta Villaniho s rozkazem nabídnout mu velení nad zbraněmi ve Flandrech, které vykonával vévoda Alessandro, jeho děd;⁶⁶ tento způsob pokládali za vhodný, aby z toho jasněji poznali jeho náklonnost k nim. Když Villani přišel k vévodovi, ačkoli tu věc vedl se vši obratností, nakonec zjistil jeho odlišný postoj ke Španělům; vévoda pak odmítnutím jít do Flander a umístit španělskou posádku do piacenzské citadely otevřeně dal najevo, že chce žít jako kníže svobodný a na Španělech zcela nezávislý. Když tedy Villani přinesl do Milána nepříznivé zprávy o něm a odtud o nich zpravil Španělsko, nakládalo se s vévodovým rezidentem nepříteli vlídně, některá místa v Piacenzsku byla španělskými vojsky šikanována a jeho jednatel, vyslaný ke katolickému dvoru, aby si stěžoval, že v jeho zemích je ubytováno mnoho císařských vojsk a že s ním královští ministři zle nakládají, nebyl vyslyšen, ba ani vyslechnut; to byl počátek roztržek, k nimž pak došlo mezi Španěly a tímto knížetem, jak na svém místě

⁶¹ Míněn je Urban VIII., vlastním jménem Maffeo Barberini (duben 1568 Florencie – 29. 7. 1644 Řím), papež od roku 1623.

⁶² Míněn je Karel I. Gonzaga-Nevers (1580–1637), vévoda mantovský od roku 1627; jeho nástup vyvolal válku o mantovské dědictví.

⁶³ Farnese, Odoardo I. (1612–1646), vévoda parmský; v letech 1641–1644 vedl s Urbanem VIII. první válku o Castro.

⁶⁴ Odoardo Farnese se roku 1628 oženil s Markétou Medicejskou.

⁶⁵ Margherita Aldobrandiniová, matka Odoarda Farnese.

⁶⁶ Alessandro Farnese, Odoardův děd, místodržitel Nizozemí.

povíme.

Nemohli dále snést, aby vévoda mantovský žil pod ochranou francouzské koruny a v závislosti na ní; proto vyjednávali s infantkou Markétou Savojskou, matkou princezny Marie,⁶⁷ o nějakém úderu prospěšném jejich záměrům, a chtěli zároveň únosem zmíněné princezny přepadnout Mantovu; to by se jim snadno podařilo, kdyby vévoda Karel, bdělý ve svých zájmech a o všem zpravený, nebyl rychle zjednal nápravu: poznávaje důležitost věci, dal infantku ihned vyvést z města, pečlivě se postaral o střezení svých věcí a zmařil záměry Španělů. Infantka odjela do Pavie, a když v tom městě nějaký čas pobyla, vždy se Španěly důstojně hostěna, byla pak povolána do Španělska a jmenována místokrálovnou Portugalska.

Vévoda z Ferie mezitím urychlil svou cestu do Německa, aby přinesl pomoc Kostnici, osířelované Švédy; na její ztrátě mu velmi záleželo, neboť by snadno strhla ke ztrátě i místa celého okolí, a tím by zůstaly uzavřeny i průsmyky Tyrolska, které Španělé v zájmu státu milánského tak bedlivě střežili. Počátkem září dorazil do Feldkirchu („Falchirch“) a pokusil se přejít Rýn kousek nad jezerem směrem ke Graubündenu a vstoupit na území Rýnského údolí („Reintal“), kraje, který se táhne podél zmíněného jezera na helvetské straně, a odtud do svatohavelské země, aby se spojil s katolickými Švýcary, kteří, chopivše se zbraní proti protestantům, hrozili Švédům pomstou. To však zjistili obyvatelé Thurgau („Turgouia“), rychle se ozbrojili a postavili se k Rýnu, čímž způsobili, že on, aby si ty kacířské národy ještě více neznepřátelil, ačkoli by pro něj nebylo nesnadné průchod vynutit, zůstal na této straně a zvolil jinou cestu.

Mezitím vévoda de Rohan přešel z Churu („Coira“) do Badenu, aby se svým zprostředkováním a jménem svého krále pokusil o urovnání sporů Švýcarů, a když svou rozvážností zčásti utišil hněv těch kantonů, odebral se do tábora před Kostnicí k rozmluvě s Hornem, který ho přijal se vši zdvořilostí. A když se spolu radili o běžných záležitostech a poznávali obtížnost podniku pro ustavičné posily posílané do města po jezeře, poslal Rohan jednoho svého šlechtice, aby navrhl guvernérovi toho místa, jímž byl hrabě z Wolfeggu,⁶⁸ muž osvědčené odvahy, že přijme-li posádku Švýcarů a vydá jim to místo do rukou, zařídí, aby Švédové od toho podniku upustili. Ale tento návrh, mající malou pevnost, byl brzy vyvážen odpovědí toho velitele, který mu odvětil, že nepokládá Švýcary za schopné takový úkol na sebe vzít: neboť nestačili-li zabránit Švédům v přechodu Rýna u Steinu a přimět je k odchodu ze svého území, tím méně by dokázali udržet místo, které jim nepatří. Jeho pánem je císař, jiný zákon nezná, a s věrností, jakou dluží čestný rytíř, je bude bránit proti komukoli až do posledního dechu.

Rohan pobýval ve švédském táboře, katoličtí Švýcaři, oděni železem, reptali o velkých věcech, děla hřměla, průlom byl přiměřeně otevřen, když do města dorazil pluk „Sciamburg“,⁶⁹ který tvořil předvoj Feriovy armády, a s ním mnoho lidí a střeliva; útok se tedy odkládal až do příchodu větších sil, které se očekávaly s vévodou z Birkenfeldu („Brichefeld“). Obležení mezitím šlechtně vyrazili proti stanovišti u Kreuzlingenu, aby zabránili přibližovacím pracím a rozbili baterie, ale Švédové je odrazili a obležení přitom ztratili asi čtyřicet pěších a dvanáct jezdců. Když toho dne padla věž, začala se osířelovat druhá, na straně u jezera.

Očekávala se ještě další těžká děla, aby se vykonalo víc, neboť první měla pro svou malou ráži malý účinek, a vévoda z Birkenfeldu dorazil se čtyřmi tisíci pěšimi a třemi tisíci jezdci; vtom byli Švédové zpraveni, že Aldringen („Aldringher“), který již vytáhl z Bavorska s dvaceti jezdeckými pluky a čtyřmi tisíci pěšimi, má od Valdštejna rozkaz přijít tomu městu na pomoc.

Když tedy Výmarský dorazil do Gottliebenu („Guttleben“), Hornových ubikací, radili se s plukovníky Ruthvenem, Vitzthumem („VVistomb“),⁷⁰ Rantzauem, Degenfeldem („Dechenfeld“) a „Platem“, předními kapitány toho vojska, o nynějších okolnostech, a poznavše, že každé další prodlení je na

⁶⁷ Markéta Savojská, vdova po mantovském vévodovi Františku IV. Gonzagovi a matka Marie Gonzagové, manželky Karla Gonzagy, vévody z Rethelu; od roku 1634/1635 místokrálovna Portugalska.

⁶⁸ Patrně Max Willibald z Waldburg-Wolfeggu; ztotožnění nejisté.

⁶⁹ Patrně pluk Schauenburgův.

⁷⁰ Ztotožnění „VVistomb“ s Vitzthumem je nejisté.

škodu jejich zájmům, rozhodli se od dobývání upustit. Byly vydány potřebné rozkazy, děla stažena z baterií a pěchota v dobrém pořádku, krytá jízdou, přešla most a bránila se, jak mohla, prudkému výpadu obležených, a to tak, že spálila čluny, a v bitevním šiku se ukázala na poli na druhé straně řeky.

Když Švédové odtáhli od Kostnice, vyrazili císařští, kteří ji bránili, s velkou prudkostí a odvahou, a to spíše proti protestantským Švýcarům než proti Švédům: velmi rozhořčení projeli mnoho míst v Thurgau a zle nakládali s různými protestanty. Tam se zvony vyhlásil poplach a se vší rychlostí přispěchal Kesselring („Kestelring“),⁷¹ zemský major, který se, jsa Curyšan, při Hornově příchodu vůbec nepohnul; a protože nemohl potlačit křivdu, kterou páchali císařští, poslali ho jeho lidé jako kvalifikovaného muže, aby tento vpád Rakušanů vyložil a ohlásil plukovníkům katolických Švýcarů, kteří se dosud zdržovali ve Wilu („VVil“), vyličil jim násilí a urážky Kostnických a přijal od nich radu a pomoc. Sotva však sesedl z koně, katolíci ho bez jiného důvodu, obviňující ho, že při příchodu Švédů upřímně nesplnil svou povinnost, zajali; nad tím se těžce rozhořčily protestantské kantony, a zvláště Curyšané a Bernští se chopili zbraní a byli by se odhodlali mezi sebou roztrhnout, kdyby vévoda de Rohan a pan Vialart („Violar“),⁷² vyslanec francouzské koruny, svým zprostředkováním a obratností nezmírnili ten zápal, který, vře v hrudi každého touhou po pomstě, hrozil rozmetat přátelství a zažehnout požár občanských nepokojů.

Konec Knihy šesté.

---

⁷¹ Patrně Kilian Kesselring, thurgauský zemský major; ztotožnění nejisté.

⁷² Vialart, Michel, pán z Herse (tisk „Violar“), rada pařížského parlamentu. Řádným francouzským vyslancem u Švýcarů byl až od 7. 4. 1634; v letech 1630–1634 bylo místo neobsazené a za Francii jednal Rohan, takže u Priorata jde k roku 1633 o mírný anachronismus. Zemřel 27. 10. 1634 v Solothurnu na mrtvici.

Kniha sedmá

Souhrn. Tato kniha líčí příchod vévody z Ferie se španělským vojskem do Německa a jeho postup; Valdštejnovu nelibost nad tímto velením; dobytí Řezna („Ratisbona“) Švédy; rozrušení, které tím utrpěl vévoda bavorský, a jeho stížnosti u císařského dvora; nová mírová jednání, která Valdštejn znovu zahájil se Saskem; jeho počínání, císařským málo milé; zjetí hraběte Thurna („della Torre“) a „Dubaida“;¹ jejich útěk; postup Švédů v Bavorsku; vyslance vévody de Créqui, Poláka a Španělů v Římě; žádosti Španělů k papeži ohledně války v Německu; smrt infantky Isabely Kláry Eugenie ve Flandrech; ústup vévody z Ferie z Alsaska do Bavorska; podezření vzbuzená Valdštejnovým počínáním, zle vykládaným; zvolení vévody Bernarda Výmarského protestanty za generála jejich vojsk; žárlivost, kterou nad tímto zvolením pocítil saský kurfiřt; porady Španělů v Bavorsku; vzdání Philippsburgu („Filippsburg“) Švédům a zatčení plukovníka Königa („Chinic“), guvernéra Lindau („Lidou“).

Rok 1633.

Blížil se již konec září a Aldringen („Aldringher“), zdržuje se stále dobýváním některých míst a nakonec Biberachu („Biberac“), jako by pod jejich záminkou spíše otálel, aby zdržel posilu španělské armády, než že by je nutně potřeboval získat; když však Biberach zdolal a dvacátého devátého září se sešel a spojil s vévodou z Ferie v Ravensburgu („Rauenspurg“), místě ve Švábsku mezi Kostnickým jezerem a Dunajem, zdálo se, že se srdcím Španělů nemálo ulevilo od strachu, že Valdštejn, toužící po jejich záhubě, nařídil svým lidem spojení s nimi zdržovat. Když tedy měl s přírůstkem Aldringenových sil vojsko asi 26 tisíc bojovníků, vévoda z Ferie svolal své důvěrníky a chtěl se s nimi poradit o tom, jak postupovat, aby usneseným záměrům zjednal šťastný výsledek.

Hrabě Aldringen se se svým vojskem spojuje s vévodou z Ferie.

Bylo předloženo, zda se má postupovat a bitvu neodmítat, či zda se raději nepouštět do rozhodnutí tak vážného dosahu a hledět jen dosáhnout záměru proniknout do Alsaska a pomoci Breisachu. Někteří byli toho mínění, že se má bojovat, a podpírali je tím, že do Německa přišli se zbraněmi, aby jich užívali, a ne aby promeškali příležitost získat si jméno; bojovat je třeba, když vyhýbání se boji přináší škodu a vyvolává ve vojácích zbabělost.

Někteří kapitáni katolického vojska radí svést se Švédy bitvu.

Každé otálení je škodlivé nyní, kdy byl předem určen spěch;² je slyšet vojáky volat, že je lépe zemřít v boji než hynout strádáním; italské setniny řídnu, nepřítel roste různými posilami; proto je lépe střetnout se s ním s vojáky čilými a k boji odhodlanými, než se mu později nemoci vyhnout, až budou vojáci nespokojení a zesláblí. V tomto vítězství je obsažena čest španělských zbraní, potlačení nepřátel a rakouská velikost. Naproti tomu ostatní, kteří se kloní spíše k tomu, dovádět podniky do konce důvtipem a úskoky, říkali, že je třeba uvážit, k čemu operace směřují, a je-li hlavním cílem pomoc Breisachu, je třeba hledět především k ní. Vítězství je dosaženo, když se naplní přijatý záměr. Je známo, jak nesnadné je postavit znovu vojsko, jaké slzy prolili Neapolští, jak se strádalo v Lombardii a jakou škodu utrpí odchodem lidu Španělsko, beztak už příliš neobdělané a opuštěné. Je třeba šetřit lidi, které, jsou-li ztraceni, nelze tak snadno nahradit. Švédové naproti tomu mají vojska rýnského hraběte, Württemberčana, další od obléhání Philippsburgu a mnoho posádek; kdyby z nich vytáhli vojáky a spojili je s ostatními, rozptýlenými po Alsasku, mohli by se i po porážce snadno vzpamatovat a postavit se španělskému vojsku, oslabenému i vítězným bojem. Nesluší se vystavovat nebezpečí ony zbraně, v nichž spočívá španělské jméno a pověst. Je vhodnější dospět k žádoucímu cíli s pomocí důvtipu, než vkládat naděje do pouhé síly a vystavit se nebezpečí, že se ho nedosáhne.

Vévoda z Ferie, muž velmi bystrého ducha, uvážil nynější okolnosti a vzal ohled na obecný prospěch i na svou pověst; aby se nezdál bázlivým, kdyby boj odmítl, rozhodl se jej neodmítat, avšak na místě

¹ Mínen je Jakob Duwall (viz Duwall), zajatý spolu s Thurnem u Stínavy 11. 10. 1633; v textu ho tisk nazývá „Tubald“ a „Dubal“.

² Smysl výrazu tisku „la diligenza prefitta“ je nejasný.

vhodném k tomu, aby využil převahy v pěchotě.

Rozhodnutí³ vévody z Ferie o mínění jeho velitelů.

Dávaje najevo, že je plný touhy bojovat, postoupil k Überlingenu („Vberlinghen“), ukázal se v bitevním šiku, dal jízdě proběhnout až pod švédské ubikace a různým jezdeckým houfům šarvátkovat a nikoli obyčejnými znameními ukázal, že přišel do Německa, aby se bil.

Když Výmarský a švédští kapitáni viděli toto rozhodnutí, sešli se, toužíce rozhodnout své spory v poli, aby ustanovili, zda se má bojovat, či zda je lépe držet se na výhodných místech a hledět přivést nepřítele do nedostatku potravin, než se pouštět do nejisté bitvy, v níž jde o všechno.

Porada švédských velitelů o bitvě s vévodou z Ferie.

Nechyběli ti, kdo říkali, že boj a riziko bitvy je třeba rozvážně uvážit, neboť rozhodnutí, k nimž radí smělost, bývají často nebezpečná. Nevýhoda je zřejmá, když se vsadí všechno proti části. Švédská koruna nemůže utrpět větší ránu než ztrátou těch zbraní, které jsou známy jako tepna a opora její velikosti. Španělské vojsko je přídavkem k císařovým silám, určeným spíše proti obavám z Francie než k potlačení Švédů, a jeho zachování je snad škodlivější než jeho porážka.

Důvody švédských velitelů, proč nebojovat.

Němci ztratí málo, když je ztratí; ba tuto ztrátu lze dokonce pokládat za zisk jejich síly. Je známa urážka, kterou Valdštejn pocítil z jejich příchodu, zmenšujícího jeho autoritu; je užitečné doufat v předstírané dorozumění těchto kapitánů a v jejich vnitřní nenávist, plody stejně zhoubné pro nesvorné jako příznivé pro jejich nepřátele. Lze věřit, že čím dál Španělé postoupí, tím méně se bude Valdštejn, jejich sok, stavět proti saským pokusům. Již jindy se ukázala škoda, která vzniká z nespokojenosti a revnivosti ministrů. Je vidět, že Ferie ctížádostivě touží ukázat se hodným velitelem toho podniku; jeho vojáci jsou čerství Španělé a Italové, národ neznalý země, a protože nemají naději zachránit se jinde, když jsou sídla plná barbarských sedláků, budou v boji a v udržení šiku velmi zarputilí. Němci nepřátelského vojska jsou starší vojáci vedení zkušenými veliteli; je známa nerovnost v pěchotě a to, že podniky se provádějí právě jí; proto je jejich mínění, aby se boj odložil a nejprve se usilovalo strádáním vyčerpat nepřítele, o němž je jasně vidět, že pronikne-li do zpusťšeného Alsaska, bez opory a ze všech stran obklíčen Švédy, bude přinucen buď pomýšlet na návrat, nebo přihlížet, jak hyne vojsko nezvyklé strádání hladem ani tamnímu podnebí v čase blízkém zimě, v Německu velmi kruté. Horn a většina ostatních kapitánů tyto úvahy dobře chápali; ale Výmarský, Hofkirchen („Offchirchen“) a jiní, v nichž nadmíru kypěla touha po bitvě, nemohli snést pomýšlení, že by ustupovalo vojsko, které se ještě nedávno chlubilo, že je nepřemožitelné, a odpověděli, že pověst je duší vojsk a s ní se často vítězí víc než samotnou silou. Jí se nepřátelé zastrašují, vlastní lidé povzbuzují a království udržují. Rozum připouští, že Valdštejn, sok Feriovy velikosti, může pro ni zradit svou věrnost; nelze však popřít, že španělský jásot, povznášeje srdce jejich vojáků a všech poddaných, velmi zmenší úctu ke Švédům u jejich vlastních lidí i u celého světa. Je zjevné, že kdyby Feriovy záměry došly zdu, nemohl by Valdštejn tak snadno hanět usnesení císařské rady; ba chválou by byl zavázán soupeřit s tímto velitelem a usilovat, aby ho předstihl při provádění vyšších podniků. Celý svět s napětím očekává podnik proti Breisachu, věc tak velikého významu. Město je již v krajní nouzi a blízko pádu. Nesmějí ho opustit dřív, než uvidí, že je opustila Štěstěna, která se až dosud ukazovala vlídnou a příznivou.

Důvody vévody Výmarského pro bitvu.

Vítězství přinese zisk celého Alsaska, bezpečí Württemberska, udržení míst ve Švábsku, zkázu španělského jména, a co je nejdůležitější, věčnou dobrou pověst švédských zbraní a zjevné potlačení Bavorska; neboť Valdštejn, rád nezdu rad, které císař přijal bez jeho souhlasu a které vzbudilo Bavorsko, bude spíše vyčítat ministrům neprozíravost a těšit se z každé nehody a spíše zkázu podněcovat než napravovat. Až bude Alsasko zajištěno, čímž se čelí i hrozbám, které by časem mohli činit Francouzi, aby zadrželi švédskou moc před větší velikostí, bude možné s jistou nadějí obrátit

³ Tisk má v postranním nadpisu „Disolutione“; přeloženo podle smyslu.

všechny zbraně proti Rakousku a dosáhnout záměru provolat císaře podle svého. Je tedy třeba bojovat a raději riskovat, než prchat před nejistým nebezpečím a utrpět ke své škodě jiné, nenapravitelné. Vojsko je sice slabé na pěši, ale o to silnější jízdu. Alsasko je ovšem zbaveno toho, co je potřebné k pobytu vojska, ale je blízko Helvetie, jejíž obyvatelé, kteří by tuto příležitost prodat za výhodnou cenu své výnosy přijali jako velmi výnosnou, by španělské vojsko rádi viděli a za španělský žold mu dodávali, co je potřeba.

Tyto názory Výmarského, ačkoli je každý pokládal za příliš smělé, byly přece vzaty v úvahu a bylo usneseno obtěžovat Ferii odnímáním potravin a vyčkávat, ale také bojovat, bude-li to možné učinit na místě výhodném pro jízdu. Seřadili proto prapory, na vhodných místech postavili děla a s částí jízdy se vrhli proti Rakušanům v pevné naději, že dojde k bitvě; ti se však opřeli o pahorek a sousední les a nechtěli se od nich vzdálit, ačkoli je Švédové více než jednou vyzývali šarvátkou, nýbrž tajným pochodem poslali svůj předvoj k „Mulea“⁴ s úmyslem získat průchod u Tuttlingenu („Dutling“) a tou stranou vstoupit do Württemberska. Horn však předvídal, jaký zmatek by z toho vzešel, ihned se vydal na tu stranu, a šestého října, když dostal zprávu, že vévoda z Ferie stále táhne, přešel s vojskem k Tuttlingenu, místu ve Württembersku na Dunaji. Když se tam Švédové dozvěděli, že Rakušané postoupili na pahorek, postavil se Horn s vojskem na stranu k Engenu, a zatímco řadil pěchotu, poslal pana de Villefranche („Villafranca“), plukovníka jízdy, aby napadl císařské; pokus však byl neplodný, neboť Španělé se drželi výhody místa, opevnili se na něm, a protože byli jízdu slabší než Švédové, nechtěli vyjít do pole. Horn byl však potom zpraven, že císařští předchozího dne odmítli bitvu jen kvůli Aldringenovi, jehož rady a rozkazy, dané mu Valdštejnem, zněly nebojovat a neriskovat vojsko, s jehož ztrátou by přišel i o své velení, a to proto, že si Valdštejn, nespokojený s Feriovým příchodem, přál, aby jeho pověst utrpěla nezdar; nakonec se však věřilo, že Aldringen bude muset podpořit Feriovo mínění bojovat dřív, než se vojsko unaví strádáním v poli, kde největším nepřítelem byl hlad.

Švédové drželi vojsko celou noc v bitevním šiku a generálové, ačkoli si mohli pohodlně odpočinout ve svých kočárech, poslali kočáry pryč, a řkouce, že není správné, aby se tam, kde tolik přátel a druhů strádá, oni sami měli dobře, uložili se oné noci, ač studené a zasněžené, na holou zem: příklad hodný následování pro kapitány, kteří touží získat si náklonnost vojáků, neboť není větší pobídka k reptání než nerovnost a užívání zvláštního pohodlí uprostřed strádání druhů. Jestliže král Gustav vykonal s málem lidí tak pamětihodné podniky, byla to jedna z hlavních příčin, že ho každý chtěl napodobovat a následovat.

Když Švédové příštího rána neviděli očekávaný postup Španělů a jejich vlastní úskok, jímž je chtěli vylákat do otevřeného pole, málo prospěl, a když se navíc Horn ujistil, že Španělé začínají obracet pochod k Sigmaringu („Sigmerin“), místu rovněž na Dunaji, ale níže směrem k Bavorsku, obával se, že by Ferie a Aldringen, kapitáni chytří a důvtipní, mohli získat náskok a vstoupit do Württemberska od Balingenu („Baling“), vzdáleného dvě míle, kde ještě císařští drželi pevný hrad Hohenzollern („Zollern“), stojící na příkré hoře a tehdy obléhaný Württemberčany, a táhnout k Philippsburgu na pomoc té pevnosti, odtud přejít Rýn, posílit Hagenau, projet Falcí, spojit se se zbytky Lotrinčanů a s odvody z Burgundska a se zdarem se vydat za řeku k Breisachu. Vytáhli proto od Tuttlingenu a spěšně se vydali tím směrem, a téže noci spali v „Drusfingu“;⁵ i tam se šířila pověst, že Ferie táhne, ba potvrzovalo se, že u Sigmaringu postavil most přes Dunaj; postoupili tedy k Schömbergu („Schemberg“). Horn poslal pět set jezdců pod vedením podplukovníka Finů, zkušeného v takových akcích, aby prozkoumal záměry nepřátel a zabil někoho, od něhož by se dozvěděl o stavu protivníkovy vojska. Ten šel odvážně, a chtěje přepadnout ubikaci tisíce jezdců, které našel připravené a ve střehu, byl sám nenadále napaden a s mnoha svými zajat. A protože se pověst o pochodu císařských stále šířila, postoupili švédští kapitáni až k Balingenu, aby jim zabránili vstoupit tudy do zmíněného vévodství, a tam se zastavili. Když se však znovu potvrdilo, že se vévoda z Ferie, oddělený od Aldringena, se zbytkem, odvolán Valdštejnem, vrací do Bavorska, rozhodl se Horn je pronásledovat; proto

⁴ Místo se nepodařilo ztotožnit; snad Mühlheim an der Donau.

⁵ „Drusfing“, níže „Drusing“, je patrně Trossingen; ztotožnění nejisté.

Výmarský nastoupil se svými lidmi pochod k Ebingenu („Ebing“), Horn a Birkenfeld („Brichfeld“) k Neustadtu, aby dorazili před Breisach na posilu tamního tábora, a tím, že Španěly předejdou, je přinutí odtáhnout. Sotva se však tato cesta začala, přišla zpráva, že se jejich odchod nepotvrzuje, nýbrž že to byl úskok: zanechali zavazadla opevněná v Meßkirchu, spěšně se vydali k Rýnu a byli již až u Engenu. Švédští generálové se o tom radili a bylo usneseno je pronásledovat a, aby se pochodovalo rychleji a dostihli je, zanechat zavazadla v Rottweilu („Rotuueil“), měste na hranicích Württemberska, výsadním a spráteném, které nedávno dobyl Horn. Výmarský se proto znovu připojil a s Hornem a Birkenfeldem se vrátil k Schömbergu; pochoduje celou noc, ocitli se ráno v „Drusingu“. Zatímco v této vesnici odpočívali vojáci, velmi unavení ustavičným pochodem, přišly Hornovi dopisy ze Schaffhausenu („Sciaffusen“), že císařští prošli územím toho kantonu a dvě místa vypálili; nad tím se protestantští Švýcaři velmi rozhořčili, chopili se zbraní a shromažďovali se po mnoha tisících s úmyslem nepřátelsky naložit s těmi, kdo je popudili; protože však potřebovali jízdu, která by je v poli kryla, naléhali na jeho pomoc. Tato zpráva dala Výmarskému a Hornovi k přemýšlení, ačkoli takovým dopisům příliš nevěřili, vědouce, že Švýcaři, rozdělení různými názory, tak snadno nepřístupují k takovým rozhodnutím, jako je prohlásit se za nepřátele velkého knížete; aby však dali svým přátelům najevo, že dobré sousedy nikdy neopouštějí, usnesli se, že Birkenfeld půjde s částí vojska k Neustadtu, Horn zůstane u Rottweilu a Výmarský se se čtyřiceti jezdeckými setninami půjde přesvědčit o potřebě Schaffhausenských.

Když však Horn dorazil do Rottweilu, přijel spěšně ze své ubikace Výmarský a přinesl Oxenstiernovy („Oxestern“) dopisy adresované Hornovi; a protože v nich bylo jiné pověření, byly první rozkazy hned změněny: Výmarský se místo do Schaffhausenu vydal cestou do Franků, aby se znovu vrátil do Bavorska k podniku proti Řeznu, k němuž ho vybízela připomínka saského kurfiřta a jiných protestantských přátel, že Valdštejn, nespokojený se Španěly a s bavorským kurfiřtem kvůli Feriovu příchodu, by se radoval z každé zkázy toho kurfiřta i Španělů a nehnul by ani krokem, aby mu pomohl; a tak se také stalo, jak se dále řekne. Birkenfeld byl se zbytkem vojska ponechán, aby postoupil k Offenburgu a sledoval počínání Španělů za Breisachem, a Horn se se dvěma tisíci jezdci obrátil k „Enedingu“;⁶ odtud poslal trubače, aby pánům schaffhausenského magistrátu oznámil svůj příchod, a postoupil až do „Bergheru“, malé vesnice patřící tomu kantonu, kde našel zástupce toho města s větším množstvím vína v hlavě než rozhodnosti v duši; ukázalo se totiž, že přípravy, o nichž psali protestantští Švýcaři, jsou plané: nebylo vysláno víc než tisíc pěších z kantonu curyšského pod plukovníkem „Vldrichem“ k obraně toho města, a to z žádného jiného důvodu; a neuneslo se nic jiného, než sedět s pohárem v ruce asi do dvou hodin v noci. Tu byl Horn zpraven jedním chorvatským poručíkem, zajatým, když narazil na švédské hlídky, které pokládal za císařské, že nedaleko táhne padesát vozů se střelivem pro rakouskou armádu s několika Chorvaty jako doprovodem; rychle se vyhoupl do sedla a pronásledoval je, ale marně, neboť varování druhý toho poručíka, zachránili se pod ochranou velmi tmavé noci⁷ do „Mulenu“.⁸

Téhož okamžiku, kdy do tábora Horna a Výmarského dorazila Oxenstiernova pověření, byla jiná poslána rýnskému hraběti, aby stáhl vojsko od obléhání Breisachu do Colmaru, a totéž plukovníku Rantzauovi, veliteli různých vojsk rozložených po Alsasku, aby spojení vytvořili v tom okolí sbor vojska a s posílenými posádkami té provincie sledovali Feriovy záměry. Birkenfeld přešel na posilu rýnského hraběte a k zajištění míst v Alsasku Rýn u Štrasburku („Argentina“) a odebral se do Colmaru; ale protože Španělé, když dorazili k Breisachu, mohli snadno přecházet po mostě přes řeku sem i tam, a Horn se obával, že by se odtud pokusili vstoupit do Württemberska, země, kde mohli přezimovat, utábořil se kolem „Homebergu“,⁹ místa na hranici, vhodného k obtěžování katolické armády, kdykoli by se vracela do Bavorska, jak se soudilo, že se stane, jednak aby zadržela postup Výmarského, jednak proto, že tak početné vojsko by se v těch zemích, zcela vyčerpaných a z větší části držných švédskými posádkami, nemohlo udržet.

⁶ Místa „Eneding“ a „Bergher“ v okolí Schaffhausenu se nepodařilo ztotožnit.

⁷ Tisk „assai buona“, doslova „velmi dobré“, tj. k útěku příhodné noci.

⁸ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁹ Snad Hornberg ve Schwarzwaldu; ztotožnění nejisté.

Španělé mezitím bez odporu postoupili k Waldshutu a dobyli jej i se Säckingenem a Laufenburgem, která se jim všechna vzdala na smlouvu; potom napadli Rheinfelden, jehož posádka, které velel pan „Hornch“, Němec, se vytrvale a zarputile bránila, doufajíc stále v blízkou pomoc; nemohouc však odolat prudkému útoku, byla pobita mečem i s guvernérem a jeho poručíkem panem „di Lisel“. Odtud táhli k Basileji, jejíž měšťané, ať už ze strachu, nebo z vlastního zájmu, přijali Ferii zdvořile – ten však do města vstoupit nechtěl – a velmi hýčkali komisaře Ossu, hraběte Giovanniho Serbelloniho a plukovníka „Ieri della Rhena“, kteří do něho vstoupili a dostali vše, oč za peníze dokázali požádat. Württemberčané také zrušili obléhání Villingenu („Veling“), a aby se čelilo povstání katolických sedláků toho okolí, kteří by se, osmělení příchodem toho vojska, mohli o něco pokusit, bylo do Rottweilu umístěno značné množství vojska pod velením barona Degenfelda („Deghenfald“), velmi váženého německého plukovníka.

Na druhé straně byly všechny myšlenky a záměry císařských obráceny jako ke svému terči k saskému vojsku a s nejvyšším důvtipem hledaly úskok, jímž by je přivedly k vysílení. V Bavorsku se dělaly tak velké válečné přípravy, jak jen dovozovala krátkost času a nynější okolnosti, aby se uchránili před hrozivými silami svých nepřátel, táhnoucích k Řeznu; a v Alsasku se rady jedné i druhé strany točily kolem toho, jak změřit vlastní moc s mocí protivníka a jak dosáhnout vítězství, k jehož výsledku pro jeho důsledky upírala zrak celá Evropa. Tu Valdštejn, stále více dychtící uzavřít mír se saským kurfiřtem – tím milejší mu, že bez něho mohl jen nesnadno obrátit mysl k novotám, po nichž toužil –, nabídl nové sliby a podmínky, vynucené nutností, do níž se viděl přiveden. Protože však nevyhovovaly vysokým nárokům toho knížete, u něhož pobývali někteří rádcí naklonění švédské koruně a katolíkům krajně nepřívětivě naladěným, a protože švédské zbraně ještě nevystoupily k takové velikosti, že by potřebovaly krotitele, ani nebyly na takovém úpadku, že by se musely krýt před císařovým hněvem, a protože mu císař nechtěl povolit, oč tehdy, povzbuzen pověstí zbraní, žádal, otálel kurfiřt s důvody a výmluvami, aby nepopudil Švédy a nerozhořčil císaře. Zatímco se však snažil držet v nadějích jednu i druhou stranu, skončilo příměří, které bylo prodlouženo ještě o tři týdny, a císařští¹⁰ velmi snadno obsadili různá místa v Míšni a položili se před Lipsko. Když se tedy Valdštejn dozvěděl, že Sasové stahují zbraně ze Slezska, rozhněván nezdařeným úderem, pronásledoval je a mnoho jich rozsekal; a Gallas, poznávaje, že není čas napravovat cizí zájmy, když vlastní kulhají, stáhl se s deseti tisíci vojáky k Litoměřicím („Lutmerz“)¹¹ směrem k Drážďanům; a nedlouho potom Valdštejn znovu postoupil k Břehu („Brich“), jehož se zmocnil i s různými jinými, nepřiliš významnými místy toho okolí, drženými Sasy – ne že by jeho myšlenky mířily k takovým ziskům, málo důležitým, nýbrž aby se ukázal zaměstnaným na této straně a neměl příležitost spěchat na pomoc Bavorsku. Gallas a generální polní strážmistr „Offcutz“ pak postoupili k Nise („Neus“) a tam se opevnili, protože švédské, saské a braniborské zbraně byly spojeny u Kladska („Glas“) a bez příchodu Valdštejna se zbytkem vojska se nesměli pouštět do nevýhodného střetnutí. Došlo však k několika srážkám mezi jízdou obou stran s nezdařením pro Rakušany: chtěli totiž ve Svídnici („Sueinitz“) přepadnout dánského prince; ten však jejich záměr odhalil a předešel je v „Bruna“,¹² kde nic takového nečekali, pobil čtyři sta císařských, zmocnil se i toho místa, obehnaného slabými starými hradbami, a zajal několik důstojníků. Když se to dozvěděli ostatní císařští velitelé a hned na něj zaútočili sedmi pluky, byli by ho úplně porazili, kdyby mu včas nepříspěchali na pomoc plukovníci „Kacchestein“ a „Altembourg“;¹³ ti přinutili císařské ustoupit do Gallasových ubikací u Nisy. Tím osmělení Švédové, hrabě Thurn, Arnim („Harnen“) a Burgsdorf („Borgsdorf“),¹⁴ braniborský generál, se rozhodli napadnout Gallase v Nise, dokud byl Valdštejn daleko; ale Gallasova pilnost v opevňování a Valdštejnův příchod do Kladska, místa ne víc než šest mil od Nisy, je přiměly upustit od pokusu a stáhnout se k Břehu. Valdštejn tedy, zůstav pánem

¹⁰ Podmět věty tisk nevyjadřuje (gramaticky by navazoval saský kurfiřt); mínění jsou císařští, jejichž sbor vedl v létě 1633 v Sasku Holk.

¹¹ Gallas vedl v létě 1633 posily ze Slezska k Holkovi do Saska.

¹² Místo „Bruna“, níže „Brauna“, se nepodařilo ztotožnit.

¹³ „Altembourg“ je snad Fridrich Vilém II. Sasko-Altenburský, roku 1633 plukovník ve švédských službách; ztotožnění nejisté. Plukovníka „Kacchestein“ se nepodařilo ztotožnit.

¹⁴ Patrně Konrad von Burgsdorff, braniborský generál; ztotožnění nejisté.

pole, dobyl „Munità“¹⁵ a rozsekal jeho posádku, vyrazil vpřed a ukázal se v bitevním šiku švédskému vojsku u Münsterbergu; a zatímco šarvátky mezi jízdou připravovaly ostatní k bitvě, poslal Valdštejn hraběte Trčku („Tersica“) s trubačem k Arnimovi a pozval ho do svého tábora, aby znovu jednali o míru. Když tam Arnim přišel v doprovodu generála Burgsdorfa a barona „di Vels“ a tito tři velitelé se sešli s Valdštejnem, Gallasem a „Islerem“,¹⁶ řekl Valdštejn, že uzavře pevný a věčný mír s protestantskými stavy a se švédskou korunou, a kdyby císař nechtěl svolit, dodrží své sliby se zbraní v ruce; obnoví se všechny výsady, všichni vyhnanci budou povoláni zpět a odškodněni za utrpěné škody, jezuité budou vyhnáni z Říše a ti, kdo milují nepokoje v Německu, pokoženi; švédské koruně se s jistou časovou lhůtou dá zadostiučinění za vynaložené náklady a mezitím si může ponechat všechna obsazená města; rovněž kurfiřtům saskému a braniborskému budou nahrazeny výdaje; a když se z Říše ihned odvedou všechny zbraně, vytáhnou proti Turkovi. Na tuto řeč odpověděl Burgsdorf jako nejstarší z generálů přítomných na shromáždění, že vidět mír navracený zkoušené Říši je právě společným přáním všech dobrých lidí; protože se však jeho řeč nezakládá na ničem jiném než na prostých slovech, je třeba se ujistit, zda k tomu svoluje císařský dvůr, a především je třeba, dřív než se půjde dál, mít záruku slova; protože totiž někteří tvrdí, že je dovoleno nedodržet slovo protestantům, nelze svolit k dohodě, kterou by bylo snadné potom porušit a překročit. Na to Valdštejn odvětil, že o upřímnosti katolíků se nemá pochybovat o nic víc než o upřímnosti samotných protestantů; Burgsdorf však odpověděl, že nemluví o katolících minulých časů, nýbrž o dnešních, a zvláště o jistých duchovních, kteří veřejně učí, že kacířům se slovo dodržovat nemusí, a kteří byli příčinou všech nepokojů vzniklých v Německu. Valdštejn tehdy odpověděl, že je proto zamýšlí dát vyhnat, že je dobře zná jako zkázu křesťanstva a že je už všechny daroval ďáblu; avšak vévoda bavorský že je příčinou všech těchto zmatků, on mu nijak nepomůže, ba s největším potěšením by slyšel, že jeho zemi celou projeli a vyplnili Švédové; zajistí, aby slovo bylo dodrženo, a chce za každou cenu nastolit v Říši pevný mír a potom vést válku proti Turkovi. Když tedy o tomto jednání strávili asi tři hodiny, bylo uzavřeno příměří na dva týdny a každý stáhl své lidi do svých ubikací: Valdštejn ke Kladsku, Sasové k Břehu; a Arnim ihned vyslal Burgsdorfa ke kurfiřtovi braniborskému, plukovníka Vitzthuma („Vistumb“) k saskému a barona „di Vels“ k velkému kancléři Oxenstiernovi s návrhy těchto článků.

Protože se však poznávalo, že tyto návrhy vzešly spíše z Valdštejnovy vášně nebo z nějakého jeho skrytého záměru než z rozkazů či se souhlasem císařského dvora, nedalo se na ně mnoho; protože však z nich nemohl vzejít jiný než prospěch pro kurfiřty a švédskou korunu, dali kurfiřti a Oxenstierna najevo, že s nimi souhlasí, a pověření bylo svěřeno Arnimovi. Ten, souhlase s články, které Valdštejn předložil, připojil, aby se císař vzdal všech nároků na biskupství magdeburské a halberstadtské, povolil svobodu svědomí, ponechal Horní Lužici a polovinu Českého království za peníze, které saský kurfiřt požadoval, a aby byl znovu dosazen kurfiřt falcký.¹⁷ S tím se Arnim odebral do Strzelina („Stralen“), kde se zdržoval Valdštejn, v doprovodu zmíněného Burgsdorfa a „Velse“; nenalezl ho však již stejné mysli jako dříve, nýbrž poznal jeho úskoky, jak získat čas a zásobit střelivem své vojsko, které ho mělo velmi málo; když totiž Valdštejn odvětil, že dřív než se půjde dál, chce navrácení knížectví vratislavského, svídnického a hlohovského, bez čehož nemůže a nechce dále mluvit o míru, vrátili se Švédové a Sasové na svá stanoviště, plni zmatku nad takovou změnou a s předsevzetím, že už tak snadno nebudou spoléhat na slova jiných.

Když bylo toto jednání přerušeno a příměří vypršelo, pomýšlel Valdštejn přepadnout Svídnici; pro dobrou bdělost plukovníka „Stachlosera“, guvernéra, však jeho pokus vyšel naprázdno, a stejně se rozplynul pokus na Lehnici („Lignitz“), který odhalil hrabě „Grakus“,¹⁸ jenž tam velel. Stáhl tedy vojsko a rozložil je kolem Vratislavi, Rychbachu („Reichembach“) a „Brauna“, a uzavřel tak Švédům průchody; ti se utábořili na druhé straně Svídnice až po Střihom („Striga“) směrem k Čechám, což na obou stranách

¹⁵ Místo se nepodařilo ztotožnit.

¹⁶ „Isler“ je patrně Ilow (viz Ilow); ztotožnění nejisté.

¹⁷ Fridrich V. zemřel již 29. 11. 1632 v Mohuči; jeho dědicem byl syn Karel Ludvík a za nezletilého spravoval země strýc Ludvík Filip Simmernský. Míneho je tedy patrně obnovení falcké dynastie.

¹⁸ Hraběte „Grakus“, velitele Lehnice, se nepodařilo ztotožnit; snad jde o Krachta.

způsobilo velké strádání pro nedostatek věcí potřebných k vydržování tolika vojska.

Odtud se Valdštejn odebral k Hlohovu („Glogouia“), a když se dozvěděl, že se tam Arnim vydává, aby mu pomohl a zmařil jeho záměr, a že hrabě Jindřich Matyáš Thurn, Čech, generální komisař ve švédském táboře, a plukovník Duwall („Tubald“) stojí s pěti tisíci bojovníky u Stínavy („Steinau“), dal se do toho podniků. Obvyklými úskoky, jimiž podivuhodně řídil své operace, tajně nařídil svým kapitánům, aby předstírali, že táhnou proti Arnimovi, a nenadále se jedenáctého října vrhl na ubikace Sasů tak rychle, že jim byl v zádech dřív, než měli čas bezpečně se stáhnout do Vratislavi, hlavního města Slezska, do Krosna („Krossen“) nebo do Hlohova, blízkých míst, a tím méně dostat včas pomoc od Arnima, neboť ten, nevyzvěděv Valdštejnův záměr, byl již tak vzdálen, že nemohl přijít včas. Když tedy tito kapitáni poznali, že jsou sevřeni v příliš zjevné nevýhodě, než aby se odvážili zkusit štěstí zbraní, a že jsou daleko slabší počtem než císařští, kterých bylo 20 pěších a 13 jezdeckých pluků, a bez jakékoli naděje na potraviny i na pomoc, která byla příliš vzdálená, než aby mohla dorazit včas, odešli stranou hrabě Thurn, Duwall („Dubal“) a ostatní přední kapitáni těch vojsk, aby nezahynuli bídně hladem ani se nevrhli do zoufalého boje; a povzbuzeni nabídkami, které jim jménem Valdštejna učinil Trčka – Valdštejn sliboval, postoupí-li mu místa, v nichž veleli, nejen zachránit jim život, ale nakládat s nimi jako s druhy a přáteli –, uradili se ten návrh přijmout. Pozvednuti rozumem, který nazývá opovážlivými ty, kdo se bezhlavě vrhají do záhuby, a mírníce hněvem svou malou prozíravost v úvaze, že i když se Valdštejnovi vzdají, snadno potom odejdou nebo se vykoupí za menší cenu než za krev, rozhodli se podrobit Valdštejnově shovívavosti. Ten nedlouho potom propustil hraběte Thurna na svobodu a Duwallovi dovolil i útěk – počín, který se ve vídeňském dvoře nelíbil, neboť by tam rádi viděli hraběte jakožto hlavu českých rebelů v císařském vězení a Duwalla, statečného kapitána, odňatého protivné straně, jehož zdatnost nemohla císařským přinést nic než škodu.¹⁹ Ale Valdštejn, toužící dosvědčit saskému kurfiřtovi, že jeho výzvy k míru jsou nerozlučnými pouty věrnosti, a zavázat si samé nepřátele, řídil svou vládu tak, že s nepřáteli zacházel mírně, aby, přilnuvše k němu, spíše zmírnili onen hněv, který roznítl služba poddaného knížete,²⁰ než aby zatvrdili mysl k zarputilé obraně; raději chtěl, aby na něj pro toto jednání padlo reptání dvora, než aby poskvřnil své slovo, které nadmíru dodržoval; a v tak velkorysém projevu setrval, jako by doufal, že za dobrou cenu koupí přízeň kurfiřtových rádců a ministrů, neboť je přirozeností lidí být nakloněni dobrodincům, nejsou-li nevděční či horší než barbaři.

Když Valdštejn dosáhl tak šťastného vítězství, osmělen dobrým znamením, které mu předpověděla souhvězdí, jež tehdy pomocí své astrologické znalosti poznal jako příznivé, smělym tahem postoupil na té straně k Frankfurtu nad Odrou, který se mu ihned poddal, neboť guvernér měl od kurfiřta rozkaz opustit jej, kdyby tím směrem táhli císařští; vykonal to a podle jeho rozkazu se stáhl do Kostřína („Kustrin“). A postupuje k Pomořansku, když přešel řeku Vartu na malých člunech u pevnůstky „Zandoc“,²¹ která byla dobytá silou, poslal hraběte Mansfelda a plukovníka „Gase“ před Landsberg („Landsperg“), jehož guvernér, švédský plukovník „Verger“, se bez velké obrany ihned vzdal, k těžké nelibosti svých představených, kteří ho potom potrestali. Valdštejn, přesvědčen těmito zdary a pokládaje své počínání za pravý prostředek, jak zmírnit nároky saského vévody, rozhodl se znovu zjistit jeho úmysl prostřednictvím knížete Františka Albrechta Sasko-Lauenburského; když však poznal, že jeho požadavky jsou plné obvyklých přemrštěností, přesunul celé vojsko před Zhořelec („Gorlitz“), obehnaný silnými valy a ležící na vhodném místě na západním břehu Nisy, na hranicích Lužice. Jeho guvernér, neopouštěje povinnou věrnost, se vytrvale připravil k obraně, ačkoli neměl víc než osm set pěších a sto padesát jezdců s několika málo obyvateli, málo lidí na udržení místa takového obvodu; protože však nemohl odolat prudkému útoku Rakušanů, byl se všemi svými vojáky obětován císařským mečem – údery, které často stíhají ty, kdo, zaníceni jakousi nezvyklou odvahou a míněním o sobě samých, rozlévají spolu se svou sebeúctou i onu moudrost, která by, smíšená se smělostí, vytvořila velmi šťastnou směs. Valdštejn dobyl také Köpenick („Copenic“), přešel řeku Sprévu poblíž

¹⁹ Zápor v tisku chybí („poteua se non“); doplněn podle smyslu.

²⁰ Smysl tohoto místa tisku je nejasný.

²¹ Patrně Santok (Zantoch) u ústí Noteče do Warty; ztotožnění nejisté.

mnoha vesnic v kraji Teltow („Teltau“) a nahnal Berlíňanům takový strach, že plukovník „Volcoman“, guvernér toho města, cíť se příliš slabým, aby se udržel, stáhl se s posádkou za řeku Havolu.

Útěk těch kapitánů, o němž se rozšířilo, že se stal s Valdštejnovým vědomím – ten totiž, dychtě získat si náklonnost nepřátelských ministrů, osnoval způsoby, jimiž by mohl dát najevo zlou vůli, kterou pojal proti Španělům a rakouským ministrům –, dal Oxenstiernovi poznat, že Valdštejn, ještě pevněji utvrzený ve svém mínění proti Španělům, nechá kulhat ty činy, které by mohly podpírat císařskou velikost; neboť jsa nadmíru ctižádostivý a nesnášeje, aby se mu nyní omezovala tak rozsáhlá autorita, jež mu byla udělena, znovu by roznítil onu nenávist, kterou novým uznáním, jehož se mu od císaře dostalo, a přetvářkou rakouských ministrů z velké části utlumil.²² Využilo se tedy této vhodné příležitosti a podnik proti Řeznu byl znovu potvrzen; Výmarský proto přešel Švábsko a objevil se před Neuburgem („Neuborg“) dřív, než se vědělo o jeho odchodu; nenadále jej oblehl, a někteří sedláci, kteří se do něho uchýlili a vzali na sebe jeho obranu, při prvních dělových ranách propadli zmatku a dvacátého října se vzdali; bavorská posádka, pět set pěších a sedmdesát jezdců, z něho vytáhla a Švédové ji doprovodili až do Ingolstadtu. Odtud rychle postoupil k hradu v Eichstättu („Aicstet“), který se po několika dělových ranách vzdal na smlouvu; vytáhlo z něho tři sta pěších se zbraněmi a zavazadly.

Potom přitáhl k Řeznu a postavil tam děla; a ačkoli bavorský baron „di Feubuz“, guvernér toho místa, osvědčil při jeho obraně svou statečnost tím, že zbořil a zničil vše, co mohlo nepřátelům posloužit, přesto se po osmnácti dnech odporu, zoufaje nad pomocí a nemaje potřebné – neboť tehdy se nikdo neobával takové události, kterou bez nějakého zrádného dorozumění pokládali za téměř nemožnou –, čtrnáctého listopadu vzdal; a Švédové získali velké město na Dunaji, přes nějž vede velmi pevný kamenný most; kdysi se chlubilo svobodami a užívalo týchž výsad jako jiné obce Německa, ale minulými pohromami značně upadlo ze svého dřívějšího stavu; je obehnáno dvojitými starými hradbami, avšak pevnými maltou, s půlměsíci a hliněnými kleštěmi, vystavěnými novodobým způsobem před branami, a se suchým příkopem, plným však traverz nového vynálezu, které jej z boku ostřelovaly z mušket.

Pád Řezna velice nelibě nesl vídeňský dvůr i vévoda bavorský pro důležitost místa, které, otvíraje průchod po obou březích Dunaje do nitra Bavorska, by ustavičně drželo v obavách země toho kurfiřta; a v srdcích mnoha dobrých Rakušanů probudil horoucí podezření vůči Valdštejnovu jednání. Reptali, že mu mohl velmi dobře přijít na pomoc, neboť Výmarský neměl víc než devět tisíc vojáků, ale že to zanedbal pro nelibost, kterou pojal vůči tomu kurfiřtovi, jehož vinil jako hlavního původce svého sesazení na řezenském sněmu. To však ve skutečnosti nebyla příčina, která Valdštejna k takové nedbalosti přiměla, nýbrž španělské prapory rozvinuté v Německu, které mu naplnily mysl různými myšlenkami, a příchod hraběte z Oñate („Ognate“) do Vídně, který jako věrný ministr nesnášel vidět sluhu zneužívat nejvyšší autority jeho pánů a snažil se zkrotit nevázanou svévoli, kterou si přisvojil; to ho pak přimělo sejít z přímé cesty. Když toto podezření rostlo, začali Valdštejnovi sokové pomýšlet na způsob, jak ho ponížit a zároveň zničit, aniž však své myšlenky vyzradili; vše zastírajíce vlastní chytrostí, naučenou ve školách státního zájmu, předstírali, že je jim milé, co v nich budilo jen nenávist a zlou vůli; a tak dobře zakryli svůj úmysl, že nakonec ve vhodné příležitosti mohli sklidit jeho plody.

Vévoda z Ferie, když postoupil k Breisachu – jak šťastné události obvykle oslepují úvahu o věcech obtížných –, představoval si jako snadný podnik proti Colmaru, přednímu městu Alsaska, dvě míle od Breisachu za Rýnem na pláni, která se mezi ním a horami táhne k Lotrinsku; přitáhl k němu se čtyřmi bateriemi, ale po šesti dnech, když poznal dobrotu valů a statečnost obránců, zásobených vším potřebným, nepokládal za vhodné spotřebovávat dál lidi a potraviny potřebné k zásobení Breisachu na dobývání místa, jehož získání bylo zdlouhavé, nákladné a nejisté; a proto, když přivedl tři tisíce Burgundů a Lotrinčanů, kteří byli k tomu účelu drženi v těch provinciích již mnoho měsíců, a spojil je se svým vojskem, a když poznal, že je nesnadné a téměř nemožné proniknout do Flander, neboť průsmyky Lotrinska byly obsazeny Francouzi a Alsasko i Falc byly plné pevností a švédských zbraní, rozhodl se poslat Aldringena („Aldringher“) zpět do Bavorska, jak o to žádali císař i onen vévoda, aby zabránil postupu Výmarského. Aldringen rozkaz vykonal, přešel Rýn a oblehl Freiburg, držený

²² Ve větě tisku chybí sloveso; doplněno podle smyslu.

Švédy, kteří se mu brzy vzdali a dali se naverbovat pod jeho prapory; to místo, ač málo významné a bráněné jen prostou starou zdí bez náspu, leželo přece na cestě, kudy měl táhnout, a bylo nutné se ho zmocnit. Horn, bdělý vůči císařským záměrům, postoupil proti nim, jakmile se o jejich pohybu dozvěděl; ale Aldringen, poznávaje, jak nesnadná je jeho cesta, neboť musel projít zemí zcela zbavenou potravin a plnou válečníků a zoufalých sedláků, a průsmyky byly obsazeny, rychle vytáhl z Löffingenu („Loffing“), malého místa ve Švábsku u Černého lesa, kam dorazil se ztrátou asi čtyř set mužů zabitých a zajatých v různých srážkách s Hornovými vojsky, a znovu se uchýlil k Breisachu.

Když Výmarský dobyl Řezno, zanechal tam dva tisíce pěších a pět set jezdců a dal měšťany přísahat věrnost; a vida, jaký význam má pro jeho zájmy Cham („Camb“) v Horní Falci na řece Řezně („Reghe“), průchod nemalé ceny, vydal se tím směrem, aby si usnadnil postup ve Falci, a nenarazil na odpor; posádka totiž, zastrášená událostmi v Řezně a v jiných místech, která, ač pevnější, přece snadno padla, pokládala za prospěšnější se vzdát než utrpět marným odporem nevyhnutelnou škodu, ačkoli se pro velmi pevné hradby mohla několik dní držet; a tak místo vydala Švédům. Rozneslo se, že se to stalo s tajným vědomím Valdštejna, který si přál vidět Bavyry zle stíhané; neboť těm, kdo mu vyprávěli o postupu Výmarského v Bavorsku, veřejně dával najevo, že je tu přece na pomoc vévoda z Ferie. Stejně tak učinily nedlouho potom posádky Straubingu a Deggendorfu („Dechendorf“), míst na Dunaji pod Řeznem.

Když Aldringen ustoupil od „Lauinghenu“²³ k Freiburgu a vévoda z Ferie viděl, jak denně ubývá lidí přivedených z Itálie, málo zvyklých na německé mrazy, a protože Aldringen a ostatní váleční velitelé naléhali, že naděje vstoupit do Württemberska je již ztracena a že pro zmíněný odpor nelze tehdy bez nebezpečného střetnutí přejít do Flander, rozhodl se odejít na zimu a rozložit vojsko (nemálo zmenšené) v Bavorsku, ve Švábsku a v Tyrolsku. Armáda tedy vytáhla od Freiburgu v šiku a dala se na pochod k Biberachu („Biberac“); stalo se to s takovým strádáním, neboť počasí již bylo nevlídné, že kromě ztráty mnoha vojáků v různých šarvátkách se Švédy, kteří je podél württemberské hranice ustavičně doprovázeli, tam zanechali ještě asi tisíc dalších, které jim vzaly zima, hlad a útěky.

Obě vojska, rakouské a švédské, jedno na této a druhé na oné straně Dunaje, projížděla krajem ne bez střetnutí, hned s výhodou, hned se ztrátou jedné či druhé strany; tu se podplukovník „Calambac“, guvernér v Colmaru, odhodlal k podniku proti hradu „Zulech“,²⁴ ležícímu na pahorku asi šest mil od Colmaru směrem k Lotrinsku, a vydal se tam se čtyřmi pěšími a dvěma jezdeckými setninami. Záměr se mu zdařil: předstíral totiž, že je z císařské strany, sepsal několik dopisů padělaným písmem a s pečeti Schauenburga („Sciamburg“), tehdy velitele v Breisachu, a adresoval je guvernérovi; ten je pokládal za pravé a vpustil ho do hradu, kde byl velitel zajat a odveden do ubikací spolu s dalšími sto vojáky, které měl u sebe; ti vstoupili do služby pod prapory „Calambaca“. Protože však jeho zájmům příliš nezáleželo na držení toho málo významného místa, a protože se obával markraběte bádenského, který proti němu táhl, rychle je opustil a odnesl si z té události vše nejlepší; to nemálo zmátlo mysl Rakušanů, neboť když se tak odhalil strach či neschopnost jejich ministrů k vládě, obávali se neméně škody na jiných místech, která vyžadovala bedlivější stráž.

Když Výmarský dobyl Straubing a Deggendorf a byl povzbuzen většími nadějemi, zdálo se mu snadné dobýt i Pasov („Pessau“), tím spíše, že zároveň někteří sedláci v Rakousích, probuzení tímto postupem a blízkostí Švédů, se nebáli znovu projevit mečem svou nevěrnou mysl. Vydal se tedy tím směrem se šesti tisíci pěšími a dvěma tisíci jezdci, vybranými z hlavní síly vojska, které vzrostlo na patnáct tisíc bojovníků díky různým oddílům, jež k němu přišly z různých stran. Ale císař a vévoda bavorský, kteří dobře věděli, jak velkou škodu by zájmům jejich panství přineslo, kdyby Švédové toto město získali – neboť ovládá tok Dunaje a Innu a je pravým průchoodem, jímž se nepřítelům otevírá vstup do císařových dědičných zemí v Rakousích, do Bavorska a do Čech, a protože z této strany nebylo

²³ Tisk má „Lauinghen“, tj. Lauingen na Dunaji, což v souvislosti s ústupem od Löffingenu k Freiburgu nedává smysl; patrně jde o tiskovou záměnu za „Loffing“ (Löffingen).

²⁴ Hrad „Zulech“ se nepodařilo ztotožnit. Hohlandsberg, který Švédové roku 1633 dobyli, leží jen asi 6 km od Colmaru, nikoli „šest mil“ (asi 25–30 km).

pevností, které by je kryly, nepochybně by to nahnalो značný strach všem národům těch provincií –, snažili se tento úder odvrátit a Švédům ten podnik překazit. Dostal tedy rozkaz Jan z Werthu („Gio: de Vert“), aby se se čtyřmi pěšími pluky zvedl ze svých ubikací v Bavorsku a přispěchal k jeho obraně; stejně tak tam z druhé strany Dunaje dorazilo dalších dva tisíce pěších a sedm set císařských jezdců, dosud ubytovaných na hranicích Čech směrem k Falci; a neméně naléhavými opakovanými rozkazy bylo nařízeno Valdštejnovi, aby ihned táhl tím směrem s celým vojskem, čelil dalšímu postupu nepřátel, zdusil vzpuru rakouských poddaných a pokusil se o znovuzískání Řezna, jehož dobytí bylo blízko jisté naděje, neboť Švédové ještě neměli příležitost je opevnit, jak bylo třeba, ani zásobit dostatkem potravin a střeliva; příliš se o to nestarali, neboť vše obraceli spíše k vlastní potřebě než k obecnému prospěchu: po smrti krále nepokládali za důležitý jiný zájem než soukromý, neznajíce, jaký konec ani jakého pána budou jejich zisky mít. Tak dopadají věci tam, kde se velí zmateně a kde není nejvyšší hlava, které by se bylo lze bát a v níž doufat. A protože i toto město leželo uprostřed Bavorska, nemohli je Švédové, kteří se v těch zemích mohli udržet jen s velmi velkým vojskem, dlouho držet, zásobovat a bránit. Na toto volání Valdštejn – ačkoli si přál každou zkázu Španělů a Bavorů, aby je přivedl k nutnosti opírat se o jeho mínění a svěřovat veškeré své jednání jeho autoritě, jak bývá obvyklé u ctižádosti těch, kdo, vyzdvižení z nízkého k vysokému štěstí, jsou tím leskem tak oslněni, že už nevidí blízké propasti –, protože se mu zdálo příliš opovážlivým činem neposlechnout pána a ukázat se tak nevděčným a nenáviděným, nařídil Gallasovi („Galasso“), aby s deseti tisíci vojáky zůstal v Sasku a bděl nad počínáním kurfiřta, a sám se se zbytkem vojska vydal k Řeznu; ale tak pomalým krokem, že se dobře odhalovala jeho chabá vůle pomoci Bavorsku. To se ještě více potvrdilo, když se, sotva vstoupil do Falce, znovu zakryl záminkou, že protože Sasové postoupili k českým hranicím, mnohem více záleží na tom udržet císaři to království, než je ztratit pomocí jiným; obrátil se a vrátil se na svá dřívější stanoviště.

Když byl bavorský kurfiřt zpraven o Valdštejnově pochodu k němu, shromáždil vojsko, které mohl vytáhnout ze země a z posádek, a v tom naléhavém stavu postoupil k Dunaji, zaútočil na některé švédské oddíly, a když nepřátelé ztratili asi dvě stě mužů, postavil se s velkou smělostí a k velkému strachu protivníků nedaleko od Řezna, připraven je z této strany oblehnout, kdykoli by na ně Valdštejn zaútočil z druhé, a odvést tak vojsko Výmarského od nájezdů, které mohlo činit na katolíky. Ale když dostal zprávu, že se Valdštejn stáhl do Čech, aniž mu o tom předtím dal jakoukoli zprávu, vrátil se i on do svých ubikací, aby se se svými samotnými silami nezaplétal dál, a velmi rozhořčen na Valdštejna ihned poslal do Vídně svého kancléře, aby probudil císaře, aby měl oči otevřené nad jednáním svého generála, které neodpovídalo povinnosti věrného ministra, a aby učinil nějaké opatření k jeho podpoře; jinak by, kdyby ho k tomu nutnost donutila, musel pomýšlet na své zájmy jiným způsobem. Stěžoval si na to také u ministrů španělského krále, sídlících u toho dvora a v Innsbrucku („Ispruch“), a vyzval je, aby se přimluví u císaře, aby bylo učiněno nějaké rozhodnutí v jeho zájmu, a aby uvážili škodu, kterou mohl císař a celá katolická liga utrpět zlým počínáním svého generála: Jeho Veličenstvu je známo, s jakou pevností kurfiřt zachovával svou ligu, zatímco jiní jako blesky spěchali ke zkáze Říše, jaké náklady vynaložil na vydržování vojsk, jak odmítl návrhy, které mu činili Francouzi, a jak riskoval své země i vlastní život pro rakouský dům.

Tyto myšlenky, přednesené vévodovými jednately s účinným citem, nenarazily na odpor a vtiskly se do srdcí těch, jimž byly sděleny; a protože zájmy knížat se jako troud obvykle zažehují podezřeními a stíny se ve státních věcech pokládají za těla, začalo Valdštejnovo počínání vyvolávat odpor u mnoha rádců, kteří se dříve dívali na jeho činy skly, jež očím ukazují věci jinak; poznali důsledky jeho jednání, neboť od uraženého politikové nikdy nečekají nic než urážku a nedoufají, že by se před pomstou mohli zajistit jinak než zdvojením urážek. Španělé, kteří jsou nad ostatní pokládáni za lidi velmi bystrého ducha a vždy moudře odměřují věci s opatrnou rozvahou, rozmlouvali o způsobu, jak vysvobodit autoritu svých knížat a zajistit na hlavě císařově českou korunu, a odhalili zlo velmi zakořeněné a prudké: Valdštejn totiž, který již u vojáků vzrostl v pověsti, si tak získal jejich lásku a poslušnost, že by ho stěží opustili, znajíce ho jako štedrého a sobě velmi prospěšného; kapitáni, z větší části jím povýšení do hodností, a tím jeho stoupenci, by s ním chtěli sdílet osud; a k tomu všeobecné mínění, že v minulých vítězstvích nashromáždil převelikou hromadu zlata – to vše byly věci nebezpečné, které se představovaly očím

rádců. Pokládali proto za vhodné přinést této nemoci prudké léky; a začali se vši rychlostí uvažovat o prostředcích, které se ukázaly vhodné proti naznačené nevěrnosti.

Ale jestliže takový byl stav Německa a takové počínání katolíků a protestantů, z nichž každý usiloval přemoci stranu druhého, a jestliže na všech stranách hřměly zbraně, burácely hrozby a blýskaly se úskoky, nepodobné myšlenky začínaly klíčit v Itálii; neboť v té době byl v Římě vévoda de Créqui („Crique“),²⁵ vyslanec obediencie za Nejkřesťanštějšího krále, kam dorazil již minulého června, a zdržoval se tam, aby naklonil papeže straně svého krále a domluvil se s italskými knížaty. Španělé, velmi pohnutí tím, co viděli, říkali veřejně, že rozkoše a soukromý zájem stále více uvádějí v zapomnění úvahu o světské bídě; mnozí se noří do nádhery a velikosti, naparují se ctižádostí po přednostech, soupeří ve vymýšlení přepychu a hýří v choutkách; a Španělé, vyznavači velké horlivosti pro náboženství a nejbližší sousedé Církevního státu, nárokuje si u papežů větší autoritu než kterýkoli jiný mocnář, se nemálo znepokojovali a stěžovali si, že zatímco oni rozhazují zlato a vlastní krev v Německu na podporu utlačeného náboženství, duchovní, dbalí soukromého klidu, neupírají myšlenky nejen k pomoci císaři, ale ani ke škodám, které křesťanstvu slibuje postup kacírů; rozhodli se tedy papeže upomenout a pokusit se ho získat nejen pro nynější válku, ale i přimět ho, aby napomenul francouzského krále pro podporu, kterou proti nim poskytoval protestantům. Zvolili biskupa z Córdoba²⁶ a pana Juana Chumacera („Gio: di Chiamazzer“),²⁷ muže velmi jemného rozumu; ti přišli ze Španělska do Říma, sešli se s kardinály Spinolou,²⁸ de la Cuevou („la Queua“) a Borgiou a s markýzem de Castel Rodrigo,²⁹ řádným vyslancem Katolického krále, a když spolu jemně probrali záležitosti, shodli se, že budou na papeže naléhat nejen o peněžitou pomoc pro císaře a o úlevu z datarie z církevních obročí, ale – což jim nejvíce leželo na srdci – aby odvrátil Francouze od ochrany kacírů. Poselství bylo předneseno a podpořeno velmi účinnou přímlovou stoupenců Španělska; rozhodnutí však přineslo jen zdvořilosti a výmluvy, neboť papeži jakožto světskému knížeti nevyhovovala větší velikost Španělů, jeho sousedů, kteří byli u římského dvora velmi nároční, a nemohl se tedy odhodlat podporovat jejich moc bez nemalé škody pro Církevní stát, který z každého dobrého důvodu vyžaduje sousedy slabší, a ne mocnější. Připojovalo se, že kacíři neurážejí katolíky ve svědomí, ale že se válka vede jen ze státního zájmu, ne pro náboženství. Pomoc proto byla spíše velká zdánlivě než obsahem, neboť množství poskytnutých peněz nebylo nijak značné. Získali však desátky z církevních statků na Sicílii, Sardinii, v Portugalsku a jinde, z nichž počítali, že mohou vytěžit půl milionu scud. Se žádostí proti Francii pak byli rozhodně a s oprávněnými výmluvami odbyti, neboť papežové se nemálo obávali, aby se Francouzské království, již nakažené kacířstvím, z nepatrné příčiny neodvrátilo od poslušnosti Svaté Církve, a protože tato věc je pro její správce velmi významná, je třeba s takovým králem jednat velmi obezřetně a ohleduplně. Španělé tedy zůstali málo spokojeni a nevázaně mluvíce obviňovali papeže, že je nakloněn Francii a málo horlivý v šíření víry.

Po poselstvu vévody de Créqui pak následovalo jiné, neméně okázalé poselstvo vojvody Jerzyho Ossoliňského („Giorgio Oselisk“),³⁰ velkého polského pána, který přišel vzdát papeži poslušnost za Vladislava, krále polského; při jeho okázalých výdajích byla s nemalým úžasem viděna marnivost nanejvýš podivné nádhery nejen u zmíněných vyslanců, ale i u prelátů byly viděny kočáry v ceně 30 tisíc scud, livreje přesahující hodnotu 300 reálů každá, hostiny s podivnostmi jídel a se zbytečnými dary pastilek, cukrovinek, ambrových rosolů a pižma; to Španělé veřejně zveličovali, a tyto jejich myšlenky byly vnuknuty rozhořčením; neboť protože nemohli řídit římský dvůr po svém, jak to činili jindy, zdálo

²⁵ Patrně Créquy, Charles de Blanchefort, pán de (tisk „Crique“; asi 1578 – 17. 3. 1638), maršál Francie od roku 1621, zeť a dědic konetábla de Lesdiguières a pozdější vévoda de Lesdiguières. Padl dělovou koulí při obléhání Breme v Lombardii.

²⁶ Pimentel, fray Domingo, biskup z Córdoba, roku 1633 spolu s Juanem Chumacerem mimořádný vyslanec španělského krále u Urbana VIII. Nezaměňovat s generálem Gonzalem Fernándezem de Córdoba.

²⁷ Chumacer de Sotomayor, Juan (tisk „Gio: di Chiamazzer“), španělský diplomat, roku 1633 spolu s biskupem z Córdoba mimořádný vyslanec španělského krále u Urbana VIII.

²⁸ Mínen je kardinál z rodu Spinolů, nikoli generál Ambrogio Spinola, který zemřel roku 1630.

²⁹ Patrně Manuel de Moura, markýz de Castel Rodrigo; ztotožnění nejisté.

³⁰ Ossoliński, Jerzy (tisk „Palatino Giorgio Oselisk“), polský velmož, obedienní vyslanec krále Vladislava IV. v Římě, kam vjel v listopadu 1633. Titul „Palatino“ odpovídá polskému vojvodovi. Ztotožnění pravděpodobné.

se jim nadmíru podivné, že vyšlo najevo, že se záminky náboženství nedovolávají jinak než ze státního zájmu, a že preláti poznávají, že velikost Španělska je třeba mírnit, a ne rozmnožovat, z důvodů, které plynou z toho, že se sousedé nemají rádi.

V této době byli také papežem povýšeni na kardinály:³¹ Cesare Monti, Milánčan, patriarcha antiochijský a arcibiskup milánský, řádný nuncius ve Španělsku; Ciriaco Rocci, Říman, arcibiskup patraský, řádný nuncius u císaře; Alessandro Bichi, Sienčan, biskup carpentraský, řádný nuncius u francouzského krále; Francesco Maria Brancaccio, Neapolitánec, biskup capaccijský („Capucio“); Ulderico Carpegna z Urbina, biskup gubbijský; Stefano Durazzo, Janovan, apoštolský protonotář, referendář obou signatur a generální pokladník papeže; Agostino Oreggi, velký almužník a teolog Jeho Svatosti; a Benedetto Baldeschi, Perugijec, auditor Roty – vesměs muži proslulí ctností a zasloužili bezúhonností života a mravů. Ale jestliže tato poselstva a toto povýšení potěšila Řím, smrt Sangra („Sangio“),³² patriarchy alexandrijského a strýce knížete ze Sanseverina, vévody ze Zagarola z rodu Colonnů a kardinála Borghese – osob milých celému městu pro příbuzenství, přátelství i způsob jednání –, poněkud zkalila spokojenost těch, kdo, nic nedědíce z jejich odchodu, jim z náklonnosti i z povinnosti přáli delší život.

V této době zemřela v Bruselu Isabela Klára Eugenie, španělská infantka, ráno prvního prosince roku 1633, na trvalou horečku způsobenou zánětem plic; a protože Flandry tím zůstaly bez pomoci knížat rakouské krve, byl infant, který se dosud zdržoval v Miláně, nabádán, aby se tam odebral. Tato kněžna opustila svět ve věku 67 let, blížíc se k 68, po třiceti třech letech vlády. Byla velebného vzezření, uhlazeného chování a vlídné dobroty; její mravy byly obdivovány jako zbožné, její činy jako oddané, její vláda jako nanejvýš spravedlivá. Měla tak velkorysou duši, že štědře rozdávala a odměňovala ctnosti. Dávala se oslavovat jako hodná dcera onoho velkého krále a zasluhovala nejvyšší chválu a nejvzácnější slávu; s každým jednala lidsky, a odloživši všechnu ctižádostivou povýšenost, uchvacovala sladkostí svých zdvořilostí náklonnost každého; zkrátka byla těmi národy tak zbožňována, že její ztrátu všeobecně oplakávaly nejen Flandry, ale i sousední provincie. Královna matka Francie, vévoda orleánský, princezna Markéta a všechna francouzská knížata a šlechtici, kteří se k ní uchýlili a stali se otroky její štědrosti, vlídnosti a laskavosti, nesli tuto událost mimořádně těžce; nejvíce se však bolest projevila u Bruselanů a u ostatních národů toho státu, když se vláda, kterou ihned po její smrti z rozkazu Španělska svěřili arcibiskupovi mechelenskému („Malines“),³³ vévodovi z Aarschotu („Arescot“), hraběti Tillymu,³⁴ donu Carlu Colonnovi a donu Franciscovi de Moncada, markýzi d'Aytona („Aijetona“), aby vládli společně, brzy nato ukázala svěřena jedinému řízení markýze d'Aytony, prohlášeného guvernérem a generálním kapitánem Nizozemí. Tím pokoření, ostatní čtyři se ihned vzdali svých úřadů, a každý jiný, i když nezainteresovaný, se ukázal, ne-li veřejně, tedy alespoň na tajných schůzkách, pořádaných na mnoha stranách, tak rozhořčen vládou španělských ministrů, že by každý malý podnět stačil přivést ty provincie k nějaké pohoršlivé novotě; a tím spíše, že nedůvěra, s jakou Aytona jednal, když uváděl vojáky španělského národa do mnoha míst, kam dříve přijímání nebyli, stačila roznítit takový hněv, že z něho zrozená nenávisť začala rozvracet onu oddanost, kterou dříve Vlámové projevovali vůči španělské koruně; a bylo blízko k nějakému spiknutí, kdyby naděje, že brzy přijmou infanta Ferdinanda, nebyla u některých zmírnila touhu a utišila vášně.

Zatímco ve Vídni a jinde věrní ministři vymýšleli opatření proti zlověstnému počínání Valdštejnovu, získal Baudissin („Baudis“) Bonn a „Erfelt“, místa podél Rýna, a postoupil k Waldecku, od něhož má jméno kus země mezi státem lantkraběte hesenského, arcibiskupstvím paderbornským a vévodstvím bergským ve Vestfálsku, zvaný kraj Waldeck, na březích Edery; byl by ho i získal, kdyby hrabě Gronsfeld („Gronesfeld“), shromáždil nějaká vojska těch krajů, nebyl přinesl potřebnou pomoc.³⁵

³¹ Promoce se konala 28. 11. 1633. Tisk píše Montiho „Moti“ a Carpegnu „Odorico“ místo Ulderico; ostatní údaje tisku o povýšených se nepodařilo ověřit. Alessandro Bichi (1596–1657) byl později francouzským prostředníkem při míru roku 1644 (válka o Castro).

³² Patrně Alessandro di Sangro, titulární patriarcha alexandrijský a arcibiskup beneventský, který zemřel již 18. 2. 1633; Priorato klade jeho smrt mylně ke konci roku 1633. Tisk píše vévodství „Zugarola“ (Zagarolo).

³³ Arcibiskupem mechelenským byl tehdy Jacobus Boonen.

³⁴ Patrně Werner von Tilly, synovec generála Tillyho (viz Tilly, Werner); ztotožnění nejisté.

³⁵ Priorato řadí tyto akce do zimy 1633/1634, Baudissin však odešel ze švédské služby již v březnu 1633 (do saské vstoupil

Valdštejn, když se vrátil do Čech, postoupil, aby zakryl svůj ústup od podniku na Řezno, do Saska a rozprášil několik kurfiřtových jezdeckých houfů; podnikl také další nájezdy po těch zemích, a to s malým užitkem; ale protože málo myslel na dobré jednání, místo aby pokračoval v postupu – ač by to nebylo nesnadné, neboť měl vojsko silné a toužící po novotách –, vymyslel si výmluvu, že chtít se držet v Sasku při takovém nedostatku potravin, z velké části nepřítelem zamezených, a s povinností být ustavičně se zbraní v ruce v čase zimy, kdy je víc třeba vojsko obnovovat než spotřebovávat, není chování moudrého kapitána; a s tímto důvodem se vrátil do Čech a rozdělil vojsko po tom království a po Moravě, šíře pověst, že se mezitím chystá vytáhnout do pole se silami dostatečnými k provedení svých záměrů. To však bylo k vybití jeho zlé vůle vůči českému království a k podkopání císařské autority, proti jejímž ministrům nepřestával skrytě uplatňovat důvtip, aby se pomstil za urážku, kterou si přisvojil.

Vévoda z Ferie, když se několik dní zdržel v okolí Füssenu a poznal, jak nesnadné je dále se udržet na tom území pro nedostatek potravin a píce, rozhodl se odebrat do Bavorska a přezimovat v té provincii, bohaté obilím a senem. Požádal o to proto kurfiřta, který, ačkoli si ve své zemi nepřál další cizince, neboť poddaní z toho nemají než škodu a obtíže, přesto jako zbožný kníže a Říši nanejvýš věrný, odloživ každý soukromý zájem kvůli společné věci, chtěl dát poznat pevnost svého srdce ve službě katolickému náboženství a rakouskému domu. Svolil tedy přijmout ho ve svém panství, a stalo se to k větší spokojenosti poddaných, než si mysleli; ti se totiž silně obávali nájezdů Švédů, a proto velmi rádi přijali příchod Španělů, kteří zachovávali v zacházení s obyvatelstvem veškerý dobrý vojenský pořádek, ba chovali se tak skromně, že obyvatelé, navzdory strachu dříve pojatému ze španělského jména, poznali, že tento národ je stejně veliký v rozkazování jako bohatý na vlídnost a způsoby, a vlídnější, klidnější a snesitelnější než mnohé jiné; takže byli s jejich pobytem velmi spokojeni, tím spíše, že díky obíhajícím penězům a sedlákům, kteří prodávali své výnosy, užívali z války to, co hojnost míru velmi často nedopřeje.

Valdštejnův ústup ze Saska nepřinesl jeho podezíravým sokům menší trápení, než jaké způsobila jeho nedbalost při tažení na pomoc Řeznu; neboť z toho pevně usuzovali, že neusiluje o nic jiného, než vymanit se z poslušnosti císaře a přimět Němce k vyloučení Španělů jak z provincií Říše, tak z vídeňského dvora, aby zůstal sám v absolutním velení a v nárokové autoritě; a proto se jejich mysl ještě více rozjitřily zlou vůlí proti němu, neboť jak bývá u nedůvěry obvyklé bát se každého stínu, tak myšlenky těchto lidí tehdy neměřily k jinému cíli a všechny tajné porady nevymýšlely nic jiného než způsob, jak toho muže ponížit. A ačkoli jeho činy byly zčásti kryty oprávněným válečným důvodem, přesto, protože myšlenky jednou usazené v mysli se jen nesnadno odpoutávají od pojatého mínění, utvrdili těmito důvody dojem natolik, že od té doby začal být podezřelý i těm, kdo byli až dosud jeho ochránci a stoupenci; ti, když jim již chyběl způsob, jak hájit jeho počínání, aby se i oni nedopustili nějaké viny – neboť zločiny urážky majestátu nakazují i nevinnost ochránců viníka –, převlékli kabát a hleděli spíše k zachování svých úřadů a postavení, které měli v císařově přízni, než k chabým a nestálým nadějím na toho, jehož pouhé jméno činilo nenáviděným každé slovo na jeho obhajobu.

Werth, když se marně pokusil přepadnout ubikaci Ehma („Olim“),³⁶ spojil se s baronem Suysem („Soys“), plukovníkem katolické ligy, a táhl k Vilshofenu na Dunaji u ústí Vils mezi Pasovem a Straubingem; a vévoda Výmarský, když poznal, jak nesnadný je podnik proti Pasovu pro povahu místa a pro posily, které tam poslal císař, odtáhl z toho okolí, a zanechal čtyři tisíce pěších mezi Straubingem a Řeznem, převedl veškerou svou jízdu za Dunaj. A když Švédové viděli, že množství velitelů a vojsk různých národů a smýšlení nedovoluje podnikům dobrý výsledek, neboť závist mařila vhodné příležitosti, sláva se příliš řítila do ctižádosti a do všech činů se vměšoval vlastní zájem, a jeden kapitán měl odpor k počínání druhého, protože každý se pokládal za schopnějšího než jeho kolega, sešlo

roku 1635); události patří spíše do zimy 1632/1633. Místo „Erfelt“ se nepodařilo ztotožnit. Paderborn byl biskupstvím, nikoli arcibiskupstvím.

³⁶ Ehm (Öhm, Oheimb), Johann Bernhard von (tisk „Olim“; 26. 3. 1587 – 15. 9. 1657 Basilej), plukovník výmarské jízdy, tchán Moritze Pensena von Caldenbach. Začátkem prosince 1633 ležel jeho pluk spolu s dalšími u Straubingu, kde se ho císařští pokusili přepadnout.

se v této době shromáždění stavů a měst spojených se stranou, aby obnovilo spolek se spojeneckými kraji a rozhodlo o opatřeních vhodných pro válku, anebo o konečném rozhodnutí o míru; a protože bylo nadto nutné zvolit nejvyššího generála ve velení vojsk protestantů, bylo to rozváznými poradami uváženo a nakonec usneseno svěřit tento úřad vévodovi Bernardu Výmarskému, rodem Němci, a tudíž veliteli žádanému i vojáky toho národa, který je tepnou a silou švédských vojsk, knížeti smělému a milovanému celým vojskem i lidem, který by se jen s velkou nesnází smířil s poslušností cizímu veliteli. Tato volba, ačkoli byla milá poslancům, vojákům a ostatním knížatům unie, neuspokojila však Sasko: jednak proto, že kurfiřt si nárokoval, že protože po smrti krále není v konfederaci kníže s většími silami, než má on, ani nikdo, kdo by více podporoval švédské zbraně, měl by být následně provolán hlavou a na jeho osobu se měla opírat hlavní správa válečných věcí; jednak proto, že velikost Výmarského, knížete duchaplného a z přímé linie prvorozených Saska, zbavených státu císařem Karlem Pátým,³⁷ mu působila nemalé podezření, že kdyby se Švédům dařilo, mohl by s rostoucím velením a láskou vojáků ke své osobě, jak to dělávají ti, kdo zapomínají minulých dobrodiní, když by mu to přítomný prospěch dovolil, usilovat o znovuzískání toho, o čem věděl, že kdysi patřilo jeho předkům. Tato podezření nahromadila v kurfiřtově hrudi převelikou hromadu hrubých štáv, a císařští ministři mu nepřestávali připomínat události, které mohou snadno nastat, a zvali ho účinnými naléháními a velkorysími nabídkami k dohodě; bylo vidět, jak se velmi rozhořčuje, jak je mu protivné jednání Oxenstierny a Výmarského a jak se zdrženlivěji svěří; a to se pak ukázalo jako počátek rozkolu Saska se Švédy. Horn, který si tohoto nesouladu všiml, odebral se do Frankfurtu a jednal a radil se s Oxenstiernou, jak najít nápravu tak závažné nesnáze; byl však málo vyslyšen ušima, které, ohlušené vnitřní vášní, se důvodům k tomu uvedeným neotevíraly; ba nenašel se nikdo, kdo by pomyslel na vhodný prostředek, jak zmírnit trpkost kurfiřtovy mysli, neboť Švédové, povznesení již k přemíře pýchy, si už nikoho necenili a nárokovali si, že každý má přijímat jako milost být v počtu jejich přátel. To byly účinky dosažených úspěchů, jimiž bývají lidé oslepeni a jako vínem opojeni důvěrou a opovázlivostí, a také povahy severských národů, které, nadmíru si cenící samy sebe, nosí ve svých činech nadutost a dávají nám ostatním látku nazývat je barbary; nárokovali si tedy, že kurfiřt je povinen jejich rady následovat, a nepokládali ho za schopného dojít k takovým rozhodnutím, která jim pak dala dobře poznat, že vláda států se nevykonává se ctižádostí ani s vášnivou myslí, nýbrž s moudrostí vzdálenou každého soukromého zájmu a každé náklonnosti protivné obecnému dobru.

Zatímco tento sněm pokračoval, generálporučík Melander („Milander“) se přiblížil k Ruhrortu na Rýně pod Kolínem, u ústí jiné malé řeky zvané Ruhr („Rore“), a oblehl jej; obležení, kteří se po sedmi dnech nemohli déle držet, vyjednali kapitulaci; a v Alsasku guvernér Colmaru převlékl několik vojáků za sedláky pod záminkou, že nesou zboží na prodej, a poslal je do Rouffachu v Alsasku, nedaleko od Colmaru a blízko hor, které tu provincii dělí od Lotrinska. Ti se zmocnili brány a vpustili Švédy ukryté nedaleko v lese, a ti vstoupili do města, které bylo vypleněno a zle zřízeno, neboť Švédové poznávali, že se v něm nemohou udržet, když se dozvěděli, že proti nim rychlým krokem táhne markrabě bádenský s mnoha vojáky z posádky Breisachu a z okolí; protože tedy nestačili k obraně místa, museli se znovu stáhnout do Colmaru s dobrou kořistí a s tolika zajatci z tamního magistrátu, že z nich pak vytěžili dvanáct tisíc tolarů výkupného.

Horn se vrátil z Frankfurtu ke svému vojsku a již se chystal k pochodu do Horní Falce, aby se spojil s Výmarským, když se to dozvěděl Aldringen, který s vojskem osmi tisíc pěších a čtyř tisíc jezdců stál na těch hranicích na stráž proti švédským záměrům; rychle se zvedl ze svých ubikací a vydal se k „Fachau“,³⁸ městečku v Čechách na hranicích Falce; na tomto pochodu se jízda obou stran, která projížděla krajem, setkala a svedla různé šarvátky s nezdarem Švédů, s nimiž Chorvati zle naložili.

Mezitím se v „Beuburgu“,³⁹ místě na Isaru u Mnichova, sešli bavorský kurfiřt a vévoda z Ferie a radili

³⁷ Ernestinská linie Wettinů, k níž patřili výmarští vévodové, ztratila kurfiřtskou hodnost po bitvě u Mühlberku roku 1547.

³⁸ Snad Tachov; Aldringenův pobyt tam v zimě 1633/1634 se nepodařilo doložit.

³⁹ Místo „Beuburg“ se nepodařilo ztotožnit; na Isaru by připadal v úvahu Freising nebo Landshut. Maxmilián tehdy sídlil v Braunau a vojska zimovala na Isaru v Innu. Vévoda z Ferie zemřel v lednu 1634 v Mnichově, porada se tedy konala nejpozději začátkem ledna 1634.

se o nejsnazším způsobu, jak provést podnik proti Řeznu, místu pro jejich zájmy nanejvýš nutnému; ale protože se to ukázalo nesnadné, neboť nepřátelé byli v poli velmi silní a vojsko Ligy a Španělů velmi zesláblé smrtí a útekem mnoha vojáků, a protože nemohli počítat s Valdštejnovou pomocí, ba spíše se bylo třeba obávat, že ten pokus zmaří, než že by k němu pomohl, bylo nakonec rozhodnuto podnik odložit, aby neriskovali pověst svých zbraní pod městem, jehož dobytí bylo nejisté, kdežto nanejvýš jistá by byla škoda, kterou by utrpěli jeho obranou a ústupem, k němuž by byli nuceni – což rozvázní kapitáni především zavrhnou. Rozložili proto svá vojska zčásti v Bavorsku, zčásti ve Švábsku a zčásti v Tyrolsku a očekávali nové odvody a posily, aby byli zjara početní a schopní dokončit ten i jiné podniky. Protože však Švédové předvídali, že se jim stěží podaří udržet Řezno, sevřené v bavorských zemích, nebudou-li mít volnou Horní Falc, bez níž zůstávalo bez opory vojska, obklopené ze všech stran nepřátelskou zemí, takže si nemohlo podávat ruku se spojeneckým Norimberkem a s Franky, odkud bylo lze čerpat vhodné posily, byl tehdy pověřen vévoda z Birkenfeldu („Brichefeld“), ubytovaný se čtyřmi tisíci pěšími a dvěma tisíci jezdci v okolí Augsburgu, aby přešel Dunaj, spojil se s Výmarským a obrátil se k ziskům vhodnějším k podpoře jejich zbraní v těch provinciích; jejich rozhodnutí však nedošlo účinku, neboť císařští již byli připraveni k obraně; proto se rozplynulo dobývání Amberku, hlavního města Falce, o něž se Švédové pokusili, a museli se stáhnout na svá dřívější stanoviště v Chamu a Weidenu.

Horn tehdy, poznávaje, jak obtížné je získat Falc pro silnou stráž, která ji střežila, pokládal za lepší vrátit se do Horního Švábska, v kteréžto provincii zůstaly velmi slabé císařské posádky, a když nemohl postupovat na jednom místě, pokusit se aspoň jinde něco získat. Zvedl se tedy z Falce, vstoupil do Bavorska u Landsbergu, odebral se k Biberachu a oblehl jej s velkým nápojem, neboť vojáci, zvyklí na zisky a po mnoho dní lační kořisti, byli k útoku velmi dychtiví; město proto, nemohouc odolat připraveným útokům, neboť nemělo ani dostatečnou posádku, ani hradby schopné větší obrany, se vzdalo; čtyři sta pěších a sedmdesát jezdců z něho vytáhlo dvanáctého dubna.⁴⁰

Hornův návrat do Švábska burcoval tamní císařské ke zbráním a probudil tamní velitele k bdělosti; a protože jeho příchod působil v srdcích mnohých nemálo úžasu, neboť se mnohým zdálo neuvěřitelné, že by Švédové opustili Bavorsko, začali někteří tušit hlubší záměr, a zvláště Ossa, velitel v tom sousedství, byl nedůvěřivější než ostatní; a nedlouho potom bylo vidět stopu toho na plukovníku Petru Königovi („Chinich“) ze Solothurnu, guvernérovi Lindau („Lindoun“), který byl zatčen a pod dobrou stráž poslán jako vězeň do Tyrolska, obviněn, že má mnoho přátel mezi Curyšany a Bernskými a že vyjednával něco škodlivého pro Rakušany s vévodou de Rohan, tehdy pobývajícím v Rétii; a protože státní věci jsou jako vosk, který se od každého slabého tepla rozehřeje a rozteče, byl uvězněn dřív, než byl obviněn; ale když se brzy poznala jeho nevinnost, jeho věrnost při propuštění zazářila tím více.⁴¹

Když byl Philippsburg hladem přiveden do krajnosti, pan Baumberger („Bambregher“)⁴² a „Suarez d'Aide“, jeho strážci, vyjednali a třináctého ledna⁴³ se dohodli za nanejvýš čestných podmínek a předali pevnost plukovníku Schmidbergovi („Smidberg“); to se stalo k jisté nelibosti Francouzů, neboť když se z rozkazu dvora objevil hrabě d'Arpajon („Arpagiù“)⁴⁴ se čtyřmi tisíci pěšími z armády maršála de La Force na Rýně naproti té pevnosti a žádal guvernéra, aby místo vydal raději francouzskému králi jakožto ochránci trevírského kurfiřta než Švédům, dostalo se mu od zmíněného guvernéra odmítnutí, založeného na různých úvahách; a protože si Schmidberg na tento čin silně stěžoval, musel se Arpajon bez účinku vrátit k vojsku do Lotrinska.

⁴⁰ Události od tohoto místa patří již do roku 1634. Kapitulační Biberachu před Hornem se uvádí k 15. 3. 1634 starého stylu (25. 3. nového stylu); datum tisku 12. dubna k ní nesedí a blíží se spíše kapitulační Memmingenu 14. 4. 1634.

⁴¹ König pocházel z Fribourgu, nikoli ze Solothurnu; Ossa ho dal zatknout již 11. 1. 1634, vězněn byl v Řezně, nikoli v Tyrolsku. Byl odsouzen k smrti, rozsudek však na přímluvu katolických kantonů nebyl vykonán; za nevinného, jak tvrdí Priorato, tedy uznán nebyl.

⁴² Baumberger (Bamberger), Kaspar von (tisk „Bambregher“; † 1651), císařský guvernéř Philippsburgu; pevnost roku 1634 pro nedostatek zásob vydal Švédům a v noci z 23. na 24. 1. 1635 ji přepadem znovu dobyl. Druhého velitele, „Suarez d'Aide“, se ztotožnit nepodařilo.

⁴³ Kapitulační Philippsburgu se podle dobového letáku datuje k 16. 1. 1634 nového stylu; datum tisku 13. ledna se nepodařilo ověřit.

⁴⁴ Patrně Arpajon, Louis d' (tisk „Arpagiù“; † 1679), markýz de Séverac, později vévoda; polním maršálem byl již roku 1622.

Tato ztráta, ačkoli pro svou polohu nebyla tak vážného významu, byla přesto, protože šlo o pevnost královskou, za těchto okolností pokládána za nemálo důležitou pro důsledky, které s sebou nesla, a pro zdání, že by se dostala do rukou Francouzů, jimž by, uhnížděným na tom místě, nebylo nesnadné zkoušet nové zisky a udržet se v Alsasku a v Dolní Falci. Hovořilo se o tom však střídavě, neboť ti, kdo odporovali důvodům uváděným Švédy, odpovídali: bylo lépe nechat ji v rukou císařských, než ji získat pro Francouze, jimž, kdyby ji nechtěli vydat, jak si nárokovali, by se ukázal malý úmysl pokračovat dále v jejich přátelství, z čehož mohly jejich zájmy utrpět nemalou škodu; a kdyby ji postoupili, odhaloval se škodlivý zisk, neboť kromě toho, že by se připravili o takové útočiště, přitahovali by si po bok moc, která, osobujíc si titul rozhodčí jejich věcí, by následně přiměla Švédy ctít zákony Francie v tom kraji; z toho by plynulo, že by se omezila jejich autorita, a ta by se stala závislou na Francouzích, jejich zisky by byly nedokonalé a jejich velikost by nepřekročila mez, kterou by jim oni povolili. A ačkoli jiní říkali, že nelze soudit, že by Francouzi měli být nespokojeni, i kdyby k onomu odmítnutí došlo, neboť jejich zájem vyžadoval dobré dorozumění s nepřáteli oné rakouské moci, které by, žárliví na ni, mohli udržovat jako protiváhu proti ní, přesto se předvíдалo, že z toho nemůže vzejít nic než zlý účinek, neboť touha po panství je slepá a důvod ji udržet převáží nad každým jiným ohledem.

Ale úvahy protestantů se nevyrovnaly radám, které o tom vedli Rakušané; neboť ti se o ztrátě tohoto místa dozvěděli s převelikou starostí, ne proto, že by ten zisk byl přírůstkem pro Švédy a protestanty, jejichž moc spočívá ve spolcích mnohých, a až by je čas, úskoky, nabídky a jiné způsoby rozpustily, doufali snadno získat zpět z jejich rukou, co bylo ztraceno; nýbrž ze strachu, aby se nedostalo do rukou Francouzů, jejichž velikost se opírá o korunu jejich jediného panovníka, a protože tyto provincie sousedí s jejich královstvím, dobře předvídali, na jaké obtíže by narazili při jejich znovuzískání. Mysli rádců byly proto zmatené, úsudky nejisté, rozhodnutí bázlivá, prostředky pochybné a naděje nanejvýš nestálé; ačkoli Španělé, vždy neohrožení v protivenství, pohotoví v nouzi a nanejvýš věrní v činech, nepřestávali svou jemností uklidňovat rozpaky myslí, utvrzovat úmysly, podporovat prostředky, vyvažovat návrhy a upevňovat víru v jistotu nadějí.

Konec Knihy sedmé.

Kniha osmá

Souhrn. Líčí se stav Rakušanů v Itálii a v Německu. Smrt Valdštejnova. Volba Ferdinanda, krále uherského, k velení císařského vojska. Odstoupení vévody Karla Lotrinského od vlády ve prospěch jeho bratra, knížete kardinála. Útěk vévody a vévodkyně z Nancy. Odchod knížete Tomáše Savojského¹ do Flander. Pokusy Švédů ve Švábsku. Vytažení krále uherského do pole. Jednání Švédů v Holandsku a v Anglii. Postup lantkraběte hesenského. Obléhání La Mothe („Motta“) a jiných míst s mnoha dalšími podrobnostmi.

Rok 1634.

Španělské vojsko bylo staženo na zimní ubikace do Bavorska a rozloženo po hranicích Tyrolska a Švábska; tamní velitelé pilně doplňovali své setniny, aby v příštím tažení získali zpět onu pověst, kterou víc než nepřátelské železo poněkud zmenšily nepřízeň časů, rozdílnost podnebí, nelidskost sedláků a ne zkušenost nových vojáků.

Bavorský kurfiřt spolu s vévodou z Ferie a Aldringenem („Aldringher“) zkoumal na častých poradách nynější okolnosti, potřeby a opatření vhodná k obecnému prospěchu i k jejich vlastní pověsti. Ve Vídni hrabě z Oñate („Ognate“), španělský vyslanec, nepřestával sledovat škody, které mohly vzejít od nespokojeného Valdštejna, a naléhat na císaře, aby učinil vhodná opatření k zachování své autority.

V Lombardii infant, aby posílil vojsko a udržel španělskou autoritu v Německu, rovněž neustával verbovat lidi a naléhavě žádat ze Španělska peníze a pěchotu.

V Neapoli, skladišti posíl španělské velikosti, se v této době z nových daní a subsidií, kromě odvodů, které již z toho království vyšly, verbovalo šest tisíc pěších prostřednictvím knížete ze San Severa, dona Carla della Gatty,² Lucia Boccapianoly, Giovanniho Battisty Orsiniho, Cesara Caracciola a jiných předních rytířů; a v každém státě Katolického krále se sháněli lidé a peníze, aby se přinesla pomoc Německu, k němuž se Španěle obraceli jako k vlastní věci.

V Římě pak španělstí vyslanci naléhali na papeže, aby pomohl katolíkům v Německu, a velmi zveličovali viny Francouzů; Créqui se zdržoval u tamního dvora, aby mírnil španělské záměry a získal papeže pro svého krále. Celý ostatek Evropy s napětím očekával výsledek tolika příprav, tolika záměrů a tolika porad, když vévoda z Ferie po několika dnech horečky odešel z tohoto života. Horečka, když se zdálo, že ho opouští, se nenadále vrátila, a to vzbudilo podezření, že jeho smrt byla dílem jedu za účasti Valdštejna,

Smrt vévody z Ferie.

který byl nespokojen s jeho příchodem do Německa a těžce rozhořčen na Španěly, jež nenáviděl jako původce mnoha novot škodlivých jeho úřadu a jeho důstojnosti.

Tato smrt, jakkoli byla milá zmíněnému Valdštejnovi a ještě některému německému ministrovi, jemuž se nelíbila tak velká autorita Španělů v Německu, byla naproti tomu nanejvýš bolestná pro císaře, Katolického krále, bavorského kurfiřta a všechny Rakušany;

Vlastnosti vévody z Ferie.

neboť ačkoli neměl pověst velkého kapitána, byl přece tak dokonalý ve znalosti věcí příslušejících k jeho úřadu, že jen málokdo sloužil králi s větší rázností ducha, s větší pohotovostí v rozhodnutích a s rozvážnějším úsudkem. Mnoho let spravoval Milán, milován lidem, vážen vojáky, obdivován a obáván cizinci. V tísní času snadno sestavil vojsko, vedl je s rozvahou, s velkým užitek pomohl Alasku a s podivuhodnou pevností snášel nepřízeň počasí i neúrodnost krajů; jeho dobrá kázeň proto byla milá vojsku, snesitelná poddaným a chválená i samými nepřáteli. Národy, které se, vystrašeny zlou pověstí rozšířenou o Španělech, jeho příchodu do Německa bály a utíkaly před ním, poznaly zkušeností,

¹ Tomáš František Savojský, princ de Carignan (1596 – 22. 1. 1656 Turín), manžel Marie de Bourbon-Soissons; v letech 1634–1642 ve španělské službě.

² Gatta, Carlo della, neapolský velitel, který roku 1646 statečně hájil Orbetello proti Francouzům.

že španělská vládlnost je snesitelná a mravy jejich velitelů hodné úcty i velení. Sami Švédové, chválice jeho činy, říkali, že obdivují dobré chování a skromnost toho národa. Byl to vskutku don Gómez Suárez de Figueroa („Don Aluerez de Frigeroa“), vévoda z Ferie, muž velké zdrženlivosti, všestranně obdařený všemi vlastnostmi hodnými ministra, jehož si velký král velmi vážil. Zemřel v Mnichově 11. ledna.³ Jeho tělo bylo převezeno do Milána a odtud do Španělska. Zanechal tam zarmoucenou manželku se dvěma syny a jednou dcerou v nezletilém věku. Velení vojska převzal hrabě Giovanni Serbelloni,⁴ Milánčan, až do příchodu markýze de Leganés z rodu Guzmánů, jeho nástupce v úřadě.

A protože se ve Vídni i na každém jiném místě Valdštejnovo jednání odsuzovalo, ačkoli dvůr vše zakrýval přetvářkou, zavolal Valdštejn, když se o tom dozvěděl, k sobě plukovníky Trčku („Tersica“), svého švagra, Kinského („Chinschi“),⁵ svého příbuzného, a Ilowa („Illò“), svého nejdůvěrnějšího. Ukázal se jim zmítán prudkou vášní, která mu na jedné straně stavěla před oči čest a hanebné jméno nevěrného, na druhé mu ukazovala jeho vlastní strach, propast, pomluvy, řevnivost a moc jeho nepřátel; zmítán těmito úvahami, vzdychaje nad velikostí svého štěstí, velikého jen proto, aby zvětšilo jeho pád, a zváživ přítomné nebezpečí, zvolil postup vhodný k tomu, aby zachránil své důvody a představil je zčásti jako hodné omluvy, kdyby výsady, které panovníci mají vůči vazalům, nebyly zrodily oněch prostředků, jež se v podobných případech velkým velmi vhodně dovolují. Rozprávěje tedy o nestálosti osudu, stěžoval si na Španěly a neméně obviňoval z malé prozíravosti Němce, kteří stojí u císaře, že dopustili, aby ti cizinci byli uváděni do dvorských úřadů, proti rozumu, který učí nemíchat do vlády jednoho knížete úředníky jiného. Reptal na bavorského kurfiřta a obviňoval ho, že byl původcem toho, že císař byl zbaven oněch zbraní, které byly pod jeho velením pro Německo hrozné a udržovaly v poslušnosti všechna knížata a říšské stavy, a kdyby byly zachovány, nikdy by se nebyla zakusila nynější soužení; a že poskytl svou přízeň a souhlas k příchodu vévody z Ferie do Německa, nezávislého na něm, jen ke zkáze jeho osoby. Potom přešel k jádru rozhodnutí. Trčka se s ostatními plukovníky dohodl, že rozšíří po vojsku hlas, že Valdštejn, poznávaje zlé mínění o svých činech, které proniklo ke dvoru, se rozhodl vzdát se úřadu a uchýlit se do soukromého života, v němž se moudří lidé zajišťují před vášněmi ducha; a že tak ukážou ostatním velitelům a vojákům škodu, kterou by utrpěli, kdyby se to stalo, a budou reptat na ministry a rádce, kteří získali císařovo ucho a kteří se, aby užívali odměn náležejících námahám statečných a zasloužilých, pokoušeli odejmout mu již udělenou autoritu rozdělovat zisky zbraní zasloužilým vojákům, a ne mimům a dvorním pochlebníkům. Ať rozhlásí, že Španělé osnují generálovu zkázu, aby sami vstoupili do úřadů a do velení nad nimi. Že dokud trvala potřeba jeho jmění, aby je vynaložil na postavení vojska, a jeho úvěru, aby přiměl lidi dobře sloužit, byl uznáván za zasloužilého o Říši; ale když potřeba pominula, byla i vzpomínka dána do zapomnění. Že tito noví rádci závidí jiným velikost a nemohou snést, aby se dobrý úřad dostal do jiných rukou než do jejich. Ať říkají, že u některých je vyzkoušenou věcí užívat sluhů ne jinak, než rolníci užívají svého dobytka, který je po dlouhé a namáhavé službě určen na porážku. Že jim není skryta jeho náklonnost k vojákům a s jakou štědrostí s nimi sdílel plody vítězství. Že se sesazením generála by padl i účinek jeho slibů, neboť každý, kdo by nastoupil do velení, postrádaje náklonnost, kterou k nim choval Valdštejn,

Úskok Valdštejnův.

by obstarával prospěch těm, kdo by byli v seznamu jeho vlastní přízně, ne stoupencům soka; ba protože v nynějších časech je zvykem nenávidět i přátele nepřítelů a dávat soukromou vášeň přednost obecnému dobru, byli by ustavičně bičováni závisť a pomstou. Je tedy nutné přimluvit se prosbami všech, naléhat na něho, aby neopouštěl vojsko tak potřebné jeho pomoci, a zpravit císaře o škodě, která by vzešla ze sesazení takového kapitána.

³ Tak tisk. Podle jiných údajů zemřel vévoda z Ferie v Mnichově 12. 1. 1634 na tyfus, podle dalšího údaje 14. 1. 1634. Podezření z otravy je pověst, kterou Priorato jen zaznamenává.

⁴ Serbelloni, Giovanni, hrabě, velitel ve španělských službách; bližší údaje se nepodařilo zjistit.

⁵ Kinský (Vchynský), Vilém z Vchynic a Tetova (tisk „Chinschi“; 1574 – 25. 2. 1634 Cheb), manžel Alžběty Magdaleny Trčkové, sestry Adama Erdmana Trčky; zavražděn v Chebu spolu s Valdštejnem. Jeho teplické panství dostal po vraždě Aldringen.

Tímto úskokem byla pohnuta většina velitelů vojska; a protože lidská náklonnost přirozeně touží po věcech, které prchají, plukovníci, přesvědčení slovy těchto předních mužů, jejichž hlasy se jim pro jejich ustavičnou blízkost u generála ucha zdály věštbami, rozhodli se prosit Valdštejna, aby za nastávajících okolností neopouštěl velení. On, vida dobré smýšlení svých kapitánů, zařídil, aby za této nejistoty Ilow jako sám od sebe navrhl, že když si ho přejí mít za svého generála, je třeba ujistit ho o věrnosti proti jakékoli nehodě zrozené ze zloby soků, neboť kdyby se nemohl jinak ujistit o jejich vůli, byl by stejně ohrožen; na to ti velitelé odpověděli, že jsou připraveni mu sloužit až do smrti,

Písemnost podepsaná veliteli vojska Valdštejnovi.

a odpřisáhli mu písemnost, v níž stálo, že když se dozvěděli, že vévoda frýdlantský („Fritlant“), jejich generál, je u císařského dvora neprávem pomlouván svými nepřáteli, a proto se rozhodl vzdát se generalátu, což by bylo k těžké škodě císaři, katolickému náboženství i celé Říši, prosí zmíněného generála, aby je nezbavoval své pomoci, a slibují mu, že s ním vždy zůstanou spojeni a pro nic na světě se od jeho velení neoddělí.

Tato písemnost, podepsaná 42 předními veliteli,⁶ velice potěšila Valdštejna a zarmoutila rakouské ministry; ti, obracejíce při takových známkách podezření stále více v jistotu, se dvanáctého ledna⁷ sešli v domě hraběte z Oñate, španělského vyslance a zjevného Valdštejnova nepřítele, a zkoumali nejúčinnější prostředky k zachování císařovy autority. Někteří byli toho mínění, že se má vyčkávat s přetvářkou a teprve až budou pevnosti pozvolna svěřeny správě velitelů italských, španělských, vlámských, valonských a jiných císaři věrných národů, přimět ho, aby se ze svého jednání zodpovídal; jiní však, kteří nepokládali za bezpečné odkládat rozhodnutí ve státních věcech, namítali, že se při takových příležitostech má brát v úvahu každý stín, každý pokyn a každá stopa, velmi škodlivá dobré vládě; a tak bylo rozhodnuto odejmout mu úřad a stíhat ho jako nevěrného. K provedení toho byl ihned tím směrem vyslán hrabě Gallas („Galasso“) s absolutní autoritou nad vojskem, aby učinil vhodná opatření.

Ale i tento postup se ukazoval nesnadným, neboť Valdštejn byl obklopen mnoha svými stoupenci a příbuznými, takže i kdyby zbytek vojska uctil císařské patenty udělené Gallasovi, velitelé českého národa a dobrý počet Němců by se poslušnosti svého milovaného generála nevymanili, s nebezpečím, že z toho vzejde převeliká škoda; proto se uznalo za prospěšnější jednat s některými irskými důstojníky z pluků hraběte Trčky, aby se tak či onak zmocnili jeho osoby. Když se s nimi o tom vedla nějaká rozmluva, vnikla věc živě do mysli kapitána Leslieho („Lesle“),⁸ Gordona („Cordon“),⁹

Spiknutí proti Valdštejnovi.

velitele chebského hradu, a plukovníka Butlera,¹⁰ Ira z druhého rodu Irska; a když jeden sdělil věc druhému, odhodlali se k podniku.

A protože zajmout ho bylo z uvedených důvodů nejisté a nebezpečné, bylo usneseno vzít mu život, neboť mrtvý člověk už nevede válku, a protože je málo těch, kdo se hlásí za přátele mrtvých, byl to pravý způsob, jak tak velký pokus dovést k dobrému konci.

⁶ Plzeňský revers z 12. 1. 1634 podepsalo podle literatury 49 velitelů (údaje se různí); tisk uvádí 42.

⁷ Datum porady se nepodařilo ověřit; shoduje se s datem plzeňského reversu (12. 1. 1634).

⁸ Leslie, Walter (tisk „Lesle“; 1606 nebo 1607 Fetternear House v Aberdeenshiru – 3. 3. 1667 Vídeň), skotský důstojník v císařských službách; s Butlerem a Gordonem hlavní organizátor chebské vraždy, jejíž zprávu vzl do Vídně. Roku 1637 se stal říšským hrabětem, roku 1650 polním maršálem, později byl vyslancem a místopředsedou dvorské válečné rady. Nezaměňovat s Alexandrem Leslieem ve švédských službách.

⁹ Gordon, John (tisk „Cordon“; † 1649), skotský důstojník v císařských službách, Valdštejnem jmenovaný plukovníkem a velitelem Chebu; večer 25. 2. 1634 pozval Valdštejnovy důvěrníky na hrad a vpustil do něj Butlerovy dragouny. Za odměnu dostal 120 000 zlatých a roku 1635 od císaře statky Smidary a Skřivany.

¹⁰ Butler, Walter, hrabě (kolem 1600 Ballinakill u Roscrea – 25. 12. 1634 Schorndorf), irský plukovník dragounů v císařské armádě z vedlejší větve Butlerů z Ormondu, k nimž se patrně vztahuje i Prioratovo „z druhého rodu Irska“. Hlavní organizátor chebské vraždy, za níž byl povýšen na říšského hraběte a dostal panství Doksy; zemřel v Schorndorfu, který v prosinci 1634 dobyl.

Mezitím Valdštejn, uprostřed těžkého zmítání své mysli, vida, že služby, které dal u dvora konat prostřednictvím hraběte Maxmiliána, svého synovce, nebyly přijaty, rozhodl se učinit právě ten krok, jehož se obávali. Vyslal barona „Sciaffenberga“,¹¹ generálporučíka jízdy, do Rakous pod záminkou, že tam ubytuje několik jezdeckých pluků, ačkoli se věřilo, že pravým cílem bylo bdít nad jednáním Španělů a jiných málo přátelských ministrů a podle příležitosti se rozhodnout; ale protože to vzbudilo ještě větší podezření, ubytování nebylo dovoleno, ba zmíněný „Sciaffenberg“, obviněn jako spoluviník nějakého spiknutí, protože byl generálovým důvěrníkem, byl zatčen a dán pod dobrou stráž, a Gallasovi byly ihned poslány rozkazy, aby stíhal Valdštejna jako rebela a vyhlásil všeobecné odpuštění všem, kdo by se od něho odloučili. Toto rozhodnutí však kolísalo mezi tisíci pochybnostmi, neboť kdyby se Valdštejn, jak se věřilo, spojil se Saskem, strhl by s sebou velkou část německých a českých velitelů a skoro celé vojsko; Němci totiž, dvorští i váleční, podivuhodně nenáviděli Španěly a Italy, nazývali je uchvatiteli úřadů, které si nárokovali pro svůj národ, a pokládali Frýdlantského za zcela nevinného. Ten se za uvedených okolností již necítil bezpečný v Plzni („Pilsen“), příliš vzdálené od protestantských zbraní, a nechtěje přitom tak důležité místo opustit, poslal jednoho svého šlechtice, aby o věci zpravil vévodu Bernarda Výmarského, ubytovaného u Chamu („Camb“) v Horní Falci, a vylíčil mu, co se děje, prosil ho, aby k němu přišel; vévoda však tomu rozhodnutí neuvěřil, ba pokládaje je za úskok (jak to jindy dělával), nedal na zprávu. Proto Valdštejn bez meškání vytáhl z Plzně a uchýlil se do Chebu („Egra“), předního města Čech, s Trčkou, Ilowem, Kinským a asi tisícem jezdců, a znovu pozval Výmarského („Valmar“), ale bez účinku. Spiklenci, vidouce v tom pohotovou příležitost dokončit domluvu, přistoupili k činu; a protože se nenašla kratší cesta než využít zvyku země, pozval Gordon večer 25. února na večeři do hradu zmíněné tři plukovníky, k nimž se přidal jakýsi kapitán Niemann („Niman“),¹² cele oddaný Valdštejnovu domu, který mu sloužil jako sekretář. Ale protože taková věc, dosud skrytá, musela být probrána s dalšími druhy, sešli se zmínění Leslie, Gordon a Butler a zavolali Roberta Geraldina („Roberto Ghiraldin“),¹³ Butlerova strážmistra, kapitána Waltera Devereuxe („Valter Debbroch“),¹⁴ Dionysia MacDonnella („Dionisio Magdaniel“)¹⁵ a Edmunda Burka („Emond Bierch“),¹⁶ vesměs přátele a spojence, a dali si vzájemně slovo. Na konci večere, když byli obsluhující propuštěni, aby se šli najíst i oni, vstoupily do místnosti dva oddíly ozbrojenců s výkřikem „Ať žije císař!“, Gordon a ostatní spiklenci vstali ze židlí a udělali místo osmi vojákům, kteří se prudce vrhli na ty plukovníky; ti převrhli stoly, tasili meče, a sěžujíce si na lstivé pozvání, postavili se na obranu; ale Trčka byl ihned proboden halapartnou a Kinský sražen ranou do hlavy; jen Ilowovi bylo dopřáno zemřít jako voják, neboť ustoupiv k jednomu oknu kladl takový odpor, že by se spiklenci byli málem ocitli ve zlé situaci – popadl totiž kopí a chystal se s ním zacházet lépe než s mečem –, kdyby smrtelně zasažen do hrdla nepadl mrtev. Niemann, který v tom zmatku vyběhl z komnaty, by se byl snad zachránil, kdyby ho stráže na nádvoří nebyly zastavily a nezbavily života.

Když byla tato poprava dokonána, vyšli kolem šesté hodiny noci z hradu a vydali se k Valdštejnovu příbytku. Ten, když o něco dříve uslyšel nárek manželek Trčky a Kinského nad pozdním návratem jejich mužů, vyhlédl z okna a ptal se, co ty výkřiky znamenají, neboť jeho povaha špatně snášela i nejmenší hluk. Gordon, poznán stráží, prošel jako velitel bez překážky, a když chtěl z předpokoje vejít do generálovy komnaty, postavil se mu na odpor komorník, který byl ihned zabit. Valdštejn, který

¹¹ Osobu se nepodařilo spolehlivě ztotožnit; snad jde o „Schäftenberga“ (Schaffenberga), uváděného ve Valdštejnově okolí v Plzni, nebo o Johanna Ernsta von Scherffenberg, zatčeného roku 1634. Nezaměňovat se Schaffgotschem („Sciaffcutz“), o němž je řeč níže.

¹² Niemann (Neumann; tisk „Niman“), rytmistr, Valdštejnův tajemník a důvěrník; zavražděn v Chebu 25. 2. 1634.

¹³ Geraldin, Robert, vlastně Robert Fitz Gerald (tisk „Roberto Ghiraldin“; asi 1600 Dublin – 1639 Lobeč), irský major Butlerova dragounského pluku; za účast na chebské vraždě byl povýšen na podplukovníka a dostal odměnu 25 847 zlatých, později byl plukovníkem.

¹⁴ Devereux, Walter (tisk „Valter Debbroch“; † 1639 Praha, na mor), irský kapitán Butlerova dragounského pluku, který v Chebu probodl Valdštejna partyzánou. Roku 1636 dostal za odměnu panství Krchleby u Čáslavi a po Butlerově smrti převzal jeho pluk.

¹⁵ Patrně MacDonnell, Denis (Dionysius), zvaný též MacDaniel (tisk „Dionisio Magdaniel“), irský kapitán Butlerova pluku, který v únoru 1634 v Chebu střežil městské brány, podílel se na zabití Valdštejnových důstojníků a odnesl Butlerovu zprávu do Vídně.

¹⁶ Burke, Edmund (tisk „Emond Bierch“), irský důstojník, účastník chebského spiknutí.

na ten hluk běžel ke dveřím a uviděl mrtvého komorníka, utekl k oknu, aby volal o pomoc nebo aby se vrhl dolů; ale vstoupil kapitán Devereux, zasáhl ho partyzánou do prsou a ihned ho srazil;

Smrt Valdštejnova.

když se proto vyhlásil poplach, rozšířil se křik v okamžiku k ostatním stanovištím ve městě, kde byli vojáci, a ti by byli pomstili smrt svého pána, kdyby je Gordon, ukazuje císařovy rozkazy, nebyl uklidnil; volalo se „Ať žije císař!“ a sami přátelé, kteří se nad jeho pádem ukazovali radostnými, nevypadali, že by ho kdy znali.

Následujícího rána požádal vévoda Sasko-Lauenburský („Sassen Lauebourg“), který dny předtím dal Valdštejnovi vědět, že s ním má jednat o bodech míru, o němž se se Saskem stále jednalo, o ochranný list, aby se mohl odebrat

Vévoda Sasko-Lauenburský je zatčen v Chebu.

do Chebu; císařští proto zadrželi u sebe jeho trubače a vyslali k němu trubače Valdštejnova, aby mu oznámil, že ho Valdštejn očekává;¹⁷ on, netuše nic o takové novotě, tím, že tam přišel, padl do léčky a zůstal zajatcem, a jako takový byl poslán do Vídně.

Císařští se snažili zajmout i vévodu Výmarského tím, že ho znovu Valdštejnovým jménem pozvali do Chebu; on, ačkoli ze zpráv z jiných stran věděl o Valdštejnově útěku z Plzně a tehdy jeho slovům uvěřil, postoupil, ale se dvěma tisíci jezdci, a narazil na několik oddílů Chorvatů, kteří z rozkazu hraběte Gallase projížděli těmi cestami a neznali chebské novoty ani dohodu; srazili se spolu, a když s nimi Švédové zle naložili, museli ustoupit; když se pak Výmarský dozvěděl o Valdštejnově příhodě a jeho smrti, prohlédl léčku a vrátil se do svých ubikací.

Smrtí tohoto generála a těchto velitelů se zčásti ulehčilo myslím, které, zahaleny nejistotou, nevěděly, jaký konec budou mít osnované záměry; nejvíce ze všech se utěšili Španělé a Italové, původci té věci. Naproti tomu, protože Valdštejn a zmínění velitelé měli velké příbuzenstvo, velmi se to nelíbilo celému Českému království a většině Němců, dokonce i samým císařovým rádcům, v jejichž nitru, ačkoli navenek neprojevovali žádné znamení, hořela lítost, že si cizinci přisvojují přední úřady a že zničili muže, kterého rozhlašovali za nevinného a nanejvýš věrného služebníka císaře;

Německý národ nebyl spokojen s Valdštejnovou smrtí.

proto se nenávidí, kterou z přirozenosti chová jeden národ k druhému, z této příčiny ještě více rozpálila, až do té míry, že napříště byli Italové a Španělé Němcům nanejvýš nenávislní; ti pak, odporující jejich radám ve válkách a zdržující věci potřebné pro vojska, jimž oni veleli, působili nezdar oněch podniků, které obvykle prospívají, jsou-li řízeny svorností a láskou ministrů. Protože je ta událost vážná a hodná paměti, nepokládal jsem za vhodné zamlčet vlastnosti tohoto kapitána, který vskutku měl málo sobě rovných v nynějších staletích, ba i v minulých.

Valdštejn se narodil jako prostý český baron. Dětství prožil pod otcovým bičem a studoval věci, které se sluší na dobře narozeného kavalíra; pak byl pážetem markraběte z Burgavy („Borgau“), bratra arcivévody Ferdinanda Innsbruckého,¹⁸ a strávil v tom část svého prvního mládí. Když byl pak této poslušnosti zbaven, dal průchod neklidu ducha, oddal se vládě tužeb, strávil nějaký čas bez uzdy rozvahy a odnesl si z toho jméno lehkomyšlníka.

Život a vlastnosti Valdštejnovy.

Potom, touže poznat země a mravy jiných národů, viděl Flandry, Anglii a Francii, sestoupil do Itálie, království, v němž se zjemňují zaalpští duchové, a zastavil se nějaký čas v Padově, kde se oddal studiu různých věd; a když si osvojil italský jazyk a mravy, vrátil se odtud do Čech, kde se, protože v něm

¹⁷ Vazba tohoto místa je v tisku nejasná; přeloženo podle smyslu. Vévodou je míněn František Albrecht Sasko-Lauenburský, zajatý 26. 2. 1634.

¹⁸ Mínen je Karel Rakouský, markrabě burgavský (1560–1618), syn arcivévody Ferdinanda Tyrolského (1529–1595); tisk ho chybně nazývá Ferdinandovým bratrem.

nad vše ostatní žil sklon ke zbraním, zbraní chopil. Když arcivévoda Ferdinand Štýrský („di Gratz“) vedl ve Furlansku válku s Benátčany, přivedl na pomoc Gradišče 300 jezdců naverbovaných vlastním nákladem; tam se vždy choval statečně a mnoho vydával na časté hostiny, pevná pouta náklonnosti, i na podporu potřeb svých vojáků, což mu získalo přízeň vojska a v mnohých probudilo touhu mu sloužit. Když pak pojal za manželku dceru Karla z Harrachu („Carlo d'Arach“),¹⁹ rady oblíbeného u arcivévody, a ten se stal císařem s mnoha válkami na krku, měl příležitost být podporován tchánem a uplatnit svůj válečnický sklon. Postupuje pak od plukovníka k ostatním vyšším hodnostem, stal se v krátkém čase generálem a knížetem Říše, takže z blázna, za jakého byl pokládán, se stal moudrým a dal poznat, že jeho snahou nebylo změnit smýšlení, nýbrž postavení, neboť se nemohl lépe krýt před ranami závisti než jménem málo rozvážného. Když pak byla válka dovedena k dobrému konci a císařův stát jeho přičiněním vzrostl k větší velikosti, učinil ho císař, veliký kníže, tou rukou, která se vždy ukazovala štědrou za přijaté služby, svrchovaným knížetem udělením Meklenburského vévodství („Mechelborg“). Když dosáhl takové velikosti, obklopen tolika poklonami, zajištěn tak velkou zásluhou a nanejvýš slavný svými hodnými činy, poznáváje, že tepnou knížectví je dobré vojsko, přitáhl tituly, výhodami a nadějemi do své služby nejstatnější meče a nejudatnější rozumy, které v těchto staletích vládly zbraněmi.

Valdštejn byl ctižádostivý v každém činu, vážný a hrdý v každém jednání, bystrý a prozíravý v každém rozhodnutí. Neovládal ho zájem, nepohnul jím prospěch, nezlomilo ho pochlebování. Nadmíru toužil po úctě, vyžadoval poklony a dbal na přesnost. Nemohl ve vojsku snést žádnou chybu, nelíbil se mu zmatek a hněval se na lenost těch, kdo neměli vlastnosti, jaké žádal, totiž velikost ducha, živost rozumu, pohotovost v rozhodnutích, bystrost v činech, poslušnost rozkazů a věrnost v provádění. Nízké činy mu byly tak protivné, že ke smazání prostého provinění z jeho přízně nestačila žádná zásluha nového činu. Prohlašoval, že pod jeho vedením má voják žít a jednat jako voják a nepomýšlet na to, aby se opásal mečem kvůli pověsti u nebojovného lidu (jak to mnozí dělávají), nýbrž mezi statečnými. Ti, které opustily dary štěstí, ale provázela je statečnost a ctnost, nacházeli nanejvýš užitečné útočiště v domě jeho nádhery, který je pozvedal přiměřenou pomocí. Velikost jeho duše nemohla snést, aby dobrý rozum žebral o to, co mělo tolik nehodných, a proto jim dával možnost vystoupit po onom žebříku, který by měl být otevřen lidem, kteří něco dovedou. V jeho přízni neměly místa ničí ochrany ani autorita, neboť nechtěl, aby vlastnosti ctnostných zatemňovaly podmínky rodu, přimluy mocných nebo bohatství jiných, méně hodných. Doporučením vojáků u něho byla statečnost a znalost zbraní, duchovních učenost a příkladný život, ministrů rozvaha a schopnost. Přízeň jazyka, ochrana pera ani prosby přátel nijak nestačily, aby někoho uvedly do jeho přízně, ba spíše mu škodily. Nade vše miloval u vojáků živost ducha, neobvyklost myšlenek a ctižádost. Pohotový čin, nový nápad, neobyčejná smělost byly dokonalými stezkami k získání jeho přízně. Neméně než zdatní koňští handlíři cenil spíše nezkracené duchy než obyčejné. Měl za to, že voják bázlivý ve svědomí nemůže být nazván dokonalým ve svém řemesle. Nadmíru soupeřil o slávu a skoro jako opilý se dával ovládat závistí. Slabými duchy nazýval ty, kdo, spokojeni s přítomným stavem, žili pro jídlo. Byl prchlivý, překotný v rozhodnutích, nanejvýš tvrdohlavý v jejich provádění. Hodiny volné od politických či vojenských záležitostí trávil hledáním nějakého způsobu, jak se učinit váženějším. Líbila se mu nádhra, okázalost, sláva; tvrdil, že nejsou hodni velení ti, kdo nemají touhu po slávě. Čím byl kdo z jeho lidí hrdější a rozmarnější, tím milejší a zasloužilejší mu byl. Lakota nikdy nenašla útočiště v jeho povaze, štědrost byla u jeho vůle vedena s mimořádným platem. Otroky nazýval ty, kdo zbožňovali truhly, a měl za to, že pověsti velkého kapitána nemůže dojít, kdo je bez velkého srdce a velké velkorysosti. Některým svým důvěrníkům, kteří ho přesvědčovali, aby pamatoval, že tepnou velikosti je zlato, odpovídal: „Ale v rukou toho, kdo není jeho otrokem.“ Velikost následuje velikost. Velcí vojáci chovají velké naděje, a ty vynikají tam, kde se udělují velké odměny.

Říkal, že království koupená odměňováním vojska jsou laciná. Že se nevytěží větší úrok než z kapitálu vloženého do statného meče a do rozumu vycvičeně rozhodného. Že knížata nikdy nezchudnou odměňováním zásluh svých služebníků. Miloval velikost svého pána, zjednával mu úctu a toužil ho

¹⁹ Harrach, Karel z (tisk „Carlo d'Arach“; 1570–1628), vlivný rádce Ferdinanda II.; jeho dcera Isabela Kateřina se roku 1623 provdala za Valdštejna. Valdštejnovou první manželkou byla Lukrécie Nekšová z Landeka († 23. 3. 1614), o níž Priorato mlčí.

činit stále mocnějším a slavnějším. Jak časté byly jeho projevy přízně ke ctnosti, tak marné byly vždy naděje nevědomých a málo duchaplných.

Naproti jeho pozoruhodným vlastnostem ho však nadutost, krutost a divokost ducha činily v mnohém nedokonalým. Měl ve své službě lidi z každého podnebí Evropy a každý statečný našel místo v jeho přízni; nad ostatními však měli po nějakou dobu přednost Italové. Nazýval ten národ duchaplným, chytrým, plným zlomyslnosti a k tomu říkával, že se nenajde krásný zaalpský duch, není-li poitalštěný. Jeho myšlenky byly nanejvýš vznešené, naděje rozsáhlé a cíle nanejvýš hluboké. Nesouhlasil s válkou o Mantovu, ba od ní zrazoval a dokazoval, že nepřemožitelné zbraně tak slavného císaře se nemají z ohledu na jiné obracet proti jeho nevinnému lenníkovu. Toužil válčit s Turkem a chlubil se, že tu válku bez císařových nákladů šťastně zahájí: vznešený záměr; a kdo uváží jakost a počet kapitánů a vojáků, uvidí, že žádný císař po Karlu Pátém neměl kvetoucnější vojska.

S Valdštejnem byla pohřbena žárlivost Španělů a u císařova dvora se začalo uvažovat o způsobu vedení války a o novém generálovi. Španělští ministři chtěli krále uherského, neboť doufali, že bude následovat mínění jejich rad,

Král uherský je císařem zvolen k velení vojska.

a také proto, že ani oni neradi viděli v té hodnosti poddané jiného národa; a dosáhli svého záměru, neboť s vytažením krále do pole se dávalo do pohybu mnoho šlechty z Čech, Uher i odjinud, aby ho následovala. S pílí se proto začalo pracovat na provedení a všude se verbovali lidé, k čemuž Španělé přikládali peníze i radu jakožto ti, kdo měli účast na všech těchto záležitostech.

Pak byli zatčeni plukovníci „Spor“,²⁰ „Kerans“,²¹ „Vlefeld“,²² „Vildberg“, „Moruald“ a podplukovníci Losy („Losij“)²³ a „Hamerlin“ s několika kapitány jízdy a osm plzeňských senátorů, z nichž některým byla sřata hlava.

Zatčení velitelé, spoluvníci Valdštejnovi.

Julius Jindřich Sasko-Lauenburský („Giulio Henrico di Sassen Lauebourg“)²⁴ a plukovníci „Schleof“ a „Sciaffemberg“, rovněž vězni, byli propuštěni. V Olavě („Olau“) byl zatčen také generální polní strážmistr Schaffgotsch („Sciaffcutz“); proto pan z „Freibergu“, jeho poručík, který velel v Opavě („Troppau“), vylíčil čtyřem Schaffgotschovým plukům zlé zacházení s jejich nevinným velitelem a přiměl je, aby se přísahou zavázaly, že ho neopustí a pomstí ho. Zmocnil se proto Opavy, Krnova („Iegerdorf“) a Hlubčic („Lubschuz“); zatkl několik vznešených duchovních a s nimi hraběte „Metich“,²⁵ guvernéra knížectví opolského a ratibořského, hraběte „Schlic“, barony z Oppersdorfu, „Drectestein“²⁶ a z Dohny („Dona“) a prohlásil, že je nepropustí, nebude-li propuštěn jeho generál. Potom si dal přísahat věrnost od mnoha jiných míst ve Slezsku a dal Švédům vědět, že bude stát na jejich straně. Proto se s ním Duwall („Dubal“) sešel a dohodli se, že se spolu dobře dorozumějí a budou si pomáhat v každé potřebě; a z těchto příčin a pro prohlášení Vratislavi ve prospěch švédské strany začaly záležitosti této koruny nabývat jisté síly,

*Postup císařských ve Slezsku.*²⁷

neboť Duwall spojil své lidi, vytáhl do pole a přivedl k poslušnosti Olešnici („Olss“), která byla zdolána

²⁰ Ztotožnění nejisté: v úvahu přichází Johann von Sporck (viz Sporck) i Ernst Georg von Sparr (viz Sparr).

²¹ Plukovníci „Kerans“, „Vildberg“, „Moruald“, „Schleof“ ani podplukovníci „Hamerlin“ se nepodařilo ztotožnit.

²² Patrně Ulfeldt, Frantz (Frands) hrabě (30. 10. 1601 Hagenskov v Dánsku – 14. 11. 1636 Hersfeld, podle jiného údaje 14. 7. 1636), od roku 1629 v císařských službách, od ledna 1633 plukovník kyrysníků a oddaný Valdštejnův stoupenec, který si po jeho pádu kariéru udržel a roku 1635 se stal generálním strážmistrem. O jeho zatčení jiné údaje nejsou; ztotožnění nejisté.

²³ Losy, Peter (Pál) svobodný pán von (tisk „Losij“), signatář plzeňského reversu; po Valdštejnově pádu byl v Řezně odsouzen k smrti, ale omilostněn.

²⁴ Julius Jindřich Sasko-Lauenburský (1586 – 20. 11. 1665 Praha), vévoda, císařský plukovník, bratr Rudolfa Maxmiliána (viz Rudolf Maxmilián Sasko-Lauenburský).

²⁵ Patrně Melchior Ferdinand Mettich; ztotožnění nejisté.

²⁶ Snad Dietrichstein; ztotožnění nejisté.

²⁷ Tak tisk („Progressi degl'Imperiali“); odstavec však líčí postup Švédů.

silou zbraní, a Landsberg („Landsperg“),²⁸ který byl po mnohadenním obléhání, jež tam vedli plukovníci hrabě z Ebersteinu („Erbestein“) a „Prokon“, vydán za čestných podmínek hrabětem „Schlikem“, který tam byl guvernérem.

Tyto novoty, způsobené Schaffgotschovými pluky, burcovaly císařské ke zbráním tak, že aby se zlu předešlo dříve, než nabude většího vzrůstu, byl tam vyslán plukovník Goltz²⁹ se čtyřmi tisíci bojovníky; ten obsadil Hlubčice a pak napadl Opavu, k jejíž obraně zmíněný „Freiberg“ nezanedbal nic ze své povinnosti; nemoha však odolat, vyjednal a znovu se podrobil poslušnosti císaře, z jehož rozkazu byl navzdory kapitulaci zadržen a poslán do Vídně, kde byl po několika dnech sťat, stejně jako zmíněný Schaffgotsch („Offcutz“),³⁰ obviněný, jak se řeklo, z Valdštejnovy vzpoury.

V téže době vévoda Výmarský, táhnoucí Horní Falcí s oporou Řezna, dosáhl různých úspěchů, mezi nimiž bylo dobytí hradu Donaustauf („Donestauff“), obléhaného několik dní předtím plukovníkem Vitzthumem („Vistumb“); vévoda z Birkenfeldu („Brichefeld“) dobyl také Sulzbach („Sultzbac“) a Vilseck („Vislech“), místa téže Falce, a krátce nato „Aspurg“³¹ a Neuburg („Neubourg“), ačkoli generální polní strážmistr „Vbal“ z císařské strany, guvernéř té země, vynaložil všechn vojenský um, aby je udržel. Do moci Švédů se dostal také Weiden („Vaiden“) a jiná místa nevelkého významu. Maršál Horn však, ačkoli velmi krutá roční doba spíše vybízela hledat ubikace k přezimování než příležitosti zůstat v poli, přesto s vojáky zvyklými na námahy vytáhl kolem poloviny ledna z Lauingenu a vydal se k Biberachu; dobyl „Valdesce“,³² opevněné místo ve Švábsku, porazil v „Reuta“³³ několik oddílů plukovníků „Ficstona“ a Gronselda („Gronesfeld“) a poslal plukovníka „Plata“ napadnout Ravensburg („Rauensburg“), který jím byl zdolán a plukovník „Chesceler“ zajat; a když se pak přiblížil k Biberachu, vyzval hraběte Strassolda („Strasoldo“), italského kavalíra, velitele v tom místě, aby přijal čestné podmínky, které mu nabízel. Ten však, protože ještě neslyšel švédská děla, zdržená špatnými cestami, odpověděl, že na takovou věc ještě není čas. Zatímco se proto rozhořčený Horn bez dalších úmluv chystal k útoku, guvernéř dal zavřít na radnici všechny protestanty a dal pod ni několik sudů prachu, dávaje najevo, že nedostane-li obvyklé podmínky, chce, aby s ním zemřeli všichni ti lidé; Horn, o tom zpraven, potvrdil dohodu pečeti, aby neviděl takové krveprolití.

Když se pak dozvěděl, že v Mittelbiberachu („Mitelbiberac“), místě nedaleko odtud, je několik rakouských setnin, nenadále je přepadl a většinu rozsekal na kusy; postoupiv pak dále, obsadil Ravensburg a Kempten („Chempten“) a vyburcoval ke zbrání Jana z Werthu („Gio: de Vert“); ten, vytáhnuv i on kolem poloviny února ze svých ubikací, přepadl Deggendorf („Dechendorf“) a zle naložil s pluky plukovníků „Sadlera“ a „Echerberga“, Němců, kteří ztratili velkou část svých vojáků i zavazadla.

Sedláci v Horních Rakousích, povzbuzeni nesnázemi, které tehdy zakoušeli Rakušané, se v jakémsi počtu vzbouřili, obsadili průchody Dunaje, bránili plavbě a páchali jiná zla, takže přiměli císaře poslat tam nápravu v podobě několika oddílů jízdy a pěchoty, jimiž byli rozprášeni, a několik vůdců vzpoury bylo zabito.

Císařští dosáhli také některých úspěchů, usnadněných smrtí Jakoba Duwalla, generálního komisaře švédského vojska, statečného a velmi obávaného vojáka; ten, když vynaložil všechn svůj důvtip na postavení samostatného vojska, jemuž velel,

Smrt generála Duwalla.

byl zachvácen nemocí, která ho několik dní držela na lůžku, a zemřel v Opolí („Oppelen“) 28. dubna,³⁴

²⁸ Patrně Landsberg ve Slezsku (Gorzów Śląski); ztotožnění nejisté.

²⁹ Patrně Goltz, Martin Maxmilián svobodný pán von der (1593–1653), císařský generál, později generální polní zbrojmistr a velící generál císařského vojska ve Slezsku; ztotožnění nejisté.

³⁰ Schaffgotsch (viz Schaffgotsch) byl sťat 23. 7. 1635 v Řezně, nikoli ve Vídni.

³¹ Místo „Aspurg“ se nepodařilo ztotožnit.

³² Snad Waldsee (Bad Waldsee); ztotožnění nejisté.

³³ Snad Reute; ztotožnění nejisté.

³⁴ Tak tisk. Podle jiných údajů zemřel Duwall 9. 5. 1634 v Opavě na mor.

jeho úřad převzal baron ze „Zerosinu“.³⁵

V těchto časech odešla z tohoto světa infantka Isabela a s ní i náklonnost Vlámů ke španělské koruně, kterou nepodporovalo nic jiného než dobré vlastnosti té moudré kněžny. Začaly se objevovat přede hry některých z oněch rozhodnutí, k nimž obvykle docházejí národy rozhořčené vládou ziskných a ctižádostivých ministrů. Španělé totiž, nadmíru žárliví na to, že Vlámové, kteří tvrdili, že nejsou poddáni nikomu jinému než svým přirozeným knížatům, by neradi snášeli vládu jiných poddaných, místo aby uplatňovali mírnost a činili jho sladkým, užívali tvrdosti, a způsobili tak, že někteří z předních pomýšleli vymanit se ne z poslušnosti krále, ale z poslušnosti jeho ministrů. Zdálo se jim totiž příliš podivné, že když jindy měli svá knížata se sídlem ve Flandrech, mají být nyní, kdy bylo sídlo přeneseno do Španělska, vazaly krále a otroky Španělů, rovněž poddaných, z nichž někteří, aby měli příležitost vládnout a zvětšovat své domy, vždy mařili mírová jednání a málo dbali politováníhodných pohrom ostatních národů poddaných španělské koruně, zatímco každý rok nechávali ztratit nějakou pevnost a obraceli daně určené k udržování vojsk k rozmnožení svého soukromého jmění. Hrabě Hendrik van den Bergh („Henrico di Berg“), který si pro svou věrnou a dlouhou službu prokázanou králi v předních vojenských hodnostech nárokoval spíše odměnu většími poctami, než aby ho poškozovala nedůvěra těch ministrů, pomýšlel na účinný způsob, jak vymanit z přísné nadvlády svých soků nejen sebe, ale i zemi; a protože pro velké není většího podnětu, než když se vidí ovládání lidmi nižšího stupně, rozpálil se tento kavalír takovým hněvem proti některým Španělům,

Provincie Flander posílají do Španělska vévodu z Aarschotu.

že promluvil o tom s knížaty z Barbançonu („Barbanson“), z Épinoy („Espinoi“), z Bournonville („Bornouille“) a s hrabaty z Hénin („Hennin“), z „Valfruse“³⁶ a s jinými předními pány země, a snažili se o tom plně zpravit krále; dosáhli proto, že stavy provincií vyslaly ke dvoru vévodu z Aarschotu („Arscot“) pod záminkou, že má podat zprávu o tom, co se dělo ohledně posledního jednání o příměří s Holanďany, aby vyličil špatnou vládu cizích ministrů, soužení národů a blízké pohromy bez vhodné nápravy.

Ale protože ve státních věcech každý stín, každý pokyn a každé slovo budí podezření a podezření nevidí jinak než okem nedůvěry, Španělé, kteří se všichni společně snaží udržet si panství nad ostatními vazaly, obávající se, že důvody Vlámů zapůsobí na mysl krále, plného nejlepší vůle a nanejvýš horlivého pro dobro svých států, a rozšiřující, že mezi zmíněnými knížaty byly jednány věci škodlivé koruně, způsobili, že hrabě van den Bergh, aby se nevystavil úkladům soků, se vzdálil se ztrátou všech statků a s hrdelní klatbou.³⁷

Hrdinný čin krále španělského.

Kníže z Barbançonu, kterého pak zatkli v Antverpách, nahnal ostatním tolik strachu, že ihned uprchli i knížata z Épinoy a z Bournonville s hraběty z Hénin a z „Valfruse“; a protože bylo nutné uvést ve špatnou pověst i vévodu z Aarschotu, obvinili ho ze spoluviny na spiknutí. Proto král, který si tohoto knížete velmi vážil jak pro jeho rod, tak pro převeliké zásluhy jeho předků, chtěl dříve, než přistoupí k jinému rozhodnutí, vykonat vskutku čin velkého panovníka. Zavolal si vévodu, vzal ho za ruku a prosil ho, aby mu upřímně odhalil, co ví, a slíbil mu královským slovem, že se mu nestane nic zlého a že to přijme jako zvláštní službu; ale vévoda, tvrdě, že nic neví,

Zatčení vévody z Aarschotu.

byl znovu prosen hrabětem Olivaresem a vévodou z Alby,³⁸ i jim všechno zapřel a ani po několika dnech nechtěl jinak odpovédět samotnému králi, který na něj ještě vroucněji naléhal. Byl proto z královského

³⁵ Snad Žerotín; ztotožnění nejisté.

³⁶ Šlechtici Jižního Nizozemí zapletení do spiknutí let 1632–1634 proti španělské vládě; jednotlivé osoby se nepodařilo blíže určit. Pána „Valfruse“ se nepodařilo ztotožnit.

³⁷ Van den Bergh přešel k Holanďanům již roku 1632; Priorato řadí jeho útěk chronologicky nepřesně.

³⁸ Alba, Antonio de Toledo, 5. vévoda z († 1639), španělský grand, vnuk slavného vévody z Alby, vojevůdce a místodržitele Filipa II. v Nizozemí.

rozkazu odveden markýzem de Gelves („Geluez“), kapitánem gardy, na hrad Alameda („Allameda“), dvě míle od dvora; všichni jeho lidé byli zatčeni a zvláště byli pod dobrou stráž dáni hrabě z „Mequen“, baron z „Anquen“ a sekretář zmíněného vévody.

Vyděšen touto novotou, napsal ihned hraběti Olivaresovi, že když předešlého dne neměl paměť v pořádku, nedokázal odpovědět na králův výslech, a že to nyní napravuje tím, že mu oznamuje, že je pravda, že knížata z Épinoy a z Barbançonu s hrabětem z Hénin ho třikrát nebo čtyřikrát žádali, aby odešel od dvora, a ujišťovali ho, že všichni ostatní by následovali jeho příkladu; on však nechtěl souhlasit. Že o tom, co pak zamýšleli dělat, nevěděl nic dalšího, neboť se, aby nemusel přistoupit na jejich podněcování, nevyptával, a ani oni mu to nesdělili. Že je také pravda, že se jednou sešel s anglickým sekretářem, který mu navrhl, že vzhledem ke stavu flanderských záležitostí je nutné spojit se s Anglií a Francií, chtějí-li uniknout zjevné záhubě; na to odpověděl, že nikdy neustoupí od povinnosti dobrého poddaného; a pokud ty věci ihned neodhalil, bylo to proto, že věda královy záležitosti mimo nebezpečí, nepokládal za dobré stát se příčinou záhuby těch pánů, a také proto, že měl za to, že to za něho učinil markýz de La Vieuville („della Vieuille“).³⁹ Když se pak prohlédly všechny písemnosti a nenašlo se v nich nic o takových věcech, bylo mu dovoleno chodit, kam se mu líbí, ovšem v doprovodu stráží, a ostatní jeho lidé byli propuštěni a bylo s nimi zacházeno vládněji.

Tato zpráva, když došla do Flander, měla tu sílu, že nejen rozjitřila city, které ty národy chovaly k tomuto knížeti, ale ještě více zvětšila rozhořčení proti Španělům; protože totiž přišel ke španělskému dvoru jako zástupce země, tvrdilo se, že i kdyby byl v něčem vinen, nemělo se k takovému rozhodnutí přistoupit, dokud byl v tom úřadu. Proto se ze všech stran křičelo proti španělským ministrům;

Vlámové zůstávají nespokojeni pro zatčení vévody z Aarschotu.

Vlámové si veřejně stěžovali, že den ze dne ztrácejí nejkrásnější města, aniž by Španělé pomýšleli na nějakou nápravu, ačkoli nezapomínali co nejvíce zatěžovat provincie; že se k tomu účelu spikli k záhubě té země a živí válku jen proto, aby se obohatili kořistí z těch chudých zemí; že použili všelijakých úskoků, aby nebylo prodlouženo ono poslední příměří, jímž se otevíral přístup k míru. Že markýz Ambrogio Spinola nebyl z Flander odvolán z jiného důvodu, než že se jako věrný ministr krále, žárlivý na dobro jeho států, klonil k dohodě, neboť dobře poznával, že náklad je přílišný a naděje proniknout do těch států, bráněných uměním a ještě více přírodou, marná, což by časem zničilo všechny záležitosti té koruny. Stěžovali si na zatčení vévody z Aarschotu, způsobené jen ze strachu, aby jím nebylo králi odhaleno jejich počínání. Že ve Flandrech už není víry ani bezpečí. Že králova dobrota byla donucena uvěznit jednoho z jeho nejvěrnějších služebníků, zatknout lidi jeho domu a vzít mu písemnosti plné instrukcí o flanderských záležitostech; že je to projev špatného mínění, které má španělská rada o věrnosti Vlámů, a záměr některých ministrů namířený k vyhubení všech osob váhy, aby se uprostřed všeobecné slabosti stali váženějšími. S těmito a jinými nářky se trápili ve vlastních neštěstích a bylo obecným míněním, že kdyby v takovém okamžiku byly francouzské zbraně otevřeně nepřátelské, mohlo by s jejich podporou dojít k nějakému povstání.

V této době došlo také k vážné příhodě u bruselského dvora: když pan de Puylaurens („Tillorano“) přicházel domů, bylo na něj na konci schodiště, které vede ke schodišti paláce, kde bydlel vévoda orleánský, vypáleno z arkebuzy, kterou byl zasažen do pravého stehna, a dva další, kteří byli s ním, byli zraněni; protože se předpokládalo, že rána vzešla z velké ruky, jakoby kardinála Richelieua, vedla se různá pátrání, aby se našel ten, kdo vystřelil, ale vždy marně, neboť se to stalo za setmění 3. května a domluva spiklenců byla příliš dobře připravena.

Navzdory těmto věcem markýz d'Aytona („Ayetona“), vládnoucí s rozvahou, nezanedbal povinnost svého úřadu; a rozhodnut podat důkaz své statečnosti, navštívil přístavy Ostende, Nieuwpoort („Neuport“), Dunkerk („Doncherchen“), Mardyck („Mardique“) a Gravelines („Graueling“), provázen vévodou lotrinským a donem Gonzalem de Córdoba;

³⁹ Patrně Charles de La Vieuville, který tehdy žil v exilu v Bruselu; ztotožnění nejisté.

Přípravy markýze d'Aytony.

nařídil zřídit několik opevnění kolem Axelu na hrázi u „Elsaten“, ⁴⁰ aby zabránil vylovení Holanďanů, a ponechal tam ve velení markýze Sfondrata; zaopatřil všechna ostatní místa na hranici a věnoval se odvodům vojska; tak v krátkém čase shromáždil asi 20 tisíc pěších pod polními mistry donem Alonsem de Ladrón, ⁴¹ donem Franciscem Zapatou („Gapate“), markýzem „de Leda“, ⁴² Španěly; donem Andreou Cantelmem, ⁴³ vévodou Doriou („Dudd Doria“), markýzem Sfondratem, Italy; panem z Ribaucourtu („Ribacourt“), hrabětem z „Fressia“, baronem z „Vasemal“ ⁴⁴ a pány z „Triest“, „De Costriues“ a „Reuerois“, Valony; knížetem z Barbançonu, ⁴⁵ hrabětem z „Fontenes“ a hrabětem z Hoogstratenu („Heocstraten“), Vlámý; panem Eugenem O'Neillem („Ouel“) ⁴⁶ a panem z Tyrconnellu („Tirconel“), ⁴⁷ Iry; hrabětem z Isenburgu („Isembourg“) a panem z „Brion“, Němci; a šest tisíc jezdců pod vedením hrabat Nasavského a Bucquoye („Buquoi“), ⁴⁸ Valonů, hrabat z Isenburgu a ze Salmu („Salms“), Němců, a markýze de Celada, ⁴⁹ Španěla. Ponechal osm pěších pluků a tisíc jezdců pod velením hrabat z „Fontenes“ a z Ferie ⁵⁰ v okolí Antverp s rozkazem utábořit se zčásti u „Balaert“ a zčásti u Zelzate („Zelsate“), a sám se se zbytkem vojska vydal k Diestu („Dist“); tam se sešel s vévodou neuburským a poslal vévodu z Lermy dobýt Argenteau („Argentau“), místo mezi Maastrichtem a Lutychem na březích Mázy; to se mu za dva a půl dne vzdalo a vytáhl z něho pan z „Junio“, syn sekretáře prince Oranžského, který tam byl guvernérem; byl doprovázen až do Maastrichtu a tam zatčen pro tak předčasné vzdání. Pokládá se pak za vhodné pro své záměry zmocnit se hradu Limburgu („Limbourg“), pokusil se podplatit guvernéra nabídkou 20 tisíc scud; když však ten nabídku odmítl a přepadení, o něž se pokusil ve tmě velmi temné noci, se nezdařilo, utábořil se nakonec, když znepokojil celou tu hranici, desátého července u „Neccherano“, ⁵¹ míli od Maastrichtu, a když byly rozdány rozkazy k práci na obkličovacím valu, byly národům přiděleny ubikace a zřízeny čtyři baterie.

Španělé u obléhání Maastrichtu bez účinku.

Současně dobyl hrabě Jan Nasavský („Gio. di Hassau“) hrad „Luyt“ ⁵² mezi Maastrichtem a ostrovem Stevensweert („Steuensuert“), který byl opevněn, stejně jako Argenteau, kde zůstaly jako posádka pluky vévody Dorii, markýze „de Leda“ a hraběte z Tyrconnellu, aby se zabránilo průchodu z Lutychu do Maastrichtu. Španělé se kromě toho pokusili přepadnout Rheinberg („Rimberg“) a zmíněný hrabě Nasavský se k tomu s guvernérem Geldernu („Gheldern“) vydal 22. července; protože však o jejich pohybu byl zpraven pan z „Vinberghen“, velitel místa, pokus selhal: k udatnosti Holanďanů přistoupil hustý déšť, který Španělům velmi překážel, a museli od započatého útoku upustit.

Když nyní do Haagu („Haya“) došly zprávy o těchto novotách, byly ihned vyslány různé pěší a jezdecké setniny na posilu Venla („Venelò“), Roermondu („Ruremonda“), Gennepu („Genep“) a jiných míst pod

⁴⁰ Patrně Zelzate (níže v tisku „Zelsate“); ztotožnění nejisté.

⁴¹ Ladrón, Alonso, španělský polní mistr (mistr tábora) ve Flandrech; bližší údaje se nepodařilo zjistit.

⁴² Patrně Lede, Guillaume de Bette, markýz de (1610 – 23. 6. 1658 Dunkerk), později španělský guvernéř Dunkerku; zemřel na zranění, které utrpěl při výpadu za francouzského obléhání města. Ztotožnění nejisté; tisk ho řadí mezi Španěly.

⁴³ Cantelmo, Andrea (1598 – 5. 11. 1645), neapolský generál ve španělských službách.

⁴⁴ Patrně Lancelot Schetz, baron z Wezemaal, syn Anthonieho Schetze, barona z Grobbendonku, který vedl vlastní tercio; ztotožnění nejisté.

⁴⁵ Tisk zde uvádí knížete z Barbançonu mezi veliteli, ačkoli výše píše o jeho zatčení; jde buď o jiného člena rodu, nebo o omyl autora.

⁴⁶ Owen Roe O'Neill (Eoghan Ruadh Ó Néill), irský velitel ve španělských službách.

⁴⁷ Patrně Hugh O'Donnell, hrabě z Tyrconnellu; ztotožnění nejisté.

⁴⁸ Bucquoy, Charles-Albert de Longueval, hrabě z († 1663), guvernéř Hainautu, generál španělské jízdy v Nizozemí a rytíř Zlatého rouna; nástupce v titulu Karla Bonaventury Buquoye (1571–1621), vrchního velitele císařského vojska proti českým stavům.

⁴⁹ Córdoba, Alonso de, markýz de la Celada, mladý generál jízdy ve španělských službách; zemřel 27. nebo 28. 10. 1635 ve Valenze na horečku z vyčerpání.

⁵⁰ Patrně Pimentel, Manuel, 6. hrabě z Feiry, kastelán antverpské citadely, který zemřel na nemoc 19. 11. 1638 v Antverpách, dříve než se ujal úřadu místokrále Navarry; nezaměňovat se zesnulým vévodou z Ferie. Ztotožnění nejisté.

⁵¹ Snad Neerharen; ztotožnění nejisté.

⁵² Hrad „Luyt“ se nepodařilo ztotožnit.

vedením plukovníků „Rose Crantz“ a „Evenruter“⁵³ a jiné do Zélandu, jimž velel pan d'„Auteriua“, francouzský plukovník v té službě; princ Oranžský pak vytáhl do pole posledního července, s částí vojska táhl k Nijmegenu („Nimega“) a část poslal k Flandrám, kde se utábořila u „Mocqueryde“,⁵⁴ aby na této straně znepokojila Španěly a odvrátila je od započatých záměrů. Ale Aytona, bdící na všech stranách nad počínáním Oranžského, ponechal pod Maastrichtem vévodu z Lermy a sám se s pluky hrabat z Bucquoye („Buquoi“), z Hoogstratenu („Hochstrate“) a z „Fresin“ vydal do Mechelenu („Malines“); tam, neslyše o žádné další novotě Holanďanů, zaopatřil všechny pohraniční pevnosti, dal další rozkazy k dobré správě země a vrátil se pod Maastricht, aby se věnoval onomu podniku převelike důležitosti.

Princ Oranžský mezitím posílil nejdůležitější místa a rozhodl se oblehnout Bredu, aby odvrátil Španěly od Maastrichtu; poslal proto napřed pana ze Stakenbroeku („Stachembroch“) s částí jízdy, počátkem září tam přivedl vojsko, a když rozdělil ubikace kolem města pod velení pana z Brederode a hrabat Solmse a Mořice Nasavského („Mauritio di Hassau“),⁵⁵

Diverze Holanďanů k osvobození Maastrichtu.

princ se ubytoval v Ginneken u („Gimmcben“) a začal stavět obkličovací val se šesti tisíci kopáči v naději, že Bredu získá za dva měsíce nebo že takovou diverzí odvede Španěly od Maastrichtu.

Na tuto zprávu markýz d'Aytona, který již tušil nějaký pokus Oranžského, poslal hraběte Jana Nasavského („Gio: di Hassau“) s větší částí jízdy do Kempen („Compiegna“) a hraběte z Ferie⁵⁶ se svými lidmi do „Hest“,⁵⁷ vrátil se do tábora pod Maastrichtem, ponechal část vojska s vévodou z Lermy u obkličovacího valu a sám se v doprovodu vévody neuburského a předsedy Roose („Rosa“)⁵⁸ odebral do Tienenu („Tirlemont“). Tam dostal zprávu, jak Oranžský urychluje stavbu svého obkličovacího valu, a obává se, že se Holanďanům spíše podaří podnik proti Bredě než jemu podnik proti Maastrichtu, odvolal od Maastrichtu i vévodu z Lermy, se všemi silami přitáhl Bredě na pomoc a utábořil se na pláni u Tielenu („Tielt“) mezi Herentalsem a Turnhoutem („Turnhaut“), odhodlán i k bitvě s princem Oranžským. Ten však, když ho pan z „Rocluanos“, generálporučík jízdy, zpravil, že Španělé zcela zvedli obléhání Maastrichtu a nacházejí se s celým vojskem na zmíněné pláni, uspořádal poradu s poslanci Stavů, kteří byli při jeho osobě, a jednomyslně se usnesli od podniku upustit;

*Holanďané zrušili obléhání Maastrichtu.*⁵⁹

proto se osmého září stáhl do Drunenu („Druynen“) u Heusdenu („Husdē“), rozložil armádu po okolních místech a vrátil se do Haagu. Nestalo se tu nic jiného než zajetí hraběte ze Salazaru, který byl cestou ze španělského tábora do Bruselu přepaden čtyřiceti jezdci, ukrytými v záloze kvartýrmistrem „Crochem“, a odveden jako zajatec do tábora Oranžského spolu s kapitány donem Bernardem de Figueroa („Figuerra“) a donem Franciscem de Salviano („Saluiano“).

Protože v Rheinfeldenu („Rinfeld“) stále stálo několik císařských setnin pod velením plukovníka Jakuba Mercyho („Giacomo Mercy“),⁶⁰ které projížděly krajem k nemalé škodě tamních venkovanů, rozhodl se rýnský hrabě Filip tuto překážku odstranit a obrátit zbraně k dobytí toho místa. Ačkoli se nevěřilo, že bude klást velký odpor, přece – protože zákopy tvoří hruď statečných vojáků – vedli císařští obranu s takovou udatností a užívali k ochraně oněch slabých hradeb nových výkopů zeminy, náspů z domů obložených kůly, propletů z trámů a jiných děl, jež důmyslně vymyslela nouze, že nepřátelé, když mysleli, že vniknou hradbami pobořenými jejich děly, nacházeli právě tehdy větší překážku; neboť tyto

⁵³ Plukovníky „Rose Crantz“ (snad Rosenkrantz) a „Evenruter“ ani pana d'„Auteriua“ se nepodařilo ztotožnit.

⁵⁴ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁵⁵ Patrně Mořice Nasavský, syn Viléma Nasavského, zvaný „mladý hrabě Nasavský“, který padl 18. 6. 1638 v čele jízdy krátce před porážkou Holanďanů u Kalla; ztotožnění nejisté.

⁵⁶ Nejde o vévodu z Ferie (viz Ferie), který zemřel již v lednu 1634 v Mnichově; osobu se nepodařilo ztotožnit.

⁵⁷ Snad Heeze; ztotožnění nejisté.

⁵⁸ Patrně Pierre Roose, předseda tajné rady v Bruselu; ztotožnění nejisté.

⁵⁹ Tak postranní nadpis tisku; věcně Holanďané upustili od obléhání Bredy.

⁶⁰ Tisk „Giacomo Mercy“; patrně Kaspar von Mercy, bratr Franze von Mercy (viz Mercy); ztotožnění nejisté. Údaj tisku, že se Rheinfeldenu držel od 4. dubna do 18. srpna, se nepodařilo ověřit.

ústupové valy,

Statečná obrana císařských v Rheinfeldenu.

obsazené mušketéry a kamenomety nabitými pytlíky kulí, je, když se útočníci objevili na troskách pobořených hradeb, aby skočili dovnitř, tak krutě sužovaly mušketovou palbou, že museli ustupovat a vymýšlet nový způsob, jak získat půdu. Ztráceli při tom tolik lidí a tolik času, že se Rakušané statečně a téměř bez příkladu udrželi od 4. dubna do 18. srpna, kdy je nedostatek prachu a potravin přinutil ke kapitulaci; Mercy z místa vytáhl se 400 pěšími a 30 jezdci za podmínek dobré války a s velkou slávou.

Mezitím bavorský vévoda, když učinil opatření potřebná pro příští tažení, napadl 30. března s deseti tisíci bojovníky Straubing; protože posádka nemohla vzdorovat a vévoda Výmarský jí nemohl přinést pomoc, vydal velitel místo za obvyklých kapitulčních podmínek. Hrabě Gallas („Galasso“) v téže době dobyl také Cham („Camb“), Sulzbach („Sulzbac“) a jiná místa ve Falci,

Straubing dobyt bavorským vévodou.

a obě císařská vojska táhla k Řeznu; proto Výmarský, vida se se slabými silami, nepřestával naléhat na Oxenstiernu („Oxestern“) o pomoc v lidech a penězích, aby to město zachránil. I maršál Horn v Horním Švábsku, dávaje pozor na počínání Rakušanů, poznal, že dobytí Memmingenu („Memminghen“) se mu hodí, aby měl v tom okolí shromaždiště a místo k pobytu; přitáhl tedy k němu, několik dní je ostřeloval ze 14 děl – během nich zemřel markýz Rodomonte z Gazzolda („Rodamonte di Gazoldo“)⁶¹ – a přinutil hraběte z Arca („Arco“), který tam velel, ke kapitulaci. Do rukou protestantů se dostal také hrad Hohenzollern („Zollern“), když rok vydržel obléhání, a vstoupily do něj oddíly vévody württemberského („Virtemberg“).

Pro přepadení Lotrinska Francouzi, pro jejich posádku v Nancy („Nansi“), pro ostatní stanoviště obsazená jejich zbraněmi a pro hněv Nejkrásnějšího krále, vzbuzený zlým počínáním vévody Karla Lotrinského, a ještě více pro sňatek královského bratra,⁶² slavnostně potvrzený v Bruselu arcibiskupem mechelenským, primasem Flander, se zmíněný vévoda, který se v té době zdržoval ve Vogézách („Monti Vogesi“), přiléhajících k nejzazšímu konci Lotrinska směrem k Alsasku a hraničících s hrabstvím Ferrette („Contea di Feretta“), vida, že je blízko toho, aby byl zcela zbaven státu, a přece chtěl zachovat dobré dorozumění s Rakušany a nevidět Lotrinsko upadnout do jiných rukou než do rukou svých lidí, odhodlal k novému a velmi vhodnému kroku, kdyby se zdání nebylo obracelo k jinému cíli. Rozhodl se tedy listinou z 19. ledna 1634, sepsanou v Mirecourtu, postoupit stát svému bratru kardinálu Mikuláši Františkovi, neboť ten, nezátížen žádnou vinou, by snadno našel u krále odpuštění a milost. Když o tom kardinál zpravil krále prostřednictvím pana z Contrissonu („Contrisson“), obdržel jeho souhlas, ovšem se slibem, že se spříbuzní s knížetem důvěrně spjatým s Francií – žertovalo se, že by to byla dcera vévody Karla Mantovského – a že se úplně odpoutá od jakéhokoli dorozumění se Španěly a se svým bratrem vévodou Karlem, od nichž vycházela podezření a žárlivost Francouzů. Protože však vše bylo řízeno podle úmyslu bratra a Rakušanů, kteří chtěli získat čas, dokud Štěstěna neobrátil tvář k věcem Říše, a protože Španělům nevyhovovalo, aby kardinál uzavřel sňatek s osobou závislou na Francii, ani aby se, podroben vůli Francouzů, vymanil z jejich ochrany, vynaložili tím více důvtipu, aby sňatek zamýšlený podle chuti francouzského krále padl. A aby Francouzi, kteří měli princeznu Klaudii⁶³ ve své moci, ji neprovdali za cizince

Kníže kardinál lotrinský se vzdává klobouku a žení se s princeznou Klaudií.

a s jejími právy nevzali Lotrinské vévodství tomuto domu,⁶⁴ kardinál – neboť vévoda Karel neměl

⁶¹ Patrně Rodomonte Gonzaga, markýz z Gazzolda; ztotožnění nejisté.

⁶² Míněn je sňatek Gastona Orléanského s Markétou Lotrinskou, sestrou vévody Karla IV. (viz Markéta Lotrinská).

⁶³ Klaudie Františka Lotrinská (6. 10. 1612 Nancy – 2. 8. 1648 Vídeň), mladší dcera vévody Jindřicha II. Lotrinského a sestra vévodkyně Nicole. Za Mikuláše Františka se provdala 18. 2. 1634 v Lunéville; manželé po útěku nakonec žili u císařského dvora ve Vídni, kde zemřela po porodu dvojčat.

⁶⁴ Tisk má „à questa casa di Ghisa“, tedy „tomuto domu Guisů“; míněn je patrně lotrinský vévodský rod a jde o omyl tisku, nebo o narážku na Guisy jako možné nápadníky.

děti – nenadále a bez králova vědomí složil klobouk a pojal za manželku zmíněnou princeznu Klaudii, které krátce předtím její sestra vévodkyně Nicole („Nicola“),⁶⁵ manželka Karlova, postoupila svá práva k tomu státu, jichž užívala jako dědička svého otce, vévody Jindřicha;⁶⁶ nad tím se Francouzi tak rozhořčili, že královští ministři, zároveň s tím, jak o novince poslali zprávu ke dvoru, uznali za dobré zesílit stráž a bdít nad počínáním nového vévody.

Vévoda František naproti tomu usoudil, že pro žárlivost Francouzů nebude moci žít bez podezření z nějaké nové události, zůstane-li v Nancy mezi tolika strážemi, a zvolil střední cestu, aby si při každé příležitosti zachránil osobu a Francouze přitom více nedráždil: odebrat se do Lunéville („Lunouille“), města blízko Mosely, deset mil od Nancy, kde mají tamní vévodové lovecké zámky pro potěšení z lovu; a aby zmíněný sňatek ještě více upevnil, dal o něm zprávu papeži, který jej schválil a 21. března mu udělil dispens.

Pod záminkou takových zábav se tam tedy odebral; když však ode dvora došly odpovědi, podle nichž se mělo bdít nad bezpečností vévody tím, že se do Lunéville postaví stráž, a mělo se od něho žádat vydání La Mothe („la Motta“) a princezny Klaudie, aby byla odvezena do Paříže, odebral se markýz de La Force („della Forza“), syn maršálův, do Lunéville a žádal od vévody Lunéville, La Mothe a manželku. Vévoda, zaskočen nečekanou událostí, Lunéville postoupil, ale s odvoláním na dohodu krátce předtím uzavřenou odmítl vydat La Mothe a odloučit se od manželky. Když markýz odpověděl, že má takový rozkaz, a vybízel ho, aby se podrobil vůli krále, vévoda si stěžoval na násilí a odvětil, že nemá jiné útočiště než La Mothe; manželku mu dal Bůh za společníci a nic jiného než smrt ho od ní neodloučí. Král se může spokojit s tím, že je pánem Nancy a celého zbytku státu. Markýz na to uzavřel, že chce poslechnout svého krále, a řekl mu, ať se na to vyspí, že si pro odpověď pošle následujícího dne.

Mezitím bylo vojákům rozptýleným po okolí nařízeno, aby postoupili k Lunéville, a následujícího rána se s dobrým doprovodem jezdců objevil pan z „Bellesunza“, kapitán markýzovy stráže; trval na předchozích požadavcích, ale nedostal jinou odpověď než napoprvé. Když pak vévoda dal do kočáru usednout své manželce a manželce vévody Karla, vyjel sám na koni z Lunéville směrem k „Mariennille“;⁶⁷ kapitán, který ho sledoval, ho však přinutil změnit cestu a odebrat se do Nancy, kde mu k domu postavili stráž, ačkoli tomu nikdy nechtěli dát jméno zadržení, a znovu naléhali, aby vydal manželku a La Mothe. Protože však vždy odmítal jedno i druhé, zůstávali Francouzi v rozpacích, jak rozhodnout; a vévoda, ponořený do tisíce úzkostí a zmitání mysli, když byl zpraven, že král se chce za každou cenu zmocnit jeho osoby, a obávaje se, aby nenarazil na větší nelibost, rozhodl se zachránit sebe i vévodkyni a užívat aspoň té svobody, která se cení víc než království. Svěřil svůj úmysl panu z „Polion“, starému služebníkově svého domu; spolu uvážili, jak postupovat, a dohodli se, že „Polion“ pod záminkou lovu pošle několik koní, psů a lovců směrem k Franche-Comté („Borgogna Contea“) a ti, rozestavení podél cesty, budou očekávat jejich příchod. Celá obtíž však spočívala v tom, jak vyjít ze zámku a z města, kde byly na všech stranách zdvojeny stráž a kde vévody večer i ráno navštěvoval pan z „Carnet“, strážmistr místa. Vynaložili proto důvtip i na to a obrátili zrak k tajnému schodišti, které vede do přízemí, odkud se jinými dvířky vstupuje do Starého města; tudy zamýšleli vyjít. Protože však dole stálo 12 vojáků stráže a dvířka byla zavřena těžkou závorou, bylo třeba překonat i tyto obtíže: rozbití závory bylo svěřeno kováři, který v šatech šlechtice vešel do vévodovy komnaty a bez hluku věc vykonal; stráž byla uspana přílišným vínem a nějakým uspávacím prostředkem na radu pana z „Morisse“, který byl rovněž do věci zasvěcen.

Večer 31. března tedy, když strážmistr odešel od obvyklé povinnosti popřát těm knížatům dobrou noc, pan z „Polion“ přišel jako obvykle do paláce s pážetem, které před ním neslo zapálenou pochodň; vévodkyně tam ihned oblékla pážecí šat a s ním, s pochodní v ruce, vyšla ze zámku, aniž ve Francouzích vzbudila sebemenší podezření. Vévoda o půlnoci sestoupil po schodišti, prošel kolem uspaných stráž

⁶⁵ Nicole (Nikola) Lotrinská (3. 10. 1608 Nancy – 2. 2. 1657 Paříž), dcera a dědička vévody Jindřicha II., od roku 1621 manželka Karla IV., jemuž přinesla nárok na vévodství. Manželé se rozešli; Nicole žila v Paříži pod ochranou francouzského dvora a Karel se roku 1637 za jejího života oženil s Beatrix de Cusance.

⁶⁶ Tisk má „Antonio“; otcem Nicole a Klaudie byl vévoda Jindřich II. Lotrinský (1563–1624, vládl od roku 1608).

⁶⁷ Místo „Mariennille“ se nepodařilo spolehlivě ztotožnit; snad Marainville, nebo Mirecourt.

a šťastně se dostal do domu pana z „Polion“; a aby mohli bezpečně vyjít z města, oblékli se oba do šatů dvou zahradníků, kteří obvykle vynášeli hnůj z města do zahrad,

Útěk vévody a vévodkyně lotrinských z Nancy.

a začernili si tváře tak, že z knížat vypadali jako uhlíři; následujícího rána, když se otvíraly brány, oba volně vyšli s košem hnoje na zádech.

Pan z „Polion“, který měl vyjet pod záminkou lovu, usedl krátce po odchodu knížat do kočáru se šesti koňmi a vyjel, aniž vzbudil sebemenší podezření, neboť stráže po náležité prohlídce kočáru ho nechaly projet, jak to často dělával. Vévoda a vévodkyně, sotva se držíce na nohou, byli rychlou chůzí již vzdáleni od města, tak unavení, že vévodkyně už klesala k zemi a vévoda se rozplakal, vida tu kněžnu přivedenou do takového stavu, když tu dorazil kočár. Odhodili koše a letěli v něm až na smlouvané místo, kde byli připraveni koně, na nichž se šťastně dostali do zemí španělského krále; a když dorazili do Besançonu („Bisanzone“), odpočinuli si a občerstvili se v domě pana z „Morisse“.

Když nastalo ráno, přišel strážmistr „Carnet“ podle zvyku popřát vévodovi dobrý den; předstoupil však před něj komorník a prosil ho, aby ještě trochu posečkal, neboť vévoda se necítí příliš dobře. Strážmistr se spokojil, počkal dvě hodiny a pak se vrátil; když ho však znovu prosili, aby odešel, protože ještě potřebují odpočívat, a uplynulo tolik času, že už nechtěl mít déle trpělivost, zaklepal na komnatu, a když nedostal žádnou odpověď, rozhodl se dát ji otevřít. Když tam zjistil útěk knížat, těžce rozrušen ihned poslal do sedla několik vojáků, kteří marně projeli mnoho mil kraje.

Knížata se pak několik dní zdržela v Besançonu a odtud se přes Savojsko odebrala do Milána, kde je infant Ferdinand přijal s velkou zdvořilostí a zaopatřil je penězi a vším ostatním potřebným; potom se odebrala sídlit do Florencie.

Útěk princezny z Pfalzburgu.

Krátce po tomto útěku oklamala strážu u bran Nancy také princezna z Pfalzburgu („Falsburg“), vdova, vévodova sestra,⁶⁸ žena velké statečnosti a vysokého rozumu; vyšla ukryta na dně kočáru pana z „Brons“ a odebrala se do Bruselu. Vévodkyni Nicole, která zůstala ve městě, neboť když ji vévoda Karel zval, nikdy se nechtěla zachránit, odvezl z králova rozkazu vikomt d'Arpajon („Arpaiù“) do Paříže, kde byla přijata se vši zdvořilostí; tam nikdy nechtěla svolit k rozvodu s manželem, o nějž usilovala královská rada, aby pak mohla disponovat její osobou i vévodstvím.

Obléhání La Mothe.

Na tyto zprávy přišli ihned do Nancy přední francouzští kapitáni, rozptýlení po ubikacích toho státu, a poslali zprávy ke dvoru; a protože maršál de La Force, zatímco se tyto věci projednávaly, přiblížil vojsko k La Mothe, aby ji dobyl, neotálel, když byl o události zpraven, uvést do činnosti děla a 5. dubna zahájil dobývání. V té pevnosti velel baron d'„Isce“,⁶⁹ statečný muž, který francouzským pokusům neustupoval a škody jim oplácel.

Mezitím vévoda Karel, když 1. února přešel u Breisachu („Brisac“) Rýn s tisícem jezdců a asi dvěma tisíci pěšími, šel se spojit s císařskými ve Švábsku; zanechal své oddíly v tamních ubikacích a odebral se do Franche-Comté, aby provedl nové odvody a zmařil záměry Francouzů. Když se tam chtěl vydat i hrabě ze Salmu („Salms“) s dvěma tisíci pěšími a několika jezdci vytaženými z alsaských posádek, předešel ho markýz de La Force v průchodu a zmařil mu úmysl; musel proto pomýšlet na jinou cestu a stáhnout se k Soultz („Sultz“) a Guebwilleru („Gheuiller“) v Horním Alsasku, neboť jeho žádosti o průchod, vznesené u francouzských velitelů jakožto u těch, kdo ještě nebyli prohlášenými nepřáteli císaře, vyšly naprázdno. Tam však přispěchal rýnský hrabě s dobrým počtem Švédů, s malým odporem se zmocnil Guebwilleru a Soultz, 6. února napadl Rouffach („Rufac“), a když zdolal město silou,

⁶⁸ Henrieta Lotrinská (7. 4. 1605 – 16. 11. 1660), sestra Karla IV.; roku 1621 se provdala za Ludvíka z Guise, knížete z Phalsbourgu (Pfalzburgu) a Lixheimu, který zemřel již roku 1631.

⁶⁹ Patrně Antoine de Choiseul, baron d'Ische, obránce La Mothe; ztotožnění nejisté.

přinutil krátce nato hrad vzdát se na milost a nemilost; padl tam jakýsi hrabě z „Vitgestein“⁷⁰ a do zajetí se dostali hrabě Rudolf z Lichtenštejna („Liechtestein“) a baroni ze Spauru („Spaur“), „Vindled“ a „Greir“. Poté postoupil dále a napadl císařské, kteří v počtu 5 až 6 tisíc stáli utábořeni mezi „Vateucil“ a „Vechental“⁷¹ pod velením markraběte bádenského, hraběte ze Salmu a plukovníka Mercyho; když s nimi došlo k boji, rozbil je a přinutil ustoupit pod ochranu pahorků k městu „Senna“. Rakušanů tam zůstalo asi tisíc mezi mrtvými a zajatými, mezi nimi markýz de Bassompierre,⁷² generálporučík lotrinské jízdy, plukovník Mercy⁷³ a podplukovníci „Veinier“ a „Rubens“. Díky tomuto vítězství dobyli Švédové Ensisheim („Ensischein“), Belfort („Berfort“) a jiná místa a chystali se učinit totéž s opatstvím Lure („Lur“) a basilejským biskupstvím, kdyby se ti preláti ihned neuchýlili pod ochranu Francie, pod níž se před vpády protestantů zachránili.

Vládu Savojska vedl v té době kníže Tommaso, syn Karla Emanuela Velikého („Emanuele il Grande“);⁷⁴ ten, povznesen zápallem svého ducha, když se všude vládlo zbraněmi, a protože se mu snad zdálo, že by uškodil svému válečnému sklonu, kdyby se dál zdržoval v sevření těch hor, odhodlal se vstoupit do služby, v níž by mohl uplatnit svou statečnost. Protože tedy u francouzského dvora nenašel žádoucí přijetí, obrátil se k jednání se Španělskem; španělsí ministři, kteří jako dobré pravidlo vlády toužili mít italská knížata v žoldu,

Kníže Tommaso Savojský odchází do Flander.

ho několikrát zvali na místo zesnulého knížete Filiberta, jeho bratra,⁷⁵ nebo k velení zbraní ve Flandrech, o což se víc než kdokoli jiný přičinil španělský vyslanec hrabě della Rocca; a když kníže sdělil svou myšlenku Costovi, předsedovi savojských financí, muži vysokého ducha a nepřítivě nakloněnému některým piemontským ministrům, bylo rozhodnutí tím pevněji utvrzeno; ba zmíněný Costa k tomu přidal svou radu, odcestoval pod zdáním jednání o savojské soli do Španělska a sjednal úřad velitele zbraní ve Flandrech. Proto kníže počátkem dubna, když odjel z Chambéry („Ciamberi“), poslal kněžnu z Carignana,⁷⁶ svou manželku, valliskými údolími („Valli Valesie“) a přes Svatý Gotthard do Milána a sám se s několika málo ze svých domácích vydal do Flander, kde ho 20. dubna za Bruselem přijal markýz d'Aytona se vši šlechtou ve zbraní. Kněžna se několik dní zdržela v Pavii, kde ji navštívil kardinál Albornož („Albernoz“), a pak se odebrala do Milána.

Nečekaný odjezd tohoto knížete dal podnět k různým řečem; a ačkoli v dopise, který ve chvíli odjezdu napsal vévodovi, svému bratrovi, prohlašoval, že se vzdaluje, aby ustoupil násilí svých nepřátel a už nežil v nedůvěře vévody, a stěžoval si, že s ním někteří přední ministři zle nakládali v různých jeho záležitostech a snažili se odstranit ho ze správy Savojska, později se přece poznalo, že šlo jen o podezření pojatá bez skutečného základu. Vévoda, vévodkyně i celý dvůr proto zůstali touto událostí velmi zarmoucení, a čím víc byl zmíněný kníže pro své dobré vlastnosti milován, tím bolestněji byla pocítována jeho nepřítomnost. A protože bylo nutné postarat se o správu a bezpečnost opuštěného úřadu, vévoda rychle přešel hory a odebral se do Chambéry; prohlédl průsmyky a přední místa, dal rozkazy, které pokládal za vhodné k uspokojení těch národů a ke své službě, ustanovil guvernérem dona Felice, svého všeobecně milovaného bratra, a vrátil se do Turína.

⁷⁰ Snad hrabě z Wittgensteinu; ztotožnit se ho nepodařilo.

⁷¹ „Vateucil“ je patrně Wattwiller v Horním Alsasku, u něhož Švédové v březnu 1634 porazili císařské; „Vechental“ se ztotožnit nepodařilo. Město „Senna“ je snad Cernay (Sennheim).

⁷² Bassompierre, Anne-François de, markýz de Removille (březen 1612 Removille – 30. 4. 1646 Staffelstein), synovec maršála François de Bassompierre, od roku 1632 plukovník a brzy generální strážmistr vévody Karla IV., od roku 1633 v císařské službě. U Wattwilleru ho v březnu 1634 zajali Švédové těžce raněného, v září 1634 však již bojoval u Nördlingenu. Zemřel na zranění ze souboje s císařským generálem Janem Zikmundem Mislíkem z Hiršova.

⁷³ Zda jde o Franze von Mercy, nebo o obránce Rheinfeldenu uvedeného výše, se nepodařilo rozhodnout.

⁷⁴ Karel Emanuel I., vévoda savojský (1562–1630, vládl od roku 1580), otec Viktora Amadea I.; celý život lavíroval mezi Francií a Španělskem.

⁷⁵ Emanuel Filibert Savojský (1588–1624), druhý syn Karla Emanuela I., vrchní velitel španělského loďstva a od roku 1622 místokrál na Sicílii, kde roku 1624 zemřel na mor.

⁷⁶ Carignan, Marie de Bourbon-Soissons, princezna de (1606–1692), Bourbonka ze soissonske větve, sestra hraběte de Soissons a manželka Tomáše Františka Savojského.

Mezitím se ve Vídni i ve všech ostatních místech Rakušanů věnovali opatřením potřebným pro příští tažení; a protože rozhodnutí o velení zbraní v osobě uherského krále bylo zatíženo pověstí, usilovalo se o to, aby se uskutečnil nějaký čestný podnik. Několik oddílů postoupilo s Colloredem („Coloredo“) do Slezska, a když projely dobrý kus kraje, získaly zpět město a hrad Olešnici („Olss“), které se vzdaly na milost a nemilost; posádka o 500 pěších vstoupila do služby v císařském táboře. A protože podnik proti Řeznu ležel Španělům na srdci víc než kterýkoli jiný a přáli si vyhovět bavorskému kurfiřtovi, rozhodli se o něj pokusit; dosahovali tím nejen výhody, že by si z očí odstranili místo, které působilo prevelikou nepříjemnost, ale dodávali tím svým zbraním i nemalou pověst, neboť to město je proslulé sněmy, které se v něm konají, ačkoli je obehnané jen prostými hradbami a starými věžemi.

Švédové se mezitím zmocnili velké části Vestfálska a míst Lippstadtu („Dipsstat“), Soestu („Zoest“), Lünenu („Lunem“) a jiných míst v tom okolí, s nimiž velmi obtěžovali území Kolína a Münsteru; pomýšleli však ještě na další pokroky, a vidouce, že město Hildesheim („Hidelshein“) má jistou váhu, šli je koncem září oblehnout;⁷⁷ velel jim generální polní strážmistr „Stallans“ a vévoda brunšvický. Protože tedy byly zbraně protestantských knížat takto zaměstnány, císařští využili příležitosti, přepadli Steinfurt, místo patřící hraběti z Bentheimu,

Postup Švédů a císařských.

dobyli „Borchen“ a hrad „Rastel“⁷⁸ v münsterském biskupství a zajali tam švédského komisaře „Deriof“. Pro důležitost toho místa vytáhl ihned tím směrem, povolán ke zbraní, generál Melander („Milander“), Němec, velitel hesenských lidí; narazil na pluk hraběte ze Schwarzenbergu („Suartzenbourg“),⁷⁹ rozbil ho, zahnal na útěk a získal tři standarty a zavazadla. Totéž učinil ze švédské strany hrabě z Hanau proti jiným oddílům maršála Bönninghausena („Benicausen“), Němce, přičemž padl kapitán „Schemching“ a jiní důstojníci a vojáci.

A protože kurfiřti a církevní a katolická knížata toho kraje stále nepřestávali žádat o pomoc Španěly ve Flandrech, byl vyslán markýz de Celada s dobrým počtem jízdy a pěchoty; sešel se v Kolíně s ostatními předáky Katolické ligy, aby se dohodli, co podniknout k zastavení pokroků protestantů, a Španělé s Němci pak přešli Rýn u Andernachu („Andernac“) a dobyli Engers, místo patřící trevírskému kurfiřtovi, Hachenburg („Hachenbourg“) a jiná místa malého významu. Kdyby byli pokračovali v cestě do Vestfálska, jak se původně zamýšlelo, a napadli Švédy pod Hildesheimem, byli by tomu místu nepochybně pomohli; Španělé však (jak říkali) nechtěli vydat své zbraně v sázku nejisté bitvy, když je velmi potřebovali k obraně vlastní země; proto, aniž spatřili nepřítele, přešli znovu Rýn a vrátili se do Lucemburska, k těžké nelibosti předáků Ligy, kteří je obviňovali, že jsou velmi nedbalí a dbají jen soukromých výhod, a předpovídali jim málo šťastné úspěchy.

Švédové, kteří na tento hluk již přešli řeku „Hone“,⁸⁰ aby na této straně zmařili záměry katolíků, nenašli už nikoho, projeli až k Rýnu a dobyli místa Linz („Lintz“) a „Onthelen“,⁸¹ když předtím několika ranami z děl pozdravili město Andernach.

Mezitím se na druhé straně císařští posílili na asi 10 až 12 tisíc bojovníků pod velením generálů Geleena („Gleen“),⁸² Bönninghausena, Metternicha („Meternic“), „l'Heremit“ a „Osterbolt“ a jiných Němců a Vlámů; jejich prvním rozhodnutím bylo odvést generála Melandera od obléhání Dülmenu („Dulmen“), před nějž se krátce předtím položil. To se jim šťastně podařilo: rozbili jeho ubikace, mnoho vojáků rozsekali na kusy a vzali zavazadla a děla, která tam Švédové zanechali, aby k svému ústupu táhli rychleji;

⁷⁷ Chronologie Knihy osmé je v tisku přeházená: Priorato míchá události ze zimy 1633/1634 s tažením léta a podzimu 1634. Obléhání Hildesheimu klade na konec září, kapitulaci města však níže k 22. červenci.

⁷⁸ „Borchen“ je snad Borken; hrad „Rastel“ se nepodařilo ztotožnit.

⁷⁹ Kterého hraběte ze Schwarzenbergu Priorato míní, se nepodařilo určit.

⁸⁰ Řeku „Hone“ se nepodařilo ztotožnit.

⁸¹ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁸² Geleen, Gottfried Huyn van (tisk „Gleen“; asi 1598–1657), bavorský a císařský polní maršál; v bitvě u Alerheimu 3. 8. 1645 byl zajat.

Švédové upouštějí od obléhání Dülmenu.

proto po tomto úspěchu s lepší nadějí postoupili k řece Veseře („Vesser“), aby pomohli Hildesheimu; Bönninghausen se s částí vojska oddělil napřed do paderbornského biskupství a krátce nato ho se zbytkem následoval i Geleen.

Lantkrabě hesenský však předvídal, že tíha všech těchto opatření se má svalit na jeho stát, a neměl dost sil k obraně, protože vojska spojenců byla rozptýlena po těch krajích na stráž tamních zemí a hlavní síla byla zaměstnána pod Hildesheimem; obrátil se proto na holandské Stavy a vyslal k nim pana z „Visser“, svého komisaře. Jeho žádostem bylo vyhověno rozkazem plukovníku „Pinsen“, aby mu přišel na pomoc se čtyřmi tisíci bojovníky vytaženými z posádek a ubikací na té hranici.

Kapitáni Katolické ligy mezitím spojili své síly v münsterském biskupství a rozhodli se pomoci Hildesheimu; protože však bylo nutné nejprve přejít Veseru, pokusili se o to po mostě u Höxteru („Hoxter“) a zároveň se zmocnit toho místa: zaútočili na jakési zákopy, postavené tam k ochraně mostu a střezené 800 pěšími plukovníka „Kruha“; ale když je plukovník s velkou statečností zadržel, museli po dlouhém boji a se ztrátami na obou stranách hledat přechod jinde. Od pokusu proti tomu místu však neupustili, nýbrž ponechali pod ním pěchotu s částí jízdy, a pan z „Osterbolt“, generální polní strážmistr, přešel s ostatní jízdou řeku na jiném místě, projel celou okolní pláň a pronikl až na dohled švédského tábora pod Hildesheimem. Když tam byl vyhlášen poplach, vyšel ihned plukovník „Ninge“, Skot,⁸³ s plukem vévody brunšvického a s jinými oddíly, a zpraven, že císařští mají jen šest jezdeckých pluků a stojí ve vesnici Holzminden („Holtsmanden“), pokusil se na druhé straně přepadnout dva pluky katolické jízdy ubytované v místě Bevern („Beuern“), tři míle od Höxteru, kde podle vyzvědačů velmi zanedbávali stráž. Za tím účelem proti nim nenadále vyrazil podplukovník „Meyer“; když rozsekal hlídky a strážní sbory a s velkou výhodou napadal zbytek lidí, objevily se tři pluky ze šesti, které byly s „Osterboltem“, a on se je snažil zadržet, dokud nedorazí jeho plukovník. Po jeho příchodu se ani císařští neodvažovali kvůli této posile útočit, ani Švédové jít dál z obavy před nějakou léčkou,

Střetnutí mezi císařskými a Švédy u Bevernu.

a všichni se zastavili, až Švédové lépe poznali stav císařských, a posílení dalšími oddíly, které jim přišly na pomoc z tábora, vrhli se všichni spojeni na zmíněné tři pluky; ty se musely obrátit a útok je hnál k řece, v níž se mnozí utopili a mnozí se vydali Švédům na milost.

Geleen, který zůstal pod Höxterem, rozhořčen tímto úspěchem a přičítaje vinu tvrdohlavosti tamních obránců, kteří ho svou statečnou obranou zdržovali déle, než podle válečného práva pokládal za rozumné, dal 15. dubna⁸⁴ častěji střílet z děl a kolem 9. hodiny následujícího rána podnikl nanejvýš zuřivý útok; ačkoli obránci bránili výstup se vší vojenskou zdatností, nakonec Švédové nemohli rakouskému náporu odolat,

Höxter dobyto útokem císařskými.

takže místo bylo dobyto útokem a celá posádka a většina ozbrojených obyvatel byla rozsekána na kusy i s guvernérem a mnoha dalšími osobami postavení.

Po tomto dobytí Geleen dál setrval v úmyslu pomoci Hildesheimu; protože však Švédové obsadili všechny průchody posílenými posádkami a ztěžovali císařským úspěch, rozhodl se obrátit a odebrat se do hrabství Lippe („Lippa“), kde se Melander, který uprchl od obléhání Lünenu,⁸⁵ znovu sebral s dalšími lidmi a ostřeloval Dortmund, aby kryl příchod pomoci z Holandska; zamýšlel tak zabránit spojení těchto zbraní a tím si svůj záměr ještě více usnadnit.

⁸³ Patrně King, James, později lord Eythin (asi 1589 – 9. 6. 1652 Stockholm), skotský důstojník ve švédských službách od roku 1615, roku 1632 generálmajor v Dolním Sasku, později generálporučík; jako royalistický generál bojoval roku 1644 u Marston Moor.

⁸⁴ Datum 15. dubna se do souvislosti s obléháním Hildesheimu nehodí; údaj tisku se nepodařilo ověřit.

⁸⁵ Tisk má „fugito dall'assedio di Lunen“; podle souvislosti jde spíše o obléhání Dülmenu, o němž byla řeč výše, a patrně o záměnu v tisku.

Když tato zpráva došla k Melanderovi, nařídil plukovníkům „Daluig“ a „Castenstein“, aby s 600 jezdci vyzvěděli, co císařští dělají; byli však ze všech stran obklíčeni císařskou jízdou, oba plukovníci se dostali do zajetí za podmínek dobré války a většina vojáků byla rozsekána na kusy;

Švédové jsou poraženi u Dortmundu.

proto Melander, necítě se dost silný k odporu, ihned od toho podniku upustil a stáhl se k Bielefeldu („Bijldefeld“). Rakušané pokračovali ve vítězství a obsadili „Beken“,⁸⁶ místo s prostými hradbami na Lippe, Hamm („Ham“), Lünen, Unnu („Vnna“) a jiná místa nevelkého významu, a byli by získali i zbytek Vestfálska, kdyby to Švédové nebyli zabezpečili; neboť uvažující o hrozících pohromách, spojili lidi naverbované v hamelském biskupství⁸⁷ a ostatní, které na tu stranu přivedl vévoda lüneburský, a ponechavše u Hildesheimu tolik lidí, kolik stačilo k udržení obléhání, vydali se k Herfordu („Herword“); spojili se tam s dalšími oddíly „Stallanse“ a s oddíly Melanderovými a vydali se k Lippstadtu, odhodláni neodmítnout bitvu, kdyby jim ji nepřítel nabídl. Tam se dozvěděli, že Geleen ostřeluje Coesfeld („Caesfeld“), bráněný hesenskými lidmi; svolali přední velitele a usnesli se mu pomoci: přešli řeku Lippe a seřadili se k bitvě půl míle od Coesfeldu. Rakušané je však nevyčkali a ustoupili bez boje, neboť jim nevyhovovalo vsadit celou zemi na jediný den bitvy; upustili od dobývání, stáhli se k Lünen, ponechali tam posádku a přešli do Hammu. Švédové postoupili pod Lünen, přinutili jej vzdát se na milost a nemilost, a když se dozvěděli o ústupu císařských do Münsteru, napadli Hamm;

Hamm dobyt Švédy.

tam, zatímco se plukovník „Vobelen“, který tam byl guvernérem, snažil Švédy odrazit, byla přičiněním pana de Saint-André („Sant'Andrea“), francouzského inženýra, překvapena jedna brána; protestanté byli vpuštěni a místo bylo dobyto a vypleněno a mnoho katolíků přitom zahynulo; a když se pak obrátili k Münsteru, pomýšleli i na dobytí toho města. Ale Geleen a Bönninghausen, soudíce, že by jejich pověst příliš utrpěla, kdyby se jim tak snadno brala místa krátce předtím získaná, rozhodli se už neustupovat: využili blízkého lesa, rozmístili v něm polovinu pěchoty a druhou utábořili před branou do Steinfurtu, a s jízdou, která projížděla okolní pláň, docházelo denně k nějaké šarvátce. Švédové však mohli vytěžit málo, neboť když císařští rozbili konvoj, který šel z Hammu, museli pro nedostatek potravin ustoupit, jak také učinili, k Lüdinghausenu („Ludinhausen“); to místo, kde bylo na stráži jen 150 vojáků, se muselo ihned vzdát, stejně jako Beckum („Bekun“). A když pak dorazil plukovník „Pisen“⁸⁸ se zmíněnými 4 tisíci holandských pěších na posilu lantkraběte, nepokládali již žádný podnik za obtížný a postoupili proti císařským, aby je přivedli k bitvě; ti však nejprve rozmístili pěchotu v Münsteru, Warendorfu („Varendorf“) a Wiedenbrücku („Viedebuegge“), Bönninghausen se pak s částí jízdy stáhl k Veseře a Geleen s druhou do Kolína, stále pronásledováni vévodou lüneburským, který vstoupil do země Bergu a způsobil tamním národům velký zmatek. Plukovníci „Heremit“, Schwarzenberg a „Lobe“ v domnění, že za nepřítomnosti Švédů udělají v paderbornském biskupství nějakou dobrou kořist, vstoupili do země a dali se do plenění tamních míst; zatímco se obtíženi kořistí z těch národů chystali vrátit do svých ubikací, hrabě z Ebersteinu („Erbestein“), guvernéř Kasselu, který se to dozvěděl od vyzvědačů, jim zastoupil cestu, nenadále je napadl, zčásti je rozbil a zčásti přinutil ustoupit ve spěchu a bez kořisti do Kolína.

Generální polní strážmistr „Pecherman“ také oblehl Arnsberg („Anrsberg“); zatímco po dobytí města dobýval hrad, vévoda lüneburský, zpraven, že španělské vojsko postavilo most přes Rýn u Kaiserswerthu („Cheisserwert“) a táhne tím směrem, odvolal ty lidi od podniku, aby je nevystavil nebezpečí, a učinil všechna opatření, která pokládal za nutná, aby se té posile postavil.

Zatímco na této straně věci postupovaly tímto způsobem, generální polní strážmistr Uslar („Vsseler“) stále pokračoval v obléhání Hildesheimu a přivedl obležené do krajnosti. Katolíci těch krajů, uvažující,

⁸⁶ Patrně Beckum, níže „Bekun“.

⁸⁷ Tak tisk.

⁸⁸ Tentýž plukovník jako „Pinsen“ výše; ztotožnit se ho nepodařilo.

jak důležitá by ta ztráta byla, a posílení dvěma tisíci jezdci, které poslal Geleen s plukovníky „Valdecher“ a „Schelamner“, Němci, vytáhli z Neuburgu,⁸⁹ místa na Veseře, přešli řeku Leine („Lain“) u „Sdeustad“,⁹⁰ dali obleženým znamení zapálením jednoho mlýna a objevili se u obklíčovacího valu. Ale Uslar a komisař „Anderson“, Skot, kteří veleli ve švédském táboře, nečekali útok na zákopy: 19. července se s částí vojska stáhli k lesu „Sierenald“, postoupili v bitevním pořádku k „Saxstende“,⁹¹ o málo víc než míli od Hildesheimu, rozestavili děla na vhodná místa, a když začali střílet proti Rakušanům, rozpoutala se velmi prudká šarvátka, v níž císařští bojovali s takovou udatností, že zastrašení švédští velitelé při prvních útocích litovali přijatého rozhodnutí. Když se však Uslar, stále neohrožený, vrhl se svou jízdní zálohou na posilu bojujících, změnili císařští směrlost ve strach, aniž zkusili náraz, po prvním výstřelu se obrátili k útěku a narážejíce jedni do druhých se sami rozvrátili. Několik pěších se však v tom zmatku shromáždilo, jak mohli, zapálilo blízké předměstí a stáhlo se na hřbitov u kostela, obehnaný zdí vysokou asi čtyři stopy, aby se tam bránili;

Bitva u Hildesheimu mezi císařskými a Švédy.

napadeni Švédy však byli rozbiti se ztrátou 13 praporů, tří podplukovníků, 2 oberstsvachtmistřů, čtyř děl, střeliva a zavazadel a asi 300 vojáků.

Zatímco byli Švédové zaměstnáni tímto bojem, vyšel guvernér Hildesheimu v naději na šťastný úspěch svých druhů s částí posádky z města, zapálil nepříteli boudy, zničil dobrý kus zákopů a byl by vykonal víc, kdyby ho návrat Švédů nepřinutil ustoupit víc než spěšně; zarmoucen neštěstím svých a zoufaje nad pomocí, rozhodl se vyjednávat a dne 22. července vydal místo za podmínek dobré války.

Tímto dobytím se Švédům otevřel přístup k získání ještě „Euchembourgu“⁹² a Mindenu,

Stolzenau dobyt Švédy.

a Stolzenau („Stoltenau“), velmi silné místo, bylo sevřeno obléháním; Švédové proti němu vedli nejprudší útoky, ty však byly vždy opláceny statečnou obranou plukovníka „Valdechera“, Němce, s posádkou dvou tisíc starých vojáků; ten vydržel pět zuřivých útoků, vykonal 24 výpadů a držel se od 2. srpna do 3. listopadu; pak se bez pomoci a se zmenšeným počtem lidí musel vzdát. Při tomto obléhání zemřelo mnoho Švédů, zvláště generál Uslar, zasažený dělovou koulí do hlavy,⁹³ a jiní rytíři a vážení páni.

Když pak bylo pole zbaveno švédských zbraní, Geleen a hrabě z Fürstenbergu („Furstemberg“), rovněž jeden z předáků Katolické ligy, znovu dobyli Lünen a učinili jiné pokroky malého významu; jakmile totiž Melander začal sledovat jejich počínání, museli se stáhnout pod ochranu měst a pevných stanovišť, v nichž se drželi celou zimu bez události nějaké váhy na jedné či druhé straně.

Mezitím vzdání Memmingenu, říšského města ve Švábsku, otevřelo průchody té provincie a krylo boky švédských zbraní na té straně; proto maršál Horn, který viděl, že je nesnadné udržet se v té zemi, nezíská-li nejprve nějaké místo na Kostnickém jezeře, svolal poradu o tom, co podniknout, a byl usnesen podnik proti Überlingenu („Vberlinghen“); protože tam bylo mnoho protestantských měšťanů, doufal Horn v dobrý výsledek. Přitáhl k němu s 8 tisíci

Bezvýsledný pokus maršála Horna proti Überlingenu.

vojáky a 12 děl, ihned tam vykopal přibližovací zákopy a dostal se na okraj příkopu; ačkoli však město mělo slabé hradby, přece se uvedlo do stavu obrany. Obyvatelé zasypali zeminou brány a některé věže a úseky hradeb, kde se to ukázalo nejpotřebnější; vykopali ústupové valy, přerušili ulice a uzavřeli je zákopy a palisádami; a Rakušané začali děly a mušketami oplácet pozdrav švédskému táboru a s velkou statečností odrazili první útok, který na ně podnikla skotská pěchota pana Ruthvena („Rotuuin“), rytíře

⁸⁹ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁹⁰ Místo se nepodařilo ztotožnit.

⁹¹ „Saxstende“ je snad Sarstedt; les „Sierenald“ se nepodařilo ztotožnit.

⁹² Snad Nienburg; ztotožnění nejisté.

⁹³ Smrt Uslara při obléhání Stolzenau uvádí Priorato; údaj se nepodařilo ověřit.

ve zbrani zestárlého a generálního polního strážmistra v tom vojsku. A protože pečlivost a smělost obležených stále rostla, musel Horn od pokusu upustit, vida, že záměr je neproveditelný, neboť místo dostávalo vše potřebné po jezeře. Obrátil se však k jinému podniku, proti Buchhornu („Bucorn“), opevněnému místu mezi Überlingenem a Lindau, vhodnému ke stavbě lodí a k projíždění podél těch břehů, a zmocnil se ho bez boje, neboť nemělo opevnění schopné odporu; dal rozkazy, aby se se vši pílí opevnilo, a svěřil ten úkol panu ze „Solucoffer“, švýcarskému plukovníku jednoho pěšího pluku.

Když byly v Rakousích a v Bavorsku připraveny věci potřebné pro příští tažení, odebral se uherský král v doprovodu velkého počtu šlechty z Vídně do Prahy a 20. května odtud do Plzně („Pilseno“); protože však saský kurfiřt poslal od Torgavy k Čechám asi šest tisíc bojovníků, aby tam císařské znepokojil a odvedl, zanechal tam hraběte Colloreda⁹⁴ s osmi tisíci bojovníky a se zbytkem vojska se vydal do Horní Falce, když se předtím dorozuměl s bavorským kurfiřtem a s Aldringenem („Aldringher“), aby i oni z druhé strany přitáhli k Řeznu.

Velký kancléř Oxenstierna, zpraven o převelikých přípravách Rakušanů, rozhodl se poslat do Holandska a do Anglie jako vyslance svého syna,⁹⁵ jednak aby získal pomoc v lidech, penězích a radě, jednak aby zasáhl i u francouzského krále, aby ten rozpoutal válku proti Španělům v Itálii a ve Flandrech;

Poselstvo syna velkého kancléře Oxenstierny do Holandska a do Anglie.

neboť tak by síly těch provincií zůstaly vázány vlastní obranou a protestantské zbraně by mohly s větší volností táhnout polem a přikročit k novým pokrokům. A aby vévodu Bernarda Výmarského tím více roznítil ve službě švédské koruny a potěšil tím Němce oddané tomuto knížeti, prohlásil ho knížetem Franků a odevzdal do jeho rukou město Würzburg („Erbipoli“), hlavní město té provincie, a všechna ostatní místa toho státu. Vyslance přijali Holanďané zdvořile a propustili ho, ne-li zcela uspokojeného ve svých žádostech, aspoň potěšeného nejlepšími nadějemi.

Přešel pak do Anglie, kde ho král vlídně přijal jakožto syna Oxenstierny, ředitele spojenecké rady Německa; protože však neměl pověřovací listiny švédské královny⁹⁶ a angličtí ministři (snad málo naklonění Švédům jakožto přátelé a stoupenci Španělska) neuznávali, že by Oxenstierna měl pravomoc posílat vyslance, dopadla audience tak, jak se dalo čekat. Když o tom ihned poslal zprávu otcí do Frankfurtu, ten, osoba velké vážnosti a velkých nároků, jakými je většina severanů, se nad tímto jednáním rozhořčil, a aniž šel dál než k odvolání syna, dal najevo, že není s Angličany příliš spokojen.

Vévoda Výmarský, který se v té době zdržoval kolem Neumarktu („Neumarch“) v Horní Falci a bděl nad počínáním císařských, když se dozvěděl, že se k němu blíží katolické vojsko a že na druhé straně Bavoři nejsou příliš daleko od Řezna, snažil se tomuto postupu zabránit a utábořil se mezi Řeznem a Amberkem, aby mohl tím pohotověji pomoci tomu městu, jehož ztráta byla pro něho jakožto pro jeho vlastní podnik nepříjemnější než pro kohokoli jiného.

Zatímco francouzské zbraně stály pod La Mothe, jejíž posádka se statečně bránila, pokládal maršál de La Force za dobré zmocnit se i Bitche („Bitsch“), silného hradu ve Westrichu („Vestria“) na hranicích Lotrinska směrem k severovýchodu, který patřil lotrinskému vévodovi a v němž byl guvernérem hrabě z „Tumien“. Dopravili tam proto děla, a ačkoli tam jen nesnadno mohli zřídit baterie, přece Francouzi, překonávající lidskou pílí i obtíže přírody, vytáhli na příkrý svah hory šest děl, jimiž začali ostřelovat hradby, zatímco Lotrinčané, zvýhodnění nepřístupností místa, se vytrvale bránili, ačkoli jim to, že nemohli doufat v pomoc, bralo mnoho z oné odvahy, kterou taková naděje obvykle nemálo povzbuzuje.

Konec Knihy osmé.

⁹⁴ Tisk křestní jméno neuvádí; patrně Rudolf Colloredo, který roku 1634 velel v Čechách a hájil Prahu (viz Kniha devátá). Ztotožnění není jisté.

⁹⁵ Oxenstierna, Johan Axelsson, hrabě ze Södermöre (24. 6. 1611 Stockholm – 5. 12. 1657), syn kancléře Axela Oxenstierny, diplomat; později spolu se Salvielem zastupoval Švédsko na mírovém kongresu v Osnabrücku, v letech 1654–1657 byl říšským maršálkem.

⁹⁶ Kristina, švédská královna (1626–1689), vládla 1632–1654; roku 1654 abdikovala a roku 1655 veřejně přijala katolictví.

Kniha devátá

Souhrn. Španělé se ve státě milánském připravují k přechodu kardinála-infanta do Flander. Následuje bitva mezi Švédy a císařskými u Lehnice („Lignitz“). Král uherský a bavorský kurfiřt obléhají Řezno („Ratisbona“). Umírá hrabě Aldringen („Aldringher“). Sasové postupují ve Slezsku. Norimberk se dohodne s císařem. Vojska se střetnou na pláni u Nördlingenu („Nordlinghen“). Maršál de Créquy („Criqui“) je vyslancem francouzského krále v Římě. Francouzi si nárokují ochranu trevírského kurfiřta. Vstupují se svým vojskem do Philippsburgu („Filipsburg“). Vévoda orleánský se vrací do Francie a smiřuje se s králem. Infant přichází do Flander; obnovují se mírová jednání mezi císařem a saským kurfiřtem.

Rok 1634.

Mysli rakouských ministrů nikterak neochabovaly ani pro pokroky Švédů, ani pro přípravy Francouzů, ani pro jiné nepříznivé události; naopak se s velkou neohrožeností nejen v Německu a ve Flandrech, ale i na každém jiném místě věnovali obnově sil a vlídnými projevy se snažili získat onu náklonnost, kterou přemíra rakouské velikosti a ctižádost některých jejích ministrů odcizily mysli většiny knížat a národů Evropy. Infant, který si vlídnými způsoby získal do svých služeb nejen mnoho statečných velitelů, ale i deset tisíc pěších a dva tisíce jezdců, vesměs dobrých lidí, se již chystal k odchodu do Flander, k němuž ho nabádala potřeba knížete rakouské krve pro správu těch provincií, když hrabě Colloredo („Coloredo“),¹ vstoupiv do Slezska s 82 pěšími setninami a čtyřmi jezdeckými pluky, přinutil Arnima („Harnem“), zaměstnaného obléháním Žitavy („Sittau“), aby od něho upustil a vytáhl mu vstříc k Lehnici, kde se opevňoval; a když Arnim postoupil dále v dobře uspořádaném šiku – šest pěších praporů a čtyři jezdecké eskadrony v předvoji, dvě další z mušketýrů v zadním voji a šest jezdeckých v záloze –, napadli Švédové 13. března² směle lidi Colloredovy v jejich vlastních ubikacích; a když se obě vojska asi tři hodiny zdržovala vzájemnými šarvátkami,

Bitva mezi císařskými a Sasy u Lehnice.

boj se pozvolna rozrostl natolik, že se nakonec utkali meči. Po urputném dvouhodinovém boji, vedeném na obou stranách se stejnou statečností, začali katolíci, unavení námahou, kterou z velké části způsoboval protivítr, a tísnění oddíly vrženými proti nim³ pod velením samého generála Arnima, jenž vlastním příkladem povzbuzoval ochablější, ustupovat, čemuž se vši svou pílí nedokázal zabránit ani Colloredo, ani ostatní velitelé. Když se pak šiky rozpadly a roztrhaly, ztratili císařští v této porážce na mrtvých a zajatých asi tisíc vojáků s několika důstojníky a různé vozy se zavazadly; zbytek se uchýlil zčásti do Lehnice a zčásti do Svídnice („Sueinitz“) a pod jejími hradbami se zachránil.

Povzbuzen tímto šťastným střetnutím, přešel Arnim s částí vojska Odru u Vratislavi („Vratislaui“), obsadil Stínavu („Steinau“), opuštěnou císařskými, a dobyl Hlohov („Glosgouia“), Namysłów („Nansau“), Olešnici („Oles“), Bernstadt („Bernestad“) a hrad Wartenberg („Vartemberg“). Generál Banér („Banner“) mezitím vytáhl z druhé strany ze Štětína („Stettin“) s tolika vojáky, kolik jich jen mohl stáhnout z okolních míst, spojil se v „Mechenbergu“⁴ s oddíly braniborského kurfiřta a 20. března⁵ se objevil pod Frankfurtem nad Odrou („Francofort all'Oder“),

Frankfurt nad Odrou dobyt protestanty.

¹ Tisk křestní jméno neuvádí. U Lehnice byl roku 1634 Arnimem poražen Hieronymus (Jeroným) Colloredo (viz Kniha druhá), míněn je tedy patrně on. Jeho bratr Rudolf hrabě Colloredo (2. 11. 1585 České Budějovice – 24. 1. 1657 Praha), od 1. 2. 1634 polní maršál, zůstal po Valdštejnově pádu císaři věrný, roku 1634 velel v Čechách a v letech 1639–1648 byl velícím generálem v Čechách. Kde tisk dále píše jen „Colloredo“, nelze bratry vždy spolehlivě rozlišit.

² Bitva u Lehnice se odehrála 13. 5. 1634 nového kalendáře (3. 5. starého); „března“ je tisková chyba, starší vydání Priorata má správně květen. Postranní nadpisek mluví o Sasech, text o Švédech; Arnim velel saskému vojsku.

³ Výraz tisku „truppe riuersate“ je nejasný; přeloženo podle smyslu.

⁴ Místo „Mechenberg“ se nepodařilo ztotožnit.

⁵ Tak tisk. Podle jiného vydání Priorata vytáhl vojsko k Frankfurtu 20. května a město se vzdalo 3. června; podle dobové kroniky byla dohoda uzavřena 23. května, patrně podle starého kalendáře. Kapitulace tedy spadá na konec května či začátek června 1634.

a když byly zahájeny útoky, vyjednali plukovníci „Monteufel“ a „Finic“,⁶ kteří tam veleli, s rytířem Drummondem („Dromonden“),⁷ braniborským generálem, čestnou dohodu – posádka sice svou povinnost nezanedbala, ale město je velké a více v moci obyvatel, většinou katolíkům nepříznivě nakloněných, než v moci posádky – a vytáhli se 700 pěšími a 200 jezdci.

Mezitím se bavorský vévoda se svým vojskem dostal na dohled Řezna, ubytoval se v „Degenhein“⁸ a rozložil své ubikace na straně k Donaustaufu („Donastauf“); brzy nato tam přišel i král uherský, a když se se svým královským hlavním stanem usadil v „Regeldorf“⁹ míli a půl od města, začalo se 15. května¹⁰ útočit na pevnůstku na pahorku za Dunajem, ovládající předměstí Stadthamhof („Borgo d'Off“), a na ostrov pod městem, aby se rozbily mlýny a obránci se tím ještě více stísnil;

Obléhání Řezna císařskými.

a protože se i na všech ostatních stranách pracovalo na přibližovacích zákopech a ubikacích, nešetřili Rakušané žádného úsilí, aby podnik provedli.

Výmarský na tyto zprávy ihned přešel Dunaj u Kelheimu („Karchain“) tři míle nad Řeznem, zahnal několik jezdeckých setnin Aldringenových, ubytovaných v těch místech, a táhna s obdivuhodnou rozhodností na dohled rakouského vojska, vstoupil do města. Zanechal v něm na posilu čtyři tisíce pěších s několika sudy prachu a s dobrými nadějemi generálnímu polnímu strážmistru Kaggovi („Cage“),¹¹ Švédovi, který tam velel, a se stejným štěstím, neboť na nic nenarazil, se vrátil za Dunaj mezi Ingolstadt („Inglostad“) a zmíněný Kelheim, aby tam očekával Horna, Birkenfelda („Brinchefeld“) a jiné saské lidi a aby společně přinesli potřebnou pomoc. Císařští však postavili mnoho děl z této i z oné strany Dunaje, se zdvojeným úsilím napadli půlměsíc před branou předměstí Stadthamhof a z druhé strany obklíčili velké kleště u Mnichovské brány („porta di Monaco“), a ostřelující je zdvojenými bateriemi, čtyři hodiny po poledni

Statečné výpady obležených v Řezně.

v neděli svatodušní¹² podnikli útok na půlměsíc; Švédové je z něho s velkou smělostí odrazili a útočníci přišli o mnoho vojáků a důstojníků, zvláště o plukovníka „Brunnera“, který, raněn na třech místech, zůstal v zajetí. Obléhatelé proto rozhořčení obnovili útok, aby pomstili utrpenou ztrátu, vždy však naprázdno; obránci naopak, povzbuzeni dobrým úspěchem, učinili téže noci velký výpad, zabili několik pěších a zničili kus zákopu, a byli by napáchali ještě víc, kdyby tam nepřispěchal baron z Troibreze („Treubrese“)¹³ s několika řadami vojáků, jimiž byli zahnáni; on sám tam však zůstal mrtev s dalšími důstojníky a rytíři. Tato smrt byla v císařově táboře pocítována s nemenší lítostí, než s jakou se tam dozvěděli o ztrátě generálního polního strážmistra Courvilla („Corville“) ve městě, kterého nešťastně zasáhl do hlavy kámen spadlý z hradeb.¹⁴

Protože však k usnadnění podniku a k zajištění proti pomoci bylo třeba vyhnat Švédy z Kelheimu jakožto místa příhodného k takovému pokusu, byl tam vyslán Aldringen se šesti tisíci vojáky; ten za tři dny

⁶ Plukovníky „Monteufel“ a „Finic“ se nepodařilo ztotožnit; snad jde o Manteuffela a Fincka.

⁷ Drummond, David (tisk „Dromonden“; 1593–1638), skotský generálmajor ve švédských, nikoli braniborských službách (generálmajorem od 27. 3. 1634), dlouholetý velitel Štětína; v červnu 1634 velel u Krosna spojenému švédsko-braniborskému sboru. Při braniborském přepadu Gartzu byl raněn a zajat a na následky zranění zemřel v zajetí.

⁸ Snad Tegernheim; ztotožnění nejisté.

⁹ Snad Regendorf; ztotožnění nejisté.

¹⁰ Obléhání Řezna vojsky Ferdinanda III. a Maxmiliána Bavorského začalo podle jiných údajů 23. 5. 1634. Tisk zde užívá starého kalendáře: kapitulace 16. července (viz níže) odpovídá 26. 7. 1634 nového kalendáře.

¹¹ Kagg, Lars (tisk „Cage“; 1. 5. 1595 – 19. 11. 1661 Stockholm), švédský plukovník a generálmajor, v letech 1633–1634 velitel Řezna, které vydal 16. 7. 1634 starého (26. 7. nového) kalendáře; později polní maršál (1648) a říšský rada.

¹² Svatodušní neděle připadla roku 1634 na 25. 5. starého, resp. 4. 6. nového kalendáře.

¹³ Troibreze (Trabres), Johann svobodný pán von (tisk „Treubrese“), bavorský plukovník, roku 1633 velitel Řezna. Jeho smrt jiné prameny nepotvrzují: 27. 6. 1634 ho vojenský soud osvobodil a z armády odešel. Priorato ho snad zaměnil s jiným padlým; při útocích na Řezno padl například Johann Balthasar z Dietrichsteinu (viz Dietrichstein).

¹⁴ Courville (viz Courville) nepatřil k posádce Řezna, nýbrž ke sboru Bernarda Výmarského; padl 1. 6. 1634 nového kalendáře u baterie nad Stadthamhofem, podle Bernardovy zprávy zasažen kamenem, který ze zdi vyrazilo vlastní dělo. Okolnost smrti tedy Priorato uvádí správně, místo chybně.

přinutil plukovníka „Rosau“, který tam velel, aby vyjednal vydání.

Kelheim se vzdává Aldringenovi.

Janu z Werthu („Gio. di Vert“) bylo také nařízeno, aby s jízdou projížděl celou krajinu a okolní místa a pustošil zemi, aby se tam Švédové, nenacházejíce čím se živit, nemohli zdržovat a pokusit se o záchranu města.

Výmarský, vida z tohoto počínání, že bez rychlé nápravy je udržení Řezna beznadějně, obnovil s naléhavějšími prosbami pozvání vévodovi z Birkenfeldu, který táhl se svými oddíly na hranicích Franků, aby k němu přišel, a znovu podal zprávu maršálu Hornovi, který se zdržoval v okolí Augsburgu („Augusta“), a saskému kurfiřtovi, který prodléval se svým vojskem na hranici Míšně („Misnia“), aby jeden urychlil spojení s ním a druhý mu podle spolku poskytl náležitou pomoc. Ale ať už proto, že ji kurfiřt potřeboval k obraně vlastní země, nebo že mu byla podezřelá velikost Výmarského jakožto knížete z prvorozené větve jeho rodu, nebo že se obával, že udrží-li se Řezno a bude-li se pod ním bez užitku vyčerpávat císařovo vojsko, přeroste pak švédská moc meze,

Neshody mezi veliteli švédské strany.

v nichž ji knížata Říše snášela, nebo pro nespokojenost s velkým kancléřem Oxenstiernou („Oxestern“), nebo z jiných politických příčin, skutky neodpovídaly ujednaným slibům. Ani vévoda z Birkenfeldu svým dlouhým otálením, ať už bylo způsobeno řevnivostí, nebo potřebou jinde, nedal najevo, že chce vyhovět potřebám Výmarského. Jen Horn, který viděl, že v tomto obléhání je v sázce pověst švédských zbraní, se rozhodl vynaložit veškeré úsilí, aby dosáhl žádoucího cíle; posílil proto posádkami místa ve Švábsku a sám se s vojskem odebral k Augsburgu. Když tam při přechodu Lechu dostal zprávu, že v Landshutu, městě nepříliš vzdáleném, chybějí opatření k obraně, usoudil, že je nemá nechat za zády; proto na ně, ačkoli Výmarský opakovaně naléhal, aby se co nejdříve spojili, zaútočil a v krátké době je dostal do moci. Pokládal za lepší užít za těchto okolností diverze a nechat císařské vyčerpávat vojsko pod Řeznem, načež by bylo snazší pokusit se o pomoc, než riskovat ztrátou lidí panství nad tolika okolními provinciemi. Výmarský se však nad tím ukázal málo spokojen a dal najevo, že Horn, nespokojený s generalátem uděleným jeho osobě, soupeří s jeho štěstím, a proto spojení jen předstírá, aby mu nemusel prokazovat poslušnost. Přesto se musel s Hornovými důvody spokojit, a spojen s hrabětem Cratzem, který několik měsíců předtím uprchl z Ingolstadtu a tehdy u Švédů zastával úřad generálního polního maršála, přiklonil se i on k mínění o diverzi; odebral se s vojskem pod Forchheim („Forchain“) a postavil tam baterie. Protože se tam však pro nedostatek potravin a píce nemohl s celým vojskem udržet, zanechal tam zmíněného Cratze s pěti tisíci bojovníky

Švédové pod Forchheimem.

a sám se se zbytkem stáhl k Donauwörthu („Donauert“), aby se spojil s Hornem a věnoval se záchraně Řezna, proti němuž císařští pilně pokračovali v útocích. Obležení jim je opláceli neméně pilně častými výpady a tak zuřivou palbou z děl a mušket, že se pro kouř a oheň zdálo, jako by se město mělo obrátit v popel; a mezi ostatními byl pamětihodný výpad, který učinili 11. června, neboť ačkoli je nakonec odrazili císařští vedení svými předními veliteli,

Výpad z Řezna.

způsobili nemalou škodu a mezi mnoha jinými statečnými pány tam zůstal mrtev plukovník „Rainer“, německý rytíř, velmi milý císaři i králi a vážený vojskem. V této době byl zabit také generál Aldringen: oddělen s několika oddíly od císařského tábora, aby přinesl pomoc Landshutu, chtěl vstoupit branou toho místa, do něhož již druhou branou byli vpuštěni Švédové, a zasáhla ho mušketová rána, o níž není jisté, zda přišla z nepřátelské, nebo z přátelské strany;¹⁵

Dobytí Landshutu.

jeho ztráta zarmoutila nejen císaře, krále a bavorského kurfiřta, ale i mnoho jiných velitelů a rytířů vojska.

¹⁵ Aldringen padl 22. 7. 1634 u Landshutu.

Do jeho úřadu nastoupil Jan z Werthu, voják zestárlý ve zkušenostech a mezi vojáky velmi vážený.

Život a vlastnosti hraběte Aldringena.

Jan Aldringen byl rodák z Lucemburska, prostého původu. Sotva dospěl, dal se, veden bystrou povahou, do služeb několika baronů, kteří odcházeli na studia do Paříže; věnuje se spolu s nimi vědám a dodáváje své přirozenosti mezi francouzským národem větší živosti, nabyt mnoha znalostí a osvojil si různé jazyky. Odtud sestoupil do Itálie a nějaký čas byl ve službách hraběte Gaudenzia Madruzza, který sloužil ve státě milánském; ten ho pak pro zběhlost v psaní uvedl do kanceláře knížete tridentského. Ať už to byly přízně štěstí, nebo zlovolnost časů, vzbudil něčí revnivost a odešel; a když, nerozhodný mezi hněvem a nejistotou, co si počít, bloudil na cestě k Innsbrucku („Inspruch“), usnesl se následovat řemeslo toho, koho první potká. Když pak na další cestě narazil na milánského vojáka, který se vracel z Německa, rozhodl se i on chopit se zbraní a s takovými předzvěstmi se dal s píkou na rameni do císařského žoldu. Tam, postupuje z jedné hodnosti do druhé, se stal plukovníkem a pro svou osvědčenou znalost byl uznán hodným, aby pod Mantovou nastoupil ve velení císařského vojska; potom vždy sloužil se samostatným sborem vojska, ačkoli bez titulu generála. Byl zralého rozumu, převelice jemné inteligence a pozoruhodné bystrosti. Jeho rady, provázené otevřeností řeči, minulými příklady a úvahou o budoucnosti, měly na poradách téměř vždy přednost před ostatními. Spisy jeho pera, sepsané s přiměřeným výkladem, otevíraly bránu porozumění, osvěcovaly rozum k opatřením a byly nanejvýš milé jeho pánu i jeho ministrům. Zkrátka v řemesle statečného a rozvážného kapitána dospěl k takové dokonalosti, že by v něm nebylo co si přát, kdyby ho nebyla ovládala přísnost a, což je horší, vlastní zájem, který dnes obvykle vládne většině ministrů. Rozděloval vojákům příspěvky tak skoupě a oplýval takovou přísností, že byl všeobecně málo milován. Tato strohost v tomto ohledu a jeho počínání u Mantovy, kde si prý z tolika kořisti odnesl mimořádný lup,¹⁶ byly nemalou újmou jeho ostatním dobrým vlastnostem.

Zatímco Rakušané stáli u obléhání Řezna, využili Sasové okolnosti, že Slezsko zůstalo s málo lidmi k obraně;

Počínání Sasů ve Slezsku.

vstoupili tam a učinili různé pokroky: rozbili několik císařských oddílů u Lehnice a pak obsadili Krosno („Crossen“) a Hlohov, místa slabé obrany, která se bez větších posil nemohla bránit. Švédové však tyto zisky nepřijali příznivě, neboť neodpovídaly potřebě Řezna; kdyby se kurfiřt jeho pomoci chtěl opravdu věnovat, přáli si, aby pronikl do Čech a táhl těmi provinciemi tak, aby císařští byli přinuceni je buď ztratit, nebo zachránit opuštěním započatého podniku.

Švédové přešli od Landshutu také pod „Alcha“,¹⁷ místo na řece Paar („Par“), obehnané starými hradbami, v nichž stálo několik bavorských pěších; ti, osmělení blízkostí spřáteleného vojska, se chtěli bránit a odmítali každou Hornovu podmínku, ale přemožení útokem, ztratili s městem život i majetek. Protože se pak Horn stále zdržoval v Bavorsku, pokračoval v nájezdech a v obsazování podobných míst malého odporu, a ačkoli mu Výmarský novými naléháními oznamoval potřebu Řezna, ani tehdy se mu nezdálo, že je čas se hnout;

Horn nesouhlasí s pomocí Řeznu.

naopak, protože byl toho mínění, že se nemá riskovat bitva s čerstvým a početným vojskem, radil, aby se Výmarský raději spojil s ním a škodil Bavorsku; touto diverzí si sliboval získat mnohem víc, než získávali Rakušané dobytím Řezna, anebo je přinutit, aby přišli bránit vlastní zemi, neboť kurfiřt, kdyby viděl ničit svůj stát, dal by přednost jeho záchraně před získáním toho města. Ale Výmarský, jemuž záleželo na tom, aby neztratil místo tak velkého významu, naléhal takovými důvody a snažil se dát ostatním velitelům poznat, že ztratí-li se město před očima jejich vítězných vojsk, je to kromě obavy, že

¹⁶ Vydání Priorata z roku 1642 to říká ještě ostřeji: žádný císařský kapitán prý neodešel z Mantovy s větším nahromaděným zlatem, a mluví o Aldringenově lakotě a o „bohatství nepatřičně nabytém“. Jeho obohacení v Mantově potvrzují i životopisná díla.

¹⁷ Patrně Aichach na řece Paar; ztotožnění nejisté.

ztratí i ostatní spřátelená města, velká újma jejich vážnosti a pověsti. A protože je přirozené lnout více k věcem zrozeným z vlastního počátku, jako právě otcové k dětem, lnul vévoda, strůjce onoho podniku, k jeho zachování jakožto k plodu své statečnosti s takovou touhou, že nedbaje příliš jiného cíle než pomoci, pokládal všechny návrhy Hornovy a ostatních kapitánů za marné a málo podložené a pevně trval na tom,

Mínění vévody Výmarského o pomoci Řeznu.

že se má vynaložit veškeré úsilí, aby se zmařil první podnik krále uherského, z čehož se daly očekávat účinky, jaké obvykle vyvolává zlé mínění vniklé do lidu a do vojska. A takový byl hluk, který působil na poradách a v rozpravách, že se Horn nakonec rozhodl, aby ho dále nedráždil, spojit vojska, jak se také stalo v okolí Donauwörthu. Když se tam konalo několik porad o opatřeních, uznalo se, že podnik pomoci je zbrklý, protože švédské vojsko bylo daleko slabší než císařské a sotva dosahovalo 16 tisíc bojovníků: Cratz totiž zůstal (jak jsme řekli) pod Forchheimem a rýnský hrabě, který měl rozkaz vytáhnout z Alsaska a přijít vojsku na posilu, odkládal pochod, málo ochoten spojit se s Výmarským, pod jehož velení se nehodlal sklonit. Bylo však usneseno obtěžovat císařské tím, že se jim bude bránit v pícování a v přísunu potravin, dokud se, až budou ustavičným strádáním oslabeni, nenaskytne lepší příležitost pokusit se o bitvu.

Výmarský a Horn spojení vpadají do Bavorska.

K tomu účelu přešli Lech a Isar („Iser“) a vstoupili do Bavorska navzdory odporu generála Wertha, který vynaložil veškeré úsilí své statečnosti, aby toto spojení přerušil; hned zpočátku obsadili Freising („Frensing“) a Moosburg („Morsburg“), rozsekali na kusy pluk plukovníka „Corpus“ a učinili po té provincii jiné pokroky, aniž se však přiblížili k císařskému táboru.

Kvůli těmto vpádům z této i z druhé, saské strany byly z tábora vyslány různé oddíly k Werthovi; Colloredovi, jehož vojsko útoky Sasů těžce prořídlo, táhl na posilu plukovník „Pech“ s několika císařskými pluky, vzatými zčásti z tábora pod Řeznem a zčásti sebranými v okolních provinciích. A protože mír se saským kurfiřtem byl pokládán za lék na všechna neštěstí Rakušanů, byl z vídeňského dvora vyslán do Litoměřic („Lutmeriz“) také hrabě Trauttmansdorff („Frasmedorf“), přední ministr, s vhodnějšími návrhy;

Mírová jednání mezi císařem a Saskem.

ale nedůvěra vévody kurfiřta a jeho další nároky způsobily, že se každý nový návrh rozplynul. Když se pak jednání o této věci rozbilo a maršál Banér se se svými Švédy připojil ke generálu Arnimovi, dobyli „Lutitz“, obsadili kromě toho Frýdlant („Fridland“) a „Falchemberg“ a pronikli až ke „Goltz“,¹⁸ kde měl ubikaci sám Colloredo; s jeho lidmi došlo k různým šarvátkám malého významu.

Mezitím pokračovalo dobývání Řezna a císařští se s takovým nápoem a takovou statečností za přítomnosti krále, který tam chtěl, pohrdaje každým nebezpečím, být osobně přítomen, vrhli do útoku na předměstí Stadtamhof, že ačkoli jeho hradby se stejnou statečností bránil mladý hrabě Thurn („Conte della Torre“)¹⁹ se svým pěším plukem, nakonec do něho 12. července pronikli; obrátili pak děla proti městu a začali je sužovat i z této strany. Obležení, chtějíce odpovídat stejně častou střelbou, spotřebovávali prach tak, že brzy pocítili jeho nedostatek; k tomu přistupovala malá naděje na pomoc, a když guvernér ukázal svým důstojníkům stav střeliva, které nestačilo ani na tři dny, uzavřel 16. července na základě písemného mínění všech, že vytáhnou za čestných podmínek nejen pro posádku, ale i pro obyvatele, jimž král udělil takové výsady, že lepší by si nebyli dovedli vyžádat, kdyby byli bývali svobodní.

Vzdání Řezna.

S plukovníkem Kaggem, Švédem, velitelem v tom obléhání, pak vytáhlo asi 2 500 pěších a 400 jezdců

¹⁸ Místa „Lutitz“ a „Goltz“ se nepodařilo ztotožnit; „Falchemberg“ je snad Falkenberg.

¹⁹ Patrně syn Jindřicha Matyáše Thurna (viz Thurn); ztotožnění nejisté.

s několika děly. Tento podnik byl jedním z nejslavnějších nynějšího století, neboť obležení za dva měsíce učinili přes 200 výpadů a útočníci tam podnikli sedm všeobecných útoků a vypálili přes 15 tisíc dělových ran a přes dva tisíce granátů; a ačkoli to Rakušany stálo asi 12 tisíc mužů, kteří zahynuli zčásti železem a zčásti strádáním, potěšil katolíky a každého jiného z císařské strany právě tolik, kolik zarmoutil protestanty, jejich stoupence a přátele. Mnozí křičeli proti počínání švédských velitelů a ministrů, že hleděli jen k cíli vlastních zájmů, nemysleli na nic jiného než na vymáhání kontribucí ze země, nedbali opustit pohodlí ubikací a trávili čas poradami a spory bez závěru, zatímco nepřítel zvětšoval své síly a obsazoval provincie. Když pak král zanechal v Řeznu silnou posádku se vším potřebným k jeho udržení, obrátil zrak k pokrokům saských zbraní ve Slezsku a v Čechách, a uváživ, jakou škodu z nich mohl utrpět, vydal se za Dunaj; bavorského vévodu s jeho vojskem a jinými císařskými oddíly ponechal, aby sledovali počínání Výmarského a Horna, kteří se po vzdání Řezna stáhli z Bavorska, jeden k Ulmu a Tuttlingenu („Dutlinghen“), druhý k Schongau a Landsbergu („Landsperg“).

Kardinál-infant se, jak jsme naznačili, zdržel ve státě milánském víc než dvanáct měsíců. Během nich nejen potěšil svou přítomností poddané, kteří dlouho postrádali pohled na svá knížata, ale upřímnými projevy svého dobrého smýšlení i smýšlení krále, svého bratra, si nemálo získal náklonnost a zmírnil obavy, které až dosud po Itálii rozšířili ministři dychtiví novot;

Odjezd kardinála-infanta z Itálie do Flander.

svým prostřednictvím utišil spory mezi Janovany a vévodou savojským, obnovil starý spolek s katolickými Švýcary a s vznešenými způsoby přijal poselstva všech italských knížat a mocnářů, která se sešla, aby mu blahopřála k příchodu. Mezi nimi zaslouží připomenutí to, které daleko předčilo všechna jiná, jaká kdy a kdekoli byla vypravena ke králům: poselstvo Bertucciho Valiera, vynikajícího senátora Benátské republiky, který si počínal takovým způsobem a s takovou nádherou, že dobře ukázal světu, že velikost a nádhera jeho vlasti nemá v Evropě nikoho, kdo by ji předčil nebo se jí vyrovnal.

Když tedy ve státě milánském shromáždil 90 pěších a 25 jezdeckých setnin pod velením dona Diega de Guzmán, markýze de Leganés, generálporučíka, dona Filipa Spinoly, generála jízdy, a hraběte Giovanniho Serbelloniho, generála dělostřelectva,

Jakost infantova španělského vojska.

a byl nabádán, aby přešel do Flander, rozhodl se k odjezdu. Navštívil tedy v Pavii infantku Markétu Mantovskou a v Miláně kněžnu z Carignana, 29. června se rozloučil s kapitulou duchovních, se senátem a se všemi ostatními, kteří mu přišli přát šťastný konec a dobrou cestu, a odebral se Valtellinou do Innsbrucku. Tam ho s velkými počty přijala arcivévodkyně Klaudie a navštívili ho vyslanci krále uherského, jímž byl hrabě z Althannu („Altam“), Bavorska, jímž byl hrabě z Fürstenbergu („Fuistenberg“),²⁰ a arcibiskupa salcburského, jímž byl hrabě z Lodronu.²¹ Zdržel se tam tři dny a odebral se do Rattenbergu („Rottemberg“);²² zastavil se tam, aby počkal, až jeho oddíly dokončí příchod z Itálie,²³ a vyslal markýze de los Balbases („los Balbaces“)²⁴ a sekretáře dona Martína de Axpe ke králi uherskému, aby jednali o jeho přechodu do Flander; přál si, aby mu švagr pomohl dvěma burgundskými pluky a jedním německým pěším plukem s jezdeckým plukem barona ze „Sabac“. Ale po mnoha poradách,

Král uherský žádá od infanta, aby jeho vojsko vyhnalo Švédy z obsazených provincií.

když Rakušané uvážili, že je dobré užít španělského vojska, dříve než odejde, k vyhnání Švédů z Bavorska a Švábska, bylo usneseno poslat ke kardinálovi markýze di Grana s prosbou, aby vyhověl této potřebě a dal vojsku táhnout ke spojení s císařskými, což infant ochotně vykonal.

²⁰ Kterého člena rodu Fürstenbergů tisk míní, se nepodařilo určit.

²¹ Arcibiskupem salcburským byl v letech 1619–1653 Paris hrabě Lodron; jeho vyslanec z téhož rodu blíže určen není.

²² Patrně Rattenberg na Innu; ztotožnění nejisté.

²³ Tisk má „in Italia“ (v Itálii); přeloženo podle smyslu.

²⁴ Nejde o Ambrogia Spinolu, markýze de los Balbases, který zemřel již roku 1630; míněn je jeho nástupce v titulu, patrně jeho syn Felipe (Filippo) Spínola, 2. markýz de los Balbases (17. 7. 1594 Janov – 8. 8. 1659 Madrid).

Kardinál-infant navštěvuje královnu uherskou, svou sestru.

Zatímco se o těchto věcech jednalo, královna uherská²⁵ poslala bratra pozdravit, a toužíc ho vidět, vydala se k Pasovu („Passau“) a dala mu o svém odjezdu zprávu; kardinál se proto cítil zavázán odebrat se do toho města, což učinil 10. srpna. Jménem královny mu vyšel vstříc hrabě ze „Siruella“²⁶ a královna, provázena kardinálem Dietrichštejnem („Dricchestain“), hrabětem z Frankenburgu („Frachenburg“),²⁷ markýzem de Castañeda („Castegneda“) a jinými předními rytíři, ho přijala v polovině schodiště svého paláce. Zdržel se tam tři dny, pak se vrátil do Rattenbergu a odtud do Kufsteinu („Copstain“), kde přehlédl vojsko čítající 2 700 jezdců a 9 tisíc pěších, postavené pod velení různých velitelů.

Když se tedy pomýšlelo na nové pokroky, byli znovu svoláni na poradu přední velitelé a byly předloženy dvě možnosti: buď táhnout se všemi silami proti Sasku, jak se již začalo, nebo pronásledovat Švédy, dokud jsou po pádu Řezna zmateni a mezi sebou nesvorní.

Porada Rakušanů, zda obrátit zbraně proti Sasku, nebo k Rýnu.

Němečtí velitelé tvrdili, že se má s císařským vojskem vpadnout do Saska, aby se tamní kurfiřt přinutil k míru, a ponechat kardinála a bavorského vévodu, aby sledovali Horna a Výmarského; druhou možnost nepokládali za lepší, neboť předvídali, že kdyby Švédové prohráli, probudili by se Francouzi, aby jim přišli na pomoc a vstoupili do míst v Alsasku, což byla za těch okolností věc převeliké váhy. Ale Španěl a bavorský vévoda, kteří se shodovali v tom, že se má jít proti Švédům, jejichž porážkou by se pak usnadnila dohoda se Saskem, uváděli, že pověst za každou cenu vyžaduje proniknout do Flander, kde byla přítomnost infanta potřebná, a že dříve, než se lidé spotřebují ve službách císaře, je třeba obstarat vlastní prospěch. Když tedy převážilo toto mínění, podpořené ještě jinými ohledy, vrátil se král k Dunaji, zmocnil se míst „Veilinguen“²⁸ a „Montagna di Nola“,²⁹ opuštěných Švédy, a nenadále napadl Donauwörth; a protože pan z „Termon“, který tam byl guvernérem, po dvou útocích nemohl odolat třetímu, bylo město 16. srpna dobyto útokem a posádka rozsekána na kusy. Švédští generálové, zpraveni o této události, se usnesli, aby se Výmarský se svým vojskem postavil u Lauingenu („Laffhing“) mezi Donauwörthem a Ulmem a Horn se svým aby šel do okolí Füssenu („Fussem“)³⁰ mezi řekami Iller („Ilera“) a Lechem a aby tam očekávali ostatní velitele s jejich lidmi na posilu, a zvláště rýnského hraběte Otu Ludvíka, který táhl se sedmi tisíci vojáky na hranicích Alsaska a byl zpraven dříve než ostatní. Ale spory mezi veliteli při této příležitosti, ať už to byla vůle Boží, nebo zlý osud Švédů, z toho ukázaly nejhorší účinky; neboť rýnský hrabě, předstíraje, že se spojí s tím, kdo mu měl velet, byl svým prodlením jednou z hlavních příčin, které zničily záležitosti Švédů.

Protože tímto ústupem zůstalo Rakušanům volné pole k projíždění těch plání, dobyl Jan z Werthu Ansbach („Ansbac“), Gundelfingen, Lauingen, Heideck („Heydech“)³¹ se všemi opevněnými místy toho okolí

Pokroky císařských ve Švábsku.

kromě Rothenburgu („Rotenburg“), svobodného města, které, posíleno posádkou, pokus císařských zmařilo. Chorvati, když zdolali útokem „Hoslat“,³² vyplenili všechny domy, znásilnili ženy, mnohé uškrtili, protože nedovedli prozradit, kde jsou peníze, a jiné mučili ohavnými mukami, což byla krutá podívaná, která vedle soucitu budila po celém okolí neobyčejnou hrůzu. Hlavní síla císařských pak

²⁵ Marie Anna Španělská (18. 8. 1606 – 13. 5. 1646 Linec), infantka, dcera Filipa III. a sestra Filipa IV. i kardinála-infanta, od roku 1631 manželka Ferdinanda III., od roku 1637 císařovna.

²⁶ Snad Gaspar de la Cueva, hrabě ze Siruely; ztotožnění nejisté.

²⁷ Khevenhüller, Franz Christoph (tisk „Frachenburg“; 1588–1650), hrabě z Frankenburgu, korutanský šlechtic, v letech 1617–1631 císařský vyslanec v Madridu a autor letopisů Annales Ferdinandeí, patrně tehdy nejvyšší hofmistr královny Marie Anny. Ztotožnění nejisté.

²⁸ Místo „Veilinguen“ se nepodařilo ztotožnit; snad Weilheim nebo Welling.

²⁹ „Montagna di Nola“ se nepodařilo ztotožnit; snad Monheim u Donauwörthu.

³⁰ Ztotožnění s Füssenem je nejisté.

³¹ Ztotožnění s Heideckem je nejisté.

³² Místo „Hoslat“ se nepodařilo ztotožnit.

postoupila k Nördlingenu, zahájila tam útoky a s velkou pílí jej obklíčila; posádka a guvernér tam svou povinnost nezanedbávali.

Na tuto novinu se švédští generálové spojili u „Gutensburg“, ³³ přešli Dunaj u Leipheimu („Liphein“) a utábořili se u ústí údolí Rems („Vale di Rems“), roviny mezi horami široké půl míle, která začíná na konci nördlingenské pláně směrem k Württembersku. Udržet se v ní se uznávalo za velmi výhodné, neboť z této strany získávali potraviny a píci pro své oddíly a toto místo bylo vhodné k poskytnutí pomoci nejen Nördlingenu, ale i ostatním místům Švábska a Franků; pěchota se ubytovala ve zmíněném údolí a jízda byla rozložena po území Heidenheimu („Hardenheim“), krajiny podél řeky Brenz („Brentz“) na hranicích Württemberska, až k Aalenu („Aulem“). Ačkoli tam dostali zprávu, že hrabě Giacomo Strozzi a Jan z Werthu se s dobrou silou jízdy oddělili od císařského tábora, aby napadli „Valerspach“ ³⁴ a jiná místa ve Francích, nechtěli proto ztrácet čas jejich pronásledováním, ale postoupili k Bopfingenu na hranici Švábska, aby zaujali výhodné postavení a dopravili pomoc do Nördlingenu. Na tomto pochodu šarvátkovali s několika císařskými oddíly, z nichž některé rozsekali, a když se zmocnili blízkého pahorku, usnesli se, že jízda Výmarského postoupí k jistému úzkému průchodu naproti katolickému táboru, jímž již byla obsazena všechna výhodná místa, aby prozkoumala, zda se jím dá bez nebezpečí projít. Když se to vykonalo a poznalo se, že obtíže ještě vzrostly návratem Wertha, který upustil od podniku na „Vallerspach“, bylo usouzeno prozatím od pokusu o bitvu upustit a poslat do města jen posilu, aby se guvernérovi a obyvatelům dodala odvaha statečně se držet, dokud Cratz z Forchheimu a rýnský hrabě z Württemberska

Maršál Horn dopravuje několik pěších do Nördlingenu.

a jiné posily nebudou moci přinést náležitou pomoc. A aby je tím více povzbudil, dovedl tam sám Horn určených 250 mušketýrů, kryje je svou jízdou; to se mu šťastně podařilo a vrátil se do svých ubikací bez střetnutí, když předtím u městské brány promluvil s velitelem a slíbil mu rychlou pomoc.

Král, usuzuje z tohoto počínání, že by na něj mohli zaútočit dřív, než se s ním spojí Španělé, dal ihned infantovi na srozuměnou nutnost jeho příchodu a prosil ho, aby urychlil pochod. Infant proto k lidem, které s sebou přivedl z Itálie, připojil zbytky oddílů zesnulého vévody z Ferie, kterých bylo asi 3 500 pěších a 1 200 jezdců, z tercií a pluků markýze di Torrecuso („Torrecusa“) a Panigaroly („Panigarolla“), Neapolitánců, dále plukovníků hraběte ze Salmu („Salma“), „Vormes“ a „Sachij“, Gambacorty („Gambacurta“), hraběte z „Arberg“ a dona Martina Idiáqueze („Idiaques“), a čítaje tak 12 tisíc pěších a 3 tisíce jezdců s deseti děly a se všemi potřebnými zásobami, dal se na cestu k „Blumendael“, ³⁵ provázen velkým počtem velitelů a rytířů, mezi nimiž byli markýz de Leganés a Spinola, hrabata Serbelloni, Salm, „Vormes“, vévoda z Nocery, „Geri della Rhena“, don Giuseppe Mariconda, Tommaso Blanco, Luigi Ruggieri, Diego Bustos a jiní. Odtud přišel do „Paering“, ³⁶ kde mu vyšel vstříc plukovník Contreras, rychle vyslaný, aby ho v pochodu popohnal, a krátce nato za týmž účelem kníže Borso d'Este a markýz di Grana. Táhnou tedy spěšně, dorazil 2. září na půl míle od císařského tábora, kde mu vyšel vstříc sám král, provázen toskánským princem, vévodou lotrinským, hraběty Gallasem („Galasso“) a Piccolominim a jiným velkým počtem knížat a předních důstojníků; oba v týž okamžik sesedli padesát kroků od sebe z koně a objali se s láskyplnou něhou,

Spojení infantova vojska s vojskem krále uherského.

a když znovu nasedli a infant jel po pravici krále, který ho chtěl tímto způsobem uctít jako hosta, byl jím doprovázen až do své ubikace. Následujícího dne se na počest tohoto příchodu konalo mnoho slavností a obnovily se útoky proti Nördlingenu, vždy však marně pro vytrvalou obranu obležených.

Mezitím dorazil do švédského tábora plukovník Liebenstein („Liebestain“) ³⁷ se dvěma pluky vévody

³³ Snad Günzburg; ztotožnění nejisté.

³⁴ Místo „Valerspach“ (níže „Vallerspach“) ve Francích se nepodařilo ztotožnit; nejde o Wallerstein, který text uvádí níže zvlášť.

³⁵ Místo „Blumendael“ se nepodařilo ztotožnit.

³⁶ Místo „Paering“ se nepodařilo ztotožnit.

³⁷ Liebenstein, Philipp von (tisk „Liebestain“; 1593–1637), švédský plukovník, který v srpnu 1634 přivedl k Nördlingenu

württemberského a s jedním Rantzauovým („Ranzau“) a Schaffalitzkého („Sciaualischi“) s dalšími třemi či dvěma jezdeckými a jedním pěším, vytaženými z posádek směrem k Falci. A protože si švédská jízda, když se opožděval příchod rýnského hraběte a Cratze, bez nichž nebylo lze opustit výhodné postavení, stěžovala na nepohodlí při pícování – musela totiž chodit velmi daleko a vždy přicházela o dobrý počet koní, které jí brali Chorvati –, a město, ostřelované bez ustání, dávalo různými ohni znát svou tíseň, přemlouval vévoda Výmarský, přesvědčen těmito důvody a ještě více svou šlechtností, která ho stále pobízela ke střetnutí, znovu Horna,

Přesvědčování vévody Výmarského k pomoci Nördlingenu.

že je povinen městu pomoci, jak pro dané slovo, tak proto, že každé otálení působí malomyslnost ve spřátelených městech; ta by, kdyby viděla ztrácet nejlepší místa před očima spojeneckého vojska, měla jen malou naději ve věrnost Švédů. Říkal, že velké podniky jsou činy velkých kapitánů a že štěstí jim nabídlo příležitost korunovat svou slávu slávou nesmrtelnou, když porazí krále, kardinála, kurfiřta Říše, vévodu lotrinského a nejstatečnější národy Evropy. Že nikdy nebylo pro vojáky žádanější doby, neboť zvítězí-li nad lidmi dobře vystrojenými, změní se jim šaty i štěstí; z velkého počtu se rodí zmatek a na nebezpečí se nemá myslet, když je duch nezná. Ale tyto důvody neměly sílu Horna přesvědčit; protože šlo o věc vážnou, v níž šlo o všechno, nechtěl k ní nikterak svolit, nýbrž byl toho mínění,

Porada Švédů o pomoci Nördlingenu.

že se má vyslechnout mínění vyšších důstojníků dříve, než se půjde dál. Když se tedy sešli, po různých sporech se uzavřelo, že protože se vojsko infantovo spojilo s vojskem královým a pomoc Švédů je vzdálená, nemůže se ani nemá činit jiný pokus, neboť by to bylo vrhnout se do zoufalství. Horn odpovídal – a jeho mínění následovala většina velitelů –, že se má hledět na výsledek a nespěchat do podniku, jehož obtíže nejsou tak lehké, jak se představují. Že rakouské vojsko je početné, vedené zkušenými kapitány dychtivými ukázat se v přítomnosti svých knížat hodnými svých hodností. Že Němci jsou vesměs zbytky vojsk mnohokrát zkoušených v poli; Italové, ač noví, jsou přesto obratní a schopní z nutnosti i z touhy po cti, a protože neznají zemi, lze věřit, že všichni, spojení a odhodlaní, jsou připraveni raději zemřít se zbraní v ruce, než se na útěku stát kořistí barbarských sedláků. Že se nemá podceňovat přítomnost krále a tolika jiných knížat, neboť ta živí srdce k největším hazardům; ale co bylo třeba uvážit nejvíce: že švédské vojsko je počtem mnohem slabší než rakouské, a kdyby prohrálo, není známo, kde by se znovu postavilo, neboť švédská koruna odpírá peníze na nové odvody a většina velitelů málo dbá o to, aby měla své setniny početné. Že je třeba dát přede všemi jinými ohledy přednost zachování těchto lidí, bez nichž by švédská autorita v Německu byla zničena, a že okolnosti jsou takové, že se má spíše usilovat přemoci nepřátele důvtipem a trpělivostí než železem a spěchem. A chce-li se přece o něco pokusit, má se aspoň počkat na jednu ze dvou očekávaných posil. Těmito důvody byla porada uspokojena, a ačkoli se Výmarský vzpíral, bylo usneseno počkat na Cratze a na „Ragie“, ³⁸ generálního polního strážmistra, kteří již nebyli daleko.

Usnesení porady.

Mluvílo se však o způsobu, jak přinést pomoc s vyhlídkou na dobrý výsledek, a bylo navrženo, zda by nebylo dobré zaujmout postavení u Wallersteinu („Vallrstein“), vesnice půl míle od Nördlingenu; to však nebylo přijato, protože při přechodu rozlehlé pláně mohl nepřítel přinutit k boji, aniž by bylo lze ustoupit. Proto, kdyby císařským zůstala volnost projíždět Württembersko a ulmské hrabství, získali by nejen pohodlí pro vojsko, ale přinutili by Švédy opustit to postavení, aby nebyli odříznuti, a město by se pak, nedostávajíc potřebné pomoci, vzdalo před jejich očima. Uvažovalo se také, zda by nebylo dobré stáhnout tábor pro větší bezpečí o něco dále od císařských až do příchodu zmíněných posil; ale ani to nebylo uznáno za vhodné, neboť ústup by vylákal nepřítel, aby je pronásledoval a uvedl

dva württemberské zemské pluky; do švédského tábora u Bopfingenu dorazil 25. 8. 1634. Dobové zprávy uvádějí spolu s ním i Rantzauův pluk a generála Schaffalitzkého.

³⁸ „Ragie“ je patrně rýnský hrabě Ota Ludvík: podle Hornovy zprávy se čekalo na příchod rýnského hraběte a Cratze a starší vydání Priorata má na tomto místě „Ringraue, e di Cratz“. Hodnost generálního polního strážmistra však neseď. Podle jiných zpráv dorazil k Nördlingenu až po porážce a kryl ústup zbytků švédské jízdy přes Rýn.

v nebezpečí i Württembersko, a oddíly očekávané z Franků by se se švédským vojskem mohly spojit jen s velkou obtíží a ve zjevném nebezpečí. Nakonec bylo společným míněním usneseno pouze pomoci Nördlingenu, ale tak, aby vojsku nechyběly potraviny z Württemberska a aby ta země nezůstala vydána nájezdům císařských. Toto rozhodnutí rozmlouval silnými důvody i hrabě Cratz, který právě tehdy dorazil napřed před svými oddíly, jež byly ještě na pochodu, jakožto ten, kdo lépe znal zemi i síly protivníků; prohlašoval, že se o tak nevýhodný střet nemá pokoušet bez větší posily a že je třeba za každou cenu počkat na příchod rýnského hraběte („Ringraue“), který nebyl příliš vzdálen, a ještě dalších oddílů, které táhly z jiných stran. S tímto míněním souhlasil i Horn, uváděje, že s vojsky početnými a nově sebranými je lépe bojovat strádáním než mečem, neboť se v zemi vyčerpané nemohou dlouho udržet, jak se právě loni stalo vévodovi z Ferie. Přesto, protože jeden i druhý chtěli vyjít vstříc vůli Výmarského a barona Hofkirchena („Offchirchen“), generálporučíka jízdy, který si utahoval, že z rad Hornových a Cratzových mluví strach, přiměli se Horn a Cratz k unáhlenému rozhodnutí.

Švédové se rozhodují pomoci Nördlingenu.

Vytáhli z tábora 5. září³⁹; vojsko čítalo 12 tisíc pěších a osm tisíc jezdců s 28 děly. Nedaleko Nördlingenu byla malá hora zvaná „Arensberg“⁴⁰; kdyby se na ní utábořili, obležení by dostali velkou úlevu a císařští by měli velkou nepříjemnost. Dali proto pěchotě, jízdě i dělům postoupit k zmíněné hoře pod krytem lesa naproti infantově ubikaci. Když o tom jezdcí přinesli zprávy do katolického tábora, ihned se vyhlásil poplach; Leganés, vévoda lotrinský, Gallas („Galasso“), Piccolomini a markýz de los Balbases („Balbases“) s jinými veliteli se to šli přesvědčit a ihned se vrátili, aby seřadili své oddíly a připravili se k bitvě, kterou válečné porady pokaždé žádaly, kdyby si ji Švédové přáli. Mezitím, když napřed vyrazilo několik švédských jezdeckých oddílů provázených několika křídly mušketýrů, začala šarvátka; když Rakušané viděli, že Švédové s několika pěšími prapory a děly táhnou proti nim, nechtěli na ně nijak útočit, aby se s nimi střetli o pláň, opustili postavení a stáhli se na zmíněný „Arensberg“, místo, které si Švédové vyhlédli pro svůj tábor.

Bitva u Nördlingenu.

Tehdy vévoda Výmarský, shromáždil velkou eskadronu jízdy, napadl zmíněné císařské, kteří postoupili vpřed, a ačkoli ho zdržovali se stejnou statečností a pluky plukovníků „Sadlera“ a „Cratze“⁴¹ byly odraženy, nakonec, přemožení náporu Švédů, museli s jistou ztrátou ustoupit spolu s ostatními, kteří jim přispěchali na posilu; a tam zůstal mrtev velkopřevor jeruzalémský, tedy maltézský, Aldobrandini, římský kníže, muž velké statečnosti a právem milovaný celým vojskem. Totéž se přihodilo i druhému postavení, které střežilo 400 Španělů; ti, napadeni plukovníkem Vitzthumem („Vistumb“), byli útokem přemoženi a většinou pobiti. A protože to postavení bylo vyvýšené jen tak daleko, kam sahal les, na jehož konci se výšina rozšiřovala až tam, kde byli s hlavní silou utáboření císařští, byli Švédové, kteří postoupili tak daleko a zapletli se, nuceni pokusit se dobýt i onu vyvýšenou pláň; ale protože tam proti nim stál silný sbor Italů, který tam Leganés poslal pod vedením dona Gaspara Toralta a dona Martína Idiáqueze („Idiaques“), každý pokus vyšel naprázdno a nikdy je nemohli přemoci. Mezitím na druhé straně Horn, aby dal poznat, že i on má ducha plného odvahy a že jeho rady nepocházejí z žádného strachu, jak bylo naznačeno, vrhl se se svými lidmi proti zákopům vybudovaným Španěly a napadl dva pěší prapory, ačkoli jeho lidé jen s obtížemi mohli postupovat pod jakýmsi půlměsícem na začátku výšiny; a po krvavém boji, v němž padli hrabě ze Salmu a plukovník „Virms“, kteří jej bránili, tam Švédové vnikli. Místo aby se tam zastavili a drželi postavení podle Hornova rozkazu, postoupili k útoku na ostatní eskadrony španělského vojska a narazili na jízdu Piccolominiho a hraběte Serbelloniho; a nemohouce dostat pomoc od své jízdy, protože výstup byl pro koně nesnadný, a ještě více omámeni kouřem z ohně, který chytil v části katolického střeliva, museli se v jakémsi zmatku stáhnout, takže pro Španěly nebylo nesnadné znovu získat ono důležité postavení, z něhož vzešla zkáza

³⁹ Tisk klade švédský výpad na 5. září a hlavní bitvu na 7. září. Podle literatury se bitva odehrála 5.–6. září 1634 nového kalendáře (26.–27. srpna starého); údaje tisku tedy neodpovídají přesně ani jednomu kalendáři.

⁴⁰ „Arensberg“ je patrně vrch Albuch (Allbuch), klíčové postavení bitvy; ztotožnění nejisté.

⁴¹ Pluk „Cratz“ stál na císařské straně; nejde tedy o hraběte Cratze, který bojoval na straně švédské.

celého švédského podniku. Statečně se v tomto střetnutí chovali Piccolomini, Gallas, markýz de Leganés, Serbelloni a ostatní velitelé, a mezi nimi se nesmí opomenout námaha otce Gamarry („Gamaia“)⁴², jezuity, infantova zpovědníka, který, pracuje ustavičně na opevněních, v nichž se velmi vyznal, ukázal se nejen dobrým služebníkem svého knížete, ale i horlivcem ve službě náboženství.

Tento zmatek Švédů by nebyl tak škodlivý, kdyby jízda, která měla rozkaz poskytnout pěchotě podporu, postoupila včas a podle Hornových rozkazů otevřela náspy; tuto nedbalost způsobila překážka několika vozů převrácených v lese, které proti danému rozkazu vyjely dříve než jízda a na nějaký čas ji zdržely; a to bylo příčinou, že se ztratila ona výhoda, kterou pak již nebylo možné znovu získat, neboť zatímco švédští pěší pronikali do zákopů bez doprovodu jízdy, pobíjela je rakouská jízda, která všude kolem projížděla uvnitř před čelem šiku. Přesto Švédové neustupovali a bez ohledu na smrt se vrhali proti Neapolitáncům a Španělům, kteří vždy s podivuhodnou smělostí drželi postavení, až unavení a vyčerpání dlouhou námahou, nemohouce již odolávat, začali ustupovat, ale se vši válečnou kázní. Když to spatřil Gambacorta, ihned postoupil s neapolskou jízdou a vrhl se s takovou prudkostí na Švédy, kteří příliš postoupili, že je rozbil, rozvrátil a přinutil vyklidit postavení; a bojovalo se tam tak zoufale – Švédové povzbuzování přítomností svých generálů a Rakušané přítomností svých knížat –, že se zdálo, jako by ruce a zbraně soupeřily ve smělosti a statečnosti. Infant, projížděje mezi mušketovými ranami, víc než jednou nasadil život; vedle něho padl plukovník „Ayassi“, Piemont’an, a byl raněn don Pietro Girón, jemuž podal ruku, aby ho podepřel. Po nějaký čas se s velkou odvahou bojovalo nejen na tomto křídle, ale i na levém křídle, kde vévoda Výmarský bojoval s vévodou lotrinským a s Janem z Werthu („Gio: di Vert“); ti podali pamětihodné důkazy své smělosti, snášejíce nápoly a vytrvale je odrážejíce. Boj byl již tak rozpálený, že z něho vzešly nejtvrďší srážky a mocné útoky; ale protože nevýhoda místa ztěžovala Švédům postup, takže nemohli vniknout do zákopů, a protože síly císařských stále rostly lidmi, které tam poslali Gallas s hrabětem ze Schwarzenbergu („Suartzburg“) a markýz de los Balbases pod vedením Paola Denticeho, a protože je krutě trýznila dvě děla, která Toralto namířil z jednoho postavení ovládajícího bok švédských praporů, museli pomýšlet na ústup. Proto Horn, vida hrozící nebezpečí, protože se příliš daleko zapletli, odhodlal se s neohrožeností velkého kapitána k rozhodnému kroku: poslal veškerou svou jízdu proti nepříteli, aby pěchota, zatímco jízda bude zdržovat císařské, měla čas uchýlit se k malému místu zvanému „Nerashaen“⁴³ v údolí mezi pahorkem, kde se boj odehrál, a zmíněným „Arenspergem“, který se táhne od toho pahorku až k jakési říčce. Doufal totiž, že jeho předvoj zaujme postavení za tím místem, takže zadní voj, tísněný Rakušany, bude moci ustoupit pod ochranou dělostřelectva, a tak, až se oddíly dostanou na výhodné místo, vzdorovat společně s Výmarským až do příchodu rýnského hraběte s potřebnou pomocí, která nebyla příliš vzdálena.

Ale prapory levého křídla, unavené a ochablé ustavičným osmihodinovým bojem a tísněné čerstvými císařskými ze zálohy, v jejichž čele šli vévoda lotrinský, ctižádostivý slávy, a Werth, kapitán zestárlý ve zkušenostech, obrátily se zády, a utíkající střemhlav, aby se zachránily pod ochranou Hornova předvoje, převrátily jej vzhůru nohama a uvedly ve zmatek. Na ten pohled přispěchali Horn a Cratz, postavili se do čela svých pluků a nepřestávali povzbuzovat vojáky, aby se obrátili čelem; ale marně, neboť bylo nemožné je znovu seřadit, protože strach ze smrti měl větší sílu než útěcha života; jako ohlušení a oslepení zmatkem se cvalem rozprchli, kdo sem, kdo tam. Proto Horn, dotčen na cti

Porážka Švédů.

i slovy, která pronesl Hofkirchen, a rozhodnut nebýt divákem takového neštěstí, zůstal na poli jen se čtyřiceti jezdci a padl do zajetí; totéž se přihodilo Cratzovi, který, raněn mušketovou ranou, padl do rukou císařských.

Tato bitva trvala od začátku dne sedmého září až do dvou hodin odpoledne a Švédové v ní zanechali na poli

⁴² Tisk „Gamaia“ je snad zkomolené jméno Gamarra; jezuitu, infantova zpovědníka, se ztotožnit nepodařilo. Nezaměňovat se španělským velitelem Estebanem de Gamarró (asi 1593–1671).

⁴³ „Nerashaen“ je snad Ederheim; Neresheim leží od bojiště dál. Ztotožnění nejisté.

Počet Švédů padlých v bitvě.

asi šest tisíc vojáků, většinou pěších, kromě zajatců, všechna děla, zavazadla a, co bylo nejdůležitější, pověst a ono štěstí svých zbraní, které jejich stranu, dokud jim přálo, učinilo významnou v celém světě. Jízda, která zůstala s Výmarským, se stáhla do Württemberského vévodství a odtud do Frankfurtu a několik pěších setnin s Hofkirchenem, který byl rovněž raněn, do Ulmu. Švédové v této bitvě útočili příliš odvážně, neboť majíce nanejvýš dvacet tisíc bojovníků, měli tu smělost napadnout tři vojska, která čítala asi 40 tisíc vojáků. Zvěčnili se v této bitvě král uherský, kardinál-infant, toskánský princ, vévoda lotrinský a princ d'Este, které bylo ke všeobecnému úžasu vždy vidět neohrožené v mušketové palbě; na radu nikoho ze svých nechtěli ustoupit, ba tomu, kdo je prosil, aby se chránili, odpověděli, že bázlivá knížata mají zůstat v paláci, a ne chodit mezi zbraně. A z národů byli v největších střetnutích Španělé a Italové, takže uvedli v úžas i samy Švédy, kteří na tuto stranu útočili; nade všechny však bojovali podivuhodně Španělé a dali poznat svou statečnost a věrnost, takže Němci mohou věřit, že vítězství obdrželi od nich a jejich přičiněním. Z velitelů byl markýz de Leganés pokládán za hodného veškeré slávy a jména dobrého kapitána; hrabě Gallas, hrabě Piccolomini, hrabě Serbelloni a generál Werth vykonali svou povinnost; ale nade všechny se vyznamenali polní mistři Toralto a Idiáquez. Nesmějí se však opomenout ani ostatní, neboť každý, komu připadlo bojovat, dostal své povinnosti. Horn a Cratz byli nejvýše chváleni nejen pro statečnost prokázanou mečem, ale i pro pevnost svých rad; kdyby se jimi Švédové byli řídili, nebyli by upadli do onoho neštěstí. Smělý jako obvykle se osvědčil i Výmarský, pan Torstensson, generál dělostřelectva⁴⁴, „Ragie“, Schaffalitzky („Sciaualischi“) a Vitzthum, generální polní strážmistři, a všichni ostatní plukovníci a důstojníci, jejichž hrdost nezlomilo nic jiného než nevýhoda místa a počtu.

Když pak byl Horn přiveden jako zajatec do španělských stanů, král a infant ho chtěli vidět, a dali ho proto přivést do svých ubikací; když se chtěl vrhnout na kolena k nohám krále a kardinála, oni jako knížata ctnostná a od přirozenosti dobrotivá ho pozvedli, přijali ho zdvořilými a přátelskými slovy a řekli mu, že jsou velmi rádi, že mají za zajatce tak hodného a statečného rytíře; když Horn odpověděl, že i on se chlubí, že je v rukou tak dobrotivých knížat,

Hrdinný čin krále uherského.

poslali ho zpět do ubikace, kde ho navštívili všichni váleční velitelé a kde se s ním zacházelo s onou ohleduplností a zdvořilostí, jakou knížata takové velikosti a velkomyslnosti, jako byli tito, obvykle prokazují záslužným a statečným.

Na rakouské straně zemřelo asi 1 600 vojáků s různými kapitány a důstojníky a mezi nimi převor Aldobrandini, polní mistr hrabě Panigarola, plukovník „Virmes“, don Diego de Bustos, markýz di Rapalla, don Pietro Arias, don Alonso Noguerol a hrabě ze Salmu, kromě mnoha raněných.

Počet mrtvých na císařské straně.

Když se mezitím rozšířila zpráva o dobrých podmínkách, s nimiž bylo přijato Řezno, byla příčinou, že se Norimberk, který byl tehdy ve zlém stavu pro překážky svého obchodu a pro drahotu potravin, rozhodl jednat s císařem o dohodu. Ten senát proto, posluhuje si touto záminkou, prohlásil, že se k švédské straně připojili jen proto, aby zachovali svobodu, které už tolik let užívali, a budou-li jim tyto jejich požadavky císařem vyslyšeny, nemíní mít jinou příčinu k porušení dané přísahy. Tato slova byla Rakušanům milá, neboť poznali, že je mnohem lepší jednat mírně než přísně; předložené návrhy byly přijaty a požadavky toho senátu zcela vyřízeny. Senát při této příležitosti

Norimberk se dohodne s císařem.

zakusil, že dát se pod ochranu jiných, větších knížat znamená zbavit se jednoho, aby se člověk podrobil druhému; poznal totiž ve skutečnosti, že přijetím švédského krále získali zničení své země, vyčerpání svých zbrojnic a zkázu svého obchodu, a byli si jisti, že kdyby švédský král podrobil Německo,

⁴⁴ Torstensson, zajatý roku 1632 u Staré pevnosti (Alte Veste), byl propuštěn již roku 1633; jeho účast v bitvě u Nördlingenu se však doložit nepodařilo.

nezacházel by s nimi jinak než sami císařští, nad jejichž počínáním se ukazovali tak nespokojeni; neboť paměť knížat dychtivých velikosti uchovávala jen to, co v dané chvíli slouží jejich zájmu.

Nemálo znepokojen zůstal také saský kurfiřt usnesením učiněným na frankfurtském sněmu, ustanovit *Mírová jednání se Saskem*.

generálem zbraní vévodu Bernarda Výmarského, i jednáním velkého kancléře Oxenstierny („Oxestern“), jemuž se vytýkalo, že s ním nejedná s žádoucí upřímností; zdálo se proto, že se ukázaly jisté známky buď nedostatečného dorozumění, nebo řevnivosti mezi nimi. Rakušané, pozorní k okolnostem, se proto znovu, s jinými návrhy a podmínkami, pokusili o mír s tímto kurfiřtem, na jehož příkladu závisely skoro všechny ostatní spojenecké státy, knížata a města; k tomu účelu se zástupci obou stran sešli v Pirně, kde se však nepodařilo překonat nedůvěru Sasů ani uspokojit jejich vysoké nároky.

Zatímco tedy záležitosti Německa probíhaly takovým způsobem, Francouzi nepřestávali bdít nad výhodami své strany i nad újmami, které by z cizích úspěchů mohly hrozit jejich moci.

A proto kardinál Richelieu, předvídaje, kam míří záměry Španělů, hledal způsob, jak by jeho král mohl z těchto sporů vytěžít; a protože se mu zdálo, že neomezená vláda nad Lotrinskem bude pro Francii značným prospěchem, naléhal tak pilně na generály v té provincii, aby dovedli ke konci započatá obléhání hradu Bitche a La Mothe („Motta“), že maršál de La Force („della Forza“), když onen hrad 18. května přinutil ke vzdání, spěšně se odebral k La Mothe, kterou již obklíčil plukovník Hepburn („Ebron“), velitel francouzských zbraní;

Pokroky Francouzů v Lotrinsku.

a když proti ní postavili 30 děl rozdělených do sedmi baterií, otevřeli čtyři útoky a začali hloubit pět min, byly útoky nanejvýš mocné. Obležení na ně odpovídali a působili Francouzům denně ztráty, kromě mnoha vojáků i různých urozených velitelů, mezi nimiž byli pan z „Nauaglies“⁴⁵ z rodu Bénac, plukovník pěchoty, baron z „Grais“, kapitán v Hepburnově pluku, a krátce nato rytíř de Senneterre a pan z „Ponctù“, plukovníci, „Lartigote“, oberstsvachtmistr normandského pluku, a mnoho jiných. Ale obležení byli krátce nato velmi zmateni smrtí pana d'Ische, svého guvernéra, k níž došlo při návratu z půlměsíce před branou do města; ačkoli na jeho místo nastoupil pan z „Vatteuilla“, muž neméně statečný, neměl přece vážnost svého předchůdce. A protože místo bylo tak těsně obklíčeno, že se museli bránit kameny – přičemž pozoruhodně se bránil jistý bratr Eustach, bratr zemřelého guvernéra, který v jediném dni shodil dolů víc než čtyři vozy kamení k převeliké zkáze mnoha vojáků a důstojníků pluku hraběte z Tonneins –, sešli se všichni důstojníci na poradu a společným míněním přistoupili ke kapitulaci, ujednané 26. července;

La Mothe v Lotrinsku se vzdává Francouzům.

tam vstoupili Francouzi a ponechali tam jako guvernéra pana z „Pengard“ s navarrským plukem. Maršál de La Force se obrátil proti hradu Wildenstein („Vildenstein“) ve Vogézách na hranicích Alsaska, a když tam k dobývání vyslal pana „della Blocasia“⁴⁶, Lutyšana, polního maršála, s baronem z „Lignou“⁴⁷, byl hrad pro nedostatek prachu 5. srpna vydán panem z „Charoij“, který tam velel, stejně jako se maršálovi vzdaly Vaudémont, „Boar“ a jiná místa Lotrinska. Když se tedy celá ta provincie podrobila, začal Richelieu přemýšlet o nových ziscích v Alsasku, až nastanou příhodnější události,

Francouzi sestupují do Alsaska.

a připravovat vhodné prostředky k uvedení zbraní do Itálie, kdyby došlo k roztržce míru. Z královského rozkazu pak byly francouzské zbraně z Lotrinska přivezeny na hranici Alsaska, ne bez obav Rakušanů, kteří se báli, aby se nespojily se Švédy; neboť Francouzi, vidouce Švédy zaměstnané proti císařským zbraním, pomýšleli vniknout se zbraněmi do Philippsburgu („Filipsburg“), kdyby slova nestačila. Jejich

⁴⁵ Patrně člen rodu Montault-Bénac, pánů de Navailles; osobu se nepodařilo určit.

⁴⁶ Snad pan de La Blocquerie; ztotožnění nejisté.

⁴⁷ Snad Ligniville; ztotožnění nejisté.

cílem však bylo nevyhlásit válku císařským ani si nezneprátenit Švédy, nýbrž zůstat jako rozhodčí německých záležitostí diváky pádu jedné či druhé, neboť vítězství i porážka Švédů jim mohly přinést podíl na nějakém zisku, aniž by vstoupili do války. Francouzské království se totiž tehdy, zcela sjednocené, stalo nejobávanější mocí křesťanstva: kdyby zůstali ve výhodě Rakušané, Francouzi by stačili podpořit švédskou stranu i pevnosti, které by jim k tomu účelu byly uloženy do rukou; a kdyby zvítězili Švédové, viděli by se po oslabení rakouské velikosti dost silní, aby na mnoha stranách rozšířili hranice své vlády a drželi Švédy v úzkých mezích. Protože tedy Francii vyhovovaly sváry jiných, aby na cizích troskách tím více vyzdvihla vlastní autoritu, bylo jasné vidět, že Francouzi nemínili ani vyhlásit válku Španělům, ani podporovat Švédy jinak než podmíněně. Neboť kdyby porušili mír s rakouským domem, kromě již uvedených důvodů, totiž nepřítomnosti vévody orleánského v království, by otevřeně dali poznat,

Politika Francouzů.

že se nesnaží srazit velikost Španělska z jiného důvodu než proto, aby zvětšili francouzskou monarchii, již by se ostatní mocnáři museli bát tolik, kolik dříve žárlili na rakouskou. A co bylo nejdůležitější: kdyby francouzským vyhlášením války byla vyvážena síla rakouských knížat, bylo zřejmé, že by se Švédům otevřela cesta k větší velikosti; byli by pak pevnější v rozhodnutí nevydat rýnské pevnosti a ne tak snadno by vyšli vstříc požadavkům Francouzů, a kdyby je k tomu Francouzi chtěli přinutit zbraněmi, znamenalo by to smířit se s císařem a obrátit proti sobě celé Německo. A protože Francouzi poznávali, jak malou náklonnost k nim chovají obyvatelé Lotrinska, rozhodli se, aby se vyhnuli povstáním, která by mohla vzniknout v opevněných městech bez posádky, ponechat si jen Nancy, La Mothe a Bitche a ostatní pevnosti dát otevřít, totiž zbořit;

Citadela postavená Francouzi v Nancy.

v Nancy postavili citadelu o čtyřech baštách u brány Panny Marie ve Starém městě a generálním guvernérem celé provincie byl prohlášen hrabě de Brassac („Brussac“)⁴⁸, který se krátce předtím vrátil ze svého poselstva v Římě; na jeho místo tam byl poslán hrabě de Noailles („Nouaile“)⁴⁹.

Vévoda de Créqui z rodu Blanchefort, maršál a pair Francie, který se již rok zdržoval v Římě jako mimořádný vyslanec, byl pak pověřen, aby – až dokončí urovnání spoluprotektorátu Francie, který byl nakonec 13. června svěřen kardinálu Antoniu Barberinimu⁵⁰ – při svém návratu pod záminkou návštěvy a zdvořilostí potvrdil

Cesta a návrat vévody de Créqui z římského poselstva.

dobré dorozumění krále Ludvíka s knížaty, jejichž státy projížděl, a obratně se informoval o jejich náklonnosti ke koruně. Aby to splnil, rozloučil se s papežem a 8. července se vydal do Florencie, kde ho velkovévoda přijal s náležitými poctami.

Odtud odešel do Benátek, kde se zdržel asi dva měsíce, vždy skvostně vydržován na veřejné náklady; během tohoto pobytu se několikrát snažil urovnat některé spory, které byly mezi papežem a republikou kvůli hranicím, ale bez účinku, protože papež stál pevně na svých nárocích a senát nechtěl ustoupit v tom, co nebylo vhodné. Když tedy poznal ty přelivce moudré otce nakloněné k zachování veřejného klidu, 16. října pokračoval v cestě a projel Mantovou, kde ho důstojně přijal vévoda Karel, a Piacenzou, kde ho přijal vévoda Odoardo; ten, plný vysokých a šlechtných myšlenek a nemohá snést nároky, které si nad ním osobovali někteří španělští ministři, ukázal se nakloněn francouzskému přátelství a nezávislý na komkoli. Spokojen s poctami, které tam přijal, a zavázán vlídností toho knížete, vrátil se přes Casale a Turín do Dauphiné. V téže době monsignor Francesco Adriano Ceva

⁴⁸ Brassac, Jean de Galard de Béarn, hrabě de (tisk „Brussac“; † 1645), francouzský šlechtic; podle Priorata se roku 1634 vrátil z poselstva v Římě a stal se generálním guvernérem Lotrinska.

⁴⁹ Patrně Noailles, François de, hrabě d'Ayen (tisk „Nouaile“; † 1645), guvernér Rouergue; ztotožnění nejisté.

⁵⁰ Barberini, Antonio (1607–1671), kardinál, synovec Urbana VIII. a bratr kardinála Francesca Barberiniho, protektor Francie u Svaté stolice; později velký almužník Francie a arcibiskup remešský.

Návrat monsignora Ceva z nunciatury ve Francii.

z rodu knížat z Massy, když dokončil své mimořádné vyslanectví ve Francii, vrátil se do Říma, kde ho papež přijal s nejzjevnějšími známkami úcty; prohlásil se plně spokojen s jeho dobrými službami a s jeho rozvahou a učinil ho státním sekretářem s nadějí na vyšší stupeň pro bezúhonnost jeho života a přímost jeho jednání.

Nějaký čas předtím se v Římě ukázal jako obedienní vyslanec k papeži kníže Jerzy Ossoliński („Giorgio Oselischij“), který s nevšední okázalostí předvedl velikost polského krále, svého pána, a odtud se odebral s pověřením svého krále k velkovévodovi a k Benátské republice.

Poselstvo knížete Jerzyho Ossolińského za krále polského do Říma.

V Římě zůstali jako mimořádní vyslanci jen monsignor Pimentel, biskup z Córdoby, a don Juan Chumacer („Ciumazzere“), kteří tam přišli jako vyslanci Katolického krále koncem minulého roku, hlavně aby u papeže zjednali pomoc pro císaře proti protestantům a Švédům v Německu.

Když v nördlingenské bitvě ztroskotaly rozsáhlé naděje Švédů a ti poznali, že nemohou pevně udržet místa v těch sousedních provinciích, stáhl rýnský hrabě posádky z Biberachu, Buchhornu, Radolfzelli („Zeel“), Rheinfeldenu, Freiburgu a všech ostatních okolních míst; sebralo se z nich tři tisíce pěších s několika málo jezdci, a spojení s ostatními, kteří nebyli v bitvě, stáhli se všichni ke Štrasburku („Argentina“), aby se zastavili pod ochranou toho silného města a tam shromáždili rozprášené lidi a posily, které byly posílány z mnoha stran.

Toto vítězství, které naplnilo mysli Rakušanů a jejich stoupenců velkou útěchou, bylo slavnostně vyhlášeno a velký užitek, který si z něho katolíci mohli slibovat, byl zveličován. Zatímco tedy sbírali plody tak velkého štěstí, maršál de La Force, který stál s 16 tisíci bojovníky v hrabství Montbéliard („Monbegliaro“) – to je země mezi hranicí Lotrinska, Burgundska a Helvetie, kterou krátce předtím Francouzi koupili za jistou sumu peněz od vévody württemberského⁵¹ – a na hranicích Lotrinska a Alsaska, přiblížil se z rozkazu francouzského krále více k Rýnu, ne však s předsevzetím spojit se se zbraněmi protestantů, jak se proslýchalo, nýbrž aby nastoupil do míst, kde se Švédové již nemohli udržet;

Francouzi se přibližují k Rýnu.

usuzovali totiž, že by je Švédové raději odevzdali Francouzům, než by je nechali za kořist císařským. To se také stalo: Švédové, příliš slabí, aby se v té provincii udrželi bez francouzské opory, se rozhodli opustit Colmar, Schlettstadt, Hagenau, Landau a jiná místa obehnaná prostými starými hradbami, na některých místech zasypanými zeminou – místa, jež leží v srdci té provincie za Rýnem směrem k Lotrinsku.

Pan de Feuquières („Fichieres“), který tehdy za Nejkrásnějšího krále sídlil ve Frankfurtu u velkého kancléře Oxenstierny, ředitele rady spojenců Německa, využil této okolnosti a zopakoval svou žádost a nárok na Philippsburg; a aby se tím snáze přistoupilo k rozhodnutí odevzdat mu to místo, provázel svůj návrh sliby vhodné pomoci, což byla nabídka velmi vítaná těm, kdo ji potřebovali.

Pan de Feuquières žádá od Švédů Philippsburg.

Oxenstierna však smýšlel opačně, ačkoli to navenek zastíral, neboť neschvaloval přijímat tak mocné cizince za spojníky svých zisků, a tajně působil skrze své důvěrníky, aby se rozhodnutí stále protahovala a aby se vlastní svoboda nezavázala k závislosti na Francii, jejíž král (říkal) pod skvělou záminkou, že je ochráncem katolíků, kráčí cestou, jak si bez tasení meče užívat zisků a námah našich vojáků. Že se nemá věřit sousedním mocnářům, poněvadž to, co není obsazeno nepřáteli mečem,

Philippsburg vypadá Švédům z rukou.⁵²

⁵¹ Zpráva tisku o koupi je nepřesná: hrabství Montbéliard patřilo württemberské linii a roku 1633 se dostalo pod francouzskou ochranu.

⁵² Znění postranního nadpisku je v tisku nejisté („Fol t'cade gli Suezzezi“), snad „Filipsburg cade agli Suezzezi“.

padá většinou do moci přítele za nabídku velmi často marných slibů. Ale ostatní němečtí rádci, kterých bylo devět ve sboru dvanácti zástupců určených k veřejné správě spojenců, zlákáni nejen nadějí na francouzské peníze a pomoc (bez níž, jak poznávali, se švédská strana nemohla udržet), ale i přemlouváním pana de Feuquières, který velmi naléhavě obnovoval žádost o Philippsburg jakožto součást trevírského kurfiřtství, zavázali Oxenstiernu, aby plukovníku Schmidbergovi („Scemidberg“), guvernérovi té pevnosti, uložil předat ji do rukou francouzských velitelů. To se vykonalo, ač s jistým odkladem, neboť Schmidberg pod záminkou, že mu švédská koruna dluží mnoho žoldů, nechtěl odejít, dokud nebude uspokojen; a věřilo se, že se to stalo s vědomím Oxenstierny, který chtěl

Philippsburg je Švédy uložen do rukou Francouzů.

i tak to předání protáhnout. Přesto se i tomuto nároku učinilo zadost vyplacením jisté sumy peněz zmíněnému Schmidbergovi, a tak to místo padlo do moci Francouzů. Nad tím se Rakušané velmi rozrušili a vznesli trpké stížnosti u římského dvora, ale vždy marně, neboť papež, nakloněný francouzské straně, odpověděl španělským ministrům, že se mu nezdá, že by si mohli stěžovat, když se to místo bere protestantům, aby přešlo pod poslušnost Nejkréštanštějšího krále a duchovního kurfiřta trevírského.

Když se mezitím vévoda Výmarský stáhl se zbytky vojska do okolí Frankfurtu a sebral tam sbor 14 až 15 tisíc bojovníků, kteří k němu přišli z okolních provincií, požádal francouzského vyslance, aby mu vydal šest tisíc pěších, k nimž se Francie podle nové smlouvy Švédů s tou korunou zavázala pro každou potřebu;

Žádosti vévody Výmarského u francouzského vyslance.

ti pěší byli tehdy, aby se předešlo zmatkům, odmítnuti a místo nich přijato zaplacení stejného počtu⁵³; s touto posilou, jak prohlašoval, se ještě může postavit na odpor a, ne-li úplně zvítězit, aspoň zdržet postup císařských zbraní. Ale vyslanec, vida, že se věci změnily, odpověděl obecně a láskyplnými slovy ho ujistil o dobré náklonnosti svého krále k zájmům švédské strany: že o tom proto pilně podá zprávu ke dvoru a ihned o tom napíše maršálu de La Force, aby se dozvěděl, jaké rozkazy maršál v této věci má. Když se pak zůstalo v nejistotě až do příchodu odpovědí, obsahovaly, že protože posila pouhých šesti tisíc pěších je vzhledem k početným silám Rakušanů slabá, nepokládají za slučitelné s pověstí francouzských zbraní pouštět se do nových střetnutí s tak malým počtem lidí; že se však nabízejí podpořit Výmarského dvaceti tisíci bojovníky opatřenými vším potřebným. K této nabídce obratně připojili novou žádost o pevnosti Benfeld („Bensfelt“), Gustavsborg, Mohuč a jiné, nad čímž se nemálo reptalo u Oxenstiernova dvora, kde se veřejně mluvilo,

Švédové nejsou s Francouzi spokojeni.

že Francouzi rádi vidí švédskou stranu upadat, neboť až bude přivedena do nutnosti prosit o jejich pomoc, mohou při této příležitosti dosáhnout svých záměrů a zmocnit se pevností Alsaska a Dolní Falce, berouce je jakoby do úschovy, aniž by vstoupili do války; tím nejen rozšiřovali hranice království, ale zajišťovali se řekou Rýnem před každým vpádem Němců.

Tento sestup Francouzů do Alsaska a postoupení Philippsburgu, jímž přešli Rýn a které jim učinili Švédové, způsobily záměrům Rakušanů nemalou poruchu; proto, ačkoli podle válečného rozumu měli pokračovat ve vítězství a nedat Švédům čas vzpamatovat se, zadrželi, jako by zanedbávali samo štěstí, své pokroky v započatém běhu, aby nepřivedli Švédy k zoufalství a nepřinutili je vrhnout se úplně do náruče Francie se zbytkem

Císařští zanedbávají vítězství ze strachu před Francouzi.

pevností na Rýně. Kromě toho, že by Rakušané, kdyby ty pevnosti padly do rukou Francouzů, museli dobře uvážit, než poruší mír s tak přední korunou, připojovalo se, že by při jejich znovuzískání narazili na větší obtíže, neboť když je Alsasko připojeno k jejich státům, mohli by z něho bez překážky vytáhnout se svými spojenými a početnými silami a odrazit jakékoli více než průměrné vojsko; takže kdyby Rakušané

⁵³ Tisk „d'altre tanti“; smysl místa není zcela jasný.

místo toho, aby rostli z trosek svých nepřátel, jimi ještě více rozmnožovali velikost soků, znamenalo by to tlouct do stromu, aby jiní sbírali plody. Přesto lantkrabě hesenský užíval lepšího štěstí než ostatní protestanté, neboť rázně pokračoval v obléhání Mindenu,

Minden se vzdává Hesenským.

a ačkoli se obležení s tvrdošíjným předsevzetím drželi ve vzájemné obraně, přece se bez pomoci a bez potravin museli 24. listopadu vzdát a posádka vytáhla za podmínek dobré války se zbraněmi, zavazadly a dvěma děly; byl to podnik jisté důležitosti, neboť kromě toho, že se jím zajistila sousední země, zůstaly ty zbraně volné, aby přispěchaly, kam by to potřeba žádala. Za tohoto stavu německých záležitostí kardinál Richelieu, ministr nanejvýš bdělý, uvažuje, jakou újmu by přineslo vyhlášení otevřené války proti rakouskému domu, dokud byl vévoda orleánský, jediný dědic koruny, v rukou Španělů,

Kardinál Richelieu zjednává návrat vévody orleánského do Francie.

zkoušel různé cesty, jak dosáhnout svého záměru a přivést toho knížete do Francie. A protože se mu zdálo, že nastal čas provést úder, když infant přichází do Flander, jednal s panem de Puylaurens („Pilorans“) a sliboval mu svou neteř za manželku⁵⁴ a vévodství ve Francii, podnikne-li věc; ten, tím zlákan, vzal na sebe úkol a jakožto vévodův oblíbenec neměl mnoho námahy ho přesvědčit, tím spíše, že se zdálo, že vévoda orleánský není příliš spokojen s příchodem kardinála-infanta, jemuž jakožto bratr francouzského krále nemínil ustupovat.

Návrat vévody orleánského do Francie.

Pod záminkou lovu, jemuž obvykle věnoval volný čas, se po domluvě nejkratší a nejbezpečnější cesty vydal 8. října přímo do Pikardie, kde pro každý případ byly připraveny jezdecké oddíly, aby ho přijaly, a s ním páni de Puylaurens, du Fargis⁵⁵ z rodu d'Angennes a de Coudray⁵⁶ z urozeného rodu d'Escoubleau; pana de Chaudebonne („Sciaudebona“) z rodu d'Urre zanechal ve službách vévodkyně, své manželky; tohoto Chaudebonna pak Španělé jako podezřelého propustili. A tak nakonec dorazil do Francie k velké spokojenosti krále, královny, kardinála, knížat i lidu. Pravým cílem Richelieuovým bylo dostat Orleánského z rukou Španělů dříve, než s nimi dojde k roztržce, a pak, až bude v moci krále, zrušit sňatek zmíněného vévody.

Kardinál-infant, který se po nördlingenském vítězství zdržel několik dní ve Švábsku a na hranicích Württemberska dobýváním některých malých míst, zatímco král uherský na druhé straně, soustředěný ve Württembersku, se věnoval získávání ostatních, byl španělským dvorem znovu naléhavě vyzván, aby pokračoval v cestě do Flander. Sešel se znovu s králem u „Gruppenbach“⁵⁷ v poli, ve stínu jednoho stromu, a když si projevili svou lásku, rozloučili se 27. září v těsném objetí. Král se vrátil do „Gruppenbach“ a kardinál pokračoval v cestě k „Rochendorfu“⁵⁸, a odtud přes Falc a Franky přešel Mohan u „Medac“⁵⁹, místa mohučského kurfiřtství, a bral⁶⁰ všechna místa, kudy procházel; ta, vyděšená porážkou Švédů a nemající vhodná opevnění k odporu, se mu všechna vzdala bez boje. Pak se dal cestou k Aschaffenburgu, městu mohučského kurfiřtství, a provázen markýzem de San Martín se dvěma tisíci jezdci krále uherského dorazil bez jakéhokoli střetnutí do Diezu („Diest“),

Cesta kardinála-infanta do Flander.

místa hrabat nasavských, kde, protože se mu zdálo, že je již mimo nebezpečí ze strany Švédů, propustil

⁵⁴ Puylaurens se 28. 11. 1634 oženil s Marguerite-Philippe du Cambout, která byla s kardinálem spřízněna, nikoli však jeho neteří.

⁵⁵ Patrně Fargis, Charles d'Angennes, pán du, hrabě de La Rochepot, roku 1621 francouzský vyslanec v Madridu; ztotožnění nejisté.

⁵⁶ Coudray-Montpensier, pán de (tisk „Coudre“), z rodu d'Escoubleau, průvodce Gastona Orleánského při útěku z Bruselu.

⁵⁷ Místo „Gruppenbach“ se nepodařilo spolehlivě ztotožnit; snad Gruibingen.

⁵⁸ Snad Rothenburg; ztotožnění nejisté.

⁵⁹ Místo „Medac“ se nepodařilo ztotožnit.

⁶⁰ Tisk má „perdendo“ (ztrácejí), zřejmě tisková chyba za „prendendo“ (bera).

zmíněného markýze, a 14. října dorazil do „Neustrof“⁶¹ blízko Rýna; a když tam převedl vojsko, odebral se sám po vodě do Bonnu, kde mu vyšel vstříc a sloužil mu vévoda neuburský a pak kurfiřt kolínský, který ho přijal míli od města. Když pak následujícího dne vstoupil do Kolína, pokračoval v cestě k Jülichu („Giulliers“), stále provázen vévodou neuburským a princem, jeho synem⁶², a tam mu vyšli vstříc kníže Tomáš Savojský, markýz d'Aytona, vévoda d'Havré, hrabata z Rœulx („Reieux“), z Noyelles, z Grimbergen, z Isenburgu, z Bucquoy, z „Villerual“, z Bossu, z „Macron“, z „Fresin“ a jiný převeliký počet válečných velitelů a pánů země; a všude přijímán s radostným potleskem, vykonal 3. listopadu⁶³ svůj vjezd do Bruselu. Král uherský mezitím, když se mu bez boje musel vzdát Heilbronn na Neckaru, poslal vévodu lotrinského se sborem vojska proti rýnskému hraběti, který se zdržoval kolem Offenburgu s lidmi sebranými z okolních ubikací; ale ten, necítě se dost silný, aby se postavil vítěznému vojsku, ustoupil ke Štrasburku, pronásledován císařskými s takovou pilností, že nemoha ihned přejít Rýn po mostě, zataraseném vozy, ani odolat útoku nepřátel, ztratil asi 400 vojáků, zčásti utonulých v řece a zčásti pobitých Lotrinčany, a musel se sám vrhnout do vody a zachránit se plaváním.

Hrabě Ludvík, rýnský hrabě, poražen vévodou lotrinským u Štrasburku.

Stejně tak Piccolomini, který byl vyslán s částí vojska do Franků, využívaje příznivé okolnosti, vzal hrad Wertheim, místo a hrad „Vierch“⁶⁴, rozsekal v okolí Aschaffenburgu asi 600 dragounů, zajal několik vážených důstojníků a přivedl celou tu provincii k oddanosti císaři;

Pokroky hraběte Piccolominiho ve Francích.

ale protože se císařští obávali, že by tím přinutili Švédy prosit o pomoc Francii a spojit se s vojskem maršála de La Force, zůstali ve svých ubikacích ve Württembersku, aniž by se pokusili o jinou novotu. Tomu se nemálo divili švédští velitelé; a usuzující, že se to stalo ze strachu před Francouzi, byli proto zdráhavější vyhovět žádostem Francouzů a ve svém počínání postupovali obezřetněji, tak jak to viděli nejvhodnější pro své zájmy. Ale bavorský kurfiřt, pojímaje z tohoto otálení jisté podezření a nebyv prost obavy, že by císařští, spíše než nechat Falc padnout do rukou Francouzů, přistoupili k nějaké dohodě s anglickým králem a vrátili ji falckým hrabatům, synovcům anglického krále, způsobil, že se Jan z Werthu 5. prosince vydal dobývat Heidelberg, aby takovým nepřátelským činem obnovil nedůvěru a učinil každé jednání o tom zbytečným;

Heidelberg napaden Bavori a vysvobozen Francouzi.

ale protože hrad střežila francouzská posádka, maršálové de La Force a de Brézé ihned přešli s královským vojskem Rýn u Mohuče a za čtyři dny nejen osvobodili hrad, který byl blízko vzdání, ale znovu dobyli město a vstoupili i do Mannheimu, místa obehnaného víc než dvanácti hliněnými baštami s citadelou; to místo, jako příliš rozlehlé a málo důležité, Španělé před několika lety na některých místech otevřeli a opustili. A tu měla počátek velikost francouzského krále v Německu. Rakušané, pojímající z tohoto pohybu velké podezření, nepokládali za dobré podnikat tehdy větší novoty, ačkoli měli otevřenou cestu k získání Frankfurtu a Mohuče; a proto, zdržující se ve svých ubikacích ve Württembersku a v Bádensko-durlašském markrabství,

Jednání císařských se saským kurfiřtem.

pokračovali v mírových jednáních s různými knížaty Říše, mezi ostatními i se saským kurfiřtem, nyní již nedůvěřivým vůči velkému kancléři Oxenstiernovi. A ačkoli Francouzi, aby to narušili, vyslali ke kurfiřtovi pana de La Grange s rozsáhlými sliby a nadějemi, přesto císařští nezoufali nad šťastným výsledkem, neboť kurfiřt byl málo nakloněn velikosti cizinců v Německu a jeho státům nevyhovovalo odklonit se od rakouské strany, aby se zvětšila Francie.

Konec Knihy deváté.

⁶¹ Místo „Neustrof“ se nepodařilo ztotožnit.

⁶² Filip Vilém, falckrabě neuburský (1615–1690), syn Wolfganga Viléma Falcko-Neuburského, od roku 1685 falcký kurfiřt.

⁶³ Infantův vjezd do Bruselu se v literatuře klade na 4. listopadu 1634.

⁶⁴ Snad Würzburg; ztotožnění nejisté.

Kniha desátá

Souhrn. Císařští přepadnou Philippsburg („Filipsburg“). Frankfurt nad Mohanem se dohodne s císařem. Španělé dobudou Trevír a odvedou kurfiřta jako zajatce do Flander. Francouzský král vypoví válku rakouskému domu. Následuje mír mezi císařem a saským kurfiřtem; Augsburg a jiná města přistupují k pražskému míru. Francouzi sestupují do Valtelliny. Vévoda Výmarský přechází do žoldu francouzského krále. Němci sestupují na pomoc Valtellině. Následuje sňatek mezi Maxmiliánem, vévodou bavorským, a Marií Annou Rakouskou („Anna Maria“),¹ dcerou císaře Ferdinanda Druhého. Španělé přepadnou pevnůstku Schenkenschans („Schinch“). Vévoda de Créqui přechází do Montferratu a vstupuje do státu milánského. Španělským loďstvem jsou přepadeny ostrovy Saint-Honorat a Sainte-Marguerite. Co se stalo při obléhání Valenze. Dobytí Gustavsburgu („Gustafsburg“). Střetnutí u Morbegna ve Valtellině mezi Španěly a Francouzi. A jiné podrobnosti.

Rok 1635.

V době, kdy císařská vojska nečinně stála ve svých ubikacích ve Württembersku, podplukovník Kaspar Baumberger („Gaspero Bamberg“), bývalý guvernér Philippsburgu – týž, který dříve, než to místo vydal Švédům, chytré a snad v naději, že toho při vhodné příležitosti využije, dal na některých stranách té pevnosti podřezat palisády a znovu je zasadit tak, aby je bylo lze kdykoli prostřední silou porazit k zemi –, protože mu přála roční doba, která držela příkopy nanejvýš tvrdě zamrzlé,

Philippsburg přepaden císařskými.

a posílen dorozuměním s mnoha lidmi z okolí, usnadnil si podnik tak, že když o záměru zpravil krále uherského a několik předních velitelů, uvažovalo se na poradě o způsobu a provedení; přitom byli někteří, kteří, nesouhlasíce s takovým rozhodnutím, uvedli, že je třeba nejprve uvážit, jak taková věc dopadne: že je známo, jak drahé je pro Francii držení té pevnosti a s jakou námahou ji vyrvala z rukou Švédů, a proto nelze pochybovat, že jak těžká by pro ni byla její ztráta, tak velkou nelibost by nad ní projevila. Že ještě není čas dojít k otevřené roztržce s onou korunou, která je doma v pokoji, s bratrem krále znovu získaným a se spojenými silami je sama o sobě, bez jiných opor, v Evropě obávaná, a s národem vždy dychtivým války, který nemůže dosáhnout žádanější příležitosti, než je podobná záminka k roztržce se Španěly, a válčením mimo království v sobě utišit ony páry, které, vřouce svým neklidem, obvykle zažehují občanské nepokoje, tak prospěšné tomu, kdo se té moci bojí: že je známo, že Flandrům chybí dost zbraní, aby se chránily před Holanďany a zároveň se bránily francouzskému náporu, který by byl proti Artois snadný; že síly Franche-Comté („Borgogna Contea“) jsou příliš slabé, aby ji uchránily před mocnými silami francouzského krále; že Itálie, vyčerpaná ustavičným odčerpáváním tolika lidí posílaných do Flander a do Německa, a s většinou tamních knížat tehdy nakloněnou Francouzům, by velmi riskovala, kdyby byla za nynějších okolností napadena;

Porada císařských o přepadení Philippsburgu.

že není pochyb, že ani Flandry, ani Itálie se bez pomoci z Německa proti francouzským silám neudrží; že je třeba počítat s tím, že Španělé, jimž velmi záleží na držení těch provincií, budou za každou cenu žádat pomoc od císaře, a až se tím německé vojsko oslabí, Švédové spojení se zbraněmi Francie budou následkem toho udržovat válku v Říši živou k těžké újmě těch národů: že je prospěšnější vyčkávat a pokračovat započatým způsobem a dříve, než se s Francií roztrhne, oslabit Švédy, obnovit dobré dorozumění se svobodnými městy a uzavřít mír se Saskem, bez něhož bylo střetnutí s Francií nebezpečné. Proti těmto důvodům však namítali ti, kdo, znajíce užitek zisků bez nákladu, tvrdili, že se nemá odmítat příležitost zvětšit se a zajistit, když ji štěstí dopřává; že počínání Francouzů již není skryté a zjevně jsou vidět škody vzešlé z jejich operací k útisku rakouského domu; že je třeba méně se bát ran nepřítelů vyhlášeného než přítele nedůvěryhodného a předstíraného;² že je třeba uvážit, že Francouzi budou

¹ Marie Anna Habsburská (tisk „Anna Maria“; 1610 Štýrský Hradec – 25. 9. 1665 Mnichov), dcera Ferdinanda II. a Marie Anny Bavorské, Maxmiliánovy sestry; sňatek byl slaven 15. 7. 1635 ve Vídni. Matka kurfiřta Ferdinanda Marie.

² Srovnání je v tisku neúplné; slovo „méně“ je doplněno podle smyslu.

vždy podporovat nepřátele Říše a v naději, že budou mít účast na nějakém zisku, budou je vydatně podporovat a sami se udržovat v míru, zatímco ostatní slábnou, a že se následkem toho oni sami tím více posilují; že je spíše třeba otevřenou válkou dát jim příležitost, aby se drželi na stráži svého a byli skrovnější v propůjčování svých zbraní jinam: že se nemá příliš bát francouzských pokroků mimo Francii, neboť netrpělivost a dychtivost toho národa, kterou jiní pro svou odlišnou povahu dlouho nesnášejí, pravděpodobně

Politické důvody.

– jak lze doufat – jim odcizí náklonnost a přátelství spojenců; že ostatním mocnářům nevyhovuje, aby se Francouzi s takovou velikostí uhnízdili mimo Francii u svých sousedů; že pokroky ve Flandrech jsou známy jako nesnadné pro dobré pevnosti a pro polohu oněch zemí a že není třeba se bát, že by Holanďané souhlasili s jejich velikostí v té části: že Franche-Comté nemá nedostatek pevností na hranici, schopných spotřebovat jakékoli vojsko, a ztráta té provincie je neméně škodlivá Helvetii, které nevyhovuje vyměnit sousedství krále, jenž má státy roztroušené, za jiného, který je má pohromadě a je obávaný: že v Itálii se lze bát víc než jinde; ale že tamním knížatům a mocnářům nevyhovuje, aby stát milánský, vzatý z rukou Španělů, přešel do rukou Francouzů, a že lze předpokládat, že si sami nepřivodí zkázu, nýbrž, vyvažující svůj zájem, sáhnou k onomu prostředku, který uznají za vhodný k tomu, aby sousedé zůstali slabší; že země je úzká a strážena značnými pevnostmi a že o Italech, kteří se ukazují žárliví na španělskou velikost v onom království, je neméně třeba věřit, že se sami prohlásí proti Francouzům, kdyby se ti v oněch končinách pokoušeli prosadit; že je proto lepší ziskem Philippsburgu, jímž se Francouzi vyženou za Rýn a zajistí se Falc, riskovat otevřenou válku, než zanedbáním takové příležitosti zachovávat žárlivý mír, blízký rozpadu s ještě větší újmou. Tyto zásady, zváženy proti jiným, se ukázaly platnější, a proto, když k tomu byl dán souhlas, poslal tam Baumberger několik vojáků v selských šatech, aby v určenou hodinu přepadli strážnici u brány, a v temnu tmavé a velmi studené noci sám postoupil tím směrem s plukovníkem Fernemontem („Fornemont“)³ a asi čtyřmi tisíci vojáky; díky mrazu, schopnému unést jakoukoli tíhu, se přiblížil s žebříky k náspům a poslal do pevnosti asi 300 sesednutých kyrysníků; ti se spojili s prvními a obsadili strážnici zevniř, a když petardou zvenku porazili padací mosty, vstoupili císařští s velkým štěstím 24. ledna do místa, o které by se jinak pokoušet bylo pokládáno za opovázlivý krok, a zajali pana Arnaulda („d'Arnaut“),⁴ Francouze, guvernéra pevnosti, ještě ne zcela oblečeného, který byl téže noci odveden do Heilbronn („Hailbrun“) ve Württembersku, i důstojníky a většinu vojáků, kteří, věříce, že v nynějších nesnázích se Rakušané nikdy nepustí do věci, jež by znamenala roztržku s jejich tak silným a šťastným králem, a cíťce se jako na posvátném místě, zanedbávali stráž a nedávali pozor na podobnou příhodu.

Zastrašení tímto přepadením, Francouzi ihned znovu přešli Rýn a zanechali v Mannheimu („Manhain“) markýze de Tonneins („Tonins“) z rodu Caumont, syna maršála de La Force, se dvěma tisíci pěších, neboť jejich vojsko bylo velmi oslabeno jak nedostatkem potravin, tak přílišnou zimou a strádáním vojáků; proto, pro tento i jiné šťastné pokroky císařských, zůstali obyvatelé Frankfurtu („Francofort“) stejně pohnuti jako nerozhodnutí, ke které straně se mají přiklonit, neboť viděli, že jim hrozí tím jistější zkáza a porážka, kdyby se pohotově neuchýlili k císařově milosti; a proto, unaveni i společností Švédů, která se jim začínala stávat velmi obtížnou, začali jednat o dohodě s rakouskými ministry, a když byly uzavřeny kapitulace, přijali císařskou posádku;

Frankfurt se dohodne s Rakušany.

a ačkoli toto jejich rozhodnutí nebylo opřeno o jistotu tak šťastného výsledku, jak očekávali – neboť předměstí Sachsenhausen („Saffenhaussen“), ležící naproti městu na konci mostu přes řeku, bylo

³ Fernemont, Johann Franz Barwitz von (tisk „Fornemont“, „Fornamonte“; 1595 nebo 1598 Praha – 13. 9. 1667 Hlohov, podle jiných zdrojů květen 1668), císařský generál. Roku 1631 ztratil Frankfurt nad Odrou, roku 1635 zasedal ve válečném soudu nad Valdštejnovými stoupenci, u Breitenfeldu 1642 byl zajat; nakonec zemský hejtman v Hlohově.

⁴ Arnould de Corbeville, Pierre-Isaac (tisk „d'Arnaut“; † 1651), francouzský důstojník, od roku 1616 velitel karabiníků, švagr markýze de Feuquières, guvernéř Philippsburgu od září 1634. Při přepadení byl raněn a zajat a odvezen do Esslingenu, nikoli do Heilbronn; v květnu 1635 uprchl a pak se dobrovolně dal zavírat do Bastily, aby se ospravedlnil.

v moci Švédů, od nichž mohli utrpět urážky, a k tomu přistupovala ještě blízkost francouzského vojska a Výmarského, kteří jim mohli způsobit nějakou značnou zkázu –, přesto pokládali za prospěšnější dohodnout se za nynějších okolností s císařem, který nabízel výhodné odpuštění, než zůstat vystaveni neštěstím války a vkládat naději v ty, kteří, nesledující tehdy jiný cíl než zajištění vlastního pohodlí, postrádali způsob i vůli myslet na zájem veřejný a na zájem svých přátel. Touto dohodou se obyvatelům ulevilo i od strachu z urážek ze Sachsenhausenu, neboť ten, ostřelován Rakušany ze dvou stran, musel přece, ačkoli ho šlechetná obrana držela mnoho dní, ustoupit a za čestných podmínek být vyklizen, a Vitzthum („Vistumb“), který tam byl guvernérem, se se svými lidmi stáhl do Mohuče. Tímto dobytím byly podpořeny i pokroky Jana z Werthu („Gio. di Vert“) a Gallase („Galasso“), neboť Werth, předsed Rýn, zmocnil se bez boje Špýru („Spira“), velkého města při Rýně, kde býval říšský komorní soud, ale obehnaného jen prostými hradbami a věžemi po starém způsobu a obývaného málo lidmi; a Gallas s malou námahou obsadil Wissembourg („Vaissemburg“) v Dolním Alsasku, na hranicích Lotrinska, pod horami, které tu provincii oddělují od Alsaska.

Mezitím se po Francii šířila zpráva o přepadení Philippsburgu; a jak byla ta věc pro Francouze nečekaná – nikdy totiž nevěřili, že by Rakušané za těch okolností chtěli porušit mír –, tak byla stejně nelibá celému dvoru, který byl velmi rozhořčen, že se císařští odvážili na místo, jež bylo pod ochranou té koruny. Král a ministři se začali ukazovat nakloněnější k roztržce, majíce za to, že k ní mají oprávněný důvod; a ačkoli se Rakušané pokoušeli zmírnit královo mínění a živými námitkami vysvětlovali, jak byli k tomu podniku přinuceni samými Francouzi, kteří se ve skutečnosti prohlásili za nepřátele rakouského domu tím, že obsazovali místa k jeho újmě – vždyť v téže pevnosti Philippsburgu měli císařové podle úmluv s kurfiřtem vždy podíl na posádce –, a ačkoli apoštolští nunciové z papežova rozkazu účinně nešetřili pílí, aby zdrželi, ne-li odvrátili roztržku mezi těmito dvěma korunami, dobře předvídaíce, že z ní nemůže vzejít nic jiného než nějaká význačná újma katolické víře a také Itálii, kam by se zbraně jistě přenesly, nedokázali přece uhasit francouzský hněv, který se hrozivě chystal k pomstě s mnoha vojenskými opatřeními a začínal doopravdy myslet na válku. Z Francie byl do Rétie vyslán jako komisař pan de Bullion („Buglione“)⁵ s několika sumami hotovosti, aby zaplatil tamní milice a učinil další přípravy k tajnému provedení podniku na Valtellinu; do Pinerola („Pinarolo“) bylo posláno velké množství peněz a nějaká posila lidí ke střežení té pevnosti a na každém jiném místě byly obstarány věci pokládané za nutné k pohybu zbraní proti mocnáři takové váhy.

A zatímco přípravy Francouzů hrozily krvavou válkou, infant, který se již ujal vlády ve Flandrech, zjistiv z druhé strany, že papežova napomenutí nic nezmohou, pomyslíl – aby neztrácel čas a využil příležitosti, kterou mu nabídla nedbalost francouzských stráží – na podnik proti Trevíru („Treueri“); když však způsob domluvil s knížetem Tommasem Savojským, který se tehdy s úřadem generálního guvernéra zbraní Katolického krále zdržoval v Lucembursku, poslal tím směrem hraběte z Emdenu;⁶ ten svěřil úkol jednomu italskému důstojníkovi, a ten lstí ukrýl několik vojáků do dvou lodí, naoko naložených zbožím, sjel po Mosele a hodinu před svítáním přistál u jedné špatně střežené brány města,

Trevír přepaden Španěly.

kde vojáci vystoupili na břeh a volali na stráž, že je to kupec, který chce vyložit nějaké zboží; zároveň dal u brány odpálit petardu a bez obtíží vstoupil do města, a předsed ihned k jiné bráně nedaleko mostu, přemohl stráž, otevřel ji zevnitř a vpustil jízdu, která přicházela z Lucemburku; ta, když vstoupila, získala to místo a zajala kurfiřta a pana de Bussy, syna francouzského velitele, tehdy nepřítomného.

Tento zisk, ačkoli měl jistou důležitost pro zájmy rakouského domu, jak pro výhodu toho města, tak pro osobu kurfiřta, jehož svoboda by vždy vykoupila jeho hlas na říšském sněmu pro korunovaci krále uherského římským králem, byl přece pokládán za nemalou škodu, neboť to byla nová rána, která dovršila otevřené popuzení francouzských zbraní, a předvíдалy se z toho tak velké zkázy, že by je utrpěli

⁵ Bullion, Henri de, seigneur de Fontenay (tisk „Buglione“), syn superintendanta financí Clauda de Bullion; v letech 1633–1635 generální komisař u francouzské armády v Graubündenu.

⁶ Kryštof Východofříský (z rodu Cirkseň; 1569 – 19. 3. 1636), místodržitel Lucemburska; 26. 3. 1635 vedl přepad Trevíru a zajetí kurfiřta Filipa Kryštofa ze Söternu.

nejen vlastní poddaní, ale i sousedé a celá Evropa; a právě tak se stalo. Francouzský král totiž, jsa již – kromě těchto zjevných urážek, jež stačily k ospravedlnění porušení míru – nespokojen s počínáním španělských ministrů, obviňovaných, že mnoha nadějami pozvedli a rozsáhlými myšlenkami naplnili mysl vévody orleánského a jiných vazalů, aby tím vyvolávali občanské nepokoje, a že učinili ještě jiná opatření málo prospěšná tomu království, a vida, že se roztržka může oddálit, ale ne odvrátit, neboť Španělé by nikdy nesnesli, aby Francouzům zůstaly v klidu zisky, jichž dosáhli bez tasení meče, aniž by se sami dříve postarali o jejich znovuzískání zbraněmi – jak to vyžadovala povinnost vůči tomu, kdo byl těmito zisky zbaven majetku, tak proto, že nebylo v zájmu jejich panství, aby se Francouzi ještě více zvětšili a pevněji se soustředili u svých hranic –, rozhodl se tedy nedovolit, aby tato nepřátelství pokračovala dále bez odvety; a když se proto rozhodl pro válku, dal ji infantovi ohlásit, nevydál-li ihned Trevír a kurfiřta; posel s tímto ohlášením nebyl vyslyšen; proto byl ihned pověřen Henri, vévoda de Rohan, který se s velkým sborem lidí zdržoval v okolí Rambervillers („Ramberuilers“) v Lotrinsku, aby sestoupil do Alsaska a byl připraven k podniku, který by mu byl svěřen;

Opatření francouzského krále k porušení míru s rakouským domem.

vévodovi de Créqui v Dauphiné byl svěřen odvod deseti tisíc pěších a dvou tisíc jezdců s rozkazem být připraven na každý královský pokyn sestoupit do Piemontu; dva tisíce francouzských pěších byly s mnoha vojenskými opatřeními poslány do Casale a do Pinerola; obyvatelům údolí Pragelato („Pragella“), což je údolí na této straně hory Genève („Monte Geneua“), z něhož vytéká řeka Chisone („Chison“), která, protékajíc údolím Perosa („Val di Perosa“), ústí do Pádu blízko Villafranky, bylo nařízeno zpřístupnit cestu některými průsmyky těch hor, aby se dal průchod vojákům, kteří měli z Lyonu a z Grenoblu přejít do Itálie, aniž by opouštěli stát francouzského krále, a bez obvyklého průchodu přes Savojsko; pan de Bellièvre („Belieura“),⁷ muž velké vážnosti, byl králem jmenován mimořádným vyslancem u všech italských knížat a mocnářů; a protože vévoda Odoardo Farnese z Parmy, stále více rozladěný se španělskými ministry, byl v dobrém dorozumění s francouzským králem, byly k Parmě postupně, po jednotlivých oddílech, vyslány nějaké setniny vojáků s poukázkou hotovosti tomu vévodovi na odvod nových oddílů a na naverbování sboru vojska v jeho státě, jehož by mohli Francouzi využít k útoku z této strany státu milánského směrem ke Cremoně, kdyby ho z druhé strany, směrem od Montferratu, napadli; kdyby se to bylo stalo, jak francouzský dvůr moudře uvážil, byli by Španělé nemálo riskovali ztrátu státu milánského, v té době bez velitelů, bez vojáků a bez toho, co bylo potřebné k jeho obraně; pak byli propuštěni vyslanci a jiní ministři obou stran a každý se pilně věnoval přípravám k válce.

Toto francouzské vyhlášení, když došlo k císařskému dvoru, ještě nezotavenému z minulých pohrom, způsobilo mu nemalé pohnutí; když se proto zralejší radou zkoumaly věci týkající se upevnění Říše, poznalo se, že sváry s protestantskými knížaty jsou oněmi přeplněními, která ji oslabují; neboť zbraně zaměstnané ve vlastních státech těžce oslabovaly hranici Německa a podkopávaly i ostatní základy, které Španělé vystavěli na moci císaře. Bylo proto usneseno se vši pílí obstarat dohodu v Německu, aby se tomuto zlu zjednala náprava a všechny síly se společně obrátily proti Švédům a proti Francii; k tomu účelu byl saský kurfiřt znovu pozván k míru, který mu byl znovu navržen s nejsladšími podmínkami, jaké bylo lze napsat na papír nutnosti: do Prahy odešel baron Kurz („Curtz“),⁸ Němec váženého rozumu, aby jednal s kurfiřtovými zástupci; ačkoli se je zprvu jen s jistou obtíží podařilo přesvědčit, aby se tam sešli, nakonec se to přece ujednalo a přišli tam; když se z řeči těch ministrů ukázalo, že Sasko se již stalo nedůvěřivým vůči Švédům a nemálo je rozrušilo francouzské vyhlášení, neboť francouzskou velikost Němci příliš nemilují, a když se navíc poznalo, že kurfiřtovi lidé žárlí na počínání vévody Výmarského a podezírají ho, že by jednoho dne pod ochranou Francie a Švédska znovu vznesl některé z nároků, které má na kurfiřtské dědictví svých někdejších předků, Kurz využil dobré okolnosti a naléhal na uzavření,

⁷ Bellièvre, Pomponne II. de (září 1606 – 13. 3. 1657), vnuk kancléře Pomponna I. de Bellièvre; roku 1635 mimořádný francouzský vyslanec u italských knížat, spolu s Plessis-Praslinem podepsal 11. 7. 1635 smlouvu z Rivoli. Později diplomat v Anglii a Holandsku a první prezident pařížského parlamentu.

⁸ Kurz von Senftenau, Ferdinand Sigmund (tisk „Curtz“; 1592 Mnichov – 24. 3. 1659 Vídeň), za císaře podepsal pražský mír; roku 1636 říšský hrabě, od konce roku 1637 říšský místokancléř.

a tak byly nakonec podepsány články,⁹ k všeobecnému potlesku a spokojenosti těch národů;

Mír mezi saským kurfiřtem a císařem.

jejich obsahem bylo, že mimo dědičné země císařovy zůstane vyznávání náboženství svobodné a kurfiřtovi se povoluje držení církevních statků ještě na padesát let, po jejichž uplynutí se mají spory ukončit občanským soudem, a ne zbraněmi; že tři místa v magdeburském biskupství zůstanou k dispozici vévodovi a že princ, jeho syn, bude zvolen administrátorem Magdeburku a zároveň bude užívat knížectví Lužice („Lutzen“);¹⁰ že z celé Říše se mají vybrat peníze, aby se dalo poctivě zadostiučinění švédské koruně, přistoupí-li ke zmíněnému míru; a že se mají uspokojit i ti, kdo by se vzdali toho, co jim bylo darováno; a že ti, kdo by nechťeli k této dohodě svolit, mají být donuceni samotným císařem bez účasti kurfiřta; a že každý z knížat, jak katolík, tak protestant, bude navrácen do svého původního stavu. Město Augsburg („Augusta“) se v této době pro vzdálenost švédských zbraní nacházelo v nejkrajnější nouzi o potraviny, takže denně mnozí umírali hladem; proto, zoufajíc nad pomocí, rozhodlo se uchýlit k císařově milosti, a ačkoli ho těžce urazilo, nalezlo přece u toho knížete odpuštění plné zvláštní dobroty, jaké by snad u jiných nenalezlo;

Augsburg se dohodne s králem uherským.

zástupci byli přijati ve Stuttgartu („Stuccar“), hlavním městě Württemberska, králem uherským s vlídnými projevy a jejich požadavky byly po několika dnech jednání urovnány: bylo povoleno vyznávání augsburské víry a ta obec byla odsouzena vyplatit 50 tisíc tolarů bavorskému vévodovi; na základě toho 28. března vytáhlo 20 setnin Švédů, doprovázených až do Erfurtu („Erffurt“), a bylo uvedeno 1 500 císařských pěších pod velením hraběte Fuggera („Fucari“), nanejvýš bohatého rytíře a předního muže v těch provinciích.

Mezitím sestoupil vévoda de Rohan z Lotrinska do Alsaska a útokem obsadil Rouffach („Ruffach“), krátce předtím znovu dobytý císařskými, když komisař Bullion, který měl tajný rozkaz přejít spolu s panem de Landé, tehdy vyslancem a guvernérem francouzských zbraní v Rétii, k podniku na Valtellinu, nařídil – protože se k tomuto provedení vyžadovala nejen tajnost, ale i tak obezřetný postup, aby Španělé nic nepojali podezření, neboť jako bližší by mohli předejít úder a obsadit průsmyky toho údolí dříve než Francouzi – přehlídku lidí v Samedanu („San Maden“), malém místě v Engadinu („Valagnedina“), aby této příležitosti využil jednak proto, aby Graubündenští, zlákáni žoldem, byli se svými setninami početnější, jednak aby pod touto záminkou zakryl podezření, které mohlo vzbudit shromáždění těchto lidí; ti, shromáždění na určeném místě – byly to tři graubündenské pluky pod plukovníky Ulyssem Salisem („Vlisse Salice“),¹¹ rytířem Bruggerem („Trucher“)¹² a baronem ze Schauensteinu („Selueistein“),¹³ a tři francouzské pluky plukovníků de Lecques („Leches“),¹⁴ de Landé a de Chamblay („Ciambblè“),¹⁵ se dvěma jezdeckými setninami pánů de Villetes („della Villetta“) a de Miche („Michg“), francouzských rytířů –, když komisař a vyslanec vysvětlili zmíněným kapitánům patenty a rozkazy krále k všeobecné spokojenosti vojáků, dali se na pochod k hoře Splügen („Spluga“) a nenadále dorazili do Chiavenny („Chiauena“), velkého místa, které dává jméno hrabství, onomu kusu země, jenž se uzavírá mezi zmíněným Splügenem a Comským jezerem;

⁹ Pražský mír byl podepsán 30. 5. 1635; předběžné články byly sjednány v Pírně 24. 11. 1634.

¹⁰ Tisk zde chybně píše „principato di Lutzen“; jinde Priorato užívá správně „Lusatia“. Obě Lužice získal pražským mírem sám kurfiřt, nikoli princ administrátor. Místo „tři míst“ v magdeburském biskupství šlo historicky o čtyři úřady (Querfurt, Jüterbog, Dahme a Burg).

¹¹ Salis, Ulysses von (Salis-Marschlins; tisk „Vlisse Salice“; 1594/95 – 3. 2. 1674), graubündenský plukovník ve francouzských službách; roku 1625 plukovník pluku, který Francie vydržovala ve Valtellině, později francouzský maréchal de camp.

¹² Brügger (Brucker), Andreas (tisk „Trucher“; asi 1588 – 4. 6. 1653 Zuoz), graubündenský plukovník, od roku 1617 velitel roty ve švýcarské gardě; roku 1635 velel graubündenskému pluku ve Valtellině. Priorato ho dále nazývá švýcarským plukovníkem.

¹³ Graubündenský pluk Schauenstein; plukovníkem byl patrně Rudolf von Schauenstein.

¹⁴ Lecques, Henri de Chaumont, baron de (tisk „Leches“; asi 1594 – 1678), od 30. 11. 1635 maréchal de camp.

¹⁵ Chamblay, Ferri de Harancourt, baron de (tisk „Ciambblè“), od roku 1636 maréchal de camp.

Francouzi sestupují do Valtelliny.

když se tam bez boje stali pány, postoupili ihned k Rivě („Riua“), jak se jmenuje dům, který tam v chiavennském hrabství na cestě do Valtelliny slouží za útulek poutníkům, a přešedše „Sasso Corbe“,¹⁶ což je skalisko pod horou při jezeře, kudy musí projít, kdo chce odtud ze zmíněné Rivy proniknout po zemi do Valtelliny, velmi úzké a nesnadno překonatelné, kdyby mělo obránce, dostali se bez překážky do Traony: neboť stát milánský, jsa bez potřebných lidí, musel spíše myslet na vlastní obranu než na útok na jiné. A protože záměrem Francouzů bylo uzavřít průsmyky toho státu tak, aby byly vyloučeny císařovy posily přes Tyrolsko, dorazil tam 24. dubna vévoda de Rohan se dvěma švýcarskými pluky plukovníků Schmida („Smid“)¹⁷ a Gredera („Strat er“)¹⁸ a šesti francouzskými pluky pánů de Montausier („Montosier“),¹⁹ de La Frézelière („Frisselliera“),²⁰ de Cerny („Serny“),²¹ de Vandy,²² de Canisy („Canesin“)²³ a hrabat de Serres²⁴ a de Colle („Colas“),²⁵ vesměs mužů proslulých rodem i statečností, a s nimi přišly i jezdecké setniny pánů de Canillac („Canigliac“),²⁶ de Villeneuve („Villanoua“)²⁷ a de Roqueservière („Roccaceruiera“)²⁸ a baronů de Saint-André („Sant'Andrea“)²⁹ a de Joux („Giù“);³⁰ ten se stal pánem zbytku údolí, a ačkoli obyvatelé hleděli se slzami v očích na tyto nové hosty a ačkoli jim pro jejich zájem více prospívala španělská vláda, neboť měli volný obchod s Německem a se státem milánským, byli přece přinuceni zachovávat zákony vítěze. Valtellina leží mezi nanejvýš vysokými horami, které ji lemují z jedné i druhé strany a nechávají mezi sebou rovinu širokou asi jednu míli, zavlažovanou Addou, hlavní řekou, která ji půlí; je plná míst a vesnic obydlených početným lidem a hojná všemi druhy plodů, takže když jsou ty hory z obou stran oděny vinicemi, z nichž se lisuje vzácné víno, poskytuje nanejvýš krásnou podívanou: hraničí se státem milánským, s benátským panstvím, s Tyrolskem a s Rétíí a Itálie nemá krásnější ani bohatší údolí.

Nenadálým objevením Francouzů ve Valtellině zůstali Španělé nemálo zmateni; přesto kardinál Albornož, Španěl z velkého rodu, tehdy regent státu milánského, počínal si s velkou neohrožeností: dal ihned spěšně zaslat zprávy ke dvoru do Španělska a do Vídně a věnoval se opatřením, která bylo v takové nouzi třeba s pílí učinit; a když zvážil, jak obtížné je zabránit Francouzům, kteří se již stali pány hlavních průsmyků, ve vstupu do zmíněného údolí, usoudil, že je lepší zatím bdít jen nad zachováním hranice státu a urychlovat posily ze Španělska, z Neapole a z Německa, s nimiž by se pak, až budou záležitosti státu přivedeny do dobrého stavu, mohl obrátit k podniku, který by uznal za nejvhodnější; byl proto pořízen nový soupis všech schopných nosit zbraň, se seznamem každého od 18 do 50 let, aby se z nich při každé potřebě mohli vybrat a nasadit k obraně míst, kde by toho bylo třeba; byly přehlédnuty zemské milice státu a z jejich sboru, který může přesahovat asi 18 tisíc pěších, bylo vybráno několik tisíc a rozděleno na nejdůležitější stanoviště; don Carlo Colonna, španělský rytíř,

¹⁶ Skalní úžina u Comského jezera mezi Chiavennou a Valtellinou; ponechána grafie tisku.

¹⁷ Schmid, Caspar (tisk „Smid“), z Curychu, velitel švýcarského pluku ve Valtellině.

¹⁸ Greder, Wolfgang, ze Solothurnu, velitel druhého švýcarského pluku; padl 17. 10. 1641 při obléhání Aire. Tisk má chybně „Strat er“, vydání z roku 1643 „Stainer“. Švýcarské pluky dorazily do Valtelliny až v červnu 1635.

¹⁹ Montausier, Hector de Sainte-Maure, markýz de (tisk „Montosier“; * 1608), v červenci 1635 smrtelně raněn při útoku na lázně u Bormia; předtím se vyznamenal při obraně Mazza. Nezaměňovat s jeho bratrem Charlesem, pozdějším vévodou de Montausier.

²⁰ La Frézelière, Isaac Frézeau, markýz de (tisk „Frisselliera“), padl 29. 6. 1639 před Hesdinem.

²¹ Cerny, Louis de Boutillard de (tisk „Serny“), velitel francouzského pluku ve Valtellině.

²² Vandy, Jean-Absalon-Claude d'Aspremont, markýz de († říjen 1689), roku 1655 generálporučík; zemřel jako guvernér Montmédy.

²³ Canisy, markýz de (z rodu Carbonel; tisk „Canesin“), křestním jménem René nebo Jacques; padl roku 1636 u Valenzy.

²⁴ Serres, Jean de Béon, vikomt de, velitel francouzského pluku ve Valtellině; Priorato ho nazývá hrabětem.

²⁵ Colle, Jacques d'Espinay, vikomt de (tisk „Colas“); jeho pluk vznikl teprve 29. 4. 1635 a do Valtelliny přišel později.

²⁶ Canillac, Timoléon de Montboissier-Beaufort, baron de (tisk „Canigliac“).

²⁷ Patrně Claude de Murat, sieur de Villeneuve; jiný zdroj jej ztotožňuje s Honorém de Brancas.

²⁸ Roqueservière, Jacques de (tisk „Roccaceruiera“), Rohanův průzkumník horských cest; podle jednoho pramene zemřel roku 1654 jako maréchal de camp, podle jiného padl roku 1644.

²⁹ Saint-André, Alexandre du Puy-Montbrun, markýz de (tisk „Sant'Andrea“; 1600 – 1. 8. 1673 zámek La Nocle), hugenotský voják ve službách Benátek, Švédska a Výmaru; roku 1668 raněn u Kandie.

³⁰ Joux, baron de (tisk „Giù“), velitel francouzské jezdecké setniny ve Valtellině.

bývalý guvernér Cambrai, a oberstwachtmistr Molina byli ihned vysláni s deseti pěšími setninami na hranici v Comasku a po nich byl k dozoru nad těmi hranicemi jmenován hrabě Giovanni Serbelloni, Milánčan proslulý statečností i rodem, který s dalšími jedenácti pěšími setninami tercie Guasca a pěti jezdeckými

Opatření Španělů proti sestupu Francouzů do Itálie.

pilně zaujal postavení po levé ruce jezera naproti pevnosti Fuentes a opevnil se na místě La Francesca, aby zabránil každému vpádu nepřítele na území Comaska; byly vydány patenty k verbování vojáků všude; vyslanci Casatimu, rezidentovi Katolického krále v Lucernu, byla poslána nějaká hotovost na odvod 4 tisíc Švýcarů; majordomus dona Antonia de Sarmiento odešel do Florencie oznámit velkovévodovi, co se stalo, a žádat ho o pěší tercii, k níž byl na základě sienské smlouvy zavázán k obraně Milánska; město Milán ochotně vyplatilo při této příležitosti 50 tisíc scud; a protože Španělé předvídali, že Francouzi připravení v Dauphiné jistě sestoupí do Piemontu, aby i z té strany napadli Milánsko, usoudili kromě ustavičných válečných opatření a opevnění rozšířených v Novaře, Mortaře, Alessandrii a jiných pevnostech na hranici, že je třeba pohnout Viktorem Amadeem, vévodou savojským, aby se vidělo, zda je i on, jako byl jeho otec, ochoten následovat štěstí Španělska; neboť se otevřeně poznávalo, že jemu ze státních důvodů nevyhovuje, aby se Francouzi uhníždili v Lombardii, neboť je jisté, že by uprostřed nich nepožíval oné autority a oné úcty, kterou mu, pokládanému za vrátného Itálie, prokazovala jedna i druhá koruna; proto byla naléhání účinná a plná slibů a nadějí; vévoda však, který se po ztrátě Pinerola cítil velmi poškozen v oněch výsadách, jež u těchto korun měl, dokud byl absolutním pánem markrabství saluzzského, a neměl dost lidí, aby se ubránil francouzskému vpádu, a ani španělské zbraně, ještě nepřipravené, mu nemohly pomoci, dal dvojznačné odpovědi, jaké obvykle vycházejí z úst knížat při podobných příležitostech, ačkoli se rozšířilo mínění, že tajně, v dorozumění se Španěly, jim slíbil, že sice uspokojí francouzského krále v požadavcích, které na něj byly vzneseny, ale že pak, vyčkávaje a využívaje příležitosti, přijme ta rozhodnutí, která by vyhovovala jeho zájmům a nebyla by Španělům nemilá.

Když mezitím do Turína dorazil pan de Bellièvre a přednesl vévodovi své poselství, nemalé bylo pohnutí, které tím zachvátilo mysl jeho i jeho rady; neboť z jedné strany se viděla propast, do níž by se stát řítit ke zvratu, kdyby byly odmítnuty návrhy krále, a z druhé strany by jejich přijetí znamenalo přitáhnout si podrobenost na krk, neboť kdyby se Francouzi stali svobodnými pány státu milánského, není pochyb, že by se autorita savojských vévodů zmenšila a že by, vtaženi do lůna zaalpských sil, již neměli vážnost, v níž byli, dokud dleli mezi dvěma králi;

Francouzi naléhají na vévodu savojského, aby se prohlásil.

proto se vévoda v rozpacích rozhodl nedráždit hrozící zbraně, nýbrž, ospravedlňuje své důvody důstojnými záminkami, udržet se ve francouzském přátelství a nezřici se ani úplně španělského, neboť, jak to bývá prospěšné méně mocným, mohl od něho časem doufat nějaký prospěšný prostředek; a k této radě se přiklonil tím spíše, že se podnik na Milán jevil jako velmi tvrdý, neboť i kdyby se vévoda s Francouzi z donucení spojil a navenek následoval jejich stranu, bylo přece zjevné, že protože italským mocnářům ani Švýcarům a Graubündenským nikterak nevyhovovalo, aby ten stát padl do rukou Francouzů, poskytl by sami, kdyby byly záležitosti Španělů blízko pádu, ty prostředky, které by k jeho zachování uznali za vhodné; vévodovy odpovědi proto byly obecné, s projevy neutrality, a aby bděl nad svou bezpečností, ihned rozmnožil pluky svých lidí, každý o osm setnin, rozhodl se odvést dva tisíce Švýcarů a připravil se čelit nynějším nouzům; a aby tyto pletichy neproběhly bez vědomí papeže, který si činil nárok vzít je pod svou ochranu, poslal do Říma hraběte Francesca „Casciani“, ³¹ piemontského rytíře, aby papeži vše oznámil a prosil ho, aby se přimluvil k dosažení vytoužené neutrality.

Vévoda Bernard Výmarský byl v těchto časech pro nešťastný průběh svých podniků velmi zdiskreditován u knížat Německa i u samotných Švédů, kteří jeho překotné činy neschvalovali; proto, vida, že mu stále více chybějí kontribuce ze země, že se vévoda saský dohodl s císařem a mnohá

³¹ Ztotožnit se nepodařilo; ve vydáních z let 1641–1643 jméno chybí.

svobodná města převlékla kabát a že jeho vojsko bez podpory velkého mocnáře je blízko toho, že se již neudrží, neboť státy, z nichž čerpal své vydržování, byly z větší části v rukou Rakušanů a zbytek zcela vylidněn, a poznáv, že jeho vojáci utíkají k praporům, které se jinde vztyčovaly za francouzského krále – ten totiž, předvíraje, že německé setniny ve službě Švédska pro nedostatek žoldu nebudou stačit, dělal odvody toho národa, aby je odvrátil od služby císaři nebo jiným z rakouské strany a aby jich užil místo vlastního národa, který se snažil šetřit pro větší příležitosti –, rozhodl se přiklonit k ochraně Nejkráťanstějšého krále, k níž ho ministři se sliby a širokými nadějemi stále více zvali, neboť dobře věděli, jakým prospěchem je kapitán zkušený, statečný a milovaný všemi vojáky.

Vévoda Bernard Výmarský přechází do žoldu francouzského krále.

Velký kancléř Oxenstierna („Oxestern“), když rovněž uvážil, že každý delší pobyt v rýnském kraji škodí potřebě, kterou měly jeho pomoci pevnosti na Labi („Elbis“) a na Odře, snadné k obklíčení saskými zbraněmi spojenými s císařskými, jakož i kvůli sněmu, který se měl konat v „Hoband“³² o novém příměří, míru, či válce s Poláky, odešel z Mohuče a rozhodl se přesídlit do Pomořanska, aby se postaral o potřeby těch provincií, neboť poznal, že není možné udržet se na Rýně, kde byl z jedné strany tísněn nepřátelským železem a z druhé obírán dohodami Francouzů; ti, vědouce, že Švédové jsou chudí na peníze i na prostředky, jak se dál udržet, nepřestávali podněcovat jejich velitele, aby se dali pod jejich ochranu, a dostat z jejich rukou pevnosti, které na těch hranicích drželi; dal se proto cestou přes Francii, kde byl z královského rozkazu přijat s mimořádnou zdvořilostí, a nalodiv se pak na holandské lodi v přístavu Calais („Cales“), šťastně se vylodil v Holandsku a odtud po různých jednáních s tou republikou dospěl k cíli své cesty.

Zatímco byli Švédové zaměstnáni takovými zmatky, Rakušané, smělejší po ziscích dosažených jeden po druhém a zesílení v Alsasku a ve Franche-Comté, rozhodli se pokusit o nějaký pokrok, jímž by uspokojili vévodu lotrinského a zvýhodnili svou věc v tom okolí; a protože Montbéliard („Mombegliara“), ležící na hranicích Alsaska, Burgundska, Lotrinska a Helvetie, se jim zdál místem velmi vhodným pro jejich zájmy, sebrali lidi v okolí Breisachu („Brisac“) a v Burgundsku a pustili se do jeho dobývání; k jeho udržení nezanedbal žádnou povinnost hrabě de La Suze („della Susa“),³³ guvernér místa a rytíř zvláštní statečnosti z rodu Champagne („Sciampagna“); na jeho pomoc se pohnul maršál de La Force („della Forza“), a střetnuv se s císařskými u „Luder“,³⁴ porazil je a rozbil pluky pánů Reinacha („Rinoch“), Wertha a Mercyho; proto tito, obávající se horšího, nenadále se z tohoto obléhání vyprostili a stáhli se zčásti do Burgundska a zčásti s Werthem do Alsaska.

Jak byly tyto pokroky Rakušanů přijímány s velkým potleskem u vídeňského dvora a na každém jiném místě císařského státu, tak s neméně velkou nelibostí byl přijat nový sestup Francouzů do Valtelliny, neboť stát milánský, bez věcí potřebných k obraně a zbavený německých posil, byl nepochybně v nemalém nebezpečí, že utrpí nějakou význačnou ránu: protože nebylo lze tak rychle mít z Neapole a ze Španělska ony posily, které pro vzdálenost dopravá jen pohodlí času, zůstávala ta země vystavena silám Francouzů; z Milána byl však poslán don Antonio Torres, Španěl, do Innsbrucku („Ispruch“), aby urychlil sestup Němců na pomoc Valtellině; Tyrolsko, ač vyděšené touto francouzskou blízkostí, dalo ihned rozeznít své hory trubkami a bubny, obyvatelé přispěchali k hranicím, přetali cesty, zatarasili je silnými kmeny, kryli se zákopy a postavili se k obraně svých průsmyků s takovou pílí, jakou jim dovolila krátkost času.

Arcivévodkyně Klaudie, kněžna velké statečnosti, dala rozkaz panu Fernemontovi („Fornamonte“), generálnímu polnímu strážmistroví, který stál ve Švábsku u Kemptenu („Chempten“), aby přešel horu Santa Maria,³⁵ nejen aby zajistil Tyrolsko, ale aby znovu dobyl obsazená stanoviště a vyhnal Francouze z Valtelliny; připojilo se k němu i tisíc pěších naverbovaných donem Federicem Enríquezem,

³² Patrně Preußisch Holland (Pasłek), kde 24. 1. 1635 začala švédsko-polská jednání, ukončená 12. 9. 1635 příměřím ve Stuhmsdorfu. Vydání z roku 1643 má „Hoband“.

³³ La Suze, Louis de Champagne, hrabě de (tisk „della Susa“; † 1636), guvernér Montbéliardu.

³⁴ Snad Lure; ztotožnění nejisté.

³⁵ Mínen je přechod přes Umbrail z Val Müstair (Santa Maria) do Bormia.

portugalským rytířem velkého rodu a velkého rozumu, vyslancem španělského krále u arcivévodkyně; proto Fernemont ihned postoupil se čtyřmi tisíci pěších a 400 jezdci k průsmyku Santa Maria, což je úzké sedlo mezi nanejdůležitějšími horami na hranicích Tyrolska a zmíněného údolí, a odtud se pak odebral k lázním Bormio, což je rovněž úzký průchod, kde stál švýcarský plukovník Brügger se 400 pěšími; a když ho velmi zuřivě napadl, brzy na něj tak zapůsobil, že ačkoli se Graubündenští statečně bránili a přišel jim na pomoc i francouzský pluk pana de Landé se dvěma jezdeckými setninami, Brügger, poznávaje, že místo je příliš slabé, aby vydrželo proti hlavní síle Němců,

Střetnutí mezi Francouzi a císařskými ve Valtellině.

opustil je a se ztrátou asi 60 svých vojáků se uchýlil do Bormia; a protože se mu nezdálo, že by se mohl udržet ani tam, drže se stále po levé ruce Addy, přešel říčku Frodolfo („Fridolf“), která vytéká z Valfurvy („Valsurda“), a stáhl se do Tirana, jednoho z největších míst toho údolí na této straně Addy, naproti údolí Poschiavo („Puschiau“); a když tam dopřál trochu oddechu velmi unaveným lidem, pan de Landé, nepokládaje své síly za dostatečné, aby čelil císařským, protože hlavní síla Francouzů s Rohanem byla v hrabství Chiavenna, rozhodl se uchýlit do údolí Poschiavo a tam vyčkat Rohanovy pomoci. Proto Fernemont („Fornamonte“), využívaje příležitosti tohoto ústupu, postoupil k Tiranu („Virano“)³⁶, a protože nenalezl žádný odpor, přešel do Brusia („Brus“) a odtud se ukázal až u jezírka Poschiavo, odkud se Francouzi, rovněž vypuzeni, stáhli k hrabství Chiavenna. A protože se též Fernemont obával, aby Rohan nepřišel na pomoc svým a nezatlačil ho zpět, napsal hraběti Serbellonimu, který stál na hranici Comska, aby využil příhodné příležitosti, vyrazil proti Francouzům z té strany a odvrátil tak Rohana od poskytnutí pomoci na této druhé straně; ale protože v dopisech nezachoval vůči Serbellonimu náležité tituly, a proto vznikla jakási nevole, stáhl se Fernemont nespokojen údolím „Pedenazza“³⁷ do údolí Livigno („Leuin“), tam zanechal své lidi a odebral se do Glurns („Croren“)³⁸, místa ve Vinschgau („Val di Venesta“).

Rohan, zpraven mezitím o počínání Rakušanů, vytáhl 12. července³⁹ z hrabství Chiavenna s tolika lidmi, kolik mohl rychle shromáždit, aniž by opustil nejdůležitější stanoviště, a nenadále postoupil do údolí Livigno, kde se Němci oddávali pohodlí kvartýrů, vzdálení jakéhokoli strachu z nepřátel; a ti, napadeni s obvyklou francouzskou prudkostí, protože tam nebyl jejich generál, a nečekaně obklíčení, se po krátké obraně,

Císařští poražení Francouzi v údolí Livigno.

využívající výhody terénu a prudké říčky, která vyvěrá z oněch hor, dali na útěk, při němž, nemohouce zachovat náležitý pořádek, ztratili mrtvými a zajatými asi 700 pěších. Když byla tato akce skončena, Rohan, vida, že se pro nedostatek potravin nelze v tom údolí udržet, vrátil se do Poschiava, a aby pak své lidi osvěžil a pokusil se znovu dobýt stanoviště u Bormia, sestoupil do Tirana.

Zprávy o této porážce uvedly Španěly ve zmatek nemenší než přechod maršála de Créqui s francouzským vojskem přes hory: neboť vzhledem k průsmykům uzavřeným pro německé posily přes Valtellinu, k místům v Montferratu a Piemontu plným vojska, k nedůvěřivému vévodovi parmskému a k Benátské republice, ozbrojené na hranici, předvídali, že sevření v těchto úžinách, když neměli víc než osm tisíc pěších a dva tisíce jezdců, podstupují nebezpečí, že utrhá nějakou velkou ránu; nicméně když si počínali s velkou rozvahou a zároveň dostali ze Španělska nějaké peněžní poukazy a 700 neapolských jezdců a jinou pěchotu vyloděnou ve Vadu, zdálo se, že se ty duše, zmítané hrozící zkázou, poněkud vzpamatovaly.

Ale protože hlavní úleva závisela na vévodovi savojském, a kdyby se prohlásil pro ně, snadno by se ubránili hrozícímu nebezpečí – neboť Francouzi, shledávající vévodu nepřátelským, by se byli nejprve

³⁶ Tisk má na tomto místě „Virano“; z kontextu jde o Tirano, které tisk jinde píše správně.

³⁷ Údolí „Pedenazza“ je Val di Pedenosso u Bormia (u Rohana „Val de Pedenos“).

³⁸ Ztotožnění místa „Croren“ s Glurns (Glorenza) ve Vinschgau je jen domněnka.

³⁹ Datum tisku je chybné: podle dobového popisu Rohanova tažení zaútočil Rohan na Livigno již 27. června 1635, 3. července byl u Mazza a 18. července dorazil k Bormiu. Rozdíl nelze vysvětlit starým kalendářem.

snažili zajistit si piemontská místa, než by postoupili dále; a kdyby se válka vedla v onom státě a mezitím by do tohoto přicházely Španělům posily a opatřovali by se dobrým opevněním, byli by za ten čas nejen uvedli místa Milánska do stavu bezpečné obrany, ale stali by se mimoto schopnými přispět na pomoc Piemontu; k čemuž se přidávalo, že kdyby takto držel francouzské zbraně daleko od jejich států, vyšly by naprázdno i přípravy vévody parmského, neboť ten by se nikdy nevydal nepřátelsky proti Španělům, kdyby předtím neviděl francouzské zbraně blíže.

Španělé proto znovu oživilí jednání s vévodou savojským prostřednictvím vévody z Alvita („Aluito“)⁴⁰ a jiných osob a stěžovali si u vévody na novoty, jichž se Francouzi dopustili proti obsahu smluv z Monzónu a z Řezna;

Nové naléhání Španělů na vévodu savojského.

že tedy katolickému králi příslušelo ozbrojit se k vlastní obraně; a přemlouvali vévodu, aby s nimi vstoupil do spolku pro společnou bezpečnost, a nemůže-li se otevřeně prohlásit za jejich přítele, aby zůstal aspoň neutrální, bez újmy pro státy jejich krále. Ale vévoda, ze všech stran obklopený Francouzi – a protože se k naléhání, jímž na něj doléhal vyslanec Bellièvre („Belleura“), přidal i sám Créqui s novými návrhy dvora, takže nemohl následovat rady Španělů, aniž by na sebe přivolal hněv francouzského krále a hned si přivedl válku do domu –, oděl své odpovědi do zdánlivého projevu lítosti, že nemůže tehdy vyhovět jejich naléhání; že ho rozum dobré vlády a zkušenost minulých příkladů učí nevstupovat do tak velkého a nebezpečného zápasu; že proto musí nejprve vyčkat rozhodnutí papeže a ostatních italských panovníků, z nichž každý má zájem na výsledku této války; a že nejsou ve stavu, aby mohl svobodně rozhodovat, nemůže než potvrdit smlouvu ze Susy a z Pinerola, uzavřenou s králem Ludvíkem v minulých letech; že se nicméně bude snažit chovat tak, aby dal poznat své dobré smýšlení vůči katolickému králi.

Mezitím Créqui, když dostal od vévody průchod Piemontem a

Francouzi sestupují do Montferratu.

veškeré zásoby potřebné pro vojsko, vydal se do Montferratu; proto se všude v Milánském státě chopili zbraní: ihned byly ozbrojeny milice z Pavijska v Lomellině za řekou Agognou („Gogna“); do Villaty, ležící na hranicích Montferratu, byly poslány tři pěší setniny a jiné zásoby ke stavbě lodního mostu přes Agognu, po němž by se v případě potřeby přešlo k Montferratu, aby se sledovali Francouzi; ti se zdržovali jednáními se Savojskem a s Parmou a naléhali, aby spojené zbraně napadly zároveň Milánský stát, a promarnili tolik dní, že z toho Španělé měli velký užitek a nabrali onen oddech, který pak stačil, aby jim zachoval předsevzetí v síle.

Toilik a takových novot Francouzů, oznámených španělskému dvoru, tam vyvolalo nemalé pohnutí; ale protože je vlastní moudrým dělat si v nepřízni štít z rozvahy, věnovali se ti ministři pilně vhodným prostředkům k záchraně svých států: ihned byly na všechny strany rozeslány patenty k novým náborům lidí, bylo urychleno nalodění nějaké pěchoty a několika truhlic hotovosti pro Milán; loďstvu 32 galér a 13 galeon s jinými plavidly, shromážděnému v Neapoli, bylo uloženo být připraveno, kamkoli bude potřeba; a ačkoli po vyplutí z Neapole zakusilo takovou bouři, že velká část ztroskotala, přece bylo, když se lodě uchýlily do Porto Longone na ostrově Elba, během několika dní zcela obnoveno. A protože se uznalo za nutné mít pro vládu v Miláně válečníka, byl k tomuto úřadu vybrán don Diego („Giacomo“)⁴¹ de Guzmán, markýz de Leganés, Španěl, týž, který přešel s infantem do Flander, zvětšil se v bitvě u Nördlingenu a na nový královský rozkaz se vrátil do Španělska podat dvoru zprávu o záležitostech Flander a Německa. Císař v těchto otřesech, ačkoli díky nedávno dosaženým vítězstvím a míru se Saskem měl vojsko schopné nejen vlastní obrany, ale i dalších podniků, přece předvídaje, že protestanti, podporovaní silami Francie, by se snadno odhodlali k novým

Císařští žádají papeže o pomoc.

⁴⁰ Gallio, Francesco, 3. vévoda z Alvita (tisk „Aluito“), 7. 5. 1635 jmenován vyslancem u vévody savojského a modenského.

⁴¹ Tisk uvádí chybně křestní jméno „Giacomo“; markýz de Leganés (viz Leganés) se jmenoval Diego.

postupům, vznesl prostřednictvím svého vyslance na papeže novou žádost o peníze, aby mohl dovést do konce válku s kacíři; ale každý pokus vyšel naprázdno, protože se papež z různých důvodů vymluvil a prohlásil, že se válka vede pro státní zájmy, ne pro náboženství.

Ale jak v této části začaly postupy Francouzů, nezapomněli učinit nějaký tah také směrem k Flandrům; ba uvažující o důležitosti polohy oněch provincií a o útoku, kterému mohou čelit z této strany, a využívající příhodné příležitosti, dohodli se s princem Fridrichem Oranžským, který s holandským vojskem stál v okolí Maastrichtu, že podniknou nějaký značný postup. Proto se francouzský král osobně odebral do Pikardie, aby se postaral o opevnění té hranice a vzbudil u Španělů obavu o Artois, a usadil se v Saint-Quentinu, velkém a velmi důležitém místě těžce provincie, které dal začít obepínat baštami a polovičními měsíci; a mezitím, když shromáždil vojsko na kraji Champagne sousedícím s Lutyškem a v Mézières, místě na Máze, přehlédli je, a shledav, že je v něm asi 20 tisíc bojovníků, vyslal maršály de Châtillon („Sciatiglion“)⁴² a de Brézé, provázené vévody de Mercœur („Nercur“)⁴³ a de Beaufort⁴⁴, syny vévody de Vendôme („Vandomo“)⁴⁵, přirozeného syna krále Jindřicha Čtvrtého, s mnoha dobrovolnými rytíři k Maastrichtu, aby se podle dohody spojili s Oranžským; když se to dozvěděli v Bruselu, bylo infantem ihned sebráno staré vojsko oněch provincií, jehož část se držela u pevnosti Philippine („Filippina“)⁴⁶, o jejíž přepadení se pokusil, ač marně; a rozdělil je na dva sbory: jeden, početný, asi osm tisíc pěších a dva tisíce jezdců, poslal pod vedením prince Tomáše Savojského proti Francouzům a druhý pod velením markýze de Lede proti Holanďanům v okolí Maastrichtu, s úmyslem zmařit to spojení pro mnohé nesnáze, na něž by Francouzi narazili v Lutyšku, protože ozbrojený lid, nakloněný Španělsku,

Bitva u Les Avins.

by jim nebyl poskytl jiné potraviny než ty, které by si opatřili silou, a princ Tomáš, sleduje je stále v patách a po bocích, by je byl přinutil držet se pohromadě, a tím narazit na větší obtíže. Ale záměr nedošel očekávaného úspěchu, protože Francouzi, když 18. května vytáhli z Rochefortu a dali se na pochod do Famenne, narazili na savojského prince u Les Avins („Auein“)⁴⁷, vesnice nedaleko od města Lutychu; ten totiž, když přešel Mázu po mostě u Namuru a byl si nejist pochodem Francouzů, velmi neuspořádaným, ocitl se náhle na cestě, kudy museli projít; a protože nebyl dobře zpraven o zmatku Francouzů, a proto otálel, aby se lépe informoval a získal výhodu, měli oni čas se znovu uspořádat a nabrat větší odvalu, neboť vidouce nepřítele dříve, než ho uslyšeli, a nebyvše ihned napadeni, usoudili, že to pochází buď z malých sil, nebo ze zbabělosti. Když je tedy uvedli do dobrého pořádku generálové a páni de La Meilleraye („Migliarè“) a de Tavannes⁴⁸, polní maršálové, hrabě de Tonnerre, markýz de Varennes⁴⁹, páni de La Ferté-Imbault⁵⁰ a de Lambert a jiní plukovníci pěchoty a kapitáni jízdy, přičemž maršál de Brézé velel pravému křídlu a de Châtillon levému, střetli se 20. května kolem poledne se španělským vojskem, sešikovaným na výhodném místě v dobře promyšleném pořádku a chráněným

⁴² Châtillon, Gaspard III. de Coligny, maršál de (tisk „Sciatiglion“), maršál Francie; roku 1635 vedl s maršálem de Brézé francouzské vojsko k Maastrichtu, roku 1638 neúspěšně obléhal Saint-Omer. Otec Gasparda IV. de Coligny, vévody de Châtillon.

⁴³ Mercœur, Louis de Vendôme, vévoda de (tisk „Nercur“; 1612 – 6. 8. 1669), prvorozený syn Césara de Vendôme, v letech 1649–1651 místokrál v Katalánsku; po smrti manželky Laury Manciniové vstoupil do duchovního stavu a roku 1667 se stal kardinálem.

⁴⁴ Beaufort, François de Vendôme, vévoda de (leden 1616 – 1669), mladší syn Césara de Vendôme; roku 1643 byl jako hlava spiknutí „Důležitých“ uvězněn ve Vincennes, za frondy zvaný „král tržnic“.

⁴⁵ Vendôme, César, vévoda de (tisk „Vandomo“; 1594–1665), legitimovaný syn Jindřicha IV. a Gabrielle d'Estrées, otec vévodů de Mercœur a de Beaufort.

⁴⁶ Patrně pevnost Philippine v Zeelandském Flandru.

⁴⁷ Les Avins (Avins-en-Condroz) leží jižně od Huy; tisk vesnici klade „nedaleko od města Lutychu“. Datum bitvy 20. 5. 1635 uvádí tisk správně.

⁴⁸ Tavannes, markýz de (tisk „Tauannes“), francouzský polní maršál (maréchal de camp); u Les Avins byl lehce raněn do obličeje.

⁴⁹ Markýz de Varennes, plukovník starého pluku Champagne, padl při útoku na předsunuté opevnění Lovaně; křestní jméno a životní data se nepodařilo zjistit. Nejde o Françoise de Nagu, markýze de Varennes († 1637).

⁵⁰ La Ferté-Imbault, Jacques d'Estampes, markýz de (tisk „Ferte Imbaut“; 1590 – 20. 5. 1668), od roku 1651 maršál Francie, zvaný „maršál d'Étampes“.

jakými ploty, které kryly téměř všechnu pěchotu; ale při prvních nárazech byla rozvrácena valonská jízda a zajat hrabě de Villerval („Vigliereal“)⁵¹, který jí velel; a pěchota, jí opuštěná, zůstala vydána na milost Francouzům, zčásti pobita, zčásti zajata a zčásti zahnána na útěk; největší škoda padla na Španěly a Italy mistrů tábora dona Alonsa Ladróna („Lodron“)⁵² a markýze Sfondrata, kteří, když podali důkazy své statečnosti, zůstali v zajetí s mnoha jinými veliteli a důstojníky, mezi nimi hrabě z Feiry („della Feira“), Španěl, generální mistr tábora, a plukovník „Bront“, Angličan. Španělé ztratili asi čtyři tisíce vojáků mrtvými a zajatými, asi 80 praporů a standart, všechna děla a zavazadla; Francouzi tam nechali na čtyři sta pěších a 200 jezdců s několika veliteli a dobrovolníky, mezi nimiž zemřeli markýz de „Cenoisi“⁵³ a pan de „Puy“, a lehce raněn tam byl markýz de Tavannes. Část španělské jízdy se zachránila k Namuru, stejně jako princ Tomáš, který nikterak nemohl zastavit útěk svých, ačkoli se vynasnažil vším úsilím a povinností šlechtěného velitele, když udatně bojoval a dostal svému závazku.

Infant, který se na tyto zprávy vydal z Bruselu k Tienenu („Tirlemont“), velkému, ale málo zalidněnému místu Brabantska směrem k Maastrichtu, s lidmi, které mohl v tu chvíli sebrat, dozvěděl se cestou o porážce svých, o počtu nepřátel a o tom, jak Lutyšští složili zbraně, jichž se předtím chopili v jeho prospěch; dopisy utěšil prince Tomáše, slibuje mu brzkou pomoc, a aby pozvedl srdce lidu, připojil k dopisům zprávu, že vévoda lotrinský porazil vojsko maršála de La Force, takže Francouzi budou nuceni opustit podnik a běžet hájit vlastní zemi; tato zpráva (ačkoli vymyšlená) zčásti povzbudila mysl Vlámů a prospěla natolik, že když se sebraly zbytky vojska, rozhodli se, spoléhající na pomoc z Německa, která již spěšně táhla s Piccolominim, a na blízkost jiných lidí z oněch provincií, zakopat se u Tienenu na březích malé řeky, která se vlévá do Demeru, a tam čelit Francouzům. Ale když se pak dozvěděli, že se Francouzi vydali k Maastrichtu a spojili se s princem Oranžským, který měl být podle ujednání generalissimem jejich vojsk, přičemž výboje se měly dělit napůl, takže vojsko vzrostlo asi na 40 tisíc skutečných bojovníků a na 50 až 60 tisíc osob celkem, a že spojeně táhnou proti španělskému vojsku u Tienenu, svolal infant k poradě přední velitele a po různých návrzích bylo rozhodnuto opustit to stanoviště, aby nebyli nuceni k boji, jehož ztrátou by se vydala v nebezpečí celá země Flander, protože pomoc k nápravě byla vzdálená a obtížná, kdežto vítězstvím se mnoho nezískávalo; a tak to provedli a stáhli se na několik výhodných míst u Lovaně („Louagno“), aby byli připraveni bránit to město a v případě potřeby přispět na pomoc i Namuru, Mechelenu, Bredě a jiným pevnostem toho okolí. Spojenci mezitím postoupili pod Tienen a napadli jej s velkým nápořem; a zatímco obránci, nestačící k obraně, vyjednávali o dohodě, vnikli vojáci bez rozkazu svých velitelů přes slabé hradby, obyvateli zanedbané, nejprve místo vyplenili a pobili odzbrojenou posádku a

Tienen obsazen spojenci s velkou krutostí a násilím.

větší část obyvatel, olupovali posvátné věci, násilně zneuctívali ženy i jeptišky až na oltářích a v kostelích, kde je s nejkrutějším barbarstvím zabíjeli, a pak zapálili budovy, aby strávili zbytek, aniž to velitelé vojska mohli jakkoli zarazit, ačkoli činili vše, co mohli; příklad, který se pak stal zkárou podniku, protože Vlámové, od přírody spravedliví a dobří katolíci, zděšení tak velkou krutostí a zločinností, se tím pevněji spojili se Španěly, odhodláni spíše všichni zemřít, než se vzdát Francouzům a Holanďanům, takže když spojenci shledali všechna ta místa uzavřená a celou zemi nepřátelskou, nemohli tam dlouho žít.

Po dobytí Tienenu následovalo vzdání Diestu a Aarschotu, míst na březích Demeru, která se dohodla hned na první pohled, protože takové byly rozkazy španělských důstojníků, jimž se nezdálo dobré nasazovat své síly v místech, která bylo obtížné udržet; a když se odtud obrátili k Lovani, aby ji napadli, neboť to bylo město nemalého významu, ležící v srdci Flander mezi Bruselem a Aarschotem, zdálo se francouzským velitelům, že se pod tím místem nemají ztrácet dny, aby nedali Španělům čas znovu

⁵¹ Hrabě de Villerval (tisk „Vigliereal“), zástupce velitele Bucquoyovy jízdy, byl u Les Avins zajat s přeraženou paží. Jeho ztotožnění s Charlesem Albertem de Longueval, synem Bucquoyovým, je nejisté.

⁵² Alonso Ladrón (tisk „Lodron“; viz Ladrón) byl u Les Avins zajat, stejně jako markýz Sfondrato; bližší údaje o Sfondratovi se nepodařilo zjistit.

⁵³ Podle oficiální francouzské relace padli „Chinoise“ a „du Puits“ jako dobrovolníci na francouzské straně; blíže je ztotožnit nepodařilo.

se postavit do pole, nýbrž že je třeba jít přímo k Bruselu a přejít pak k Dendermonde („Dedremont“) ve Flandrech, nebo se pokusit utkat se se španělským vojskem, ubytovaným v silném průsmyku u Vilvoorde („Vilbroc“) mezi Bruselem, Dendermonde a Antverpami; obrátili se proto tím směrem; o čemž se Španělé dozvěděli a přispěchali tam dříve než nepřátelé, a když se tam kolem dokola utábořili se zákopy a pevnostkami na nejvhodnějších místech, zmařili pokus Francouzů. Proto princ Oranžský, poznáv obtíže podniku, s nímž nesouhlasil, shledal lepším rozhodnutím vrátit se k Lovani a oblehnout to místo, jehož dobytí přinášelo pozoruhodnou škodu celým Flandrám, protože s ním bylo možné uvést do kontribuce větší část země a podporovaly se jím jiné výboje, a protože bylo lidnaté a všeho hojné, bylo by jejich potřebám obdivuhodně posloužilo.

Toto mínění, ačkoli dobré a vyšlé z úst velitele tak velké vážnosti, nepřestali někteří vykládat jako vychytralé, protože se věřilo, že Holanďané si sice cení spojení s Francouzi, aby z něho vytěžili pomoc a dosáhli nějakého vlastního postupu, nikoli však jejich blízkosti a větší velikosti; neboť dokud ony provincie zůstávaly v poslušnosti koruny, jejíž moc byla vzdálená a rozdělená, byli oni a stále se pokládali za dostatečné k obraně své svobody, což by bylo obtížnější, kdyby měli co dělat s panovníkem sil a státu sjednoceného a sousedícího, jakým byl francouzský král. Usnesli se nicméně jím řídit a přiblížili se z té strany, kde Španělé ještě nedokončili svá opevnění; ale na radu prince Tomáše, schválenou na dlouhé poradě konané mezi infantem,

Pokus spojenců proti Lovani.

týmž princem, vévodou z Lermy, markýzem z Aytony a jinými předními veliteli, byl do toho města uveden baron z Grobbendonku („Grobendone“)⁵⁴, Vlám z rodu „Vassemar“, velmi statečný, s pěti tisíci pěších, z větší části výtečných mušketýrů; a protože si ti počínali se vši povinností, byli záchranou Flander a útesem, o nějž ztroskotal tento hrozivý podnik; neboť Francouzi brzy poznali, že je to podnik obtížný, který denně zmenšuje jejich vojsko smrtí a útekem vojáků – mezi nimi při útocích na kontreskarpu padl markýz de Varennes, plukovník starého pluku Champagne, rytíř statečný –, a že v Dunkerku se vylodilo tisíc španělských pěších, z Kolína přišlo tisíc německých jezdců a Piccolomini s císařovou pomocí, silnou asi čtyř tisíc jezdců a šesti tisíc pěších, už dorazil k Namuru, a proto lid odložil strach, který ho až dosud držel ve velkém soužení; rozhodli se tedy upustit od podniku a stáhnout se mezi Demer a řeku, která protéká tím městem⁵⁵, a odtud se odebrat do Roermondu, holandského města na Máze, a opustili Tienen a Aarschot; při tomto ústupu je pronásledovali Piccolominiho Chorvati, ale bez škody díky dobrým opatřením prince Oranžského. Španělské vojsko, znovu posílené pomocí, která mu přicházela ze všech stran, a dodavši si odvahy z ústupu Francouzů, vyrazilo k Diestu, kde Holanďané zanechali posádku, a napadlo ji s takovou smělostí, že obránci, nevidouce se ve stavu odporovat, ačkoli slíbili principi Oranžskému udržet se nějaký čas, byli nuceni se vzdát a vyšli se zbraněmi a zavazadly. Tím se španělským velitelům vrátila prvotní důvěra, a když zmizely naděje, které si Francouzi učinili, bylo jasné vidět, že nedosáhne-li tento národ ničeho v prvním zápalu, jakmile pak vychladne první var odvahy, jen stěží může dosáhnout toho, co je vlastní jen flegmatickým a trpělivým.

Zatímco se zbraně těchto dvou velkých korun, učinivše si z Flander kolbiště, utkávaly mezi sebou a obrovské přípravy obou stran věštily ještě krvavější válku, maršál Banér, který byl v magdeburském biskupství, když se dozvěděl o míru uzavřeném mezi císařem a saským kurfiřtem a o spojení jejich zbraní, předvídaje roztržky, k nimž mělo dojít mezi Švédy a Sasy, a že první výbuch nepřátelství bude namířen proti městu Magdeburku jako místu velkého významu pro zájmy kurfiřta, dal tam opravit nutná opevnění a učinit jiné přípravy vhodné k jeho udržení. Když se to dozvěděli na drážďanském dvoře, napsal kurfiřt, toužící po klidu, kvůli němuž přistoupil k míru, Banérovi a přemlouval ho, aby pro veřejný klid přijal články uzavřené pražské dohody, a nabízel mu nějakou sumu peněz, bude-li chtít přátelsky odevzdat Magdeburk do jeho rukou a vyklidit to biskupství. Banér, jemuž nepříslušelo jednat

⁵⁴ Schetz, Anthonie, baron z Grobbendonku (tisk „Grobendone“; 1. 8. 1564 Antverpy – 5. 8. 1640 Brusel), guvernér Lovaně, který se dříve vyznamenal při obraně 's-Hertogenbosch; Lovaně byla obléhána od 24. 6. do 4. 7. 1635. Údaj „z rodu Vassemar“ se týká jeho syna Lancelota Schetze, barona z Wezemaal, který vedl vlastní tercio.

⁵⁵ Mílně je Dijle, protékající Lovaně.

ani uzavírat o těchto věcech bez souhlasu švédské koruny a ostatních spojených knížat, nedal vévodovi jinou odpověď, nýbrž když narazil na některé oddíly saské jízdy a

Počátek nepřátelství mezi Švédy a Sasy.

utkal se s nimi ke škodě kurfiřtských, zahájil roztržky; a Švédové si stěžovali, že kurfiřt, málo pamětliv dobrodiní přijatých od jejich krále, který pro zachování jeho státu před hroící zkázou nejen nasadil vlastní zbraně, ale obětoval krev i život, uzavřel bez vědomí svých přátel a spojenců mír tak škodlivý zájmům švédské koruny i knížat a stavů Německa.

Když tyto stížnosti dospěly ke kurfiřtovi, dal ihned rozšířit manifest, v němž stálo, že učinil mír jako milovník obecného dobra a klidu

Prohlášení saského kurfiřta.

sužovaného Německa, bez něhož byly ty státy vydány v chřtán nenasytné ctižádosti cizích zbraní; že s králem švédským neuzavřel spolek jinak než pro společnou svobodu, a když ji císař povolil, odpadly příčiny, pro něž k onomu spojení svolil; že podle jeho mínění byla švédská koruna uspokojena za učiněné výdaje a zahrnuta do pražské dohody; ale že velký kancléř Oxenstierna a ostatní švédští ministři, ctižádostiví vládnout v Německu, užívat podnebí mnohem mírnějšího než jejich rodné a obohacovat se kořistí onoho království, na to nedbali, ačkoli to bylo řešení čestné a žádoucí; zkrátka že on není kníže, aby podléhal rozsáhlým touhám ministrů málo nakloněných obecnému dobru. Tato prohlášení však měla moc nikoli zmírnit, nýbrž ještě více rozpálit hněv švédských velitelů k pomstě, neboť jak je vlastní dobrému vínu, že z něho bývá lepší ocet, tak se toto dobré přátelství obrátilo v silnější nepřátelství.

Uherský král, který nechal své zbraně přezimovat ve Württembersku a v Alsasku, zdržel se větší část této zimy ve Vídni; když se vypravil z Rakous a dorazil do Heilbronn, přišli k jeho nohám vyslanci Ulmu prosit o odpuštění a byli přijati s onou vlídností, jaká obvykle vládne v hrudi šlechtného knížete, a propuštění s podpisem všech věcí, o které žádali. Gallas, maje od krále rozkaz pohnout vojskem k nějakému podniku, přešel Rýn u Philippsburgu a vydal se pod Worms, místo mezi Mohučí a Frankenthalem, jehož posádka, ne

Worms dobyt hrabětem Gallasem.

početnější než 900 vojáků, poznávajíc, že je marné střežit tak velký obvod, a to tím spíše, že obyvatelé nebyli nakloněni, zakryvši tuto svou slabost zdáním, dohodla se dříve, než okusila útoků, a uchýlila se do Mohuče.

Memmingen, následuje příklad ostatních svobodných měst a zbaven naděje na pomoc, padl také k nohám uherského krále a byl přijat na milost s potvrzením svých starých výsad; totéž učinilo místo Schorndorf („Sciornedorf“)⁵⁶ ve Württembersku, silné polohou i hradbami, na řece Rems, které, když vydrželo několik měsíců obléhání, přijalo podmínky vítěze.

A protože Rakušané neopomíjeli potřebnou píli, aby se vymanili z hroživých sil Francie, snažili se získat na svou stranu krále Karla anglického; ale ta věc byla v podstatě plná překážek, ačkoli navenek vypadala jinak: neboť Angličané, neméně pamětliví činů Španělů, kteří se již pod barvou dobrého sousedství pokusili vylodit s loďstvem v onom království a pod záminkou pozvednout utlačované katolické náboženství je podrobit svému panství, jasně viděli, že nemohou ponížít Francouze, aniž by pozvedli Španěle; ale protože by se nic nedalo provést, aniž by se předem uskutečnilo navrácení Falce, a protože tato řeč nebyla Rakušanům po chuti, zůstávaly v důsledku toho úvahy nedokonalé, a to tím spíše, že Falc byla i s kurfiřtským titulem v rukou bavorského kurfiřta, takže se nezdálo čestné, i kdyby se rozhodlo vzít tu zemi z rukou toho vévody tím, že by se mu dal jiný rovnocenný stát, zbavit ho kurfiřtského titulu. Ministři císařské rady nicméně o této věci navrhovali různá řešení,

⁵⁶ Priorato řadí vzdání Schorndorfu chybně do roku 1635: Gallas město uzavřel 5. 11. 1634 a švédská posádka plukovníka Taupadela odtáhla na akord 5. 12. 1634 (25. 11. starého stylu).

všichni dbalí toho, aby uspokojili Anglii, nejen aby si toho krále učinili příznivě nakloněným, ale aby ho zapojili do nějakého spolku, který by mírnil nadměrnou moc Francie, již daleko vybočivší, a aby tímto navrácením odstranili záminky, jež si protestantské náboženství vzalo k pozvednutí zbraní proti císaři; což se poznávalo jako věc nanejvýš důležitá, neboť pro zájem císaře málo záleželo na tom, zda je ten stát spíše v rukou Bavorska, nebo falckraběte, mnoho však záviselo na tom, že nebyl vrácen. Ale nad tímto rozhodováním se mnoho nezdrželi, protože obava, aby nepohněvali vévodu bavorského v době, kdy ho bylo třeba, nedovolovala dále rozvíjet uváděné argumenty a důvody, a proto se tak vážné rozhodnutí odkládalo; když tu Maxmilián, postřehnuv, že by Rakušané nakonec mohli dospět k nějakému uspokojení Anglie, snažil se více zavázat císaře k ohledu na svůj dům sňatkem s jeho dcerou Marií Annou („Anna Maria“), který byl projednán se vzájemnou touhou: kurfiřt o něj usiloval, aby ještě pevněji připoutal císaře a uherského krále ke svému přátelství a aby měl děti, jichž neměl; císař mu přisvědčil jak proto, aby mu dal znamení své náklonnosti, tak aby ho tímto poutem udržel nakloněného svým zájmům a vzdálil ho od přemlouvání a nadějí

Sňatek bavorského kurfiřta s dcerou císaře Ferdinanda Druhého.

Francie, o níž se v narážkách proslýchalo, že ho podplatila, aby se odtrhl od císařského přátelství; a bez pochyby, kdyby byl v té nesnázi naslouchal, bylo by takové prohlášení vyšlo císaři k nejtěžší újmě; vše však bylo uzavřeno ke vzájemné spokojenosti.

Zatímco trvala tato jednání a válečné přípravy obou stran, jeden Holanďan jménem Eyndhouts („Entholts“)⁵⁷, který jako vyhnanec z vlasti žil u Španělů ve Flandrech a velmi zle smýšlel o stavech Holandska, protože mu dali s'at otce, obviněného, že se v době, kdy se zdržoval v neutrální zemi, spíkl s dvěma jinými druhy vydat Španělům pevnost Tiel, ležící na řece Waal mezi Zaltbommelem a Nijmegenem, přemýšlel, máje spojení se svými příbuznými a přáteli, od nichž byl zpravován o všem, co se v oněch provinciích dělo, jak by z toho mohl vytěžit nějaký účinek odpovídající jeho přání; a byl zpraven, že v pevnosti Schenkenschans („Schinch“), velmi silném místě na špičce Betuwe, kde se Rýn dělí na dvě řeky, z nichž jedna, zvaná Waal, se vlévá do Mázy pod Gorinchemem a druhá, zachovávající staré jméno, teče do Holandska, nebylo tehdy na stráži víc než dvě stě pěších, že příkop se na některém místě dal snadno přebrodit, že palisáda byla slabá, a což bylo důležitější, že válečná loď, která obvykle stála u ústí Rýna na stráži proti přepadení, se vrátila do Amsterdamu kvůli sporům vzniklým mezi Nijmegenem a Amsterdamem, neboť Nijmegen odpíral dále platit náklady na to, co, jak tvrdili Amsterdamští,

Pevnost Schenkenschans přepadena Španěly.

měl činit jako hlavní město Gelderska, k jehož střežení zmíněná loď sloužila. Když to sdělil španělským velitelům a nabídl jim všechny své síly, rozhodli se podnik zkusit, a proto jím byl pověřen hrabě z Emdenu („Emdem“), rytíř velmi zběhlý, týž, který nedávno přepadl Trevír; ten dal rychle připravit několik rybářských člunů a z Geldernu⁵⁸ přivézt do klévského lesa dva vozy naložené žebříky, a využiv mimoto dvou velkých člunů zvaných „samarcuse“⁵⁹, které obvykle obchodovaly v oněch končinách a přijížděly naložené z neutrálních míst, přešel řeku po půlnoci 28. července a za úsvitu přiložil žebříky k ochranným valům pevnosti; a když ji udatně napadl – ačkoli byl vyhlášen poplach a pan de Welderen („Velderen“)⁶⁰, který tam byl guvernérem, přiběhl s vojáky posádky k obraně a vynaložil veškerou sílu –, vniklo už mnoho Rakušanů, následovaných ostatními, a po statečném odporu, který kladli Holanďané a sto obyvatel, kteří dvakrát odrazili nepřátele, museli nakonec, nemohouce již odolávat, ustoupit, přičemž větší část z nich i s guvernérem byla rozsekána; a na straně Španělů padl zmíněný Eyndhouts,

⁵⁷ Eyndhouts, Adolf van (tisk „Entholts“), Nizozemec ve španělských službách, jehož otce daly Generální stavy popraviti pro zradu. V noci z 27. na 28. 7. 1635 dobyl s asi 500 muži Schenkenschans a dostal zlatý řetěz a 50 000 zlatých; při přepadení nepadl, jak uvádí Priorato, nýbrž byl zastřelen 30. 11. 1635 při nizozemském obléhání pevnosti a pohřben v Kleve.

⁵⁸ Tisk má „Gheldria“, jímž jinde označuje provincii Gelderland; zde jde spíše o španělské město Geldern.

⁵⁹ Říční nákladní čluny (nizozemsky „samoreus“).

⁶⁰ Welderen (Welders), nizozemský velitel Schenkenschans, křestní jméno nezjištěno. Podle nizozemských zpráv byl jen těžce raněn; tisk ho nechává rozsekat s posádkou.

podplukovník výše řečeného hraběte z Emdenu, kapitán „Smid“, jeden praporečník a několik vojáků. Takto byla ztracena pevnost, která by jinak byla strážila nejkvetoucnější vojska Evropy; z čehož plyne, že je třeba nemálo dbát i událostí pokládaných za nemožné, a je to také zásada velké prozíravosti být opatrný ve vyhánění vlastních poddaných, neboť jsou-li to muži zdatní, mohou díky možnosti dostávat zprávy od svých přátel a příbuzných a díky znalosti vlastní země způsobit svým pánům nemalou škodu.

Princ Oranžský, když se dozvěděl o ztrátě této důležité pevnosti, přešel po svém příchodu do Roermondu ihned Waal u Nijmegenu a rozdělil vojsko zčásti do Betuwe a zčásti do Gelderska za Rýnem směrem k Emmerichu,

Princ Oranžský táhne k pevnosti Schenkenschans, aby se ji pokusil dobýt zpět.

aby začal stavět obkličovací val kolem zmíněné pevnosti, ponecháváje volnou druhou stranu za Waalem směrem k městu Kleve, jak ze strachu z nepřátel, tak kvůli pevnosti Griethausen, ležící na řece mezi Emmerichem a pevností Schenkenschans, kterou drželi Španělé, aby mohli čluny udržovat spojení se zmíněnou pevností; protože jim na jejím udržení tolik záleželo, jak byla důležitá, přiblížil se k ní brzy nato infant s vojskem na březích Waalu ze strany Kleve a hojně zásobil všemi věcmi nejen pevnost Schenkenschans, ale vystavěl i několik dalších nových pevností kolem Griethausenu, aby tím učinil bezpečnějším přechod i zmíněnou řeku.

Ale jestliže Španělé postupovali v této části, Francouzi neopomněli postupovat na druhé: neboť maršál de Créqui s osmi tisíci pěšími a dvěma tisíci jezdci, sestoupiv z Piemontu do Montferratu, přešel Pád a obsadil Villatu, v minulých válkách vícekrát drženou Španěly, a když se bez odporu zmocnil starého zákopu, nenadále napadl pevnůstku, která po krátkém odporu, kladeném 300 domácími pěšími, byla dobyta se ztrátou několika z oněch obránců, kteří, nezvyklí zbraním, hned podlehl strachu.

Ale protože veškerý cíl Francouzů směřoval k postupu do Milánského státu, čehož nebylo obtížné dosáhnout, kdyby se s větší silou lidí co nejrychleji vrhli do srdce Milánska, aniž by doufali v nějakou pomoc spojenců a aniž by se dali zdržet nadějemi na ni, byly na poradě předloženy různé návrhy, aby se zvolil prospěšný podnik. Podnik na Valenzu, místo blízko Pádu mezi Tortonou a Casale, byl pokládán za vhodný, aby se zabránilo pomoci, která mohla do Milánska vstoupit z Janovska; otevíral cestu k proniknutí do státu, odřezával Alessandrii a usnadňoval spojení Montferratu se zemí vévody parmského, k největšímu prospěchu jejich věci; neboť vévoda by se nebyl tak snadno prohlásil za francouzskou

Francouzi přistupují k dobývání Valenzy.

stranu, kdyby zbraně nejkřesťanštějšího krále nepostoupily do míst vhodných k tomu, aby mu poskytly náležitou pomoc, kdyby byl napaden Španěly, jak předvídal. Mluvílo se o Novaře, jíž by se prolomily hranice toho státu a nezbyvala by žádná překážka až k branám Milána; ale protože byla silná a Španěly dobře držená, bylo od toho upuštěno; a byli tací, kdo souhlasili s tím, že je třeba nechat pevnosti za sebou a rychle projít Milánským státem, obsadit výhodné průsmyky, v nich se opevnit a neustálým sužováním území přivést města k tomu, aby se dohodla, neboť to byla země lidnatá a plná zámožných a urozených lidí, kteří by, vidouce svá pole a statky zpustošené, snadno byli mysleli spíše na zachování vlastního jmění a soukromého zájmu než na pevnosti Španělů, v té době u lidu ve zlé pověsti; a toto řešení schvalovali mnozí, protože se ve skutečnosti jevilo jako proveditelnější; ale protože to rozhodnutí vyžadovalo větší množství lidí a více nákladů a protože od něho vévoda savojský zrazoval pádnými důvody, bylo rozhodnuto o podniku na Valenzu. Proto vévoda de Créqui, popoháněn dvorem i časem, a když mu vévoda savojský slíbil, že ho brzy bude následovat – protože se nechtěl hned na počátku tak otevřeně rozejít se Španěly, nebo snad proto, že mu nebylo vhod, aby se Francouzi rozšířili k větším postupům –, vydal se k Novaře se zdáním, že se pokusí o ten podnik, a pak náhle a nenadále přešel Pád a utábořil se pod Valenzou ze strany Alessandrie, ponecháváje druhou stranu za řekou Savojským, protože s tak málo lidmi nemohl oblehnout celé místo; ale protože vévoda savojský otálel s příchodem, měli Španělé čas a možnost zásobit pevnost přes most vším potřebným, což bylo jejich záchranou. Když

pak Francouzi postavili baterie a kryté cesty, začali ji napadat s velkou smělostí. Markýz de Celada⁶¹, rytíř velkého španělského rodu, který tam byl nedávno poslán jako vrchní dozorce, don Francisco de Cárdenas („Francesco del Cardine“)⁶², který tam byl guvernérem, a kapitán „Spadino“, muž velké zdatnosti, poznávající, jakou zásluhu si získají u katolického krále, udrželi ji, a neméně slávu, kterou si získávali u světa, když se udatně chystali k obraně, začali při jejím udržení odpovídat stejnou odvahou a důmyslem, jaké Francouzi, toužící po dobytí, vynakládali při útoku.

Zpráva o příchodu francouzského vojska do Milánského státu, rozšířená po místech a městech té provincie, způsobila nemalé zděšení oněm lidem i samým Španělům; neboť nejsouce opatřeni tím, co bylo nutné k obraně, byli tím více zmateni, že ozbrojování vojáků z domobrany přinášelo spíše bolest a pláč ženám, dětem a příbuzným oněch vojáků, kteří odcházeli z domova, než útěchu a odvalu ke střežení. V těchto nesnázích však vůbec nechybělo srdce kardinálu Gilu Albornozovi („Egidio Albornoz“)

Opatření Španělů na pomoc Valenze.

a ostatním španělským ministrům, nýbrž se neohroženě dali do vhodných opatření, jak jim dovolovala krátkost času, kromě odeslání kurýrů do Španělska, do Neapole a do Německa, aby urychlili zasílání vojáků. Byl učiněn nový soupis lidí státu a z nich vybráno osm procent nejschopnějších, aby byli umístěni do pevností a z nich vyvedeni cizí lidé, aby se jich použilo v poli. Do Mortary, silného místa mezi Pavií a Vercelli, byl poslán jako vrchní dozorce mistr tábora Carlo Roma; do Alessandrie don Carlo Colombo⁶³, Španěl; do Novary k pevnosti Sandoval a do každého jiného místa těch hranic byli posláni zdatní muži a místa byla posílena lidmi a střelivem, všude se bubnovalo a opatrovalo se pro přítomné potřeby. Španělé však stále neustávali v jednáních prostřednictvím svých ministrů s papežem a s Benátskou republikou, aby, nemínili-li jim pomoci, nepomáhali ani Francouzům; a nade vše je tížilo prohlášení Benátčanů, ponoukaných nanejvýš štědrými nabídkami Francouzů, aby se prohlásili v jejich prospěch a vyslali své zbraně z této strany za Addu, protože byli velmi silní, majíce za Minciem v Lombardii shromážděno asi osm tisíc pěších různých národů a dva tisíce jezdců v dobrém stavu pod velením svého generála Luigiho Zorziho⁶⁴, muže statečného, velmi váženého a obávaného, protože byl kromě nadmíru jemné rozvahy plný smělosti a rozhodný ve válečných rozhodnutích, s dalšími lidmi ubytovanými v Cremě a okolí pod vedením Michela Priuliho („Michiel Triuli“)⁶⁵, syna nikoli nepodobného otci, někdejšímu benátskému dóžeti, rytíře velkého srdce a osvědčené rozvahy, a s dalšími ve Val Camonica, údolí Brescijska, sousedícím s Valtellinou, pod velením Marina da Molin („Marin da Molino“),⁶⁶ senátora vysokého ducha a velké znalosti; a mimoto byly všechny jejich pevnosti velmi dobře opatřeny lidmi, střelivem, veliteli a nanejvýš moudrými senátory; kdyby se byli prohlásili pro Francouze, není pochyb – a to poznávali i sami Španělé –, že by Milánský stát zůstal vydán na milost francouzským zbraním, nebo by se octl pod ochranou republiky. Tato podezření však byla všechna mylná: neboť ačkoli by to Benátčanům nebylo obtížné učinit, přece – protože cíl té nanejvýš laskavé republiky a oněch nanejvýš moudrých otců směřoval jedině k obecnému míru Itálie a k zachování jejich kvetoucího panství – nestačila ani vhodná příležitost, aby je odvrátila od jejich dobrého předsevzetí; ba chtěli, aby jejich ministři hledali nějaký prostředek, jak urovnat roztržky oněch dvou korun a obnovit mezi nimi dřívější mír v Itálii k všeobecnému prospěchu křesťanstva.

Naproti tomu, zatímco Španělé podnikali vše, aby odvrátili sousední knížata od spojení s Francouzi, tito se neméně snažili přivést je na svou stranu; a proto pan de Bellièvre („Belieura“), mimořádný

⁶¹ Markýz de la Celada (viz Córdoba, Alonso de) dorazil do Valenzy 15. 9. 1635; tam také zemřel a je pohřben.

⁶² Cárdenas, Francisco de (tisk „Francesco del Cardine“), guvernéř Valenzy, rodák odtamtud. Jako guvernéř je k roku 1635 uváděn také Martín de Galiano.

⁶³ Ztotožnění s Carlosem Colomou (1566–1637), španělským vojákem, diplomatem a dějepiscem válek v Nizozemí, je jen domněnka.

⁶⁴ Benátského generála „Luigiho Zorziho“ se blíže ztotožnit nepodařilo.

⁶⁵ Priuli, Michele (tisk „Michiel Triuli“), syn dóžete Antonia Priuliho (1548–1623), ženatý s Elenou Pesaro; vlastní životní data se nepodařilo zjistit.

⁶⁶ Ztotožnit se nepodařilo. Mezi benátskými proveditory ve Val Camonica v letech 1620–1635 se uvádí jen Antonio Molin; Priorato se ve jméně snad mylí.

francouzský vyslanec u italských knížat, když vyřídil věci v Turíně, přešel do Janova; tam složil oné republice zdvořilosti a obnovil dobré porozumění, které, jak se zdálo, chtěl onen nanejvýš moudrý senát v přítomných okolnostech s francouzskou korunou zachovávat, a odešel nanejvýš spokojen s prokázanými poctami; kolem poloviny srpna přijel do Parmy, a když tam velkými nadějemi a sliby povzbudil vévodu, aby spojil své zbraně s francouzskými, odebral se do Mantovy jednat s vévodou Karlem. A protože se za nejlepší základ této války pokládala diverze (vpád) těchto vévodů a Benátské republiky, jednal o tom, aby se za peníze a jménem francouzského krále provedl odvod italských lidí a aby se takto sebraným vojskem napadlo Cremonsko; tento návrh by byl Karel, nakloněný ke zbráním a toužící pomstít se za špatné zacházení, které kdysi utrpěl od Rakušanů v Mantově, také přijal, kdyby si mohl slibovat peníze a pomoc Benátčanů a papeže, totiž že bude z jejich panství dostávat lidi, střelivo a potraviny, bez čehož pokládal za nemožné takový úkol podniknout. Když pak vyslanec koncem srpna přijel do Benátek, vynasnažil se pohnout republiku k roztržce se Španěly, na což se velmi spoléhali, a nikoli bez důvodu, neboť kdyby Benátčané podpořili francouzské zbraně, Milánský stát by byl bez pochyby ztracen; ale protože onen nanejvýš moudrý senát neměl v úmyslu klid Itálie rušit, nýbrž zachovat, byl vyslanec vyslechnut s laskavostí a přijat s nádherou a s obvyklou důstojností, jakou tak velká republika projevuje zástupcům tak velkého krále, neodnesl si však nic než zdvořilá slova a ujištění směřující k obecnému pokoji.

Mezitím se vévoda de Rohan vrátil do Tirana, aby dopřál oddechu svým lidem, velmi unaveným ustavičnými akcemi; a když se dozvěděl, že Němci, jím poražení v údolí Livigno („Val di Leuin“), znovu posílení příchodem několika oddílů z Tyrolska, stojí opevnění v Bormiu a že se proslychá i to, že sestoupí dolů a zkusí s Francouzi nové akce, jak už začali tím, že pronikli až do Mazza, vesnice na Adde mezi Bormiem a Tiranem, rozhodl se je znovu napadnout a využít příznivého štěstí. Sebral tedy své lidi, kterých mohlo být asi čtyři tisíce pěších a 300 jezdců, a táhl k onomu stanovišti až na dohled nepřátelských hlídek; ale protože se císařští drželi blízko Grosotta na Adde ve velmi výhodné poloze a Francouzům se to místo nezdálo vhodné k tomu, aby se s nepřáteli utkali, Rohan s velkou obezřetností, aby je vylákal z výhodného postavení, předstíral strach, a obrátiv se k nim zády, stáhl se jakoby na útěku do Cologny, malého místa nad Tiranem; tam se zmocnil nejvhodnějšího stanoviště, rozmístil v blízkých lesích silnou zálohu a pevně na místě vyčkával nepřítel. Ti, ujištění ústupem Francouzů a nevěříce,

Němci poražení vévodou de Rohan ve Valtellině.

že by jim byli schopni odolat, přešli s velkou důvěrou po mostě u Mazza přes Addu proti francouzským oddílům, křičíce, že nyní mají příležitost pomstít se za utrpěné porážky; ale Rohan je obratně přivedl blízko k záloze a napadl je s takovou prudkostí, že Němci, zděšení tím obratem, pomýšleli na ústup cestou, kudy přišli, a dali se na útěk, při němž tam zanechali asi 700 svých mrtvých, raněných a zajatých;⁶⁷ a kdyby plukovníci Brügger („Prucher“) a Jenatsch („Gianasso“),⁶⁸ graubündenského původu, vyslaní Rohanem z druhé strany, aby zničili most přes Addu, byli rychlejší a předešli císařské dříve, než přešli, málokdo z nich by se mohl chlubit svou záchranou. Toto šťastné střetnutí pokládal Rohan za málo prospěšné, nezíská-li zpět Bormio a lázně; svolal proto své přední velitele, a když s nimi rozebral, jak si počínat, aby ten záměr provedl, bylo rozhodnuto podnik zkusit, neboť se k tomu nabídl pan de Montausier („Montesier“), polní maršál v tom vojsku, francouzský rytíř velkých nadějí; ten postoupil k onomu místu tak prudce, že ačkoli byl výstup po strmých srázech dlouhý přes 300 kroků a zahrazený třemi dobře hájenými barikádami, vnikl tam silou a zmocnil se stanoviště, pobíjeje mečem všechny, které při prvním vstupu zastihl; odtud postoupil k lázním, místu střeženému 200 německými pěšimi, a ačkoli tamní velící major nepřestal užívat veškerého důmyslu a vojenské statečnosti, byl rovněž přemožen; bylo to nicméně vítězství žalostné pro smrt zmíněného Montausiera, kterého nešťastně zasáhl kámen, jež hodila z okna jedna žena, a asi 150 dalších francouzských vojáků.

⁶⁷ Bitva u Mazza se odehrála 3. 7. 1635.

⁶⁸ Jenatsch, Jörg (Jürg) (tisk „Gianasso“; 1596 – 24. 1. 1639 Chur), graubündenský plukovník, původně protestantský farář, roku 1635 ve francouzské službě ve Valtellině. Byl zavražděn za masopustu v churské hospodě; pachatelé nebyli zjištěni.

Protože se španělské vojsko pro nedostatek potravin nemohlo déle udržet u Kleve na březích Rýna, kam, jak jsme řekli, přišlo, aby udrželo pevnost Schenkenschans, a protože už bylo velmi zmenšené, stáhl se infant 25. září do Brabantska a zanechal v pevnůstkách na Waalu šest tisíc pěších pod velením dona Andrey Cantelma; a když

Kardinál-infant ponechává Cantelma na břehu Waalu a sám se stahuje do Brabantska.

s pěchotou přešel Mázu u Gennepu, opevnil tamní hrad podle všech pravidel umění, sám se pak s jízdou uchýlil do Ravensteinu a ubytoval ji v krajích Cuijk, Maasland („Masland“) a Ravenstein. Princ Oranžský, nabyv z tohoto ústupu odvahy, přešel s částí francouzského a holandského vojska Waal u Nijmegenu a postupně silou dobyl zpět ony pevnůstky Grieth („Gries“) a Griethausen („Grithusen“), aby dokončil obklíčovací val i z té strany dříve, než začne přibližovacími zákopy dobývat pevnost Schenkenschans, což se mu šťastně podařilo; a protože se mu zdálo, že se dostatečně zajistil, propustil Francouze, kteří pak, jak se řekne později, trávili onu zimu v Holandsku rozpuštěni mimo své útvary. V té době zemřel na nemoc při svém návratu do Brabantska markýz z Aytony,⁶⁹ Španěl veliké zásluhy a velmi vážený pro svou statečnost, a brzy nato na horečku vévoda z Lermy z rodu Sandoval, syn oblíbence španělského krále dona Filipa Třetího, rytíř velmi uhlazený a šlechtyný.

Saský vévoda, který se nejen smířil s císařem, ale spojil i své zbraně s císařskými, poznav, že jeho jednání o mír se Švédy, ačkoli je Banér s jakousi nadějí protahoval, skončí bez výsledku, rozhodl se déle neotálet, nýbrž dříve, než Švédové Magdeburk více opevní, obrátit se k onomu podniku, pro své zájmy nanejvýš důležitému; za tím účelem přivedl vojsko pod Halle, místo na Sále,⁷⁰ které mu mělo žádané dobytí usnadnit; a když proti němu namířil děla a otevřel přibližovací zákopy, Švédové, nevidouce možnost hájit ony špatně postavené násypy, je opustili a stáhli se do hradu jako do místa schopnějšího odolávat a zdržet nepřátele aspoň do té doby, než by Banér mohl přijít s toužebně očekávanou pomocí.

Ačkoli obránci útok na Valenzu statečně snášeli a Španělé se samotných francouzských sil málo báli, přece jim nemálo zaměstnávala mysl jistota, že se k Francouzům připojí Savojsko a Parma nebo že napadnou stát z jiných stran; neboť bylo jasné vidět, že kdyby se zbraně oněch dvou knížat odhodlaly k otevřenému útoku, bylo by v té tísní obtížné udržet celé to panství neporušené. Proto byl kromě ostatních ustavičných a rychlých opatření poslán do Alessandrie mistr tábora markýz Lunati spolu s panem d'„Arios“, senátorem a královským proveditorem, aby pomáhal Colombovi; každému z poddaných byla dána svoboda nosit jakýkoli druh zbraní kromě pistolí. Princ Trivulzio,⁷¹ urychluje odvod pěšího pluku postaveného na jeho náklady, prohlásil za jeho mistra tábora hraběte Carla Marianiho, milánského rytíře; a když bylo v Alessandrii odhaleno jakési zrádné spiknutí s cílem uvést do toho místa Francouze, bylo zažehnáno zadržením viníků, mezi nimiž byli jakýsi don Diego, Španěl, jeho sluha⁷² a praporečník Gagni z Alessandrie; ani v ostatním nebylo opomenuto nic z toho, co se uznalo za vhodné k ochraně před hrozícími nebezpečími; a zvláště byla téměř k uzavření dovedena tajná jednání s vévodou savojským, s nímž bylo dohodnuto jakési skryté porozumění příznivé katolickému králi.

Mezitím Créqui, útoče na Valenzu ze všech stran, dal několikrát napadnout pevnůstky vzdálené od místa, a zvláště pozoruhodný byl útok i obrana u jedné z nich; útok vedl markýz de Villeroy,⁷³ francouzský polní maršál, provázený hrabětem de Maugiron („Maugeron“), plukovníkem pěchoty, komturem de Souvré („Souvré“)⁷⁴ a panem de „Faures“ a jinými; pevnůstka, kterou s velkou statečností dobyl, byla

⁶⁹ Markýz z Aytony zemřel již 17. 8. 1635 (podle jiného údaje 10. 8.) v Gochu na horečku, kterou se nakazil v táboře u Schenkenschans; tisk klade jeho smrt až po ústupu infanta do Brabantska.

⁷⁰ Tisk má „sù la scala“, zjevně tisková chyba za „sù la Sala“. Saské obléhání Halle spadá do podzimu 1635.

⁷¹ Trivulzio, Gian Giacomo Teodoro (1597 Milán – 3. 8. 1656 Milán), od roku 1629 kardinál, místokrál Aragonie, Sicílie a Sardinie; roku 1635 naverboval na vlastní náklady pěší pluk (tercio). Zemřel jako prozatímní guvernér Milána.

⁷² Míněn je patrně sluha dona Diega; méně pravděpodobně sluha naposledy jmenovaného Marianiho.

⁷³ Villeroy, Nicolas de Neufville, markýz, později vévoda de (14. 10. 1598 – 28. 11. 1685), roku 1635 maréchal de camp (v textu „polní maršál“), od roku 1646 maršál Francie a vychovatel Ludvíka XIV.

⁷⁴ Souvré, Jacques de (tisk „Souvrè“; 1600 – 22. 5. 1670), maltézský rytíř, později velkopřevor Francie. Jeho účast u Valenzy se nepodařilo doložit.

pak obleženými se stejnou odvahou získána zpět; a útoky Francouzů byly tak prudké a jejich jméno požívalo takové důvěry, že straníci francouzského jména a ti, kdo toužili po nějaké novotě na škodu Španělů, ihned rozšířili, že Valenza padne. Créqui, využívaje tohoto mínění a předvídaje, že bez spojení s Parmou a Savojskem přinesou jeho zbraně malý prospěch – od nich až dosud nesklidil nic než naděje, ačkoli vévoda savojský, aby zastřel své počínání, tam poslal deset setnin kyrysníků pod velením pana de „Flori“, polního maršála a francouzského rytíře, který sloužil u zmíněného vévody –, rozhodl se užít účinných prostředků, jak přimět vévodu parmského, aby kromě dobré vůle tasil proti Španělům i zbraně: neboť kdyby se on prohlásil, nezbyla by již Savojsku žádná výmluva, již by se slovy a důvody vyhýbalo ustavičnému naléhání Francouzů; a protože poznával, že kdyby se podnik ukázal neplodným dříve, než se ta knížata zapletou do započaté války, hrozilo nebezpečí, že zvláště Parma jako vzdálenější od dohody s Francouzi ustoupí, dal zmíněnému vévodovi po zvláštním poslu vědět, že Valenza je již jeho útoky tak sužována, že bez pochyby padne; zve ho proto, aby přišel svou přítomností uctít zbraně svého krále, neboť bude-li si jist dobytím, bude pro něho velmi výhodnou radou prohlásit se ještě v době, kdy se výsledek zdá nejistý, a získat tak u krále větší zásluhu. Vévoda Odoardo, toužící po slávě a povzbuzený naději zlepšit své postavení při rozdělení Milánského státu, se tedy dal Créquiho pozváním přemluvit; učinil shromaždištěm svých vojáků Castel San Giovanni, kde se ukázalo, že má na 4 tisíce pěších a 800 jezdců, 1. září vytáhl k Tortonsku, a když minul Vogheru, měl šarvátku

Vévoda parmský táhne se svými lidmi pod Valenzu.

u Ponte Curone („Ponte Corona“) s jízdou dona Gaspara de Acevedo („Azzeuedo“) a markýze Filippa Spinoly,⁷⁵ kde se vyznamenal plukovník Sarafino z Parmy; 8. září dorazil bez překážky pod to místo a ubytoval se v paláci pánů Stampů blízko Pádu na straně od Pavie, a z druhé strany stejně tak, a brzy nato přišel vévoda savojský asi s 5 tisíci vojáky; tam ihned uvolnili jeden mlýn, který, puštěn po proudu řeky, narazil s takovou prudkostí na most u Valenzy, že ho rozbil; proto byla opuštěna pevnůstka na jeho konci a Francouzi se jí zmocnili, čímž obleženým odňali veškeré spojení.

Tato nepřítelství vévody parmského byla Španělům k největší nelibosti, neboť jelikož byli v minulosti rozhodnutí záležitostí onoho vévodství, zdálo se jim divné, že Odoardo, odchyluje se od zásad svých předků, takovou závislost nenávidí; proto si trpce stěžovali u papeže, aby papež, ačkoli je povinen bránit vévodství jako léno církve, neměl pak důvod naléhat na stažení zbraní, kdyby vévodu napadli; neboť vévoda je k tomu popudil dobrovolně a bez příčiny. Papež, pohnut těmito naléháními, dal vévodovi vědět, aby dále neobtěžoval Milánský stát a nedával Španělům příležitost vést pak proti němu válku a zatáhnout do ní Svatý stolec; ale vévoda, podiven takovým vzkazem, ihned papeži připomněl, jak před lety poslal do Říma hraběte Fabia Scottiho,⁷⁶ aby mu oznámil špatné zacházení, které snášel od Španělů, a že odpověď zněla, že se mu dává svolení spojit se, s kým uzná za vhodné; a že se proto, když se spojil s francouzským králem, cítí zavázán sdílet týž osud. Protože papež dále nepokročil, zůstali Španělé velmi rozladěni, a to, že Urban nebyl nakloněn španělské straně, se jim zdálo zjevným znamením, že se přidává k Francouzům; těžce si na to stěžovali u kardinálů, svých straníků, a zapisující si tento čin do knih paměti, dychtivě vyhlíželi příležitost, jak by mohli rod Barberiniů nějak pokořit.

A protože vévoda parmský tvrdil, že měl oprávněnou příčinu přerušit se Španěly přátelství, poslal do Janova jednoho svého šlechtice, aby oné republice oznámil své vytažení do pole, a mimoto dal svým rezidentem v Římě, rytířem Carandinim,⁷⁷ vyložit manifest, v němž byla vylíčena dobrodiní, která španělská koruna přijala od jeho domu, a naproti tomu špatná zadostiučinění a odměny, kterých se mu za to dostalo; výhrůžky regenta Villaniho za to, že nesvolil k návrhu škodlivému jeho státům, totiž poslat ho do Flander jako rukojmí své věrnosti; naléhání císařského vyslance o peníze

Prohlášení vévody parmského.

⁷⁵ Felipe (Filippo) Spínola, 2. markýz de los Balbases, syn Ambrogia Spinoly; u Valenzy byl Colombovým zástupcem.

⁷⁶ Scotti, Fabio, hrabě († 1638), první ministr parmského vévody Odoarda Farnese, kterého podněcoval ke spojenectví s Francií.

⁷⁷ Nejspíš Fabio Carandini (30. 3. 1578 Castelnovo di Garfagnana – 1664), od roku 1622 rezident modenského vévody v Římě; ztotožnění je nejisté, neboť Priorato ho činí rezidentem parmským.

nad jeho síly; a že poslal svého vyslance ke španělskému dvoru, aby představil králi, co si může slibovat od jeho oddanosti, a ten byl zdržován mnoho měsíců, aniž dostal slyšení nebo jakoukoli odpověď.

Mezitím si Španělé uvědomili, že protože byly uzavřeny průsmyky z Německa, je třeba hledat pomoc Milánskému státu ze strany moře; a protože měli ve Středozemním moři připraveno 22 galér a pět lodí s jinými plavidly pod velením vévody z Fernandiny („Ferandina“),⁷⁸ Španěla velkého rodu, a markýze de Santa Cruz, rovněž Kastilce, usoudili, že je pro jejich zájmy velmi vhodný podnik na ostrovy Sainte-Marguerite („Santa Margherita“) a Saint-Honorat („Sant'Honorato“), místa vzdálená necelou míli od pevniny Provence a osm či deset mil od Nice, krátce předtím s velikým nákladem opevněná dvěma velkými pevnostmi a mnoha malými reduty; jimi by si nejen usnadnili plavbu z Itálie do Španělska, ale také by rušili Francouze, kteří z Marseille plují do Janovska. Když se tam 13. prosince vydali na plavbu⁷⁹ a prohlédli místo, přistáli u ostrova Sainte-Marguerite a téhož dne napadli pevnost,

Španělé přepadají ostrovy Sainte-Marguerite a Saint-Honorat.

střeženou dvěma pěšími setninami pluku pana de „Cornusson“; ty, nemohouce útokům Španělů odolat, se téhož dne vzdaly za čestných podmínek; a když tam Španělé zanechali posádku pod velením dona Michela Péreze, Španěla pro tento úřad velmi váženého, napadli příštího dne ostrov Saint-Honorat, který rovněž padl do jejich moci; neboť tímto nenadálým počinem zastihli Francouze, kteří takovou novotu nepředvíдали a nepostarali se dát zmíněným ostrovům obranu, jakou vyžadovaly.

V téže době, kdy Švédové pod generálem Banérem táhli polem proti vévodovi saskému, Španělé brázdili Středozemní moře a císařští postupovali v Dolní Falci, Francouzi, kteří stále více

Útok na Valenzu.

posunovali přibližovací zákopy proti Valenze, podnikli tam s pěšími pluky pánů de „Vernatel“ a de Chamblay („Sciamble“), francouzských plukovníků, silný útok na vnější pevnůstky; Španělé jej snášeli se stejnou statečností a stál život mnoha odvážných francouzských vojáků; mezi nimi byl raněn a zajat pan de „Monferino“, polní maršál; a když brzy potom vyrazilo několik setnin pod donem Antoniem Sotelem („Sottello“), Španělem, podporovaných markýzem de Celada a donem Antoniem „Chiauari“, synovcem kardinála Albornoze, proti stanovišti Parmských,

Akce pod Valenzou.

vedených Ricciardem Avogadrem,⁸⁰ generálem jízdy, došlo k tvrdým střetnutím a krvavým událostem; neboť Avogadro, zasažen ranou z arkebuzy, zůstal na místě mrtev se šesti svými kapitány a asi 200 vojáky; a „Chiauari“, který lákal nepřátele kořistí těžkého zlatého řetězu, jež měl na krku, zasažen rovněž, a to ranou z pistole, zůstal také mrtev a s jinými reformovanými důstojníky kořistí nepřátel; jeho ztráta nebyla méně bolestná kardinálovi, jeho strýci, než španělským velitelům a vojsku, protože byl rytířem velké odvahy a velkých nadějí; pro

Smrt generála Ricciarda Avogadra.

vévodu parmského byla bolestná ztráta Avogadra, muže z Brescie z nejpřednějších rodů Lombardie, který kromě rytířských řádů požíval benátského šlechtictví; když jako mladík odešel z vlasti do vojsk císaře, osvědčil se nejen jako statečný kapitán, ale smělostí ducha i meče si získal jméno jednoho z nejšlechtetnějších, neboť po souboji s plukovníkem „Forcatz“,⁸¹ pokládaným za jeden z nejodvážnějších mečů vojska, si při každé příležitosti počínal s takovou neohrožeností a zápalem, že ho Piccolomini prohlásil svým podplukovníkem; a když tento úřad důstojně zastával, v bitvě u Lützenu – jak se proslychá – Piccolomini a Avogadro zachránili císařské vojsko před porážkou, a on si z ní

⁷⁸ Patrně García Álvarez de Toledo, 5. vévoda z Fernandiny; ztotožnění nejisté.

⁷⁹ Podle literatury dobyli Španělé Lérinské ostrovy (Sainte-Marguerite a Saint-Honorat) 13.–14. září 1635; prosinec v tisku je patrně chyba.

⁸⁰ Avogadro, Ricciardo, z brescijského rodu Avogadro, generál parmské jízdy, padl roku 1635 pod Valenzou. Podle Prioratova líčení je totožný s hrabětem Avogadrem, podplukovníkem Piccolominiho pluku, který byl roku 1632 těžce raněn u Lützenu.

⁸¹ Patrně Forgách, velitel chorvatské jízdy u Lützenu; ztotožnění nejisté.

odnesl ránu z muškety, která ho přivedla téměř k smrti.

Ale ani tím Francouzům nevychladly naděje na dobrý výsledek; stále více svírali místo a posílenými bateriemi a útoky je ze všech stran ostřelovali. Proto Španělé, uvažující, jak důležité to místo je a že kdyby nepřátelé překonali

Španělé přispívají Valenze na pomoc.

slabé zákopy, jimiž bylo obepjato, bylo by pak snadné zteči město, opevněné starými a slabými hradbami, rozhodli se mu za každou cenu přispět na pomoc; a proto byl 7. října vyslán don Carlo Colombo se čtyřmi tisíci pěšími a deseti setninami jezdců, aby zaujal postavení ve Frascarolu („Frescarolo“), místě asi dvě míle od Valenzy. Když se to dozvěděli ve francouzském táboře, Créqui, obávaje se zmaru podniku, přešel za úsvitu se svým vojskem po mostě Savojských, provázen mezi jinými mnoha francouzskými rytíři komturem de Souvré a panem de „Faures“; v zákopech a ubikacích nechal jen tolik lidí, kolik stačilo k jejich střežení; a když se pod jedním stromem konala porada s vévodou savojským a parmským, s maršálem de Toiras z rodu Saint-Bonnet („Sanbonet“),⁸² s hrabětem de Verrua („Verua“) z rodu Scaglia, generálem piemontské pěchoty, s markýzem Villou,⁸³ generálem jízdy, s markýzem de Villeroy z rodu Neufville („Neuilla“), polním maršálem, a s jinými předními veliteli o tom, co se má v takové nesnázi učinit, bylo na Créquiho naléhání rozhodnuto svést toho dne se Španěly bitvu, buď v poli, nebo uvnitř Frascarola, pokud by se nepohnuli. Spojenci proto k tomu účelu vytáhli, a když zjistili, že nepřítel kryt v ležení u Frascarola vytrvale očekává jejich útok, seřadili se Francouzi s Créquim na pravém křídle, Savojská s vévodou na levém a vévoda parmský se svými zůstal v zadním voji; ale na počátku šarvátky poslal Créqui k vévodovi savojskému markýze de Villeroy, aby mu dal vědět, že nepokládá za tak snadné přemoci Španěly v oněch postaveních, a ať proto, je-li téhož mínění, poručí ustoupit; vévoda savojský tedy ihned vzkázal vévodovi parmskému, aby se obrátil a táhl do svých ubikací, a sám ho následoval, stejně jako Francouzi, a všichni znovu přešli most, aby se vrátili do svých ležení, neboť vévoda savojský nechtěl, aby někdo ze strachu před nepříteli zůstal za Pádem. Nepřátelé pak postoupili s markýzem z Torrecusy,⁸⁴ příštího rána při druhém útoku dobyli pevnůstku na konci mostu u města, přičemž 300 vojáků z pluku francouzského pana de Piles⁸⁵ a hraběte de Maugiron („Mangeron“), plukovníka pěchoty, padlo nebo utonulo, a uvedli do místa na člunech mnoho vojáků, kteří se vrátili do Frascarola dříve, než je nepřátelé mohli zastihnout; příčinou bylo, že v ubikaci Francouzů nebyl most, a bylo proto třeba jít dlouhou oklikou k mostu Savojských, takže přišli pozdě. Créqui si u vévody savojského stěžoval na nedostatečný pořádek, ač byli tak blízko nepříteli; ale vévoda, jemuž snad taková událost nebyla nemilá, se vymlouval, že by nikdy nebyl věřil v takovou smělost Španělů, a jinými přehnanými řečmi. Když Francouzi viděli, že díky této pomoci zmizely jejich naděje na to město, pod nímž byli jejich lidé již unaveni a prořídlí, a že každý delší pobyt přináší nevýhodu, začali společným rozhodnutím 26. října od podniku upouštět; Francouzi s vévodou parmským se uchýlili do San Salvatore a vévoda savojský se svými k Sartiraně; proto Colombo, který stál ve zmíněných ubikacích ve Frascarolu, aby spojencům zabránil shánět píci na zemích Španělska na této straně Pádu a pronikat dále do státu, dozvěděv se o odchodu francouzského tábora, odebral se do svých dřívějších ubikací v Pieve del Cairo a odtud pozoroval jejich počínání.

Tento ústup způsobil velký zmatek mezi Francouzi a jejich straníky, a stejně tak obnovil naděje Španělů, ačkoli jejich radost nemálo zmenšila smrt Celady, protože to byl rytíř, z jehož činů se usuzovalo na největší úspěchy. Když proto za to vzdali díky Bohu, nabyli přesvědčení, že nepodařil-li se Francouzům podnik na Valenzu, jim se zajisté zdaří stanovené předsevzetí vyhnat Rohana z Valtelliny; dohodli tedy

⁸² Toiras, Jean de Saint-Bonnet, markýz de (tisk „Sanbonet“; 1585–1636), maršál Francie od roku 1630, obránce ostrova Ré (1627) a Casale.

⁸³ Villa (Ville), Guido, markýz († 1648 u Cremony), generál jízdy ve službách savojského vévody; roku 1629 byl raněn u Suzy, roku 1636 se stal polním maršálem ve francouzských službách a roku 1643 generálporučík.

⁸⁴ Patrně Carlo Andrea Caracciolo, markýz z Torrecusy; ztotožnění nejisté.

⁸⁵ Patrně Pierre-Paul de Fortia, pán de Piles, vychovaný spolu s králem, velitel galéry a guvernér Marseille, roku 1649 polní maršál; data nejsou známa. Ztotožnění nejisté.

věc se Serbellonim a s rytířem Robustellim,⁸⁶ předním mužem onoho údolí, oddaným Španělsku, a do pevnosti Fuentes byli posláni vojáci a zásoby, které se pokládaly za nutné. Ale protože Rohan tehdy stál v Tiranu, aby tam postavil pevnost,

Francouzi opouštějí obléhání Valenzy.

a nevědělo se, jaké je počínání Francouzů, usoudil hrabě Serbelloni, že je dobré si dříve, než půjde dál, opatřit zprávy; dal proto z Morbegna poslat tím směrem jednoho Robustelliho důvěrníka, který, když přišel k bráně, buď tím, že zbledl, nebo tím, že kolísal v odpovědích strážím, které ho podle vojenského zvyku vyslýchaly, upadl v podezření, byl zatčen a doveden k Rohanovi; ten, v takových věcech nanejvýš chytrý, z něho obratnými otázkami, sliby a výhrůžkami vylákal záměr Španělů. Chápaje se proto příležitosti bez ztráty času, sdělil záměr svým předním velitelům a s největším spěchem táhl s celým vojskem do Sondria, místa uprostřed údolí, a byl tam dříve, než Španělé zaslechli o jeho pohybu; a když byl zpraven, že nepřátelé ještě nedostali děla ani některé lidi, kteří se zdržovali v Delebiu, a že stojí u Morbegna bez myšlenky, že by mohli být napadeni, postoupil bez otálení proti nim; Serbelloni, o tom zpraven, nechtěl vůbec ustoupit, ba rozpálen tím větší důvěrou poslal vpřed jízdu s hrabětem ze San Secondo⁸⁷ k úpatí hory blízko kostela San Pietro; šik pěšího pluku Trivulzio postavil směrem k Adde pod ochranou bažiny nedaleko zmíněného kostela; a Španělé zůstali v zadním voji u Morbegna. Rohan, když dorazil na dohled nepřátelského vojska, poslal vpřed pluk pana de Vandy („Vandì“), aby obsadil most přes Bitto („Bit“); ale protože ho Španělé předešli, vyrazila, aby překonala obtíže, vpřed francouzská jízda, která však pro úzkost místa a cest nemohla nic svést, musela ustoupit a uvolnit místo pěšímu pluku pana de Lecques („Lecches“), aby nastoupil

Bitva mezi Španěly a Francouzi u Morbegna ve Valtellině.

do útoku; ten Italové vydrželi a odrazili s jistou škodou Francouzů. Rohan, tím rozhořčen, se v čele pluku pana de La Frézelière („Frisiliera“) sám vrhl na Španěly, kteří drželi stanoviště s nemenší statečností; a po dvou hodinách těžkého boje, kdy došlo až na meče, sesedlo z koní sto kyrysníků, většinou šlechticů, a napadli pluk Trivulzio s takovým zápalem, že byl nakonec donucen opustit stanoviště u bažiny a stáhnout se v jakémsi zmatku; tím se rozvrátily ostatní španělské oddíly a musely ustoupit Francouzům se ztrátou mnoha vojáků a důstojníků, mezi nimi i hraběte ze San Secondo, rytíře statečného a vznešeného postavení.⁸⁸ Pro tuto ztrátu se Rakušané, vidouce, že obtíže při vyhánění Francouzů z Valtelliny stále rostou, rozhodli zajistit přivedení pomoci z Německa jinou cestou, a proto se obrátili ke Švýcarům; jednali s nimi tak, že když peníze překonali každou překážku, dosáhli nakonec průchodu pro osm tisíc vojáků, zčásti pěších a zčásti jízdních. Byli také opatřeni

Pan de Bellièvre, vyslanec francouzské koruny u italských knížat.

velkovévodou toskánským pěším plukem, odvedeným na jeho náklad v Helvetii, a několika setninami jezdců, vedenými markýzem Cosimem Riccardim; proto vyslanec Bellièvre, když vyřídil věci v Benátkách, odebral se do Florencie, nikoli s úmyslem získat onoho panovníka pro francouzskou korunu, nýbrž aby zmírnil mínění, které si italská knížata mohla učinit kvůli sestupu francouzských zbraní, totiž že ruší mír, jehož poklidně užívaly ony národy, povahou válce vzdálené. A protože se v podezíravosti Francouzů stále více utvrzovalo mínění, že se vévoda savojský tajně dorozumívá se Španěly, usoudili královští ministři, že k zmírnění onoho mínění bude dobré propustit z Milána opata Torreho („Abbate Torre“), vévodova vyslance, pod záminkou, že vzhledem k nepřátelstvím, která jeho pán podnikl proti státům katolického krále, se nesluší, aby se jeho ministři zdržovali u toho, kdo byl prohlášeným nepřítelem. A protože si Rakušané neméně slibovali od přátelství vévody Františka Modenského⁸⁹ kvůli pomoci, kterou mohli mít z onoho státu bojovných lidí, přimluvili se u císaře, aby zmíněnému vévodovi udělil investituru knížectví Correggio (případlého císařské komoře), jak se také

⁸⁶ Robustelli, Giacomo, vůdce valtellinských katolíků.

⁸⁷ Patrně příslušník rodu Rossi di San Secondo; blíže se ho ztotožnit nepodařilo.

⁸⁸ Bitva u Morbegna se odehrála 10. 11. 1635; tisk datum neuvádí.

⁸⁹ František I. d'Este, vévoda modenský.

stalo, ovšem za složení 200 tisíc scudi.⁹⁰

Císařští mezitím drželi těsně obleženou pevnost Gustavsborg na Rýně, přivedenou do krajnosti, protože ji vévoda výmarský nemohl vysvobodit; plukovník „Nobendorf“, Holand'an,

Gustavsborg dobyt Rakušany.

který tam velel, poznáv, že se déle udržet nemůže, vyjednal vydání, vyšel se švédskou posádkou 1 200 pěších a třiceti jezdců se zbraněmi a zavazadly a uchýlil se do Mohuče; a Výmarský, vida svůj záměr zmařen, stáhl se, aby nebyl obklíčen císařskými, kteří po překročení Rýna pronikali až k branám Mohuče, ke Kreuznachu; tam, pronásledován císařskou jízdou, ačkoli se bránil šarvátkami, musel, když k Rakušanům přibýly čerstvé oddíly, přijmout útok s jistou škodou na zadním voji, který se zachránil pod děly Kreuznachu.

K podpoře těchto úspěchů poslal hrabě Gallas hraběte Hatzfeldta pod Kaiserslautern („Kaiserluter“), místo za Rýnem ve Falci, kde byl guvernérem plukovník „Scombech“ s 800 vybranými pěšími; 1. července bylo město napadeno děly a přibližovacími zákopy, při jejichž práci zemřelo mnoho císařských pro silnou obranu a prudké výpady posádky; mezi nimi prosluly výpady ze 14. a 17. téhož měsíce, kdy byli Rakušané se škodou odraženi; Hatzfeldt, tím rozhořčen, poslal znovu do útoku své pěší pluky s prohlášením, že kdyby ustoupily, dá je rozsekat jízdou, kterou k tomu účelu rozestavil kolem dokola; proto obležení, nemohouce odolat přesile a statečnosti císařských vojáků, kteří se zoufale vrhali do průlomů, ztratili město, dobyté násilím, větší část posádky byla pobita a guvernér, těžce raněn, zůstal 19. července s různými jinými důstojníky v zajetí.⁹¹ Gallas, doufaje po tomto úspěchu získat i Mohuč, poslal tam hraběte z Mansfeldu s částí vojska; ale ten, když se dozvěděl o pochodu Francouzů a vévody výmarského na pomoc Mohuči, rychle se stáhl a vrátil se do císařského tábora u Wormsu, kde, posílen jinými oddíly, přistoupil k dobývání Frankenthalu; jeho posádka se udržela až do 16. října, a nemohouc dostat pomoc, musela se vzdát a vyšla s doprovodem zčásti do Saverne a zčásti s guvernérem do Weselu; do této pevnosti, stejně jako do všech ostatních ve Falci, byli o několik dní později uvedeni Španělé a do Heidelbergu plukovník Haslang s posádkou bavorského kurfiřta.

Pro tyto události, a také aby se dodalo síly dobývání pevnosti Schenkenschans, podniknutému princem Oranžským, nařídil francouzský dvůr vévodovi de Chaulnes („Sciaunes“)⁹² z rodu d'Albert, maršálovi, guvernérovi a generálnímu místodržiteli Pikardie, bratru zesnulého vévody de Luynes,⁹³ konetábla Francie,

Vévoda de Chaulnes s francouzskými zbraněmi táhne k Flandrám.

aby s panem de Rambures,⁹⁴ polním maršálem, se čtyřmi tisíci pěšími a 500 jezdci projížděl oněmi hranicemi a pokusil se o nějaký postup, který by Španěly přinutil, aby sem přispěchali a rozdrobili tak své přípravy v jiných částech; a tak se také stalo, neboť když se to infant dozvěděl, poslal ihned proti zmíněným Francouzům Chorvaty, kteří přišli s Piccolominim; a když mezi nimi proběhly nějaké nepříteli významné akce, vévoda se vrátil do své provincie a zanechal pana de Rambures s dobrým počtem pěších a jezdců v jeho guvernérství v Doullens („Dorlans“),⁹⁵ místě v Artois; a protože Chorvati ztráceli čas nepříteli důležitými nájezdy, vedla se ta zimní válka tak, že jedni mysleli více na vlastní záchranu než na škodu druhých.

V jiné části říše však záležitosti neprobíhaly podobně, protože generálové Banér, Knyphausen („Chiiipausen“), Sperreuth („Spreuter“) a ostatní velitelé švédské strany stále pokračovali ve svých

⁹⁰ Literatura uvádí za investituru knížectví Correggio částku 230 000 florinů.

⁹¹ Literatura klade dobytí Kaiserslauternu na 17. 7. 1635.

⁹² Chaulnes, Honoré d'Albert, pán de Cadenet, vévoda de (1581–1649), mladší bratr konetábla de Luynes, díky jeho přízni od roku 1619 maršál Francie. Sňatkem s dědičkou hrabství Chaulnes získal titul, který byl roku 1621 povýšen na vévodský.

⁹³ Luynes, Charles d'Albert, vévoda de (1578 – 15. 12. 1621), oblíbenec Ludvíka XIII. a strůjce pádu Conciniho (1617), od roku 1621 konetábl Francie; zemřel na horečku při tažení u Monheurtu.

⁹⁴ Patrně Jean de Rambures; ztotožnění nejisté. Nejde o Charlese de Rambures, zvaného „statečný Rambures“, plukovníka pluku svého jména, který zemřel již roku 1633.

⁹⁵ Doullens leží v Pikardii, nikoli v Artois.

postupech. Sasové, aby je zarazili, postoupili ze strany Meklenburska k Plau („Plauen“)⁹⁶ a zaujali postavení v Parchimu; ale Banér je pozoroval, a když proti nim vyslal svou těžkou jízdu s dalšími setninami dragounů a mušketýrů, v noci

Sasové přepadení generálem Banérem.

dvanáctého prosince napadl saské ubikace s takovým zděšením a zmatkem napadených, že byli rozvráceni a rozprášeni spíše sami sebou než nepřáteli; byly zničeny tři pluky saské jízdy, zajati plukovník „Strein“ a několik kapitánů a ukořistěna zavazadla plukovníků „Calchestein“ a „Dehn“, Němců; proto saský kurfiřt, nepokládaje se za dost silného proti náporu Švédů, posílených ze všech stran lidmi, které vyslal Oxenstierna, odtáhl z Parchimu a stáhl se ke generálu Marazzinimu („Maracini“), Italovi, který velel císařským zbraním v Pomořansku a měl rozkaz mu pomáhat; ale ačkoli spojení dávali Švédům jisté starosti, Banér se přece stále držel v poli, maje proti těm, kdo nebyli zvyklí na mrazy severu, výhodu kruté zimy; dobyl také silou zbraní Havelberg („Hanelberg“), rozsekal 400 Sasů,

Postupy Švédů v Sasku.

zajal plukovníka „Trauendorf“ a jiné důstojníky, získal 4 děla a množství střeliva a ukázal se v okolí Magdeburku a v kraji při Sále, pustoše a ničíc k největšímu zděšení lidu celou zemi; proto se kurfiřt stáhl se svými lidmi k Lipsku, a když tam dostal posilou další císařské oddíly a zesílil s nimi své vojsko nad vojsko Švédů, zmenšené zčásti ustavičnou námahou a zčásti posádkami zanechanými v dobytých místech, viděl se Banér, který se vydal pod Halle, nucen od podniku upustit a stáhl se do „Vaissenfelt“;⁹⁷ tam rozbil most přes Labe, zakopal se a nechal onen kus země na této straně Labe Sasům volný; ti jím bez odporu prošli, přišli do Halle, přešli s osmi pluky za řeku Halštrova a Luppe a se šesti k Neubrandenburgu,⁹⁸ aby podpořili spojení s hrabětem Hatzfeldtem, který táhl od Vezery k Sasku, což se jim šťastně podařilo,

Generál Marazzini nutí Banéra k ústupu.

neboť Marazzini, když napadl jednu ubikaci Švédů a zahnal na útek další setniny protestantů, donutil Banéra ustoupit se ztrátou děl, zavazadel a všech oněch vojáků, kteří nemohli následovat hlavní sílu; ale protože se císařské vojsko pro nedostatek potravin a píce a také pro mnoho pevností držných Švédy nemohlo pustit dále, utábořilo se mezi Berlínem a Špandavou naproti Švédům, kteří se tam stáhli za řeku a zakopali, aby Rakušany zdrželi a vyčerpali hladem, dokud k nim nepřijdou posily očekávané z mnoha stran. Protože tato nepřítelství mezi Švédy a Sasy dávala podnět k úvahám braniborskému kurfiřtovi a vévodovi Adolfovi Fridrichovi Meklenburskému („Fedrico Adolfo di Mechelbourg“), kteří si od těchto roztržek nemohli slibovat nic jiného než značnou škodu pro své státy, sousedící s oběma stranami a sevřené mezi jejich zbraněmi, snažili se je svým prostřednictvím urovnat, ačkoli marně, neboť

Braniborský kurfiřt se přimlouvá za smíření Švédů se Saskem.

Švédové, prohlašující se uraženi Saskem, podněcováni touhou po válce, z níž měli nemalý užitek, a majíce takové jednání v nechuti, nechávali uzavření stále v nejistotě s nadějemi málo podloženými, a nakonec postavili jádro všech obtíží na jeden nanejvýš obtížný a nepřekonatelný bod, totiž na nárok jít dále a vymáhat navrácení toho, co drželi předešlého roku 1644.⁹⁹

V této době jednali vyslanci a zástupci Francie, Anglie, Holandska a Braniborska o míru mezi oběma korunami, polskou a švédskou (jejichž příměří v těchto dnech vypršelo); ale pro obtíže, na něž narazili v nárocích obou stran, a protože se zástupci, shromáždění k tomu účelu ve Stuhmsdorfu

⁹⁶ Patrně Plau am See v Meklenbursku; ztotožnění nejisté.

⁹⁷ Místo se nepodařilo spolehlivě ztotožnit: grafie odpovídá Weißenfelsu na Sále, souvislost (most přes Labe) ukazuje spíše na Werben.

⁹⁸ Tak tisk; Neubrandenburg leží daleko od Halle a o které místo jde, se nepodařilo zjistit.

⁹⁹ Tak tisk. Letopočet je v souvislosti roku 1635 nesmyslný; jde nejspíš o tiskovou chybu za 1634, tedy o stav před bitvou u Nördlingenu.

(„Standorf“), nemohli dohodnout, bylo znovu navrženo a uzavřeno jiné příměří na 26 let,¹⁰⁰ jehož podmínky v podstatě zněly: polskému králi a braniborskému kurfiřtovi zůstane ona část Pruska, která jim náleží, a Švédům Livonsko po dobu příměří; poté, co budou články podepsány a polským králem ratifikovány, vrátí Švédové do rukou Poláků Braunsberg („Brunsberg“), Sztum („Strun“) a Marienburg a zboří pevnost postavenou na řece Visle; podrží jen Elbing a přístav Pillau („Pilaù“), dokud kapitulaci neratifikuje sněm polských stavů, který měl začít 20. listopadu. K provedení toho zbořili Švédové všechny pevnosti postavené naproti Gdaňsku a odvedli posádky z okolních míst; a tak utichly obavy, které měli Švédové v této části, jejichž zájmy by válka, kdyby v této oblasti vznikla, těžce poškodila. Velký podíl na tom měl pan d'Avaux („Auaù“),¹⁰¹ vyslanec Francie, jehož statečnosti a obratnosti mnoho vděčí Švédové, kteří zůstali tak zavázáni vlídnému chování krále Vladislava, že jím uchvázeni si v duchu přáli krále tak hrdinských vlastností, jaké se v něm obdivují.

Na druhé straně kardinál de La Valette („della Valletta“), který převzal velení vojska, jemuž předtím v Alsasku velel maršál de La Force („della Forza“), byl zpraven, že císařští pro nedostatek potravin znovu přešli Rýn;¹⁰² postoupil proto koncem června až k Mohuči a tam, překročiv řeku, spojil se s vévodou výmarským, který na něj naléhal, aby k němu přitáhl na pomoc hradu ve Würzburgu („Erbipoli“).¹⁰³ Hrad však padl dříve, než se o tom dozvěděli; a když byli zpraveni, že Gallas s mocným vojskem táhne, aby znovu přešel Rýn u Philippsburgu a odřízl jim cestu k návratu do Francie, poradil Výmarský kardináloví, aby co nejdříve znovu přešel Rýn a se vši opatrností se stáhl k Metám, neboť když už neměli potraviny a Falc i celé Alsasko byly zpustošeny, nebylo možné jejich vojsko v oněch zemích udržet. Za tím účelem stáhli posádky z mnoha míst za Rýnem, a zvláště z Mannheimu, který zanechali z velké části zbořený, a přešli řeku společně u Mohuče v téže době, kdy ji Gallas přecházel po mostě u Philippsburgu; a pochod dnem i nocí, jímž chtěli uniknout hladu a vyhnout se bitvě, byl tak spěšný, že Francouzi zanechali na cestách a v lesích, kudy procházeli, všechna děla, všechna zavazadla, všechny nemocné, zčásti i zdravé, jež námaha a hlad

Spěšný ústup Francouzů k Metám.

vysílily, a velmi mnoho koní pro únavu a nedostatek píce; a nebýt udatnosti a velké zkušenosti vévody výmarského, jehož neohroženosti je třeba přičíst záchranu zbytku vojska, byl by zmatek ještě větší, neboť ve válečné radě, konané uprostřed oněch pustin a oněch nebezpečí, navrhovali ostatní velitelé, aby se zachránili s tou částí jízdy, která toho byla schopna, čemuž se Výmarský vždy postavil, aby tak bídě nepřišli o pěchotu. Když pak bez další srážky dorazili k Wallerfangen („Vaudrefang“),¹⁰⁴ dali kardinál, Výmarský a hrabata de Guiche („Ghiscia“)¹⁰⁵ a de Turenne („Turennes“),¹⁰⁶ polní maršálové, vojsku přejít řeku Sáru, kde byl zadní voj 27. září napaden jízdou Gallasova předního voje se ztrátou více než 300 císařských a méně než sta Francouzů, mezi nimiž zahynuli páni de „May“ a de „Cusac“, druhý z nich poručík setniny lehké jízdy a první poručík setniny těžkooděnců kardinála Richelieu; a byl tam raněn hrabě de Saint-Aignan („Sant'Agnan“),¹⁰⁷ který statečně bojoval s jinými pány a důstojníky. Přesedše zmíněnou řeku, uchýlili se Francouzi a Výmarští do města Met a jeho okolí a Wallerfangen zůstal napospas Gallasovi, který zajal celou francouzskou posádku i s panem de „Nets“, který tam byl guvernérem.

¹⁰⁰ Příměří ve Stuhmsdorfu bylo uzavřeno 12. 9. 1635. „Strun“ je patrně Sztum (Stuhm).

¹⁰¹ Avaux, Claude de Mesmes, hrabě d' (tisk „Auaù“; 1595 – 19. 11. 1650 Paříž), francouzský diplomat, vyslanec v Benátkách, Dánsku, Švédsku a Polsku; roku 1635 sjednal příměří ve Stuhmsdorfu, později byl zplnomocněncem při jednáních o vestfálský mír v Münsteru.

¹⁰² Tisk klade postup k Mohuči na konec června; obvykle se uvádí, že kardinál de La Valette spojil svá vojska s vévodou výmarským a táhl k Mohuči až v srpnu 1635. Slova „pro nedostatek potravin“ jsou v tisku poškozená a jejich čtení je nejisté.

¹⁰³ Tisk „castello d'Erbipoli“ (lat. Herbipolis = Würzburg); míněna je patrně pevnost Marienberg.

¹⁰⁴ Wallerfangen (franc. Vaudrevange) na Sáře u dnešního Saarlouis.

¹⁰⁵ Gramont, Antoine de, hrabě de Guiche (tisk „Ghiscia“; 1604 – 12. 7. 1678), pozdější vévoda a maršál de Gramont.

¹⁰⁶ Turenne, Henri de La Tour d'Auvergne, vikomt de (tisk „Turennes“; 11. 9. 1611 – 27. 7. 1675, padl u Sasbachu), mladší bratr vévody de Bouillon, pozdější slavný vojévůdce, maršál Francie od roku 1643.

¹⁰⁷ Patrně François-Honorat de Beauvilliers, hrabě de Saint-Aignan (1610, podle jiných údajů 1607/1608 – 16. 6. 1687 Paříž), od roku 1663 vévoda a pair; ztotožnění nejisté.

V téže době, kdy se kardinál de La Valette zdržoval na Rýně, nepřestával vévoda Karel Lotrinský, posílen některými oddíly sebranými z různých stran a posilou Jana z Werthu („Gio. di Vert“), který přešel Rýn u Breisachu a přitáhl pod Saint-Dié, místo v Lotrinsku na hranicích Alsaska, povzbuzovat města oné provincie proti Francouzům; a dařilo se mu to, neboť některá se k němu přidala v naději, že se vymaní z poslušnosti Francie, pod níž nemohla najít klid, a mezi nimi z předních Pont-à-Mousson a Saint-Mihiel („San Michele“). Pokračuje tedy ve svém úmyslu získat zpět, co bylo jeho, utábořil se u Rambervillers a tam se opevnil, aby vyčkal, až Werth dokončí dobývání Saint-Dié, a aby pak společně postoupili k větším úspěchům. Když tyto zprávy, provázené kapitulací zmíněného Saint-Dié, k níž došlo za podmínek dobré války a při níž byly získány prapory dvou francouzských pluků, dospěly ke

Král Francie se vydává do Lotrinska a dosahuje některých úspěchů.

dvoru Francie, král, vida, že jeho vojska jsou velmi vzdálena, zaměstnána zčásti v Holandsku, zčásti v Německu a zčásti v Itálii, svolal většinu baronů a šlechticů z provincií nejbližších Paříži a vydal se v měsíci září osobně pod Saint-Mihiel, provázen pány de Séguier („Seghier“), velkým kancléřem království,¹⁰⁸ de Chavigny („Sciauigni“), státním sekretářem,¹⁰⁹ markýzem de Verneuil („Vernuglio“), biskupem metským, svým nemanželským bratrem,¹¹⁰ princem de Guéméné („Ghimenè“) z rodu Rohanů,¹¹¹ synem vévody de Montbazou („Mombason“), guvernéra Paříže a vrchního lovčího,¹¹² vévodou de Saint-Simon („San Simon“), velitelem jízdy,¹¹³ pány du Hallier¹¹⁴ a de La Meilleraye („Migliarè“), polními maršály, a hrabětem de Cramail („Carmain“) z rodu Monluců,¹¹⁵ s jinými předními a statečnými kavalíry; královnu a kardinála Richelieu zanechal v Paříži s mocí nad záležitostmi království. A když za šest dní dobyl ono místo, ačkoli velmi slabé, statečně bráněné panem de Serres, Lenoncourtem, Lotrinčanem,¹¹⁶ a dal je pak zbořit hraběti de Thiangés, polnímu maršálovi, jehož tam za tím účelem zanechal jako guvernéra, zmocnil se za několik dní všech okolních míst, neboť kardinál de La Valette

Král Francie se vrací slavně do Paříže.

z druhé strany vytáhl z Met s druhým vojskem a donutil město Pont-à-Mousson přijmout zákon od Francouzů. Když se tedy koncem října král slavně vrátil do Paříže, zůstal ve velení královského vojska Karel z Valois („Carlo di Valois“), vévoda z Angoulême, syn zesnulého krále Karla IX.,¹¹⁷ kníže ostřílené zkušenosti a ctnosti, který se, spojen s maršálem de La Force, utábořil naproti Rambervillers a zanechal markýze de Sourdis,¹¹⁸ polního maršála, k dobývání hradu Moyon („Moien“) na Meurthe

¹⁰⁸ Séguier, Pierre (tisk „Seghier“; 28. 5. 1588 – 28. 1. 1672), pán d'Autry, hrabě de Gien, tehdy strážce pečeti, od roku 1635 kancléř Francie.

¹⁰⁹ Chavigny, Léon Bouthillier, hrabě de (tisk „Sciauigni“; 1608 – 11. 10. 1652), od roku 1632 státní sekretář pro zahraniční věci, Richelieuův učedník a přítel.

¹¹⁰ Verneuil, Henri de Bourbon, markýz de (tisk „Vernuglio“), nemanželský syn Jindřicha IV. a Henriette d'Entragues, markýzy de Verneuil; biskup metský.

¹¹¹ Guéméné, Louis de Rohan, kníže de (tisk „Ghimenè“), dříve hrabě de Rochefort, syn Hercula de Rohan, vévody de Montbazou, a manžel Anne de Rohan. Úřady guvernéra Paříže a vrchního lovčího náležely jeho otci.

¹¹² Montbazou, Hercule de Rohan, vévoda de (tisk „Mombason“; † 1654 ve věku 86 let), guvernéř Paříže a vrchní lovčí, otec knížete de Guéméné a vévodkyně de Chevreuse.

¹¹³ Saint-Simon, Claude de Rouvroy, vévoda de (tisk „San Simon“; 16. 8. 1607 – 3. 5. 1693), otec pamětníka vévody de Saint-Simon; od 5. 3. 1627 první podkoní, od roku 1635 vévoda, guvernéř Blaye, roku 1636 upadl v nemilost.

¹¹⁴ Hallier, François de L'Hospital, pán du (1583–1660), bratr maršála de Vitry a po něm kapitán královny tělesné stráže, od roku 1643 maršál Francie. Roku 1635 měl za úkol vyčistit Lotrinsko a srovnat se zemí malá místa, která se neměla držet.

¹¹⁵ Cramail, Adrien de Montluc, hrabě de (tisk „Carmain“; 1571–1646), vnuk maršála Blaise de Montluc, duchaplný dvořan a literát, za obléhání Montaubanu (1621) polní maršál. Zatčen byl roku 1635 poté, co na tažení mluvil s králem proti kardinálovi, a v Bastile byl vězněn až do ledna 1643.

¹¹⁶ Lenoncourt, Charles de, pán de Serres (tisk „Serres Lenoncourt“; † 1644), kapitán gardy vévody lotrinského a bailli saint-mihielský; čtyři roky byl vězněn v Bastile.

¹¹⁷ Angoulême, Karel z Valois, vévoda z (Charles de Valois; tisk „Carlo di Valois“; 1573–1650), nemanželský syn Karla IX. a Marie Touchet, zprvu hrabě d'Auvergne, od roku 1619 vévoda z Angoulême; otec hraběte d'Alais.

¹¹⁸ Patrně Charles d'Escoubleau, markýz de Sourdis (1588 – 21. 12. 1666), bratr arcibiskupa bordeauxského Henriho de Sourdis a kardinála Françoise de Sourdis; ztotožnění nejisté.

(„Murta“) ¹¹⁹ mezi Nancy a zmíněným francouzským táborem, jehož se zákopy a bateriemi zmocnil.

A protože na této cestě byl hrabě de Cramail, muž ducha a udatnosti, s králem důvěrnější než obvykle a král s ním proti radám kardinála Richelieu rozmlouval o bídě svého státu při tak velké válce, byl hrabě krátce po králově návratu do Paříže mocí zmíněného kardinála uvězněn v Bastile, jak pro výstrahu jiným, tak pro potrestání samotného hraběte, jenž se provinil jen tím, že vyslechl stesky svého krále, jehož povaha, zcela podrobená smělosti onoho ministra, neměla proti jeho násilnostem nápravy. Záminkami, jichž zmíněný kardinál užíval, aby vzdálil nebo uvěznil velké osobnosti, kterých se obával, byla líčení jejich ctižádosti, neklidu, závisti a jiných podobných věcí, ať pravdivých, nebo smyšlených, jimiž králi ukazoval nebezpečí, jež mu hrozí, drží-li je ve své blízkosti, pro špatné zprávy a rady, které by mu mohly dávat ke škodě státu. A ačkoli tajemství těchto úskoků král znal, přesto vždy následoval vůli kardinálovu, ne z lásky, nýbrž ze strachu před jeho autoritou a mocí v království, které tehdy spravovaly osoby buď jeho příbuzné, nebo jeho chráněnci. Totéž neštěstí potkalo také maršála de Bassompierre, ¹²⁰ Lotrinčana, muže velmi vynikajícího svými vznešenými vlastnostmi, z rodu Bassompierreů a mladšího bratra markýze de Removille („Remouilla“), vrchního štolby vévody lotrinského; ¹²¹ a brzy nato, koncem roku 1637, také maršála de Vitry („Vitri“), ¹²² který byl dán do Bastily, a jeho guvernérství Provence bylo dáno hraběti d'Alais („Alez“); a nezůstali ušetřeni ani mnozí jiní, jejichž udatnosti se Richelieu obával.

Mezitím byl pan de La Meilleraye, generál dělostřelectva, který se nedávno vrátil z Holandska po moři, vyslán králem v měsíci říjnu, aby dovedl do zmíněného tábora konvoj s velkým množstvím mouky pro vojsko; ale když se ubytoval nedaleko Toulou, města na Mosele čtyři míle od Nancy, a dal zmíněný konvoj časně vyrazit s malým doprovodem, byl konvoj, sotva přešel Moselu, napaden Werthem; a tak byli Francouzi nenadále přepadeni císařskými, zčásti rozprášeni a zčásti pobiti, všichni koně zajati a mouka zkažena na zemi, neboť

Generál Werth rozbíjí konvoj Francouzů.

vojáci rozpárali pytle mečí. Nad tímto nešťastným výsledkem se král rmoutil a obviňoval své kapitány z nedbalosti, a tím spíše, že vévoda z Angoulême a maršál de La Force, kteří se bez toho nemohli déle udržet naproti vévodovi lotrinskému a Janu z Werthu, když už tábor upadl do nesnesitelného nedostatku potravin a píce, byli donuceni ustoupit k Nancy, kde, dostiženi v zadním voji císařskými, ztratili několik dragounů a zavazadla; a v důsledku této srážky Rakušané dobyli zpět také Lunéville a Saint-Nicolas-de-Port („San Nicola“).

Ale protože se Francouzi nemálo obávali Gallasových zbraní, spojili se tito generálové u Pont-à-Mousson s kardinálem de La Valette a vévodou výmarským, aby se poradili, jaké opatření je třeba v té oblasti učinit; a když spolu měli poradu, usnesli se pokusit se dojít k

Francouzi postupují proti císařskému táboru, ale shledavše jej dobře opevněný, ustupují.

bitvě dříve, než by se šlechta a vojáci tak početného vojska pro tak velký nedostatek a strádání vrátili do Francie; a proto postoupili k táboru u „Marimont“, ¹²³ kde stáli císařští dobře opevnění a s velkou výhodou. Když to francouzští generálové uvážili a poznali, že pokus je obtížný a nebezpečný, a protože se tam nemohli ani příliš dlouho zdržet pro nedostatek všeho, zapálili všechny vesnice a dvorce v okolí, aby nepříteli odňali pohodlí, a znovu přešli Moselu; a brzy nato, protože se blížila zima, byla propuštěna

¹¹⁹ Hrad Moyon leží na řece Mortagne, ne na Meurthe. Jeho dobytí Francouzi se obvykle klade až do roku 1639; údaj tisku o dobytí roku 1635 se nepodařilo ověřit.

¹²⁰ Bassompierre, François de (12. 4. 1579 – patrně 1646), lotrinský šlechtic ve francouzských službách, maršál Francie a autor pamětí. V Bastile byl vězněn už od 25. 2. 1631 do roku 1643; Priorato zmínku o jeho uvěznění zařazuje na toto místo volně.

¹²¹ Velkým podkoním lotrinského vévody byl od roku 1617 maršálův nejmladší bratr George African de Bassompierre, pán de Removille († 1632); maršál tedy nebyl jeho mladším, nýbrž starším bratrem. Markýzem de Removille byl v této době maršálův synovec Anne-François de Bassompierre (viz Bassompierre, Anne-François).

¹²² Vitry, Nicolas de L'Hospital, markýz de (tisk „Vitri“; asi 1581 – 1644), maršál Francie, bratr pana du Hallier; roku 1617 zabil Conciniho a roku 1636 zbil holí arcibiskupa bordeauxského Henriho de Sourdis. V Bastile byl vězněn od roku 1637 do 19. 1. 1643. Guvernérem Provence se po něm stal hrabě d'Alais, syn vévody z Angoulême.

¹²³ Snad Marimont u Morhange v Lotrinsku; ztotožnění nejisté.

šlechta z provincií; a konečně, protože Lotrinsko nemohlo uživit tolik vojsk a tolik koní, stáhl se každý bez dalšího válečného podniku do pohodlnější země: Francouzi zčásti do Lotrinska, do Champagne a do metského biskupství; vévoda Karel do hrabství Burgundského a do té části Lotrinska, kterou ještě držely jeho zbraně; Jan z Werthu do Alsaska a do Breisgau; a Gallas do Německa, když předtím dobyl města Zweibrücken ve Westrichu, Saarbrücken, rovněž v téže provincii na řece Sáře, a jiná v Alsasku a Dolní Falci a spotřeboval ve všech těchto podnicích velké množství vojáků a koní pro mimořádný nedostatek píce a potravin.

V téže době měl hrabě Jindřich z Dohny („Henrico di Dona“),¹²⁴ který se vydal k obléhání Mohuče s některými oddíly duchovních kurfiřtů a s jinými, které mu dal Gallas, štěstí ten podnik provést; neboť když Francouzi a Výmarští, kteří tam několikrát pronikli, spotřebovali potraviny ve městě a Švédové pro vzdálenost pomoci ztratili naději na vysvobození, musel pan „d'Hobendorf“,¹²⁵ který po kapitulaci Gustavsburgu velel také v této pevnosti, vyjednávat a vzdát ji dne 27. prosince,¹²⁶ přičemž posádka odešla za čestných podmínek a byla doprovozena až do Met.

Když se, jak jsme již řekli, rozplynula jednání kurfiřta braniborského o urovnání mezi Švédy a Saskem, Banér, posílen mezitím pěti tisíci bojovníky, kteří k němu přišli z Pruska, a domnívaje se, že je s nimi dost silný, aby znovu vytáhl do pole, využil příležitosti, že saský plukovník „Ramersdorf“ odtáhl z císařského tábora s tisícem koní a několika setninami pěchoty k Wittenbergu, a rozhodl se napadnout nepřátelské vojsko a vrhnout se na ně celou silou. Ale Marazin („Maracini“), protože se mu nezdálo vhodné zkoušet bitvu tehdy, když Švédové byli silnější než on,

Střídavé úspěchy Švédů a Sasů.

stáhl se ke Spandavě a zanechal nepřátelům průchod přes Labe; ti silou zbraní dobyli Barby, kde ležel v posádce tisíc saských vojáků, a když přitáhli pod hrad Halle, zmocnili se i jeho; ale jakmile vévoda saský znovu spojil své lidi, byl hrad dobyt zpět a Banér byl donucen zastavit se u Calbe mezi Labem a Sálou. Mezitím Rakušané, kteří se v početné síle vrátili do pole, dobyli „Sebourg“,¹²⁷ hrazené místo nedaleko Halle, opuštěné při jejich příchodu švédskou posádkou, kterou Marazin pronásledoval a po zarputilém boji porazil u Gerbstedtu („Gerbestat“) v knížectví Anhaltském.¹²⁸ Když se po těchto zdařilých srážkách kurfiřt odebral do Halle s císařskými vyslanci a předními válečnými veliteli, konal poradu, zda má Švédy dále pronásledovat, nebo vyčkat hraběte Hatzfeldta („d'Azfelt“), který už táhl k jeho posile; a po mnoha uvedených důvodech se usneslo otálet až do jeho příchodu, a proto se v poli postupovalo pomalu, bez dalšího podniku, až do 25. března,¹²⁹ kdy císařští silou zbraní dobyli hrad Bernburg a zajali pana de „Muller“, Němce, který tam byl guvernérem. Banér, poznáv úmysl nepřátel, který směřoval k dobytí Magdeburku, jakmile by se po příchodu Hatzfeldta ocitli v počtu dostatečném k pokusu o ten podnik, povolal k sobě z Vestfálska plukovníka Leslieho („Lesle“)¹³⁰ s pěti tisíci vojáky a ještě jiné z jiných stran, aby byl ve stavu udržet se v poli a zmařit cíle, po nichž Sasové toužili. Švédský generální strážmistr Wrangel („Vranghel“),¹³¹ aby donutil Rakušany neoslabovat posádky na druhé straně a neposilovat jimi svůj tábor v Sasku, vytáhl do pole a silou dobyl město Löcknitz („Lochenitz“),¹³² které působilo jistě obtíže obchodu Štětína, a zajal guvernéra i větší část vojáků. Generálporučík Axel Lillie („Axel Lillio“) s několika pluky z Livonska a Kuronska napadl

¹²⁴ Hraběte Jindřicha z Dohny se nepodařilo blíže ztotožnit.

¹²⁵ Patrně též jako plukovník „Nobendorf“, Holand'an, zmíněný výše jako velitel Gustavsburgu; správné jméno snad Hohendorf. Ztotožnit se nepodařilo.

¹²⁶ Datum 27. prosince 1635 podle tisku se nepodařilo ověřit; může jít o datum podle starého kalendáře.

¹²⁷ Snad Seeburg u Eislebenu; ztotožnění nejisté.

¹²⁸ Gerbstedt ležel v hrabství Mansfeld, ne v knížectví Anhaltském.

¹²⁹ Tisk zde mlčky přechází do roku 1636.

¹³⁰ Leslie, Alexander (tisk „Lesle“; viz Leslie); Priorato ho uvádí jako plukovníka, od roku 1636 však byl švédským polním maršálem.

¹³¹ Některý z Wrangelů; ztotožnění nejisté. Herman Wrangel (1584/1587–1643), který tehdy velel v Pomořansku, byl už polním maršálem, takže hodnost generálního strážmistra k němu nesedí.

¹³² Löcknitz u Pasewalku, na cestě ke Štětínu; ztotožnění nejisté.

u „Chenneren“ jiné saské oddíly vedené plukovníkem „Scablis“¹³³ a rozsekal na kusy asi 500 vojáků a několik důstojníků. Ale císařští, ačkoli neustále sílili ze všech stran lidmi i válečnými zásobami, se ještě nehýbali, nýbrž všude odpočívali v ubikacích a na strážích hlavních míst a pokračovali jen v obléhání Hanau, pevnosti značné důležitosti, položené na řece „Brintz“,¹³⁴ v níž velel skotský plukovník Ramsay („Ranzau“), jeden ze statečných velitelů švédské strany, a s posádkou vojáků a obyvatel zarputilých v obraně častými výpady znepokojoval a dával co dělat markýzi di Grana a generálu bitvy Lamboyovi („Lamboi“),¹³⁵ císařským velitelům, kteří pod tím místem veleli.

Mezitím na druhé straně Francouzi, vidouce, že jejich záměr na Valenzu selhal a že Španělské den ode dne sílí v Milánsku s pomocí jiných knížat, svých přátel – neboť se začínaly objevovat odvody Němců prince Borsa d'Este, plukovníka Gil de Haese („Gildhas“)¹³⁶ a jiných, kromě lidí, kteří se denně vylodžovali ze Španělska a z Neapole –, uznali za dobrou radu ulehčit ubikacím v Montferratu a zároveň vyhovět vévodovi parmskému, který naléhal, aby byl na obranu jeho zemí, ohrožených Španěly,

Návrat lidí vévody parmského z Montferratu do Piacenzska.

poslán silný oddíl lidí, a to tak, že vévodovy lidi pošlou zpět do jeho států pod krytím silného oddílu jízdy; a proto francouzští ministři zařídili, aby vévoda savojský k nim připojil markýze Villu s piemontskou jízdou a ten je doprovodil do jejich států, kde by se po příchodu pomýšlelo na nová rozhodnutí. Villa se tedy hnul ze svých ubikací a 22. prosince šťastně prošel na dohled Španělů, kteří se stáhli do Castelnova Scrivia, aby mu zabránili v cestě, a bez jakékoli srážky dorazil do Castel San Giovanni, neboť Španělé nechťeli bojovat; a tam, vzav ubikace v místech Piacenzska, vyčkával, jaká budou rozhodnutí jeho představených.

Mezitím, protože Španělé bděli nad potřebami koruny nejen na madridském dvoře, ale i v Milánsku a na každém jiném rakouském místě, působil jim nejvíce starostí vpád Francouzů do Milánska a do Valtelliny; velmi se obávali nějakého nešťastného výsledku v té oblasti, protože Francouzi byli v Itálii velmi mocní zbraněmi i přátelstvími. Rakušané měli za jisté, že papež, s nimi málo spokojený, by se ukázal příznivější Francii; Benátčané pro starý spolek příliš spojení zájmy s Francouzi a ještě pamětliví křivd, které jim jindy osnovali ministři Španělska; vévoda savojský, v područí francouzských sil, nucen projevovat se, ne-li v duši, aspoň navenek jako nepřítel; Parma vyhlášeným nepřítelem; Mantova spojencem a chráněncem; Janov neutrální: takže kdyby tyto city byly takové, jak se soudilo, nebylo pochyb, že Milánsko, obklopené ze všech stran tolika mocnostmi, utrpí nějakou těžkou křivdu. A ačkoli se poznávalo, že tolik spolků bude těžké sladit pro rozdílné zájmy italských knížat, přesto královští ministři, jako politici trápení i pouhými stíny,¹³⁷ uvážili ve své radě přítomné okolnosti a usnesli se, aby markýz de Leganés, jmenovaný před několika měsíci guvernérem Milána, odešel na svůj úřad a aby se všemi způsoby usilovalo o posílení italského vojska lidmi i penězi, neboť na jeho vítězstvích z velké části závisely sláva a velikost koruny španělské.

Markýz de Leganés guvernérem Milána.

Proto se spěšně vydal z Barcelony s galérami a galeonami, vylodil se v Janově se dvěma tisíci španělských pěších a odebral se do Milána, kde vydal rozkazy pro dobrou civilní správu a věnoval se válečným věcem; a ačkoli tuhost ročního období nedovolovala podnikat další postupy a Španělé té zimy zamýšleli věnovat se jen novým odvodům, aby byli na jaře dost silní nejen k obraně svého, ale i k vpádu do nepřátelských států, přesto nový guvernéř, toužící získat hned při nástupu nějaké uznání, poslal markýze de Caracena („Carecena“),¹³⁸ kapitána své gardy, pod Guardamiglio, hrad v Piacenzsku

¹³³ Místo „Chenneren“ ani plukovníka „Scablis“ se nepodařilo ztotožnit.

¹³⁴ Hanau leží na soutoku Kinzigu s Mohanem; řeka „Brintz“ je patrně zkomolenina. Obléhání trvalo od roku 1635 do června 1636, kdy město vysvobodil lantkrabě Vilém V. Hesensko-Kasselský.

¹³⁵ Lamboy, Vilém (Guillaume) z (tisk „Lamboi“; 1590 Kortessem – 12. 12. 1659 Dymokury), císařský generál, tehdy generální strážmistr; v letech 1635–1636 obléhal Hanau. Roku 1642 byl u Kempenu poražen a zajat, později se stal plným maršálem.

¹³⁶ Patrně Gil de Haes (asi 1597–1657); ztotožnění nejisté.

¹³⁷ Tisk má „amarfellati“, patrně za „ammartellati“ (trápení, sužování).

¹³⁸ Caracena, Luis de Benavides Carrillo, markýz de (tisk „Carecena“; 1608–1668), později guvernéř Milána a od roku 1659

na hranicích Lodijska, který se, protože nebyl s to odolat prvním ranám dělostřelectva, vzdal na milost.

Konec Knihy desáté a Části první.